

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1066
HALK KİTAPLARI: 243

Bu eserin içeriği
Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından
hazırlanmıştır.

Baskı Takip
İsmail Derin

Grafik & Tasarım
Ali Çinkı

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
0212 412 17 00

3. Baskı, Ankara 2015

ISBN 978-975-19-6305-5
2015-34-Y-0003-1066
Sertifika No: 12930

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı
15.05.2014/11

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU

FETVALAR

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

45

İTİKAD

1. "Esmâ-i Hüsnâ" ne demektir?	51
2. Allah'ın 99 ismi hakkında bilgi verir misiniz?	51
3. "İsm-i Azâm" ne demektir?	53
5. Allah nerededir?	54
6. Camiler için kullanılan "Allah'ın evleri" ifadesi Allah'a bir mekân isnat etme anlamı taşır mı?	55
7. Çocuklara Allah'ın isimleri konabilir mi?	56
8. "Allah" ismi yerine "Tann" kelimesini kullanmak caiz midir?	56
9. "Mevlana" kelimesi ne anlama gelir? Allah, Peygamber ve insanlar için bu ifadenin kullanılması doğru olur mu?	56
10. Kur'an-ı Kerim'de kaç âyet bulunmaktadır?	57
11. "Kur'an'ın Korunmuşluğu" nun delilleri nelerdir?	57
12. Her topluluğa peygamber gönderilmiş midir?	58
13. Hz. Âdem'den Hz. Peygambere kadar kaç peygamber gelmiştir?	58
14. Önceki semavî dinler İslam diye adlandırılabilir mi?	58
15. Hz. Peygamberin ne gibi mucizeleri vardır?	59
16. Meleklerin varlığı nasıl ispat edilir?	60
17. "Kirâmen Katibîn" ne demektir?	61
18. Kader ve kazaya inanmak iman esası mıdır?	61
19. "Âmentü"de yer alan "Hayır ve Şer Allah'tandır" ifadesinin açılımı nedir?	62
20. Kader değişir mi?	63
21. Belalar ve musibetler kader midir?	63
22. "Allah böyle yazmış, ben ne yapayım?" demek doğru mudur?	64
23. "Ahir Zaman" ne demektir, biz ahir zamanda mı yaşıyoruz?	64
24. "Berzah Hayatı" ne demektir?	65
25. Ölümü temenni etmek caiz midir?	65
26. Ölünün arkasından ağlamak ve yas tutmak caiz midir?	65
27. "Cin" diye bir varlık var mıdır?	66
28. Cinler ve şeytanlar insanlara zarar verebilir mi?	67

29. "Keramet" ne demektir, İslam'da keramet var mıdır?	68
30. Yoga ve yoga merkezleri hakkında İslam'ın hükmü nedir?	68

TAHÂRET (TEMİZLİK)

31. Hükmî kirlilik/hades ve hükmî temizlik/hadesten taharet ne demektir?	73
32. Kurumuş necasetin elbiseye dokunması ile elbise kirlenmiş olur mu?	73
33. Alkolün temizlikte kullanılması caiz midir?	74

ABDEST

34. Abdest nasıl alınır?	74
35. Abdest alırken niyet etmek farz mıdır?	75
38. Abdestsiz, Kur'an-ı Kerim'e dokunmak caiz midir?	76
39. Abdestli olup olmadığını unutan ya da abdestinde şüphe eden bir kimse ne yapmalıdır?	77
40. Abdest ve guslû gerektirme açısından cinsel organdan çıkan sıvılar kaç çeşittir?	77
41. Abdest alırken belli duaları okumak şart mıdır?	77
42. Dövme yaptırmak, abdeste veya gusle engel midir? Kalıcı dövme ile geçici dövmenin bu konudaki hükmü aynı mıdır?	78
43. Misvak kullanmanın hükmü nedir? Dişlerin fırçalanması misvak kullanmak yerine geçer mi?	78
44. İdrar yapan bir kimse belli bir süre geçmeden abdest alabilir mi?	78
45. Boya, oje, ruj, jöle gibi maddeler abdest ve gusle engel olur mu?	79
46. Güzellik ya da tedavi maksatlı 'takma tırnak' yaptırmak, abdeste ve gusle engel midir?	79
47. Diş doldurtmak, kaplatmak veya tel taktırmak abdest ve gusle engel olur mu?	80
48. Abdest alırken başörtüsünün üzerinden baş mesh edilebilir mi?	80
49. Abdest alan kimseye selam verilebilir mi?	80
50. Namazda veya namaz dışında ağlamak abdesti bozar mı?	81
51. Abdest organlarını elbiseyle kurulamanın veya abdest suyunun elbiseye sıçramasının sakıncası var mıdır?	81
52. Abdest bitmeden önce, yıkanan organı kurulamak caiz midir?	81
53. Bayılma ve aklını yitirme abdesti bozar mı?	81
54. Diş etinde kanama meydana gelen kişinin abdesti bozulur mu?	82
55. Uyumak abdesti bozar mı?	82
56. Karşı cinse dokunmak abdesti bozar mı?	82
57. Cinsel organdan hava çıkması abdesti bozar mı?	82
58. Kulak akıntısı abdesti bozar mı?	82
59. Tenya ve benzeri bağırsak kurtları abdesti bozar mı?	83
60. Kusmak abdesti bozar mı?	83
61. Cinsel organa dokunmak abdesti bozar mı?	83

62. Trombosit vermek abdesti bozar mı?	83
63. Gözdeki lens abdest ve gusle engel midir?	84
64. Protez göz veya gözden akan iltihap abdesti bozar mı?	84
65. Periton diyalizine giren hastanın abdesti bozulur mu?	84
66. İdrar torbası kullanan hastalar özürlü hükmüne girer mi?	85
67. Ağız veya burun ameliyatı olan bir kimse nasıl abdest alır?	85
68. Hanefî mezhebine mensup bir kimsenin bir yeri kanarsa abdest konusunda Şafîî mezhebini taklit edebilir mi?	86

ÖZÜR HÂLİ

69. Özür hali ne demektir ve özürlü kimse ne zaman ve nasıl abdest alır?	86
70. Özür sahibi bir kimse cemaate namaz kıldırabilir mi?	87
71. Özürlü kimsenin sabah namazı için aldığı abdest ne zamana kadar devam eder?	87
72. Özür sahibinin elbise veya bedenine bulaşan özür kaynaklı necaset namaza engel midir?	88
73. Kalın bağırsak ameliyatından dolayı abdestini tutamayan kimsenin durumu nedir?	88
74. Hemoroid/basur hastalığından dolayı gelen kan nasıl temizlenir; böyle kimsenin abdest durumu nedir?	88
75. Hamile bir kadından gelen kanın hükmü nedir? Bu esnada ibadet yapılabilir mi?	89

MESH

76. Mest nedir? Mest üzerine mesh nasıl yapılır? Mest üzerine mesh etmenin şartları nelerdir?	89
77. Abdest aldıktan sonra giyilen meste mesh etmek gerekir mi?	90
78. Çıplak ayak üzerine mesh edilebilir mi?	91
79. Mest üzerine giyilen çoraplara mesh edilebilir mi?	91
81. Çizme veya bot üzerine mesh caiz midir?	91
82. Varis çorabı üzerine mesh yapılabilir mi?	92
83. Çorap üzerine mesh etmek caiz midir?	92
84. Abdestli iken mestlerin çıkarılıp giyilmesi abdesti bozar mı?	92
85. Bedeninde veya bir uzvunda sargı, alçı ya da yara bulunan kimse nasıl abdest alır?	93
86. Tedavi maksadı ile cilde sürülen ilaç vb. maddeler abdeste engel olur mu?	93

GUSÛL

87. Gusûl abdesti nasıl alınır?	94
88. Kadınların fitil kullanması gusûl gerektirir mi?	95
89. Sezaryen yöntemi ile doğum yapmak gusûl gerektirir mi?	95
90. Vajinal muayene yaptırmak gusûl gerektirir mi?	95

91. Tüp bebek tedavisi sürecinde dışarıda döllendirilen embriyonun anne rahmine yerleştirilmesi guslû gerektirir mi?	95
92. Uyku hâlinde cinsel organdan gelen akıntı guslû gerektirir mi?	95
93. Rüyasında orgazm olan kadının gusletmesi gerekir mi?	96
95. Oruçlu bir kimsenin gusûl abdesti alırken ağza ve buruna su vermesinin ölçüsü nedir?	97
96. Cünüp olarak uyumak, yemek ve içmekte bir sakınca var mıdır?	97
97. Âdet döneminde, lohusalıkta yahut cünüpken genel vücut temizliği yapmakta bir sakınca var mıdır?	98
98. Besmele ve niyet unutulduğunda gusûl veya abdest sahih olur mu?	98
99. Gusûlden sonra tekrar abdest almak gerekir mi?	98
100. Abdest veya gusûl alırken konuşmak abdeste veya gusle zarar verir mi?	99
101. Guslederken suyun küpe deliklerine ulaşması şart mıdır?	99
102. Akupunktur bantları abdest veya gusle engel midir?	99

TEYEMMÜM

103. Teyemmüm nedir, nasıl yapılır; teyemmümü bozan şeyler nelerdir?	99
104. Hangi durumlarda abdest yerine teyemmüm edilir?	100
105. Abdest ve teyemmüme güç yetiremeyen kişi nasıl namaz kılar?	101
106. Su mevcut olduğu hâlde abdest alınca kadar namaz vaktinin çıkmasından endişe eden kişi teyemmümle namaz kılabilir mi?	102
107. Cünüp olan kimse yıkanmak için su ve uygun bir yer bulamazsa ne yapar?	102
108. Hapsedilmiş olan kimse, temiz su veya teyemmüm edecek temiz toprak bulamayınca namazını nasıl kılar?	102
109. Abdest alabileceği uygun bir ortam bulamayan kadın, teyemmüm ederek namazını kılabilir mi?	102

KADINLARA ÖZGÜ HÂLLER

110. Âdet görmeyen kızların mükellefiyeti ne zaman başlar?	103
111. Kadınların hayız ve nifas hâllerinde yapamayacakları şeyler nelerdir?	103
112. Âdet hâlindeki bir kadın Kur'an-ı Kerim'e dokunabilir mi?	104
113. Âdet halindeki bir kadın Kur'an-ı Kerim okuyabilir mi?	105
114. Âdetli ve lohusa kadın camiye girebilir mi?	106
115. Kadınlar âdetli veya lohusa iken dua edebilirler mi?	106
116. Âdetli kadınların, cenazenin yanında bulunmaları ve kabir ziyareti yapmaları caiz midir?	107
117. Âdetli kadın tavaf yapabilir mi? Bu durumdaki kadın nasıl davranmalıdır?	107
118. Âdet kanaması 10 günden fazla süren bir kadın ibadetlerini yerine getirmede nasıl hareket etmelidir?	107
119. Düzenli olarak üç günden az ya da on günden fazla kanama gören bir kadının âdeti neye göre belirlenir?	108

120. Âdet geciktirici ilaç kullanıp kesik kesik leke gören bir kadın âdetli sayılır mı?	108
121. Âdet döneminden önce başlayan lekeleimenin hükmü nedir? Bu esnada ibadet yapılabilir mi?	109
122. Devamlı kanaması olan kadının durumu nedir?	109
123. Cünüp olan bir kadın henüz gusletmeden önce âdet olsa, ayrıca gusûl alması gerekir mi?	110
124. Lohusalık süresi ne kadardır? Bu sürede yapılamayan ibadetlerin durumu nedir?	111
125. Kadınlardan gelen beyaz ve kokusuz akıntı abdesti bozar mı?	111
126. Hamile bir kadının kanama görmesi âdet hükmünde midir?	112
127. Düşük yapan bir kadından gelen kanın hükmü nedir?	112
128. Dış gebelik esnasında görülen kanın hükmü nedir?	113
129. Dış gebeliğin sonlandırılmasından sonra görülen kanın hükmü nedir?	113
130. Menopoza geçiş döneminde kanaması olan bir kadın ibadetlerini nasıl yapar?	113
131. Menopoz dönemindeki düzensiz akıntılarda namaz nasıl kılınır?	114

NAMAZ

NAMAZLA İLGİLİ GENEL KONULAR

132. İbadet ne demektir ve kaç kısma ayrılır?	117
133. Namaz ibadeti Hz. Peygamberden (s.a.s.) önce de var mıydı?	118
135. Namazların rekât sayıları ve kılınış şekilleri neye göre belirlenmiştir?	119
136. Namaz kılmamanın mazereti olabilir mi? Bazı iş yerlerinde namaz kılmaya fırsat verilmemesi bir mazeret sayılır mı?	119
137. İş yerinde namaz kılmamasına müsaade edilmeyen kimse namazını tmâ ile kılabilir mi?	120
138. Mesai içerisinde kılınan vakit namazından dolayı kul hakkı çignenmiş olur mu?	121
139. Bir kimse namaz kılmayan eşinden dolayı sorumlu mudur?	121

VİTİR NAMAZI VE FARZLARLA BİRLİKTE KILINAN (REVATİB) SÜNNETLER

140. Vitir namazı nedir, nasıl kılınır?	122
141. Vitir namazının delili nedir? Mezhepler arasında vitir namazı hakkında neden farklılıklar vardır?	123
142. Vitir namazının üçüncü rekâtında eller niçin kaldırılıp tekrar bağlanıyor?	123
143. Vitir namazında künûtu duasını okumayı unutan kimse namazını nasıl tamamlar?	123
144. Künûtu duasını bilmeyen bir kimse ne yapar?	124
145. Sabah namazının sünneti hangi durumlarda terk edilebilir?	124

146. Vakit namazlarının sünneti ile farzı arasını konuşma, bir şey yeme ve içme gibi herhangi bir sebeple açmak sakıncalı mıdır?	124
147. İkinci namazının sünneti ile yatsı namazının ilk sünnetinin birinci oturuşlarında niçin "salli" ve "barik" ve üçüncü rekâtın başında "sühbâneke" duaları okunur?	125
148. Farz namaz öncesindeki sünneti kıldıktan sonra abdestin bozulması hâlinde, yeniden abdest aldıktan sonra sünnetin iade edilmesi gerekir mi?	125
149. Farz namazlarla birlikte kılınan sünnet namazların dayanağı nedir?	126
150. Vakit namazlarıyla birlikte kılınan sünnetleri terk etmenin mahzuru var mıdır?	126
151. Öğle ve yatsının son sünnetleri dört rekât olarak kılınabilir mi?	126

NAMAZIN FARZLARI

152. Namazda niyet sadece kalben yapılsa yeterli olur mu? Kılınan namaza farz ya da sünnet diye niyet etmek gerekir mi?	127
153. Sabah namazı imsak vaktinin girmesiyle kılınabilir mi?	127
154. "Asr-ı evvel" ve "asr-ı sani" ne demektir?	128
155. İkinci namazı ne zaman başlar, ne zamana kadar kılınabilir?	128
156. Akşam namazı ne zamana kadar kılınır?	129
157. Yatsı namazı ne zamana kadar kılınabilir?	130
158. Bir vaktin namazı kılınırken diğer namazın vakti girerse kılınmakta olan namaz bozulur mu?	130
160. Vakitlerin oluşmadığı yerlerde namazlar nasıl kılınır?	131
161. Kibleye yönelmeden kılınan namaz geçerli olur mu?	132
163. Kâbe'nin içinde namaz kılınır mı?	133
164. Sarhoşken namaz kılınabilir mi?	133
165. Kadınlar namazda ellerini erkekler gibi bağlayabilirler mi?	133
166. Kadın başı açık namaz kılabilir mi?	134
167. Kadınlar ayakları çıplak namaz kılabilirler mi?	134
168. İş elbisesi ile namaz kılınabilir mi?	134
169. Elbiseye bulaşan bebek kusmuğu namaza engel olur mu?	135
170. Kıraatın bazı namazlarda açık bazılarında gizli okunmasının sebebi nedir?	135
171. Namazda sûrelerin Türkçe tercümesi okunabilir mi?	136
172. Namazda kıraati, Mushaf'a bakarak yapmak caiz midir?	138
173. Namazda okunması farz olan kıraati, dudakları kıpırdatmadan, sadece zihinden geçirmekle namaz geçerli olur mu?	139
174. İşitme engelliler namaz kılarırken kıraat ve tesbihatı nasıl yaparlar?	139
175. Namazda sadece Fâtiha okumakla, farz olan kıraat yerine gelir mi?	139
176. Namazlar cem edilmek (birleştirilmek) suretiyle kılınabilir mi?	140

NAMAZIN VACİPLERİ

177. Namazda ta'dil-i erkânın hükmü nedir?	141
178. Namazda kavme ve celsenin hükmü nedir, ne kadar beklemek gerekir?	141

179. Namazdan çıkarken verilen selamın hükmü nedir?	141
180. Son oturuşta selamı vermeden kendi filii ile namazdan çıkan bir kimsenin namazı geçerli midir?	142
181. Şafii mezhebinden olan birinin sabah namazında kunûtu duası okumasının hükmü nedir? Hanefî imama uyarak sabah namazı kıldığında bu duayı okumazsa namazı geçerli midir?	142
182. Secdede burnun yere değmesinin hükmü nedir? Burun yere değmeden kılınan namaz geçerli midir?	143
183. Tek başına namaz kılan bir kimse kıraati, gizli olması gereken namazlarda sesli olarak okursa namazı sahih olur mu?	143
184. Farz namazlarda ilk oturuşu unutan kimse namazını nasıl tamamlar?	143

NAMAZIN SÜNNETLERİ ve ADABI

185. İftitah tekbirinde elleri kaldırmamanın hükmü nedir?	144
186. Namazlarda Sühbâneke okurken "ve celle senâûk" kısmı niçin okunmaz?	144
187. Namazda Fâtiha suresi okunduğunda "âmin" demenin hükmü nedir?	144
188. Kılınış bakımından kadınların namazı ile erkeklerin namazı arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?	144
189. Erkeklerin namazda başlarını örtmeleri gerekir mi?	145
190. Namaz kılarırken kıyamda ayaklar arası açıklık ne kadar olmalıdır?	146
191. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rekâtında zamm-ı sure niçin okunmaz?	146
192. İlk iki rekâta okunan âyetlerin veya surelerin sonraki rekâtlarda tekrarlanmasının hükmü nedir?	147
193. Namazda Fâtiha'dan sonra ayet veya sûreler için besmele çekilir mi?	147
194. Mescid-i Haram'da namaz kılarırken kıyam hâlinde nereye bakılmalıdır?	147
195. Namazda huşû için nelere dikkat edilmelidir?	147
196. Sağlık ve güvenlik gibi görevlerde çalışan bir kimse sadece namazların farzını kılıp, sünnetleri terk edebilir mi?	148

NAMAZI BOZAN ŞEYLER

197. Namaz hangi hâllerde bozulabilir?	148
198. Gülmek namazı bozar mı?	148
199. Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmanın hükmü nedir?	149
200. Namazda hatalı okumak namazı bozar mı?	149
203. Namazda örtülmesi gereken bir organı açılan kişinin namazı bozulur mu?	151
204. Rükuya veya secdeye giderken pantolonu çekmek namazı bozar mı?	152
205. Namaz kılanın önünden geçilmesi namazı bozar mı?	152
206. Son rekâtı kıldığını zannederek oturan kimse namazını nasıl tamamlar?	153
207. Namaz kılarırken anne-babanın seslenmesi durumunda namaz bozulmalı mıdır?	153
208. Namaz kılarırken sinek, arı, akrep, yılan gibi zarar vermesi muhtemel canlılara karşı ne yapılabilir?	153

209. Cemaatle namaz kılınırken bayılan, hastalanıp düşen, kalp krizi geçiren birine müdahale etmek için namazı bozmak caiz midir?	154
210. Namaz kıldıktan sonra iç çamaşırda ıslaklık görülmesi durumunda ne yapılmalıdır?	154
211. Secdede ayakların yerden kesilmesi namaza zarar verir mi?	155

NAMAZDA MEKRUH OLAN FİİLLER

212. Ön saf boş iken arkada saf tutulabilir mi?	155
213. Cemaatle namaz kılarken müezzinlik yapanların, müezzin mahfilinde tek başına namaz kılmalan uygun mudur?	155
214. Erkeklerin kolu kuvnk veya kısa kollu gömlek ile namaz kılmalan caiz midir?	156
215. Çorapsız namaz kılmak caiz midir?	156
216. İş elbisesi ile namaz kılınır mı?	156
217. Tuvalet ihtiyacı varken namaz kılmak caiz midir?	157
218. Namazda süreleri Mushaf'taki sıraya göre okumanın hükmü nedir?	157
219. Üzerinde resim olan elbiseyle namaz kılınabilir mi?	158

EZAN, KÂMET ve TESBİHAT

220. Ezan ve kâmet nedir? Ne zaman ve nasıl meşru kılınmıştır?	158
221. Ezan Arapça dışında başka dillerde okunabilir mi?	159
222. Namaz vaktini bildirmek için cd, kaset vb. kayıtlardan ezan okunabilir mi?	159
223. İmam kâmet getirebilir mi?	159
224. Cemaatle namazda kâmet yapacak kişinin özellikleri nelerdir? Çocuklar kâmet yapabilirler mi?	160
225. Cemaatle namazda kâmet yapılırken ne zaman ayağa kalkılır?	160
226. Kâmet bitmeden imam namaza başlayabilir mi?	161
227. Kâmet yaparken yürümenin hükmü nedir?	161
228. Kâmetten sonra ezan duası okunabilir mi?	161
229. Cemaate yetişemeyen kimse camide tek başına namaz kılarken kâmet getirmeli midir?	161
230. Ezan ve kamet cümleleri ikişer kere mi, birer kere mi okunmalıdır?	162
231. Kaza namazlarında ezan ve kâmet gerekir mi?	162
232. Namazdan sonraki tesbihatın müezzin eşliğinde yapılmasının hükmü nedir?	163
233. Namazdan sonra tesbihatın hükmü nedir ve nasıl yapılır?	163
234. Tesbihat yapmadan camiden çıkmak caiz midir?	164
235. Farz namazlardan sonra "estağfirullah" demenin dayanağı nedir?	164
236. İkinci namazından sonra aşır okumak bid'at midir?	164
237. Namazdan sonra Ayetü'l-kürst okumanın hükmü nedir?	165
238. Sesli olarak okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlemek zorunlu mudur; böyle bir durumda namaz kılınabilir mi?	165

İMAMET ve CEMAAT

239. Cemaatle namaz kılmanın hükmü nedir?	166
240. İmama uyan kimse nasıl niyet eder?	167
241. Farz, vacip ve nafile namazların hangileri cemaatle, hangileri tek başına kılınmalıdır?	167
242. İmamdan farklı bir mekânda hoparlör bağlantısıyla imama uyulabilir mi?	168
243. Bir farz namazı kılmış veya kıldırılmış olan kimse aynı namaz için başka bir cemaate imamlık yapabilir mi?	168
244. Kadın, kadınlara imamlık yapabilir mi?	168
245. Kadınlık erkekler için imamlık yapabilir mi?	169
246. Büyük günah işleyen kişi imamlık yapabilir mi?	169
247. Özür sahibi bir kimse cemaate namaz kıldırabilir mi?	170
248. Kekeme olan kimse başkalarına imam olabilir mi?	170
249. Harfleri doğru telaffuz edemeyen kişi imamlık yapabilir mi?	170
250. Kollarından biri veya her ikisi bulunmayan kimse imamlık yapabilir mi?	170
251. Başka mezhepten olan bir imamın arkasında namaz kılınabilir mi?	171
252. Namazı kıldırmakta olan imama televizyon veya radyo aracılığıyla tabi olunabilir mi?	171
253. Müdrük, mesbûk, lâhik ne demektir? Bunlar namazlarını nasıl kılarlar?	171
254. İmama uyan bir kimse Fâtiha okuyabilir mi?	172
255. İmam son oturuşta selam vermeyip ayağa kalkarsa cemaat ne yapmalıdır?	172
256. Cemaatle namaz kılarken ön safta meydana gelen boşluğu doldurmak için öndeki safa yürümek caiz midir?	173
257. İmamın, kendisine uyan kadınlık için ayrıca niyet etmesi gerekir mi? Kendi başına namaz kılan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir mi?	173
258. Mescid-i Haram'da kadınların ve erkeklerin aynı safta namaz kılmalan caiz midir? Bunun dinî dayanağı nedir?	173
259. Mescid-i Haram'da cemaatle namaz kılarken imamın hizasından önde olanların namazları geçerli olur mu?	174
260. Namazda abdesti bozulan imam nasıl hareket etmelidir?	174
261. Cemaatle namaz kılan bir kimsenin abdesti bozulursa ne yapmalıdır?	175
262. Cemaatten olmayan bir kimsenin imamın yanlısını düzeltmesi namazı bozar mı?	175
263. Nafile namazlan camide mi yoksa evde mi kılmak daha faziletlidir?	176
264. Namazdan sonra camide cemaatin musâfaha yapması bidat midir?	176
265. Namaz kıldırmak karşılığında ücret alınabilir mi? Maaşlı görevlilerin arkasında namaz kılınabilir mi?	177

CUMA ve BAYRAM NAMAZI

266. Cuma namazının hükmü nedir?	177
267. Kimler Cuma namazı kılmakla yükümlüdür? Kadınların cuma namazı kılmalan zorunlu mudur?	178
268. Cuma namazı kaç rekâttır?	178

209. Cemaatle namaz kılınırken bayılan, hastalanıp düşen, kalp krizi geçiren birine müdahale etmek için namazı bozmak caiz midir?	154
210. Namaz kıldıktan sonra iç çamaşırda ıslaklık görülmesi durumunda ne yapılmalıdır?	154
211. Secdede ayakların yerden kesilmesi namaza zarar verir mi?	155

NAMAZDA MEKRUH OLAN FİİLLER

212. Ön saf boş iken arkada saf tutulabilir mi?	155
213. Cemaatle namaz kılarken müezzinlik yapanların, müezzin mahfilinde tek başına namaz kılmaları uygun mudur?	155
214. Erkeklerin kolu kıvrık veya kısa kollu gömlek ile namaz kılmaları caiz midir?	156
215. Çorapsız namaz kılmak caiz midir?	156
216. İş elbisesi ile namaz kılınır mı?	156
217. Tuvalet ihtiyacı varken namaz kılmak caiz midir?	157
218. Namazda süreleri Mushaftaki sıraya göre okumanın hükmü nedir?	157
219. Üzerinde resim olan elbiseyle namaz kılınabilir mi?	158

EZAN, KÂMET ve TESBİHAT

220. Ezan ve kâmet nedir? Ne zaman ve nasıl meşru kılınmıştır?	158
221. Ezan Arapça dışında başka dillerde okunabilir mi?	159
222. Namaz vaktini bildirmek için cd, kaset vb. kayıtlardan ezan okunabilir mi?	159
223. İmam kâmet getirebilir mi?	159
224. Cemaatle namazda kâmet yapacak kişinin özellikleri nelerdir? Çocuklar kâmet yapabilirler mi?	160
225. Cemaatle namazda kâmet yapılırken ne zaman ayağa kalkılır?	160
226. Kâmet bitmeden imam namaza başlayabilir mi?	161
227. Kâmet yaparken yürümenin hükmü nedir?	161
228. Kâmetten sonra ezan duası okunabilir mi?	161
229. Cemaate yetişemeyen kimse camide tek başına namaz kılarken kâmet getirmeli midir?	161
230. Ezan ve kâmet cümleleri ikişer kere mi, birer kere mi okunmalıdır?	162
231. Kaza namazlarında ezan ve kâmet gerekir mi?	162
232. Namazdan sonraki tesbihatın müezzin eşliğinde yapılmasının hükmü nedir?	163
233. Namazdan sonra tesbihatın hükmü nedir ve nasıl yapılır?	163
234. Tesbihat yapmadan camiden çıkmak caiz midir?	164
235. Farz namazlardan sonra "estağfirullah" demenin dayanağı nedir?	164
236. İkinci namazından sonra aşır okumak bid'at midir?	164
237. Namazdan sonra Ayetü'l-kürsî okumanın hükmü nedir?	165
238. Sesli olarak okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlemek zorunlu mudur; böyle bir durumda namaz kılınabilir mi?	165

İMAMET ve CEMAAT

239. Cemaatle namaz kılmanın hükmü nedir?	166
240. İmama uyan kimse nasıl niyet eder?	167
241. Farz, vacip ve nafîle namazların hangileri cemaatle, hangileri tek başına kılınmalıdır?	167
242. İmamdan farklı bir mekânda hoparlör bağlantısıyla imama uyulabilir mi?	168
243. Bir farz namazı kılmış veya kıldırılmış olan kimse aynı namaz için başka bir cemaate imamlık yapabilir mi?	168
244. Kadın, kadınlara imamlık yapabilir mi?	168
245. Kadınlara erkeklere imamlık yapabilir mi?	169
246. Büyük günah işleyen kişi imamlık yapabilir mi?	169
247. Özür sahibi bir kimse cemaate namaz kıldırabilir mi?	170
248. Kekeme olan kimse başkalarına imam olabilir mi?	170
249. Harfleri doğru telaffuz edemeyen kişi imamlık yapabilir mi?	170
250. Kollarından biri veya her ikisi bulunmayan kimse imamlık yapabilir mi?	170
251. Başka mezhepten olan bir imamın arkasında namaz kılınabilir mi?	171
252. Namazı kıldırmakta olan imama televizyon veya radyo aracılığıyla tabi olunabilir mi?	171
253. Müdrik, mesbûk, lâhik ne demektir? Bunlar namazlarını nasıl kılarlar?	171
254. İmama uyan bir kimse Fâtîha okuyabilir mi?	172
255. İmam son oturuşta selam vermeyip ayağa kalkarsa cemaat ne yapmalıdır?	172
256. Cemaatle namaz kılarken ön safta meydana gelen boşluğu doldurmak için öndeki safa yürümek caiz midir?	173
257. İmamın, kendisine uyan kadınlar için ayrıca niyet etmesi gerekir mi? Kendi başına namaz kılan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir mi?	173
258. Mescid-i Haram'da kadınların ve erkeklerin aynı safta namaz kılmaları caiz midir? Bunun dinî dayanağı nedir?	173
259. Mescid-i Haram'da cemaatle namaz kılarken imamın hizasından önde olanların namazları geçerli olur mu?	174
260. Namazda abdesti bozulan imam nasıl hareket etmelidir?	174
261. Cemaatle namaz kılan bir kimsenin abdesti bozulursa ne yapmalıdır?	175
262. Cemaatten olmayan bir kimsenin imamın yanlışını düzeltmesi namaza bozar mı?	175
263. Nafîle namazları camide mi yoksa evde mi kılmak daha faziletlidir?	176
264. Namazdan sonra camide cemaatin musâfaha yapması bidat midir?	176
265. Namaz kıldırmak karşılığında ücret alınabilir mi? Maaşlı görevlilerin arkasında namaz kılınabilir mi?	177

CUMA ve BAYRAM NAMAZI

266. Cuma namazının hükmü nedir?	177
267. Kimler Cuma namazı kılmakla yükümlüdür? Kadınların cuma namazı kılmaları zorunlu mudur?	178
268. Cuma namazı kaç rekâttır?	178

269. Zuhr-i ahir namazı nedir? Bu namazı kılmak gerekir mi?	178
271. Cuma namazı en az kaç kişiyle kılınabilir?	180
272. Cuma namazında iç ezanı okumanın hükmü nedir?	180
273. Büluğa ermeyen çocukların hutbe okuması caiz midir?	181
274. Hutbede Hz. Peygamberin (s.a.s.) adı geçtiğinde salavat getirilebilir mi, yapılan duaya âmin denilebilir mi?	181
275. Hutbede Türkçe dua edilebilir mi?	181
276. Erkekler cuma namazından çıkmadan kadınlar öğle namazını kılabilir mi?	182
277. Cuma namazında hutbeye yetişemeyen kimsenin namazı geçerli midir?	182
278. Cuma namazına selamdan önce yetişen kimse, selamdan sonra kılmadığı rekâtları nasıl kılmalıdır?	182
279. Cami dışında; kırdı, sahrada cemaat oluşturularak cuma namazı kılınabilir mi?	183
280. İş yeri ve apartman altındaki mescitlerde cuma namazı kılınabilir mi?	183
281. Cemaatin çoğalması için cuma namazı geciktirilebilir mi?	183
282. Cuma günü ve cuma vakti çalışmanın ve bu vaktide elde edilen kazancın hükmü nedir?	184
283. İş vaktinin cumaya denk gelmesi, cuma namazını kılmamak için geçerli bir mazeret olabilir mi?	184
284. Ara vermeden sürekliliği çalışan iş yerlerindeki kişiler cuma namazlarına nöbetleşe gidebilirler mi?	185
285. Cezaevinde mahkûm olan şahsın imam olması veya cuma namazını kaldırması caiz midir?	185
286. Teşrik tekbirlerinin dini hükmü nedir, bu tekbirleri kimler ne zaman getirir?	186
287. Kadınlar bayram namazı ile sorumlu mudur? Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında kadınlar bayram namazlarına iştirak ederler miydi?	186

NAFİLE NAMAZLAR

288. Revâtib sünnetler dışındaki nafîle namazlarda kaç rekâta selam vermek daha faziletlidir?	187
289. Hâcet namazı ne demektir ve nasıl kılınır?	187
290. Tahiyetü'l-Mescid namazının hükmü nedir? Kerâhet vakitlerinde kılınması caiz midir?	188
291. Kur'an okunurken camiye giren bir kimse, "tahiyetü'l-mescid" namazını kılabilir mi?	189
292. Kandil gecelerine ait özel bir namaz veya ibadet şekli var mıdır? Mübarek geceleri nasıl değerlendirmek gerekir?	189
294. Tesbih namazı nedir, nasıl kılınır?	190
295. Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi?	191
296. Evvâbın namazı nedir ve nasıl kılınır?	191
297. Kul hakkı namazı var mıdır?	191
298. Teheccüd namazı nedir ve nasıl kılınır?	192

299. İshrak ve duhâ (kuşluk) namazları ne zaman ve nasıl kılınır?	193
300. İstihâre namazı nasıl kılınır? İstihâre nasıl yapılır?	193
301. Muharrem ayına özgü bir namaz ve oruç var mıdır?	194
302. "Kabir-nur" namazı diye bir namaz var mıdır?	195
303. Şükür secdesi nedir ve nasıl yerine getirilir?	195

SEFERİLİK ve NAMAZ

304. Vatan-ı aslı, vatan-ı ikâmet ve vatan-ı süknâ ne demektir?	196
305. Sefert olan kişi cemaate namaz kıldırabilir mi?	196
306. Sefert olan bir kimse mukim imamın arkasında namazını nasıl kılar?	197
307. Yolculukta (seferi iken) kılınamayan namazların kazası nasıl yapılır?	197
308. Sefertliğin başlangıcı nasıl belirlenir?	197
309. Gemiyle seyahat edenler namazlarını nasıl kılarlar?	198
310. Ulaşım araçlarında farz veya nafîle namazlar kılınabilir mi?	198
311. Çalışmak üzere bir şehre giden fakat ailesini oraya götürmeyen kimse namazlarını seferi mi yoksa mukim olarak mı kılar?	199
312. Birden çok yerde evi olan bir kimse, buralara gittiğinde seferi olur mu?	199
313. Anne babasının yaşadığı beldeye giden kişi seferi olur mu?	200

NAMAZLARIN KAZASI

314. Kaza namazının delili nedir? Hz. Peygamberin (s.a.s.) namazı kazaya kalmış mıdır?	200
315. Hangi vakitlerde kaza ve nafîle kılınmaz?	201
316. İmsak vakti ile güneşin doğuşu arasında sabah namazının sünneti dışında kaza veya nafîle namaz kılmak caiz midir?	202
317. Bir namaz hem kaza hem sünnet niyeti ile kılınabilir mi?	203
318. Kaza namazı borcu olan kimse sünnet namazları kılabilir mi?	203
319. Sünnet namazlar kaza edilir mi?	203
320. Kaza namazına nasıl niyet edilir?	203
321. Vaktinde kılınmayan namaz daha sonra kaza edildiğinde, namazı kazaya bırakma günahı da affedilmiş olur mu? Yoksa sadece namaz borcu mu ödenmiş olur?	204
322. Farz namazlarını kılmayan veya namaz borcu ile ölen kişilerin yerine başkaları bu namazları kılabilir mi?	204
323. Kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir mi?	204
324. Kazaya kalan namazlar kılınırken, yeni vaktin ezanı okunursa bir sakınca olur mu?	205
325. Kaza edilecek olan namazlar arasında bir sıra takip etmek şart mıdır?	205
326. Kazaya kalan namaz, yeni vakit girdiğinde, o vaktin namazından önce kılınabilir mi? Yoksa önce vakit namazını kılmak şart mı?	205
327. Namaz vakti girdiği hâlde namazı kılmadan âdet görmeye başlayan kadın o vaktin namazını kaza eder mi?	206

TERAVİH NAMAZI

328. Teravih namazının hükmü ve mahiyeti nedir?	206
329. Teravih namazını cemaatle kılmanın hükmü nedir?	207
330. Teravih namazı kaç rekâttır?	207
331. Kadınlar teravih namazını camide kılabilirler mi?	208
332. Teravih namazının vakti ne zamandır? Yatsı namazını kılmadan önce teravih kılınsa geçerli olur mu?	209
333. Teravih namazı tek niyetle kılınabilir mi? Yoksa her selam verdikten sonra tekrar niyet etmemiz gerekir mi?	209

HASTA NAMAZI

334. Dizlerinde rahatsızlığı olanların sandalyede namaz kılması caiz midir?	209
335. Hamile bir kadın namaz kılarken zorlanmakta ise namazlarını oturarak veya İmâ ile kılabilir mi?	210
336. Bitkisel hayatta olan insandan namaz ve oruç ibadetleri düşer mi? Böyle bir kimse nasıl davranmalıdır?	211
337. İmâ ile namaz nasıl kılınır? Gözle İmâ ederek namaz kılınabilir mi?	211
338. Kolostomi (kalın bağırsağın ameliyatla karın ön duvarına ağzlaştırılması) ameliyatı geçiren kişi abdesti nasıl alır? Namazını nasıl kılar? Şâfi mezhebine mensup birinin uygulaması nasıl olmalıdır?	212

SEHİV SECDESİ ve TİLAVET SECDESİ

339. Hangi sebeplerle sehiv secdesi yapmak gerekir? Sehiv secdesi nasıl yapılır?	213
340. Namazda kaç rekât kıldığı konusunda tereddüt eden kimse ne yapmalıdır?	213
341. Vitir namazının üçüncü rekâtında tekbir almayı unutan kimse ne yapmalıdır?	214
343. Sehiv secdesini yapmayı unutan birine ne lazım gelir?	214
344. Namazda son oturuşu yapmadan ayağa kalkan kişi ne yapmalıdır?	215
345. Farz namazların ilk oturuşunda "Allahümme salli ala Muhammed" demek sehiv secdesi gerektirir mi?	215
346. İmam farz namazların ilk iki rekâtında Fâtiha'dan sonra bir süre veya âyet okumamışsa ne yapması gerekir?	215
347. Farz namazların 3. ve 4. rekâtında süre veya âyet okuyana sehiv secdesi gerekir mi?	216
348. Namazın dışında ve namazda tilavet secdesi nasıl yapılır?	216
349. Televizyon veya radyoda okunan Kur'an-ı Kerim'in dinlenmesi, kişiye sevap kazandırır mı; dinlerken secde âyeti geçerse tilavet secdesi yapmak gerekir mi?	217

CENAZE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

350. Cenazeyi yıkamanın hükmü nedir? Yıkandıktan sonra gömülen cenazenin çıkarılıp yıkanması gerekir mi?	217
351. Cenaze namazının hükmü nedir?	217
352. Cenaze nasıl kefenlenir? Cenaze kefenlenmeden elbisesiyle gömülebilir mi?	218

353. Cenaze namazı nasıl kılınır?	218
354. Cenaze namazını kılmanın belli bir vakti var mıdır? Cenazenin defni geciktirilebilir mi?	219
355. Salâ vermenin hükmü nedir?	219
356. Cenazenin bulunduğu yerde Kur'an okunabilir mi?	220
357. Cenaze bulunduğu yerden başka bir yere nakledilip defnedilebilir mi?	220
358. Ölü tezkiye etmenin hükmü nedir? Cenaze merasiminde "Nasıl bilirsiniz" sözünün dayanağı var mıdır?	220
359. Telkin ne demektir, nasıl yapılır ve dini hükmü nedir?	221
360. Birden fazla cenaze için tek bir namaz kılınabilir mi?	221
361. Bir cenazeye birden fazla namaz kılınabilir mi?	221
362. Cenaze namazında tekbirlerin fazla veya eksik alınması halinde ne yapılmalıdır?	221
363. Kadınlar cenaze namazı kılabilirler mi? Cenaze namazında saf düzeni nasıldır?	222
364. Gıyabi cenaze namazı kılınabilir mi?	222
365. Cenaze namazı teyemmüm ile kılınabilir mi?	223
366. Cenaze namazı ayakkabı ile kılınabilir mi?	223
367. İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı?	223
368. Cenaze namazı cami içerisinde kılınabilir mi?	224
369. Gayrimüslim bir kimse müslüman mezarlığına ve müslüman bir kimse gayrimüslim mezarlığına defnedilebilir mi?	224
370. Gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılmakta sakınca var mıdır?	225
371. Müslümanın cenaze namazına gayrimüslim katılabilir mi?	225
372. Devir ve iskaun dinimizde yeri var mıdır?	225

CENAZE ve KABİR İLE İLGİLİ

DİĞER KONULAR

373. Taziyenin hükmü nedir?	226
374. Ölen kişinin arkasından ağlamanın ve yas tutmanın hükmü nedir?	227
375. Ölü sahiplerinin, cenaze merasiminden sonra yemek vermesi, helva, ekmek, simit gibi gıdaların dağıtılması uygun mudur?	227
376. Cenaze geçerken ayağa kalkmanın hükmü nedir?	228
377. Cenazenin yıkanması ve defni konusunda yapılan vasiyet geçerli midir?	228
378. Yapılan hayrın veya okunan Kur'an'ın sevabı ölen kimseye bağışlanabilir mi?	228
379. Ölü'nün ardından yedinci, kırkıncı ve elli ikinci gecesi gibi uygulamaların dini hükmü nedir?	229
380. Ölü, hayatta olanların hallerini bilir mi?	229
381. Cenazenin yüzünü açık bakmak caiz midir?	229
382. Cenazede alkış tutulması, slogan atılması ve ıslık çalınması caiz midir?	230
383. Cenazeye çelenk veya çiçek göndermenin hükmü nedir?	230

384. Bir mezara birden fazla cenaze defnedilir mi?	230
385. Çok katlı mezar yapılması dinen uygun mudur?	231
386. Ameliyatla kesilen bacak veya kol gibi vücut azalarının defin işlemi olur mu? Bu organlar nasıl bir uygulamaya tabidir?	231
387. Kabir ve kabir üzerine türbe yapmanın hükmü nedir?	231
388. Kabir ziyaretinin adabı nedir?	232
389. Kadınlar kabir ziyaretinde bulunabilirler mi?	232
390. Âdetli kadın kabir ziyareti yapabilir mi?	233
391. Kabir üzerine oturmak günah mıdır?	233
392. Mezar başka bir yere nakledilebilir mi?	233
393. Kibleye yönelik olarak defnedilmediği sonradan anlaşılan bir cenaze için herhangi bir şey yapılırmı?	233
394. Kabirler üzerinden yol geçirilebilir mi?	234
395. Önceden mezarlık olan bir alana cami veya başka bina yapılabilir mi?	234
396. Kabir azabı var mıdır?	234

ZEKÂT ve SADAKA-İ FITİR

ZEKÂTIN MAHİYETİ, HÜKMÜ ve ZEKÂTA TÂBİ MALLAR

397. Zekât nedir?	239
398. Zekât ne zaman farz kılınmıştır? Zekâtın farz kılınmasındaki hikmetler nelerdir?	239
399. Zekât kimlere farzdır? Geçerli olmasının şartları nelerdir?	240
400. Borçlar zekâta tâbi mallardan nasıl düşürülür?	241
401. Babası ile birlikte oturan kimse zekât ile mükellef midir?	241
402. Büluğ çağına ermemiş zengin çocukların malından "zekât" vermek gerekir mi?	241
403. Bir öğrencinin burs olarak aldığı para nisap miktarına ulaşırsa zekât vermesi gerekir mi?	242
404. Kira gelirleri zekâta tâbi midir, nasıl hesaplanır?	242
405. Havâic-i asliyye (asıl ihtiyaçlar) nedir?	242
406. İnsanın kendi ihtiyacı için kullandığı araç-gereç ve malzemelere zekât düşer mi?	242
407. Ticaret malının zekâtu nasıl hesaplanır?	243
408. Ticaret malının zekâtu kendi cinsinden ödenebilir mi?	243
409. Kâğıt paraların/banknotların zekâtu verilir mi?	243
410. Bir sarraf zekâtını nasıl vermelidir? Altınların değerini hesap ederken hangi yolu izlemelidir?	243
411. Farklı ayarda altını bulunan kimse zekâtını nasıl hesaplar?	244

412. Kadınların ziynet eşyasından zekât vermek gerekir mi?	244
413. Fakir kiracıdan alınacak olan kira bedeli, alınmayarak zekâta sayılabilir mi?	244
414. Hayvanların zekâtu yerine değeri verilebilir mi?	245
415. Emlakçılar, kendi mülkiyetlerindeki dairelerin zekâtını vermekle yükümlü müdürler?	245
416. Ticaret veya yatırım amaçlı alınan taşınmaz mallar için zekât vermek gerekir mi?	245
417. İş/üretim makineleri için zekât vermek gerekir mi?	246
418. Hisse senetlerinin zekâtını vermek gerekir mi?	246
419. Şirket ortakları nasıl zekât verirler?	246
420. Öşür ne anlama gelir, dîni dayanağı nedir?	247
421. Toprak ürünlerinin zekâtu nasıl verilir?	247
422. Çay ve pancar ürünlerinden zekât vermek gerekir mi?	248
423. Öşrü verilen mahsul elden çıkarılmayıp muhafaza edilirse ve üzerinden bir sene geçerse, bu mahsule yeniden zekât ve öşür gerekir mi?	248
424. Odun, kamyş, ot gibi kendiliğinden yetişen ürünlerde öşür gerekir mi?	248
425. Telef olan ürünün öşrünün verilmesi gerekir mi?	249
426. Ürün elde etmek için yapılan masraflar, öşür verilirken dikkate alınır mı?	249
427. Alacağın zekâtını vermek gerekir mi?	249
428. Eklimesi için başkasına verilen tarlanın öşrü kim tarafından verilir?	250
429. Vergi, zekât yerine geçer mi?	251
430. Gayrimeşru yolla sağlanan kazançtan zekât vermek gerekir mi?	251

ZEKÂTIN VERİLECEĞİ YERLER

431. Zekât kimlere verilir?	251
432. Zekât kimlere verilmez?	252
433. Sütanne ve sütbabaya zekât verilir mi?	252
434. Sivil toplum kuruluşlarına zekât verilebilir mi?	252
435. Fakir çocukları evlendirmek ve sünnet ettirmek için harcanan para zekât yerine geçer mi?	253
436. Ramazan ayında belediye, dernek veya vakıflarca hazırlanan iftar yemekleri, aşevlerinde dağıtılan yemekler zekât ve fitre yerine geçer mi?	253
437. Fakir, güçsüz, zavıf insanların sağlık tedavilerini yapuran vakıf, dernek gibi kuruluşlara zekât verilebilir mi?	253
438. Bir hastaneye alınan sağlık cihazı (mesela diyaliz makinesi) zekât yerine geçer mi?	254
439. Ağaç dikme kampanyası için harcanan paralar zekât yerine geçer mi?	254
440. Bir firma, çalışanlarına dağıttığı yardımları zekât yerine sayabilir mi?	255
441. Ücretlilere zekât verilebilir mi?	255
442. Fakir kardeşe zekât verilebilir mi?	255
443. Üvey anne, üvey baba ve üvey çocuklara zekât verilebilir mi?	255
444. Damat ve geline zekât verilebilir mi?	256
445. Kayınvalide ve kayınpedere zekât verilebilir mi?	256

446. Evlat edinilen kişiye ve onun çocuklarına zekât verilebilir mi?	256
447. Bir zengin vadeli alacağına dair bir çek veya senedi fakire zekât olarak verebilir mi?	256
448. Zekât verilen kişinin zengin olduğu ortaya çıkarsa ne yapmak gerekir?	256
449. Zekât gayrimüslimlere verilebilir mi?	257
450. Zekât vermenin belirli bir zamanı var mıdır?	258
451. Zekât, havale yoluyla ödenebilir mi?	258
452. Zekât taksit taksit verilebilir mi?	258
453. Zekât, vaktinden önce verilebilir mi?	258
454. Zekâtını birkaç sene vermeyen bir kimse daha sonra zekât borçlarını nasıl öder?	258
455. Zekât vermekle yükümlü bir kimse, sonra fakirleşse ve vefat etse, sorumluluktan kurtulmuş olur mu?	259
456. İçki, kumar gibi haramları işleyen ve ibadetlerini yapmayan kimseye zekât veya fitre verilebilir mi?	259
457. Zekât âyetinde geçen "fi sebîlillah"ın kapsamına okullar, Kur'an kursları, camiler ve benzeri hayır kurumları girer mi?	259

SADAKA-İ FITİR

458. Fitir sadakası ne demektir?	260
459. Kimler fitir sadakası vermekle yükümlüdür?	261
460. Sadaka-i fitir, buğday, arpa, hurma veya üzüm olarak verilmesi zorunlu mudur?	261
461. Sadaka-i fitir cami inşaatı için verilebilir mi?	262
462. Vaktinde ödenmeyen sadaka-i fitir borcu nasıl ödenir?	262
463. Fitir sadakası kimlere verilebilir, kimlere verilemez?	262
464. Yurt dışında çalışan kişi, sadaka-i fitir bulunduğu ülke şartlarına göre mi yoksa Türkiye şartlarına göre mi verir?	263

ORUÇ

ORUCUN MAHİYETİ ve ÇEŞİTLERİ

465. Oruç tutmakla yükümlü olmanın şartları nedir?	267
466. Oruca niyet ne zaman ve nasıl yapılır?	267
467. İmsak ne demektir? Ne zaman başlar? Sabah ezanı okunmaya başladığında yeme içmeye kısa bir süre devam edilebilir mi?	268
468. Oruçta temkin vakti nedir, uygulanmakta mıdır?	269
469. Sahur yemeğinin dindeki yeri ve önemi nedir?	269
470. Şevval orucunun hükmü nedir? Ramazan'da tutulamayan oruçlar Şevval orucu niyetiyle tutulabilir mi?	270
471. Ramazan'ı karşılamak ve uğurlamak için oruç tutulur mu?	270
472. Zilhicce'nin ilk on gününün fazileti nedir?	270

473. Arefe günü oruç tutulur mu?	271
474. Bayram günlerinde oruç tutulur mu?	271
475. Adak orucu nasıl tutulur?	272
476. Davûd orucu nedir?	272
477. Eyyâm-ı biyd (aydınlık günler) orucu ne zamandır ve önemi nedir?	272
478. Kandillerde oruç tutmak isteyen kişi, kandil gecesinin olduğu günde mi, bir gün sonrasında mı oruç tutmalıdır?	273
479. Kandillerde oruç tutmayla ilgili dîni bir gereklilik var mıdır?	273
480. Muharrem ayının fazileti ve bu ayda ve özellikle 10 Muharrem'de oruç tutmanın hükmü nedir?	274
481. Üç ayların dindeki yeri nedir, bu aylardaki oruç nasıl tutulur?	275
482. Oruç tutulması yasak olan günler hangileridir?	275
483. Cuma günleri oruç tutulur mu, hükmü nedir?	276
484. Oruç tutmamayı mubah kılan hâller nelerdir?	276
485. Çalışanların iş verimini düşürmesi endişesiyle oruç tutmamaları caiz midir?	278
486. Uzman bir doktorun oruç tutmamasını önerdiği kimse ne yapmalıdır?	279
487. Ramazan orucuna niyetlendiği hâlde yolculuğa çıkan bir kimse, yolculuktan dolayı orucunu bozarsa ne gerekir?	279

ORUCU BOZAN ve BOZMAYAN ŞEYLER

488. Orucu bozan şeyler nelerdir?	279
489. Saç bakımı ve saç boyama orucu bozar mı?	280
490. Kadınlar âdet döneminde oruç tutabilirler mi?	280
491. Oruca niyetlenen bir kadın gün içinde âdet görmeye başlarsa ne yapmalıdır?	280
492. Kadınlar gebelik dönemlerinde oruç tutabilirler mi?	281
493. Düşük yapan bir kadın Ramazan orucunu nasıl tutar?	281
494. Ağda/epilasyon yaptırmak oruca engel olur mu?	282
495. Oruçlunun eşi ile ilişkilerinin sınırı nedir?	282
496. Unutarak yemek içmek orucu bozar mı?	282
497. Unutarak yiyen kişiye oruçlu olduğunun hatırlatılması gerekir mi?	283
498. Cünûp iken tutulan oruç geçerli midir?	283
499. Oruçlu iken ihtilam olmanın veya cünûp olarak sabahlamanın hükmü nedir?	283
500. Ağız kokusunu önlemek için ağız spreyi veya naneli sakız kullanmak oruca zarar verir mi?	283
501. Alkol alan bir kimse oruç tutabilir mi?	284
502. Düzensiz âdet kanaması olan bir kadın oruçlarını nasıl tutmalıdır?	284
503. Ruj orucu bozar mı? Hangi makyaj türleri orucu bozar?	284
504. Nikotin bandı orucu bozar mı?	284
505. Oruçlu iken böbrek taşı kırdırmak orucu bozar mı?	285
506. Şeker hastalarının uyguladıkları insülin iğnesi orucu bozar mı?	285
507. Damardan verilen radyoaktif madde orucu bozar mı?	285

508. Göz damlası orucu bozar mı?	285
509. Endoskopi, kolonoskopi yapurmak, makat veya ferçten ultrason çekirmek orucu bozar mı?	286
510. İdrar kanalının görüntülenmesi, kanala ilaç akıtılması orucu bozar mı?	286
511. Anestezi orucu bozar mı?	286
512. Kulak damlası ve kulağın yıkatılması orucu bozar mı?	287
513. Fıtıl kullanmak, lavman yaptırmak orucu bozar mı?	287
514. Diyaliz uygulamalarında oruç bozulur mu?	288
515. Trombosit temini için kan vermek orucu bozar mı?	288
516. Anjiyo yaptırmak orucu bozar mı?	289
517. Biyopsi yaptırmak orucu bozar mı?	289
518. Kalp hastalarının dil altına koydukları hap orucu bozar mı?	289
519. Burun damlası orucu bozar mı?	289
520. Aşı olmak veya iğne yaptırmak orucu bozar mı?	290
521. Akupunktur tedavisi orucu bozar mı?	290
522. Oruçlu iken kan vermek ve vücuda kan almak orucu bozar mı?	290
523. Merhem ve ilaçlı bant kullanmak orucu bozar mı?	290
524. Astım hastalarının kullandığı sprey ve astım ilacı orucu bozar mı?	291
525. Diş kanaması ve diş yarısından çıkan kanın tükürük ile yutulması orucu bozar mı?	291
526. Oruçluken elle tatmin olan kimsenin orucu bozulur mu?	292
527. Denize girmekle oruç bozulur mu?	292
528. Yıkanmak orucu bozar mı?	292
529. Diş fırçalamak orucu bozar mı?	292
530. Kusmakla oruç bozulur mu?	292
531. Oruçlu kimse abdest alırken hataen boğazına su kaçırırsa orucu bozulur mu?	293
532. Oruçlu kimse diş tedavisi yaptırabilir mi?	293

KAZA, KEFFÂRET, FİDYE, İSKÂT-I SAVM

533. Kazaya kalan Ramazan oruçları nasıl tutulmalıdır? Belli bir sürede tutma zorunluluğu var mıdır?	294
534. Geçmişe dönük kaza oruçları nasıl tutulmalıdır?	294
535. Bozulan vacip ve nafle oruçların kazası gerekir mi?	295
536. Orucu bozup sadece kazayı gerektiren durumlar nelerdir?	295
537. Akşam ezanının yanlışlıkla bir iki dakika erken okunmasından dolayı orucunu açan kimsenin ne yapması gerekir?	296
538. Oruçlu iken dokunmak veya kucaklamakla boşalmanın hükmü nedir?	296
539. Orucu bilerek ve kasten bozmanın hükmü nedir?	296
540. Mesleği gereği sürekli olarak yolcu olan kişi namaz ve oruç ibadetlerini nasıl yerine getirebilir?	296
541. Keffâret orucu tutan bir kimse yolculuğa çıktığında, keffâret orucuna ara verebilir mi?	297

542. Oruç keffâreti tutan bir kadın âdet dönemi esnasında tutamadığı günler için ne yapmalıdır?	297
543. Birden fazla oruç bozan kimsenin bu oruçların her biri için ayrı ayrı keffâret tutması gerekir mi?	297
544. Tutmadığı oruçları kaza etmeden oruç tutamayacak hâle gelen kimse ne yapmalıdır?	298
545. Ramazan orucu tutmaya başlayan bir kimse daha sonraki günlerde oruç tutmaktan vazgeçerse ne gerekir?	298
546. Fidyeye ne demektir, nerelerde gerekir?	298
547. Oruç fidyesi nasıl ödenir?	299
548. Oruç fidyesi kimlere verilebilir?	300
549. Oruç tutacak gücü olduğu hâlde tutmayan bir kimse, bu oruçlarının fidyesini vererek oruç borcundan kurtulmuş olur mu?	300
550. Fidyeye verme gücü olmayan kişiler ne yapmalıdırlar?	300
551. İskât-ı savm ne demektir?	301

RAMAZAN ve ORUÇLA İLGİLİ DİĞER KONULAR

552. Televizyon, radyo veya başka bir cihazdan mukabele dinlemekle hatim yapılmış olur mu?	302
553. Ramazan ayını ve bayramı başka ülkelerde geçirenler, o ülkelerin hesapları Türkiye'ye göre farklı olması hâlinde bayramlarını Türkiye'ye göre mi, buldukları ülkeye göre mi yapmalıdırlar?	302
554. Uçakla seyahat eden oruçlu kişi iftânı nereye göre yapar?	302
555. Ramazan ayında lokanta işletmek caiz midir?	303
556. İftar ile sahur arasında cinsel ilişki caiz midir?	303
557. Ramazan'da oruçlu iken gündüzü uyuyarak geçirmenin oruca zarar var mıdır?	303
558. Oruçlunun orucu bozmamakla birlikte dinen yasak olan bir fiili işlemesi, mesela kumar oynaması orucuna zarar verir mi?	303
559. Kutuplarda yaşayan insanlar oruçlarını nasıl tutarlar?	304
560. Oruca başlamak için hilalin görülmesi şart mıdır?	304
561. İtikâf nedir, nasıl uygulanır, kadınlar da itikâf yapabilir mi?	305

HAC ve UMRE

HAC, FARZİYETİ ve ÇEŞİTLERİ

562. Hac kimlere farzdır?	309
563. Hacc-ı ekber ve hacc-ı aşgar ne demektir?	309
564. Hac ayları hangileridir?	310
565. Hac yapan kimsenin bütün günahlarının affedileceğine dair rivayetler sahih midir?	310
566. İmkân bulup Kâbe'yi gören veya umre yapan kişiye hac farz olur mu?	311

567. Hac ibadetinin ifası için nisap miktarı mala sahip olma şartı var mıdır?	311
568. Hacca gittiği takdirde çocuklarını bırakacak güvenli bir yeri olmayan kimse hacca gitmek zorunda mıdır?	312
569. Borçlanarak hacca gitmek doğru mudur?	312
570. Evlenme çağında bekâr çocuğu bulunan kişi hacca gitmeyi erteleyebilir mi?	312
571. İfrad haccı ne demektir ve nasıl yapılır?	312
572. Temettu haccı ne demektir ve nasıl yapılır?	313
573. Kıran haccı ne demektir, nasıl yapılır?	313
574. Temettu haccı yapacak kişinin, umreyi yapıp ihramdan çıktıktan sonra hac ihramına girinceye kadar başka bir umre yapması caiz midir?	313
575. Kudüm tavafını yapan kişi, bu haccını temettu veya kırana çevirebilir mi?	314
576. Kıran haccına niyet eden kişi, tavaf ve sa'y yapmadan niyetini değiştirip temettu haccına dönüştürebilir mi?	314
577. Temettu haccı için umreye niyet eden kişi, haccını kırana dönüştürebilir mi?	314
578. Temettu veya Kıran haccına niyet eden bir kimse kurban kesme imkanına sahip olduğu hâlde bunun yerine oruç tutabilir mi?	314

İHRAM ve MİKÂT

580. İhram namazının hükmü nedir?	315
581. Her umre için mikâta gitmek gerekir mi?	315
582. İhramsız olarak Mekke'ye girmenin hükmü nedir?	315
583. Mekke'ye ihramlı olarak girmelerine izin verilmeyen kişilerin, mikât mahallinde elbiselerini çıkarmadan ihrama niyetlenip, Harem bölgesine elbiseli girmeleri hâlinde kendilerine ne gerekir?	316
584. Umre ihramına girdiği hâlde, henüz tavaf ve sa'y yapmadan mazeretsiz olarak bir gündüz veya gece süresince elbise giyen kişinin ne yapması gerekir?	316
585. İhramlı kimsenin dikişli elbise veya iç çamaşın giymesi durumunda ne yapması gerekir?	317
586. Hasta olduğu için tavaf ve sa'y yapmadan bir gün süreyle elbise giymiş olan kişinin ne yapması gerekir?	317
587. İhramdan çıkma aşamasına geldiği hâlde tıraş olmadan elbise giyen kişiye ne gerekir?	317
588. Hac için ihrama girdikten sonra hac menâsikinden hiçbirini yapmadan tıraş olan kimsenin ne yapması gerekir?	317
589. İhramlı iken tıraş olan veya kasık ve koltuk altlarındaki tüyleri temizleyen kişiye ne gerekir?	318
590. İhramdan çıkacak konuma gelen bir kimseyi ihramlı olan bir kişi tıraş edebilir mi?	318
591. İhramlı iken sakal tıraşı olan kişinin ne yapması gerekir?	318
592. Vakti geldiğinde sakal tıraşı ile ihramdan çıkılır mı?	319
593. İhramlının saç kremi vb. şeyleri kullanmasının hükmü nedir?	319
594. İhramlının turnak kesmesinin veya kopmak üzere olan bir tırnağı koparmasının hükmü nedir?	319

595. Hacda kurban kesmeden önce tıraş olana ceza gerekir mi?	320
596. Umre tavafını yapıp sa'yini tamamlamadan tıraş olup ihramdan çıkan kişinin ne yapması gerekir?	320
597. Tavaf yapmaksızın sa'y yapan ve tıraş olup ihramdan çıkan kimsenin ne yapması gerekir?	320
598. Tavaf ve sa'y yapmadan tıraş olup ihramdan çıkan kimsenin ne yapması gerekir?	321
599. İhramlı kimse banyo yaparken ve çamaşır yıkarken sabun veya deterjan kullanabilir mi?	321
600. Umrenin tavaf ve sa'yini yapıp tıraş olmayı unutan kimse ne yapmalıdır?	321
601. Tavaf ve sa'yı yapıp tıraş olmayı geciktiren kişiye herhangi bir ceza gerekir mi?	321
602. İhramlı kişinin giymesi gereken ayakkabı nasıl olmalıdır? Ökçesi kemerli terlik giyebilir mi?	322
603. Kıran haccına niyet etmiş olan kimse, ihram yasağı işlediği takdirde ne ceza gerekir?	322

TAVAF ve SA'Y

604. Tavaf nedir ve kaç çeşit tavaf vardır?	322
605. Harem-i Şerif'e girip çıkarken veya tavaf yaparken eli kadına değen kimsenin abdesti bozulur mu?	324
606. Tavaf namazını kılmadan birkaç defa tavaf yapmak doğru olur mu?	324
607. Tavaf esnasında abdesti bozulan kişinin ne yapması gerekir?	324
608. Umre tavafını yaparken abdesti bozulan, fakat abdestinin hangi şavtta bozulduğunu bilmeden hem tavafı hem de sa'yı tamamlayan kimsenin ne yapması gerekir?	324
609. Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaf namazı kılınabilir mi?	325
610. Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaf yapılabilir mi?	325
611. Sabah namazından sonra tavaf namazı kılınır mı?	325
612. Tavaf namazı nerede kılınır?	325
613. Sa'yden sonra kılınması gereken bir namaz var mıdır?	325
614. Geçerli olmayan bir tavaftan sonra sa'y yapan kimsenin ne yapması gerekir?	326
615. Sa'y esnasında abdesti bozulan kişi ne yapmalıdır?	326
616. Umrenin tavaf ve sa'yini tamamlayan ancak henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel ilişkide bulunan eşlere ne gerekir?	326
617. Tavaf, geri geri yürüyerek yapılırsa geçerli olur mu?	326
618. Umre yapmak üzere ihrama girip Mekke'ye gelen kişi sağlık sorunları sebebiyle umresini erteleyebilir mi?	326
619. Hac veya umre için Mekke'de bulunanlar, umre yaptıktan sonra kalan günlerde yeni bir umre yapmayı mı, yoksa bunun yerine nafile tavafı mı tercih etmelidirler?	326
620. Tavafın şavtlarının eksik yapılması durumunda ne gerekir?	327
621. Ziyaret tavafı ihramsız yapılabilir mi?	327

622. Bir mazereti olmadığı hâlde tekerlekli sandalyeye binerek sa'y yapan kimsenin sa'yi geçerli midir?	327
623. Sa'yın şavtlarını eksik yapan kişiye ne gerekir?	327
624. Umre tavafını abdestsiz yapan veya yaparken abdesti bozulup yeniden abdest almadan tavafa devam edip tamamlayan kişinin ne yapması gerekir?	328
625. Umre veya ziyaret tavafı esnasında eli, burnu veya başka bir yeri kanayan bir Hanefî, o esnada Şâfiî mezhebini taklit edebilir mi?	328
626. Hacer-i Esved'in selamlanması ve öpülmesinin hikmeti nedir?	328

HACDA ŞEYTan TAŞLAMA ve KURBAN KESME

627. Mazereti nedeniyle şeytan taşlamayı tamamlamadan Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kimsenin ne yapması gerekir?	329
628. Akabe cemresi bayramın ilk günü gece yarısından önce taşlanabilir mi?	329
629. Vaküde aulamayan taşların kazası nasıl yapılır?	330
630. Hacda kurban ne zaman kesilir?	330

HACCA BEDEL GÖNDERMEK

631. Vekâlet yoluyla hac yapılabilir mi? Şartları nelerdir?	331
632. Bedel olarak hacca giden kişi kendi adına kurban kesmeli midir?	332
633. Hacca gitmemiş bir kimse, başkasının yerine bedel olarak hacca gidebilir mi?	332
634. Bir kimse aynı yıl içinde hem kendisi için asaleten, hem de başkası için vekâleten hac yapabilir mi?	333
635. Hac yapmaya sağlık nedeniyle gücü yetmeyen kişi, vekâleten hac yaptırmak yerine, bu parayı sadaka olarak vermekle hac sorumluluğundan kurtulur mu?	333
636. Hacca bedel gönderilirken, vekilin, bedel gönderen kişinin kendi memleketinden gitmesi şart mıdır? Mekke veya Medine'de yaşayan biri vekil olarak tutulabilir mi?	333
637. Temettu haccı yapmak üzere vekil olan kimse, umreyi kendisi için yaparsa ne gerekir?	334
638. Arafat'tan önce komada olup ölmek üzere olan hacı adayı için bulunduğu yerden bedel tayin edilebilir mi?	334
639. Bedel hac için gelen kimse hangi hacca niyet etmelidir?	334
640. Hacca görevli gidip, masrafları ilgili kurum tarafından karşılanan görevli aynı zamanda başkası adına vekâleten hac yapabilir mi?	334

HAC İBADETIYLE İLGİLİ DİĞER KONULAR

641. Kur'a sistemi dışında hacca gidebilmek için farklı yöntemlere başvurmak caiz midir?	335
642. Uzak ülkelerden gelenlerin Arafat vakfesinden önce veya sonra Mekke'de buldukları süre içinde sefertlik durumları nedir?	335
643. Hac ibadeti üzerine farz olan bir kimse, bu vazifesini yapmadan vefat ederse, varisleri bu durumda ne yapmalıdırlar?	336

644. Suudi Arabistan'da kurban bayramı bizden önce veya sonra yapılması hâlinde bizim yaptığımız hac ibadeti geçerli olur mu?	336
645. Hacca giderken helallik almanın dini hükmü nedir?	337
646. Veda haccı ve veda hutbesi nedir?	337
647. Mescid-i Nebevî'de kırk vakit namaz kılmanın hükmü nedir?	338
648. Mekke ve Medine'nin kutsallığına inanarak oralardan toprak veya taş getirilenin bir sakıncası var mıdır?	339
649. Kurban bayramı günlerinde umre yapılabilir mi?	339
650. Hac ve umre görevlerini yaparken belli duaları okumanın hükmü nedir?	340
651. Bankada vadeli hesapta bekletilen para ile hac yapılır mı?	340
652. Görevli olarak giden kişinin yaptığı hac ile hac borcu düşer mi?	340

HAC ve UMREDE KADINLARLA İLGİLİ BAZI KONULAR

653. Evli bir kadın, kocasının iznini almadan veya yanında mahremi olmadan hac veya umreye gidebilir mi?	341
654. Temettu veya Kıran haccına niyet eden bir kadın özel hâli sebebiyle umresini yapamazsa, doğrudan Arafat'a çıkabilir mi?	341
655. Bir kadın, âdetli veya lohusa olduğu için ihrama girmeden mikâtı geçip Mekke'ye girerse ne yapmalıdır?	342
656. Âdet geciktirici hap kullandığı hâlde yine de leke gören bir kadın umre veya ziyaret tavafını yapabilir mi?	342
657. Bir kadın ihramlı iken elbise değiştirebilir mi?	343
658. Kadınlar ihramdan çıkmak için saçlarının ne kadarını kesmelidirler?	343
659. Âdetli olarak Arafat'a çıkan bir kadın, Arafat ve Müzdelife vakfelerinden sonra şeytan taşlayıp ihramdan çıkabilir mi?	343
660. Özel hâlinde iken umrenin tavaf ve sa'yini yapıp, saçını keserek ihramdan çıkan kadının ne yapması gerekir?	343
661. Menopoz dönemindeki kadının akıntuları hac veya umre görevlerini yerine getirmesine engel olur mu?	343
662. Normal âdeti bittiği hâlde âdetin azami süresi bitmeden hac veya umre menâsikini yapıp saçını keserek ihramdan çıkan bir kadın daha sonra leke görürse ne yapması gerekir?	344
663. Kaflesi Mekke'den ayrılacak olan bir kadının özel hâli sebebiyle "veda tavafı" yapamaması durumunda ceza gerekir mi?	344
664. Âdeti bitmeden Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kadın bu hâliyle ziyaret tavafını yapabilir mi?	344

KURBAN

KURBANIN MAHİYETİ ve HÜKMÜ

665. Kurbanın hükmü nedir?	349
666. Kurbanın dini dayanağı nedir?	349

667. Kurban kesim vakti ne zaman başlar ve biter?	350
668. Kurban keserken Allah'ın isminin anılmasının, besmele çekilmesinin hükmü nedir? Kesim sırasında hangi dualar okunmalıdır?	351
669. Kurban keserken nelere dikkat edilmelidir?	351
670. Kurban eti nasıl değerlendirilmelidir?	352
671. Kurban derisi nasıl değerlendirilmelidir?	352
672. Kurban kestikten sonra namaz kılmak gerekir mi? Kılınırsa nasıl kılınmalıdır?	352
673. Bir hayvanın yenilmeyecek yerleri nelerdir? Bu organların ne yapılması gerekir?	353
674. Kurban kesen kasaba ücret vermek caiz midir? Kurban etinin bir kısmı veya derisi kesim ücreti olarak verilebilir mi?	353
676. Kişi beslediği ve kurban olarak kesmeyi kararlaştırdığı bir hayvanın sütünden veya gücünden yararlanabilir mi?	354
677. Kurban kesmek yerine sadaka vermekle bu ibadet yerine getirilmiş olur mu?	354
678. Kurban eti, derisi, bağırsakları gibi kurban ürünlerinin satılması caiz midir?	355
679. Akıka, adak, udhiyye ve nafıle kurbanlar için aynı büyükbaş hayvana ortak olunabilir mi?	355
680. Dişi ya da erkek hayvandan hangisinin kurban edilmesi daha faziletlidir?	355
681. Kurban bayramı günü kurban kesilmeden önce bir şey yememenin dini dayanağı var mıdır?	356

KURBAN KESEN İLE İLGİLİ KONULAR

682. Kimler kurban kesmekle yükümlüdür?	356
683. Hz. Peygamber (s.a.s.) bizzat kurban kesmiş midir?	356
684. Vekalet yoluyla kurban kesilebilir mi? Kişinin bulunduğu şehir veya ülke dışında vekaletle kurban kestirmesinin hükmü nedir?	357
685. Hacca giden kişinin hacca ilgili kurbanları memleketinde kesilebilir mi?	357
686. Hac ibadetini yapan kişi, ayrıca memleketinde de kurban kesmekle yükümlü müdür?	357
687. Kredi kartıyla kurban satın almak caiz midir?	358
688. Banka kredisiyle kurban kesilebilir mi?	358
689. Taksitle kurban alınabilir mi?	358
690. Bir özür sebebiyle vaktinde kesilemeyen kurbanların fakir ve zengin için hükmü nedir?	359
691. Kurbanın satıldıktan sonra satıcının elinde emaneten dururken ölmesi veya başka bir sebeple kesilememesi durumunda ne yapılmalıdır?	359
692. Satın alınan kurbanlığın ölmesi durumunda ne yapılmalıdır?	359
693. İhmal sebebi ile kurban kesmeyen kimse ne yapmalıdır?	360
694. Müslüman olmayan kişinin kestiği kurbanın eti yenir mi?	360
695. Abdestsiz ya da cünüpken kurban kesilebilir mi?	360

696. Zengin kimse kurbanını kesmesi için parasını bir fakire verse ve fakir de bu kurbanı kesmeyerek parayı harcasa, parayı veren kişi bu durumu öğrenince ne yapmalıdır?	360
697. Bir kimsenin, oğlunun veya bir başkasının bağışladığı para ile kurban alıp kesmesi durumunda bu, kurban sayılır mı?	361
698. Yolcunun kurban kesmesi gerekir mi?	361
699. Gayrimeşru yolla kazanılan parayla kurban kesilebilir mi?	361
700. Kurbanlık olarak satın alınan hayvana, daha sonra başkaları ortak edilebilir mi?	362
701. İki büyükbaş hayvanın yediden fazla kişi tarafından hisseleri belirlenmeksizin kurban edilmesi ve kesildikten sonra etlerin karışık bir şekilde bölünerek hissedarlara dağıtılması hâlinde, yapılan bu işlem caiz olur mu?	362
702. Kurbanlık olarak alınan büyükbaş hayvana ortak olanlardan bir kısmının, sonradan bir başkasını kendi hisselerine dâhil etmeleri caiz midir?	362
703. Vekâleten kurban kesen hayır kurumları ve kendilerine ihtiyaç fazlası kurban eti verilenler, kesilen kurbanların etlerini satabilirler mi? Bu etleri daha sonra mislini almak üzere kasaplara verebilirler mi?	363
704. Ailede zengin olan kan-kocadan her birinin ayrı ayrı kurban kesmesi gerekir mi? Evde hane reisinin kurban kesmesi ile zengin olan öteki aile fertlerinden +kurban vecibesi sâkit olur mu?	363
705. Kurban kesmenin vacip olması için nisap nedir? 200 dirhem gümüş veya bedeli bugünkü piyasada kurban almaya kâfi gelmemektedir. Bu kadar malı veya gümüşü olan kişi yine de kurban kesmek zorunda mıdır?	364

KURBAN ÇEŞİTLERİ

706. Akıka kurbanı nedir?	364
707. Şükür kurbanı ne demektir?	364
708. Ölü kurbanı diye bir kurban çeşidi var mıdır?	365
709. Bir grup oluşturarak aralarında para toplayıp Hz. Peygamber adına kurban kesilebilir mi?	365

KURBANLIK HAYVANLA İLGİLİ KUSURLAR

710. Kurban edilecek hayvanlar hangi nitelikleri taşımalıdır?	366
711. Kesimden önce kusuru tespit edilemeyen bir hayvanın, kurban edildikten sonra hasta olduğunun anlaşılması ve etinin yenilmeyeceğine dair uzmanlarca karar verilmesi hâlinde, kurban dinen geçerli midir?	366
712. Kulağı kesik veya delinmiş hayvanlar kurban olur mu?	367
713. İki yaşını bitirmeyen ancak kapak atmış olan sığır cinsi büyükbaş hayvanların kurban edilmeleri caiz midir?	367
714. Kurbanlık hayvanların yaşlarında aranacak olan asgari sınır nedir?	367
715. Sığırların iki yaşına gelmeden çok irileşmesi hâlinde kurban edilmesi caiz olur mu?	368
716. Marketlerin, indirim kartı olanlara bir kurbanın aynı miktardaki hisselerini daha ucuz fiyata satmaları, kesilen kurbanı zarar verir mi?	368

717. Market türü kuruluşların henüz mülkiyetinde olmayan hayvanların hisselerini satması caiz midir?	369
718. Gebe hayvanın kurban edilmesi caiz midir? Kurbanlık hayvanın kurban edilmeden önce doğurması durumunda ne yapılmalıdır?	369
719. Sun'ı tohumlama yoluyla üretilen hayvanların kurban olarak kesilmesinde bir sakınca var mıdır?	370
720. Kurbanlık hayvanların gebeliğinin önlenmesi caiz midir?	370
721. Doğuştan boynuzu olmayan veya boynuzları kırık olan ya da doğumdan sonra boynuzları elektrikle köreltilen hayvanlar kurban olarak kesilebilir mi?	370
722. Kuyruksuz veya kuyruğu kesik koyunlar kurban edilebilir mi?	370
723. Kısırlaştırılmış hayvanlar kurban edilebilir mi?	371
724. Memeleri kusurlu olan hayvan kurban edilebilir mi?	371
725. Kurbanlık hayvanı elektrik veya narkozla bayıltarak kesmek caiz midir?	371

ADAK ve YEMİN

ADAK

726. Adak nedir, dindeki yeri nedir?	375
727. Adakla ilgili şartlar nelerdir?	376
729. Adak kurbanında bulunması gereken nitelikler nelerdir?	377
730. Adak kurbanı ne zaman kesilmelidir?	378
731. Kurban kesmeyi adayan bir kimse bu adaktan vazgeçebilir mi?	378
732. Adak kurbanı düğün vb. toplantılarda ikram edilebilir mi?	378
733. Bir koç kurban etmeyi adayan kişi mutlaka koç mu kesmelidir? Bir büyükbaş hayvana ortak olabilir mi?	379
734. Adak kurbanının bedeli para olarak fakire verilebilir mi?	379
735. Rüyada kurban kesmeyi adayan kişi, bu adağını yerine getirmeli midir?	379
736. "Çocuğum sağ-salim doğarsa bir kurban keseceğim." diye adakta bulunan kimsenin ikiz çocuğu olursa, kaç kurban kesmelidir?	380
737. İki veya daha fazla kişi tek bir konu hakkında kurban adasalar, hepsinin de aynı aynı kurban kesmesi gerekir mi?	380
738. Belirli bir hayır kurumuna veya fakire para yardımı yapmayı adayan kimse, başka bir hayır kurumuna veya fakire yardım yaparsa adağı yerine gelmiş olur mu?	380
739. Güç yetinilemeyecek bir şey adamak geçerli olur mu?	380
740. Bir yıl veya daha fazla süreyle oruç tutmayı adamanın hükmü nedir?	381
741. Birden çok oruç tutmayı adayan kimsenin bu oruçları peş peşe tutması şart mıdır?	381
742. Türbelere adakta bulunulabilir mi?	382
743. Zaman, mekân ve niteliklerle kayıtlanmış (mukayyet) adaklarda bu kayıtlar bağlayıcı mıdır?	382

YEMİN ve KEFFÂRETİ

744. Yemin ne demektir, dinki hükmü nedir?	383
745. Kaç çeşit yemin vardır?	384
746. Yemin keffâreti nasıl yerine getirilir?	385
747. Bozulan her bir yemin için ayrı ayrı mı yoksa hepsi için bir keffâret mi ödenmelidir?	385
748. Yemin keffâreti ödeyen bir kimse, aynı konuda tekrar yemin eder ve yeminini yine bozarsa, bunun için de yeni bir keffâret ödemeli midir?	386
749. Dini bir emri yerine getirmemeye veya bir haramı işlemeye yemin eden kişi ne yapmalıdır?	386
750. "Sana sütümü helal etmem, hakkımı helal etmem" şeklinde söylenen sözler bağlayıcı mıdır, bir sorumluluk gerektirir mi?	387
751. Ağz alışkanlığı ile yerli yersiz edilen yeminin hükmü nedir?	387
752. Bilinen yemin kalıplarından olmayan, halkın ürettiği örf haline gelen yemin ifadeleri yemin olarak geçerli olur mu?	388
753. Bir kimse "şöyle yaparsam Allah'ı inkâr etmiş olayım", "kâfir olayım", "yahudi olayım", "dinden çıkmış olayım" derse, bunun hükmü nedir?	388
754. "Şart olsun ki," sözü yemin yerine geçer mi?	388
755. Eşinin evine gitmeyeceğine yemin eden bir kadının durumu nedir?	389
756. Bir kişi, içinden yemin etse veya bir şey adasa; bu durumda yemin ve adak hükümleri oluşur mu?	389
757. Yemin keffâretini yerine getirmekten aciz olan kimse ne yapmalıdır?	390

DUA, TÖVBE, ZİKİR ve KUR'ÂN

DUA

758. Duanın önemi nedir ve dua nasıl yapılmalıdır?	393
759. Kur'an'da geçen dua ayetlerinin mahiyeti hakkında bilgi verebilir misiniz?	393
760. Ezan duasının dinki hükmü nedir ve nasıl yapılır?	394
762. Ezan ve kâmet arasında yapılan duanın kabul olacağına dair rivayet var mıdır?	395
763. Duada ellerin durumu nasıl olmalıdır? Duadan sonra elleri yüze sürmenin dayanağı var mıdır?	396
764. Yağmur duası nedir? Nasıl yapılır?	396
765. "İsm-i Âzam" duası diye bir dua var mıdır?	397
766. Hafızayı güçlendirmek için özel bir dua var mıdır?	398
767. Kenzül-arş isminde meşûr bir dua var mıdır?	399
768. Çocuğu dünyaya gelen bir kimse ne yapmalı ve nasıl dua etmelidir?	400
769. Her zaman dua yapılabilir mi, özel dua yapma vakitleri var mıdır?	400
770. Çevirgel/döngel duası diye bir dua var mıdır?	401

771. İstiğfar duası nedir?	401
772. Fiili dua ne demektir?	401
773. Duaların kabul olması için ön şartlar var mıdır?	402
774. Vefat edenler için 7, 40 ve 52. gün duası var mıdır?	403
775. Kannca duası diye bir dua var mıdır?	403
776. Safer ayının uğursuz ve musibet ayı olduğu söylentisi doğru mudur? Bu aya özel ibadet ya da dua var mıdır?	404
777. Cuma hutbesinde yapılan duaya "amin" demek caiz midir?	404
778. Nazardan nasıl korunulur, nazar duası var mıdır?	404
779. Duaların sonunda söylenen "âmin" sözü ne anlama gelir; bunun dini dayanağı nedir?	405
780. Göz değmesine karşı nazar boncuğu takmak caiz midir?	405
781. Cinlerin insanlara zarar olur mu, bunların zararını engellemek için hangi dualar okunur?	406
782. Vefk nedir? Yapılması ya da yaptırılması caiz midir?	406
783. Büyü ve sihirden kurtulmak için ne yapılmalıdır?	407
784. Vesvese sebebiyle zihne gelen kötü sözlerden dolayı insan günahkâr olur mu? Bunlardan kurtulmak için bir dua var mıdır?	408
785. Dua-kader ilişkisi nedir, duanın eceli değiştirdiği, belaları uzaklaştırdığı sözü ne anlama gelmektedir?	409
786. Duada tevessül ne demektir? Duada vesilenin dini dayanağı var mıdır?	409
787. Gayrimüslimlere dua etmek, rahmet okumak, istiğfar etmek caiz midir?	410
788. Yaptığımız ibadetlerin sevabı hayatta olanlara ve ölmüşlerimize bağışlanabilir mi?	411

TÖVBE

789. Tövbenin dindeki yeri nedir, nasıl tövbe yapılır?	412
790. Tövbede hangi dualar okunmalıdır?	412

ZİKİR ve KUR'AN

791. Şifa niyetiyle Kur'an okumak ve okutmak caiz midir?	413
792. Allah'ın izniyle şifa bulmak veya kötülüklerden korunmak amacıyla yapılan "rukye" caiz midir?	414
793. Kur'an okuma karşılığında ücret almak caiz midir?	415
794. Yatarak dua etmekte bir sakınca var mıdır?	415
796. Kur'an'ı makamlı okumanın hükmü nedir?	417
797. Okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlemenin hükmü nedir?	417
798. Arapça'da ötreli harfin ü veya u seslerinden hangisiyle okunması gerekir?	417
799. Sabah namazı vakti çıktıktan sonra işrak vaktine kadar Kur'an-ı Kerim okumak, zikir ve dua gibi ibadetlerle meşgul olmak mekruh mudur?	418
800. Salât-u selam nedir? Hz. Peygambere'e (s.a.s.) nasıl ve hangi lafızlarla salât-u selam getirilir?	418
801. Salânın anlamı ve dindeki yeri nedir?	419

802. Salât-ı münciye, salât-ı tefritciye dualarının dini dayanağı var mıdır?	420
803. Dua ve zikir sesli mi, yoksa sessiz mi yapılmalıdır?	421
804. Yetmiş bin (70 000) kelime-i tevhid okumanın dini dayanağı var mıdır?	421
805. 444 veya 4444 gibi belli sayıda zikir çekme uygulamasının dini dayanağı var mıdır?	421
806. Muska, dini kitap ve üzerinde Allah yazısı olan takılarla tuvalete vb. yerlere girmek caiz midir?	422
807. Mevlid-i Şerif okumanın sevabı var mıdır?	422

— AİLE HAYATI —

EVİLİK ÖNCESİ

808. Kendisine dünür gidilip de karar aşamasında olan ya da söz kesilen bir kadına bir başkası evlilik teklifinde bulunabilir mi?	425
809. Nişan sırasında kıyılan nikâh, nişanın bozulmasıyla sona erer mi?	425
810. Nişanlıların rahat görüşebilmek için nikah kıymalan uygun mudur?	426

EVİLİĞİN OLUŞMASI

811. Evlenmenin dini hükmü nedir?	427
812. Velisiz kıyılan nikah geçerli midir?	428
813. Baskı altında yapılan nikah akdi geçerli midir?	428
814. Nikahta şahitliğin hükmü nedir?	429
815. Nikahın tescili şart mıdır? Gizli nikahın hükmü nedir?	429
816. İki bayram arasında evlenmek caiz midir?	430

MEHİR

817. Mehir ne demektir?	431
818. Kadın hangi durumlarda mehir alamaz?	432
819. Kadının zina etmesi mehir hakkını düşürür mü?	432
820. Mehrini eşine bağışlayan kadın daha sonra bu bağışından dönebilir mi?	432
821. Ölen kadının kendisine hayatta iken ödenmemiş olan mehrinin hükmü nedir?	433
822. Kadın mehir olarak mal olmayan bir şey isteyebilir mi?	433

EVLENME YASAKLARI

823. Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar kimlerdir?	434
824. Kişi kansını boşadıktan veya kansının ölümünden sonra baldızıyla evlenebilir mi?	435
825. Kayıp olup da hayatta olup olmadığı bilinmeyen bir kişinin eşi başkasıyla evlenebilir mi?	435

EVLİLİKLE İLGİLİ GENEL KONULAR

826. Düğünde eğlenmenin hükmü nedir?	436
827. Hz. Peygamberin (s.a.s.) çok evliliği nasıl izah edilebilir?	437
828. Mazeretsiz olarak cuma namazına üst üste üç defa gitmeyenin nikahı düşer diye bir söz var bu doğru mudur?	438
829. Baba çocuğunu evlendirmekle yükümlü müdür?	438
831. "Müt'a nikahı" ne demektir, hükmü nedir?	440
832. Eşinden ayrılıp uzun bir süre onunla görüşmeyen bir kadın eski eşiyile yeniden evlenebilir mi?	440
833. Otuz iki farzı bilmeyen bir kişinin nikahı geçersiz olur mu?	441
834. Kişi hangi akrabaları ile evlenebilir, hangileriyle evlenemez?	441
835. Âdetli iken nikah kuyunabilir mi?	442
836. Cuma geceleri bazı camilerde yapılan nikah tazelemenin hükmü nedir?	442

EHL-İ KİTAP KİMSELERLE EVLİLİK

837. Bir müslüman Ehl-i kitaptan biri ile evlenebilir mi?	442
838. Bir müslüman kadın gayrimüslim bir erkekle evlenebilir mi?	443
839. Ehli kitaptan olan kadının nikahı nasıl kıyılır? Şahitlerin ehli kitaptan olmaları caiz midir?	443

EVLİLİĞİN SONA ERMESİ

840. "Üçten dokuza boş ol" diyen kişinin eşi kaç talakla boşanmış olur?	444
841. Boşama anlamına gelebilecek kinayeli sözlerle boşanma meydana gelir mi?	444
842. Öfkeli iken yapılan boşama geçerli midir?	445
843. Sarhoş iken yapılan boşama geçerli midir?	445
844. Eşine "kardeşimsin" diyen kocanın nikah durumu nedir?	446
846. Boşama yetkisinin eşe veya başkasına devredilmesi mümkün müdür?	446
847. Bir kimsenin, boşamayı başka birinin fiiline bağlaması durumunda hüküm ne olur?	447
848. Tecavüze uğrayan kadının evliliği devam eder mi?	448
849. Zina eden kadın kocasından boşanmış olur mu?	448
850. Eşi zina eden kadın boşanma davası açabilir mi?	448
851. Henüz zifafa girilmeyen eş peş peşe üç kere boşanırsa kaç boşama (talak) meydana gelir?	449
852. Kişinin eşini boşadığını değişik zaman ve mekânlarda başkalarına söylemesi ayrı bir boşama sayılır mı?	449
853. Kadının, "ben ayrılmak istiyorum." deyip, erkeğin de "peki" demesiyle boşama meydana gelir mi?	449
854. Şizofreni hastasının boşaması geçerli midir? Kadın böyle bir eşten boşanabilir mi?	450
855. Şaka olarak "boş ol" demekle boşama gerçekleşir mi?	450
856. Dinen gerçekleşen boşamadan sonra mahkemede verilen boşanma kararı yeni bir talak sayılır mı?	450

857. Düğünlerde verilen hediyeler boşanma durumunda kime kalır?	450
858. Maddi çıkarlar elde etmek için boşanmak caiz midir?	451
859. Boşanan eşler tekrar evlenebilirler mi?	451
860. Resmi nikahı olmayıp dini nikahla evli olan kadın ayrılmak istediğinde ne yapmalıdır?	451
861. Geçimsizlik, kadın için bir boşanma sebebi sayılır mı?	452
862. Boşanmadan sonra çocukların velayeti kime verilir?	453
863. Çocuğu olmayacağını bildiği halde bunu eşinden gizleyerek evlenen kimsenin eşi, bunu ayrılma sebebi sayarak boşanabilir mi?	454
864. Kadının çocuk sahibi olamaması dinen boşanma sebebi olabilir mi?	454
865. Eşi ile uzun süre ayrı kalan veya onunla uzun süre cinsel ilişki kurmayan kimsenin nikahı zarar görür mü?	455
866. "Boşanım" demekle boşanma meydana gelir mi?	455
867. Boşanma esnasında şahit bulundurmamak gerekir mi?	455
868. "Şart olsun" sözünü kullanmanın hükmü nedir?	456
869. Bir kimsenin eşine bir veya birkaç kez "şart olsun" demesinin hükmü nedir?	456
870. Zıfaf olmadan boşamanın hükmü nedir?	457
871. Baldızıyla zina eden kişinin hanımı boş olur mu?	457
872. Bir erkek hanımına "Sen benim anam bacımsın" derse, bu boşama olur mu?	457
873. Kadını gıyabında boşama geçerli midir?	458
874. Baskı ve tehdit (ıkra) altında boşamak geçerli midir?	458
875. Kadını âdetli iken boşamak geçerli midir?	458
876. Telefon, mesaj ve internet yoluyla boşama geçerli midir?	458
877. Boşanan kadının mali hakları nelerdir?	459
878. Boşanmak için mahkemeye müracaat edilip mahkeme sonuçlanmadan boşanmadan vazgeçilirse evliliği sürdürmenin bir sakıncası olur mu?	460
879. Eşini boşayıp boşamadığı sorulan kimsenin, boşamadığı halde yanlış beyanda bulunup boşadığını söylemesinin hükmü nedir?	460
880. Boşamada kullanılan sözler dille söylenmeden zihinden geçirilmekle boşama gerçekleşir mi?	460
881. Niyeti boşama olmadığı halde eşe karşı tehdit unsuru olarak boşama sözlerini kullanma halinde boşanma gerçekleşir mi?	460
882. Dinden çıkmayı gerektiren sözleri söylemenin (Elfaz-ı küfrün) nikaha etkisi nedir?	461
883. Dil alışkanlığıyla Allah, Kur'an ve din gibi kutsal değerlere küfretilmek nikaha zarar verir mi?	461
884. Cinsel ilişkiyi reddetme boşanma sebebi midir?	461
885. Koca evliliğin gereklerini yerine getirmiyorsa kadın boşanma talebinde bulunabilir mi?	462

886. Şartlı boşamada şart gerçekleşmeden önce boşamanın bağlandığı şarttan vazgeçilebilir mi?	462
887. Kocasının ölüm haberini alan bir kadın başka biriyle evlenir de daha sonra eski eşi gelirse, bu kadının nikahı ile ilgili hüküm nedir?	463
888. Hâkimin boşama neticesinde erkek lehine hükmettiği tazminat alınabilir mi?	463

İDDET

889. İddet ne demektir?	464
890. Bâin talakla boşanan kadın başka bir erkekle evlenebilir mi?	464
891. Bâin (kocaya tek taraflı olarak evliliği sürdürme hakkı vermeyen) talakla boşanıp iddet beklemekte olan bir kadını yeniden boşamak geçerli midir?	465
892. Bir veya iki talakla boşanmış olan bir kadın iddet süresinin sona ermesinden sonra başka bir erkekle evlenebilir mi?	465

NAFAKA

893. Bir kadının şahsi ihtiyacını karşılamak amacıyla kocasının parasını nzası olmadan alması caiz midir?	465
894. Boşanma davası uzun süre sonuçlanmayan kadının aldığı nafaka helal midir?	466
895. Boşanmadan sonra çocukların nafakası kime aittir?	466
896. Bir erkek evli olmayan kız kardeşine bakmakla yükümlü müdür?	467

SÜT EMZİRME (RADÂ')

897. Süt haramlığının delili nedir? Süt akrabalığının oluşma şartları nelerdir?	467
898. Bir erkek, süt sebebiyle mahremi olan bir kadının hangi azalanna bakabilir?	467
899. Göze veya kulağa damlatılan süttten dolayı süt akrabalığı meydana gelir mi?	468
900. Bir kadının başka başka doğumlarda emzirdiği iki çocuk sütkardeş olur mu?	468
901. Süt çocuğun sütanne ve sütbabasıyla yalnız kalmasında bir sakınca var mıdır?	468
902. Bir kimse sütbabasının diğer hanımından olan çocuğuyla evlenebilir mi?	468
903. Bir kimse kardeşinin sütkardeşiyle evlenebilir mi?	469
904. Sütkardeş oldukları evlendikten sonra anlaşılacak çiftlerin durumu ne olacaktır?	469
905. Çocuğun sütsüz memeyi emmesiyle süt akrabalığı gerçekleşmiş olur mu?	469
906. Ücretle sütanne tutmak caiz midir? Çocuğun ailesinin sütanneye karşı ne gibi yükümlülükleri vardır?	470
907. "Süt bankası"ndan alınan sütle süt hısımlığı tahakkuk eder mi? Süt bankasındaki sütlerin karışmış olması hükmü etkiler mi?	470
908. Bir kadının sütünün inek, koyun veya keçi sütü ile karıştırılıp bir çocuğa içirilmesiyle süt hısımlığı gerçekleşmiş olur mu?	470
909. Bir kimsenin sütannesine karşı ne gibi görevleri vardır?	471

910. Gayrimüslim bir kadının bir müslümanın çocuğunu emzirmesinde sakınca var mıdır?	471
911. Emzikli bebeği olan bir kadın yeniden hamile olursa bebeği emzirmeye devam edebilir mi?	471

EVLAT EDİNME

912. Bir kimse kansının eski eşinden olan çocuğunu evlat edinip malını tamamen ona bağışlayabilir mi?	472
913. Koruyucu aile olmanın hükmü nedir?	472
914. Koruyucu aile kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödediği paranın alınmasında dinen bir sakınca var mıdır?	473

—•• VASIYET VE MİRAS ••—

VASİYET

915. Anne-baba sağlıklarında mallarını çocuklarına bağışlayabilirler mi?	477
916. Vasiyet ve hükmü nedir?	478
917. Çocukları olan bir kişi, malını torunlarına vasiyet edebilir mi?	478
918. Akrabalık ilişkilerini kesecek bir vasiyet uygulanabilir mi?	479
919. Eşinin kabrine defnedilmeyi vasiyet eden kişinin bu vasiyetini yerine getirmek gerekir mi?	479
920. Ruhuna hatim okunması için vasiyette bulunan bir kimsenin vasiyetini yerine getirmek zorunlu mudur?	479
921. Bir kimse hacca gidemediği için çocuğuna, kendi yerine haccetmesini vasiyet etse ve ölse, hac için bıraktığı parayı kardeşler miras olarak paylaşabilirler mi? Yoksa bekletilip hac görevi yerine mi getirilmelidir?	480
922. Belli bir amaç için vasiyet edilen paranın başka bir amaçla kullanılması caiz midir?	480
923. Kişinin, mallarını eşi hayattayken eşine, onun vefatından sonra da bir vakfa verilmek üzere vasiyet etmesi caiz midir?	480
924. Kişinin mallarını tümüyle vakfetmesi caiz midir?	481
925. Kişinin malı üzerindeki tasarruflarına ailesinin kanşma hakkı var mıdır?	481

MİRAS

926. Ölenin geride bıraktığı mal ve haklar (tereke) hangi işlemlerden sonra mirasçılara intikal eder?	482
927. Mirası paylaşmayı geciktirmek sakıncalı mıdır?	482
928. Kişi kendi miras payını başkasına verebilir mi?	482
929. Mirasçılar mirastan mahrum edilebilir mi?	482
930. Emekli maaşı miras malı sayılır mı?	483
931. Başkasına evlatlık olarak verilen kişinin öz babasından miras hakkı var mıdır?	483

932. Borçlu olarak ölen kimsenin borcu nasıl ödenir?	484
933. Dede yetimi (Babası dedesinden önce vefat eden çocuk) dedesinin ölümü üzerine ona mirasçı olur mu?	484
934. Kadının mirastaki durumu nedir?	485
935. Ölen kimsenin birden fazla eşi varsa bu eşlerin mirastaki hisseleri nedir?	486
936. Haram kazançlarla alınan mallar kişinin ölümünden sonra mirasçılara helal olur mu?	486
937. Baba hayatta iken malını mirasçıları arasında bölüştürse, vefat ettikten sonra varisler bu taksime uymak zorundalar mı?	487
938. Müslüman gayrimüslime mirasçı olabilir mi? Din ayrılığı mirasa engel midir?	487
939. Yeğenini evlat edinen ve resmîyette tek varis olarak onu bırakan kimsenin vefatından sonra kardeşleri dinen bu maldan hak alabilirler mi?	488
940. Ölen kimsenin çocukları ve karısı varsa kardeşine miras düşer mi?	488
941. Ölen kimsenin anne-babasına mirastan pay düşer mi, düşerse ne kadardır?	488
942. Nikâhlandıktan sonra zıfaf gerçekleşmeden ölen kişiye eşi mirasçı olur mu?	489
943. Kendi kusuru sebebiyle trafik kazası yaparak varis olacağı kimsenin ölümüne -istemeden de olsa- sebep olan kimse ona varis olabilir mi?	489
944. Evli bir kadın, kendisine ailesinden kalan mirası kocasına danışmadan istediği gibi kullanabilir mi?	490
945. Taşınmaz mallar miras kaldığında kız ve erkek evlat bunları eşit olarak mı paylaşırlar?	490
946. İslam miras hukukuna uymamanın sorumluluğu var mıdır?	490
947. Küçük yaşta iken babası vefat eden çocuğa mirastaki payı ne zaman teslim edilir?	491
948. Varislerden biri diğeri lehine mirastan feragat edebilir mi?	491
949. Kişinin mal varlığında ölümünden sonra meydana gelen artış mirasa dâhil midir?	491
950. Eşi ölüp tekrar evlenen bir kimse, önceki eşi zamanında elde ettiği mallardan sonraki eşini mahrum edebilir mi?	491
951. Baba çocuklarının bir kısmını evlendirdikten sonra vefat eder de bekâr kalan çocukları, mirastaki hisselerine ek olarak terekeden evlenme masraflarını karşılama hakkına sahip olurlar mı?	492
952. Üvey annelerinin nüfusuna kayıtlı çocuklar ona mirasçı olabilirler mi?	492
953. Bir kadın, "Vefatımdan sonra kocam evlenirse malıma varis olmasın" diye vasiyette bulunabilir mi?	493
954. Babadan kalan mal taksim edilirken bu malın kazanılmasında ya da korunmasında emeği olan evlada taksimde ayrıcalık tanınabilir mi?	493
955. Ölen kişi mallarını eşiyile beraber çalışıp kazanmış ise, bu durumda hayatta kalan eşin hakkı nedir?	493

TİCARİ HAYAT

ALIM SATIM SÖZLEŞMELERİ

956. Bir malın taksitli olarak birden fazla fiyatla satışa sunulması caiz midir?	497
958. Yapılan bir alım satım akdi hiçbir sebep olmaksızın tarafların karşılıklı rızası ile feshedilebilir mi?	498
959. Yapılan akitlerin kayda geçirilmesi zorunlu mudur?	499
960. Taraflar belli bir süre içerisinde alım satım akdini bozmayı şart koşabilirler mi?	499
961. Saucı malın niteliklerini gizler veya yanlış beyanda bulunursa, alışveriş akdi gerçekleştikten sonra bunun farkına varan müşteri ne yapabilir?	500
962. Satın alınan bir malda müşterinin yanında bir kusur meydana gelir sonra da önceden kusurlu olduğu anlaşılırsa, müşteri bu malı geri verebilir mi?	500
964. Müşterinin, görmeden satın aldığı bir malı daha sonra gördüğünde, alışveriş akdini feshetme hakkı var mıdır?	501
965. Müşteri, aralarından birini satın almak amacıyla götürdüğü birkaç maldan birini seçme hakkına sahip midir?	502
966. Bir hayvanı başka bir hayvanla değiştirmek/takas yapmak caiz midir?	502
967. Saucı, içinde belirli bir müddet ücretsiz oturması şartıyla evini satabilir mi?	502
968. Henüz olgunlaşmamış sebze ve meyvenin satışı caiz midir?	503
969. Tarla, bahçe ve ağaç üzerindeki ekin, sebze ve meyvenin bir kısmını istisna ederek satmak caiz midir?	503
970. Yaş çayın işlenmiş kuru çay, domatesin salça ve zeytinin zeytinyağı karşılığında satılması caiz midir?	504
971. Domates, patlıcan gibi kökü sabit kaldığı halde ürünü toplanabilen sebzelerin, fidesinde iken satışı caiz midir?	504
972. Akit yapanlardan birisi tarafından fark verilmesi kaydıyla aynı cinsten iki malın takas edilmesi caiz midir?	505
973. Ticari amaçla domuz yetiştirip satmak caiz midir?	505
974. Sosis imalatında kullanılmak üzere domuz bağırsağının alım satımını yapmak caiz midir?	506
975. Domuz derisinden ayakkabı ve giysi yapmak, bu ürünleri alıp satmak ve giymek caiz midir?	506
976. Kötü amaçlar için de kullanılmaya müsait olan "anason, haşhaş, kenevir" vb. bitkileri ekmenin, ticaretini yapmanın dini hükmü nedir?	506
977. İslam'da kâr haddi var mıdır?	507

DİĞER SÖZLEŞMELER

978. Bir evi belli bir süre için peşin parayla kiralayıp da, süresi dolmadan evden çıkan kişi, oturmadığı günlerin kirasını geri alabilir mi?	508
979. Kiralanan bir tarladan, kuraklık, dolu vb. nedenlerle ürün alınmadığı durumlarda, tarla sahibine yine de kira ödenmesi gerekir mi?	508
980. Kira akdi tek taraflı olarak feshedilebilir mi?	508

981. Bir kimse kiraladığı taşınır veya taşınmaz bir malı sahibinin izni olmadan üçüncü bir şahsa kiralayabilir veya kullanırabilir mi?	509
982. Kira (icare) akdinde süre veya ücret belirlenmemişse, taraflar neye göre hareket ederler?	509
983. Kiralanan bir mal karşılığında depozito vermek caiz midir?	509
984. Borçlunun, borcunu vadesinden önce ödemesi karşılığında, alacağının alacağından indirim yapması, caiz midir?	510
985. Altının karz/borç verilmesi caiz midir?	510
986. Yardımlaşma sandığından borç olarak alınan para geri ödenirken bir fazlalık ödenmesi caiz midir?	511
987. Vadeli satış veya borçlanma (istikraz) akdinde borçlanılan para birimi yerine başka bir para biriminin ödenmesi caiz midir?	511
988. Borcunu vaktinde ödemeyen kişiye takdir edilen mal tazminatı almak caiz midir?	511
989. Ödünç alınan malın tade masrafları kime aittir?	512
990. Kendisine bir şey emanet edilen kişi emanet malı koruması karşılığında ücret talep edebilir mi?	512
991. Kişinin kendisine emanet edilen bir malı sahibinin izni olmadan bir başkasına emanet olarak bırakması caiz midir?	512
992. Yanında emanet mal bulunan kişi o maldan yararlanabilir mi?	513
993. İnsanın hayatta iken, çocukları arasında ayırım yaparak birine veya bazılarına mal varlığının tamamını veya bir kısmını bağışlaması caiz midir?	513
994. Baba, diğerlerini mahrum edip sadece bir oğluna bağışta bulunmuşsa, oğul bundan sorumlu olur mu, ne yapması gerekir?	514
995. Bir kimse hayatta iken mülkünü bir hayır kurumuna bağışlasa, ölümünden sonra çocukları bu bağışı iptal ettirebilirler mi?	514
996. Yetkili makamlarda bulunanların hediye kabul etmeleri caiz midir?	515
997. Bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı daha yüksek bir fiyata satabilir mi?	515
998. Bir mal ya da ürünü satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı, kendisi satın alabilir veya birinci dereceden yakınlarına satabilir mi?	516
999. Kişinin bir borca kefil olması karşılığında ücret alması caiz midir?	516
1001. Kişinin borcunu ikinci bir şahsa devretmesi caiz midir?	516
1002. Ortaklardan birinin şirket malından (hibe ve sadaka gibi) teberruda bulunması, ödünç veya zekât vermesi caiz midir?	517

GÜNCEL TİCARİ MESELELER

1003. Çek, senet vb. kıymetli evrakların bedelinde indirim yaparak, gününden önce tahsili caiz midir?	517
1004. Kredi kartı ile yapılan alışverişlerde bankanın yaptığı hizmet karşılığında iş yeri sahiplerinden komisyon alması faiz olur mu?	518

1005. Kredi kartı ile yapılan taksitli alışverişlerde peşin fiyata göre bir miktar fazla ücret ödenmesi caiz midir?	518
1006. Kredi kartı ile altın satışı caiz midir?	518
1007. Kredi kartıyla satış yapan bir esnafın, alacağını vadesi dolmadan alması durumunda bankanın bir miktar para kesmesinin esnaf açısından sorumluluğu var mıdır?	519
1008. Banka kredisi almaya aracılık eden kişinin komisyon alması helal olur mu?	519
1009. Ön ödemeli banka kartlarının kullanılması caiz midir?	519
1010. Müşteri indirim kartlarının satımı caiz midir?	520
1011. Başkasına ait bir "marka"yı izinsiz kullanmak, bunun ticaretini yapmak, para kazanmak dinen caiz olur mu?	520
1012. Kapora caiz midir? Alışverişten vazgeçilmesi halinde kaporanın geri verilmesi gerekir mi?	521
1013. Bireysel emeklilik caiz midir?	522
1014. Leasing (Finansal kiralama) sistemi ile alışveriş caiz midir?	522
1015. İcra yolu ile satışa sunulan malların satın alınması caiz midir?	523
1016. Alkol ve diğer haram ürünlerin satıldığı bir iş yerinde çalışmak caiz midir?	523

HELALLER ve HARAMLAR

YİYECEK ve İÇECEKLER

1017. Eti yenilip-yenilemeyen hayvanların tespiti neye dayanılarak yapılmıştır?	527
1018. Kara hayvanlarından eti yenilip yenilmeyenler hangileridir?	528
1019. At eti helal midir?	529
1020. Bir hayvanın etinin helal olabilmesi için kesim nasıl olmalıdır?	529
1021. Hayvan kesecek kimselerde bulunması gereken şartlar nelerdir?	530
1022. Kesilen tavukların içleri temizlenmeden sıcak suya sokulmaları caiz midir?	530
1023. Ehli kitabın kestiği hayvanların etini ve yemeklerini yemek caiz midir?	530
1024. Yengeç, istakoz, karides, kalamar, midye, kurbağa vs. gibi deniz ürünleri yenir mi?	531
1025. Gazlı içecekleri içmekte bir sakınca var mıdır?	531

TIP ve SAĞLIK

1026. Organ bağışı caiz midir?	535
1027. Domuz kalp kapağının insan kalbine takılması caiz midir?	536
1028. Kullanılması veya yenilmesi haram bir madde veya bunlardan imal edilen ilaçlarla tedavi olmak caiz midir?	537
1029. Botoks yaptırmak caiz midir?	537

1030. Saç ektirmek ve peruk kullanmak caiz midir?	537
1031. Ötanazi caiz midir?	538
1032. Tedavi olan bir hastanın avret mahallini açmasında bir sakınca var mıdır?	538
1033. Gebeliği engellemek için geri dönüşü olmayan (kordon bağlatma vb.) yöntemlerin uygulanması caiz midir?	539
1034. Tüp bebek yöntemi ile çocuk sahibi olmak caiz midir?	539
1035. Kürtaj yaptırmak caiz midir?	539
1036. Doğum kontrolünün dini hükmü nedir?	540
1037. Diş tedavisinde altın kullanmak caiz midir?	540

— SOSYAL HAYAT —

1038. Mahkemenin hükmüne bağladığı kan bedelini almak caiz midir?	543
1039. Sihirin hakikati var mıdır? Bu işlemlerle uğraşanların dini bakımdan durumları nedir? Büyü ve sihirden kurtulmak için ne yapılmalıdır?	543
1040. Göz değmesine karşı nazar boncuğu takmak caiz midir?	544
1041. Muska kullanmak caiz midir?	544
1042. Vesvese sebebiyle zihne gelen kötü sözlerden dolayı insan günahkâr olur mu? Bunlardan kurtulmanın çaresi nedir?	545
1043. Müziğin dindeki yeri nedir? Hangi müzik çeşidi helaldir?	546
1044. Camideki eski halıları veya diğer kullanılan eşyayı satarak caminin diğer ihtiyaçları için kullanmak caiz midir?	547
1045. Dövme yaptırmak caiz midir?	547
1046. Kul hakkı yemenin hükmü nedir? Kul hakkı nasıl odunur?	547
1047. Bir erkeğin bakımını yapan kadının bu erkeğin mahrem yerlerine bakmasının hükmü nedir?	548
1048. Mezarlıktaki ağaç, ot vb. bitkileri kesmek caiz midir?	548
1049. Ameliyatla kesilen bacak veya kol gibi vücut azalarının defin işlemi olur mu? Bu organlar nasıl bir uygulamaya tabidir?	549
1050. Kadınların ve erkeklerin saçlarını boyamaları caiz midir?	549
1051. Ölen yakınının maaşını alabilmek için resmen boşanan ama evliliğini dini nikahla devam ettirenlerin aldığı bu maaşlar helal midir?	550
1052. Enişte baldız arasındaki mahremiyetin ölçüsü nedir?	550
1053. Bir babanın, evlatlarından bir kısmını malından faydalandırıp bir kısmını mahrum bırakmasının hükmü nedir?	551
1054. İntihar ile ilgili dini hüküm nedir? İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı?	552
1055. Define aramak ve bulunduğu sahiplenmek caiz midir?	552
1056. Buluntu eşya (lukata) ile ilgili hükümler nelerdir?	553
1057. Yanışmalarda elde edilecek ödülleri almak caiz midir?	553
1058. Market ve mağazalarda alışveriş karşılığında verilen çekiliş kuponlarına çıkan hediyeler helal midir?	554

1059. İnternette program, yazılım, kitap, müzik vb. indirmek ve bunları kullanmak helal midir?	554
1060. Kadınların kendi aralarında yaptıkları "gün" adı verilen toplantılarda topladıkları paraları dönüşümlü olarak almaları caiz midir?	555
1061. Sol elle yemek yemekte bir sakınca var mıdır?	555
1062. Spor müsabakaları üzerinden bahis oynamak caiz midir?	556
1063. Hayvanların kısırlaştırılması caiz midir?	556
1064. Daha fazla bal elde edebilmek için kovadaki anların bir kısmının öldürülmesi caiz midir?	556
1065. Hasta olan ve tedavisi yapılamayan kedi, köpek gibi hayvanların veteriner tarafından itlafı caiz midir?	557
1066. Selamlaşma nasıl yapılır, hükmü nedir?	557

KAYNAKÇA	559
DİZİN	571

ÖN SÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

Kitabıyla doğru yola ulaştıran, Resûlü'nün sünnetiyle iyiyi ve güzeli öğreten, böylece dünya ve ahiret saadetinin yolunu gösteren Yüce Allah'a hamd olsun! Güzeli örnekliğiyle İslam'ın hükümlerini ve hikmetlerini en güzel şekilde açıklayan âlemlere rahmet Peygamber Efendimize, âline, ashâbına ve onların yolunu takip edenlere salât ve selam olsun!

Günlük hayatta kendisine gerekli olan dinî bilgiyi öğrenmesi her müslümana farzdır. Yapılan her iş; farz, vacip, sünnet, mubah, haram, mekruh gibi dinî hükümlerden birinin kapsamında yer aldığından müslümanın hayatında din çerçevesi dışında kalan hiçbir şey yoktur. Bu sebeple sergilenen tutum ve davranışların dinî niteliğinin bilinmesi, hayatın dine uygun bir şekilde yaşanabilmesi için zorunludur. İşte geniş anlamıyla "kişinin dinî hak ve yükümlülüklerini bilmesi" şeklinde tanımlanan fıkıh ilmi, tarihî süreç içerisinde bu ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve hayatı dinî ölçülere göre yaşamayı mümkün hâle getirmiştir.

Değişen hayat şartları içinde çözüm bekleyen yeni meselelerin ortaya çıkması, ictihad ehliyetine sahip âlimleri, söz konusu meselelere çözüm aramaya sevk etmiştir. Müctehid âlimlerin ürettiği bu çözümlerin ve ictihadî yaklaşımların adı olan fetva, Hz. Peygamber döneminden itibaren müslümanların dinî hayatının düzenlenmesi ve yönlendirilmesinde etkili olmuş ve fıkıhın güncelliğinin muhafazasında önemli rol oynamıştır.

Hayatın, teknoloji, tıp, ekonomi gibi alanlardaki gelişmelerle hızla değiştiği günümüzde fetva kurumuna duyulan ihtiyaç daha da yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Bu itibarla İslam âleminde modern dönemde ortaya çıkan karmaşık meselelere çözüm bulacak ortak akılla çalışan ciddi fetva kurumlarının varlığı kaçınılmaz olmuştur.

Din İşleri Yüksek Kurulu, 1924 yılında Hey'et-i Müşâvere adıyla kurulduğu günden bu yana ortaya çıkan yeni meselelerin dinî hükümünü tespit etmiş ve insanımızın dinî konulardaki güvenilir mercii olagelmıştır.

Kurula devlet kurumlarından, sade vatandaşlara varıncaya kadar toplumun her kesiminden soru yöneltilmektedir. Bu soruların önemli bir kısmını, daha önce fakihler tarafından ele alınan ve hükümleri verilen klasik meseleler oluşturmaktadır. Genellikle konu hakkındaki görüşlerin, ihtiyaca göre güncellenerek nakledildiği bu fetvalarda esasen halkımızın ağırlıklı olarak mensubu bulunduğu Hanefî mezhebinin içtihatları esas alınmakta, bununla birlikte duruma göre diğer mezheplere ait görüş ve içtihatları da başvurulmaktadır. Klasik meselelerin yanı sıra geleneksel fıkıh kaynaklarında hükmü bulunmayan pek çok güncel meseleyi de ele alan Kurul, söz konusu meseleler hakkında görüş oluştururken aslî deliller yanında maslahat ve zaruret ilkeleri ile örf ve âdet gibi tali delilleri de esas almakta, ihtiyaca göre alan uzmanlarının bilgi ve tecrübelerine başvurmaktadır. Ayrıca İslam ülkelerindeki fıkıh meclislerinin ulaştıkları sonuçları da takip etmektedir.

Kurul, kolaylaştırıcı bir usûl benimseme, birleştirici bir dil kullanma, yaygın dinî anlayışı muhafaza etme, fıkıh mirasını önemseme ve onlardan imkân dahilinde istifade etme gibi ilke ve esasları benimser. Dinî konulardaki bazı münferit veya şâz görüşleri gündeme getirmekten ve örf'e dayalı ya da bir olgunun tespiti sadedinde kayıt altına alınmış ifadeleri İslam'ın değişmez kuralları gibi takdim etmekten özenle kaçınır.

Elinizdeki eser; Kurulun öteden beri verdiği fetvalardan oluşan arşiv müktesebatının baştan sona taranıp seçilenlerin, hüküm, üslup ve delilleri bakımından ele alınarak gerekli güncellemelerle yeniden yazılmasıyla ortaya çıkmıştır. Kitap, öncelikle gerek Kurul bünyesinde gerekse Müftülüklerde dinî soruları cevaplandırmakla görevli personel arasında söylem birliğinin sağlanması, daha sonra da halkın istifade etmesi amacıyla hazırlanmıştır.

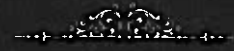
Kitapta, ilmihal konularının yanında halkımızın ihtiyaç duyabileceği genel fıkıhî meseleler de yer almaktadır. Bunlar; İtikad, Taharet, Namaz, Zekât ve Sadaka-i Fıtır, Oruç, Hac ve Umre, Kurban, Adak ve Yemin, Dua, Tövbe, Zikir ve Kur'an, Aile Hayatı, Vasiyet ve Miras, Ticari Hayat, Helaller ve Haramlar ve Sosyal Hayat ana başlıkları altında toplanmıştır. Kitaptaki fetvaların bir kısmı, herkesi ilgilendiren genel hükümleri ihtiva ederken diğer bir kısmı da hastalık, özür gibi özel durumlarla ilgili

hükümleri içermektedir. Eserden istifadeyi kolaylaştırmak için yer yer fetvalar arası atıflar yapılmış ve bazı kavram ve kelimelerin yer aldığı bir indeks hazırlanmıştır.

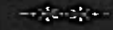
1066 fetvadan oluşan bu eser, Kurul üyeleri ile uzman ve uzman yardımcılarının uzun ve titiz çalışmaları sonunda vücut bulmuştur. Kitabın, dinî hayatımızın şekillenmesine katkı sunacağını temenni eder, hayırlara vesile olmasını Yüce Allah'tan niyaz ederiz.

Din İşleri Yüksek Kurulu
Ankara, 2015

İTİKAD

İTİKAD

1. "Esmâ-i Hüsnâ" ne demektir?

İsmin çoğulu olan esmâ kelimesi ile "en güzel" anlamındaki hüsnâ kelimesinin oluşturduğu bir sıfat tamlaması olan esmâ-i hüsnâ, "en güzel isimler" anlamında Yüce Allah'ın bütün isimleri için kullanılan bir terimdir. Kur'an-ı Kerimde, "Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. En güzel isimler O'na mahsustur." (Tâhâ, 20/8); "...En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedirler. O galiptir, hikmet sahibidir." (Haşr, 52/24) mealindeki âyetlerde de ifade edildiği gibi en güzel isimler Allah'a mahsustur. Çünkü bütün kemal ve yetkinliklerin sahibi O'dur. O'nun isimleri en yüce ve mutlak üstünlük ifade eden kutsal nitelemelerdir. Allah'ın isimlerine esmâ-i ilâhiyye de denilir.

Allah Teala'nın Kur'an'da ve sahih hadislerde geçen pek çok ismi vardır. Kul bu isimleri öğrenerek Allah'ı tanır, O'nu sever ve gerçek kul olur. Kur'an'da, "En güzel isimler Allah'ındır. O hâlde O'na o güzel isimlerle dua edin..." (Arâf, 7/180) buyrulur, esmâ-i hüsnâ ile dua ve niyazda bulunulması istenmiştir. Esmâ-i hüsnânın birden fazla olması, işaret ettiği zâtın birden çok olmasını gerektirmez, bütün isimler o tek zâta delalet ederler: "De ki: İster Allah deyin, ister Rahmân deyin, hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler ona aittir." (İsrâ, 17/110)

2. Allah'ın 99 ismi hakkında bilgi verir misiniz?

Hz. Peygamber bir hadislerinde, yüce Allah'ın 99 isminden söz ederek bu isimleri sayan ve ezberleyen kimselerin cennete gireceğini haber vermiştir (Buhârî, "Da'avât", 68; "Tevhîd", 12; Müslim, "Zikr", 2; Tirmizi, "Da'avât", 82). Hadislerde geçen "saymak" (ihşâ) ve "ezberlemek" (hıfz) ile maksat Allah'ı güzel isimleriyle tanımak ve O'na iman, ibadet ve itaat etmektir.

Ancak Allah'ın isimleri 99 ile sınırlı değildir, bunların dışında başka isimleri de vardır. Söz konusu hadiste 99 sayısının zikredilmesi, sınırlama anlamında değil, bu isimlerin Allah'ın en meşhur isimleri olması sebebiyledir.

Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri hadiste bu doksan dokuz isim tek tek sayılmıştır (Tirmizî, "Da'avât", 87; İbn Mâce, "Duâ", 10). Bu isimler şunlardır:

Allah, Rahmân (esirgeyen), Rahîm (bağışlayan), Melik (buyrukları tutulan), Kuddûs (noksanlıklardan arınmış), Selâm (yaratıklarını selâmette kılan), Mü'min (inanırları güvenlikte kılan), Müheymin (hüküm altına alan), Aziz (ulu, galip), Cebbâr (dilediğini zorla yaptırma gücüne sahip olan), Mütekebbir (yegâne büyük), Hâlik (yaratıcı), Bâri (eksiksiz yaratan), Musavvir (her şeye şekil veren), Gaffâr (günahları örtücü, mağfireti bol), Kâhâr (isyankârları kahreden), Vehhâb (karşılıksız veren), Rezzâk (rızkılandıran), Fettâh (hayır kapılarını açan), Âlim (her şeyi bilen), Kâbız (ruhları kabzedenden, can alan), Bâsıt (rızkı genişleten, ömürleri uzatan), Hâfid (kâfirleri alçaltan), Râfi (müminleri yükselten), Muizz (yücelten, aziz kılan), Müzill (değersiz kılan), Semî (işiten), Basîr (gören), Hakem (hükmedici, iyiyi kötüden ayırt edici), Adl (adaletli), Latîf (kullarına lütfeden), Habîr (her şeyden haberdar), Halîm (yumuşaklık sahibi), Azîm (azametli olan), Gaffûr (çok affedici), Şekûr (az amele bile çok sevap veren), Âli (yüce, yüceltici), Kebîr (büyük), Hafîz (koruyucu), Muhîr (kuşatan), Rezzâk (rızkılarını yaratıcı), Hasîb (hesaba çeken), Celîl (yücelik sıfatları bulunan), Kerîm (çok cömert), Rakîb (gözeten), Mücîb (duaları kabul eden), Vâsi (ilmi ve rahmeti geniş), Hakîm (hikmet sahibi), Vedûd (müminleri seven), Mecîd (şerefi yüksek), Bâis (öldükten sonra diriltlen ve peygamber gönderen), Şehîd (her şeye şahit olan), Hak (hakken kendisi), Vekîl (kulların işlerini yerine getiren), Kavî (güçlü, kuvvetli), Metîn (güçlü, kudretli), Velî (müminlere dost ve yardımcı), Hamîd (övgüye layık), Muhsî (her şeyi sayan, bilen), Mübdi' (her şeyi yokluktan çıkaran), Muîd (öldürüp yeniden diriltlen), Muhyî (hayat veren, diriltlen), Mümîr (öldüren), Hayy (diri), Kayyûm (her şeyi ayakta tutan), Vâcid (istediğini istediği anda bulan), Mâcid (şanı yüce ve keremi çok), Vâhid (bir), Samed (muhtaç olmayan), Kâdir (kudret sahibi), Muktedir (her şeye gücü yeten), Mukaddim (istediğini öne alan), Muahhir (geri bırakan), Evvel (başlangıcı olmayan), Âhir (sonu olmayan), Zâhir (varlığı açık olan), Bâtin (zât ve mahiyeti gizli olan), Vâlî (sahip), Müteâlî (noksanlıklardan yüce), Berr (iyiliği çok), Tevvâb (tövbeleri kabul edici),

Müntakim (âsilerden intikam alan), Afüvv (affedici), Raûf (şefkati çok), Mâlikü'l-mülk (mülkün gerçek sahibi), Zü'l-celâli ve'l-ikrâm (ululuk ve ikram sahibi), Muksit (adaletli), Câmî (birbirine zıt şeyleri bir araya getirebilen), Ganî (zengin, kimseye muhtaç olmayan), Muğnî (dilediğini muhtaç olmaktan kurtaran), Mâni (istediği şeylere engel olan), Dârr (dilediğini zarara sokan), Nâfi (dilediğine fayda veren), Nûr (aydılatan), Hâdi (hidayete erdiren), Bedî (çok güzel yaratan), Bâki (varlığı sürekli olan), Vâris (mülkün gerçek sahibi), Reşîd (yol gösterici), Sabûr (çok sabırlı).

اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُؤْتَمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ
الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّاعِي الْمُعِزُّ
الْمُذِلُّ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْحَكِيمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ
الْحَفِيزُ الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمُجِيبُ الْوَاسِعُ الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ
الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ الْمُحْصِي الْمُبْدِي الْمُعِيدُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ
الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْوَاحِدُ الْمَجِيدُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخَّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ الظَّاهِرُ
الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمَتَعَالَى الْبَرُّ التَّوَّابُ الْمُتَّقِمُ الْعَفُو الرَّؤُوفُ مَالِكُ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ
الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْعَنِي الْمَغْنِي الْمَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ التَّوَّابُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْبَاقِي الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُورُ

3. "İsm-i A'zâm" ne demektir?

İsm-i A'zâm, sözlükte "en büyük isim" anlamına gelmektedir. Terim olarak Allah'ın en güzel isimleri içerisinde yer alan bazı isimler için kullanılmıştır. Bir grup İslam âlimi, Allah'ın isimlerinin hepsinin eşit derecede büyük ve üstün olduğunu söylemiş, birini diğerlerinden ayırmamışlardır. Bir grup ise hadisleri göz önünde bulundurarak, bazı isimlerin diğerlerinden daha büyük ve faziletli olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Hz. Peygamberin bazı hadislerinde İsm-i A'zâmdan bahsedilmekte, bu isimle dua edildiği zaman, duanın mutlaka kabul edileceği bildirilmektedir (bk. Ebû Dâvûd, "Vitr", 23; Tirmizî, "Da'avât", 64, 65, 100; Nesâî, "Sehv", 58; İbn Mâce, "Duâ", 9, 10). Fakat Allah'ın en büyük isminin hangisi olduğunu kesin olarak belirlemek mümkün değildir. Çünkü bu hadislerin bir kısmında "Allah" ismi, bir kısmında ise "er-rahmân, er-rahîm" (esirgeyen, bağışlayan), "el-hayy el-kayyûm" (diri ve her şeyi ayakta tutan), "zü'l-celâli ve'l-ikrâm" (ululuk ve ikram sahibi) isimleri Allah'ın en büyük ismi olarak belirtilmektedir.

Konuyla ilgili bir hadis şöyledir: "Resulullah (s.a.s.), bir kişinin şöyle dua ettiğini işitti: 'Allah'ım, şahadet ettiğim şu hususlar sebebiyle senden talep ediyorum: Sen, kendisinden başka ilah olmayan Allah'sın, birsin, Samedsin (hiçbir şeye ihtiyacın yoktur, her şey sana muhtaçtır), senden çocuk olmadı (kimsenin babası olmadın), doğmadın (kimsenin çocuğu olmadın), bir eşin ve benzerin yoktur.'" Bunun üzerine Efendimiz (s.a.s.) buyurdular: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin olsun, bu kimse, Allah'tan İsm-i A'zâm'ı adına talepte bulundu. Şunu bilin ki, kim İsm-i A'zâm'la dua ederse Allah ona icabet eder, kim onunla talepte bulunursa (Allah ona dilediğini mutlaka) verir." (Tirmizi, "Da'avât", 65) Başka bir hadis meali de şöyledir: Bir adam şöyle dua etmiştir: "Ey Allah'ım, hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilah yoktur. Sen semavat ve arzın celal ve ikram sahibi yaratıcısın, Hayy ve Kayyumsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin) Bu isimlerini şefaati yapıp senden istiyorum!" (Bu duayı işiten) Resulullah (s.a.s.) sordu: "Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?" "Allah ve Resulü daha iyi bilir?" diye cevap verdiler. Resulullah şöyle devam etti: "Nefsimi kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim ki, o, Allah'a, İsm-i A'zâm'ı ile dua etti. O İsm-i A'zâm ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir." (Ebû Dâvud, "Salât", 368). (İsm-i A'zâm Duası için Bkz. 765 nolu fetva)

4. "Allah'ın Zaman ve Mekândan Münezzehe olması" ne anlama gelir?

Allah'ın zaman ve mekândan münezzehe oluşu, O'nun hiçbir şekilde zaman ve mekânla ilişkilendirilmemesi demektir. Zira zaman ve mekân mahlûk yani "yaratılmış" bir şeydir. Allah ise Yaratıcı'dır. Dolayısıyla O yaratıklara has özelliklerden münezzehe yani uzaktır. Biraz daha açarak ifade etmek gerekirse, "mekân" varlık ve nesnelere bulunduğu yerdir. Söz gelimi bir meyve ağaçta, ağaç bahçede, bahçe bir bölgede, bölge dünyada, dünyamız güneş sisteminde, güneş sistemi galakside, galaksiler uzayda bulunmaktadır. Bunların hepsi mahlûk, yani yaratılmış bir şeydir. Zamana gelince bu, varlıklardaki hareketliliğin birimsel olarak ifade edilmesi olup varlıktan ayrı bir şey değildir. Sonuçta bu da mahlûk yani yaratılmış bir şeydir. Allah ise her şeyi var eden, yaratandır (En'âm, 6/102). "O gökleri ve yeri yaratandır..." (Fâur, 45/1) O hâlde Allah, her çeşit zaman ve mekân kayıtlarından uzaktır.

5. Allah nerededir?

Bir yerde, bir mekânda bulunmak yaratılmışlara ait bir özelliktir. Allah, yaratılmış bir varlık değil, Yaratıcı'dır. O hâlde O'na bir yer yahut bir

mekân nispet etmek doğru değildir. Allah, varlık âlemini var eden, onların varlığını ve hükümlerini elinde bulundurandır (Mülk, 67/1). Göklerin ve yerin mülkü O'nundur (Zümer, 39/44). Göklerde ve yerde ne varsa O'na aittir (Yunus, 10/66). Dolayısıyla Allah'ı, yaraup idare ettiği ve sahibi olduğu âlemde bir yere izafe etmek sağlıklı bir yaklaşım olamaz. Bazı Selefi âlimlerin "Allah arşı istiva etmiştir." (Taha, 20/5, Hadid, 57/4) ve "Göktekinin sizi yerin dibine geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz!" (Mülk, 67/16) gibi âyetlerden yola çıkarak Allah'ın gökte olduğu şeklindeki yorumlar, çoğunluğa mensup âlimlerce doğru bulunmamıştır. Zira bu ve benzeri âyet ve hadisler mecazî anlatımlar olup Allah'ın yüceliğine işaret etmektedir. Diğer taraftan güneşin ışığıyla her yerde bulunması gibi Allah da tecelli eden isim ve sıfatlarıyla her yerdedir. Zâuna gelince O bütün idrak ve tasavvurlarımızın ötesindedir. Bize düşen iman ve amellerimizle O'na yönelip ibadet görevimizi yerine getirmeye çalışmaktır. Allah, zatıyla aşkın, sıfatlarıyla içkin bir Zât-ı İlahî'dir.

6. Camiler için kullanılan "Allah'ın evleri" ifadesi Allah'a bir mekân isnat etme anlamı taşır mı?

"Allah'ın evi" terkinin Arapça karşılığı "Beytullah" olup Kâbe hakkında kullanılan bir ifadedir. "Beyt"ten maksat, Kâbe'dir. "İbrahim ve İsmail'e; 'Tavafe edenler, kendini ibadete verenler, rûkû ve secde edenler için evimi temiz tutun' diye emretmiştik." (Bakara, 2/125) âyetinde de ev kelimesi Allah'ın zatına izafe edilmiştir. Kâbe'ye Beytullah (Allah'ın evi) denilmesi, Allah'a ibadet etmek için yeryüzünde yapılan ilk mâbed olması, insanların hidayeti ve putperestliğin yıkılıp tevhid inancının yerleşmesi için gönderilmiş olan Hanif dininin sembolü ve bütün müslümanların namazlarında yöneldikleri yer olması gibi sebeplere dayanır. Allah, "Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbed), Mekke'deki (Kâbe) dir." (Âl-i İmran, 3/96) buyurarak Kâbe'yi kendisine nispet etmiş ve bu böylece onun şerefini yüceltmıştır. Allah için ibadete mahsus olan tüm camiler ve mescitler için de "Allah'ın evi" terkinin kullanılır. Nitekim bir hadis-i şerifte; "Yeryüzünde Allah'ın evleri; mescitlerdir. Oraya gelene Allah Teâlâ ihramda bulunur." buyurulmaktadır (Taberani, Mu'cemü'l-Kebir, X, 10346).

Bu itibarla "Allah'ın evi" tabirinden Allah için ibadet edilen yer anlaşılmalı, asla Allah'a isnat edilen bir mekân anlaşılmalıdır. Çünkü Allah (c.c.) zaman ve mekândan münezzehtir. Yani zaman ve mekânla ilişkilendirilemez. O, bir mekânda olan değil, bütün mekânları kuşatmış olandır. Zaman ve mekân mahlûk/yaratılmıştır. Allah ise yaratıcıdır. Dolayısıyla O, yaratılmışlara has özelliklerden münezzehtir, yani uzaktır.

7. Çocuklara Allah'ın isimleri konabilir mi?

Bir anne-babanın çocuğuna karşı görevlerinden birisi ona güzel isim vermektir. Nitekim Hz. Peygamber, bir hadisinde insanların kıyamet günü isimleri ile çağrılacağını belirterek "Çocuklarınıza güzel isim koyunuz." (Ebû Davud, "Edeb", 69) buyurmuştur. Çocuklara Allah'ın isimlerini vermeye gelince, hemen belirtmek gerekir ki Allah'a has isimler aynı lafızla çocuklara verilmemelidir. Şayet çocuklara Allah'ı hatırlatacak isimler verilecekse başına "kul" anlamına gelen "abd" kelimesi eklenerek "Abdullah" (Allah'ın kulu), "Abdurrahman" (Rahman'ın kulu), "Abdurrahim" (Rahim'in kulu), "Abdülkâdir" (Kâdir'in kulu) gibi isimler verilmelidir.

8. "Allah" ismi yerine "Tanrı" kelimesini kullanmak caiz midir?

"Tanrı" kelimesi, Arapça "ilah" kelimesinin karşılığıdır. "İlah" daha çok, Allah'tan başka ibadete layık görülen varlıklar için kullanılır.

"Allah" kelimesi ise Arap dilinde, her harfinin özelliği olan ve her biri ayrı ayrı harfler hâlinde o yüce varlığa delalet eden özel bir isimdir.

Bu bakımdan, kelâm âlimlerine göre "Allah" kelimesi, Cenab-ı Hakk'ın yüce zatına ve bütün kemal sıfatlarına delalet eden "ism-i a'zam" ve "lafza-i celal" yani özel ve en yüce bir isimdir. Hiçbir dilde bu kelimenin ifade ettiği özel manayı kapsayacak bir kelime bulunmamaktadır. Öte yandan "Allah" kelimesi bütün Müslümanlar için tevhid inancını temsil eden ortak bir bağ niteliğindedir. Bu sebeple Müslümanların, ibadet ettikleri tek yaratıcılarını "Allah" diye anmaları daha doğru olur. Dolayısıyla "Allah" bu adla veya "esmâ-i hüsnâ" adı verilen 99 isminden biriyle anılmalıdır. Bununla birlikte, dinimizin bildirdiği mutlak kemal sahibi, noksanlardan münezzeh olan yüce Allah'ı kastetmek üzere Türkçe olarak O'nu "Tanrı" diye anmak da İslam inancına aykırı olmaz.

9. "Mevlana" kelimesi ne anlama gelir? Allah, Peygamber ve insanlar için bu ifadenin kullanılması doğru olur mu?

Mevla sözlükte; "Rab, efendi, dost, arkadaş, yardımcı, sahip ve malik, köle azat eden, azat olmuş köle, bir işi gören, idare eden" gibi birçok farklı anlamlara gelir. Allah'a izafe edildiğinde "sevme, koruma, yardım etme, tasarruf ve himayesi altında bulundurma" gibi anlamları öne çıkar. Mevlâ kelimesinde asıl olan mana, sevgi ve manevî yakınlıktır. (İbnü'l-Esir, en-Nihaye, "vly" md.; İbn Manzur, Lisânü'l-Arab, "vly" md.)

Mevla kelimesi, Kur'an'da geçen Allah'ın isimlerinden biri olup, hem Allah için, hem de insanlar için kullanılmıştır. Bu kelime, "Biliniz ki

Allah sizin Mevla'nızdır (sahibinizdir). O ne güzel Mevla (sahip) ve ne güzel yardımcıdır!" (Enfal, 8/40) ayetinde Allah için; "O gün dostun dosta hiçbir faydası olmaz." (Duhan, 44/41) ayetinde ise, insan için kullanılmıştır. Çeşitli hadislerde de mevlâ Allah'ın isimlerinden biri olarak zikredilmiştir; "Allah bizim Mevlâ'mızdır." (Buhari, Cihâd, 14, Meğâzî, 17)

Buna göre "mevlâ" kelimesinin sonuna eklenen ve "bizim" anlamına gelen "nâ" zamiri ile birleşerek oluşan "mevlânâ" ifadesi; hem Allah hem peygamber hem de insanlar için kullanılabilir.

Allah için "Mevlana" denildiği zaman "Rabbimiz, sahibimiz"; Peygambere veya insanlar için denildiği zaman ise "dostumuz" veya "efendimiz" anlamları kastedilmiş olur.

10. Kur'an-ı Kerim'de kaç âyet bulunmaktadır?

Bilindiği gibi âyet, Kur'an cümlelerine verilen isimdir. Kur'an-ı Kerim üzerinde noktalama çalışmaları yapılırken âyetlerin belirlenmesinde bazı küçük farklılıklar olmuş; söz gelimi, bazı âlimlerin müstakil âyet olarak belirlediği bir ibare bazı âlimlerce iki âyet olarak düşünülmüş; böylece âyetlerin sayısı konusunda küçük farklılıklar ortaya çıkmıştır. İslam âlimlerinden, söz gelimi, Ebu Amr ed-Dâni'ye göre âyetlerin sayısı 6000, İsmail b. Cafer'e göre 6214, Zemahşeri'ye göre 6666, yine söz gelimi, Ehl-i Mekke'ye göre 6219, Ehl-i Küfe'ye göre 6236, Basralılara göre 6204, Şamlılara göre 6226'dır. Bunlardan âyet sayısını 6666 olarak veren görüş, akılda kolay kalacağı için bizim kültürümüzde yerleşmiştir. Bugün basılan Kur'an nüshalarındaki sayıma göre âyet sayısı 6236'dır.

11. "Kur'an'ın Korunmuşluğu" nun delilleri nelerdir?

Kur'an-ı Kerim, Yüce Yaratıcı'nın kıyamete kadar gelecek bütün insanlara indirdiği son ilahi mesajıdır. O, bu yüce kelâmı indirmekle kalmamış, onun korunmasını da bizzat üzerine almıştır. Nitekim bu gerçek, Kur'an'da şöyle açıklanmıştır: "Şüphesiz o zikri (Kur'an'ı) Biz indirdik Biz! Onun koruyucusu da elbette Biziz." (Hicr, 15/9) Bu ilahî beyan onun korunmuşluğu konusunda müminler için en büyük güvencedir. Nitekim tarih de bunun canlı şahidi olmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim inzal olmaya başladığında bir taraftan derilere yazılırken bir taraftan da birçok mümin tarafından ezberlenerek hafızalara nakşedilmiş, ayrıca Müslümanların inanç ve amelî dünyalarına taşınarak hayata yansımıştır. Diğer taraftan İslam fetihlerinin artması ve yeni beldelerin İslam'a dâhil olmasıyla, üçüncü halife Hz. Osman bir komisyon kurmuş, Kur'an nüshaları çoğaltılmış, bunlar Mekke, Küfe, Basra,

Şam, Bahreyn, Yemen'e gönderilmiştir. Müslümanlar bu ana nüshalara göre pek çok Kur'an nüshası yazmış, böylece bu ilahî kitap hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir. Hz. Osman mushaflarından herhangi birinin zamanımıza ulaştığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu mushaflardan istinsah edildiği kuvvetle muhtemel olan mushaflar, Taşkent, İstanbul, Kahire ve Medine'de bulunmaktadır. Bunlardan Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan mushaf, Tayyar Altıkulaç tarafından "Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif" başlığıyla yayınlanmıştır (Geniş bilgi için bkz. Mehmet Emin Maşalı, "Mushaf", DİA, XXXI, 242-248).

12. Her topluluğa peygamber gönderilmiş midir?

Kur'an-ı Kerim'den anlaşıldığına göre kendilerine peygamber gönderilmemiş hiçbir topluluk yoktur. Nitekim bir ayette şöyle buyrulmuştur: "Şüphesiz biz, seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki, aralarında bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın." (Fâur, 35/24) Başka bir ayette de şöyle buyrulmuştur: "Her ümmetin bir peygamberi vardır." (Yunus, 10/47) Ayetlerde yer alan bu hakikati, "Peygamber mesajını işitmeyen ümmet yoktur" şeklinde anlamak da mümkündür. Şu kadar var ki peygamberlerin vefatından sonra onların tebliği unutulmuş, böylece "fetret dönemi" adı verilen ara dönemler ortaya çıkmıştır. Şu ayet de fetret dönemi insanların azaba maruz kalmayacağını bildirmektedir: "...Biz peygamber göndermedikçe azap edici değiliz." (İsrâ, 17/15)

13. Hz. Âdem'den Hz. Peygambere kadar kaç peygamber gelmiştir?

İlk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar pek çok peygamber gelip geçmiştir. Gönderilen peygamberlerin sayısı konusunda Kur'an'da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bir hadiste peygamberlerin sayısının 124.000 olduğu, bunlardan 315'ini resullerin teşkil ettiği (Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 266) haber verilmekle birlikte, bir ayette "Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var. Sana kıssalarını bildirmediklerimiz kimseler de var..." (Mü'min, 40/78) buyrulması göz önünde bulundurulursa, peygamberlerin sayısı ile ilgili bir rakam belirlemeksizin "Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gönderilmiş olan peygamberlerin hepsine inandım." demek gerekir.

14. Önceki semavî dinler İslam diye adlandırılabilir mi?

İslam; Allah'a teslim olmak, boyun eğmek ve itaat etmek manasına gelir. Kur'an'a göre İslam; kişinin kendisini yalnız Allah'a teslim etmesi,

O'na kul olması ve O'na ibadet etmesi demektir. Tevhidin gereği de budur.

Bu anlamıyla İslam; sadece son peygamber olan Hz. Muhammed'in (s.a.s.) getirdiği dinden ibaret değil, bütün peygamberlerin getirdiği bir inanç sistemidir. Bu bakımdan insanlığı temel iman esaslarına davet açısından peygamberlerin tamamının vazifesi aynıdır.

Buna göre, bütün peygamberlerin ilk daveti tevhiddir. Çünkü tevhid, Hak yoluna girmenin başlangıcı ve Allah'a inanmanın ilk basamağıdır. Cenabı Hak gönderdiği her peygambere, ümmetini tevhide davet etmesini şöyle emretmiştir: "Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona: 'Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin.' diye vahyetmiş olmayalım." (Enbiya, 21/25)

Hak din, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'le başlamış, Hz. Muhammed ile son bulmuştur. Dolayısıyla Allah'ın peygamberler aracılığıyla farklı zamanlarda gönderdiği dinin esası aynıdır ve hepsine "İslam", müntesiplerine de "Müslüman" denilmektedir. Kur'an-ı Kerim bunu açıkça ifade etmektedir:

"Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'an'da Müslüman diye isimlendirdi." (Hac, 22/78) "İbrahim, ne Yahudi, ne de Hristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru Müslüman idi." (Âl-İ İmran, 3/67) ayetinde İbrahim (a.s.) için Müslüman ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca "Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve torunlarına indirilene, Musa'ya ve İsa'ya verilen ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilene iman ettik. Onlar arasında bir ayırım yapmayız, biz de Müslümanlarız, deyin." (Bakara, 2/136) ayetinde de peygamberlerin mesajının temelde bir ve aynı olduğu ve bunun da İslam'dan ibaret olduğu ifade edilmiştir.

Esas itibarıyla hak dinin temel prensiplerinde değişiklik yoktur. Fakat zaman ve mekânın, sosyal şartların değişmesine ve gelişmesine bağlı olarak ibadet şekillerinde ve muamelata dair hükümlerde bazı değişiklikler olmuştur.

Şu kadar var ki, Yahudi ve Hristiyanlar gibi diğer semavî dinlere mensup kişilere gayrimüslim denmesi, onların Allah tarafından son din olarak gönderilen İslam'a ve O'nun peygamberi olan Hz. Muhammed'e (s.a.s.) iman etmemeleri sebebiyledir.

15. Hz. Peygamberin ne gibi mucizeleri vardır?

İslam âlimleri Hz. Peygamberin nübüvveti esnasında ortaya koyduğu mucizeleri, manevî (aklı), hissî (maddî) ve haberî olmak üzere üç şekilde

sınıflandırmıştır. Manevî mucizeye en büyük örnek Kur'an'dır. Çünkü Kur'an her çağdaki akıl sahibi insana hitap eden, akıllara durgunluk veren, başkalarının benzerini meydana getirmekten aciz kaldıkları büyük ve ebedî bir mucizedir. Bu gerçek Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir: "Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir süre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın." (Bakara, 2/23) Hz. Peygamber (s.a.s.) de Kur'an'ın en büyük mucize olduğunu bir hadisinde şöyle ifade etmiştir: "Bütün peygamberlere, kendi dönemlerinde yaşayan insanların iman edeceği birtakım mucizeler verilmiştir. Hiç şüphesiz bana ihsan edilen en büyük mucize, Allah'ın bana vahyettiği Kur'an'dır." (Buhârî, l'tisâm, 1) Hz. Peygamberin (s.a.s.) Kur'an mucizesi yanında hissi mucize olarak Hz. Peygamberin nübüvvet mührü, Ay'ın ikiye bölünmesi, parmaklarının arasından suyun akması, bir ziyafet esnasında zehirlenmek istenince olaydan haberdar olması, bir hurma kütüğünün teessürünü inilti şeklinde duyurması vb. örnek olarak verilebilir. Haberî mucizelere de Hz. Peygamberin Mekke'nin fethi ve meydana gelecek savaşlar hakkında, henüz vuku bulmadan önce verdiği haberler örnek olarak gösterilebilir.

16. Meleklerin varlığı nasıl ispat edilir?

Melekler, gözlem ve deneye dayanan pozitif bilimlerin ilgi alanı dışında kalan fizik ötesi varlıklardır. Onların gözle görünmez, duyu organlarıyla algılanamaz varlıklar oluşu, inkâr edilmelerine gerekçe olamaz. Pozitif bilimlerin ilgi alanı dışında kalan ve duyu organlarıyla algılanamayan nice varlıkların mevcudiyetine inanıldığı bir gerçektir. Esasen insan aklı meleklerin varlığını reddetmez, bunu mümkün görür. Bu konuda kesin bilgi veren, anlamı açık çok sayıda âyet ve hadis bulunmaktadır. Bunlar meleklerin varlığı konusunda müminlerde hiçbir şüphe bırakmaz. Meleklerin varlığı ile ilgili bazı deliller şöyle sıralanabilir:

a) Bütün peygamberler getirdikleri mesajda meleklerin varlığından söz etmişlerdir; bütün ilahî dinlerde melek inancı vardır.

b) Özellikle, hayatı boyunca hiçbir zaman yalan söylememiş olan Hz. Peygamber pek çok hadisinde meleklerden, onların özelliklerinden ve kimi zaman onları gördüğünden bahsetmiştir.

c) Allah'ın kelamı olduğunda hiçbir şüphe olamayan Kur'an-ı Kerim'de meleklerin varlığına ve özelliklerine ilişkin onlarca âyet bulunmaktadır.

d) Yüce Yaratıcı'nın makro ve mikro âlemde halk ettiği varlıklardaki eşsiz güzellik ve mükemmelliği görüp değerlendiren ve bu suretle Allah'ı

tesbih ederek yücelten özel varlıkların bulunması aklın kabul edeceği bir husustur.

17. "Kirâmen Katibin" ne demektir?

"Değerli yazıcılar" anlamına gelen "kirâmen katibin", insanların yanında bulunan ve onların yaptıkları işleri amel defterine yazmakla görevli bulunan melekler demektir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Hâlbuki sizin üstünüzde hakiki bekçiler ve çok değerli yazıcılar (kirâmen katibin) vardır ki, onlar ne yaparsanız bilirler." (İnfîrâr, 82/11-12) "Hafaza", "rakib-atfîd" melekleri de denilen bu meleklerin belirtilen yazma görevinden başka ahiret günü hesap sırasında yapılan işlere şahitlik edecekleri de âyetlerde bildirilmektedir: "Sûr'a da üflenmiştir. İşte bu tehdidin (gerçekleşmiş) günüdür. O gün herkes beraberinde sürücû ve şahit (iki) melek bulunduğu hâlde mahşere gelmiştir." (Kaf, 50/20-21) Diğer taraftan İslam âlimleri söz konusu meleklerin yazma daha doğrusu kayda alma görevini nasıl yapacakları konusunda kesin bir şey söyleyemeyeceğini beyan etmişlerdir.

18. Kader ve kazaya inanmak iman esası mıdır?

Kader ve kaza, iman esaslarından söz eden âyetlerde (Bakara, 2/177, 285; Nisa, 4/136) zikredilmemiştir. Ancak her şeyin Allah'ın takdirine bağlı bulunduğuna işaret eden âyetlerin yanı sıra ilahî ilmin olmuş ve olacak tüm varlık ve olayları kuşattığını belirten âyetlerde de bu esas vurgulanmıştır. Bu âyetlerin bir kısmı şunlardır: "...O'nun katında her şey bir ölçü (miktar) iledir." (Ra'd, 13/8); "...Her şeyi yaratıp ona bir nizâm veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir." (Furkan, 25/2); "De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez..." (Tevbe, 9/51)

Bu âyetlerden başka Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu, -kulun tercihi ile irtibatlı olarak- dilediğini sapıklığa sevk edip, dilediğini hidayete erdirdiğini, insanlar arasında ölümü, O'nun takdir ettiğini bildiren âyetler de (bk. Zümer, 39/62; Sâffâr, 37/96; A'râf, 7/178; Vâkıa, 56/60 vb.) kapsam açısından kâinatta her şeyin belli bir kadere bağlı bulunduğu, bunun da Allah Teala tarafından belirlendiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Hz. Peygamber de "Cibril hadisi" diye bilinen hadiste, kaderi iman edilmesi gereken şeyler arasında saymıştır. Bu hadise göre Cebrâil (a.s.), peygamberimize, "İman nedir?" diye sormuş, o da, "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır." (bk. Müslim, "İmân", 1; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 15; İbn Mâce, "Mukaddime", 9) cevabını vermiştir.

Ehl-i sünnet âlimleri belirtilen âyetler ve Hz. Peygamberin hadisleri çerçevesinde kader ve kazaya inanmayı iman esaslarından saymışlardır. Şia ise bunu iman esaslarından biri olarak kabul etmemiş, konuyu "adl" esası içinde ele almıştır.

19. "Âmentü"de yer alan "Hayır ve Şer Allah'tandır" ifadesinin açılımı nedir?

"Hayır ve şer Allah'tandır" demek, bunları yaratanın Allah olduğunu dile getirmektir. Çünkü Yaratıcı Allah'tır ve O'ndan başka yaratıcı yoktur. İşin kula bakan yönü ise hayrın ve şerrin kulun cüzi iradesi ile tercih edilmiş olmasıdır. Bundan dolayı da insanlar hayır ve şer, iyi ve kötü bütün davranışlarından sorumludur.

Başka bir ifadeyle, "Âmentü" formülünde yani iman esaslarının sıralandığı listede ifade edildiği üzere her Müslüman kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanır. Yani âlemlerin yaratıcısı olan Allah Teala hayrı da şerri de külli irade ile diler ve yaratır. Çünkü âlemde her şey O'nun irade, takdir ve kudreti altındadır. Âlemde O'ndan başka gerçek mülk ve kudret sahibi, tasarruf yetkisi olan bir başka varlık yoktur. Allah'ın hayra rızası vardır, şerre ise rızası yoktur. Hayrı seçen mükâfat, şerri seçen ceza görecektir. Şerrin Allah'tan olması, kulun fiilinin meydana gelmesi için Allah'ın tekvinî iradesinin ve yaratmasının devreye girmesi demektir. Yoksa Allah, kulların kötü fiilleri yapmalarından hoşnut olmaz, şerri emretmez, şerre teşrî (dini) iradesi yoktur.

Diğer taraftan İslam âlimlerine göre, Allah'ın şerri irade edip yaratması kötü ve çirkin değildir. Fakat kulun şer işlemesi ve şerri tercih etmesi kötüdür ve çirkindir. Mesela usta bir ressam, sanatının bütün inceliklerine riayet ederek çirkin bir adam resmi yapsa, o zata takdir etmek ve sanatına duyulan hayranlığı belirtmek için "ne güzel resim yapmış" denilir. Bu durumda resmi yapılan adamın çirkin olması, resmin de çirkin olmasını gerektirmemektedir. Yüce Allah, mutlak anlamda hikmetli ve düzenli iş yapan yegâne varlıktır. O'nun şerri yaratmasında birtakım gizli ve açık hikmetler vardır. Canlı ölüden, iyi kötünden, hayır şerden ayırt edilebilsin diye, Allah eşyayı zıtlarıyla birlikte yaratmıştır. Ayrıca insana şer ve kötü şeylerden korunma yollarını göstermiş, şerden sakınma güç ve kudretini vermiştir. Dünyada şer olmasa hayrın manası anlaşılabilir, bu dünyanın bir imtihan dünyası olmasındaki hikmet gerçekleşmezdi. Şer, Allah'ın adalet ve hikmeti gereği veya kendisinden sonra gelecek bir hayra vasıta ve aracı olmak ya da daha kötü ve zor bir şerri defetmek için yaratılmıştır.

Öte yandan Allah'ın kudreti ile meydana gelen her işte ya kendimiz, ya başkaları, ya da toplum için birtakım faydalar bulunabilir. Bizim şer veya hayır olarak gördüğümüz her şey sonucu itibarıyla gördüğümüz gibi olmayabilir. Bir âyette bu husus şöyle açıklanmaktadır: "Umulur ki, hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırdır. Ve yine umulur ki, sevdiğiniz bir şey de sizin için şerdir. Siz bilmezsiniz, Allah bilir." (Bakara, 2/216)

20. Kader değişir mi?

İnsan, kendisine bakan yönüyle kaderinin ne olduğunu bilmemektedir. Dolayısıyla insana düşen Allah'ın verdiği akıl, irade ve imkânlar çerçevesinde görevlerini en iyi şekilde yapma gayret ve şevki içinde olmaktadır. Allah'a bakan yönüyle ise kader O'nun olmuş ve olacak her şeyi bilmesidir. Esasen O'nun mutlak ulûhiyetinin gereği de O'nun her şeyi bilmesidir. Bu açıdan bakıldığında kaderin değişmesinden söz etmek Allah'ın ilminin değişmesinden söz etmek demektir; bu ise mümkün değildir. Dolayısıyla kaderde değişme bahis konusu olamaz. Ancak bazı İslam âlimleri Allah'ın dilemesi hâlinde kaderin değişebileceğini söylemiştir. Onlara göre, kader, Allah'ın takdiri, kaza ise bunun infazı demektir. Bazen Allah, atâ yani nimetlendirme, af ve mağfiret sayesinde kazayı bozabilir ve hükmünü gerçekleştirmez.

Kaderin değişebileceğini belirten âlimler kaderi, kader-i mutlak (mutlak kader) ve kader-i muallâk (şarta bağlanmış kader) diye ikiye ayırmışlardır. Değişmenin ilkinde değil, ikincisinde yani şarta bağlı kaderde olabileceğini kaydetmişlerdir. Onlara göre, sadakanın belayı defedeceğini, silâ-i rahim yapmanın ömrü uzatacağını belirten hadisler bunu teyit etmektedir. Bu ikinci kaderin Allah'ın ilmine bakan yönüyle düşünüldüğünde, yine bir değişikliğin olmadığını Allah'ın kulların şarta bağlı konularda nasıl davranacaklarını bildiğini, ancak insanları iyiliğe teşvik için bu rivayetlerin bulunduğunu ifade etmişlerdir.

21. Belalar ve musibetler kader midir?

Belaları ve musibetleri üç grupta değerlendirmek gerekir: a) İnsan iradesinin söz konusu olmadığı belalar ve musibetler (depremler, engelli olarak doğmak gibi). b) İnsan iradesinin kısmen söz konusu olduğu belalar ve musibetler (kısmen kabahatli olduğumuz trafik kazaları gibi). c) İnsan iradesinin söz konusu olduğu belalar ve musibetler (alkollü araç kullanarak sebebiyet verilen kazalar, dikkatsizlik ve tedbirsizlik sonucu maruz kalınan hastalıklar gibi). Allah'ın ilmine bakan boyutuyla

bu insanların hepsi kader olmakla birlikte, ilki ve belli oranda ikincisi terim anlamıyla da kaderdir. Bu çeşit bela ve musibetler sabretmek şartıyla günahlara kefaret olduğu gibi Allah katında daha yüksek derece almaya da vesiledir. Sonuncusu ise insanların hatasından kaynaklandığı için, ilahi ilim açısından kaderin dışında olmamakla beraber insanlar bundan sorumludur. Mümine düşen her çeşit bela ve musibetlerden Allah'a sığınmak, fakat eğer maruz kalırsa sabretmek ve kadere inanarak teselli bulmaktır. Şunu unutmamak gerekir ki Allah sonsuz rahmet ve inayet sahibidir. Dolayısıyla musibete maruz kalan bir kimseyi, sabretmesi şartıyla büyük mükâfatlara nail kılacaktır. Ayrıca Allah insanları imtihan ettiği için, dilerse birtakım bela ve musibetler verebilir. İnsanlar bu durumda kulluklarının gerektirdiği tutum içinde olmalıdırlar.

22. "Allah böyle yazmış, ben ne yapayım?" demek doğru mudur?

Kader ve kazaya inanmak iman esaslarındandır. Ancak insanlar kaderi bahane ederek kendilerini sorumluluktan kurtaramazlar. Bir insan "Allah böyle yazmış, alın yazım buymuş, ben ne yapayım?" diyerek günah işleyemeyeceği gibi, günah işledikten sonra da kaderi mazeret olarak ileri sürüp kendisini suçsuz sayamaz. Çünkü bu fiiller, insanlar böyle tercih ettikleri için, bu seçime uygun olarak Allah tarafından yaratılmışlardır. Burada dileyen, tercih eden, isteyen kuldur; yaratan da Allah'tır. Kul sorumluluk doğuran fiilleri irade edendir ama yaratan değildir; zira yaratmak Allah'a mahsustur. Kur'an-ı Kerim'de, "Allah, her şeyin yaratıcısıdır." (En'âm, 6/102) buyrulmaktadır. Her şeyin yaratıcısının Allah olması, bizim sorumluluktan kaçarak kötü ve yanlış işleri Allah'a havale etmemize yol açmamalıdır. Bu kaderi istismar etmek olur. Ayrıca kader ve kazaya güvenip çalışmayı bırakmak, olumlu sonucun sağlanması ya da olumsuz sonuçların önlenmesi için gerekli sebeplere sarılmamak ve tedbirleri almamak, İslam'ın kader anlayışı ile bağdaşmaz. Allah, her şeyi birtakım sebeplere bağlamıştır. İnsan bu sebepleri yerine getirirse Allah da o sebeplerin sonucunu yaratacaktır. Bu da ilâhî bir kanundur ve bir kaderdir. Sonuç olarak insanların, "Ben ne yapayım, kaderim böyle" demesi doğru değildir. Hiçbir kimse kaderini okuyarak hareket etmez. İnsan Allah'ın sorumluluk yüklediği alanda özgür bırakıldığı için inancından ve yapıp ettiklerinden hesaba çekilecektir.

23. "Ahir Zaman" ne demektir, biz ahir zamanda mı yaşıyoruz?

"Ahir zaman", dünya hayatının kıyamet kopmadan önceki son dilimi anlamına kullanılan bir kavramdır. İslam inancına göre, âlemin başı

olduğu gibi sonu da vardır. Ancak bu sonun ne zaman gerçekleşeceğini bilmek insan gücünün dışındadır. İnsanın ömrü gibi âlemin ömrünü belirleme hususundaki bilgi Cenab-ı Hakk'a aittir. Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek şöyle dile getirilmektedir: "Kıyametin ne zaman kopacağını sana sorarlar. De ki: Onun bilgisi sadece Rabbimin nezdindedir. Onun vaktini kendisinden başka kimse açıklayamaz ..." (A'raf, 7/187); "Kıyametin ne zaman kopacağını bilmek, ancak Allah'a aittir." (Lokmân, 31/34) Diğer taraftan Hz. Peygamberden sonra elçi gönderilmeyeceği için ona "ahir zaman peygamberi", ümmetine de "ahir zaman ümmeti" denmiştir. Bu anlamda biz ahir zamanı yaşamaktayız.

24. "Berzah Hayatı" ne demektir?

Berzah, sözlükte "iki şey arasındaki engel, perde ve ayırıcı sınır" demektir. Dinî istilahtaki karşılığı ise, "ölümden sonra başlayan ve mahşerdeki dirilişe kadar devam edecek olan kabir hayatı"dır. "Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır." (Mü'minün, 23/100) âyetinde de geçen "Berzah" ile kastedilen de budur. Buna göre ölen herkes berzah âlemine girecektir.

İnsanın ölümüyle ahiret hayatı başlamış olur. Berzah hayatı ahiret hayatının ilk durağıdır. Nitekim bir hadiste bu açıkça belirtilmiştir (Tirmizi, "Zühd", 5). İnsanlar öldükten sonra iman ve amellerine göre kıyamete kadar ruhani olarak ayrı bir hayat yaşarlar. Kabir müminler için cennet bahçelerinden bir bahçe, inkârcılar için cehennem çukurlarından bir çukur olur.

25. Ölümü temenni etmek caiz midir?

Bir mümin ne kadar sıkıntı çekerse çeksin ölümü temenni etmemelidir. Çünkü sıkıntılar da ilahî imtihanın bir gereği olup sabreden insanlar büyük ecir kazanır. Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Sizden hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan ötürü ölümü asla temenni etmesin. Şayet ölümü istercesine olağanüstü bir darlık içinde kalırsa, o zaman şöyle desin: 'Allah'ım! Benim için yaşamak hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat, benim için ölüm hayırlı olduğu vakit de beni öldür.'" (Tirmizi, "Kıyâmet", 26)

26. Ölünün arkasından ağlamak ve yas tutmak caiz midir?

Ölüm acı bir olay, insan da acıklı olaylar karşısında acısını yansıtan bir varlıktır. Ölüm sebebiyle bir insanın üzülmesi, hüzünlenmesi, kederli bir hâl alması normaldir. Hatta acısını açığa vurup sessizce ağlaması ve

gözyaşı dökmesinde bir sakınca yoktur. Peygamberimiz de oğlu İbrahim'in, kızının ve kızının çocuğunun vefatlarında bizzat gözlerinden yaşlar akıtarak ağlamış; kendisine, ağlamayı yasakladıkları hatırlatılınca, bunun yasak olan ağlama şekli olmayıp, gözyaşı dökmekle Allah'ın azap etmeyeceğini, ancak mübarek diline işaret ederek onunla azap edeceğini belirtmiş ve eklemiştir: *"Muhakkak ki ölü, ehlinin üzerine bağırıp çağırmasıyla azap duyar."* (Buhârî, Cenâiz, 43) Bu hadis-i şerif ölü için ağlamakta mahzur olmadığını, ancak Allah'ın takdirine karşı çıkmamanın ve cahiliye döneminde olduğu gibi yaka-paça yırtarak ağlamanın doğru olmadığını beyan etmiştir. Nitekim Resulullah'ın, bebek iken vefat eden oğlu İbrahim'in ardından gözlerinden yaşlar akıtması, sonra da "...göz ağlar, kalp üzülür, fakat Rabbimizin razı olmayacağı söz söylemeyiz" (Buhârî, Cenâiz, 32, 42, 43) buyurması bu konuda müminler için bir örneklik teşkil eder.

27. "Cin" diye bir varlık var mıdır?

Cin, sözlükte "örtülü ve gizli varlık, görünmeyen şey" anlamındadır. İnsanın duyu organlarıyla idrak edilemeyen bu varlıklar gayb âlemine ait olup mahiyetleri konusunda fazla bir bilgimiz bulunmamaktadır. Cinlerin varlığı ve mahiyetlerine dair bilgiler ancak vahiy yoluyla peygamberlere bildirildiği kadarıyla bilinir.

Kur'an-ı Kerim'de cinlerin alevli/dumansız, yalın ateşten yaratıldıkları zikredilir (Bk. Hicr, 15/27; Rahmân, 55/15). Ayrıca Kur'an'da "Cin sûresi" adıyla bir sûre mevcut olup, daha birçok âyette ve sahih hadislerde cinlerden bahsedilmektedir. Bu bakımdan cinlerin varlığı gerçek olup her müminin buna inanması gerekir. İnsanlık tarihi ve tecrübesi, dinî, felsefî ve sosyal bilimler yanında çeşitli fennî/bilimsel araştırmalar da cinlerin varlığını imkânsız görmemektedir.

Cinlerin insanlardan daha uzun ömürlü olduğu, insanların bilemediği gizli şeyleri bildikleri ve eşyaya tasarrufta olağan dışı maharetlere sahip oldukları âyet ve hadis yorumlarından çıkarılmaktadır. Bununla birlikte cinler görünmeyen bir boyutta oldukları için onların yaşayış tarzı, insanlarla ilişkileri gibi konularda kesin yargılarda bulunmak mümkün görülmemiştir. Buldukları konum gereği; göremediğimiz için bize göre gayb olan şeyleri görüp bilebilirler. Ancak "mutlak gaybı" bilmezler. Zira mutlak gaybın bilgisi sadece Allah'a aittir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurur: *"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun ölümünü onlara ancak değneğini yemekte olan bir kurtçuk gösterdi. Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinler anladılar ki, eğer gaybı bilmiş olsalardı aşağılayıcı azap içinde*

kalmamış olacaktı." (Sebe', 34/14) Bu itibarla her ne kadar cinler hayat sürelerinin uzunluğu, ruhanî, latif ve manevî varlıklar olmaları, meleklere haber çalmaları gibi sebeplerle, insanların bilmediği, geçmişe ve şu ana ait bazı olayları bilebildikleri ileri sürülse de cinler "mutlak gaybı" bilmedikleri gibi gaybla ilgili verdikleri bilgilere de güvenilmez.

Zâriyât sûresinin 56. âyetinde cinlerin de insanlar gibi Allah'ı bilip ona ibadet etmekle sorumlu oldukları şöyle belirtilir: *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."* Bu demektir ki cinler de insanlar gibi Allah'a inanıp emir ve yasaklarına uymakla sorumlu tutulmuşlardır.

28. Cinler ve şeytanlar insanlara zarar verebilir mi?

Cinler de insanlar gibi sorumlu varlıklar olarak yaratılmıştır (Zâriyât, 51/56). Allah'a inanıp, O'na ibadet eden iyi amel sahibi olan cinler olduğu gibi insanlara zarar vermek isteyen ve onları iman ve güzel amelden alıkoymaya çalışan kâfir cinler de vardır. Kur'an-ı Kerim'de insan ve cinlerin şeytanlarından söz edilir: *"İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. O halde onları iftiralarıyla baş başa bırak."* (En'âm, 6/112) Bu âyette işaret edildiği üzere şeytan işi amel işleyen cinlere şeytan denmektedir. Şeytanların başı olan İblis'in cinlerden olduğu Kehf Sûresinin 50. âyetinde şöyle ifade edilir: *"Hani biz meleklere, 'Âdem için saygı ile eğilin' demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi. İblis ise cinlendendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da İblis'i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandırlar. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir!"*

Genel olarak Kur'an-ı Kerim'e, özel olarak da Türkçe meallerini zikrettiğimiz bu iki âyete bakıldığında şeytanların ve dolayısıyla cinlerin kötülerinin insanlara zarar vermek istemeleri öncelikle inanç ve amel bakımındandır. Zira Kur'an'a ve Hz. Peygamberin açıklamalarına bakıldığında şeytan ve şeytan işi ameller işleyen cinlerin düşmanlığı ancak insanları aldatmak ve kötülüğe teşvik etmek suretiyle olmakta, maddî ve fizikî bir zarar vermeden söz edilmemektedir. Bunun için Yüce Allah, *"Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır."* (Bakara, 2/208) buyurmuştur. Burada şeytanın adımlarını izlemekten maksadın şeytanların ve cinlerin vesvesesine kapılarak kötü ameller işlememek olduğu açıktır. Cin sûresinin 6. âyetinde şöyle buyrulmaktadır: *"Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarında sığınurlardı da, cinler onların*

taşkınlıkların artırırlardı.” Bu âyette açıklandığı üzere cinlerin insanlara zarar vermesi Yüce Allah’ın açık ikazına rağmen insanların cinlere sığınıp onlarla iletişim kurma ve medet umma hevesleri yüzündendir.

Bunun için Felak ve Nâs sûrelerinde bu duruma işaret edilerek insanların, cinlerin ve her türlü yaratığın şerrinden ve vesvesesinden her şeyin Rabbi olan Yüce Allah’a sığınmaları teşvik edilmiştir. Bu demektir ki gerçekten Allah’a iman edenler üzerinde şeytanların ve cinlerin hâkimiyeti, bir baskı kurması ve zarar vermesi söz konusu değildir. Şeytanın ve cinlerden şeytanların hâkimiyeti ve zararı sadece onu dost edinenler ve Allah’a ortak koşanlar için söz konusudur (bk. Nahl, 16/99-100).

Bu bakımdan müminlerin cin ve insan şeytanların her türlü şerrinden ve zarar vermesinden Allah’a sığınması ve onlardan korkmaması gerekir. Onlara hiçbir şekilde meyletmeyen ve iradesini sadece hak ve hakikat doğrultusunda kullanan kimseler ise cin ve şeytanlardan gelebilecek her türlü etki ve zarardan korunmuş olurlar.

29. “Keramet” ne demektir, İslam’da keramet var mıdır?

Sözlükte “değer”, “kıymet” gibi anlamlara gelen kerâmet, dinî bir kavram olarak peygamberlik iddiasıyla ilgisi olmaksızın salih amel sahibi bir müminde meydana gelen olağanüstü hâl demektir. Şayet bu hâl kendisinde meydana gelen kimse salih amel sahibi biri değilse, o olağanüstü hâle “istidrâc” adı verilir. Keramet, Allah’ın veli kuluna bir ikramıdır. İki çeşit kerâmet vardır: Büyük kerâmet (kerâmet-i kübrâ); kişinin istikâmet üzere bulunması, hâl ve hareketlerinin Kur’an ve Sünnet’e uygun düşmesidir. Küçük kerâmet (kerâmet-i suğrâ) ise, su üzerinde yürüme, ateşte yanmama, uzun mesafeyi kısa zamanda alma vb. durumlardır. Söfiler, bu tür kerâmete önem vermezler. “Kerâmet zâhir olur, izhâr edilmez” yani Hakk’ın dilemesi ile meydana gelir; isteğe bağlı olarak gösterilemez. Bir müminin veli olması için bu tür kerâmet göstermesi şart değildir. Akaid kitaplarında “kerâmet haktır” şeklinde bir hüküm vardır. Bunun anlamı veli bir kimseden kerâmet sadır olabilir, demektir. Dolayısıyla keramet, takva sahibi kimselere Allah’ın bir ikramı olarak görülmelidir.

30. Yoga ve yoga merkezleri hakkında İslam’ın hükmü nedir?

Yoga, Hinduizm ve Budizm’de kişiye birtakım ilâhî bilgiler ve yetenekler kazandırarak, onun arınmasına ve hakikate ulaşmasına aracı olması amacıyla uygulanan bir yöntemdir. Milâttan önce II. yüzyılda yoganın temel kaynağı olan Yoga Sutra’da ilk defa bu kelime “Tanrı ile

insanı birbirine bağlamak” anlamında kullanılmıştır. Bir yanıyla inanç ve felsefî özelliklere, diğer yanıyla bedensel egzersizlere sahip bir sistem olarak yoganın kökeni kesin şekilde bilinmemektedir. Yoga’nın Hindistan’da henüz Hinduizm’in teşekkül etmediği milâttan önceki 3000’li yıllara kadar gittiğini düşünen araştırmacılar varsa da bunun aksini söyleyen bilim adamları da mevcuttur.

Kökeni milâttan sonra VI. yüzyıla dayanan, esas gelişimini XII-XV. yüzyıllar arasında tamamlayan Bakti Hindu hareketi yoga felsefesinin Hinduizm’in içerisinde kökleşmesini sağlamıştır. XV. yüzyılda daha çok felsefî bir ekol olarak görülen yoga sistemine, Hatha Yoga adıyla bilinen ve bugün oldukça popüler duruma gelen bedensel hareketlerin kontrolüyle kurtuluşa ulaşma eğilimi dâhil olunca modern yoga anlayışı son şeklini almıştır. XX. yüzyılın başından itibaren daha çok Hatha Yoga, Hindu yogasını temsil eder hâle gelmiştir. Bugün Hindistan’da ve dünyanın çeşitli ülkelerinde özellikle yaygın olan Hatha Yoga’dır.

Son yıllarda ülkemizde de yaygınlaşan yoga merkezlerinin önemli bir kısmı kendilerini bu dinlerden ayrılarak bağımsız yoga uygulayıcısı oldukları söylemiyle faaliyet göstermektedirler. Öte yandan tıp alanında da yoga uygulamalarının insanı bedensel ve zihinsel olarak rahatlatdığı iddialarıyla dünyada, özellikle ABD ve Batı ülkelerinde bu işlevi yerine getirmeye yönelik ticari gelir elde etmeyi de amaçlayan birçok yoga kursu açıldığı görülmektedir.

Yoganın dinî bir yönünün bulunmadığı ve zihinsel bedensel arınmayı amaçlayan alıştırmalar olduğu söylemi tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Brahmanizm’de yoga, evrensel ruh Brahma ile öznel ruh olan Atma’nın pratikteki birleşmesi olarak kabul edilmiş ve yoga yapanlar -yani yogiler- birer aziz ve veli olarak düşünölmüşlerdir. (Tümer, “Brahmanizm”, DİA, VI, 331)

Özellikle Batıda yaygınlaşmaya başlayan ve ticari olarak metalaştırılan, uzak doğu kökenli benzeri dinî motiflerin egzersiz ve rahatlama adı altında sunulması benimsenmesine dayalı olan bu tür merkezler konusunda dikkatli olunması gerekir. Ayrıca yoga vb. uygulamaların icrasının temelini Hint ve uzak doğu kökenli ilâhî olmayan dinlere ait inanç, düşünüş ve ritüellere dayandığı konusunda insanların bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Buna göre bir Müslümanın, yoganın bir başka dinin inanç ve ibadetlerine dayandığını bilerek, bu maksatla yoga yapması İslam’ın inanç prensiplerine aykırıdır.

Ayrıca şu husus bilinmelidir ki; milletler kendi dinî ve millî kültürleri ile var olmuşlar ve bu değerleri korudukları oranda tarih sahnesinde yer almışlardır. Bu itibarla, bir Müslümanın yüce dinimiz İslam'ın insanın kendisi ve çevresiyle uyum içerisinde yaşaması için ortaya koyduğu ahlaki prensipleri göz ardı ederek, başka kültürlerin ahlak prensiplerinden medet umması, onları benimsemesi asla düşünülemez. İslam'ın ortaya koyduğu prensipler, kendi müntesiplerinin hem dünyevi hem de uhrevi huzur ve mutluluğunu sağlamada yeterli olduğu gibi bütün insanlığın huzur ve mutluluğunu sağlamada da kâfidir.

TAHÂRET (TEMİZLİK)

TAHÂRET (TEMİZLİK)

31. Hükmi kirlilik/hades ve hükmi temizlik/hadesten taharet ne demektir?

Dini literatürde hükmi kirlilik, abdestsizlik veya cünüplük sebebiyle insanda meydana geldiği var sayılan manevi kirlilik hâlidir. Kaynaklarda bu durum hades terimiyle ifade edilir (Buhâri, Vudû, 2, Meydâni, el-Lübâb, I, 5).

Hades, büyük hades ve küçük hades olmak üzere ikiye ayrılır. Cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilikler büyük hades, abdest gerektiren hükmi kirlilik ise küçük hadestir (Meydâni, el-Lübâb, I, 5).

Büyük hükmi kirlilikten gusül ile, küçük hükmi kirlilikten abdest ile temizlenilir. Suyun bulunmaması veya bulunduğu hâlde kullanma imkânının olmaması hâlinde her ikisinden temizlenme yolu ise teyemmümdür (Kâsâni, Bedâi, I, 44).

32. Kurumuş necasetin elbiseye dokunması ile elbise kirlenmiş olur mu?

Namazın sahih olması için beden, elbisenin ve namaz kılınacak yerin temiz olması gerekir.

Necasetlerde önemli olan, ister yaş ister kuru olsun, elbiseye bulaşmış veya yapışmış olmasıdır. Dolayısıyla elbiseye veya bedene yapışık olan kurumuş pisliğin bulunması namaza mani olduğundan temizlenmesi gerekir. Ancak necaset elbisede iz bırakmazsa sadece dokunmuş olması namaza mani olmaz. Hayvan tersi ve dışkı gibi katı bir pislik, ayakkabıya yapışıp üzerinde kuruduğu zaman, ayakkabının yere sürtülmesiyle temizlendiği kabul edilir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 231-232). Ancak mümkün olursa yıkamak daha iyidir.

33. Alkolün temizlikte kullanılması caiz midir?

İspirto, kolonya vb. sıvılarla, temizlik amacıyla üretilen alkollü maddelerin içilmesi haram olmakla birlikte (Buhârî, Edep, 80; Müslim, Eşribe, 73), temizlikte kullanılmaları caizdir. Namaz kılmadan önce bu ürünlerin sürüldüğü yerlerin yıkanması da gerekmez (Kâsânî, Bedâ'î, V, 115; Elmalılı, Hak Dini, II, 763-764).

ABDEST

34. Abdest nasıl alınır?

Abdest, "belli organları usulüne uygun olarak su ile yıkamak ve bazılarına da ıslak el ile mesh etmek" şeklinde tarif edilir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 93-94).

Abdestle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de, "Ey iman edenler! Namaza kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar kollarınızı yıkayın, başınızı meshedin ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın... Eğer su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin." (Mâide, 5/6) buyrulur. Hz. Peygamber (s.a.s.) de hem abdestin nasıl alınacağını müslümanlara fiilî olarak göstermiş (Merğînânî, el-Hidâye, I, 102) hem de abdestsiz olarak kılınacak hiçbir namazın Allah katında kabul olunmayacağını belirtmiştir (Buhârî, Vudû, 2; İbn Mâce, Tahâret, 47).

Abdestin bu âyette ifadesini bulan dört farzında sünni fıkıh mezhepleri ittifak etmişlerdir. Ancak Hanefî mezhebinin dışında kalan diğer üç sünni mezhebin bunlara bazı şartlar ilave ettiği görülür. Mesela abdeste niyet etmek bu üç mezhebe göre, abdeste başlarken besmele çekmek Hanbelîlere göre, dört farzın âyette sayılan sıraya uygun yapılması (tertip) Şâfiî ve Hanbelîlere göre, bu işlemlerin ara verilmeden yapılması (muvalât) Mâlikî ve Hanbelîlere göre farzdır. Hanefîlere göre ise bu sayılanlar sünnettir.

Dört mezhebin farz saydığı hususları da içerecek şekilde sünnet ve adabına (Buhârî, Vudû, 7; Ebû Dâvûd, Tahâret, 50) riayet edilerek, abdest şöyle alınır:

Niyet ve besmele ile abdeste başlanıp önce eller bileklere kadar ve parmak araları da hilâllenerek/ovuşturularak üç defa yıkanır. Varsa deri üzerindeki hamur, boya, sakız gibi maddeler temizlenir. Parmaktaki yüzük oynatılır. Misvak veya diş fırçası ile, bunlar yoksa sağ elin parmaklarıyla dişler temizlenir. Sağ el ile üç defa ağza, üç defa da burna su verilir. Üç kere yüz yıkanır. Sonra dirseklerle birlikte sağ kol üç defa, sonra

aynı şekilde sol kol üç defa yıkanır. Sağ el ıslatılarak avuç ve parmakların içiyle başın üstü bir defa mesh edilir. Bu şekilde başın dörtte birini mesh etmek yeterli ise de iki elle başın tamamının mesh edilmesi Maliki mezhebine göre farz (İbn Cüzey, el-Kavânin, s. 84), diğer mezheplere göre sünnettir. Eller yine ıslatılarak başparmakla kulağın dışı, şahadet parmağı veya serçe parmakla içi mesh edildikten sonra her iki elin arkasıyla boyun mesh edilir. Önce sağ, sonra sol ayak, parmak uçlarından başlanarak topuk ve aşık kemikleri de dâhil olmak üzere yıkanır. Parmak aralarının yıkanmasına özen gösterilir (Kâsânî, Bedâ'î, I, 23-25).

35. Abdest alırken niyet etmek farz mıdır?

Abdest alırken niyet etmek, Hanefî mezhebine göre sünnet, diğer üç mezhebe göre farzdır.

Hanefîler, abdest âyeti olarak bilinen âyette (Mâide, 5/6) emredilen fiiller arasında niyetin bulunmayışını delil olarak alırlar. Çünkü bu âyette; yüzü yıkamak, kolları dirseklerle birlikte yıkamak, başı mesh etmek ve ayakları topuklarla birlikte yıkamak emredilmektedir. Abdestte; kirlere temizlenme niteliği de vardır. Dolayısıyla hikmeti bilinen bir ibadet olarak abdestte niyet etmek şart değildir. Ayrıca, namazın şartlarından olan 'necasetten taharet' ve 'setr-i avret'te niyetin zorunlu olmayışı, abdestte de niyetin farz olmadığını gösterir (Kâsânî, Bedâ'î, I, 19-20; Merğînânî, el-Hidâye, I, 103-104).

Diğer mezhepler ise, Cenab-ı Hakk'ın "Halbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti." (Beyyine, 98/5) âyeti ile Hz. Peygamberin (s.a.s.) "Bütün ameller niyetlere bağlıdır..." (Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1; Müslim, İmâre, 155) hadisinden hareketle her ibadette olduğu gibi abdestte de niyet etmenin farz olduğunu söylemişlerdir (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 86).

36. Mezhepler arasında abdestin farzları konusunda farklılık var mıdır?

Hanefîlere göre abdestin farzları, Kur'an-ı Kerim'de (Mâide, 5/6) ifade edildiği üzere; yüzü yıkamak, kolları dirseklerle birlikte yıkamak, başı mesh etmek, ayakları topuklarla birlikte yıkamaktır (Mevsilî, el-İhtiyar, I, 40-42).

Şâfiîlere göre bu şartlara ilaveten, abdeste niyet etmek ve tertip (abdest organları yıkanırken âyetteki sırayı gözetmek) de farzdır (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 85-95).

Hanbeliler, tertibi ve bir görüşlerinde organların ara verilmeden art arda yıkanmasını/muvâlatı (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 189, 191); Mâlikîler ise, niyet ve abdest organlarının art arda yıkanması yanında, organların yıkanırken ovulmasını da abdestin farzlarından sayarlar (Haraşî, Şerhu Muhtasar, I, 120). Öte yandan abdestin ittifak edilen farzlarının ayrıntılarıyla ilgili de mezhepler arasında bazı farklılıklar vardır. Hanbelîlere göre yüzü yıkanmanın kapsamına ağza ve burna su vermek dâhildir (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 166). Aynı şekilde hem Mâlikîlere hem de Hanbelîlerce tercih edilen görüşe göre başın tamamını mesh etmek, başı mesh etme farzının kapsamındadır (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 175-176; Haraşî, Şerhu Muhtasar, I, 124-125).

37. Abdestin sadece farzlarıyla yetinildiğinde abdest geçerli olur mu?

Bir Müslümanın, yerine getirmekle yükümlü olduğu herhangi bir ibadetin sorumluluğundan kurtulması için o ibadetin farzlarını ve vaciplerini yerine getirmesi yeterlidir. O ibadetin sünnetleri, elde edilecek sevabın arttırılmasına vesile olur, terk edilmeleri hâlinde ise bir sorumluluk doğurmaz. Ancak abdest alırken sünnetlerini kasten terk etmek mekruhtur (Krş. İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 219-221).

38. Abdestsiz, Kur'an-ı Kerim'e dokunmak caiz midir?

Kur'an-ı Kerim'in, ezberden abdestsiz okunabileceği konusunda bir ihtilaf yoktur. Bununla beraber, Allah kelâmı olduğundan, ezberden okunduğunda da abdestli olunması, bazı âlimler tarafından tavsiye edilmiştir (Nevevi, el-Mecmû, II, 69). Ancak, Kur'an'a abdestsiz olarak dokunulamayacağı ve Kur'an'ın abdestsiz taşınmayacağı konusunda mezhepler ittifak etmiştir (Bkz. Merğînânî, el-Hidâye, I, 33; Nevevi, el-Mecmû, II, 65; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 108). İbn Kudâme bu konuda Dâvud ez-Zâhirî'den başka muhalif olanın bilinmediğini ifade etmektedir (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 108). Bu görüşün delili "Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir" (Vâkı'a, 65/79) âyetiyle beraber, Hz. Peygamberin (s.a.s.) Amr b. Hazm'a gönderdiği mektupta yer alan "Kur'an'a ancak temiz olan dokunsun" (Muvatta, Kur'an, 1) hadis-i şerifidir.

Yukarıda verilen deliller çerçevesinde ilk dönemden itibaren Kur'an'a abdestsiz olarak dokunulamayacağı konusunda ümmet arasında ortak bir kanaat ve bir nevi amelî sünnet oluşmuştur. Kur'an'ın Allah kelâmı olmasından hareketle, abdestsiz dokunulmaması ona gösterilmesi gereken saygının bir gereği olarak görülmüştür. Bundan dolayı, Kur'an'ın abdestsiz olarak ele alınmasını ve taşınmasını, eğitim ve öğretim durumunda olduğu gibi, ancak mazeret durumlarına hasretmek gerekir.

39. Abdestli olup olmadığını unutan ya da abdestinde şüphe eden bir kimse ne yapmalıdır?

Bir kimse abdest aldığından emin olduğu hâlde, abdestini bozup bozmadığı konusunda şüpheye düşse, o kimse abdestli sayılır. Öte yandan abdestini bozduğunu bildiği hâlde, sonradan abdest alıp almadığından şüphe eden kimse de abdestsiz sayılır. Çünkü kesin olarak bilinen bir şey şüphe ile ortadan kalkmaz (Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 56; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, I, 283).

40. Abdest ve guslû gerektirme açısından cinsel organdan çıkan sıvılar kaç çeşittir?

Erkeklerde idrârın dışında cinsel organdan gelen sıvılar meni, mezi ve vedi olmak üzere üç çeşittir:

a) Meni: Şehvetle fişkıarak yerinden ayrılıp, şehvetli veya şehvetsiz olarak tenasül uzvundan dışarıya çıkan ve kendisine mahsus kokusu olan, bulanık renkli, yapışkan bir sıvıdır.

b) Mezi: Bakma, düşünme veya dokunma sebebiyle cinsel organın uyanılmasını takiben, fişkirmadan ve şehvetsiz olarak gelen beyaz/berrak renkli, ince/saydam, kokusuz ve yapışkan sıvıdır.

c) Vedi: Cinsel uyanılma söz konusu olmaksızın idrardan sonra gelen, kokusuz, beyazımsı, bulanık renkli ve yapışkan sıvıdır.

Buna göre; mezi ve vedi guslû gerektirmez. Bunlar aynen idrar gibi namaz abdestini bozar. Ancak cinsel ilişki sonucu veya cinsel ilişki olmaksızın bakarak, düşünerek, dokunarak, ihtilam sonucunda veya el (mastürbasyon) yolu ile meninin gelmesi sebebiyle gusul gerekir (Şürûn-bülâli, Merâkı'l-felâh, 39-41).

41. Abdest alırken belli duaları okumak şart mıdır?

Bazı kaynaklarda abdest alırken her organın yıkanması sırasında ayrı ayrı okunacak dualara yer verilir (Nevevi, el-Ezkâr, s. 32-35). Fakat güvenilir rivayetlere göre Hz. Peygamber, abdest alırken özel bir dua yapmamıştır. Dolayısıyla anlamlı içerikler taşısa da abdest sırasında bu duaların okunması şart değildir. Bununla birlikte dileyen okuyabilir; okumasında da bir sakınca yoktur.

Sahih rivayetlere göre Hz. Peygamber (s.a.s.) abdestin bitiminde,

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ

(Anlamı: *Ben inanır ve şahitlik yaparım ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Yine inanırım ki Muhammed O'nun kulu ve Peygamberidir. Allah'ım! Beni tövbe edenlerden ve temizlenenlerden eyle*) duasını okuyan kimse için Cennetin sekiz kapısının açılacağını ve dilediği kapıdan içeri girmesine izin verileceğini müjdelemiştir (Tirmizî, Tahâret, 41).

42. Dövme yaptırmak, abdeste veya gusle engel midir? Kalıcı dövme ile geçici dövmenin bu konudaki hükmü aynı mıdır?

Dövme yaptırmak dinimizce yasaklanmış olmakla birlikte, deri üzerinde suyun alta ulaşmasına engel olacak bir tabaka oluşturmadığı için gusül ve abdeste engel değildir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 538).

Vücudunda dövme bulunan bir kimse mümkünse, sağlığına zarar vermeyecek yöntemlerle onu ortadan kaldırmalıdır.

Yapıştırma yöntemi ile deri üstüne yapılan geçici 'dövme' ise suyun deriye ulaşmasına mani olacağından gusül ve abdeste engel olur.

43. Misvak kullanmanın hükmü nedir? Dişlerin fırçalanması misvak kullanmak yerine geçer mi?

Abdest alırken misvak ve benzeri bir şeyle ağız ve diş temizliğini yapmak sünnettir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 44). Zira bu temizlik fitrattan sayılmaktadır (Müslim, Tahâret, 56; Ebû Dâvûd, Tahâret, 29). Allah Resûlü (s.a.s.) bir hadisinde, "Ümmetime ağır gelmesinden (meşakkat) endişe etmeseydim, onlara her namaz vaktinde dişlerini misvakla temizlemelerini emrederdim" (İbni Mâce, Tahâret, 7) buyurmuştur.

Hz. Peygamberin (s.a.s.) uygulamasında ağız ve diş temizliği asıl olup, o dönemde diş temizliğinde misvak kullanılmakta idi. Bugün misvak yerine diş fırçası kullanılmaktadır. Ağız ve diş sağlığı için uygun olan herhangi bir ürünün veya yöntemin kullanılmasıyla bu sünnet yerine getirilmiş olur.

44. İdrar yapan bir kimse belli bir süre geçmeden abdest alabilir mi?

İdrar yaptıktan sonra, idrar yolunda kalabilecek damla ve sızıntıların tamamen kesilmesi için bir süre beklemek uygun olur. Bu beklemeye istibrâ denir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 558).

İdrar yaptıktan sonra, şahsa, şartlara ve hatta yaşa bağlı olarak az veya çok sızıntı gelebilir. Onun için tuvalet ihtiyacını gidermenin ardından, kalıntıların bitmesi için istibrâ yapılmalıdır. İstibrâ, yürümek, öksürmek, hareket etmek vb. yollarla yapılır.

Küçük abdestini bozduktan sonra istibrâ yapmadan abdest alan kişiden abdestten sonra akıntı gelirse abdesti bozulur ve yeniden abdest alması gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 106-107). Ayrıca temizlik iyi yapılmadığı takdirde geriye kalan idrar sızıntısı elbiseye bulaşacak ve belli bir orana ulaşacak olursa (avuç ayası kadar bir sahayı kaplaması) namazın sıhhatine engel olur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 110-111).

İdrar yaptıktan sonra sızıntısı olmayan kişilerin, beklemeden hemen abdest almalarında bir sakınca yoktur. İstibrâ ve temizlik konusunda gerekli hassasiyeti gösteren kişinin, yersiz düşünce ve vesveseye itibar etmemesi gerekir.

45. Boya, oje, ruj, jole gibi maddeler abdest ve gusle engel olur mu?

Gusül veya abdest alırken, yıkanması gereken organların kuru yer kalmayacak şekilde yıkanması gerekir. Aksi hâlde gusül veya abdest geçerli olmaz. Dolayısıyla, gusledecek veya abdest alacak kimsenin bedeninde veya abdest organlarında suyun ulaşmasına engel olacak bir madde bulunmamalıdır (Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbi'l-inâye, I, 73). Ancak mesleğini icra ederken turnaklarının arasına boya giren boyacı veya turnaklarının arasına çamur girip de çıkartamayan çiftçi ve benzeri meslek sahipleri bundan müstesnadır (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 6; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 288). Dolayısıyla cilde yapışan ve turnak aralarında kalan hamur, mum, zamk, boya vb. şeyler abdest ve gusle engel olmaz.

Fakat herhangi bir meslek icrasına bağlı olmaksızın, sırf zevke ve isteğe bağlı olarak vücuda yapıştırılan ya da sürülen oje, ruj gibi maddeler bu ruhsata tabi değildir. Böyle maddeler suyun bedenle temasına engel olursa abdest ve gusle engel olurlar. Bunların abdest veya gusülden önce giderilmesi gerekir. Saça sürülen jöle ise bir tabaka oluşturmadığından abdest ve gusle engel olmaz.

46. Güzellik ya da tedavi maksatlı 'takma tırnak' yaptırmak, abdeste ve gusle engel midir?

Abdest veya guslün geçerli olması için suyun, yıkanması gereken yerlerin her tarafına ulaşması gerekir. Yıkanması gereken yerlerde kuru bir alan kalırsa gusül ve abdest geçersiz olur. Abdest alacak veya gusledecek kimsenin bedeninde, suyun deriye ulaşmasını engelleyecek bir şey varsa önce onu gidermesi gerekir (Müslim, Tahâret, 31; Ebû Dâvûd, Tahâret, 99; Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbi'l-inâye, I, 73).

Bu itibarla, güzellik amacı ile tırnakların üzerine yapıştırılan yapay tırnaklar, suyun kişinin kendi tırnağına ulaşmasına engel olacağı için gusül ve abdeste de engel olur. Ancak tedavi amacı ile zorunlu olarak bedene takılan veya yapıştırılan kalıcı materyal ise suyun bedene ulaşmasına engel olsa bile, gusül ve abdeste engel olmaz. Böyle durumlarda takılan veya yapıştırılan şeyin üstünün yıkanması, bu da mümkün olmazsa üzerinin mesh edilmesi yeterlidir. Çıkarılıp takılabilen tırnakların ise abdest ve gusül sırasında çıkartılıp altlarının yıkanması gerekir.

47. Diş doldurtmak, kaplatmak veya tel taktırmak abdest ve gusle engel olur mu?

Tedavi amacıyla diş doldurmak veya kaplatmak caizdir. Dolgu, kaplama, tel taktırma, implant yaptırma veya protez, abdest ve guslün sıhhatine engel olmaz. Ancak çıkarılıp takılabilen/sabit olmayan dişlerin gusül abdesti esnasında ağız yıkarken (mazmaza) çıkarılması gerekir.

Diş dolgusu yapıldıktan ve dolguyu korumak için üstü de kaplandıktan sonra, dolgu ve kaplamanın dışı, dişin dış kısmı hükmünü alır. Bu sebeple, ağız yıkanınca, kaplama yapılan dişler de yıkanmış sayılır. Bu nedenle kişi, gerektiğinde tedavi amaçlı olarak dişlerine dolgu veya kaplama yaptırabilir ve abdest ya da gusül alıp, ibadetlerini yapabilir. Söz konusu tedavinin abdestsiz, cünüp veya âdetli iken yapılması da mümkündür.

48. Abdest alırken başörtüsünün üzerinden baş mesh edilebilir mi?

Sözlük anlamı ile mesh, bir şeyin üzerindeki kalıntıyı el ile silip gidermek demektir. Buna göre başın mesh edilmiş olması için ıslak elin başa teması şarttır. Bu sebeple ıslak elin başa temasını önleyecek başörtüsü, bone, peruk vb. şeyler üzerine yapılan "mesh" geçerli olmaz (İbnü'l-Hümâm, Feth, 1, 159). Ancak kadınlar abdest alırken başörtülerini çıkartmadan, ellerini başörtülerinin altına sokarak başlarını mesh edebilirler. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) sarıgını çıkarmadan, altından elini sokarak mesh yapmıştır (Ebû Dâvûd, Tahâre, 57).

49. Abdest alan kimseye selam verilebilir mi?

Selam dinimizin çok önem verdiği simgelerden birisidir. Hz. Peygamber selamlaşmanın, Müslümanlar arasında sevginin yayılmasına sebep olacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Edeb, 143). Ancak selam verildiği takdirde selama karşılık veremeyecek durumda olan kimselere selam vermek uygun değildir. Mesela, ezan, Kur'an-ı Kerim ve hutbe okuyana, hutbe

dinleyenlere selam vermek mekruh kabul edilmiştir. Abdest de ibadete hazırlık ve bir yönü ile ibadet sayıldığından abdestle meşgul olan kimseye selam vermemek daha uygundur.

50. Namazda veya namaz dışında ağlamak abdesti bozar mı?

Her ne sebeple olursa olsun namaz dışında ağlamak ve buna bağlı olarak gözden yaş akması abdesti bozmaz. Ancak namaz esnasında ses çıkararak ağlaması kişinin namazını bozar, abdestini bozmaz (Merginani, el-Hidâye, II, 4,5).

51. Abdest organlarını elbiseyle kurulanmanın veya abdest suyunun elbiseye sıçramasının sakıncası var mıdır?

Abdest ve gusulde kullanılmış sulara 'mâ-i musta'mel' (kullanılmış su) denir. 'Kullanılmış su' hükmü kirliliği (hades) giderme özelliğini yitirmiş olsa bile, necis sayılmaz. Bu sebeple bu tür sular değdiği yeri kirletmiş olmaz (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 70-71). Bununla beraber abdest alan kişinin, sağlık ve temizlik açısından bu gibi suların, üzerine sıçramamasına özen göstermesi ve abdestten sonra, kâğıt veya havlu gibi şeylerle kurulanması uygun olur. Bu imkân bulunmadığında, ihtiyaç halinde kişi elbisesiyle abdest organlarını kurulayabilir.

52. Abdest bitmeden önce, yıkanan organı kurulamak caiz midir?

Abdest alan kişinin, abdest organlarındaki ıslaklığı havlu vb. bir şeyle kurulamasını abdestin sonuna bırakması sünnettir. Zira Resûlullah'ın (s.a.s.) abdest aldıktan sonra yüzünü kuruladığı bir havlusunun bulunduğu rivayet edilmektedir (Tirmizî, Tahâret, 40). Abdest alırken tüm organları ara vermeksizin peş peşe yıkamak (vilâ/muvâlât) Maliki ve Hanbelilere göre farz, Hanefilerle Şafiilere göre sünnettir (Serahsi, el-Meb-sût, I, 56; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 191-192; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 105; İbn Âbidin, Red-dü'l-muhtâr, I, 245). Bu sebeple bir özür olmaksızın abdest bitmeden yıkanan organların kurulaması durumunda, en azından sünnet terk edildiği için mekruh işlenmiş olur. Ancak abdest alan kişi, abdest esnasında bir organını yıkadıktan hemen sonra, alerji vb. özür sebebi ile kurulama ihtiyacı duyarsa, bunu yapmasında bir sakınca olmaz.

53. Bayılma ve aklını yitirme abdesti bozar mı?

Az ya da çok süre bayılmak, çıldırmak, akıl hastası olmak, yürüyüşte gayriihtiyari bir sallantı meydana getirecek derecede sarhoş olmak

veya sara (epilepsi) nöbeti geçirmek gibi aklın algılama gücünü gideren şeylerle abdest bozulur. Bunların kendileri abdest bozucu değildir. Bu durumda olanlar, yaptıklarını veya kendilerinden meydana gelen ya da çıkan şeyi bilmedikleri için abdestleri bozulmuş olur (Mevsilî, el-İhtiyâr I, 53).

54. Diş etinde kanama meydana gelen kişinin abdesti bozulur mu?

Hanefilere göre bedendeki bir yaradan çıkıp yaranın dışına akan kan abdesti bozar. Diş etinden çıkan kan ise karıştığı tükürüğün yarısı veya daha fazlası kadar olduğunda abdesti bozar (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 52). Şâfiilere göre abdest, sadece ön ve arkadan çıkan şeylerle bozulur. Bunların dışındaki yerlerden gelen sıvılar abdesti bozamaz. Dolayısıyla diş eti kanamasıyla abdest bozulmaz (Mâverdi, el-Hâvî, I, 199-200).

55. Uyumak abdesti bozar mı?

Yan üstü yatarak, bağdaş kurarak, dirseklere dayanarak, namaz dışında secdeyemiş gibi durarak uyumak veya oturup dayandığı şey alındığı takdirde düşecek derecede bir şeye yaslanarak uyumak abdesti bozar. Ancak, uyku ile uyanıklık arasındaki hâl, oturağı tamamen yere yerleşürerek uyumak veya bir yere dayanmadan uyumak abdesti bozamaz (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 53).

56. Karşı cinse dokunmak abdesti bozar mı?

Bir erkeğin yabancı bir kadına dokunması, günah olmakla beraber, Hanefî mezhebine göre bu durumda erkeğin de kadının da abdesti bozulmaz (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 54). Şâfiî mezhebine göre ise, bir kişi karşı cinsten olan ve kendisiyle arasında dinen evlenme engeli bulunmayan bir kimseye arada bir engel olmaksızın dokunursa, her ikisinin de abdesti bozulur (Mâverdi, el-Hâvî, I, 183-187). Ancak karşı cinsin saç, tüy, kemik ve tırnağına dokunmakla abdest bozulmaz.

57. Cinsel organdan hava çıkması abdesti bozar mı?

Erkeğin veya kadının cinsel organlarından çıkan hava, abdesti bozamaz. Bununla birlikte abdest alınması müstehaptır (el-Fetâvâ'l-Hindiyeye I, 12).

58. Kulak akıntısı abdesti bozar mı?

Bir ağrı ve sıvı olmaksızın kulaktan, göbük ve gözden çıkan akıntı abdesti bozamaz. Akıntı ağrı ve sıvıyla çıkarsa o zaman Hanefilere göre abdest bozulur. Zira ağrı, yaranın varlığına delildir. Yaradan akan sıvı da

abdesti bozar (İbn Âbidîn, Redd'ü'l-muhtâr, I, 279). Şâfiî mezhebine göre ise idrar ve dışkı yolları dışında vücudun herhangi bir yerinden çıkan sıvı abdesti bozamaz (Mâverdi, el-Hâvî, I, 199-200).

59. Tenya ve benzeri bağırsak kurtları abdesti bozar mı?

Vücuttan çıkan her türlü kan, irin, akıntı, önden ve arkadan çıkan her şey abdesti bozar. Aynı şekilde arkadan (dübür) çıkan tenya ve benzeri kurtlar da abdesti bozar. Çünkü bunlar, necaset mahalli olan yerden çıkmaktadırlar (Merğînânî, el-Hidâye, I, 117).

60. Kusmak abdesti bozar mı?

Hz. Peygamberin (s.a.s.) kusmaktan dolayı abdest aldığı rivayet edilmiştir (Tirmizî, Tahâret, 64). Ancak bunun ağız dolusu olması gerekir. Ağız dolusu kusulan şey, ister yemek, ister safra, ister kan olsun, abdesti bozar. Balgam ise tükürük hükmünde olup abdesti bozamaz. Ağız dolusu sayılmanın ölçüsü, gelen kusmuğun zorlanmadan tutulamayacak bir durumda olmasıdır. Bulunduğu ortamı değiştirmeden birden fazla kusma halinde toplamı ağız dolusu olan kusmukla da abdest bozulur (Merğînânî, el-Hidâye, I, 110-113; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 49-52; Meydânî, el-Lübâb, I, 12).

Şâfiilere göre ise kusmakla abdest bozulmaz (Mâverdi, el-Hâvî, I, 199-200).

61. Cinsel organa dokunmak abdesti bozar mı?

Cinsel organa dokunmak Hanefilere göre abdesti bozamaz. Çünkü cinsel organa dokunmakla vücudun herhangi bir organına dokunmak hüküm bakımından aynıdır (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 55). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de kişinin cinsel organıyla vücudunun diğer bölümleri arasında bir fark bulunmadığını ifade etmiştir (Ebû Dâvûd, Tahâret, 71).

Şâfiiler ise bazı hadislere (Tirmizî, Tahâret, 61) dayanarak kişinin cinsel organa avucunun içiyle dokunmasının abdestini bozacağını söylemişlerdir. (Mâverdi, el-Hâvî, I, 183-187; Bâcûrî, Hâşiye, I, 132-136).

62. Trombosit vermek abdesti bozar mı?

Trombosit, kan içinde bulunan ve kanın pıhtılaşmasını sağlayarak kanamayı durduran hücrelerdir. Halk arasında beyaz kan olarak da bilinmektedir. Trombosit iki şekilde elde edilir:

a) Normal kan verme yöntemi ile: Bu yöntemde normal kan vermek söz konusu olduğu için abdest bozulur.

b) Aferez cihazı ile: Bu yöntemde aferez cihazı ile gönüllünün bir koldan kan alınır, içindeki trombositler ayrılarak diğer koldan gönüllüye geri verilir. Bu yöntemle alınan kan, her ne kadar diğer koldan aynı kişiye geri verilmekte ise de kanın dışarıya çıkması söz konusu olduğundan aynı şekilde abdest bozulur (Bkz. Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 49-51).

Bu hükümler Hanefî mezhebine göredir. Şâfiilerde ise idrar ve dışkı yolları dışında vücudun herhangi bir yerinden çıkan kan abdesti bozmaz (Mâverdi, el-Hâvî, I, 199-200; Şirbîni, Muğnî'l-muhtâc, I, 64).

63. Gözdeki lens abdest ve gusle engel midir?

Gusûlde ve abdestte gözün iç kısmını yıkamak farz değildir. Dolayısıyla gözdeki lens, gusle ve abdeste engel değildir (Kâsânî, Bedâi', I, 4; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 40). Zira gözlerin iç kısmını yıkamakta meşakkat vardır. Ayrıca bu durum gözlere zarar da verebilir.

64. Protez göz veya gözden akan iltihap abdesti bozar mı?

Abdestte gözlerin içinin yıkanmasının gerekmediği konusunda, âlimler ittifak etmiştir (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtâr, I, 97; Nevevî, el-Mecmû', I, 369). Hanbelî mezhebinde gözlerin içinin yıkanmasının sünnet olduğunu söyleyenler olduğu rivayet edilmekle beraber, İbn Kudâme bunun doğru olmadığını ve gözlerin içinin yıkanmasının gusûlde de abdestte de gerekli olmadığını ifade etmektedir (İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 80). Çünkü böyle bir şey Hz. Peygamberden rivayet edilmediği gibi göze de zarar verir (İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 80).

Bundan dolayı göze takılan protezler abdeste mani değildir. Göze takılan protezin kendisi abdeste mâni olmadığı gibi, gözden gözyaşı gibi dinen temiz olan bir şeyin çıkmasına sebep olması durumunda da abdest bozulmaz. Hadiste "Gözyaşından ve burundan akandan (sümük) dolayı abdest gerekmez." (Abdürrezzâk, el-Musannef, I, 146, Hadis No: 559) buyurulmuştur. Ancak gözden, dinen necis sayılan kan, irin ve iltihap gibi şeylerin çıkmasıyla Hanefî mezhebine göre abdest bozulur (Merğînânî, el-Hidâye, I, 17).

Şâfiî mezhebine göre ise ön ve arkadan çıkanlar hariç vücudun diğer yerlerinden çıkan şeylerden dolayı abdest bozulmadığı için gözden akan necis sıvılarıyla da abdest bozulmaz (Mâverdi, el-Hâvî, I, 199-200; Şirbîni, Muğnî'l-muhtâc, I, 64).

65. Periton diyalizine giren hastanın abdesti bozulur mu?

Periton diyalizi, böbrek yetmezliği hastalığında kullanılan bir tedavi yöntemidir. Bu yöntemle karın boşluğuna bir katater yerleştirilir. Bu

kataterden verilen diyaliz sıvıları ile karın boşluğu doldurulur. Karın zarı bir filtre görevi görür. Kandaki zararlı madde ve fazla sıvılar karın boşluğundaki sıvıya geçer. Bu sıvının boşaltılması ile vücutta biriken fazla sıvı ve zehirli maddeler vücuttan atılır.

Yukarıda izah edildiği şekliyle periton diyalizi uygulanan böbrek hastalarının karın boşluğuna verilen ve daha sonra dışarı atılan sıvılar vücuttaki dinen pis sayılan bir nesnenin dışarıya çıkması hükmündedir. Bu itibarla, idrardan korunma hususunda gösterilen titizliğin, bu su için de gösterilmesi gerekir. Mezkûr sıvının anlatıldığı şekilde vücut dışına çıkışı veya çıkarılışı, normal hâllerde vücuttan dışarı çıkan dinen pis bir maddede olduğu gibi abdesti bozar. Elbiseye veya bedene bulaşması hâlinde bu kısmın yıkanması gerekir (Kâsânî, Bedâi', I, 119; Merğînânî, el-Hidâye, I, 118).

66. İdrar torbası kullanan hastalar özürlü hükmüne girer mi?

Devamlı burun kanaması, idrarı tutamama, kusma, yaranın devamlı kanaması gibi abdesti bozan ve en az bir namaz vakti süresince devam eden ve her namaz vaktinde tekrarlanan bedenî rahatsızlıklara özür/mazeret, böyle kimselere de özür sahibi kimse denilir (Kâsânî, Bedâi', I, 28, 29; Merğînânî, el-Hidâye, I, 219,220).

Buna göre; kendisinden devamlı idrar geldiği için idrar torbası kullanılmak zorunda olan hastalar, dinî açıdan özür sahibi konumundadırlar. Özür sahipleri, her vakit için bir abdest almak suretiyle namazlarını kılarlar. Bu abdestle vakit içinde diledikleri kadar farz veya nafîle namaz kılabilirler (Merğînânî el-Hidâye, I, 219). Eğer mümkün ve kolay olacaksa namaza başlamadan önce torbadaki idrarın boşaltılmış olmasına özen gösterilmelidir. Bununla birlikte, vakit namazı için abdest alındıktan sonra, torba içinde biriken idrar ile kılınan namaz geçerlidir. Bu özürleri dışında abdesti bozan başka bir hâl olmadıkça, vakit içinde abdestleri devam eder, vakit çıkınca bozulur.

67. Ağız veya burun ameliyatı olan bir kimse nasıl abdest alır?

Abdestte mazmaza ve istinşâkın (ağza ve burna su vermenin) hükmü âlimler arasında tartışmalıdır. Bunun sebebi, ağız ve burnun, yıkanması farz olan yüzden olup olmadığı konusundaki ihtilâftır. Hanefî, Şâfiî ve Mâlikîlerin içerisinde bulunduğu cumhura göre, ağza ve burna su vermek abdestin sünnetlerindedir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 16; Nevevî, el-Mecmû', I, 465; Hattâb, Mevâhib, I, 245). Hanbelîlerde ise hem abdest hem de gusûlde ağza ve burna su vermek farzdır (İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 88).

Bu konuda cumhurun delilleri daha kuvvetli ve dolayısıyla görüşü daha isabetlidir. Buna göre abdestte ağzın yıkanması sünnet olduğundan, abdest esnasında bir hastalıktan veya ameliyattan dolayı veya sebpsiz olarak ağza ve buruna su vermeyi terk eden kimsenin bu davranışı abdestin geçerliliğine engel olmaz.

6. Hanefî mezhebine mensup bir kimsenin bir yeri kanarsa abdest konusunda Şâfiî mezhebini taklit edebilir mi?

Hanefî mezhebine mensup olan bir kişinin bir yeri kanasa, abdest almada zorluk olması, cemaate yetişememe endişesi, namazda iken namazı bozmak ve benzeri mazeretlerin bulunması hâlinde bu kişi, Şâfiî mezhebini taklit ederek, yeniden abdest almadan namazını kılabilir. Zira mezhepler arasında ihtilaf olan konularda, belli bir mezhebe bağlı kalmak zorunlu olmayıp, mazerete binaen başka bir mezhebin görüşü ile de amel edilebilir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 177).

ÖZÜR HÂLİ

69. Özür hâli ne demektir ve özürlü kimse ne zaman ve nasıl abdest alır?

Fıkıhta özür kavramının en çok kullanıldığı konuların başında, sürekli devam eden abdest bozucu hâller gelir. Sürekli burun kanaması, idrarını tutamama, sürekli kusma, yellenme, yaranın sürekli kanaması ve akması, kadınların istihaze durumları gibi abdesti bozan ve süreklilik taşıyan bedenî rahatsızlıklara özür, böyle kimselere de özür sahibi denilir (Kâsânî, Bedâi', I, 28, 29; Merğînânî, el-Hidâye, I, 217-219; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 504).

Bir kimsenin ibadet konusunda özürlü sayılabilmesi için özrünün, bir namaz vakti içinde abdest alıp namaz kılacak kadar bile kesilmemesi ve her namaz vaktinde en az bir defa tekrarlaması gerekir. Özür hâli, sebebin tam bir namaz vakti süresince kesilmesiyle ortadan kalkar (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 504-505).

Özürlü kimse Hanefî mezhebine göre her namaz vakti için abdest alır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) özürlü bir kadına böyle yapmasını bildirmişti (Buhârî, Vudû', 63). Özürlü, özür hâlinin abdesti bozmadığını varsayarak o vakit içinde aldığı abdestle, onu bozan yeni bir durum meydana gelmedikçe, dilediği kadar farz, vacip, sünnet, eda ve kaza namazı, cuma ve bayram namazı kılabilir, Kâbe'yi tavaf edebilir, Mushaf'ı tutabilir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 219-220). Ancak özür sahibinin abdesti namaz vakti-

nin çıkmasıyla bozulur. Dolayısıyla yeni namaz vaktinde tekrar abdest alması gerekir.

Özür sahibi kimsenin abdesti özür hâli dışında abdesti bozan diğer şeylerle bozulur (Kâsânî, Bedâi', I, 28). Mesela idrarını tutamayan ve bu sebeple özürlü sayılan kimsenin, burnu kanamakla veya yellenmekle abdesti bozulur.

İmam Şâfiî'ye göre özürlü kimsenin bir namaz vakti içinde kılacağı her farz namaz için ayrı ayrı abdest alması gerekir. Zira onun abdesti kıldığı namaz bitince son bulmuş olur. Bu abdest ile dilediği kadar nafîle namaz kılabilir (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 175).

Mâlikî mezhebine göre özür sahibinin abdesti, vaktin girmesi veya çıkması ile değil, özrünün dışında abdesti bozan bir şeyin meydana gelmesi ile bozulur (İbn Rüşd, Bidâye, I, 35; Desûki, Hâşiye, I, 114-118).

Bir kimsede bulunan özürlülük durumunun o kişiyi ileri derecede sıkıntıya sokması ve abdest almada ciddi zorluklarla karşı karşıya bırakması hâlinde Mâlikî mezhebinin bu görüşü ile amel edilebilir. Kişiyi özürlü kalan hâl, bir namaz vakti boyunca hiç meydana gelmezse, özür hâli ortadan kalkmış olur, dolayısıyla bu kimse özür sahibi olmaktan çıkar.

70. Özür sahibi bir kimse cemaate namaz kaldırabilir mi?

Abdest bakımından özür sahibi olan kişi, kendisi gibi özür sahibi olanlara imam olarak namaz kaldırabilir. Fakat bu kişi özrü olmayanlara imam olamaz. Çünkü imamın durumu cemaatin durumundan aşağı olmamalıdır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 374,375). Şâfiîlere göre ise herhangi bir özrü olmayan kişiler, özür sahibi olan kimseye uyabilirler (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 367).

71. Özürlü kimsenin sabah namazı için aldığı abdest ne zamana kadar devam eder?

Özür sahibinin abdesti Hanefî mezhebinde benimsenen görüşe göre namaz vaktinin çıkması ile bozulur. Buna göre sabah namazı için alınan abdest de sabah namazının vaktinin çıkması (güneşin doğması) ile bozulmuş olur. Ancak sabah namazının vakti içinde özrünün geçici olarak kesildiği bir anda abdest alır ve henüz özrü tekrar ortaya çıkmadan ve abdestini bozacak başka bir şey de meydana gelmeden güneş doğarsa, bu durumda namaz vaktinin çıkmasıyla abdesti bozulmuş olmaz.

Özürlü kişi güneş doğduktan sonra aldığı abdestle abdestini bozacak başka bir şey olmadığı sürece, Cuma namazı dâhil öğle vaktinin sonuna

kadar dilediği namazları kılabilir. Çünkü vakit çıkmamıştır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 223; Kâsânî, Bedâ'î, I, 29).

Mâlikî mezhebine göre özürünün abdesti, vaktin girmesi veya çıkmasıyla bozulmaz; abdesti bozan başka bir hâlin meydana gelmesiyle bozulur (İbn Rüşd, Bidâye, I, 35).

72. Özür sahibinin elbise veya bedenine bulaşan özür kaynaklı necaset namaza engel midir?

İslam dininde yükümlülükler mükelleflerin güçlerine uygun olarak belirlenmiştir. "Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar." (Bakara, 2/286) âyeti, bu temel ilkeyi açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İslam, özür sahiplerinin ibadetlerini yerine getirebilmeleri için birtakım kolaylıklar getirmiştir. Bu çerçevede özür kimsenin çamaşırına özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, cerahat gibi şeyler özrü devam ettiği müddetçe namaza engel olmaz. Ancak bunlar kişinin çamaşırına veya elbisesine tekrar bulaşmayacaksa, yıkanması gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 506-507).

73. Kalın bağırsak ameliyatından dolayı abdestini tutamayan kimsenin durumu nedir?

Özür kimsenin çamaşırına özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, dışkı, cerahat gibi şeyler özrü devam ettiği müddetçe namaza engel değildir. Özür hâli devam ettiği için bundan kaçınılması mümkün değildir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 506-507).

Kalın bağırsak ameliyatı olup da sürekli dışkı çıkaran ya da bir namaz vakti hiç kesilmeden dışkı çıkarıp, sonra da her namaz vakti bu özrü en az bir kez tekrarlanan kişi özür sahibi sayılır.

Bu durumda olan kişinin dışkısı, üzerinde bulunan bir torbada toplanıyorsa; bu torbayı çıkarıp boşaltmakta önemli bir zorluk yoksa boşaltır. Boşaltması ciddi anlamda sıkıntı veriyorsa, bu torba vücudunun bir parçası gibi düşünülebilir.

74. Hemoroid/basur hastalığından dolayı gelen kan nasıl temizlenir; böyle kimsenin abdest durumu nedir?

Hemoroidin ya da başka bir uzvun kanaması ile abdest bozulur. Ancak kanadığı hâlde akmayan ve çıktığı yerin dışına taşmayan kanamalar abdesti bozmaz (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 49-50). Şâfiî ve Mâlikî mezhebine göre

kanama, hangi miktar ve nitelikte olursa olsun abdesti bozmaz (İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 247).

Hemoroid kanaması süreklilik taşıyorsa bu kimse özürülere tanınan kolaylıktan istifade edebilir. İslam dini kolaylık dinidir; kişiye gücünün üstünde yük yüklemeyiz. Özür kimsenin ibadetlerini yerine getirebilmeleri için birtakım kolaylıklar getirmiştir. Özür kimsenin, her vakit için abdest alır ve mazeret teşkil eden rahatsızlığından başka, abdest bozan bir hâl meydana gelmedikçe, bu abdestle o vakit içerisinde dilediği kadar namaz kılar ve abdestli olmayı gerektiren diğer ibadetlerini yaparlar. (Kâsânî, Bedâ'î, I, 28-29).

75. Hamile bir kadından gelen kanın hükmü nedir? Bu esnada ibadet yapılabilir mi?

Hamile bir kadının gördüğü kanama adet değil, istihâza (özür) kanıdır. İstihâza kanı, vücudun herhangi bir yerinden akan kan hükmündedir. Bu kanın akmasıyla yalnız abdest bozulur, gusül gerekmez (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 99).

İstihâza kanının süreklilik arz etmesi hâlinde genel özürülük hükümleri geçerli olur. Buna göre sürekli kan gören hamile bir kadın, her namaz vaktinin girmesi ile yeni bir abdest alır; başka bir sebeple bozulmadıkça bu abdest o vakit çıkıncaya kadar geçerli olur (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 105).

MESH

76. Mest nedir? Mest üzerine mesh nasıl yapılır? Mest üzerine mesh etmenin şartları nelerdir?

Mest, ayakları topuklarıyla yani ayak bilekleriyle beraber örten bir tür ayakkabıya verilen isimdir.

İslam dini namazı, dinin temel vecibelerinden saymış olmasının yanı sıra, her türlü mükellefiyette zorluğu gidermeye ve kolaylığı temin etmeye de aynı önem vermiştir. Bu kabilden olmak üzere, mükellefler için mest veya sargı üzerine mesh yaparak abdest alma ve böylece üzerine düşen ibadetleri ifa etme imkânı getirmiştir.

Mesh, bir nevi hükmî temizlik olup; abdestte bir uzvun, ayağa giyilen mestin veya yaraya sarılan sargının üzerine ıslak elle; teyemmümde ise toprağa sürülmüş elle yüz ve kollar üzerine yapılır.

Abdest alırken mestler üzerine mesh etmek Peygamberimiz'in (s.a.s.) sünneti ile sabittir. Nitekim, Hz. Peygamberin (s.a.s.) abdest aldığı ve

mestlerinin üzerine mesh ettiğini bildiren birçok rivayet vardır (Buhârî, Vudu, 35, 48; Müslim, Taharet, 72, 73).

Mestler üzerine meshin caiz olabilmesi için gerekli olan şartlar şunlardır:

- Ayaklar yıkanarak alınan bir abdestten sonra giyilmiş olması,
- Ayağa giyilmiş olarak normal bir yürüyüşle yaklaşık 5 km. veya daha fazla yürüyecek kadar dayanıklı olması,
- Mestlerin bağırsız olarak ayakta durabilecek kadar sağlam ve kalın olması,
- Mestlerin her birinde, ayak parmağının küçüklerinden üçünün gireceği kadar genişlikte delik bulunmaması,
- Hemen suyu emerek ayağa geçirmemesi,
- Mesti giyenin ayağı tümüyle kopuk ve yok olmaması; en azından ayağının ön kısmında, elin küçük parmağıyla üç parmak kadar bir parça bulunmalıdır.

Mestler üzerine mesh edildiği gibi, mest özelliği taşıyan çizme, potin, bot ve yukarıdaki şartları taşıyan benzeri şeyler de Hanefilere göre mest hükmündedir. Devamlı olarak yerle temas hâlindeki çizme ve ayakbılara meshin geçerli olması için varsa üzerlerindeki pis maddelerin de temizlenmesi gerekir.

Abdestli olarak ayağına mest giyen kimse, mest giydikten sonra abdestinin bozulmasından itibaren, mukim ise bir gün, yolcu ise üç gün mestleri üzerine mesh edebilir. Peygamberimiz (s.a.s.) misafir için üç gün üç geceyi, mukim için de bir gün bir geceyi mest üzerine mesh süresi olarak tayin etmiştir (Nesâî, Taharet, 98).

Ayakları mesh ederek abdest aldıktan sonra, abdestli iken ayağından her iki mestini veya birisini çıkarırsa, hades (abdestsizlik hâli) ayağına geçmiş kabul edilir ve abdestini bozmadan ayaklarını yıkayıp tekrar mestleri giymesi gerekir. Abdesti yokken çıkarmışsa, tekrar abdest alması gerekir. Süresi dolduğunda, abdestli ise mestleri çıkarıp ayaklarını yıkaması yeterlidir; abdestsiz ise ayağını yıkayarak tam abdest almalıdır (Kâsânî, Bedâiu's-sanâî, 1,9).

77. Abdest aldıktan sonra giyilen meste mesh etmek gerekir mi?

Mestler, ayaklar yıkandıktan sonra abdestli iken giyildiğinde, tekrar abdest alınıncaya kadar üzerlerine mesh etmek gerekmez. Ancak abdesti bozulan kişi, yeni bir abdest alacağı zaman mest üzerine mesh yapar (Mevsilî, el-lhtiyâr, 1, 90-91).

78. Çıplak ayak üzerine mesh edilebilir mi?

Kur'an-ı Kerim'de abdestle ilgili olarak "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- topuklarla beraber ayaklarınızı yıkayın." (Mâide, 5/6) buyrulmaktadır.

Ehl-i sünnet mezheplerinin tamamı, bu âyet-i kerimede yıkanması emredilen; yüzün, dirseklerle birlikte kolların ve topuklarla birlikte ayakların yıkanmasının farz olduğu konusunda görüş birliği içindedirler (İbn Rüşd, Bidâye, 1, 15-16).

Hz. Peygamber ve ashabının abdest alırken ayaklarını yıkadıklarına dair tevatüren (Kettânî, Nazmu'l-mütenâsir, s. 59) nakledilen hadisler (Buhârî, Vudû 7, 24, 28, 38, 39, 41, 42; Müslim, Tahâret, 3, 4, 18; İbn Hanbel, el-Müsned, XI, 558, 672) ayakları yıkamanın farz olduğuna delildir. Ayrıca Resûl-i Ekrem (s.a.s.), abdest alırken ayaklarını mesh eder gibi yıkayıp da topuklarına su ulaşmayan kişileri gördüğünde, "Vay, o topukların ateşten hâline" (Buhârî, Vudû 27, 29; Müslim, Tahâret, 25-30) buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber, abdest alıp da ayağı üzerinde ırmak kadar kuru yer kalan birisi yanına geldiğinde ona, "Dön de abdestini tam al" (Müslim, Tahâret, 31; Ebû Dâvûd, Tahâre, 67; İbn Mâce, Tahâra, 139) buyurmasını, abdestte ayakların yıkanmasının farz olduğuna delildir.

Bu âyet-i kerime ve hadisler gösteriyor ki abdestte çıplak ayak üzerine mesh etmek caiz değildir.

79. Mest üzerine giyilen çoraplara mesh edilebilir mi?

Mestler üzerine giyilen çoraplar, ince olup üzerine mesh edildiğinde, altına ıslaklığı geçirirse, bunlar üzerine mesh edilmesi caizdir. Islaklık alta geçmediği takdirde mesh gerçekleşmiş olmaz (Mevsilî, el-lhtiyâr, 1, 92, 93).

80. Özürlü bir kimse için mest üzerine meshin müddeti ne kadardır?

Özürlü bir kimse için prensip itibarıyla mest üzerine mesh etmek caiz görülmesiyle birlikte meshin süresini özürlü durumuna göre sağlam kişiden farklı değerlendiren fakihler bulunmaktadır (Kâsânî, Bedâi', 1, 9; İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, 1, 453, 454). Fakat Hanefî âlimlerin çoğunluğu, özürlülerin aldığı abdestin şer'an muteber bir abdest sayıldığı ve özürlüler için mest üzerine meshin müddetinin de tıpkı sağlam kişilerdeki gibi olduğu görüşündedir.

81. Çizme veya bot üzerine mesh caiz midir?

Ayakları mest gibi örten bot, çizme, potin vb. ürünler de mest hükmündedir. Bu itibarla bir kimse, abdestli olarak giymiş olduğu çizme

veya botların üzerine mesh edebilir ve bunları çıkarmadan namaz kılabılır. Ancak botun veya çizmenin üzerinde ya da altında namaza engel bir pislik varsa bunu temizlemesi gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 201,202).

82. Varis çorabı üzerine mesh yapılabilir mi?

Varis tedavisi için ayağa giyilmesi gereken özel çoraplar, kırık-çıkık üzerindeki sargı hükmündedir. Kırık-çıkık üzerindeki sargıya mesh edilebilir (İbn Mâce, Tahâret, 134; Kâsânî, Bedâi', I, 13-14; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 468). Bu itibarla, abdest alırken varis çoraplarının üzerine mesh edilmesinde bir sakınca yoktur. Fakat ayağın yıkanması gereken yerlerinin bir kısmını örtmeyen bir varis çorabı giyilmişse açık kalan kısımların yıkanması gerekir.

83. Çorap üzerine mesh etmek caiz midir?

İslam âlimleri, abdest alırken ayağa giyilen deri ve benzeri sert ve dayanıklı maddelerden yapılan mestler üzerine mesh etmenin, Resûlullah'ın (s.a.s.) sünnetiyle sabit olduğu (Buhârî, Vudû 35, 48; Müslim, Tahâret, 72, 73; İbn Hanbel, el-Müsned, I, 248, 249) konusunda görüş birliği içerisindeyler. Ancak çoraplar üzerine mesh etme konusunda görüş farklılıkları vardır. Bu ihtilaf, öncelikle Resûl-i Ekrem'den, çorap ve ayakkabı üzerine mesh ettiğine dair gelen rivayetlerin sıhhatindeki görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamberin (s.a.s.) üzerine mesh ettiği çorapların keyfiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür (İbn Rüşd, Bidâye, I, 19-20).

Hanefî mezhebinden İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed, şu şartları taşıyan çoraplar üzerine mesh etmeyi caiz görmüşlerdir: Ayağa giyilmiş olarak normal bir yürüyüşle en az bir fersah (yaklaşık 5 km.) veya daha fazla yürüyecek kadar dayanıklı olması, giyildiğinde çorabın bağırsız olarak ayakta durabilecek kadar sağlam ve kalın olması, hemen suyu emerek ayağa su geçirmemesi, çorapların kıl, pamuk, yün vb. giyimde kullanılan ürünlerden imal edilmiş olması ve içini gösterecek kadar şeffaf olmayıp kalın olması gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 201-202; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 132, 133).

Ebû Hanîfe, önceleri kalın da olsa çorabın alt kısmı, deri ile kaplı olmadıkça üzerine mesh etmenin caiz olmayacağı görüşünde iken, vefatına az bir zaman kala bu görüşünden vazgeçerek, Ebu Yusuf ile Muhammed'in görüşünü benimsemiştir (Kâsânî, Bedâi', I, 28-29).

84. Abdestli iken mestlerin çıkarılıp giyilmesi abdesti bozar mı?

Abdestte ayaklarını yıkadıktan sonra mestlerini giyen kimsenin, bu abdesti devam ettiği sürece mestleri çıkarıp giymesiyle abdesti bozul-

maz. Mestlerin üzerine mesh etmek suretiyle abdestini tamamladığı durumlarda ise, daha sonra mestlerini çıkaracak olursa meshi bozulur. Bu durumda sadece ayaklarını yıkayıp mestlerini giymesiyle abdesti devam eder (Merğînâni, el-Hidâye, I, 198,199; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 90, 95).

85. Bedeninde veya bir uzvunda sargı, alçı ya da yara bulunan kimse nasıl abdest alır?

Kırılan veya yaralı olan bir organı yıkamak, yaraya zarar verirse veya yaranın iyileşmesini geciktirecek olursa üzerine bağlı olan alçı veya bez sargıya yahut bir şeyle bağlanan pamuğa abdestte veya gusûlde bir defa mesh edilir. Sargı üzerine meshin meşruluğu sünnetle sabittir. Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: "Bileklerimden biri kırılmıştı. Peygambere (s.a.s.) sordum, o da sargıların üzerine mesh etmemi emretti." (İbnî Mâce, Tahâret, 134)

Vücudun herhangi bir yerinde kırık, çıkık veya yaradan dolayı sargı bulunduğu, abdest alırken veya guslederken yaraya zarar vermiyorsa bu sargı çözümlenerek altı yıkanır ve yaranın üstü mesh edilir. Ancak sargının çözümlenmesinin zararlı olması hâlinde çözülmeyip üzerine mesh edilebilir.

Sargının üzerine bir defa mesh edilmesi yeterlidir. Yapılan bu mesh ile o uzuv hükmen yıkanmış olur. Sargının abdestsiz veya cünûp iken sarılmış olması meshe engel olmadığı gibi, sargı üzerine meshin belirli bir süresi de yoktur; yara veya kırık iyileşinceye kadar aynı sargı üzerine mesh edilebilir. Zarar vermesi hâlinde mesh de terk edilir (Kâsânî, Bedâi', I, 13-14).

Üzerine mesh ettikten sonra sargının değiştirilmesi veya düşmesi hâlinde, mesh bozulmaz; iade edilmesi de gerekmez. Ancak, yaranın iyileşmesi hâlinde, sargı açılmış olsun veya olmasın, mesh bozulur.

Sargı veya alçı eğer abdest veya gusûl uzuvlarının çoğunluğunu kaplamış ise, abdest almak yerine teyemmüm edilir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 217, 434, 470 vd.). "Eğer cünûp iseniz iyice (yıkayıp) temizlenin. Eğer hasta veya seferdeyseniz veya tuvaletten gelmişseniz veya kadınlara dokunmuşsanız (cinsel ilişkiye girmişseniz), su da bulamamışsanız temiz bir toprağa yönelip onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin" (Mâide, 5/6) âyeti bu tür durumlarda teyemmüm edilebileceğini ifade etmektedir.

86. Tedavi maksadı ile cilde sürülen ilaç vb. maddeler abdeste engel olur mu?

Abdest alırken yıkanması gereken bir organın üzerine tedavi maksadıyla sürülen ancak tabaka oluşturan merhem vb. maddelerin yıkanması, yapılan tedaviye engel teşkil etmiyorsa, bu organın yıkanması gerekir.

Eğer yıkamak zarar veriyorsa, ıslak elle üzerine mesh edilir. Mesh etmek de zararlı ise o da terk edilir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, I, 217, 472).

Bu maddeler deri üzerinde bir tabaka oluşturmuyorsa, abdestin geçerliliğine etki etmezler.

GUSÛL

87. Gusûl abdesti nasıl alınır?

Gusûl; cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilik hâllerinden kurtulmak için yapılması gereken dinî temizlik demektir. Kur'an-ı Kerim'de, "Eğer cünüp iseniz, iyice temizlenin (yıkanın)" (Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6) buyurulmaktadır. Hz. Peygamberin (s.a.s.) hadis ve uygulamalarıyla da, ihtilam olma (rüyada boşalma) veya cinsel ilişki sonucu cünüplük hâlinde veya hayız ve nifas sonrasında gusletmek emredilmiştir (Buhârî, Gusûl, 22, 28; Müslim, Hayız, 87, 88; Ebû Dâvûd, Taharet, 127).

Gusûl abdesti ağza su alıp boğaza kadar çalkalamak, buruna su çekmek ve bütün vücudu hiç kuru yer bırakmayacak şekilde yıkamak suretiyle alınır. Burada sayılan işlemler Hanefîlere göre guslün farzlarıdır. Birinin eksik bırakılması hâlinde gusûl geçersiz olur. Guslün bu farzlarından başka bir de sünnetleri vardır.

Sünnetleri de yerine getirilerek gusûl şöyle yapılır:

Gusletmek isteyen kimse niyet ederek besmele çeker. Ellerini yıkar, vücudunda bir necaset/maddî kirlilik var ise onu temizler, avret yerlerini yıkar. Sonra sağ eli ile üç defa ağzına su vererek iyice çalkalar, daha sonra üç defa burnuna su çekerek temizler ve namaz abdesti gibi abdestini tamamlar. Ağza su verirken suyu boğaza kadar ulaştırıp ağzı çalkalamak ve buruna su verirken de genze kadar suyu çekmek ise sünnettir. Sonra da, hiç kuru yer bırakmamaya dikkat ederek bütün vücudunu yıkar. Guslettiği yerde su toplanıyorsa, son olarak ayaklarını yıkayıp guslünü tamamlar.

Göbek boşluğu, kulakların iç kıvrımları, küpe delikleri, bıyık, sakal ile bunların diplerinin ıslanmasına özellikle dikkat eder.

Nitekim hadislerde Hz. Peygamberin gusledişi şöyle tasvir edilmektedir: Peygamber (s.a.s.) gusûl abdesti alacağı zaman, ellerini ve avret yerlerini yıkayarak başlardı. Sonra namaz abdesti gibi abdest alır, parmaklarıyla saçlarının dibini hilaller, sonra da başına üç defa su dökerek bütün vücudunu yıkardı (Buhârî, Gusûl, 1; Ebû Dâvûd, Tahâret, 99).

88. Kadınların fitil kullanması gusûl gerektirir mi?

Fitil kullanmak, gusûl almayı gerektirmez. Çünkü guslû gerektiren şey, meni gelmesi bile fiilen cinsel temas veya erkekten meni gelmesi, kadının da orgazm olması ve âdet ya da lohusalıktan temizlenmesidir (Buhârî, Gusûl 28; Müslim, Hayız, 87-88; Ebû Dâvûd, Tahâret, 114; Kâsânî, Bedâ'î, I, 37; Merğînânî, el-Hidâye, I, 122-125).

89. Sezaryen yöntemi ile doğum yapmak guslû gerektirir mi?

Doğum veya çocuğun düşmesi ya da sezaryen işleminden sonra çoğunlukla kadında bir süre kanama olur. Buna lohusalık kanı denir. Nadiren kan gelmediği de olur. Lohusalık kanı Hanefîlere göre en fazla kırk gün devam eder. Kırk günün sonunda lohusalık hâli sona ermiş olur. Sezaryen yöntemi ile çocuk dünyaya getirmek de lohusalık açısından normal doğum ya da düşük yapmak hükmündedir. Doğum, düşük veya sezaryenden sonra rahimden kan gelmezse kadın ilk fırsatta guslederek lohusalık (nifas) hâlinde temizlenir. Rahimden kan gelirse, kanın kesilmesinden sonra gusletmek gerekir (Serahsî, el-Mebsût, III, 210; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 60, 108).

90. Vajinal muayene yaptırmak guslû gerektirir mi?

Gusûl; meni gelmesi bile cinsel ilişkiden dolayı veya dokunma, düşünme, elle tatmin, rüyalanma gibi yollarla meni gelmesi sebebiyle, bir de kadının hayız ve nifas durumunun sona ermesiyle gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 122-125; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 58-60). Vajinal muayene olan ya da ultrason çektiren bir kadında, böyle bir durum söz konusu olmadığı için gusletmesi gerekmez.

91. Tüp bebek tedavisi sürecinde dışarıda döllendirilen embriyonun anne rahmine yerleştirilmesi guslû gerektirir mi?

Embriyonun rahme yerleştirilmesinde guslû gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Çünkü gusûl; meni gelmesi bile cinsel ilişkiden dolayı veya dokunma, düşünme, elle tatmin, rüyalanma gibi yollarla meni gelmesi sebebiyle, bir de kadının hayız ve nifas durumunun sona ermesiyle gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 122-125; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 58-60; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, I, 296 vd.).

92. Uyku hâlinde cinsel organdan gelen akıntı guslû gerektirir mi?

Bir kimse, uykudan uyanınca ihtilam olduğunu (yani, rüyada cinsel ilişkide bulunduğunu) hatırlar ve üzerinde de yaşlık/ıslaklık görürse

gusül abdesti alması gerekir. Uykudan uyanınca ihtilam olduğunu hatırlamayan fakat üzerinde yaşlık gören kimsenin de aynı şekilde gusletmesi gerekir. İhtilam olduğu hâlde bunu gösteren bir yaşlık bulunmazsa yıkanmak gerekmez. Zira Hz. Âişe (r.a.), kendisine sorulan bir soruya cevaben şöyle demektedir: "Resûlullah'a (s.a.s.) ihtilam olduğunu hatırlamadığı hâlde (çamaşırında) ıslaklık bulan kimsenin durumu sorulunca 'Gusleder' buyurdu. İhtilam olduğunu gören, fakat ıslaklık bulmayan kişinin durumu sorulunca, 'Ona gusül gerekmez' buyurdu. 'Bunu gören kadına da gusül gerekir mi?' diye sorulunca da, Resûlullah (s.a.s.) 'Evet, çünkü kadınlar erkeklerin benzeridirler' buyurdu" (Ebû Dâvûd, Tahâret, 96).

93 Rüyasında orgazm olan kadının gusletmesi gerekir mi?

Ergenlik çağına ulaşan yetişkin erkek veya kadının uykuda orgazm olmasına ihtilam denilir. Bir kişi rüyasında cinsel ilişkide bulunsa, ancak uykudan uyandığında üzerinde veya çamaşırında ıslaklık görmese gusletmesi gerekmez (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 302). Buna karşılık, rüya gördüğünü hatırlamamakla birlikte, uyandığında üzerinde veya çamaşırında ıslaklık görürse gusletmesi gerekir (Ebû Dâvûd, Tahâret, 96; Tirmizî, Tahâret, 82).

Hız. Âişe (r.a.) şöyle anlatır: "Resûlullah'a, 'Bir kimse uykudan uyanıktan sonra çamaşırında ıslaklık bulsa, ancak ihtilam olduğunu hatırlamasa (yıkanması gerekir mi?)" diye soruldu. O da 'Evet, yıkanmalıdır!' diye cevap verdi. Sonra, ihtilam olduğunu görüp de yaşlık göremeyen kimsenin durumu soruldu: 'Ona gusül gerekmez' dedi. Ümmü Süleym (r.a.) sordu: 'Bunu kadın görecektir olursa, kadına gusül gerekir mi?'. Buna da: 'Evet! Kadınlar, erkekler gibidir' cevabını verdi." (Ebû Dâvûd, Tahâret, 96; Tirmizî, Tahâret 82). Yine Âişe (r.a.) anlatıyor: "Ümmü Süleym (r.a.), Resûlullah'a (s.a.s.), 'Rüyasında, erkeğin gördüğünü gören kadına, guslün gerekip gerekmeyeceğini sordu. Resûlullah, 'Evet! Suyu görürse.' cevabını verdi" (Müslim, Hayız, 33; Ebû Dâvûd, Tahâret, 97; Nesâî, Tahâret, 135).

Kadın ihtilam olur da ıslaklık cinsel organının dışına çıkmazsa İmam Muhammed'e göre gusül gerekirse de diğer Hanefî imamlarına göre gerekmez. Çünkü onlara göre gusül gerekmesi için ıslaklığın cinsel organının dışına çıkması şarttır (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 302). Ancak ihtiyaten, rüyada orgazm olan bir kadının gusletmesi önerilir.

94. Gusül veya abdest esnasında vesveseye düşen kişi ne yapmalıdır?

Vesvese, çeşitli sebeplerle insanın yaşadığı kararsızlık, şüphe ve kuruntu hâlidir. Bu, çoğu kere abdest ve guslün alınıp alınmadığı, tamam

olup olmadığı ya da bozulup bozulmadığı şüphesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Gusül veya abdest alan kişinin vesvese sebebi ile gusül ve abdestini tekrarlaması gerekmez. Hatta kişi bu tür vesveselere itibar etmemeli (İbn Mâce, Tahâret, 48), içine doğan şüphe ve tereddüt hâllerinin asılsız olduğunu kendine telkin etmeli, ihtiyaç duyulması hâlinde psikolojik tedaviye yönelmeli; ayrıca manevî destek olarak Felak ve Nâs surelerini anlamlarını da düşünerek okuyup bu hâlden kurtulmak için Allah'a dua etmelidir.

95. Oruçlu bir kimsenin gusül abdesti alırken ağza ve buruna su vermesinin ölçüsü nedir?

Gusül abdesti alırken, ağza ve buruna su vermek farzdır. Ağza su verirken suyu boğaza kadar ulaştırıp ağzı çalkalamak ve buruna su verirken de genze kadar da suyu çekmek ise sünnettir. Bu hüküm oruçlu olmayan kimseler içindir. Oruçlu olanların boğaza veya genze su kaçma ihtimali olduğu için böyle yapmaları uygun olmaz. Onlar gusulde ağza ve buruna su verirken abdestte yaptıkları gibi yaparlar (İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, I, 237, 291).

96. Cünüp olarak uyumak, yemek ve içmekte bir sakınca var mıdır?

Cünüplük, cinsel ilişki veya şehvetle meninin gelmesi sebepleriyle meydana gelen ve belirli ibadetlerin yapılmasına engel olan hükmi kirlilik hâlidir.

Cünüp olan bir kimse, namaz kılmak ve Kur'an okumak gibi ibadetleri yerine getiremez. Dolayısıyla, ibadetlerini yapmaya engel olan bu durumdan ilk fırsatta guslederek kurtulmaya çalışmalıdır.

Öte yandan bu durumdaki bir kimse ihtiyaç hâlinde, herhangi bir namazın geçmesine sebebiyet vermemek kaydıyla, cinsel bölgesinin maddi temizliğini yaptıktan sonra abdest alarak ya da sadece el ve ağızını yıkayarak uyuyabilir, yiyip içebilir ve başka işlerle meşgul olabilir (Buhârî, Gusül, 27; Müslim, Hayız, 21, 22, 24). Çünkü cünüplük, gusül ve abdest gibi özel bir temizliği gerektirmeyen işlerin yapılmasına engel değildir. Hz. Peygamber, cünüp olmakla müminin necis (maddeten pis) olmayacağını ifade etmiştir (Buhârî, Gusül, 23).

Fakat cünüp birinin namazını kaçırarak şekilde yıkanmayı geciktirmesi haram, elini ağızını yıkamadan yiyip içmesi ise mekruh görülmüştür. Bu itibarla zorunlu bir durum olmadıkça insan hemen boy abdesti almalı ve bir an önce yıkanıp temizlenmelidir.

97. Âdet döneminde, lohusalıkta yahut cünüpken genel vücut temizliği yapmakta bir sakınca var mıdır?

Bazı kaynaklarda cünüplük, lohusalık ve hayız hâllerinde gusletmeden saç ve tırnakları kesmenin, koltuk ve kasık temizlemenin tenzihen mekruh olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 338). Ancak bu konuda sağlam bir delil bulunmamaktadır. Nitekim diğer bazı kaynaklarda, yapılan bu değerlendirmenin uygun olmadığı da ifade edilmiştir (Büceyrimî, Tuhfe, I, 364; Dimyâti, Hâşiyetü'l-âneti't-tâlibin, I, 137).

Bu sebeple cünüp, lohusa ve hayız hâlinde olanların gusletmeden saç ve tırnaklarını kesmesinde; koltuk ve kasık temizliği yapmasında bir sakınca yoktur.

Aklî dengesi yerinde olmayan kişi gusül ile mükellef midir? Kişinin dinen sorumlu olması için aklî melekelerinin yerinde olması ve ergenlik çağına ulaşmış olması şarttır. Bu iki niteliği taşıyan herkes, dinen sorumlu kabul edilir.

Zihinsel engelliler bu niteliğe sahip olmadıkları için, gusül, abdest, namaz vb. dinî vecibelerle yükümlü değildirler (Tirmizî, Hudûd, 1; Buhârî, Keşfu'l-esrâr, IV, 371-373).

98. Besmele ve niyet unutulduğunda gusül veya abdest sahih olur mu?

Abdeste ve gusle başlarken niyet etmek ve besmele çekmek sünnettir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 98,103). Bu bakımdan niyet etmeden ve besmele çekmeden alınan abdest ve gusül geçerlidir. Şu kadar var ki, abdest ve gusülden önce besmele ve niyetin unutulması sünnet sevabından mahrum olunmasına neden olur.

Şafîî mezhebine göre ise abdest ve gusülden önce niyet farz, gusle başlarken besmele çekmek ise sünnettir (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 85-86, 125; Erdebilî, el-Envâr, I, 31-39).

99. Gusülden sonra tekrar abdest almak gerekir mi?

Hız. Âişe, Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) guslettikten sonra ayrıca namaz abdesti almadığını rivayet etmiştir (Tirmizî, Tahâret, 79). Abdullah b. Ömer de "Hangi abdest gusülden daha umumidir ki!" diyerek gusülden sonra abdeste ihtiyaç olmadığını belirtmiştir (Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebir, XII, 371). Bu itibarla gusül, abdesti de içerdiğinden ayrıca abdest almaya gerek yoktur. Hatta bunun israf ve aşırılık olduğu bile söylenebilir. Bazı kaynaklarda yer alan "Gusülden sonra abdest alan bizden değildir." (Taberânî,

el-Mu'cemü'l-Kebir, XI, 361) anlamındaki rivayet ise kimi hadis âlimlerince zayıf bulunmuştur (Elbânî, Daifü'l-Câmi, s. 797).

100. Abdest veya gusül alırken konuşmak abdeste veya gusle zarar verir mi?

Abdest veya gusle derken konuşmak abdeste veya gusle zarar vermez. Ancak, bir ihtiyaç olmadıkça konuşmamak adaptandır. Abdest veya gusül almaya başlayan kişi, yaptığı ibadete odaklanmalı, dünyevi meşguliyet, duygu ve düşüncelerden mümkün olduğunca uzaklaşmalıdır (Şürûnbülâfi, Merâkı'l-felâh, I, s. 44). Bu itibarla, ihtiyaç olmadıkça abdest veya boy abdesti alırken konuşulmamalıdır. Bir zaruret veya ihtiyaç hâlinde konuşmakta ise bir sakınca yoktur.

101. Gusle derken suyun küpe deliklerine ulaşması şart mıdır?

Yıkınmasında güçlük ve zahmet olan göz, tıkanmış küpe deliği gibi yerleri yıkamak farz değildir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 285-286). Gusül esnasında, kadının, küpelerini ve dar olan yüzüğünü oynatması gerekir. Kulak deliğinde küpe bulunmazsa kulağını yıkarken deliğe su girmesi yeterlidir. Suyun kulak deliğine ulaşması konusunda önemli olan zann-ı galip yani kalbin ağırlıklı kanaatidir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 288-289).

102. Akupunktur bantları abdest veya gusle engel midir?

Sağlık amaçlı uygulanan akupunktur tedavilerinde kullanılan iğnelerin ve üzerlerindeki bantların çıkartılıp tekrar takılması mümkünse ve sağlığa zararlı değilse çıkartılıp altları yıkanmalıdır. Tedavi süresince çıkartılıp takılmaları mümkün değilse ya da çok büyük külfet gerektiriyorsa, kullanılması gerekli olduğu müddetçe gusül ve namaz abdestine mani olmaz. Bu durumda sargı bezi üzerine mesh hükümleri geçerli olur.

TEYEMMÜM

103. Teyemmüm nedir, nasıl yapılır; teyemmümü bozan şeyler nelerdir?

Teyemmüm, su bulunmadığında, ya da var olan suyu kullanma imkânı olmadığında, abdestsizlik, cünüplük gibi hükmi kirliliği gidermek amacıyla temiz toprağa sürülen ellerle yüz ve iki kolun mesh edilmesi şeklinde yapılan hükmi temizlik demektir.

Kur'an-ı Kerim'de, "Eğer hasta iseniz, yolculukta bulunuyorsanız, tuvaletten gelmiş iseniz veya kadınlara yaklaşmışsanız da su bulamamışsanız temiz bir toprağa yönelip, onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin (teyemmüm edin)," (Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6) buyrulmaktadır.

Teyemmüm edecek kimse, ne için teyemmüm edeceğine niyet eder. Parmakları açık olarak ellerini temiz bir toprağa veya toprak cinsinden bir şeye vurur, ileri ve geri hareket ettirerek kaldırır, hafifçe birbirine vurarak ellerini silkelere. Ellerinin içiyle yüzünün tamamını bir kere mesh eder. Sonra ikinci defa ellerini aynı şekilde toprağa vurur ve sol elin içiyle, dirseğiyle birlikte sağ kolunu mesh eder; daha sonra da sağ elinin içiyle sol kolunu aynı şekilde mesh eder.

Abdesti bozan teyemmümü de bozar. Ayrıca, abdest veya gusle yetecek suyun bulunması, hastalığın iyileşmesi, suyu kullanabilme imkânının elde edilmesi gibi, teyemmüm etmeyi mubah kılan mazeretlerin ortadan kalkması da teyemmümü bozar (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 86).

104. Hangi durumlarda abdest yerine teyemmüm edilir?

Teyemmüm, bazı durumlarda abdest ve gusül yerine geçen istisnâ bir uygulama olup, ancak belli bir mazeretin bulunması hâlinde yapılabilir. Abdest ve gusül için su bulunmaz veya bulunur da kullanma imkânı olmazsa her ikisi yerine geçmek üzere teyemmüm yapılır.

Teyemmümün su bulunmadığında yapılabileceği âyet-i kerimelerde açıkça belirtilmiştir (Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6). Teyemmümle ilgili hadisler de su bulunmadığında teyemmümün yapılabileceği yönündeki Kur'an hükmünü teyit etmektedir. Nitekim bir kenara çekilip duran, cemaatle namaza iştirak etmeyen birini gören Resûlullah, "Ey falan! Neden cemaate iştirak etmiyorsun?" diye sorduğunda adam, "Ey Allah'ın Resulü, cünüp oldum; su da yok" deyince Peygamber (s.a.s.), "Toprağı kullan, o sana yeterlidir" buyurdular (Buhârî, Teyemmüm, 9).

Teyemmüm şu hâllerde yapılır:

- Abdest veya gusle yetecek miktarda su bulunamaması durumunda,
- Su bulunduğu hâlde, suya ulaşma imkânının olmadığı hâllerde,
- Su bulunduğu hâlde, havanın çok soğuk oluşu, banyo yapacak yerin bulunmayışı gibi engellerle suyu kullanma imkânının bulunmadığı hâllerde,
- Sağlık açısından suyun kullanılmasının sakıncalı olması durumunda,
- Vücudun veya abdest organlarının yarısından fazlasının yara, yanık vb. sebeplerle yıkanamaması durumunda. Bu durumda teyemmüm,

abdest ve guslün yerine geçer. Uzuvarının yarısından azında yara olan bir kimse ise, sağlam olan organlarını yıkar, yaralı olanları mesh eder. Konu ile ilgili bir rivayette ifade edildiğine göre, cünüp olan yaralı bir kişiye gusletmesi söylenmiş, o da yıkanmış ve bu sebeple ölmüştür. Haber Resûlullah'a ulaşınca, "O'nu öldürmüşler! Hâlbuki ona, teyemmüm yeterliydi." (Ebû Dâvûd, Tahâret, 128) buyurmuştur.

f) Yıkandığı veya abdest azalarını yıkadığı takdirde hastalanması, hastalığının artması veya uzaması söz konusu olan kimse de teyemmüm eder.

105. Abdest ve teyemmüme güç yetiremeyen kişi nasıl namaz kılar?

İnsanlar ancak yapabileceklerinden sorumludurlar. Zira dinimiz, kişiye güç yetiremeyeceği yükü yüklemeyiz. Hastalığı veren de yükümlülükler yükleyen de Allah'tır. Dolayısıyla kişi gücü neye yetiyorsa onu yapmakla mükelleftir (Hac, 22/78; Fetih, 48/17). Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar" (Bakara, 2/286) buyurmuştur. Bu ilke, ibadetlerin kişiye gerekliliği konusunda olduğu gibi, ibadetlerin yapılışı ile ilgili konularda da geçerlidir. Mesela, akli olmayana namaz farz değildir.

Buna göre, abdest almaya gücü yetmeyen ve kendisine yardım edecek kimsesi de olmayan kişi, teyemmüm ederek namazlarını kılar.

Ancak kolları ve ayakları sağlam olduğu hâlde, temiz su ve temiz toprak kullanmaktan aciz olan veya ağır hasta olan kişi, kendi başına abdest alıp teyemmüm edemediği gibi bu konuda kendisine yardım edecek birini de bulamıyorsa Ebû Hanîfe'ye göre namazlarını kılmaz. Bu kişi daha sonra imkân bulduğunda veya iyileştiğinde kılamadığı namazları kaza eder. İmam Muhammed'den bir rivayete ve Ebû Yûsuf'a göre ise bu durumda olan kişi; abdestli olmasa bile, yapabiliyorsa vakte hürmeten namaz kılanların hareketlerini yapar, iyileştiğinde de yine namazlarını kaza eder. Ebû Hanîfe'nin daha sonra bu görüşe döndüğü rivayet edilmektedir. Fetvâ da bu son görüşe göredir (Hâşkefî, ed-Dürrü'l-muhtâr, I, 184-185, 423).

Kolları ve ayakları kesik olduğu için abdest almaya gücü yetmeyen ve kendisine yardım edecek kimsesi de bulunmayan kişi ise, yapabildiği kadarıyla teyemmüm eder ve namazlarını kılar. Abdest alamadığı gibi teyemmüm de yapamayacak durumda ise, bu kişiye abdest ve teyemmüm yükümlülüğü yoktur; kendisini abdestli gibi kabul ederek, kılabildiği şekilde namazlarını kılar. Bu namazları daha sonra iade etmesi söz konusu değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 246-249, 151; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, I, 185, 423).

106. Su mevcut olduğu hâlde abdest alıncaya kadar namaz vaktinin çıkmasından endişe eden kişi teyemmümle namaz kılabilir mi?

Abdest alma imkânı varken, cuma namazı ve vakit namazları gibi vaktinde kılınmadığı zaman kaza edilen namazların, vaktin çıkacağı endişesi ile teyemmüm ederek kılınması caiz değildir. Zira abdest alındığı takdirde bu namazlara yetişilemediğinde, cuma namazı yerine öğle namazı, vakit namazı yerine ise kazası kılınır (Merğînâni, el-Hidâye, I, 187). Ancak abdest alması halinde kılınmakta olan cenaze namazını kaçırmaktan endişe eden kişi teyemmüm ederek cenaze namazına iştirak edebilir.

Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe göre, abdest alma imkânı varken, abdest veya gusül alındığı takdirde farz namazlardan birinin vakti geçecek ise, bu namaz teyemmüm edilerek kılınabilir (Nefrâvî, el-Fevâ-kihü'd-Devânî, I, 239).

107. Cünüp olan kimse yıkanmak için su ve uygun bir yer bulamazsa ne yapar?

Yıkanmak için su bulamayan veya soğukta gusül abdesti aldığı takdirde hastalanacağı kanaatinde olan ya da gusül abdesti alabileceği uygun bir yer bulamayan cünüp kimse, teyemmüm ederek namazını kılar. Çünkü bu noktada zaruret oluşmuştur (Merğînâni, el-Hidâye, I, 173,174; Mevsâlî, el-İhtiyâr, I, 82).

108. Hapsedilmiş olan kimse, temiz su veya teyemmüm edecek temiz toprak bulamayınca namazını nasıl kılar?

Bir yerde hapsedilen ve abdest alacak su veya teyemmüm yapacak temiz toprak cinsinden bir şey bulamayan kişinin namazını nasıl kılacağı konusunda âlimler arasında farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu durumda olan kişi, Ebû Hanîfe ve bir rivayette İmam Muhammed'e göre namaz kılmaz, daha sonra kaza eder. Ebû Yûsuf'a göre, şayet zemin temiz değilse ima ile temiz ise rûkû ve secde yaparak kiraatsiz olarak namazını kılar, hapisten çıktıktan sonra da kaza eder (Kâsânî, Bedâi', I, 50). Şâfiî mezhebinde sahih kabul edilen görüş de Ebû Yusuf'un görüşü gibidir (Nevevî, el-Mecmû', II, 323).

109. Abdest alabileceği uygun bir ortam bulamayan kadın, teyemmüm ederek namazını kılabilir mi?

Kadının abdest alırken avret yerleri namahrem kimseler tarafından görülecekse, kendisi hükmen suyu kullanmaktan aciz kabul edilir ve

teyemmüm ederek namazını kılar (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, I, 289-290). Ancak abdest alabilecek uygun bir ortam bulamayan kadın, namaz vaktinin sonlarına kadar bekler. Eğer vaktin çıkacağından korkarsa teyemmüm ederek namazını kılar. Bununla birlikte ihtiyaten o namazı iade eder (Tahtâvî, Hâşiye, s. 118).

KADINLARA ÖZGÜ HÂLLER

110. Âdet görmeyen kızların mükellefiyeti ne zaman başlar?

Dini hükümlerle mükellef olma, ergen olmakla başlar. Erkek çocuklar, ihtilam olmakla; kızlar ise âdet görmekle bülüğa ermiş yani ergen sayılırlar.

Erkekler, genelde 12-15; kızlar ise 9-15 yaşlar arasında bülüğa ererler (ergen olurlar). Sıcak iklimlerde bu durum daha erken olabileceği gibi, soğuk iklimlerde daha geç de olabilir. 15 yaşına kadar ergenliğe ulaşmamış bir çocuk, 15 yaşını bitirdiği tarihten itibaren hükmen ergen ve mükellef sayılır (Mevsâlî, el-İhtiyâr, II, 234-235).

111. Kadınların hayız ve nifas hâllerinde yapamayacakları şeyler nelerdir?

Hayız ve nifaslı kadınlar için bazı özel hükümler vardır. Bu hâllerden biri kendinde bulunan kadınlar;

a) Cinsel ilişkide bulunamazlar. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de, "Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki; 'O bir ezadır (rahatsızlıktır). Ay hâlinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın...'" (Bakara, 2/222) buyrulmaktadır.

b) Namaz kılmaz, oruç tutmazlar. Çünkü Hz. Peygamber bu durumdaki kadınların oruç tutmayacaklarını ve namaz kılmayacaklarını bildirmiştir (Buhârî, Hayz, 6). Bu konuda müçtehitler görüş birliği içindedirler. Hayız ve nifas hâllerinde kılınmayan namazlar daha sonra kaza edilmez; bu hâllerde tutulmayan Ramazan oruçları ise kaza edilir. Hz. Âişe (r.a.), hayız hâli sona eren kadının namazlarını kaza edip etmeyeceğini soran bir kadına "Resûlullah zamanında ay hâlinde çıktığımızda bize oruçları kaza etmemiz emredilir, namazları kaza etmemiz ise emredilmezdi." (Müslim, Hayz, 67-69) cevabını vermiştir.

c) Kâbe'yi tavaf edemezler. Hz. Peygamber (s.a.s.), ay hâli sebebi ile hac yapamayacağından endişe ederek ağlayan Hz. Âişe'ye (r.a.) "Kâbe'yi tavaf etmek dışında, haccedenlerin yaptığı her şeyi yap" (Buhârî, Hayz, 1) buyurmuştur.

d) Cami ve mescitlere giremezler (Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 73-74; Mevâk, et-Tâc, I, 552; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 119). (Bu konudaki farklı görüşler için bkz. 114 nolu fetva)

e) Özel hâllerinde kadınların Kur'an okuyamayacaklarına dair açık bir nass bulunmadığından, âdet gören veya lohusa olan kadınların Kur'an-ı Kerim'i okumaları konusunda İslam bilginleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Hanefî ve Şâfiilere göre hayızlı ve lohusa kadınlar, mushafa dokunamazlar ve Kur'an-ı Kerim okuyamazlar. Ancak dua anlamı içeren âyetleri dua kastıyla okuyabilirler (Serahsî, el-Mebsût, III, 152; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 120-121, 172).

Maliki mezhebindeki bir görüşe göre hayızlı veya lohusa olan kadınlar el sürmeden ezber veya yüzünden Kur'an-ı Kerim'i okuyabilirler (Mevvâk, et-Tâc, I, 552). Yine Maliki mezhebindeki diğer bir görüşe göre öğretici ve öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i tutmaları da öğretme ve öğrenme zaruretine binaen câizdir (Dusûki, Hâşiye, I, 174).

112. Âdet hâlindeki bir kadın Kur'an-ı Kerim'e dokunabilir mi?

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ile Maliki mezhebindeki ağırlıklı görüşe göre, cünüp veya hayız hâlindeki kimselerin Mushaf'a dokunmaları caiz değildir. Bu konuda genel olarak "O, elbette değerli bir Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptadır. Ona, ancak tertemiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabbi'nden indirilmedi." (Vâkıa, 56/77-80) âyetleri ile aşağıda zikredilecek olan hadisleri delil olarak kullanmışlardır (Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbi'l-İnâye, I, 142; Mâverdî, el-Hâvî, I, 384; Râfiî, el-'Aziz, I, 293; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 202-203; İbn Kudâme el-Makdisî, el-Kâfi, I, 135).

Bu yaklaşıma göre âyetlerde geçen Kur'an, yeryüzüne vahyedilip kayda geçirilen Mushaf'ı; "tertemiz olanlar" ise abdestsizlik ve cünüplükten uzak olan insanları ifade etmektedir. Buna göre abdestsiz ve cünüp olan kimselerin Mushaf'a el sürmeleri caiz olmaz.

Ancak belirtmek gerekir ki, her ne kadar yukarıda zikredilen âyetlerde Kur'an'a temiz olanlardan başkasının dokunmadığı/dokunmayacağı ifade edilmekte ise de, âyetlerde geçen "Kur'an" ve "mutahharûn" (tertemiz olanlar) ifadelerinin taşıdığı anlamlar üzerinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nitekim bu kelimelerden "Kur'an"ın, onun Levh-i mahfuzda yer alan aslı, "tertemiz olanlar"ın da melekler olması ihtimali vardır. Hatta bu ihtimal daha kuvvetli görülmüştür (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, V, 300; Kurtubî, el-Câmi, XX, 220). Buna göre âyetin hükmü insanlarla ilgili değildir.

Yukarıda zikredilen görüş ayrılığı da göstermektedir ki, âyetlerin ifade ettiği mana yorumu açıktır. Bu sebeple de âyetler, cünüp ve hayızlıların

Kur'an'a dokunmasının haram olduğu konusunda kesin bir delil teşkil etmemektedir. Bununla birlikte âyetin, işaret yolu ile haramlık hükmünü getirdiği de ifade edilmiştir: "Mademki Kur'an'ın Levh-i mahfuzdaki sayfalarına sadece temiz olanlar dokunabiliyor, insanların elindeki Kur'an sahifelerine de ancak temiz olanlar dokunabilir." Bununla birlikte, bu konudaki hükmün ortaya çıkarılması için, yukarıdaki âyetlere getirilen yorumlardan birini tercihe gerek bırakmayan ve dört mezhep tarafından delil olarak kullanılan hadisler de vardır. Bunlar arasında mesela Hz. Peygamberin (s.a.s.) Amr b. Hazm'a yazdığı mektuptaki "Kur'an'a temiz olandan başkası dokunmasın" (Muvatta, Kur'an, 1) ve "Cünüp ve hayızlı kimse Mushaftan hiçbir şey dokunamaz" (Serahsî, el-Mebsût, III, 152) şeklindeki rivayetler, cünüp olan erkek ve kadın ile âdetli kadının Kur'an'a dokunamayacaklarını açıkça ortaya koymaktadır.

113. Âdet hâlindeki bir kadın Kur'an-ı Kerim okuyabilir mi?

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre tıpkı cünüp gibi âdetli veya lohusa kadın da Kur'an okuyamaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), "Âdetli kadın ve cünüp olan kimse Kur'an'dan hiçbir şey okuyamaz." (Tirmizî, Tahâret, 98; İbn Mâce, Tahâret, 105) buyurmuştur. Hz. Ali de "Resûlullah'ı Kur'an okumaktan cünüplük hâli dışında hiçbir şey alkoymazdı." (Ebû Dâvûd, Tahâret, 92; Nesâî, Tahâret, 175; İbn Mâce, Tahâret, 105; İbn Huzeyme, Sahih, I, 104; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, Tahâret, 98) demiştir. Farklı bir lafızla gelen rivâyete göre ise, Hz. Ali'nin "Resûlullah cünüp olmadıkça bize Kur'an okurdu." (Tirmizî, Tahâret, 111) dediği rivayet edilmiştir.

Bu genel yaklaşımın yanında söz konusu üç mezhep içinde bazı ayrıntılı ihtihadlar da bulunmaktadır. Hanefî ve Şâfiîler, dua ve zikir kasdıyla dua anlamı içeren âyetlerin okunabileceğini; Şâfiîler dili oynatmadan ve telaffuz etmeden Mushaf'ın yüzüne bakarak kalben veya zihnen süzülebileceğini; Hanbelîler ise Kur'an okuma kası olmadan besmele, hamdele vb. zikirleri okuyabileceklerini söylemişlerdir (Serahsî, el-Mebsût, III, 152; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 199-200; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 120-121, 172).

Maliki mezhebinde ise farklı iki görüş bulunmaktadır (İbnü'l-Cellâb, et-Tefri, I, 206; Karâfi, ez-Zehira, I, 379). Sonraki bazı Malikiler, bu iki görüşten âdetli kadının eğitim öğretim amacıyla Mushaf'a dokunabileceği ve Kur'an-ı Kerim'i okuyabileceği ihtihadını tercih etmişlerdir (Dusûki, Hâşiye, I, 174; Ezherî, Cevâhir, I, 32; Uleyş, Şerhu Minah, I, 175).

Günümüzde Kur'an eğitim ve öğretiminin aksamadan devam edebilmesi için Maliki mezhebinin bu görüşüyle amel edilebilir. Bununla bir-

likte Kur'an eğitim ve öğretiminin çok değişik yol ve yöntemleri olduğu için bu dönemlerdeki kadınların, okuyan kimselere kulak vererek ya da cd, dvd veya kasetten dinleyerek kulak eğitimi almaları ve âyetleri kelime kelime bölerek tashih-i hurûfa ağırlık vermeleri de uygulanabilecek bir başka yöntemdir. Bu yöntem, mümkün olursa ihtilafı kaçınmak açısından daha ihtiyatlı olabilir.

114 Âdetli ve lohusa kadın camiye girebilir mi?

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre; hayızlı ve nifaslı kadınların camiye girmeleri caiz değildir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 73-74; Mevâk, et-Tâc, I, 552; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 119).

Hayız ve nifas hâlleri, dinimizce hükmen kirlilik sayılmakta ve ibadetlere engel kabul edilmektedir. Camiler de ibadet mekânıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ben hayızlı ve cünüp kimsenin mescide girmesini/ mescide bulunmasını helal görmüyorum." (Ebû Dâvûd, Tahâret, 94; İbn Huzeyme, Sahih, II, 284); "Mescid, hayızlı ve cünübe helal değildir." (İbn Mâce, Tahâra, 126) buyurmuştur. Bazı âlimler ise ihtiyaç hâlinde örneğin camideki bir eşya-yı almak için, âdetli kadının camiye girmesini veya camiden geçen yolun daha yakın olması gibi bir sebeple caminin içinden hızlı bir şekilde geçmesini caiz görmüşlerdir (İbn Kudame, el-Muğni, I, 166; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 119). Hanefiler de ihtiyaç olması hâlinde cünüp kişinin, teyemmüm yapmak şartıyla mescidden geçebildiğini ve orada ihtiyaç oranında kalabileceğini caiz görmüşlerdir (Kâsânî, el-Bedâi, I, 38). Bu görüşlerin dayanaklarından birisi, Hz. Peygamberin (s.a.s.) bir defasında, âdet gününde olan Hz. Âişe'den mescide bir örtü uzatmasını istemesidir (Müslim, Hayız, 11; Ebû Dâvûd, Tahâret, 105). Zâhirilere göre ise âdetli kadın, ihtiyaç olsun veya olmasın, camiye girebilir ve orada durabilir (İbn Hazm, el-Muhallâ, V, 196).

Âdetli ve lohusa olan kişiler hakkındaki bu olumsuz hükümler, duvar veya başka bir şeyle çevrilip mescid olarak inşa edilmiş ve içerisinde itikâfın yapılmasının sahih olduğu yerler için geçerlidir. Buna binaen mescidlerin avlusu ve müştemilatında bulunup da duruma göre imama uyulabilen yerler mescidden farklı değerlendirilmiştir. Bu yerler Hanefi, Mâlikî ve Hanbelîlerden gelen sahih görüşe göre bu konuda mescidin hükümlerine tabi değildir (Bkz. el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, V, 224).

115 Kadınlar âdetli veya lohusa iken dua edebilirler mi?

Kadınlar âdet günlerinde veya nifâs (lohusalık) hâllerinde iken dua edebilirler; zikir ve dua anlamı taşıyan âyet-i kerimeleri okuyabilirler.

Bunun yanında, kelime-i şehâdet, kelime-i tevhid, istiğfar, salâvat-ı şerife getirebilirler. Aynı şekilde tefsir, hadis ve fıkıh eserlerini okuyup inceleyebilirler (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 210; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 120-121, 172).

116 Âdetli kadınların, cenazenin yanında bulunmaları ve kabir ziyareti yapmaları caiz midir?

Âdetli olsun veya olmasın kadınların, cenazenin yanında durmaları, açıp yüzüne bakmaları ve kabir ziyaretinde bulunmaları, tercih edilen görüşe göre caizdir (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 283; Haskefi, ed-Dürü'l-muhtâr, I, 488).

117 Âdetli kadın tavaf yapabilir mi? Bu durumdaki kadın nasıl davranmalıdır?

Âdetliyken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra âdet görmeye başlayan kadınlar, tavafin dışında haccın bütün menâsikini yerine getirebilirler. Ancak metâfa giremez ve tavaf edemezler. Çünkü Resûlullah (s.a.s.), Hz. Âişe'ye "Bu, Allah Teala'nın, Hz. Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir şeydir (senin elinde olan bir şey değildir). Haclıların, hacla ilgili yaptıklarını sen de yap. Ancak âdet gördüğün sürece Kâbe'yi tavaf etme." (Buhârî, Hayız, 1) buyurmuştur.

Âdetli oldukları için bayram günlerinde ziyaret tavafini yapamayan kadınlar âdetleri bitince bu tavaflarını yaparlar. Bu gecikmeden dolayı kendilerine herhangi bir ceza gerekmez. Ziyaret tavafini yaptıktan sonra âdet gören kadınlar, ülkelerine dönmeden önce, vacip olan veda tavafini yapacak imkân bulamazlarsa, bu tavafi terk ederler. Bundan dolayı da bir ceza gerekmez (Semerkandî, Tuhfe, II, 410, 414).

118 Âdet kanaması 10 günden fazla süren bir kadın ibadetlerini yerine getirmede nasıl hareket etmelidir?

Kadınların âdet hâlleri Hanefîlere göre en az üç, en çok on gün devam eder. İki âdet hâli arasındaki temizlik süresi ise en az on beş gündür (Dârekutnî, es-Sünen, I, 386; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 120). Temizlik süresi daha uzun da olabilir. Bazı kadınların âdet günleri düzenlidir. Âdet günlerinin değişmesi de söz konusu olabilir. Önceki mutat ay hâli mesela altı gün olan bir kadın daha sonraki ayda altıncı günün bitiminde temizlenmeyip kan görmeye devam etse, bu durum on günü aşmadıkça normal âdeti olan altı güne ilâveten kan gördüğü günler de ay hâli hâlden sayılır ve kan görmeye devam ettiği günlerde de ay hâli hükümleri geçerli olur (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 107). Fakat aynı kadın bu altı günün bitiminde temizlenmeyip

kan görmeye devam eder ve bu süre on günü geçer ve mesela on iki güne ulaşırsa, bu kadının ay hâli altı gün olarak kabul edilir. Altı günü on iki güne tamamlayan son altı günlük sürede görülen kan istihâza yani özür kanı sayılır (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 99).

119. Düzenli olarak üç günden az ya da on günden fazla kanama gören bir kadının âdeti neye göre belirlenir?

Hanefî mezhebine göre üç günden az ve on günden fazla devam eden kanamalar âdet değil, özür olarak kabul edilir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 99; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 120). Şâfiî mezhebine göre ise âdetin asgari süresi bir gün, azami süresi on beş gündür (Şirbinî, Muğnî'l-muhtâc, I, 171).

Kadın hastalıkları ve doğum uzmanlarının verdiği bilgiye göre; nadiren de olsa kimi kadınlar düzenli olarak üç günden az veya on günden fazla kanama görebilmektedirler. Bir kanamanın âdet kanı olup olmadığı hususunda tereddüt yaşayan kadınların, tıbbî muayenenin de bunu desteklemesi ve mutad hâle gelmesi durumunda, üç günden az ve on beş güne kadar olan kanamalarını âdet olarak kabul etmeleri uygun olur.

120. Âdet geciktirici ilaç kullanıp kesik kesik leke gören bir kadın âdetli sayılır mı?

Ergenlik çağına gelen bir kadının rahminden hastalık sebebiyle maksimum gelen kan, hayız/âdet kanıdır.

Âdet geciktirici hap kullanmak sebebiyle veya başka bir sebeple değişken ay hâlinde önce ve sonra görülen lekelerin tayininde şöyle hareket edilir: Önceki mutad ay hâli mesela altı gün olan bir kadın daha sonraki ayda altıncı günün bitiminde temizlenmeyip kan görmeye devam etse, bu durum on günü aşmadıkça normal âdeti olan altı güne ilaveten kan gördüğü günler de ay hâlinde sayılır. Kısaca kaç gün kan görmüşse o günler ay hâli günleridir. Dolayısıyla âdeti olan altı günden sonra kan görmeye devam ettiği günlerde de ay hâli hükümleri geçerli olur. On günü aşan durumlarda ise altıncı günden itibaren özür hâli (istihâza) hükümleri uygulanır. Özür kanı gören bir kadın namazını kılar, orucunu tutar. Abdesti başka bir şekilde bozulmadıkça, bu hâlde iken alınan abdestle bir namaz vakti içinde Hanefîlere göre dilediği kadar namaz kılabilir. İkinci bir namaz vaktinin girmesi ile yeniden abdest alması gerekir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 226-228; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, I, 503 vd.).

Bu durumda olan kadınların, konunun uzmanı bir doktora başvurarak kendilerinden gelen kanın türünü tespit ettirip ibadetlerini bunun

sonucuna göre düzenlemeleri tavsiye edilir. Ayrıca âdet geciktirici haplar vücudun hormon dengesini bozduğu için bunların doktor kontrolünde olmaksızın kullanılmasının sakıncalı olduğu da bilinmelidir.

121. Âdet döneminden önce başlayan lekelenmenin hükmü nedir? Bu esnada ibadet yapılabilir mi?

Âdet gören kadınlardan gelen ve kan renginde olmayıp bulanık olan akıntılar -konuyla ilgili farklı görüşler olmakla birlikte- Hanefîlere göre ister âdet günlerinin başında, ister sonunda olsun hem başta hem de sonda hayız kanından sayılır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 206,207; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 100-101). Dolayısıyla âdet öncesi sürekli akıntılar gören bir kadın, bu akıntuların başlamasından itibaren âdet günü sona erene kadar namaz kılmaz. Ancak 10 gün geçtiği hâlde akıntı devam ediyorsa 10 günden sonraki akıntılar hayız değil özür kanıdır. Akıntısı 10 günden fazla devam eden bir kadın, "özür sahibi" kimselerin yaptığı şekilde abdest alır ve namazını kılar (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 99).

Fıkıh kaynaklarında yer alan genel hüküm bu olmakla birlikte, âdet döneminden önce görülen lekelenmelerin âdet öncesi hormonal değişikliklerden kaynaklandığı bilinir ve doktor kararıyla bunların âdet kanaması olmadığı tespit edilirse, âdet günleri sabit olan kadınların bu günlerinden önce ve sonra görecekleri renkli akıntılar özür kanı sayılır.

122. Devamlı kanaması olan kadının durumu nedir?

Hanefî mezhebine göre devamlı kanaması olan kadının üç hâli vardır:

1- Bülüğdan (ergenlikten) önce kanaması olan ve bülüğa erdikten sonra da sürekli kan görmeye devam eden kızın âdeti her aydan on gün, temizliği de yirmi gün kabul edilir. Yani on günü âdet, yirmi günü de istihâza olarak kabul edilir.

2- Düzenli âdet gördükten sonra devamlı kan gören ve geçmişteki âdetini hatırlayan kadın (Mu'tâde) ise; daha önceki âdet ve temizlik hâlindeki âdetini esas alır. Yani önceden beş gün hayız, yirmi gün de temizlik müddeti görüyordu ise tıpkı bu şekilde devam eder. Yani beş günü âdet, yirmi günü de temizlik müddeti kabul edilir.

3- Düzenli âdet gördükten sonra devamlı kan gören, ancak geçmişteki âdetini unutmuş kadına (Mütehayyire) gelince; böyle bir kadının âdetli veya temiz olduğuna hükmedilmez. Şer'î hükümler konusunda ihtiyatlı davranması gerekir. Yani mescide giremez, Kur'an okuyamaz,

cinsel ilişkiye giremez, her namaz vakti için gusleder ve namazını kılar (Zeylaî, Tebyin, I, 62-63).

Şafii mezhebinde mütehayyire kadının durumuyla ilgili şu bilgiler vardır: Âdetinin başlangıcını ve kaç gün devam ettiğini unutan bir kadın, kamerî ayın başından itibaren galip olan âdet süresini (6-7 gün) bekler, daha sonra gusûl abdestini alarak temizlenmiş sayılır (Ebu Davud, Tahare, 120; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 181).

Mâlikî mezhebine göre mütehayyire kadın; kokusundan, renginden, katılığının değişmesinden veya acı duymasından dolayı hayız kanını ayırt edebiliyorsa, o kan hayız kanı sayılır. Dolayısıyla bu günlerde âdetli, diğer günlerde istihâzalı kabul edilir (Desûkî, Hâşiye, I, 171).

Hanbelî mezhebine göre mütehayyire kadın; âdetinin hem zamanını, hem de gün sayısını unutmuş veya âdetinin zamanını hatırladığı hâlde gün sayısını unutmuş ise âdeti her ay altı veya yedi gün sayılır. Altı gün veya yedi gün olmasını, kendisinin veya akrabalarının âdetine bakarak zann-ı galibi (üstün gelen kanaat) ile tespit eder. Ondan sonraki günlerde istihâzalı kabul edilir. Eğer âdet günlerinin sayısını hatırlayan fakat zamanını unutmuş bir kadın ise; hicrî her bir ayın başındaki günleri, âdet günleri kabul eder, diğer günlerde de istihâzalı olur (İbn Kudâme, el-Muğni, I, 403-403).

Sonuç olarak; birinci veya ikinci durumdaki kadının hayız veya temizlik günlerini hesap etmesinde bir zorluk yoktur. Ancak mütehayyire kadının, Hanefî veya Şafî mezhebine göre amel ettiği takdirde hem kendisi, hem de ailesi için birtakım zorluklar oluşacağı aşîkârdır. Bu itibarla böyle bir kadın, Hanbelî veya Mâlikî mezhebinin görüşü doğrultusunda amel edebilir. Bu kadınlar temizlik dönemi kabul edilen günlerde özür (istihâza) hükümlerine bağlı olarak amel ederler.

Fıkıh kaynaklarındaki hükümler böyle olmakla birlikte günümüzde bir kanamanın âdet kamı olup olmadığı hususundaki tereddütlerin giderilmesinde, uzman doktorların teşhislerinden yararlanılabilir.

123. Cünûp olan bir kadın henüz gusletmeden önce âdet olsa, ayrıca gusûl alması gerekir mi?

Cünûp olup da henüz gusletmeden önce âdet görmeye başlayan bir kadının hemen gusletmesi şart değildir, guslû âdetinin bitimine kadar geciktirebilir (Haddâd, el-Cevhera, I, 13; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 64). Ancak bu durumda olan bir kadın, âdetinin bitmesini beklemeden maddî temizlik veya serinlemek amacıyla boy abdesti alabilir.

124. Lohusalık süresi ne kadardır? Bu sürede yapılamayan ibadetlerin durumu nedir?

Lohusalık/nifas hâli, doğum veya düşük yapan ya da kürtaj olan bir kadının doğumdan sonra kanamasının devam ettiği hâldir. Böyle kadına lohusa denir. Her kadın için farklı nifas süreleri olabilir. Bu, kadınların fizikî bünyelerine, kalıtım ve çevre şartlarına göre değişir. Lohusalık hâlinin alt sınırı yoktur. Hanefî mezhebine göre üst sınırı kırk gündür. Kırk günden fazla görülen kan, nifas kanı değil, özür kanıdır. Lohusalık günlerindeki akıntı bir süre kesilip sonra devam ederse, akıntının kesildiği günler de lohusalık hâlinde sayılır (Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 119). Şafî mezhebine göre de en azının sınırı yoktur, ancak üst sınırı 60 gündür (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 185). Âdette olduğu gibi lohusalıkta da kadının mutadî var ise ona itibar edilir.

Kadınlar nifas hâllerinde, cinsel ilişkide bulunamaz (Bakara, 2/222); namaz kılmaz, oruç tutmaz (Buhârî, Hayz, 6; Müslim, Hayz, 16, 67-69) ve Kâbe'yi tavaf edemezler (Buhârî, Hayz, 1, 7). Bu konuda müçtehitler görüş birliği içindedirler.

Kadınlar hayız ve nifas hâllerinde kılmadıkları namazları daha sonra kaza etmezler, ancak, tutamadıkları oruçları kaza ederler (Müslim, Hayz, 67-69).

Doğum yapan kadının kanaması kırk gün dolmadan kesilirse, kadın yıkanır ve ibadetlerini yapmaya başlar. Kırk gün geçtiği hâlde kan kesilmemişse, Hanefîlere göre özür (istihâza) sayılır, yıkanarak ibadetlerine başlar; Şafîilere göre altmış gün bekler.

25. Kadınlardan gelen beyaz ve kokusuz akıntı abdesti bozar mı?

Kadınlardan gelen; âdet, lohusalık ve özür kanı dışındaki akıntının abdesti bozup bozmadığına dair Hz. Peygamberden nakledilen bir bilgi bulunmamaktadır. Fıkıh kaynaklarında ise, erkek kadın ayırımı yapılmaksızın iki yoldan (önden ve arkadan) gelen her şeyin abdesti bozduğu ifade edilmektedir (Merğînânî, el-Hidâye, I,106; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 230; Nevevî, Ravda, II, 102; Kâsânî, Bedâi', I,24; İbn Cüzey, el-Kavânin, 89). İdrar, dışkı, kan, lohusalık ve istihâza kanları ile şehvetle ve hastalık sebebiyle gelen akıntı bu kabildendir.

Kadınların vajinasından (döl yolu) gelen beyaz akıntı da daha öncele-ri aynı kapsamda değerlendirilerek abdesti bozacağı hükmüne varılmış, son zamanlara kadar fetvalar da bu yönde verilmiştir.

Ancak günümüzde tıp ilerlemiş, insan anatomisi en ince detaylarına kadar incelenip, vücuttan çıkan maddelerin kaynakları ve nitelikleri tes-

pit edilir hâle gelmiştir. Buna göre; sağlıklı her kadında beyaz, kokusuz, akışkan bir vajinal akıntı (rutûbetü'l-ferc) salgılanır. Bu akıntı rahimden değil, daha aşağıdan gelmekte ve kan, irin ve idrar gibi herhangi bir necis madde ile karışmamaktadır. Bu hâliyle söz konusu akıntı burun akıntısı, kulak akıntısı ve tükürük gibi değerlendirilmektedir. Bu nedenle burun-kulak akıntısı ve tükürük normal şartlarda abdesti bozmadığı gibi, şehvet ve hastalık sebebiyle olmadıkça beyaz, kokusuz ve berrak olan vajinal akıntının da abdesti bozmaması gerekir.

Ayrıca temiz olduğu ifade edilen bu vajinal akıntının (rutûbetü'l-ferc) (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 305), çamaşıra bulaşması da namaza engel olmaz.

126. Hamile bir kadının kanama görmesi âdet hükmünde midir?

Hamile bir kadının gördüğü kanama âdet değil, istihâza (özür) kanıdır. İstihâza kanı, vücudun herhangi bir yerinden akan kan hükmündedir. Bu kanın akmasıyla yalnız abdest bozulur, gusûl gerekmez (Mevsilî, el-lhtiyâr, I, 99).

İstihâza kanının süreklilik arz etmesi hâlinde genel özürlülük hükümleri geçerli olur. Buna göre sürekli kan gören hamile bir kadın, her namaz vaktinin girmesi ile yeni bir abdest alır; başka bir sebeple bozulmadıkça bu abdest o vakit çıkıncaya kadar geçerli olur (Mevsilî, el-lhtiyâr, I, 105-106).

127. Düşük yapan bir kadından gelen kanın hükmü nedir?

Hanefî ve Hanbelîlere göre; el, ayak veya parmak gibi organları belirtilmiş olan bir bebek düşüren kadından gelen kan, nifas (lohusalık) kanıdır. El ve ayak gibi organlar belirtilmeden meydana gelmiş düşükten sonra görülen kan, istihâza (özür) kanıdır (Bkz. Merğînânî, el-Hidâye, I, 226; İbn Kudâme, el-Muğnî, I, 431). Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise her durumdaki düşük, lohusalık sebebidir (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, I, 212; Düsûkî, Hâşiyeye, I, 174-175).

Mezheplerin verdiği bu hükümlerin, rahim yolundan gelip düşen/dışarıya çıkan maddenin cenin mi yoksa başka bir şey mi olduğunun ancak el-ayak gibi organların belirmesiyle ayrıştırılabildiği zamanlarda verilmiş olduğu dikkate alınmalıdır (Bkz. Kâsânî, Bedâî, I, 43). Dolayısıyla günümüzde, rahimden gelen şeyin niteliği ve hangi aşamada olursa olsun düşen şeyin cenin olup olmadığı tespit edilebildiği için bu tespite göre davranmak uygun olacaktır. Bu itibarla organları belli olsun ya da olmasın düşenin cenin olduğu bilindiğine göre, düşükten sonra görülen kan da lohusalık (nifas) kabul edilmelidir. Nitekim yukarıda işaret

edildiği gibi Şâfiî ve Malîkilere göre de her durumdaki düşük lohusalık sebebidir.

128. Dış gebelik esnasında görülen kanın hükmü nedir?

Uzmanlardan alınan bilgiye göre, döllemiş yumurtanın rahim içine değil de fallop tüpüne yerleşmesi durumunda oluşan dış gebelikte, zamanla tüpte gelişen embriyo, bölgedeki damarlardan birinin veya birkaçının yırtılmasına ve kanamaya neden olabilir. Rahim içinden olmayıp damar yırtılmasından kaynaklandığı için dış gebelik esnasında görülen kanama özür (istihâza) sayılır.

Özür hâli, kanamanın bir namaz vakti boyunca kesilmeden devam etmesi ve her namaz vaktinde en az bir defa tekrarlama durumu meydana gelir. Böyle bir kadın diğer özür sahipleri gibi her namaz vakti için abdest alır. Zira Hz. Peygamber özürlü bir kadına böyle yapmasını bildirmiştir (Buhârî, Vudû, 63; Ebû Dâvud, Tahâre, 110, 112). Özür hâli söz konusu değilse, kanama ile abdest bozulmuş olur.

129. Dış gebeliğin sonlandırılmasından sonra görülen kanın hükmü nedir?

Dış gebelik, 4-5 haftalık süre içinde fark edilir ve karından müdahale ile gebelik sonlandırılır. Normal gebelikte rahim içinde meydana gelen değişiklik dış gebelikte de belli ölçüde gerçekleşir. Dış gebelik ameliyatından sonra rahimden gelen kan, özür değil, lohusalık kanıdır. Dolayısıyla bu durumda olan bir kadın lohusalık hükümlerine tabi olur.

130. Menopoza geçiş döneminde kanaması olan bir kadın ibadetlerini nasıl yapar?

Menopoz, kadınlarda gebe kalma ve doğurma yeteneğinin sona ermesi, âdetten kesilme, âdet görmeme hâli demektir. Menopoz dönemine geçiş esnasında âdet düzensizlikleri ve âdet günlerinde değişiklik meydana gelebilir. Hanefî kaynaklarında 55 yaş öncesi görülen kanamalar âdet, sonrası görülenler ise özür kanı sayılır.

Günümüzde doktorların belirttiğine göre menopoza giren bir kadın, ilk bir sene içerisinde tekrar âdet görebilir. Bu durumdaki kadın, âdetlinin yapamayacağı şeyleri yapamaz. Ancak bir sene geçtikten sonra görülen kan, özür kanı olarak kabul edilmektedir. Fakat en iyisi bu durumda olan kadının, bir kadın doğum uzmanına muayene olup, kanamasının

âdet kanaması mı yoksa özür mü olduğunu tespit ettirmesi ve ibadetlerini ona göre yapmasıdır.

131. Menopoz dönemindeki düzensiz akıntılarda namaz nasıl kılınır?

Hangi yaşta olursa olsun menopoz dönemindeki bir kadının menopozun birinci senesinden sonraki düzensiz kanamaları, âdet değil, istihâza/özür akıntısı olarak kabul edilir (Kâsânî, Bedâî, III, 200).

Bu durumda kendisinden devamlı kan gelen bir kadın, özürlü hükmünde olduğundan her vakit için abdest alır ve mazeret teşkil eden rahatsızlığından başka abdest bozan bir hâl meydana gelmedikçe, bu abdestle o vakit içerisinde dilediği kadar namaz kılar ve diğer ibadetleri yapar. Namaz vaktinin çıkmasıyla veya başka abdest bozan bir hâlin meydana gelmesiyle abdesti bozulur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 106-107).

NAMAZ

NAMAZ

NAMAZLA İLGİLİ GENEL KONULAR

132. İbadet ne demektir ve kaç kısma ayrılır?

İbadet; "itaat etmek, boyun eğmek, kulluk etmek, tevazu göstermek, ilah edinmek" anlamına gelir. Dinî bir terim olarak; "Mükellef olan kişinin Rabbine tazim için yaptığı fiil ve niyete bağlı olarak yapılmasında sevap olan ve Allah'a yakınlık ifade eden şuurlu itaat" demektir. İbadet; boyun eğmenin, itaat etmenin, saygı göstermenin ve kulluğun en son noktasıdır. Kur'an'da insanların, Allah'a ibadet için yaratıldıkları (Zariyat, 51/56), bütün peygamberlerin, insanları Allah'a ibadete davet ettikleri (Bakara, 2/83) bildirilmiştir.

Kur'an'da ibadet kavramının; tevhid (Nisa, 4/36), itaat (Bakara, 2/172), dua (Mü'min, 40/60), boyun eğmek (tevazu, tezellül ve huşu) (Fatiha, 1/5), iman ve salih amel (Nisa, 4/172-173), Allah'ı tesbih ve secde (A'raf, 7/206), Allah'ı bilmek ve tanımak gibi (Zariyat, 51/56) geniş bir anlamı vardır. Dolayısıyla ibadet kavramı, en geniş anlamıyla; Allah'ın varlığını ve birliğini ikrar etmek, kitaplarını ve peygamberlerini doğrulamak, Allah'ın razı olduğu şeyleri yapmak, Allah'ın hükmüne razı olmak, nimetlerine şükretmek, musibetlere sabretmek, insan haklarına saygı göstermek, onlara şefkat ve merhamet etmek gibi kalbi ve bedenî eylemleri ifade ettiği gibi namaz, hac, zekât, oruç, cihad, evlenme, boşanma, helal-haram, miras, ticaret, ahde vefa, yemin, keffâret gibi İslam'ın bütün ahkâmını uygulamayı, emir ve yasaklarına riayeti ve Allah'ın sınırlarını korumayı da ifade eder.

Bir davranışın ibadet olabilmesi için; kişide iman, niyet ve ihlas olması ve ibadetin İslam'a uygun olması gerekir.

Uygulama itibariyle ibadetler dört kısma ayrılır:

a) İman, ihlas, niyet, tefekkür, marifet, sabır, takva gibi kalbi-batini ibadetler.

b) Namaz, oruç, dil ile zikir ve dua, ana-babaya iyilik, insanlara iyi muamele ve sıla-i rahim gibi beden ile yapılan ibadetler.

c) Zekât, sadaka, yakınlarla ve fakirlere yardım, Allah yolunda infak gibi mal ve servetle yapılan ibadetler.

d) Hacca gitmek, mal ve can ile cihat etmek gibi hem mal ve hem de beden ile yapılan ibadetler.

133. Namaz ibadeti Hz. Peygamberden (s.a.s.) önce de var mıydı?

Kur'an'da Hz. Muhammed'den (s.a.s.) önceki peygamberlerin de namaz ibadetiyle mükellef kılındıkları belirtilmektedir (Bakara, 2/83; Yûnus, 10/87; Hûd, 11/87; İbrâhim, 14/37, 40; Meryem, 19/30-31, 54-55; Tâhâ, 20/14; Enbiyâ, 21/72-73; Lokmân, 31/17). Ayet-i kerimelerden, namaz ibadetinin sadece Hz. Muhammed (s.a.s.) ümmetine has olmayıp, İslam'dan önceki dinlerde de var olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde, önceki ümmetlerin namazlarında da kıyam, rûkû ve secde gibi temel rûkûnların var olduğu bildirilmekle birlikte, namazın kılınına dair detaylı açıklamalar mevcut değildir.

134. Müslümandan namaz ibadeti ne zaman ve hangi hâllerde düşer?

İbadetlerle mükellef olmak için birtakım şartlar vardır. Bu şartları taşımayan kişiler bu ibadetleri yerine getirmekle mükellef olmazlar. Namazla mükellef olmanın şartları; müslüman, akıl sağlığı yerinde ve buluş çağına ermiş olmaktır. Bundan dolayı, müslüman olmayanlar namazla mükellef olmadıkları gibi çocuklar ve deliler de namaz kılmakla mükellef değildir (İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, II, 4). Konu ile ilgili bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.), "Üç sınıftan sorumluluk kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, ergenlik çağına varıncaya kadar çocuktan ve akıl sağlığına havuşuncaya kadar deliden." (Ebû Dâvud, Hudûd, 16) buyurmuştur.

Hanefilere göre, sadece başını hareket ettirerek dahi namaz kılma gücü yetmeyecek derecede rahatsız olan kimseye bir şey gerekmez. Eğer bu hastalıktan ölürse, kaza etme imkânı bulamadığı için borçsuz olarak Allah'ın huzuruna çıkmış olur. İyileşmesi durumunda; kılmadığı namazları bir günlük (beş vakit) namazı geçmezse, kaza etmesi gerekir. Sayı bundan daha çok olursa, kişiyi sıkıntıya sokmama gayesiyle sahih olan görüşe göre, o kimseye kaza gerekmez. Bir gün ve gece veya daha az baygın olan kişinin durumu da aynıdır (Kâsânî, Bedâi', I, 106, 107, 108).

İmam Şâfitî bayılma tam bir namaz vakti olursa da kaza gerekmeyeceğini söylemiştir (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 204).

Hayatını yatalak olarak geçiren kişi, eğer yataktan kalkıp abdest alamıyorsa veya abdest aldırarak birini bulamıyorsa yanında bulunduracağı tuğla, kiremit veya taş gibi bir madde üzerine teyemmüm eder. Yatağından doğrulmaya ve kibleye yönelmeye tek başına imkân bulamayan kişi, kendisine yardım edecek kimse de olmadığı takdirde yerinden doğrulmadan, yüzünü çevirebildiği kadar kibleye çevirerek yattığı yerde namazını İma ile kılar (Serahsî, el-Mebsût, I, 112-113; Kâsânî, Bedâi', I, 48).

Kendi başına teyemmüm edemeyen ve bu konuda kendisine yardım edecek birini de bulamayan kişi kendini abdestli gibi sayarak isterse namazını İma ile kılar; isterse kazaya bırakır; iyileşmesi hâlinde kaza eder, iyileşmeme durumunda ise kendisinden yükümlülük düşer (Serahsî, el-Mebsût, I, 123; Nevevî, el-Mecmû', I, 136).

135. Namazların rekât sayıları ve kılınış şekilleri neye göre belirlenmiştir?

İbadetler tevkîfidir. Yani hem farz oluş gerekçelerinin hem de uygulamalarının her yönüyle akılla bilinmesi mümkün değildir. İbadetlerle ilgili hususlar Kur'an'da genel olarak emredilmiş, Hz. Peygamberin uygulamasıyla belirgin hâle gelmiştir.

Kur'an'da, namazların belli vakitlerde farz kılındığı (Nisâ, 4/103) ve kıyam, kıraat, rûkû ve secde gibi birtakım rûkûnlerinin olduğu bildirilmiş ancak söz konusu ibadetin detayları ve namaz içerisinde yapılması gereken diğer davranışlar ile ilgili hususlar Hz. Peygamberin sünnetine bırakılmıştır (Buhârî, Ezân, 95; Müslim, Salât, 45, Mesâcid, 176; Ebû Dâvud, Salât, 150; İbn Mâce, Salât, 1; Tirmizî, Salât, 114). Bütün bunların bir ifadesi olarak da Hz. Peygamber (s.a.s.), "Beni namazı nasıl kılarken gördüyseniz siz de öyle kılınız" (Buhârî, Ezân, 18) buyurmuştur. Buna göre namazla ilgili genel hüküm, rûkûn ve şartlar Kur'an'la, bunlara ilişkin ayrıntılar ise Resûl-i Ekrem'in sünnetiyle belirlenmiştir.

136. Namaz kılmamanın mazereti olabilir mi? Bazı iş yerlerinde namaz kılmaya fırsat verilmemesi bir mazeret sayılır mı?

Bilindiği gibi namaz, dinimizin ifasını emrettiği ibadetlerin en önemlisidir. Kelime-i şehâdetten sonra, İslam binasının üzerine kurulduğu beş esastan birincisidir. Akıllı ve ergenlik çağına ulaşan her müslümanın namaz kılması farzdır. Terk edilmesi ve -geciktirmeyi caiz kılan meşru bir mazeret bulunmaksızın- vaktinde eda edilmeyip kazaya bırakılması,

en büyük günahlardan biridir. Namaz, uyuyakalmak, unutmak ve baş ile de olsa imâ ile kılamayacak kadar hasta olmak gibi meşru bir mazeret bulunmadıkça kazaya bırakılamaz. Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Biriniz uyuyakalır veya unuttur da bir namazı vaktinde kılamaz ise, uyandığı veya hatırladığı vakit kılın*” (Buhârî, Mevâkîl, 37; Müslim, Mesâcid, 314-316) buyurmuştur.

Meşguliyeti çok olmak, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuk gibi durumlar namazın ertelenmesi için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: “*Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyabilir. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar.*” (Nûr, 24/37)

İşverenin veya iş yerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, Cuma namazını ve beş vakit namazın da hiç değilse farzlarını kılabilmek için imkânını sağlaması gerekir. Ancak çalışanın da işini aksatmaması ve iş disiplininin korunması açısından işverenin veya amirlerin iznini alması uygun olur. İzin verilmemesine rağmen kılınan namaz geçerlidir. Namaz kılma imkânı bulunmayan bir yerde çalışan kimsenin bu imkânı bulabileceği bir iş araması uygun olur.

Eğer çalışanlar aramalarına rağmen başka bir imkân bulamazlar ise; öğle ile ikindiye, ya ikindiye öne alarak öğle vaktinde ya da öğleyi geciktirerek ikindi vaktinde; akşam ile yatsıyı da yatsı vaktine geciktirerek veya yatsıyı akşam vaktine alarak (cem ederek/birleştirerek) kılabirler. Fakat bunun bir zaruret hükmü olduğunu hatırdan çıkarmazlar.

137. İş yerinde namaz kılmasına müsaade edilmeyen kimse namazını imâ ile kılabilir mi?

Kur'an-ı Kerim'de, “*Allah herkesi ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef tutar.*” (Bakara, 2/286) buyrulmaktadır. Bu âyete dayanılarak “*Tâat, tâkata göreدير.*” (Merğînâni, el-Hidâye, II, 83) şeklinde temel bir ilke ortaya konmuştur. Asıl olan, namazın şartlarının ve rükûnlarının eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesidir. Baş ile işaret edilerek (imâ ile) namaz kılınması, ancak normal şekilde namaz kılmanın mümkün olmadığı hâllerde caizdir. Hz. Peygamber (s.a.s.), “*Eğer yere secde edebiliyorsan et. Yere secde edemiyorsan başın ile imâ et. Secde için imâ yaparken, başını rükû için eğdiğinden daha aşağı eğ.*” (Ebû Ya'la, el-Müsned, III, 345-346) buyurmuştur. Namazların imâ ile kılınması, ancak hastalık durumunda başvurulması gereken bir yol olarak ele alınmış ve fıkıh kitaplarında “*hastanın namazı*” konusu içerisinde incelenmiştir (Serahsî, el-Mebsût, I, 212).

İş yerinde namaz kılınmasına müsaade edilmemesi ise kişinin namaz kılma kudretini değil, kudreti olduğu hâlde fiilen namaz kılma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Sağlığı yerinde olduğu hâlde fiilen namaz kılma imkânı bulamamak, imâ ile namaz kılmayı caiz kılan durumlar arasında yer almamaktadır. Bu sebeple namaz kılmasına izin verilmediği bir ortamda bulunan kimse namazını imâ ile kılamaz.

Böyle bir ortamda çalışan kimse, öncelikle ibadetlerini rahatça yerine getirebileceği bir başka iş arar. Böyle bir iş bulamaz da mevcut işinden ayrıldığı takdirde kendisi ya da bakmakla yükümlü olduğu kimselerin maişetini karşılayamama durumu ile karşı karşıya kalırsa, mümkünse namazlarını usulüne göre cem ederek kılar. Değilse ilk fırsatta kılmak üzere kazaya bırakabilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) de “*savaş zarureti*” nedeniyle namazını kılamamış ve bu namazı daha sonra kaza etmiştir (Buhârî, Cihad, 98).

138. Mesai içerisinde kılınan vakit namazından dolayı kul hakkı çığnemiş olur mu?

Din ve vicdan özgürlüğünün bir boyutu da ibadet hakkıdır. İnanç özgürlüğünün devamı olarak, bir dine inanan kimse, o dinin gereklerini yerine getirebilme hakkına da sahiptir. Mesaisini istismar etmeden, işverenin izni veya haberi olmadan kılınan namazda herhangi bir kul hakkı boyutu söz konusu değildir. Kaldı ki, namaz kılarken geçen vakti ve iş kaybını telafi de mümkündür.

139. Bir kimse namaz kılmayan eşinden dolayı sorumlu mudur? İslam'a göre her fert, kendi yaptıklarından sorumludur. Başkalarının yaptıklarından sorumlu değildir. Kur'an-ı Kerim'de “*Hiçbir günahkâr, başkasının günahını çekmez. Eğer yükü ağır gelen kimse onu taşımak için (başkalarını çağırır) onun yükünden hiçbir şey (alınır) taşınmaz. Akrabası dahi olsa (kimse onun yükünü taşımaz).*” (Fâtır, 35/18) buyrulur. İslam, her insanın bir iradesi ve seçme hürriyeti bulunduğunu ve bunun sonucu olarak yaptıklarından sorumlu olacağını bildirmiştir. “*Herkes kazandığı karşılığında rehindir.*” (Tûr, 52/21); “*Her kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür, kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.*” (Zilzâl, 99/7-8); “*O (Allah) yaptığından sorumlu değildir. Onlar ise, sorumlu tutulacaklardır.*” (Enbiyâ, 21/23) mealindeki âyetler buna delildir.

Bir müslüman ibadetlerini yerine getirmese bunun hesabını Allah'a verecektir. Diğer müslümanlara düşen ise ona nasihat etmek ve tel-

kinlerde (emr-i bi'l-ma'ruf) bulunmaktadır. İnsanın emr-i bi'l-ma'rufa en yakınlarından, ailesinden başlaması esastır. Nitekim Hz. Peygambere de böyle emredilmiştir. Rabbimiz ona tebliği emrederken, "(Önce) en yakın akrabamı uyar" (Şu'arâ, 26/214) buyurmuştur. Hadis-i şerifte de her müslümanın yönetimindekilerden sorumlu olduğu belirtilmiştir (Buhârî, Cumua, 11; Müslim, İmâre, 20). Babanın evin reisi olarak eşine ve çocuklarına karşı, maddî konularda olduğu gibi manevî alanlarda da sorumlulukları vardır. Onlara dinin gereklerini öğretmek ve telkin etmekle yükümlüdür. Zira Allah Teala, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) hitaben şöyle buyurur: "Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takvâ ileldir." (Tahâ, 20/132).

Bu itibarla, bir kimse, namaz kılmayan eşine, beş vakit namazını vakti içinde eda etmesi için, namazın maddî ve manevî faydalarını güzellikle anlatmalı, geçmişteki ihmalkârlığından ötürü tövbeye davet ederek namaz kılmaya iknaya çalışmalıdır. Güzellikle yapılacak tavsiyelere rağmen, eşin namaz kılmamasının sorumluluğu tamamen kendisine yani kılmayana aittir.

VİTİR NAMAZI ve FARZLARLA BİRLİKTE KILINAN (REVATİB) SÜNNETLER

140. Vitir namazı nedir, nasıl kılınır?

Vitir namazı, yatsı namazından sonra kılınan, Hanefilere göre üç rekâtlı vacip bir namazdır. Vitir namazının her rekâtında Fâtiha ve ardından bir sûre ya da birkaç âyet okunur. İkinci rekâat sonunda oturularak sadece tahiyât duası okunur. Üçüncü rekâta kıraat tamamlandıktan (Fâtiha ve ardından bir sûre ya da birkaç âyet okunduktan) sonra eller kulaklara kadar kaldırılarak tekbir alınır ve kunut duaları okunur. Vacib olan bu namaz yatsı namazı kılındıktan sonra sabah namazının vakti girinceye kadar herhangi bir zamanda kılınabilir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), "Vitir namazını yatsı namazı ile tan yerinin ağarması arasında kılın" (Ebû Dâvûd, Vitir, 1; Tirmizî, Salât, 220; İbnü'l-Hümam, Feth, I, 426) buyurmuştur. Uyanabilecek olan kimsenin vitir namazını gecenin sonunda, yani imsak vaktinden bir müddet önce kılması daha faziletlidir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin 162; Tirmizî, Salât, 222). Ancak uyanamayacağına dair endişe taşıyan kimsenin, vitir namazını uyumadan önce kılması uygun olur.

Vaktinde kılınamayan vitir namazının daha sonra kaza edilmesi vaciptir (İbnü'l-Hümam, Feth, I, 426). Diğer mezheplere göre ise vitir namazı kılmak sünnettir (İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 591-594).

141. Vitir namazının delili nedir? Mezhepler arasında vitir namazı hakkında neden farklılıklar vardır?

Vitir namazının dayanağı Hz. Peygamberin (s.a.s.) sözleri ve uygulamalarıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Vitir her (Müslümanın) üzerine bir vazifedir." (Ebû Dâvûd, Vitir, 2; Nesâî, Kıyamu'l-leyl, 40) buyurmuş, günün kılınan son namazının tek sayılı rekâtlarla (vitir) kılınmasını tavsiye ve teşvik etmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 148).

Vitir namazının Hz. Peygamberin (s.a.s.) sünnetiyle sabit olduğu konusunda fikhî mezhepler arasında ihtilaf olmamasına rağmen; hükmü, rekât sayısı, kılınma şekli ve kunût dualarıyla ilgili bazı görüş ayrılıkları vardır. Bu ayrılıkların temel sebebi, konuyla ilgili çok farklı rivayetlerin bulunması ve bunların yoruma açık olmasıdır. Hanefî mezhebine göre vitir namazı, Hz. Peygamber sürekli kıldığı ve zannî olmakla birlikte kesin ifadeler taşıyan bir delille emredildiği için "vacip" kabul edilmiştir (Kâsânî, Bedâ'î, I, 270; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 40). Diğer mezheplere göre ise vitir, "sünnet" namazlardandır (İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 591-595).

142. Vitir namazının üçüncü rekâtında eller niçin kaldırılıp tekrar bağlanıyor?

İbadetler 'tevkîfî', yani Allah'ın emrettiği ve Hz. Peygamberin (s.a.s.) tarif ettiği şekilde eda edilir. Vitir namazında kunüttan önce tekbir esnasında ellerin kaldırılıp bağlanması, Hz. Peygamberden (s.a.s.) gelen bazı rivayetlere dayanmaktadır (Ebû Yûsuf, el-Âsar, s. 21; Zeylaî, Nasbu'r-râye, I, 389-391; Mübârekfûri, Tuhfe, II, 567).

143. Vitir namazında kunût duasını okumayı unutan kimse namazını nasıl tamamlar?

Sözlükte Allah'a ihlasla kulluk etmek, namaz ve duayı uzatmak, sükût etmek, dua etmek, ibadet kastıyla ayakta durmak gibi anlamlara gelen kunût, dinî bir terim olarak, namazda rükûdan önce veya sonra ayakta dua etmeyi ifade eder.

Vitir namazında kunût duasını okumak vaciptir. Bu itibarla kunût duasının terk veya tehirinden dolayı sehiv secdesi yapmak gerekir (Had-dâd, el-Cevhera, I, 92).

Vitir namazını kılmakta olan bir kimse, kunût duasını okumadan rükûya giderse, bu kimse namazına devam eder ve sonunda sehiv secdesi yapar. Ancak bu kişi, rükûdan kalktıktan sonra kunut duasını okursa,

sonrasında tekrar rükû yapmadan secdeye gider ve yine namazın sonunda sehiv secdesi yapar (Kâsânî, Bedâi', I, 274; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 141).

144. Kunût duasını bilmeyen bir kimse ne yapar?

Hanefilere göre, vitir namazının üçüncü rekâtında kunût yapmak vaciptir. Kunûtta tekbir alınır ve kunut duaları olarak bilinen "Allahümme innâ neste'înuke" ve "Allahümme iyyâke na'büdü" duaları okunur (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 442). Bu duayı bilmeyen kimse "Rabbenâ âtinâ" duasını okur veya üç defa "Allahümmeğfir li" der.

Şâfiî ve Mâlikilere göre ise, sabah namazının ikinci rekâtında, rükûdan sonra kunût yapılır. Sabah namazında kunût yapmak Şâfiîlere göre sünnet, Mâlikilere göre ise müstehaptır. Şâfiî veya Mâlikî mezhebine mensup imamın arkasında sabah namazı kılan Hanefî bir kimse, dilerse kunût duasına katılır, dilerse sessizce bekler (Merğînânî, el-Hidâye, II, 32,33).

145. Sabah namazının sünneti hangi durumlarda terk edilebilir?

Sünnetler içerisinde en kuvvetlisi, sabah namazının farzından önce kılınan iki rekâtlık namazdır. Çünkü bu namazla ilgili olarak, Hz. Peygamberden (s.a.s.) bu namazın çok daha faziletli olduğuna dair, diğer nafile namazlar hususunda söylenmeyen sözler varid olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sabah namazının iki rekâtı, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır." (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 96) buyurmuştur.

Herhangi bir farz namaz için ikâmete başlandığında veya imam namaza başladığında nafile namaz kılmak mekruh olup, cemaate katılmak gerektiği hâlde, faziletinden dolayı sabah namazının farzından önce kılınan iki rekâtlık sünnet bundan istisna edilmiştir (Kâsânî, Bedâi', I, 297). İmkân olduğunda bu faziletin elden kaçırılmaması gerekir.

Bu itibarla bir kimse cemaatle kılınan sabah namazının farzından bir rekâta bile yetişebileceğini düşünüyorsa, sünneti kılmalıdır. Buna mukabil kişi, sünnetle meşgul olduğu takdirde farzın tamamını kaçıracağından endişe ederse sünneti terk ederek cemaate katılması gerekir (İbn Mâze, el-Muhîd, I, 448-449).

146. Vakıt namazlarının sünneti ile farzı arasını konuşma, bir şey yeme ve içme gibi herhangi bir sebeple açmak sakıncalı mıdır?

Namaz, farzı ve sünneti ile birlikte bütünlük arz ettiği için, yeme-içme veya gereksiz konuşmalarla, sünnet ve farz namazın arasının açılması uygun değildir. Bu itibarla, vakıt namazlarının farzı ile sünneti arasında

bir zaruret olmaksızın konuşmak, bir şey yemek veya içmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmak Hanefî mezhebindeki tercih edilen görüşe göre, namazın sevabını azalttığından mekruh olur (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 53; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 461; Tahtâvî, Hâşiye, s. 313). Ancak namazların sünneti ile farzı arasında tesbih, zikir ve Kur'an-ı Kerim tilavetinde bulunmak yahut sünnetin evde kılınması hâlinde mescide gidinceye kadar geçen zaman, fasıla (ara verme) sayılmadığı için bunları yapmaktan bir sakınca yoktur.

Farz namazlardan sonra "Allahümme ente's-selâmu ve minke's-selâm Tebârakte ya ze'l-celâli ve'l-ikram" deyip, peşinden varsa son sünneti kılmaya kalkmak, uygun bir davranıştır. Zira Hz. Peygamberin (s.a.s.) bizzat kendisi de, namazlardan sonra üç kere Allah'a istiğfar eder ve şöyle dua ederdi;

اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

(Anlamı: Allah'ım, selam sensin; selamet de ancak sendendir. Mübareksin. Ey Celal ve İkrâm sahibi!) (Müslim, Mesâcid, 135).

147. İkinci namazının sünneti ile yatsı namazının ilk sünnetinin birinci oturushlarında niçin "salli" ve "barik" ve üçüncü rekâtın başında "sühâneke" duaları okunur?

Hanefilerde öğle ile Cuma namazlarının ilk sünnetleri hariç genel olarak nafile namazların her iki rekâtı müstakil bir namaz sayıldığı için, ilk oturushlar da son oturush konumunda olur. Bunun için ikinci ile yatsı namazlarının farzlarının öncesinde kılınan nafile namazların ilk oturushlarında "Salli" ve "Bârik" duaları okunur. Aynı gerekçe ile ilk oturushtan kalktıktan sonra başlanacak son iki rekâta da "Sühâneke" okunur (Bilmen, İlmihal, s. 141-142).

148. Farz namaz öncesindeki sünneti kıldıktan sonra abdestin bozulması hâlinde, yeniden abdest aldıktan sonra sünnetin iade edilmesi gerekir mi?

Namaz, iftitah tekbiri ile başlayıp selam ile sona erer. Bu ikisi arasında namazın sıhhat şartlarından olan bir hususun eksik bırakılmaması gerekir. Mesela abdestli olmak namazın şartlarından olduğu gibi, bu hâlin namazın sonuna kadar devamı gerekir. Ancak selam vererek bir namaz tamamlandığında, daha sonra vuku bulacak durumlar bu namazı iptal

etmez. Buna binaen; sünneti kıldıktan sonra abdestin bozulması hâlinde bu namazın tekrar kılınması gerekmez.

149. Farz namazlarla birlikte kılınan sünnet namazların dayanağı nedir?

Farz namazların öncesinde veya sonrasında sünnet olarak kılmış olduğumuz namazları, Hz. Peygamberin (s.a.s.) bizzat kendisi de kılmış ve ümmetine de bu namazları kılmalarını tavsiye etmiştir. Bu açıdan vakit namazlarıyla birlikte kılınan düzenli (revâtib) sünnetler imkânlar ölçüsünde kılınmalıdır. Zira Hz. Muhammed (s.a.s.) bir hadislerinde, “Her gün sabah namazından önce iki, öğleden önce dört, sonra iki, akşamdan sonra iki ve yatsıdan sonra iki olmak üzere 12 rekât nafilâ namaz kılmaya devam eden kişiye, yüce Allah cennette bir köşk inşa eder.” (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 101) buyurmuştur. İkinci namazı ile ilgili olarak da “İkindiden önce dört rekât namaz kılana Allah merhamet etsin.” (Ebû Dâvûd, Tatavvu', 8) demiştir.

Bir başka hadislerinde de, “Kıyamet gününde kulun ilk hesaba çekileceği şey farz namazdır. Eğer bu namazı tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Aksi hâlde şöyle denilir: Bakın bakalım, bunun nafilâ namazı var mıdır? Eğer nafilâ namazları varsa, farzların eksikliği bu nafilâlerle tamamlanır. Sonra diğer farzlar için de aynı şeyler yapılır.” (Ebû Dâvûd, Salât, 151; Tirmizî, Salât, 193) buyurmuştur.

150. Vakit namazlarıyla birlikte kılınan sünnetleri terk etmenin mahzuru var mıdır?

Farz namazların öncesinde ve sonrasında kılınan revâtib sünnetler, müekked ve gayrimüekked sünnetler olmak üzere iki kısımdır. Müekked sünnet, Hz. Peygamberin (s.a.s.) sürekli kıldığı fakat bağlayıcı olmadığını göstermek amacıyla bazen terk ettiği; gayrimüekked sünnet ise bazen kıldığı, bazen de terk ettiği sünnet demektir. Gayrimüekked sünnetlere müstehab da denilmektedir. Müekked sünnetleri mazeret olmadan terk etmek doğru değildir. Mazeretsiz terk edilmeleri, 'isâet' yani yanlış ve kusurlu bir davranış olur; azap gerektirmese de ahirette kınanmayı gerektirir. Gayrimüekked sünnetler ise mazeret olmadan da bazen terk edilebilirler. Bunları terk etmek kınanmayı gerektirmez (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, I, 218-221; II, 170, 451-453).

151. Öğle ve yatsının son sünnetleri dört rekât olarak kılınabilir mi?

Hz. Peygamberin (s.a.s.) öğle namazının son sünnetini dört rekât kıldığı ve tavsiye ettiğine dair rivayetler bulunduğu gibi (Ebû Dâvûd, Tatavvu', 7; Tirmizî, Salât, 205), iki rekât kıldığı ve tavsiye ettiğine dair rivayetler de mevcuttur (Buhârî, Teheccüd, 29, 34; Ebû Dâvûd, Tatavvu', 1). Ancak iki rekât kılındığına yönelik rivayetler daha kuvvetli ve meşhur olduğundan tercih edilmiş ve genel olarak uygulama bu yönde yerleşmiştir.

Bu itibarla, öğle ve yatsı namazlarının son sünneti, iki rekât olarak kılınabileceği gibi dört rekât olarak da kılınabilir. Dileyen bunları, iki rekâta bir selam vermek suretiyle de kılabilir (Merğînânî, el-Hidaye, II, 35).

NAMAZIN FARZLARI

152. Namazda niyet sadece kalben yapılırsa yeterli olur mu? Kılınan namaza farz ya da sünnet diye niyet etmek gerekir mi?

Niyet, namazın şartlarından biridir. Niyet, kalbe ait bir iş olup, kişinin bir şeye karar vermesi, hangi işi ne maksatla yaptığını bilmesi demektir. Namazda muteber olan, kalpteki niyettir. Dil ile söylenmesinin bir zararı yoktur (Merğînânî, el-Hidaye, I, 297). Farz ya da vacip kılınan kişinin hangi namazı kıldığını tayin etmesi gerekir. Sünnetlerde ise kıldığı namazın hangi vaktin sünneti olduğunu belirlemesi şart değildir (Şârnübülâli, Merâkî'l-felâh, 83).

153. Sabah namazı imsak vaktinin girmesiyle kılınabilir mi?

Sabah namazı, tan yerinin ağarması demek olan ikinci fecrin doğmasından başlayarak güneşin doğmasına kadar devam eder. Buna göre imsak vakti, başka bir deyişle oruç yasaklarının başlama vakti, fecri sadıkan oluşması, yani tan yerinin ağarmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de, “Artık (Ramazan gecelerinde) eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Şafağın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın.” (Bakara, 2/187) buyrulmaktadır. İmsak ile birlikte sabah namazının vakti girdiğine göre bu vakitte sabah namazı kılınabilir. Bununla birlikte, konuyla ilgili bazı rivayetlere dayanan Hanefiler, biraz geciktirilerek kılınmasını daha uygun (müstahap) bulmuşlardır (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 227; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 29-30; Zeylaî, Tebyîn, I, 82). Zira Peygamber Efendimiz, “Sabah namazını gün aydınlanınca kılın.” (Tirmizî, Salât, 5) buyurmuştur.

Sabah namazının vakti, güneşin doğmasına kadar devam eder. Zira Cebrail'in Hz. Peygambere (s.a.s.) imamlık ettiğine ilişkin hadise göre Cebrail sabah namazını birinci günde tan yeri ağardığında, ikinci günde de ortalık aydınlanıp güneş doğmasına yakın bir vakitte kıldırması ve “Bu

iki vaktin arası, senin ve senin ümmetin için sabah namazının vaktidir.” (Tirmizî, Salât, 1; Nesâî, Mevâkit, 5,9; Muvatta, Vükût, 3) demiştir.

154. “Asr-ı evvel” ve “asr-ı sani” ne demektir?

“Asr-ı evvel”, ikindi namazının ilk vakti; “asr-ı sâni” ise ikindi namazının ikinci vakti demektir. İkinci namazının vakti, öğle namazının vaktinin sona ermesi ile başlar. Öğle namazının vaktinin ne zaman sona ereceği, fakihlerin kullandıkları delillerin farklılığı sebebiyle ihtilafı olduğu için buna bağlı olarak ikindi namazının vaktinin başlayacağı zaman da ihtilaf konusu olmuştur. Buna göre İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ile diğer üç mezhep imamına göre öğle namazının vakti; güneşin tepe noktasından batıya meyli sırasında oluşan gölge (fey-i zeval) hariç herhangi bir şeyin gölgesi kendisi kadar olunca öğle namazının vakti bitmiş ve ikindi namazının vakti başlamış olur (Merğînâni, el-Hidâye, I, 255-256; Şirbîni, Muğnî'l-Muhtac, I, 190; Dusûki, Hâşiye, I, 177; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 12-14). İşte bu vakte “asr-ı evvel” (ikindi namazının ilk vakti) adı verilir.

İmam Ebû Hanîfe'ye göre ise öğle namazı vakti “fey-i zeval” hariç, bir şeyin gölgesi kendisinin iki katı kadar olunca sona erer. Bu vakte ise “asr-ı sâni” (ikindi namazının ikinci vakti) adı verilir (Kâsânî, Bedâi', I, 122; Merğînâni, el-Hidâye, I, 255-256; Zeylâi, Tebyîn, I, 80).

Diyanet İşleri Başkanlığının yayınlamakta olduğu Diyanet Takvimi'nde ikindi namazının vakti, “asr-ı evvel” esasına göre düzenlenmiştir ve namazlar asr-ı evvel içtihadına göre kılınmaktadır. Dolayısıyla bir mazeret olmadıkça buna göre hareket edilmelidir. Ancak öğle namazını asr-ı evvelden önce kılamamış bir kişinin ikindiye kılmadan önce öğle namazını kılması daha uygun olur.

155. İkinci namazı ne zaman başlar, ne zamana kadar kılınabilir?

İkinci namazı vaktinin başlangıcı, öğlen namazı vaktinin sona ermesine bağlı olduğu için, öğle namazının sona ermesi konusundaki görüş ayrılığı ikindi vaktinin başlamasına da yansımıştır. Dolayısıyla İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre öğle vakti, her şeyin gölgesi ‘fey-i zevâl’ hariç kendisinin bir misli olduğu zaman biter ve ikindi namazının vakti başlar. Buna asr-ı evvel (ikinci namazının ilk vakti) denir. Ebû Hanîfe'ye göre ise öğle vaktinin bitişi, her şeyin gölgesi “fey-i zevâl” hariç kendisinin iki misli olduğu zaman biter ve ikindi namazının vakti başlar. Buna asr-ı sâni (ikinci namazının

ikinci vakti) denir. Diyanet İşleri Başkanlığı takviminde asr-ı evvel uygulaması esas alınmaktadır.

İkinci namazının son vakti güneşin batışından hemen öncedir. Ancak mazeret yoksa bu ana kadar geciktirmemek gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), ikindi namazını güneş sarıncaya kadar bırakıp sonra tavuğun yem topladığı gibi aceleyle kılmayı, münafıkların namazı olarak nitelemiştir (Ebû Dâvûd, Salât, 5). Fakat daha önce kılınamamışsa, güneş batmak üzere de olsa kılınır (Kâsânî, Bedâi', I, 124; Merğînâni, el-Hidâye, I, 256, 261-262; Zeylâi, Tebyîn, I, 80; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 15-16). Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Güneş batmazdan önce ikindi namazından bir rekâta yetişen, namazın tamamına yetişmiş sayılır.” (Buhârî, Mevâkit 28)

Şâfiî mezhebine göre ikindi namazının vakti, kendi içinde “fâziletli”, “ihtiyârî”, “kerâhetsiz cevâz”, “kerâhetli cevâz” ve “özür” olmak üzere beşe ayrılır. Her şeyin gölgesinin bir buçuk katına çıktığı zamana kadar fazilet, iki misline çıktığı zamana kadar ihtiyârî vakittir. Bir özür yok iken bu ihtiyârî vakti geçirmek caiz değildir. Mekruh vakit ise bundan sonra güneşin batmasına kadarki vakittir. Güneşin batışından önce bir rekât da olsa kılabilen kimse ikindi namazını kılmış olur (İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 15-16; Nevevî, el-Mecmû', III, 27).

156. Akşam namazı ne zamana kadar kılınır?

Akşam namazının vakti; güneşin batması ile başlayıp, Ebû Hanîfe'ye göre güneşin batışından sonra ufukta kalan aydınlık kayboluncaya kadar devam eder. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Akşam namazı vaktinin başlangıcı güneşin batışı, sonu da ufukun kayboluşudur” (Tirmizî, Salât, 2; 282) buyurmuştur. Bir rivayette de Hz. Peygamber (s.a.s.), yatsı namazını şafağın düşmesinden sonra kılmıştır (Darekutnî, I, 496).

Rivayetlerdeki ‘şafak’ veya ‘ufuk’ kelimeleri İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kırmızılıktan sonraki beyazlıktır. Ayrıca Ebû Hanîfe bu konuda delil olarak, “Akşam namazı vaktinin sonu ufukun karardığı vakittir” (İbn Hanbel, el-Müsned, XI, 570; bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 2; Taberânî, Mu'cemü'l-Kebir, XXVII, 160) hadisine dayanmıştır.

İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'le birlikte diğer mezheplere göre ise akşam namazının son vakti, güneşin batışından sonraki kızılılık gidinceye kadar devam eder. Zira hadisteki ‘aydınlık’ güneşin batışından sonraki kızılıktır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), “Aydınlık kızılıktır. O kaybolunca namaz vacip olur.” (Dârekutnî, es-Sünen, I, 506; bkz. Muvatta, Vükûtu's-Salât, 23; Zeylâi, Nasbu'r-râye, I, 233) buyurmuştur.

157. Yatsı namazı ne zamana kadar kılınabilir?

Yatsı namazının vakti, akşam namazının vakti çıktıktan sonra başlar, "imsak" vaktine (tan yerinin ağarmaya başlamasına) kadar devam eder (Tahâvî, Şerhu me'âni'l-Âsâr, I, 159; Kâsânî, Bedâ'î, I, 124; Merğînânî, el-Hidâye, I, 258; Zeylaî, Tebyîn, I, 81). Yatsı namazı bu süre içinde herhangi bir vakitte kılınabilir. Bununla birlikte bazı âlimler, bütün farz namazlarda olduğu gibi yatsı namazını da vaktinin ilk diliminde kılmanın Hz. Peygamberin (s.a.s.) tavsiyesi gereğince daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Buna karşılık yine bazı rivayetlere dayanarak yatsı namazını gecenin biraz ilerleyen diliminde kılmanın daha uygun olduğunu söyleyen âlimler de vardır (İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 28).

Şâfiî mezhebine göre yatsı namazının vakti batı ufkiyadaki kızılığın kaybolmasıyla başlar, tan yeri ağarmasına kadar devam eder. Ancak bu mezhebe göre yatsı namazının vakti kendi içinde "faziletli", "ihtiyârî", "cevâz" ve "özür" olmak üzere dörde ayrılır. Faziletli vakit, vaktin başında kılınmasıdır. İhtiyârî vakit, gecenin ilk üçte bir vaktidir. Bundan sonra fecre kadarki vakit ise cevaz vaktidir. Bu vakitte yatsı namazını kılmak caiz ise de mekruhtur. Özür vakti ise yatsının cem-i takdim ile kılınacağı akşam namazı vaktidir (Nevevî, el-Mecmû', III, 31).

158. Bir vaktin namazı kılınırken diğer namazın vakti girerse kılınmakta olan namaz bozulur mu?

Bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin ezanı okunsa, namaz tamamlanır (Buhârî, Mevâkit, 28). Bu namazı kaza etmeye de gerek yoktur. Ancak unutmamak gerekir ki bir özür olmadan namazı son vaktine bırakmak tahrimen mekruhtur.

Sabah ve cuma namazı dışında namaz kılariken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağı konusunda âlimler görüş birliği içindedir. Sabah namazında ise güneş doğarken namaz kılmayı nehyeden hadislere dayanan İmam Ebû Hanîfe, güneşin doğmasının kılınmakta olan namazı bozacağını söylemiştir. Bunun yanında İmam Ebû Yûsuf ve Muhammed son oturuşta teşehhüd miktarı oturulmuşsa namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir (Kâsânî, Bedâ'î, I, 124; İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 397). Diğer mezhepler ise Hz. Peygamberin (s.a.s.) sabah namazının bir rekâtı kılındıktan sonra güneş doğar veya ikindi namazının bir rekâtı kılındıktan sonra güneş batarsa o namazın tamamlanacağını ve geçerli olacağını bildiren hadisine (Buhârî, Mevâkit, 27) dayanarak namaz kılariken vaktin çıkmasının o namazı bozmayacağını belirtmişlerdir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 95; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 16-17).

Buna göre sabah namazında ihtilaf bulunmakla birlikte bir vaktin namazı kılınırken diğer vaktin ezanının okunması, kılınmakta olan namazı bozmadır.

159. Hangi vakitlerde namaz kılmak mekruhtur; bunun sebebi nedir?

Güneşin doğmasından yükselmesine kadar olan zaman diliminde, güneş tam tepe noktasındayken ve güneşin batma zamanında namaz kılmak mekruhtur.

İslam, Allah'tan başkasına ibadet etmeyi ya da bunu çağrıştıracak bütün tutum ve davranışları yasaklar. Belli vakitlerde namaz kılınmasının yasak veya mekruh olması da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Zira güneşin tam doğuş, tam tepe noktasında ve tam batış hâlinde olduğu zamanlar mecusilerin ibadet vakitleridir. Bu vakitlerde namaz kılınmasının yasaklanması veya kısıtlanması, ateşperestlerin ibadet vakitleri ile çakışarak onlara benzenilmemesi amacıyla. Böylece müslümanlarda kimlik ve ibadet bilincinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu vakitlerin, namazın kemâl anlamda edasına engel bir özelliğinin olduğu da belirtilmiştir (Nesâî, Mevâkit, 29; İbn Mâce, İkâmetü's-salati ve's-sünen, 148; Zeylaî, Tebyîn, I, 85; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtar, II, 384).

Şâfiî mezhebine göre ise güneşin doğuşu, tam tepede oluşu ve batışı zamanında sadece nafile namaz kılmak mekruhtur. Bu hususta "Sizden biriniz sabah namazından sonra güneş doğana kadar, ikindiden sonra güneş batana kadar namaz kılmasın" (Muvatta, Kur'an, 48) hadisini delil olarak zikretmişlerdir. Bu vakitlerde farz namazlar, kaza namazları, revâtib sünnetler, tahiyetü'l-mescid namazları gibi sebepli namazlar kılınabilir. Ayrıca ikindiden sonra güneşin sararmasından batışına kadar nafile namaz kılmak tenzihen mekruhtur (Nevevî, Ravda, I, 305). (Bkz. 315 ve 316 nolu fetvalar)

160. Vakitlerin oluşmadığı yerlerde namazlar nasıl kılınır?

Vakit, namazın şartlarından birisidir. İslam bilginleri arasında "vakit, namazın şartıdır" gerekçesiyle vakitlerin teşekkül etmediği yerlerde o vaktin namazının farz olmadığını söyleyenler varsa da, namazın asıl sebebinin ilahî hitap olduğunu esas alarak, bu yörelerde namazların takdirle kılınacağını söyleyen âlimler çoğunluktadır (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtar, II, 18-19). Hz. Peygamberin (s.a.s.), günlerin uzun olması sebebiyle vakitlerin somut olarak belirlenemediği kıyamet öncesi günlerde namazların takdir edilerek kılınması gerektiğini belirtmesi (Müslim, Fiten ve Eşrâtü's-sâat, 110) bu görüşe kaynaklık etmektedir. Bu hadis, vakitlerin oluşmamasının namazı

düşürmeyeceğini ortaya koyduğu gibi, vakit oluşmayan bölge ve zamanlarda namazların, vakitleri takdir ederek kılınması gerektiğini açıkça göstermektedir. Anlaşıyor ki, ilahî hitap, Hz. Peygamberin (s.a.s.) sünneti ve ameli tevâtür gereği bütün Müslümanlar, bir günde yani 24 saatte 5 vakit namazla mükelleftirler. Aksi hâlde kutuplarda ve kutuplara yakın bölgelerde olduğu gibi dünyanın bazı yerlerinde yaşayan Müslümanların bir kısmı (altı ay gece altı ay gündüz olduğu için) yılda sadece beş vakit namaz kılacaklardır. Şu hâlde, bir bölgede herhangi bir namazın vakti gerçekleşmiyorsa veya tam olarak belirlenemiyorsa, o namazın vakti takdir edilerek kılınır.

61. Kibleye yönelmeden kılınan namaz geçerli olur mu?

Bilerek kible yönünden başka yöne doğru kılınan namaz geçersiz olur.

Kible yönünü bilmeyen kimse ise araştırma yapar; edindiği bilgi veya kanaate göre namazını kılar. Eğer namazı tamamladıktan sonra hata ettiğini anlarsa, namazı sahih olur. Yeniden kılması gerekmez. Araştırma yaptığı hâlde hatalı tarafa döndüğünü namaz esnasında anlarsa, namaz içinde doğru olan tarafa döner ve namazına devam eder. Herhangi bir araştırma yapmadan veya kimseye sormadan rastgele bir yöne dönüp namaz kılan kimse ise, eğer döndüğü o yön, kible istikameti değilse namazını iade eder (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 119).

162. Kiblesinde hata tespit edilen camilerle ilgili ne yapmak gerekir?

Kâbe'yi görerek namaz kılanların, doğrudan Kâbe'ye; görmeden kılanların ise Kâbe istikametine yönelmeleri (istikbâl-i kible), namazın farzlarından. Uzaklardan Kâbe'ye yöneliş, ancak takribî (yaklaşık) olarak gerçekleşebilir. Bu yönelişte esas olan, namaz kılanın yüzünün Kâbe istikametinden tamamen sapmamış olmasıdır. Kâbe veya Kâbe'nin gökyüzüne doğru dikey doğrultusu, kişinin yüz açısı içerisinde kaldığı sürece namaz kılan, kibleye yönelmiş sayılmaktadır (el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, I, 70).

Buna göre namaz kılan, kendisini Kâbe'ye dik olarak bağlayan doğrudan, sağa veya sola tam 45 (kırk beş) derece dönmediği takdirde yüzü, Kible istikametinden tamamen sapmış olmaz. Dolayısıyla da namazın sıhhatine engel teşkil etmez. Bununla birlikte namaz kılan kişi, gücünün yettiği ölçüde Kâbe istikametine tam isabet edecek şekilde yönelmeye çalışmalıdır.

Daha önce kible istikameti yanlış olarak yapılmış olan camilerde kılınan namazlar sahihtir. Ancak kible sapmaları, en kısa zamanda ve

mümkün olan en uygun yolla düzeltilmelidir'lerin mihraplarının Kâbe istikametine yözen gösterilmelidir.

163. Kâbe'nin içinde namaz kılınır mı?

Hz. Peygamber (s.a.s.), Kâbe'nin içerisine girip namaz kılmış (Buhârî, 51, 52, Salât 30, 81, 96; Müslim, Hac, 388-394; Muvatta, Hac 193). Dolayısıyla Kâbe'nin içinde kılınan namaz geçerlidir. Zira Kâbe'den maksat, binanın üzerinde bulunduğu yer ve alandır (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 119). Kâbe'nin içinde namaz kılan kimse istediği yöne dönebilir.

164. Sarhoşken namaz kılınabilir mi?

Öncelikle belirtmek gerekir ki, alkollü içki ve uyuşturucu kullanmak haramdır. Bu sebeple bir Müslümanın alkollü içki içmesi ve uyuşturucu kullanması düşünülemez. Ancak her nasılsa bu haramı işleyen kişi, bunun haramlığını inkâr etmedikçe Müslümandır. Dolayısıyla ibadetleri yerine getirmekle mükelleftir. Ancak sarhoşluk, kişinin bilincini etkilediği için bu hâlde iken kılınan namaz geçerli olmaz. Allah Teala, "Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın." (Nisâ, 4/43) buyurmuştur.

Kuşkusuz, dua ve ibadet bir idrak ve şuur işidir. Bunun içindir ki, bütün ibadetlerde Müslüman olma ve buluş çağına ulaşmanın yanında akıllı olmak şart koşulmuştur. İbadetlerin makbul olması için, ibadet niyetiyle ve ihlasla yapılması gerekir. Bu sebeple namaz kılan, oruç tutacak ve dua edecek kimsenin ne dediğini, ne yaptığını bilecek kadar ayık olması, aklının başında olması gerekir. Bu itibarla, alkol alan veya uyuşturucu kullanan kişi, ne dediğini bilemeyecek kadar sarhoş değilse, bir başka ifadeyle ne yaptığını ve ne okuduğunu bilecek düzeyde bir bilince sahipse namazlarını kılması gerekir. Bunun için belirlenmiş bir süre yoktur.

165. Kadınlar namazda ellerini erkekler gibi bağlayabilirler mi?

Namazda, sağ el sol elin üstüne gelecek şekilde elleri bağlamak sünnettir (Buhârî, Ezân 87; Müslim, Salât 54; Ebû Dâvûd, Salât 122; Tirmizî, Salât 75; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 3). Ancak bu bağlamanın nerede olacağına dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetler ile sahabe ve tâbiîn uygulamalarına bağlı olarak, erkekler bazı mezheplere göre göbek altında, bazı mezheplere göre göğüslerinin üzerinde, bazılarına göre ise göğüs ile göbek arasında ellerini bağlarlar.

Kadınların ellerini bağlaması, namazda elleri bağlamanın sünnet olduğunu kabul eden âlimlerin ittifakına göre, göğsün üzerine bağlama şeklindedir. Bu bağlama şekli, kadınların vücut yapısı bakımından te-settürün ruhuna daha uygun bir davranış olarak yorumlanmıştır. Bu yorum ve eskiden beri süren uygulama, kadınların el bağlamalarının Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde de böyle olduğunu ileri sürmeye imkân verecek nitelikte gözükmektedir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 163-164; Tehânevî, l'İlâ'î's-sü-nen, II, 669-675). Namazda ellerin nerede bağlanacağına dair ileri sürülen görüşler, namazın esasını ilgilendiren hususlardan olmadığından bu görüşlerden herhangi birine göre davranan bir kişinin namazı bozulmaz.

166. Kadın başı açık namaz kılabilir mi?

Ergen olmuş Müslüman bir hanımın, mahremi olmayan erkeklerin yanında olduğu gibi, namaz kılarken de vücudunun dinen örtülmesi gereken yerlerinin tamamını örtmesi gerekir. Baş da örtülmesi gereken yerlerdendir. Hz. Âişe'den rivayet edilen bir hadiste Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allah, ergenlik çağına ulaşmış kadının başörtüsüz namazını kabul etmez." (Ebû Dâvûd, Salât, 87) Ayrıca Hz. Peygamberin (s.a.s.) eşlerinin evlerinde namaz kılarken başlarını örtüklerini, kendisinin de başı açık namaz kılan genç kızları uyardığını ve bülüğa eren kadınların başlarını örterek namazlarını kılmaları gerektiğini bildiren hadisler vardır (Ebû Dâvûd, Salât, 87). Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanından günümüze kadarki uygulama da böyledir.

167. Kadınlar ayakları çıplak namaz kılabilirler mi?

Kadınların ayakları Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre avret mahalli olmadığından, topuklarından yukarıya açık olmamak kaydıyla çorapsız namaz kılabilirler (Merğînânî, el-Hidâye, I, 289,290; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 101-103). Diğer mezheplerde ise, kadınlar açısından ayaklar da örtülmesi farz olan yerlere dâhil olduğundan onların da çorap ya da elbise ile örtülmesi gerekir. Bu görüşe göre kadının ayakları çıplak olarak kıldığı namaz sahih (geçerli) olmaz (İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 328-329; Şirbîni, Muğnî'l-muhtâc, I, 285). İhtiyatlı olan, kadınların namaz kılarken ayaklarını örtmeleridir.

168. İş elbisesi ile namaz kılınabilir mi?

Namazın şartlarından birisi necasetten (pislikten) taharettir. Namaz kılacak kişinin elbisesinde, bedeninde ve namaz kılacağı yerde, kan,

idrâr, şarap, dışkı gibi namaza mani necasetler bulunmamalıdır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 228,229).

İşin cinsine göre iş elbisesinde bulunan badana, boya, madenî yağlar, pas ve benzeri kirler necaset olmadıkları için namazın sıhhatine engel değildir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 228-248). Ancak, namaz için camiye veya mescide gidecek kişinin temiz elbise giymesi Kur'an-ı Kerim'in emridir (A'râf, 7/31).

169. Elbiseye bulaşan bebek kusmuğu namaza engel olur mu?

İnsanın midesinden gelen ve ağız dolusu olan kusmuk, necistir. Bebek kusmuğu da buna dâhildir. Bir bebeğin emdikten hemen sonra kusması ve içtiği sütün olduğu gibi geri gelmesi hâlinde bu kusmuk da Hanefî mezhebine göre pistir. Kusmuk, necaset-i ğalıza hükmünde olduğundan bir elbiseye bulaştığında, katı bir hâlde bulaşu ise bir dirhemi, yani yaklaşık 3 gramı geçtiğinde namaza mani olur. Sıvı bir hâlde bulaştığında ise, avuç ayası kadar olan bir alan veya daha fazlasını kapladığında namaza mani olur. Bu miktarlardan az olan kusmuk ise ruhsat kapsamında olup namaza engel olmaz. Ancak insanın bedeninde, elbisesinde veya namaz kılacağı yerde bulunan az veya çok her türlü pisliği temizlemesi namazın ruhuna yakışır bir davranış olduğundan, temizleme imkânı olduğu hâlde az da olsa bu pislikle namaz kılmak mekruhtur (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 202-205; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, I, 506, 522-526).

170. Kıraatin bazı namazlarda açık bazılarında gizli okunmasının sebebi nedir?

İbadetler tevkifidir; yani farz oluş gerekçelerinin ve yapılış şekillerinin akılla bilinmesi mümkün değildir. Allah emrettiği için ve Hz. Peygamber (s.a.s.) nasıl yaptıysa öyle eda edilir. Namaz da böyledir. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Beni namazı nasıl kılarken gördüyseniz siz de öyle kılınız." (Buhârî, Ezan, 18) buyurmuştur.

Bu sebeple gündüz kılınan farz namazlarda kıraatin gizli, gece kılınan farz namazlarda ise açıktan olması Hz. Peygamberin (s.a.s.) sünnetine ve dini ondan öğrenip sonrakilere öğreten sahabe-i kirâmın uygulamasına dayanmaktadır (Bkz. Buhârî, Salât, 96-105; Ebû Dâvûd, Salât, 131, 134, 137).

Her ne kadar bazı âlimler "Salâtında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İhsisi ortası bir yol tut." (İsrâ, 17/110) âyetindeki "salât" kelimesini "namaz" olarak te'vil etmişlerse de (Buhârî, Tevhîd, 44; Beyhâkî, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 261) çoğunluğa göre bu âyetteki "salât" kelimesi "dua etme" anlamındadır (Tahâvî, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 239).

171 Namazda sûrelerin Türkçe tercümesi okunabilir mi?

Namazda sûrelerin Türkçe tercümesinin okunması caiz değildir. Konu ile ilgili olarak, Din İşleri Yüksek Kurulunun 04.12.1997 tarihinde aldığı 103 numaralı kararda şöyle denilmektedir:

Kur'an-ı Kerim'in namazda Türkçe tercümesinin okunmasına gelince: Kur'an-ı Kerim'de "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun." (Müzzemmil, 73/20) buyrulduğu gibi, Hz. Peygamber (s.a.s.) de bütün namazlarda Kur'an-ı Kerim okumuş ve namaz kılmayı iyi bilmeyen bir sahabiye namaz kılmayı tarif ederken "...sonra Kur'an'dan hafızanda bulunanlardan kolayına geleni oku." (Müslim, Salât, 45) buyurmuştur. Bu itibarla namazda kıraat yani Kur'an okumak, Kitap, Sünnet ve İcma ile sabit bir farzdır.

Bilindiği üzere Kur'an, Cenab-ı Hakk'ın Hz. Muhammed'e (s.a.s.) Cebrail aracılığı ile indirdiği manaya delalet eden elfâzın ismidir. Sadece mana olarak değil, Resûlullah'ın (s.a.s.) kalbine lafızları (sözleri) ile indirilmiştir. Bu itibarla bu lafızlardan anlaşılan ve başka lafızlarla ifade edilen mana Kur'an değildir. Çünkü indirildiği elfâzın dışında, hatta Arapça bile olsa, başka sözlerle ifade edilen mana Cenab-ı Hakk'ın kelamı değil, mütercimim ondan anladığı yorumdur. Oysa Kur'an kavramının içeriğinde, sadece mana değil, bir rûknü olarak onun elfâzı da vardır. Nitekim;

"Şüphesiz O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu Râhu'l-emin (Cebrail), uyarıcılardan olası diye, senin halbine apaçık Arap diliyle indirdi." (Şuarâ, 26/192-195); "İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik..." (Tâhâ, 20/113); "Korunsunlar diye dosdoğru Arapça bir Kur'an indirdik." (Zümer, 39/28); "Bu bilen bir toplum için, âyetleri Arapça bir Kur'an olmak üzere ayrıntılı olarak açıklanmış bir kitaptır." (Fussilet, 41/3) gibi tam on ayrı yerde (Yûsuf, 12/2; Ra'd, 13/37; Nahl, 16/103; Şûra, 42/7; Zuhruf, 43/3; Ahkâf, 46/12) Kur'an'ın Arapça olduğunu ifade eden âyetlerden, sadece mananın değil, lafızlarının da Kur'an kavramının içeriğine dâhil olduğu açık ve kesin bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu sebeplerdir ki, tercümesine Kur'an denilemeyeceği ve tercümesinin Kur'an hükmünde olmadığı konusunda İslam âlimleri görüş birliği içindedir.

Bilindiği üzere tercüme, bir sözün anlamını başka bir dilde dengi bir sözle aynen ifade etmek demektir. Oysa her dilin, başka dillerde bulunmayan (kendine ait) ifade, üslup ve anlatım özellikleri vardır. Bu yüzden, edebî ve hissî yönü bulunmayan bazı kuru ifadeler dışında, hiçbir tercüme aslının yerini tutamaz ve hiçbir tercümede her bakımdan aslına tam bir uygunluk sağlanamaz. O hâlde, Kur'an-ı Kerim gibi, ilahî belağat ve i'cazî hâiz bir kitabın aslı ile tercümesi arasındaki fark, yaratan ile yaratılan arasındaki fark kadar büyüktür. Çünkü biri yaratan Yüce

Allah'ın kelamı; diğeri ise yaratılan kulun âciz beyanı. Hiç böylesi bir tercümenin, Allah kelamının yerine konulması ve onunla aynı hükümde tutulması mümkün olur mu?

Kaldı ki, İslam dini evrensel bir dindir. Değişik dilleri konuşan bütün Müslümanların ibadette ortak bir dili kullanmaları onun evrensel oluşunun bir gereğidir.

Herkesin konuştuğu dil ile ibadet yapmaya kalkışması, Hz. Peygamberin (s.a.s.) öğrettiği ve bugüne kadar uygulana gelen şekle ters düşeceği gibi içinden çıkılmaz birtakım tartışmalara da yol açacağı muhakkaktır. Konuya ülkemiz açısından baktığımızda ise böyle bir uygulamanın dışarıda Türkiye aleyhinde, içeride ise devlet aleyhinde bir malzeme olarak kullanılacağı, vatandaşların birlik ve beraberliğini zedeleyeceği, sonuç olarak birtakım huzursuzluklara sebebiyet vereceği dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Öte yandan, sayısı yüzleri aşan tercüme ve meal arasından din ve vicdan hürriyetini zedelemeyen, üzerinde birlik sağlanacak birisinin namazda okunmak üzere seçilmesi ve bunu herkesin benimsemesi mümkün görülmemektedir.

Türkçe tercüme ile namaz kılmak ve Türkçe dua etmek birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü dua kulun Allah'tan istekte bulunmasıdır. Bunun ise herkesin konuştuğu dil ile yapılmasından daha tabii bir şey olamaz ve zaten genelde de ülkemizde Türkçe dua yapılmaktadır.

Diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliklerinden biri de i'cazıdır. Bir benzerinin ortaya konulması konusunda, Kur'an bütün insanlığa meydan okumuştur. Bu i'cazın sadece anlamda olduğu söylenebilir. Aksine, "onun Allah katından indirildiğinde şüphemiz varsa, haydi bir benzerini ortaya koyun" anlamındaki tehdidi (meydan okuma) âyetlerinden (Bakara, 2/23-24; Yûnus, 10/37-38; Hûd, 11/13; İsrâ, 17/88; Tûr, 52/33-34) bu özelliğin daha çok lafızla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca bir benzerini ortaya koymak için, insanlar ve cinler bir araya toplanıp birbirlerine destek olsalar bile bunu başaramayacaklarını ifade eden İsrâ suresinin 88. âyet-i kerimesinden de, Kur'an'ın bir benzerinin yapılamayacağı ve bu itibarla tercümesinin Kelâmullah sayılamayacağı, o hükümde tutulamayacağı ve dolayısıyla namazda tercümesinin okunamayacağı açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim 1926 yılında İstanbul Göztepe Camii İmam-Hatibi Cemal Efendi'nin Cuma namazında Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümesini okumasıyla ilgili olarak İstanbul Müftülüğü'nün 20 Mart 1926 tarih ve 92-93 sayılı yazısı üzerine, altında Atatürk

tarafından göreve getirilen ilk Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'nin imzası bulunan 9 Ramazan 1324/23 Mart 1926 tarih ve 743 numaralı Müşavere Hey'eti kararında:

"Namazda kıraet-i Kur'an bi'l-icma farz ve Kur'an'ın hangi bir lûgat ile tercemesine Kur'an itlakı kezalik bi'l-icma gayr-ı caiz ve namazda kıraet-i Kur'an mahallinde terceme-i Kur'an'ın adem-i cevazı da bi'l-umum mezahib fukahasının icma ile sabit olduğundan, hilafına mücaseret, namazı vaz'-ı şer'isinden tağyir ve emr-i dini istihfaf ve mel'abe şekline vaz'ı mutazammın olduğu gibi, beyne'l-müslimin iftirak ve ihtilafa ve memlekette fitne hüdusuna bâis olacağından, fiil-i mezbûre mecasereti sabit olan merkûm Cemal Efendinin uhdesindeki vezaif-i ilmîye ve diniyenin ref'i, emr-i zaruri hâlini almış olmakla ol vechile tebligat icrası..." denilmiştir.

Şüphesiz bir Müslümanın en azından namazda okuduğu Kur'an-ı Kerim metinlerinin anlamlarını bilmesi ve namazda bunları anlayarak ve duyarak okuması son derece önemlidir ve bu zor da değildir. Ancak manasını anlamak, onun hidayetinden faydalanmak ve Yüce Rabbimizin emir, yasak ve öğütlerinin neler olduğunu öğrenmek için Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmenin ve bu maksatla meal, tercüme ve tefsirlerini okumanın hükmü başka; bu tercümeleri Kur'an yerine koymanın ve Kur'an hükmünde tutmanın hükmü yine başkadır.

Namazda ve ibadet olarak Kur'an-ı Kerim aslı lafızları ile okunur. Yüce Rabbimizin bize olan öğüt, buyruk ve yasaklarını öğrenmek, onun irşadından yararlanmak maksadıyla ise, tercüme, meal ve açıklamaları okunur. Bu maksatla Kur'an-ı Kerim'in tercüme, meal ve açıklamalarını okumak da çok sevaptır ve genel anlamı ile ibadettir.

72. Namazda kıraati, Mushaf'a bakarak yapmak caiz midir?

Ebü Hanîfe'ye göre namazda, sûre veya âyetleri Mushaf'a bakarak okumak namazı bozar. İmameyn'e göre ise, mekruh olsa da namaz bozulmaz (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 11). Şâfiilere göre de bir kimse, namazda Fâtiha sûresini Mushaf'a bakarak okursa namazı geçerli olur (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 240-241).

Öte yandan bir kişi, namazda okuyacağı sûreleri, kıraat sahih olacak şekilde öğrenip namazını dosdoğru kılmaya çalışmalıdır. Hiçbir âyet bilmiyor veya okuyamıyorsa öğreninceye kadar, "Sübhânallâhi ve'l-hamdu lillâhi velâ ilâhe illallâhu vellâhu ekber" der. Bunu da söyleyemiyorsa sanki bir dilsizmiş gibi kıyamda üç kez "Sübhânallâh" diyecek kadar

durur sonra rükûya gider. En kısa zamanda namazda okunacak kadar sûre veya âyet öğrenir (Ebû Yûsuf, el-Âsâr, I, 12; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtar, I, 419; Tahtâvi, Hâşiye, s. 225).

173. Namazda okunması farz olan kıraati, dudakları kıpırdatmadan, sadece zihinden geçirmekle namaz geçerli olur mu?

Konuşma yetisine sahip kişinin namazda Fâtiha ve diğer sureleri, dili ve dudağı kıpırdatmaksızın ve ses çıkartmaksızın zihinden geçirmesi okuma (kıraat) sayılmaz. Böyle yapmakla namazın rükûnu olan kıraat yerine getirilmiş olmaz. Kişinin kendi duyabileceği bir sesle, fısıldar gibi, harfleri yerlerinden çıkartarak ve eğer yanında başkaları varsa onları rahatsız etmeyecek bir şekilde okuması gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 352-353).

174. İşitme engelliler namaz kılarken kıraat ve tesbihatı nasıl yaparlar?

İşitme engelliler, ibadetlerle mükellef olma açısından diğer müslümanlar gibidirler. Dolayısıyla namaz kılmak, oruç tutmak ve diğer ibadetleri eda etmekle mükellefdirler. Namazın farzlarından olan iftitah tekbiri ve kıraatin normalde telaffuz edilmesi gerekir. Ancak işitme engellilerin, tekbir ve kıraati kalplerinden geçirmeleri yeterlidir, dillerini hareket ettirmeleri gerekmez. (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 76; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 181). Çünkü kişi, ancak gücünün yettiğini yapmakla mükelleftir (Bakara 2/286).

175. Namazda sadece Fâtiha okumakla, farz olan kıraat yerine gelir mi?

Namazda bir miktar Kur'an okumak farzdır. Hanefilerde tercih edilen görüşe göre bu miktar, üç kısa âyet veya bu miktarda bir sûre olmalıdır. Özellikle Fâtiha sûresinin okunması vaciptir. Dolayısıyla namazda Fâtiha sûresi okunmakla, hem farz kıraat hem de vacip yerine getirilmiş olur. Ancak Fâtiha'dan sonra üç kısa âyet veya bu uzunlukta bir sûre okumak da vaciptir. Bu sebeple, farz namazların ilk iki rekâtında, sünnet namazların tüm rekâtlarında Fâtiha'dan sonra sûre ya da birkaç âyet okumayan kişi vacibi terk etmiş olur. Unutarak terk edilmesi sehiv secdesini gerektirir. Kasten terk edilmesi halinde ise namazın iadesi vaciptir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtar, II, 149-150, 543).

Şâfiilere göre ise kıraat farzının yerine gelmiş olabilmesi için asgari olarak Fâtiha'nın okunması gerekir. Buna ilaveten bir sûre veya birkaç âyet daha okumak ise sünnettir (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 240-241, 248).

176. Namazlar cem edilmek (birleştirilmek) suretiyle kılınabilir mi?

Belirli şartları taşıyan her Müslüman'a günde beş vakit namaz farzdır. Her namaz kendi vakti içinde edâ edilmek üzere farz kılınmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Namaz, müminler üzerine belli vakitlerde edâ edilmek üzere farz kılınmıştır." (Nisâ, 4/103) buyrulmaktadır. Bu itibarla normal şartlarda her namazın vaktinde kılınması gerekir. Ancak geçerli bir mazeretin olması durumunda namazlar birleştirilerek (cem' edilerek) kılınabilir.

"İki namazı birleştirmek" anlamına gelen "cem" öğle ile ikinci namazlarının öğle veya ikinci vaktinde; akşam ile yatsı namazlarının da akşam veya yatsı vaktinde birlikte kılınmalarını ifade eder.

Hanefî mezhebine göre cem sadece hacılar için söz konusudur. Arefe günü Arafat'ta ikinci öne alınarak öğle vaktiyle birlikte (cem-i takdim sureti ile) kılınır. Aynı gün akşam namazı geciktirilerek, Müzdelife'de yatsı vaktinde birlikte (cem-i te'hir) kılınır. Bunun dışında namazları cem ederek kılmak caiz değildir (Kâsânî, Bedâi', I, 127). Diğer mezheplerde (aralarında bazı konularda ihtilaf olmakla birlikte) sefer, yağmur, fırtına gibi mazeretlerle öğle ile ikindiye veya akşam ile yatsıyı cem-i takdim ya da cem-i tehir yoluyla kılmak caizdir. Bu görüşün delillerinden birisi İbn Abbâs'ın verdiği "Resûlullah (s.a.s.) Tebük seferinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarını birleştirerek kıldı" (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 51, 52, 53) haberi-dir. Hanefîler bu ve benzeri hadislerde söz konusu olan cemin, sûrî (bir namazı vaktin sonunda, takip edeni de vaktin başında peş peşe kılarak, şeklen birleştirme) olduğunu söylerler (Muvatta, Salât, 59 (Şeybânî rivayeti); Tahâvî, Şerhu me'âni'l-âsâr, I, 162; İbn Rüşd, Bidâye, I, 173-174).

Önemli mazeretlerin bulunduğu durumlarda Hanefî birisi de diğer mezhepleri taklit ederek anılan namazları cem ederek kılabilir. Mesela seferde olmak, imtihan saatiyle çakışmak, doktorun ameliyatta iken namazı vaktinde kılamaması gibi zarûret ve ihtiyaç hâllerinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazları, cem-i takdim veya cem-i te'hir ile kılınabilir.

Namazları birleştirerek kılacak kişi, bu namazları peş peşe ve sırasına göre kılar; iki farz arasındaki sünnetleri kılmaz, başka bir şeyle meşgul olmaz. Öğle ile ikindinin farzları, öğle veya ikindi vaktinde, akşam ile yatsının farzları, akşam veya yatsı vaktinde peş peşe, ara vermeden kılınır. Sabah namazı ne yatsı ne de öğle ile birleştirilemediği gibi, ikindiyle akşam veya yatsı ile sabah da birleştirilemez.

NAMAZIN VACİPLERİ

177. Namazda ta'dil-i erkânın hükmü nedir?

Ta'dil-i erkân, namazın rükünlerini düzgün, yerli yerinde ve düzenli yapmak demektir. Ta'dil-i erkânı yakın anlamda kullanılan "tuma'nine" kelimesi, yapılmakta olan rükne hakkının verildiğine kanaat getirilmesi ve yapılan işin içe sinmesi hâlini ifade eder ki ta'dil-i erkânı riayetinin sonucudur. Ta'dil-i erkân özellikle rükûda, kavmede (rükûdan kalktıktan sonraki duruşta), secdede ve celsede (iki secde arasındaki oturuşta) söz konusu olur.

Hanefî mezhebindeki kuvvetli görüşe göre, sayılan dört yerde ta'dil-i erkân vaciptir. Diğer bazı mezheplere ve Hanefîlerden de İmam Ebû Yûsuf'a göre ise ta'dil-i erkân farzdır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 204,205; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 157-158; İbn Rüşd, Bidâye, I, 135).

178. Namazda kavme ve celsenin hükmü nedir, ne kadar beklemek gerekir?

Kavme; namazda rükûdan kalkarken, secdeye gimeden önce iyice doğrulmak ve en az bir kere "Sübhâne Rabbiye'l-Azîm" diyecek kadar ayakta durmak; celse ise, namazda iki secde arası en az bir kere "Sübhâne Rabbiye'l-Azîm" diyecek kadar oturmaktır. Celse ve kavme, vaciptir. Yanılarak terk edilirse sehiv secdesi yapmak gerekir. Bilerek terk edilirse namaz bozulur. İmam Şafîî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise celse ve kavme farzdır (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, I, 149, 157; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 423; Nevevî, Ravda, II, 356-357).

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle anlatmaktadır: "Hz. Peygamber bir gün mescide girdi, peşinden de bir adam gelerek namaz kıldı. Sonra gelip Hz. Peygamberi selamladı. O da selamını aldı ve 'dön ve namazını yeniden kıl' dedi. Bu durum üç kez tekrar etti, sonuncusunda şöyle buyurdu: 'Namaz kılacığın zaman tekbir al, sonra Kur'an'dan bildiğin kolay gelen bir yeri oku, sonra rükûya eğil ve uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar rükûda kal. Daha sonra rükûdan kalk ve iyice doğrul. Sonra secdeye git ve orada uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar kal. Daha sonra iyice yerleşinceye kadar otur, sonra tekrar secdeye kapan ve orada uzuvların yerleşip rahatlayıncaya kadar bekle. Bütün namazlarında böyle yap.'" (Buhârî, Ezan, 95)

179. Namazdan çıkarken verilen selamın hükmü nedir?

Hanefî mezhebinde tercih edilen görüşe göre namazların sonunda önce sağ tarafa, sonra sol tarafa yüz çevirerek selam vermek vaciptir.

Bunun bilerek terk edilmesi namazın tekrar kılınmasını gerektirir. Farkında olmadan terk edilmesi hâlinde ise bir şey gerekmez. Bu selamda "es-selâmü aleyküm ve rahmetullah" cümlesinin "es-selâm" kısmını söylemek vacip, "aleyküm ve rahmetullah" kısmını eklemek ise sünnettir. Bir görüşe göre de, sağa selam verilmesi vacip, sol tarafa selam verilmesi sünnettir. Namazdan çıkılması, bütün imamlara göre yalnız bir selam ile olur, bununla namaz biter (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 328; Zeylai, Tebyin, I, 125).

Birinci selamı vermeyi farz gören Şâfiilere göre bunun terk edilmesi namazı da iptal eder (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 273).

180. Son oturuşta selam vermeden kendi fiili ile namazdan çıkan bir kimsenin namazı geçerli midir?

Ebû Hanîfe'ye göre namaz kılan kişinin, namazın sonunda kendi istek ve iradesiyle yaptığı bir fiil ile namazdan çıkması gerekir. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise teşehhüt miktarı (tahıyyâtı okuyacak kadar) oturmakla namaz, rükünleri itibarıyla tamamlanmış olur. Selam vermese veya kendi isteği ile namaza aykırı bir davranışta bulunmasa bile namazı tamam olur. Ancak vacip terk edilmiş olur.

Bu görüş ayrılığının bazı fikhî sonuçları vardır. Buna göre bir kimse ka'de-i ahîrede (namazdaki son oturuşta) teşehhüt miktarı oturduktan sonra kendi isteği ile, namazla bağdaşmayacak bir fiil işlese, mesela kendisine verilen selamı almak, hapşırana "çok yaşa" veya "yerhamükellâh" demek gibi bir şekilde konuşsa ya da kalkıp gitse her üç imama göre de namazı tamam sayılır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 386; Zeylai, Tebyin, I, 125, Bilmen, İlmihal, s. 118).

Fakat teşehhüt miktarı oturduktan sonra, kendi isteği dışında bir sebeple namazı bozulsa Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre bu kişinin namazı tamamdır, Ebû Hanîfe'ye göre ise tamam değildir. Yine son oturuşta, teşehhüt miktarı oturduktan sonra henüz kendi istek ve iradesiyle namazdan çıkmadan namaz vakti çıksa, bu kişinin namazı Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre tamamdır. Ebû Hanîfe'ye göre ise fâsiddir (Kâsânî, Bedâi', I, 124; İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 397).

181. Şâfiî mezhebinden olan birinin sabah namazında kunût duası okumasının hükmü nedir? Hanefî imama uyararak sabah namazı kıldığında bu duayı okumazsa namazı geçerli midir?

Şâfiî mezhebinde sabah namazının farzının son rekâtında rükûdan kalktıktan sonra kunût duası okumak kuvvetli sünnetlerdendir. Şâfiî

mezhebine mensup olan bir kimse Hanefî bir imama uyduğunda, rükûdan kalktıktan sonra vakit bulursa kunût duasını okur. Eğer okuyacağı kadar bir vakit bulamazsa kunûtu terk eder ve namazın sonunda imamdan ayrı olarak sehiv secdesi yapar (Nevevî, el-Mecmû', IV, 290).

182. Secdede burnun yere değmesinin hükmü nedir? Burun yere değmeden kılınan namaz geçerli midir?

Namazın rükünlerinden biri de secdeye varmaktır. Namazda rükûdan sonra, ayaklar, dizler ve ellerle beraber alını yere koymaya secde denir. Her rekâta iki secde etmek farzdır. Secdede alın ve burun birlikte yere konmalıdır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 328, 329; İbn Kudâme, el-Muğni, II, 193-196; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 254-255). Zira Resûlullah (s.a.s.), namazda secdeye vardığında alını ve burnunu yere koyar, kollarını yanlarına yapıştırır, ellerini de omuz hizasına gelecek şekilde koyardı (Tirmizî, Salât, 89). Buna göre özürsüz olarak secdede alının yere konulup da burnun konulmaması mekruhtur. Bununla birlikte namaz geçerlidir. Alın yere konulmazsa namaz geçersizdir.

183. Tek başına namaz kılan bir kimse kuraati, gizli olması gereken namazlarda sesli olarak okursa namazı sahih olur mu?

Tek başına namaz kılariken öğle ve ikinci namazları ile gündüz kılınan sünnet namazlarda gizli okumak yani kendisi işitebilecek derecede diliyle harfleri belirterek yapmak, namazın vaciplerindedir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 163, 545).

Namazın vaciplerinden herhangi birinin bilerek terk edilmesi durumunda namazın yeniden kılınması; unutulmuş yapılmaması hâlinde ise sehiv secdesi yapılması gerekir. Dolayısıyla gizli okunması gereken yerde, açıktan okuyan kişi, bunu bilerek yapmışsa namazını yeniden kılmalı; farkında olmadan yapmışsa namazın sonunda sehiv secdesi yapmalıdır (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 545).

184. Farz namazlarda ilk oturuşu unutan kimse namazını nasıl tamamlar?

İlk oturuş, namazın vaciplerindedir. Vacibin unutulması durumunda son oturuşta sehiv secdesi yapılması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), genel anlamda unutmaktan dolayı herhangi bir uhrevî sorumluluk oluşmayacağını ifade etmiştir (İbn Mâce, Talâk, 16). İlk oturuşun kasten terk edilmesi ise tahrimen mekruh kabul edilmiştir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 310).

NAMAZIN SÜNNETLERİ ve ADABI

185. İftitah tekbirinde elleri kaldırmamanın hükmü nedir?

İftitah tekbirini alırken, elleri yukarıya kaldırmak sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), bu tekbiri alırken ellerini kaldırmıştır (Nesâî, İftitah, 2; Tahâvî, Şerhu me'âni'l-âsâr, I, 195-196). Hanefî mezhebine göre erkekler iki elini, avuçların iç kısımları kible istikametine yönelik olarak ve başparmaklar kulak yumuşakları hizasına gelecek şekilde kaldırır. Kadınlar ise omuzlarının hizasına kadar kaldırır (Merğînânî, el-Hidâye, I, 307-309). Diğer mezheplerde erkekler de ellerini omuz hizasına kadar kaldırır.

186. Namazlarda Sübhâneke okurken “ve celle senâük” kısmı niçin okunmaz?

Namazın başında okunan “Sübhâneke” zikri ile ilgili sahih hadislerde “ve celle senâuke” lafzı yer almamaktadır (Ebû Dâvûd, Salât, 124). Bundan dolayı namazlarda bu cümle okunmaz (Merğînânî, el-Hidâye, I, 315).

Cenaze namazı ise, ölüye dua olduğu için, başka duaların da yapılması mümkün olduğu gibi, “Sübhâneke” zikrine “Allah'ım senin şanın yücedir” anlamındaki “celle senâuke” ifadesi de eklenebilir (Tahtâvî, Hâşiye, s. 58; Mehmet Zihni, Nîmet-i İslam, s. 427). Zira namaz dışında yapılan bazı zikir ve dualarla ilgili rivayetlerde bu ifade yer almaktadır.

187. Namazda Fâtiha suresi okunduğunda “âmîn” demenin hükmü nedir?

“Âmîn”, Yüce Allah'ın kabul etmesini temenni amacıyla duanın sonunda söylenen sözdür. Hz. Peygamber (s.a.s.), duanın sonunda “âmîn” denilmesini tavsiye etmiştir (Buhârî, Ezan, 111; Müslim, Salât, 72, 74, 75; İbn Mâce, İkâmetü'l-Salât, 14).

Hanefî mezhebine göre Fâtiha'nın sonunda “âmîn”in gizli söylenilmesi sünnettir. Bu konuda imam, cemaat ve yalnız başına kılanlar arasında fark yoktur (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 172).

Şâfiî mezhebine göre ise “âmîn”, açık kuraatli namazlarda açıktan, gizli kuraatli namazlarda gizlice söylenir (Şîrâzî, el-Mühezzeb, I, 139-140).

188. Kılınış bakımından kadınların namazı ile erkeklerin namazı arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?

Erkeklerle kadınların namaz kıyış biçimlerinde birtakım farklılıklar vardır. Bu farklılıklar bazı rivayetlere ve sahabe uygulamasına dayanmaktadır.

Namazlarda kadınların erkeklerden ayrıldığı hususlar şunlardır:

a) Kendi başlarına namaz kılacak erkekler, ezan okurlar, kâmet getirirler. Kadınlar ise ezan okumaz ve kâmet getirmezler.

b) İftitah (başlangıç) tekbirini alırken elleri kaldırmak sünnettir. Erkekler ellerini, başparmaklar kulak yumuşaklarına degecek şekilde kaldırır. Kadınlar ise el parmaklarının uçları omuzları hizasına gelecek kadar kaldırır.

c) Namazda erkekler, ellerini göbeklerinin altında bağlarlar, sağ ellerini sol elleri üzerine koyup sağ elleri ile sol bileklerini kavrarlar. Kadınlar ise ellerini göğüsleri üzerinde bağlarlar, sağ ellerini sol elleri üzerine halka yapmaksızın koyarlar.

d) Erkekler, rûkû durumunda dizlerini dik ve sırtlarını düz tutarlar. Kadınlar ise sırtlarını erkekler gibi düz tutmazlar, biraz meyilli bulundurlar.

e) Erkekler, secdede kollarını ve uyluklarını karınlarından uzak tutarlar ve kollarını yere değdirmezler. Kadınlar ise, secdede karınlarını uyluklarına yapıştırıp kollarını yanlarına temas ettirirler.

f) Tahiyyata oturuşta ve secde aralarında erkekler sol ayaklarını sağa doğru yatırarak üzerlerine otururlar ve sağ ayaklarının parmak uçlarını kibleye doğru dikerler. Kadınlar ise, ayaklarını sağ taraflarına yatık bulundurarak yere otururlar (Serahsî, el-Mebsût, I, 25; Merğînânî, el-Hidâye, I, 337; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 320; İbn Kudâme, el-Muğnî, II, 225-226).

189. Erkeklerin namazda başlarını örtmeleri gerekir mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashab-ı kiram, İslam öncesinde olduğu gibi İslam'dan sonra da günlük hayatlarında yöresel örf ve iklim şartları gereği başlarını örtmüşlerdir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) günlük kıyafeti ile namazlarını kılınış, ibadet için ilave veya bazı özel giysiler giymemiştir. Takke üzerine sarık sardığı gibi, sarıksız takke ve takkesiz sarık kullandığı da olmuştur (Bkz. Tirmizî, Libâs, 12, 42; İbnü'l-Kayyim, Zâdül-me'âd, I, 135; Müttakî, Kenzü'l-ummâl, VII, 121).

Bazı âlimler Hz. Peygamberin (s.a.s.) bu uygulamalarını göz önüne alarak namazda erkeklerin başını örtmesini sünnet kabul etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre baş açık namaz kılmak, sünneti terk etmek anlamına geleceğinden tenzihen mekruh sayılmıştır (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 407; Şürûnbülâli, Merâkı'l-felâh, s. 130).

Diğer bazı âlimler ise bunu örf gereği kabul ettiklerinden başı açık namaz kılmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Bunlara göre Hz. Pey-

gamber (s.a.s.) ve Ashab-ı Kiram, İslam öncesinde olduğu gibi İslam'dan sonra da sarığı, günlük normal bir giysi olarak kullanmışlardır (Tirmizi, Libâs, 12). Hz. Peygamberin (s.a.s.) yeni müslüman olanlara emir veya tavsiye ettiği özel bir sarık şekli olmamış, bu hususta oluşan örf ne ise öyle devam edilmiştir. Dolayısıyla onlar, "Müşriklerle aramızdaki fark, başlıkların üzerine sarık sarmaktır" (Tirmizi, Libâs, 42) hadisini bağlayıcı nitelikte görmemişlerdir.

Sonuç olarak Hz. Peygamber (s.a.s.), o dönemin örf ve âdeti gereği sarığı kullanmıştır. Ancak takkenin üzerine sarılmasını önermek suretiyle müşriklerin kullandığından farklı bir tarz geliştirmiş ve Müslümanların bu konuda duyarlı olmalarını istemiştir. Bu nedenle namaz kılarken başın takke, sarık vb. bir şeyle örtülmesi evladır. Bu davranış, tarih boyunca bütün İslam toplumlarında süregelen bir geleneğin yaşatılması ve bir uygulama birliği sağlaması açısından daha uygundur. Bununla birlikte baş açık bir hâlde namaz kılmak da caizdir.

190. Namaz kılarken kıyamda ayaklar arası açıklık ne kadar olmalıdır?

Namazda kıyamda iken iki ayağın arasındaki açıklık konusunda sarıh bir hadis bulunmadığından, miktarın ne olacağı konusunda İslam âlimleri farklı görüşler belirtmişlerdir.

Hanefî mezhebine göre kıyamda iki ayağın arası, dört parmak kadar açık bulundurulmalıdır (Şürûbülâli, Merâkı'l-felâh, s. 95). Şâfiî mezhebine göre iki ayak arası bir karış kadar açık tutulmalıdır (Zekeriyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib, I, 162). Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise ayaklar aşırı sayılacak kadar fazlaca açılmamalı, tümüyle de bitiştirilmemelidir (Zühayli, el-Fıkhü'l-İslamî, I, 695).

191. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rekâtında zamm-ı sure niçin okunmaz?

Kur'an'da ibadetler ayrıntıları belirtilmeksizin emredilmiştir. Farz, vacip veya nafîle bütün ibadetlerin nasıl ve ne şekilde yapılacağı ise, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından belirlenmiştir. Namazın kaç rekât kılınacağını, nerede ve nasıl kıraat, zikir, tesbih, tahmid veya dua yapılacağını, rükûnun ve secdenin nasıl ve kaç defa olacağını Hz. Peygamber (s.a.s.) göstermiş ve "Benim kıldığım gibi siz de namazı kılınız" (Buhârî, Ezan, 18) buyurmuştur. Yani ibadetleri, nasıl emredilmişse o şekilde yapmak durumundayız.

Farz namazların son iki rekâtında Fâtiha'dan sonra sûre okunmamasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bununla birlikte farzların

son iki rekâtında Fâtiha'dan sonra sûre okunursa bu, namaza bir zarar vermez. Hanefî mezhebindeki makbul görüşe göre sehiv secdesi de gerekmez (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 102; Halebi, es-Sağir, s. 175).

192. İlk iki rekâtta okunan âyetlerin veya surelerin sonraki rekâtlarda tekrarlanmasının hükmü nedir?

Dört rekâtlı sünnet namazlarda her iki rekât müstakil kabul edildiğinden (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 456) 1. ve 2. rekâtta okunan zamm-ı sûreleri 3. ve 4. rekâtta da okumak, namaza bir zarar vermez. Ancak bilenlerin başka âyet/sûre okuması daha doğru olur.

93. Namazda Fâtiha'dan sonra ayet veya sûreler için besmele çekilir mi?

Namazda her rekâtın başında ve Sübhâneke'den sonra kıraata başlamadan önce besmele çekilir. Fâtiha'dan sonraki zamm-ı sûre için ise ayrıca besmele çekilmez (Zeylaî, Tebyîn, I, 112).

194. Mescid-i Haram'da namaz kılarken kıyam hâlinde nereye bakılmalıdır?

Mescid-i Haram'da namaz kılan kimse secde edeceği yere bakar. Zira Resûlullah (s.a.s.), namazda kıyam hâlinde secde mahalline bakardı (Mevsûlî, el-İhtiyâr, I, 158). Başını çevirmeden gözünün görüş alanına giren bir noktaya bakmasında da kerâhet yoktur (Merğînânî, el-Hidâye, II, 18). Buna göre, namaz kılan kimse Ka'be'ye de bakabilir.

195. Namazda huşû için nelere dikkat edilmelidir?

Kur'an-ı Kerim'de huşû ile namaz kılmak, müminin ayıncı niteliklerinden biri olarak zikredilir (Mû'minûn, 23/2). Resûlullah (s.a.s.), "Namaz gözümün nuru kılındı." (Nesâî, İşretü'n-nisa, I; İbn Hanbel, el-Müsned, XIX, 305) buyurarak namazın özel durumuna işaret etmektedir. Namazda huşû, dikkati dağıtacak dış etkenlerden uzak olup kalbin Allah'a bağlanabilmesi ile gerçekleşir. Kişinin iç dünyasında yaşadıkları, düşünceleri namazındaki huşûunu etkiler ve davranışlarına da yansır. Bu sebeple namaz kılarken kişi Allah'ın huzurunda bulunduğu bilincinde olmalı, zihin ve gönül dünyası ile namaza yönelmeli; sağa sola bakmak, elbisesiyle oynamak ve ta'dil-i erkâna riayet etmemek gibi hâl ve hareketlerden kaçınılmalıdır. Okuduğu sûre ve zikirlerin anlamına odaklanmaya çalışmalıdır. Bunun yanında namazda iken akla gelen harici düşüncelerin peşine düşmeme-

ye ve Rabbinin huzurunda olduğunu hatırlayarak zihnini toparlamaya gayret etmelidir.

196 Sağlık ve güvenlik gibi görevlerde çalışan bir kimse sadece namazların farzını kılıp, sünnetleri terk edebilir mi?

Vakit namazlarının öncesinde ve sonrasında kılınan sünnet namazlar, farz namazlara hazırlayıcı ve bu namazlarda oluşabilecek eksiklikleri tamamlayıcı ibadetler olarak değerlendirilmiş, ayrıca Hz. Peygambere (s.a.s.) bağlı olmanın bir göstergesi kabul edilmiştir. Bunun için de, bu namazların mümkün oldukça kılınması tavsiye edilmiştir.

Nitekim Resûlullah (s.a.s.) bazı hadis-i şeriflerinde kulun mahşer gününde hesaba çekilirken eksik farz namazlarının, nafîle namazlarla tamamlanacağını beyan etmişlerdir: Ebû Hureyre'nin (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur:

"Hesap gününde kulun ilk hesaba çekileceği şey farz namazdır. Eğer bu namazı tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Aksi hâlde şöyle denilir: Bakın bakalım, bunun nafîle namazı var mıdır? Eğer nafîle namazları varsa, farzların eksikliği bu nafîlelerle tamamlanır. Sonra diğer farzlar için de aynı şeyler yapılır." (Tirmizî, Salât, 193; Ebû Dâvûd, Salât, 151; Nesâî, Salât, 9, İbn Mâce, İkâme, 202)

Vakit namazları ile birlikte kılınan düzenli nafîleleri (revâtib sünnetler) de imkânlar ölçüsünde kılmaya gayret edilmelidir. Hayati önemi hâiz işlerde çalışanların sünnet namazları kılmaları zararlı neticelere sebep olacaksa, bu namazları terk edebilirler.

NAMAZI BOZAN ŞEYLER

197. Namaz hangi hâllerde bozulabilir?

Namazı, mazeretsiz bozmak haramdır. Ancak bazı durumlarda namazı bozmak vacip, bazı durumlarda mubah, bazen de müstehap olur. İnsan canına yönelik bir tehlike karşısında; mesela saldırıya uğrayan, ateşe, suya düşen bir insanın yardım istemesi hâlinde ona yardım etmek maksadıyla namazı bozmak vacip olur. Bir malın telef olmasını, çalınmasını önlemek gayesiyle namazı bozmak mubahtır. Tek başına namaz kılan bir kişinin, cemaatle namaz kılmanın faziletini kazanmak için namazı keserek farza yetişmesi ise müstehaptır (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 504-505).

198. Gülmek namazı bozar mı?

Namazda gülme üç türlü olabilir:

1-Namazda iken yanındakilerin duyabileceği şekilde sesli olarak gülmek; bununla Hanefilere göre hem abdest hem de namaz bozulur (Serahsî, el-Mebsût, I, 172; Merğînâni, el-Hidâye, 116,117).

İbn Üsâme'nin babasından naklettiği bir hadiste şöyle denilmektedir: "Biz Resûlullah'ın peşinde namaz kılarken görme özürlü birisi bir çukura düştü. Biz de adamın hâline güldük. Bunun üzerine Resûlullah yeniden abdest alıp namazı baştan itibaren iade etmemizi emretti." (Dârekutnî, es-Sünen, I, 295)

Şafilere göre kahkaha namazı bozsa da abdesti bozmaz. Çünkü namazın dışındayken kahkaha abdesti bozmadığına göre namazdayken de bozmaz (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 64, 108).

2- Namaz kılan kimsenin kendisinin duyabileceği kadar gülmesiyle yalnızca namaz bozulur.

3- Kişinin ne yakınındakinin ne de kendisinin işitmeyeceği şekilde gülümsemesi namazı da abdesti de bozmaz (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 55-56).

199. Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmanın hükmü nedir?

Namaza ait olmayan bir hareketi, bir özre dayanmaksızın çokça yapmak, yani amel-i kesir, Hanefilere göre namazı bozar. Amel-i kesir için net bir sınır çizmek zordur. Kimi âlimlere göre namazdan olmayan bir hareketi iki elle birden yapmak, kimilerine göre bir hareketi üç defa peş peşe yapmak, tercih edilen diğer görüşe göre ise, dışardan gözlemleyen kişide, namazda olunmadığı izlenimini verecek bir davranışta bulunmaktır. Bu bakımdan, namazdaki eylemlere benzemeyen ve namazla bağdaşmayan bir davranış, namazda olunmadığı izlenimini veriyorsa amel-i kesir çerçevesine girer ve namazı bozar. Namaz kılan kişi, namazdaki hareketlerini ve bunların namazını bozup bozmadığını bu açıklamalara göre değerlendirmelidir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 385, 406-407).

200. Namazda hatalı okumak namazı bozar mı?

Namazda yapılan kıraat hatalarının (zelletü'l-kâri), namazı bozup bozmayacağı konusunda fakihler birtakım ölçüler getirmişlerdir. Bunlar şöyle özetlenebilir:

Kur'an, kasten manası değişecek derecede yanlış okunursa namaz bozulur. Hata veya unutarak yanlış okunması hâlinde ise;

a) Yanlışlık kelimelerin hareketlerinde ise, manada bir değişiklik olsa da namaz bozulmaz.

b) Yanlışlık durak yerlerinde yapılırsa; yani durulacak yerde geçilip geçilecek yerde durulursa, manasında değişiklik olup olmadığına bakılmaksızın namaz bozulmaz.

c) Bir harf yerine başka bir harf okunması şeklindeki meydana gelen yanlışlıkta, mananın değişip değişmediğine bakılır. Buna göre; bir harf değişir de bu değişiklik kelimenin manası değişmez ve Kur'an'da da o kelimenin benzeri varsa namaz bozulmaz. Şayet harf değişmekle kelimenin manası bozulmaz ve fakat bu kelimenin bir benzeri Kur'an'da yoksa İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre namaz bozulur, İmam Ebû Yûsuf'a göre bozulmaz. Eğer harfin değişmesiyle mana değişir ve Kur'an'da da benzeri yoksa namaz bozulur. Namaz esnasında az veya çok miktarda âyet atlamakla namaz bozulmaz. Bir kimse kıraati, namazı bozacak derecede hatalı yapar ancak geri dönüp hatasını düzeltirse namazı caiz olur (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 87 vd.; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 393-396).

201 Namazda harfleri yerli yerince çıkarmamakla namaz bozulur mu?

Namazda Kur'an'dan bir bölüm okumak farzdır. Bu farzın yerine getirilmiş olması için, Kur'an'ın doğru, usûlüne uygun olarak okunması gerekir. Okuyucunun sürçmesi ve yanılmasına zelletü'l-kâri veya lahn denir.

Namazdaki kıraatlerde sin ve sad gibi mahreç yakınlığı bulunan harflerde, harflerin tam mahrecinden çıkarılmaması durumunda namaz bozulmaz. Fakat âlimlerin çoğunluğu "Allahü ehad" yerine "Allahü ehat" demenin namazı bozacağı görüşünde oldukları için, İhlas sûresini okurken "Ehad" kelimesini "Ehat" gibi okumamaya dikkat etmek gerekir. Aynı zamanda mahreç yakınlığı olmamakla birlikte bazı harfler yaygın olarak karıştırıldığı için ayırt etme zorluğu bulunan bu çeşit harflerin birbiri yerine geçirilmesi durumunda birçok fakihe göre namaz bozulmaz. Mesela (ض) harfi yerine (ذ), (س) veya (ظ) harflerinin okunması böyledir. Çünkü bu durumlarda zaruret ve kaçınılması mümkün olmayan bir durum (umûm-ı belvâ) vardır. Fakat mahreçleri ayrı harfler birbiri yerine telaffuz edilir de mana değişirse namaz bozulur. Geriye dönüp doğru telaffuz edilirse namaz sahih olur (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 87; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 394-396).

Şâfi mezhebine göre ise kişi öğrenmeye gücü ve imkânı olduğu halde namazda Fâtiha suresindeki bir harfi başka bir harf ile değiştirirse kıraati sahih olmaz. Ancak hemen ardından doğrusunu okursa namazı sahih olur. Bu bağlamda örneğin Fâtiha suresindeki "ولا الضالين" ifadesindeki

(ض) harfinin mahrecini öğrenme imkân ve gücüne sahip olan kimse, bu harfin yerine (ظ) harfini söylerse tercih edilen görüşe göre namazı bozulur. Ancak harfin doğru okunuşunu öğrenme imkânı ve gücü yoksa namazı bozulmaz (Remlî, Nihâyetü'l-Muhtac, I, 481). Fâtiha sûresi dışındaki diğer süre veya âyetlerdeki okuyuş ve mahreç hatalarının ise namaza herhangi bir etkisi olmaz. Şâfi cemaatin bulunduğu camilerde görev yapan imamların bu hususa dikkat etmeleri gerekir.

202 Namaz kılarken dünyalık düşüncelere dalmak namazı bozar mı?

Namaz kılarken, istenmeyen dünyalık düşüncelerin akla gelmesi, birçok insanın karşılaştığı bir durumdur. Ancak namaz kılanın huşû ve huzur içerisinde olması önemlidir (Mü'minûn, 23/2). Dolayısıyla mümkün olduğu kadar namaza odaklanmak gerekir. Bunun için Allahu Teala'yı görüyormuşçasına (Buhâri, İmân, 37) ibadet etmek ve namazı, kılanın son namaz gibi düşünerek O'na yönelmek (İbn Mâce, Zühd, 15) gerekir.

Namazda haricî düşünceler ile ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Namaz için ezan okunduğu zaman şeytan, ezanı işitmek için geriye dönüp var hızıyla kaçar, ezan bitirildiği zaman gelir. Namaz için kâmet getirilince yine geri dönüp kaçar. Kâmet bitirilince yine gelir, insan ile kalbi arasına sokulur. Filan şeyi hatırla, filan şeyi hatırla, diyerek (namaza başlamadan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Nihayet insan kaç rekât kıldığını bilemez olur. İşte herhangi biriniz kaç rekât; üç rekât mı, yoksa dört rekât mı kıldığını bilmediği zaman, oturur hâlde iki here secde etsin." (Buhâri, Ezan, 4; Sehv, 6,7;el-Amel fi's-Salât, 18)

İslam âlimleri bu hadisi şeriften hareketle namazda, akla ve kalbe gelen düşüncelerden dolayı, namazın bozulmayacağını ifade etmişlerdir (Kâsânî, Bedâi', I, 215; Şevkânî, Neylû'l-evtâr, III, 392).

Ancak akla gelen dünyalık düşüncelerle meşgul olmamak gerekir. Zira kişinin bu tür düşüncelerden sıyrılmaya çalışmayıp bunlarla meşgul olması, namazın hem çirkinliklerden alıkoyma gücünü ve hem de sevabını azaltacaktır. Dolayısıyla namazda iken akla gelen haricî düşüncelerin peşine düşmemek ve Rabbinin huzurunda olduğunu hatırlayarak zihnini toparlamaya çalışmak gerekir.

203 Namazda örtülmesi gereken bir organı açılan kişinin namazı bozulur mu?

Gerek tek başına gerekse cemaatle kılanın namaz esnasında örtülmesi gereken bir organ, kişinin iradesi dışında açılır ve hemen örtülürse na-

maz bozulmaz. Eğer açılan yer bir organın dörtte biri oranına ulaşmış ve bir rükün eda edilecek (Sübhânellâhi'l-azîm diyecek) kadar açık kalmış ise namaz bozulur. Kendi iradesi ile bilerek açacak olursa, namaz fâsit olur (Merğînâni, el-Hidâye, I, 290-291).

204. Rükuya veya secdeye giderken pantolonu çekmek namazı bozar mı?

Kişi namaz kılarken, namaza hâlel getirecek hareketlerden kaçınmalı, azalarını kontrol ettiği gibi, kalbini de Allah'a yöneltmelidir. Namaza aykırı olup 'amel-i kesir' olarak nitelenen hareketlerin namazda yapılması namazı bozar. Amel-i kalil denilen, basit hareketler ise namazı bozamaz. Amel-i kesir için net bir tanım yapma imkânı olmamakla birlikte, tanımlardan birinde dışarıdan gözlemleyen kişide, namazda olunmadığı izlenimini verecek kadar hareket etmek şeklinde izah edilmiştir. Amel-i kalil ise, bunun zıddıdır. Diğer bir tarife göre de iki el ile yapılması adet olan işler amel-i kesir, bir el ile yapılan işler ise amel-i kalildir. Zorunlu olmadıkça pantolonu veya elbiseyi rükûya veya secdeye giderken çekmek, namaz dışı bir işle meşguliyet olduğu ve namazda olması gereken huşûya aykırı düştüğü için mekruhtur, fakat namazı bozmaz (Kâsânî, Bedâi', I, 215; Merğînâni, el-Hidâye, II, 16,17). Pantolonu amel-i kesir sayılacak bir tarzda çekmek ise namazı bozar.

205. Namaz kılanın önünden geçilmesi namazı bozar mı?

İster kapalı, ister açık alanda olsun zorunlu olmadıkça namaz kılan birisinin önünden geçilmemelidir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) namaz kılanın önünden geçmektense 40 yıl beklemenin daha hayırlı olacağını belirtmiştir (Müslim, Salât, 261). Namaz kılanın da, uygun bir yere durmak veya sütre vb. bir şey koymak suretiyle önünden geçilmemesi için önlem alması gerekmektedir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), önünden insan veya hayvanların geçmesi muhtemel olan bir yerde namaz kılan kişinin önüne sütre (değnek veya başka bir şey) koymasını tavsiye etmektedir (Müslim, Salât, 241, 242). Sütreyi terk etmek ise mekruhtur.

Cemaatle kılınan namazlarda, sadece imamın sütre edinmesi yeterlidir; diğerlerinin sütre koyması gerekmez (Buhârî, Salât, 90). Namaz kılanın önündeki sütrenin ardından geçmekte bir sakınca yoktur. Namaz kılanın önünden geçen kimse sorumlu olmakla birlikte, önünden geçilen kişinin namazı bozulmaz. Fakat büyük camilerde, namaz kılanın secde mahallinin uzağından geçmek caizdir (Kâsânî, Bedâi', I, 217).

206. Son rekâtı kaldığını zannederek oturan kimse namazını nasıl tamamlar?

Farz veya nafîle namaz kılarken, son rekâtın önceki herhangi bir rekâtın sonunda, bu rekâtları son rekât zannederek oturup teşehhütte bulunduktan sonra selam veren bir kimse; şayet göğsünü kableden çevirmek, konuşmak ve gülmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmamışsa, hemen ayağa kalkarak kalan rekâtları tamamlar. Namazın sonunda sehiv secdesi yapar; böylece namazı tamamlanmış olur. Fakat namazda eksik bıraktığı rekâtları tamamlamadan selam verip namazı bozan bir davranışta bulunmuşsa, namazı başından alarak tekrar kılması gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 81; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 311; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 558-559).

207. Namaz kılarken anne-babanın seslenmesi durumunda namaz bozulmalı mıdır?

Farz olan bir namazı kılarken anne veya babadan birinin çağırması durumunda ilke olarak namazı bozmak gerekmez. Ancak anne-baba veya başka birisi ciddi bir tehlike veya ihtiyaçtan dolayı kişiden yardım isterlerse, o takdirde kişi namazını bozar (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 504-505).

Nafîle namaz kılmakta olan bir kimseyi, anne veya babası çağırduğunda ise, ciddi bir ihtiyaç olmasa bile kişi namazını bozar ve anne-babasına itaat eder. Ancak anne-baba çocuklarının namaz kılmasına karşı olduklarından dolayı ve onun namazını bozmak gayesiyle çağırırlarsa onlara itaat etmek gerekmez. Bu istisna dışındaki hâllerde anne-babaya itaat etmek nafîle namaza devam etmekten önce gelir. Bu hükmün delili ise Cüreyc kıssasıdır (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 504). Geçmiş ümmetler zamanında yaşayan bu kimsenin, nafîle namaz kılarken kendisine seslenen annesine cevap vermediğinden annesinin bedduasını aldığı ve birtakım sıkıntılara düştüğü bizzat Hz. Peygamber tarafından haber verilmiştir (Müslim, Birr, 7, 8).

208. Namaz kılarken sinek, arı, akrep, yılan gibi zarar vermesi muhtemel canlılara karşı ne yapılabilir?

Namazda sinek, arı gibi küçük haşerâti el hareketi ile kovmak namazı bozamaz. Ayrıca akrep, yılan, fare ve diğer saldırgan canlılar zarar verecekse namaz kılan kimsenin bu hayvanları öldürmesi namazı bozamaz (Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 216; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 421).

209 Cemaatle namaz kılınırken bayılan, hastalanıp düşen, kalp krizi geçiren birine müdahale etmek için namazı bozmak caiz midir?

İslam dini, canın, malın, dinin, aklın ve neslin korunmasını zorunlu saymış, bunları korumaya yönelik her şeyi farz, bunlara zararlı olan her şeyi de haram kılmıştır (Şâubî, el-Muvâfakât, I, 31 v.d.). Buna göre insan hayatı son derece önemlidir, korunmalıdır. Namaz da dinin beş temel esasından birisidir ve dinin direğidir (Tirmizî, İmân, 8; İbn Hanbel, el-Müsned, XXXVI, 344-345, XXXVI, 387).

Buna göre başlanan bir namaz normal şartlarda bozulmaz. Ancak; malı korumak, canı korumak ve önemli olan herhangi bir şeye zarar gelmesini önlemek amacıyla zarurî durumlarda farz veya nafilâ namaz bozulabilir (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 121). Bu itibarla, cemaatle namaz kılınırken bir kişinin bayılması, kalp krizi geçirmesi, silahla vurulması, denize veya kuyuya düşme tehlikesi geçirmesi vb. durumlarda, yanı başındakilerin namazlarını bırakıp ona yardımcı olmaları gerekir. Bu kişiler namazlarını daha sonra iade ederler (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 276). Zira kul hakları, zarurî durumlarda Allah hakkından öndedir ve ona tercih edilir (Serahsî, el-Mebsût, II, 186).

210. Namaz kıldıktan sonra iç çamaşırdaki ıslaklık görülmesi durumunda ne yapılmalıdır?

Küçük abdest bozduktan sonra idrar yolunda kalabilecek idrar damla ve sızıntılarının tamamen kesilmesi için bir süre bekleme, bundan sonra vücuttaki idrar sızıntılarını temizleme işlemine fıkıh dilinde "istibrâ" denilir. Özellikle erkekler açısından istibrâ önemlidir. Şayet özür hâli söz konusu değilse vücuttan idrar sızıntısı olduğu sürece abdest geçerli olmaz. Bunun için de idrarın vücuttan iyice çıkmasını beklemek, bu amaçla biraz hareket etmek, yürümek veya öksürmek gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 558). Zira Hz. Peygamber, "İdrardan sakınınız, çünkü habir azabının çoğu idrardan sakınmama sebebiyledir." (Buhârî, Vudû, 55; İbn Mâce, Tahâret, 26) buyurmuştur.

Bu itibarla istibrâ yaptığı hâlde namaz kıldıktan sonra iç çamaşırında ıslaklık gören kişi bunun idrar olduğunu bilmiyorsa temizlenme sırasında kullandığı temiz sudan kaynaklandığını varsayar ve vesveseye itibar etmez. Hatta kişi vesveseli biri ise istibrâ yaptıktan sonra uzvuna ve çamaşırına az bir temiz su serpmesi ve ileride göreceği ıslaklığı idrara değil, bu suya hamletmesi tavsiye edilmiştir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 252; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 55). Ancak kişi, namazdan sonra çamaşırında gördüğü ıslaklığın, namazdan önce veya namaz esnasında çıkan bir idrar damlası

olduğunu biliyor ve çıkışı anı hatırlıyorsa, o takdirde abdestsiz namaz kılınmış sayılır. Çünkü idrar yolundan gelen akıntılar abdesti bozar ve abdestsiz kılınan namaz iade edilir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 106). Ayrıca ıslaklığın boyutları el ayasından daha fazla ise, çamaşırını değiştirmesi veya kirlenen kısmı yıkaması gerekir.

211. Secdede ayakların yerden kesilmesi namaza zarar verir mi?

Secde ederken, rüknü yerine getirecek (Sübhânallâhî'l-azîm diyecek) kadar bir süre ayak parmaklarından birinin yere dokunması yeterlidir. Ayakların en az birisi bu kadar süre ile yere dokunmazsa namaz sahih olmaz (Şürünbülâî, Merâkî'l-felâh, 85-86).

NAMAZDA MEKRUH OLAN FİİLLER

212 Ön saf boş iken arkada saf tutulabilir mi?

Cemaat ile kılınan namazlarda safların tertip ve düzenine riayet edilmesi namazın adabındandır. İmamın bu konuda gerekli hassasiyeti göstermesi ve gerektiğinde, safların usûlüne uygun şekilde tanzim edilmesi için cemaati uyarması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.) namaza başlamadan önce safların düzgün ve sık olmasına dikkat etmiş, saflar arasında boşluk bırakılmaması hususunda muhtelif vesilelerle ashabını uyarmıştır (Buhârî, Ezan, 71,72; Müslim, Salât, 128).

Buna göre cemaat ile kılınan namazlarda, ön safta boşluk varken caminin gerisinde imama uyulması uygun değildir. Bununla birlikte mazeretleri sebebiyle saf haricinde imama uyan kimselerin namazları sahihtir.

213 Cemaatle namaz kılarken müezzinlik yapanların, müezzin mahfilinde tek başına namaz kılmaları uygun mudur?

Cemaatle kılınan namazlarda, cemaatin dağınık olarak durmaları değil, saf tutmaları gerekir. Namazda safların düzgün olması, safta bulunanların sık durması ve arada boşluk bırakılmaması lazımdır.

Safların tertibi ile ilgili bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurur: "Saflarınızı düzgün tutun, zira safların düzeltilmesi namazın kemâlini (sağlayan şartlar)dandır." (Buhârî, Ezân 72, 74, 76; Müslim, Salât, 124; Ebû Dâvûd, Salât, 96)

Cami içerisinde imam ile cemaat arasındaki mesafenin fazla olması iktidaya engel değilse de mazeret olmadıkça bir kişinin saftan ayrı tek başına imama uyması mekruhtur. Buna göre müezzinin saflardan ayrı durması uygun değildir (Kâsânî, Bedâr, 1/218). Ancak mikrofon kullanma

ihtiyacı vb. bir mazerete binaen müezzinlerin cami içindeki yerlerinden imama uymalarında bir sakınca yoktur.

214. Erkeklerin kolu kıvrık veya kısa kollu gömlek ile namaz kılmaları caiz midir?

Namaz kılan kimse, mânen, Yüce Allah'ın huzuruna çıkmaktadır. Bu sebeple, kılık kıyafeti düzgün olmalıdır. Eskiden kolları sıvamak kibir alameti sayıldığı için, kolu kıvrık namaz kılmak mekruh kabul edilmiştir (el-Fetâvâ'l-Hindiye, I, 118). Ancak günümüzde böyle bir algı söz konusu değildir. Öte yandan erkeklerin, kısa kollu gömlekle de namaz kılmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü bu tutum da, kolları kıvrıp sıvamakta olduğu gibi yadırganacak bir durum olmaktan çıkmıştır.

215. Çorapsız namaz kılmak caiz midir?

Hiz. Peygamberin (s.a.s.) çorapsız olarak namaz kıldırıldığı kaynaklarımızda sabittir (Ebû Dâvûd, Salât, 91). Bu sebeple çorapsız olarak namaz kılmakta bir beis yoktur. Ancak mescitlere çorapsız girmek sağlık, temizlik vb. nedenlerden ötürü örfte hoş karşılanmıyorsa, bundan kaçınmak uygun olur. Çorap giyenlerin de çorapları temiz olmalıdır.

216. İş elbisesi ile namaz kılınır mı?

Dinimiz, manevi temizlik kadar maddi temizliğe de önem verir. Hele Allah'ın huzuruna çıkmak demek olan namaz ibadeti söz konusu olunca temizliğin önemi daha da artar. Nitekim cünüplük ve abdestsizlik gibi manevi kirlerden; yine, beden ve elbisenin "necaset" diye anılan maddi pisliklerden uzak olması namazın geçerliliği için şart kılınmıştır.

Necaset bulaşmamış fakat kirli olan elbise ile kılınan namaz geçerli olur. Ancak özellikle namaz kılariken başkalarını rahatsız etmeye kimsenin hakkı yoktur. Onun için zorunlu olmadıkça kirli, pash ve yağlı elbise ile camiye gitmek, namaz kılmak doğru değildir. Yaptıkları iş gereği giysileri yağlı ve kirli olanlar, mümkün mertebeye kıyafet değiştirerek namaz kılmaya çalışmalıdırlar. Bir ayette, "Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziyânetinizi takın (güzel ve temiz giyinin)." (A'râf, 7/31) buyrulmuştur.

Hiz. Ömer (r.a.), kirli ve buruşuk bir elbise ile namaz kılmakta olan bir şahsa, "Söyle bakayım, seni bu elbise ile halktan bazı kimselerin huzuruna göndersem gider misin?" diye sormuş; "Hayır" cevabını alınca da, "Allah Teâla; kendisi için temiz ve güzel görünümlü olmaya daha fazla hak sahibidir." (Tahtâvî, Hâşiye, s. 359) demiştir.

217. Tuvalet ihtiyacı varken namaz kılmak caiz midir?

Namaz huşû ve Allah'ın huzurunda bulunma bilinci ile kılınmalıdır. Bu sebeple, namazda dikkati dağıtacak durumların olabildiğince giderilmesi önem arz eder. Onun için mesela vakit daralmamış ise, aç bir kimsenin sofraya hazırken namaza durması uygun görülmemiştir. Tuvalet ihtiyacı da, namazda huşû ve dikkati önleyici etki yapacağından bu halde iken namaz kılmak mekruhtur. Hiz. Peygamber (s.a.s.), idrara sıkışık durumda olan veya yemek hazırken namaza duran kişinin namazının faziletinin tam olmayacağını belirtmiştir (Müslim, Mesâcid, 67).

218. Namazda sûreleri Mushaf'taki sıraya göre okumanın hükmü nedir?

Namazda okunan âyet ve sûrelerin, gerek bir rekât içinde gerekse ikinci rekâtla birlikte düşünüldüğünde, Mushaf'taki sıraya göre yukarıdan aşağı okunması uygundur. Bir sûreyi veya âyeti okuduktan sonra, ardından önceki bir âyet ve sûreyi okumak mekruhtur. Fakat bu, namazı geçersiz kılacak bir durum değildir. Burada söz konusu olan tertip, esasında namazın değil tilavetin bir vacibidir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 148, 269). Tertibe riayet vacip olduğu görüşü, sûre ve âyetlerin sırasının insanlar tarafından değil de, Hiz. Peygamber (s.a.s.) tarafından (tevkifen) belirlendiği kabulüne dayanmaktadır. Ancak, sûrelerin içlerindeki âyetlerin tertibinin tevkifi olduğunda İslam âlimleri arasında ittifak bulunmakla birlikte, sûreler arasındaki tertibin tevkifi olduğu konusunda ittifak yoktur. Bu sebeple namazda, sûrelerin sıraya göre okunması hakkında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Hanefî mezhebinde, hem âyetler hem de sûreler arasında tertibe riayet edip sırayı takip ederek okumak gerekli görülmüştür. Hiz. Peygamberin (s.a.s.) bir gece namazında sıraya riayet etmeden, önce Nisâ sûresini sonra Âl-i İmrân sûresini okuması gibi olayların ise, henüz sûreler arasında tertip gerçekleşmeden önceki bir zamanda meydana geldiği belirtilmektedir (Nevevî, Şerhu Müslim, VI, 62).

Sırayı tersine çevirmeksizin, okuma esnasında ilerideki bir yere geçerken, aradaki tek bir sûre veya âyetin atlanması da mekruh kabul edilmiştir. Fakat bu, bir öncekinden daha hafif derecede bir mekruhtur. Sonraki rekâta ileriden okunacaksa, uygun olan, en az iki âyet veya iki sûre atlayarak okumaktır.

Âhmlerden bazıları, sıraya riayet etmeme şeklindeki hareketlerin sadece farzlarda mekruh olduğunu, nafîle namazlarda mekruh olmayacağını söylemişlerdir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 148, 269). Aksi görüşte olanlar ise şunu

delil getirmektedirler: Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Bilâl'in (ra.), nafile bir namaz olan teheccüdü kılarken bir süreden diğerine atladığını duyduğunda, ona, "Süreleri olduğu gibi oku" (İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, III, 629) buyurmuştur.

Sonuç olarak, namazda süre ve âyetlerin tertibine riayet edilmemesi mekruhtur. Fakat bu, namazı bozacak ve tekrar kılmayı gerektirecek boyutta bir eksiklik değildir.

219. Üzerinde resim olan elbiseyle namaz kılınabilir mi?

Üzerinde canlı varlıkların resimlerinin bulunduğu elbise ile namaz kılmak mekruhtur. Mümkünse bu elbiseler çıkarıldıktan sonra namaz kılınmalıdır. Böyle bir elbise ile namaz kılınması mekruh ise de, bu şekilde kılınan namaz geçerlidir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 25). Ancak, bakanın kolayca fark edemeyeceği şekilde küçük resimler bu kapsamda değildir.

EZAN, KÂMET ve TESBİHAT

220. Ezan ve kâmet nedir? Ne zaman ve nasıl meşru kılınmıştır?

Ezan ve kâmet, farz namazların sünnetlerindedir. Farz namazlara çağrı için ezan okumanın dayanağı, Kitap ve Sünnet'tir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: "Siz namaza çağırduğumuz zaman onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar." (Mâide, 5/58); "Ey İman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman hemen Allah'ın zikrine koşun..." (Cum'a, 62/9) Resûlullah (s.a.s.) da "Namaz vakti geldiğinde içinizden biri ezan okusun." (Buhârî, Ezân 17, 18, 49, Müslim, Mesâcid, 292) buyurmuştur.

Namaz, Mekke döneminde farz kılınmakla birlikte, ezan hicretten sonra uygulamaya konulmuştur. Medine'ye hicretten sonra Mescid-i Nebevi'nin inşası tamamlanıp düzenli olarak cemaatle namaz kılınmaya başlanınca, Hz. Peygamber (s.a.s.) vakitlerin girdiğini duyurmak için ne yapılabileceğini arkadaşlarıyla görüşmüş, o esnada Hz. Peygambere vahiyle ve içlerinde Hz. Ömer ve Abdullah b. Zeyd'in de bulunduğu bazı sahabilere rüyalarında bugünkü ezanın şekli öğretilmiştir (Abdürrezzâk, el-Musannef, I, 456; Ebû Dâvûd, Merâsil, s. 81; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 48).

Ezan, İslamın şîârı (sembolü) olup, müekked bir sünnettir. Ezan aracılığıyla halka hem namaz vaktinin girdiği ilan edilmekte, hem de Allah'ın büyüklüğü, Hz. Peygamberin (s.a.s.) O'nun kulu ve elçisi olduğu ve namazın kurtuluş yolu olduğu ilan edilmektedir. İmam Muhammed, "Bir belde halkı tümüyle ezanı terk ederlerse onlarla savaşırım." (Kâsânî, Bedâi', I, 146) demiştir.

Kâmet ise, farz namazlardan önce, namazın başladığını bildiren ve ezan lafızlarına benzeyen sözlerdir. Ezandan farklı olarak, "hayye ale'l-felâh" cümlesinden sonra, "kad kâmeti's-salât" cümlesi eklenir. Rivayetlere göre kâmet de yukarıda ismi geçen sahabilere aynı rüyada öğretilmiştir (Ebû Dâvûd, Salât, 28).

221. Ezan Arapça dışında başka dillerde okunabilir mi?

Sözleri bizzat Hz. Peygamberin (s.a.s.) sünneti ile sabit olan ezan, dünyanın neresinde olursa olsun, Müslüman varlığının ve kimliğinin bir göstergesidir. Ezanın, Hz. Peygambere (s.a.s.) vahiy edilip uygulandığı özgün şekliyle okunması gerektiği konusunda 15 asırlık bir gelenek ve ittifak söz konusudur. Ezanın asıl amacı, vaktin girdiğini bildirip namaza davet olduğundan değişik dilleri konuşan Müslümanların hepsine bu davetin ulaştırılması, ancak yine hepsinin ortak bilincine hitap etmekle olur ki, bu da ezanın bilinen asli lafızlarıyla yani Arapça olarak okunmasıyla gerçekleşir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 185). Dolayısıyla ezanın asli şekli dışında bir dille okunması caiz değildir.

222. Namaz vaktini bildirmek için cd, kaset vb. kayıtlardan ezan okunabilir mi?

Bilindiği gibi "ezan" farz namazlar için okunan özel sözlerdir. Ezan aracılığıyla halka hem namaz vaktinin geldiği ve cemaatle namaz kılınacağı duyurulmuş olmakta, hem de Allah'ın büyüklüğü, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliği ve namazın kurtuluş vesilesi olduğu ilan edilmektedir. Ezan, namaz vakitlerini ilan olduğuna göre, muayyen kalıplarını muhafaza ve ifade etmek suretiyle bu ilan, hoparlörle veya hoparlörsüz yapılması arasında dinî açıdan bir fark yoktur.

Bununla birlikte teyp kasetinden veya CD'den ezan okunması İslam'ın şiarlarından olan ezanı basite almak, ona gereken saygıyı göstermemek anlamına gelir. Ayrıca kayıttan okutulması, Hz. Peygamberden günümüze kadar gelen teamüle uygun değildir. Onun için ezanın CD veya teypten verilmesinin sakıncasız olduğu söylenemez. Fakihlerin, Kur'an'ın aks-i sadasının Kur'an hükmünde sayılmayacağı yönündeki yaklaşımları da bu hükmü desteklemektedir (Meydânî, el-Lübâb, I, 60).

223. İmam kâmet getirebilir mi?

Kâmet, Hz. Peygamberin (s.a.s.) sünnetlerindedir (Müslim, Salât, 5; Tirmizî, Salât, 28). Dolayısıyla terk edilmesi mekruhtur. Zira o namaza başlamak

için bir hazırlık safhasıdır, namaza başlanacağını bildiren bir uygulamadır. Bunu görevli bir kimsenin, cemaatten birinin veya imamın yapması hususunda sınırlama yoktur. Dolayısıyla namaz kıldıran bir imamın aynı zamanda kâmet getirmesinde bir sakınca yoktur (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 63-64).

224. Cemaatle namazda kâmet yapacak kişinin özellikleri nelerdir?

■ Çocuklar kâmet yapabilirler mi?

Kâmet getirecek kişinin hadesten temizlenmiş, âkil ve erkek olması gerekir. Buna göre abdestli olmayan veya cünüp olanın, delinin yahut sarhoşun ve kadının kâmeti mekrûh görülmüştür. Kâmet getirenin salih bir kimse olması ise müstehaptır (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 267; Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbi'l-'inâye, I, 208-209).

Kâmet getirecek kişinin en az mümeyyiz (iyiyi kötüden ayırabilir durumda) olması gerekir. Temyiz kabiliyeti ise ortalama 7 yaşında başlar, bülüğa kadar devam eder. Mümeyyiz olmayan küçüğün ezan ve kâmeti geçerli olmaz (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 59). Mümeyyiz çocukların okudukları ezan ve getirdikleri kâmet geçerlidir (Serahsî, el-Mebsût, I, 138). Bununla birlikte kâmeti, bülüğa ermiş bir kimsenin getirmesi daha faziletli görülmüştür (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 60).

225. Cemaatle namazda kâmet yapılırken ne zaman ayağa kalkılır?

Cemaatle kılınan namazda, cemaatin namaz için ayağa ne zaman kalkacağı hususu, namazın özünü değil, âdâp ve müstehaplarıyla ilgilidir.

İmam-ı A'zam'a göre cemaatle namaz kılmak üzere "Kad kâmeti's-salât" yani "namaz başladı" denildiği anda imamın namaza başlaması, namazın âdâbındandır. İmam, bu hareketi ile müezzinin sözünü doğrulamış olur. Bu içtihadı göre imamın ve cemaatin bu cümlelerin söylenmesinden önce saf düzenini almaları gerekecektir (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 64). Fakat namaza kâmet bittikten sonra başlanılmasında da bir sakınca yoktur. Hatta İmam Ebû Yûsuf ve diğer pek çok müctehide göre, uygun olan budur (Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbi'l-'inâye, I, 211; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 177; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 304).

Hanefî mezhebindeki başka bir görüşe göre ise, müezzin "haydi kurtuluşu" anlamına gelen "hayye ale'l-felâh" cümlesini söylediğinde imam ve cemaat ayağa kalkar (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 270), imam namaza başlar, cemaat da ona uyar.

Şâfiî mezhebine göre ise kâmet bittikten sonra namaz için ayağa kalkmak müstehaptır (Nevevî, el-Mecmû', III, 252-253). İmam ayağa kalkmadan yahut henüz gelmeden cemaat namaz için ayağa kalkmamalıdır.

Kâmet yapılırken ne zaman kalkılacağı konusu, ibadetin özünü değil âdâbıyla ilgili olduğundan, caminin büyüklüğüne, saf düzenini almaya ve namaza imamlarla birlikte başlamaya göre düşünülmelidir. Normal büyüklükteki cami veya mescidlerde imamın mihraba doğru yürüdüğü görülünce kalkılması daha uygundur. Zira Resûl-i Ekrem (s.a.s.), "Namaz için kâmet getirildiğinde beni görmeden ayağa kalkmayın" (Buhârî, Ezan, 22) buyurmuştur. Buna göre kişi, imamdaki çok geri kalmayacak ölçüde ve imam ile birlikte namaza başlayacak şekilde hazır olabileceği kadar bir süre önce yerinden kalkmalıdır (Bkz. Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslamî, I, 560).

226. Kâmet bitmeden imam namaza başlayabilir mi?

Namazların farz, vacip ve sünnetlerinin yanı sıra âdâbı da vardır. İmam-ı A'zam'a göre cemaatle namaz kılmak üzere "Kad kâmeti's-salât" yani "namaz başladı" denildiği anda imamın namaza başlaması, namazın âdâbındandır. İmam, bu hareketi ile müezzinin sözünü doğrulamış olur. Fakat namaza kâmet bittikten sonra başlanılmasında da bir sakınca yoktur. Hatta İmam Ebû Yûsuf ile diğer üç mezhep imamına göre, uygun olan budur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 177; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s.304).

227. Kâmet yaparken yürümenin hükmü nedir?

Kâmet, farz namazlara başlarken söylenen ve Hz. Peygamberin (s.a.s.) uygulamasına dayanan bir sünnettir. Onun için gereken saygı ve ağırbaşlılık ihmal edilmemelidir. Bu nedenle kâmet yapan kimsenin bu esnada yürümesi, mekrûh kabul edilmiştir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 55).

228. Kâmetten sonra ezan duası okunabilir mi?

Kâmetten sonra ezan duası okuma konusunda Hz. Peygamberden (s.a.s.) herhangi bir bilgi ulaşılmıştır. Bu sebeple kâmetten sonra böyle bir dua ile meşgul olmak uygun görülmemiştir (Tahtâvî, Hâşiye, s. 190). Ancak kâmet sözleri de namaza başlayana kadar ezan gibi tekrar edilebilir veya kâmet esnasında imam namaza başlamadan başka dualar yapılabilir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 273; el-Fetâvâ'l-Hindiyye64).

229. Cemaate yetişemeyen kimse camide tek başına namaz kılarken kâmet getirmeli midir?

Düzenli olarak cemaatle beş vakit namaz kılınan camilere o vakitin farz namazını kılmak üzere giren kimseler, cemaatle veya yalnız başına namaz kılmak olmaları hâlinde tekrar ezan ve kâmet getirmelerine gerek

yoktur. Düzenli olarak beş vakit namazın kılınmadığı cami ve mescitlerde ise ezan okunarak ve kâmet getirerek namaz kılmak daha faziletli olup (Alâüddin, el-Hediyetü'l-Âlâiyye, s., 71) sadece kâmetle de yetinilebilir. Hanefîlerin bu yaklaşımına karşılık diğer birçok mezhep, her iki ihtimalde de kâmet getirmenin mendup olduğunu söylemiştir.

230. Ezan ve kâmet cümleleri ikişer kere mi, birer kere mi okunmalıdır?

Kâmet cümlelerinin kaçar sefer okunacağı konusundaki uygulama farkları, bu konuda Hz. Peygamberden (s.a.s.) farklı rivayetlerin gelmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Hanefî mezhebinin yanında Süfyân-ı Sevri ve İbnü'l-Mübârek gibi diğer bazı âlimler dört sefer okunan baştaki tekbir cümleleri dışındaki ezan ve kâmet cümlelerinin ikişer sefer okunacağını söylemişlerdir. Delil olarak ise sahâbilerden Abdullah b. Zeyd'in ezan ve kâmete dair gördüğü ve Hz. Peygamberin (s.a.s.) de tasdik ettiği rüya rivayetini gösterirler. Bu rüya ile ilgili rivayetlerde kâmet ve ezanın başındaki tekbir dört defa, diğer cümleler ise çift olarak zikredilmiştir (Ebû Dâvûd, Salât, 28). Yine şu rivayeti de delil olarak zikrederler: "Resûlullah'ın (s.a.s.) ezanında ve kâmetinde cümleler çift çift idi." (Tirmizî, Salât, 30; Şeybânî, Âsâr, I, 134; Serahsî, el-Mebcut, I, 128; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 55).

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ezan okunurken, yukarıdaki görüşte olduğu gibi ilk tekbirler dört, diğer cümleler ikişer kere söylenir. Kâmete gelince; bu mezheplere göre baştaki tekbir ile "kad kâmeti's-salât" cümlesi ikişer sefer, diğer cümleler birer sefer söylenir. Mâlikî mezhebine göre ise, kâmette sadece tekbirler ikişer sefer, diğer cümleler birer sefer söylenir (Nevevî, el-Mecmû', III, 91-93). Bu görüşte olanlar şu rivayeti delil almışlardır: "Resûlullah (s.a.s.), Bilâl'e cümleleri ikişer kere söyleyerek ezan, birer kere söyleyerek de kâmet okumasını emretti." (Buhârî, Ezan, 2.3).

231. Kaza namazlarında ezan ve kâmet gerekir mi?

Ezan ve kâmet vaktin değil, namazın sünneti olduğu için kaza namazı kılarken de ezan ve kâmet sünnettir. Ezan ve kâmet terk edilerek kılınan namaz geçerli olmakla birlikte, uygun değildir.

Aynı ortamda birden fazla kaza namazı kılınacaksa, her bir namaz için ayrı ezan okunup kâmet getirilmesi daha faziletli olmakla birlikte, başta bir kere ezan okunup, her bir kaza namazı için ayrı kâmet getirilmesi de yeterlidir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 57-58).

232. Namazdan sonraki tesbihatın müezzin eşliğinde yapılmasının hükmü nedir?

Hz. Peygamberin (s.a.s.) döneminde müezzinlikleri ile meşhur olmuş sahâbiler vardı. Bilâl-i Habeşî, Abdullah b. Ümmî Mektûm, Sa'd el-Kazî ve Ebû Mahzura (Semure b. Mi'yer) bunlardandır (İbn Mâce, Ezan, 1-3, 6; Nesâî, Ezan, 9-10). Bu müezzinler namaz vaktinin girdiğini duyurmak için ezan okur, farz namazların öncesinde de kâmet getirirlerdi.

Asr-ı saâdetteki uygulamada müezzinlerin namaz sonrasındaki tesbihatı yönettiklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat zaman içinde özellikle Türkler arasında bu uygulamanın yerleştiği görülmüştür. Bilmeyenlere rehberlik etmek veya tesbihatın ihmal edilmemesini sağlayıp topluca Yüce Allah'ı anıp dua etmekte dinen bir sakınca bulunmadığı için, günümüzdeki müezzinlik uygulamasının bid'at olduğu söylenemez.

233. Namazdan sonra tesbihatın hükmü nedir ve nasıl yapılır?

Namazlardan sonra yapılan tesbihat ve dualar, namaza dâhil olmasa da makbul ibadetler arasında yer aldığından müstehaptır. Tesbihat konusunda müslümanlara özel tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamberin (s.a.s.) bizzat kendisi de, namazlardan sonra üç kere Allah'a istiğfar eder ve şöyle buyururdu:

اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

(Anlamı: Allah'ım, selam sensin; selamet de ancak sendendir. Mübareksin. Ey Celal ve İkrâm sahibi!) (Müslim, Mesâcid, 135)

Namazlardan sonra otuz üçer kere "Sübhanallah", "Elhamdülillah", "Allahu ekber" diyerek Allah'ı anmak da sahih hadislerle tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadis-i şerifinde, "Kim, her namazdan sonra otuz üç defa sübhânallah, otuz üç defa elhamdülillah, otuz üç defa da Allahü ekber der, sonra da yüze tamamlamak için;

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

(Anlamı: Allah'tan başka ilâh yoktur; yalnız Allah vardır. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter) derse, günahları deniz köpüğü kadar çok olsa bile affedilir." (Müslim, Mesâcid, 146) buyurmuştur. Bir başka hadiste de namazlardan sonra otuz üç kez bu tesbihatı yapmanın derecesine kimsenin ulaşamayacağı belirtilmiştir (Ebû Dâvûd, Vitir, 24).

234. Tesbihat yapmadan camiden çıkmak caiz midir?

Tesbihat, münferit olarak yapılabileceği gibi, cemaat hâlinde de yapılabilir. Namazdan bağımsız ve müstehap bir ibadet olduğu için tesbihatın terk edilmesi namaz için bir eksiklik sayılmaz. Bu bakımdan namaz kılındıktan sonra tesbihat yapmadan camiden çıkmanın caiz olmadığı söylenemez. Fakat Yüce Allah'ı anmak ve sevap kazanmak için bunun büyük bir fırsat olduğu da unutulmamalıdır.

235. Farz namazlardan sonra "estağfirullah" demenin dayanağı nedir?

Namazların peşinde istiğfarda bulunmak sünnettir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) selam verip namazdan çıkınca üç kere "estağfirullah, estağfirullah el-azim ve etübu ileyh" veya benzeri sözle istiğfarda bulunup "Allahümme ente's-selâm ve minke's-selâm..." derdi (Müslim, Mesâcid, 135; Tirmizî, Salât, 112).

Getirilen istiğfarla namazdaki eksiklikler için Allah'tan bağış dilenmiş olur. Bu itibarla, kılınan namazın akabinde imam ve cemaatin "estağfirullah..." demesi sünnete uygun bir davranıştır.

236. İkinci namazından sonra aşır okumak bid'at midir?

Namazlardan sonra, ciddi bir mazeret bulunmadığı durumlarda, yerinden hemen ayrılmayıp bir süre daha zikir ve tesbihata devam etmek sünnettir. Hz. Peygamber (s.a.s.), namazların ardından bunun yapılmasını teşvik etmiş, bir kişi namaz kıldığı yerden ayrılmadıkça meleklerin ona dua etmeye devam edeceğini haber vermiştir (Buhârî, Salât, 87; Müslim, Mesâcid, 272). Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.s.) sabah namazından sonra Haşr sûresinin son üç âyetinin, geceleri de Bakara sûresinin son iki âyetinin okunmasını tavsiye etmiştir (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an, 10; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 22).

Sabah namazı dışında Hz. Peygamberin (s.a.s.) namazlardan sonra okunmasını tavsiye ettiği özel bir aşır ya da süre yoktur. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de, "Namazı kılıp bitirince de, ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken de (daima) Allah'ı anın." (Nisâ, 4/103) buyrulması, hem bu konuda bir genişliğin bulunduğunu hem de zikir ve tesbihatın yalnız namazla sınırlı olmadığını ifade etmektedir. Namaz dışındaki kıraat, zikir ve tesbihatta asıl olan, bunları herkesin kendi başına yapmasıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki uygulama bu yöndedir. Ancak daha sonraları tesbihatın müezzinin işaretleriyle topluca yapılması ve 'aşır'

okunması bazı ülkelerde yaygınlaşmış, günümüze kadar da uygulama bu şekilde gelmiştir.

Buna göre, ikinci namazından sonra aşır okunması konusunda herhangi bir rivayet bulunmamakla birlikte yukarıdaki âyet ve hadisler ışığında, din tarafından vacip kılınmış olduğu inancına kapılmamak kaydıyla Kur'an okunmasında bir sakınca bulunmadığı söylenebilir.

237. Namazdan sonra Ayetü'l-kürsî okumanın hükmü nedir?

Namazlardan sonra 'Ayetü'l-kürsî'yi okumak menduptur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), 'Ayetü'l-kürsî'yi özellikle yatmadan önce ve namazlardan sonra okumuş ve müslümanlara okumalarını öğütlemiştir (Buhârî, Vekâlet, 10; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 2; Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir, VIII, 134; Beyhâkî, Şu'abü'l-îmân, IV, 51).

238. Sesli olarak okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlemek zorunlu mudur; böyle bir durumda namaz kılınabilir mi?

Kur'an okunduğu zaman müslümanın onu dinlemesi gerekir. Çünkü "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (Arâf, 7/204) buyrulmaktadır.

Kur'an-ı Kerim okunurken müslümanların konuşmayı bırakıp onu dinlemeleri istenmekle birlikte bunun farz olup olmadığı, farz olması durumunda da bu hükmün mutlak olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimlerin görüşüne göre Kur'an okunduğunda onu dinlemek her zaman farzdır. Bazılarına göre yukarıdaki âyet, farziyet değil tavsiye (nedb) anlamı taşımaktadır. Bazı âlimlere göre ise âyet, sadece namazda okunan Kur'an'ı dinlemekle ilgilidir; namaz dışında Kur'an okunurken onu dinlemek ise müstehaptır (Ebüssuûd, İrşâd, II, 459).

Hanefî mezhebinde ise namaz dışında Kur'an okunurken onu dinlemenin hükmü hakkında iki görüş vardır. Birine göre bu dinleme farz-ı ayn, diğerine göre ise farz-ı kifâyedir. Farz-ı kifâye olduğunu söyleyenlere göre, Kur'an okunan yerde onu dinleyen birileri varsa diğerlerinden sorumluluk düşer. Ayrıca mezhepteki her iki görüşe göre de, Kur'an okunurken, bir mazeret sebebiyle onu dinleyemeyenler sorumlu olmazlar. Özellikle, çarşı ve iş yeri gibi mekânlarda insanlar kendi işleriyle uğraşırken birileri onların yanında Kur'an okuyorsa, dinlemeyenlerin değil, okuyanın günahkâr olacağı ifade edilmiştir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, II, 268).

Buna göre, başkalarının dinlemesine mani olmadan camide sesli olarak Kur'an okunurken bir kenarda namaz kılmakta sakınca yoktur.

İMAMET ve CEMAAT

239. Cemaatle namaz kılmanın hükmü nedir?

İslam dini birlik ve beraberliğe büyük önem vermiştir. Günde beş vakit namazın bir arada eda edilmesi (Bakara, 2/43), haftada bir cuma namazının ve senede iki kez olan bayram namazlarının topluca kılınması, müminlerin birbirlerinden haberdar olmalarına, görüşüp halleşmelerine, birbirleriyle yardımlaşmalarına vesile olmak gibi bir işlev üstlenmektedir. Bu bakımdan cemaatle namaz, istenen birlik ruhunu sağlamlaştıran ve devam ettirici bir rol üstlenmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), farz kılınışından itibaren hayatının son zamanlarına kadar beş vakit namazı sürekli kendisi cemaate imam olarak kıldırılmış, müslümanları da namazları cemaatle kılmaya teşvik etmiştir (Ebü Dâvûd, Salât, 49).

Cemaatin önemini gösteren çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber (s.a.s.), "Üç kişi bir köyde veya kırdada bulunur ve namazlarını cemaatle kılmazlarsa, şeytan onlara hâkim olur. Öyleyse cemaatten ayrılma. Çünkü kurt ancak sürüden ayrılan koyunu yer." (Ebü Dâvûd, Salât, 47) buyurmaktadır. Bir diğer hadiste ise "Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ateş yakılması için odun toplanmasını emretmeyi, sonra da namaz için ezan okunmasını, daha sonra da bir kimseye emredip imam olmasını, sonra da cemaatle namaza gelmeyenlere gidip evlerini yakmayı düşündüm." (Buhârî, Ezân, 29, 34; Müslim, Mesâcid, 251-254) diyerek cemaati terk edenlere ciddi bir uyarıda bulunmuştur. Ayrıca özendirmek için cemaatle kılınan namazın sevabının, tek başına kılınandan 27 derece daha fazla olduğunu belirtmiştir (Buhârî, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 249).

Cemaatle namaz kılmanın önemini belirten bu ve benzeri hadislerden ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbelîler namazın cemaatle kılınmasının, erkekler için farz-ı ayn, Şâfiîler ise farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir. Hanefî ve Mâlikîlere göre ise, cuma namazı dışındaki farz namazları cemaatle kılmak, gücü yeten erkekler için müekked sünnettir (Merginani, el-Hidâye, I, 362; Kâsânî, Bedâ'î, I, 155; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 368-369).

Onun için cemaate gitmeye engel bir durum olmadıkça, namazları cemaatle kılmak uygun olacaktır. Ayrıca namaz kılmak için camiye gitmek de büyük sevaptır. Hz. Peygamber (s.a.s.) camiye giderken atılan her adımdan dolayı kişinin bir derece yükseltilip, bir günahının silineceğini haber vermiştir (Buhârî, Ezân, 30; Ebü Dâvûd, Salât, 49).

240. İmama uyan kimse nasıl niyet eder?

Niyet, namazın şartlarından biridir. Kişi, farz, vacip veya nafîle namazlardan hangisini ve hangi vaktin namazını kılacağını, tek başına mı yoksa imama uyararak mı ifa edeceğini niyetinde belirlemesi gerekir. Önemli olan bunların kalben bilinmesidir; dil ile söylenmesi ise bu konudaki iradesinin pekiştirilmesi açısından güzel görülümüştür (Merginani, el-Hidâye, I, 297, 298).

Buna göre, namazını imama uyararak kılacak kişinin, buna kalben niyet etmesi gerekir; aksi takdirde imama uymaya niyet etmeden kılacağı namaz geçersiz olur. Ayrıca, diliyle "uydum hazır olan imama" demesi de uygundur.

241. Farz, vacip ve nafîle namazların hangileri cemaatle, hangileri tek başına kılınmalıdır?

Cuma namazını kılmakla yükümlü olan erkeklerin, Cuma namazını camide cemaatle namaz kılmaları farz; beş vakit namazın farzlarını cemaatle camide kılmaları ise Hanefîlere ve Mâlikîlere göre müekked/kuvvetli sünnettir. Cemaatle namaz kılmanın önemini belirten hadislerden ve ilgili âyetlerden hareketle Hanbelîler beş vakit namazın cemaatle kılınmasının, erkekler için farz-ı ayn, Şâfiîler ise farz-ı kifâye olduğunu söylemişlerdir (Merginani, el-Hidâye, I, 362; Kâsânî, Bedâ'î, I, 155; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 368-369).

Ramazan ve Kurban Bayramı namazları da vacip namazlardan olup cemaatle kılınır (Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 283). Sünnet namazlardan teravih namazı cemaatle kılınabilir. Teravih cemaatle kılındığında vitir namazı da cemaatle kılınabilir. Ramazan ayının dışında vitir namazını cemaatle kılmak mekruhtur (Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 239).

Nafîle namazlardan küsûf (güneş tutulması) ve İmameyn'e göre istiskâ namazı da (Yağmur duası ve namazı için bkz. 764 nolu fetva) cemaatle kılınır (Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 241-242, 245). Bunların dışındaki tüm sünnet ve nafîle namazları herkesin tek başına kılması uygun, cemaatle kılınması ise mekruh görülümüştür (Serahsi, el-Mebsût, II, 144).

Nafîle namazlardan olan tesbih namazının (Ebü Dâvûd, Tatavvu, 14) cemaatle kılınabileceğine dair kaynaklarımızda bir bilgi bulunmadığından bu namazın da tek başına kılınması daha uygun olmakla birlikte tek başına kılınmasındaki zorluk göz önüne alındığında bu namazın birlikte kılınmasında sakınca olmadığı söylenebilir. (Tesbih namazının kılınışı için bkz. 294 nolu fetva)

242. İmamdan farklı bir mekânda hoparlör bağlantısıyla imama uyulabilir mi?

Cemaatle namaz kılınırken imamla cemaatin yerlerinin hakikaten veya hükmen bir olması gerekir. Bu birlik, safların bitişik olmasıyla sağlanır. Eğer namaz aynı bina içinde kılınıyorsa, içerdekilerin mekânları bir sayılır. Bu itibarla, çok katlı binalarda mescit olarak kullanılan bir katta cemaatle namaz kılınırken, bu kat cemaati olmadığı takdirde, alt veya üstten bu kata bitişik katlarda duran cemaatin, hoparlör veya müezzinin tebliği ile imamın intikallerinden haberdar olmaları hâlinde, imama uymaları sahihtir. İmamı veya imamı görenleri görmeleri şart değildir. Ses bağlantısının kesilmesi durumunda ise, imamın hareketlerinin takip edilememesi sebebiyle imamın intikallerini takip edemeyenlerin namazları bozulur (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 285-286, 333-334). İmamın bulunduğu mekândan yol, ırmak ve mekan birliğini bozan benzer engellerle ayrılan yerlerde bulunanların imama uymaları caiz olmaz.

243. Bir farz namazı kılmış veya kaldırmış olan kimse aynı namaz için başka bir cemaate imamlık yapabilir mi?

İmam, kılınan namazın türü itibarıyla, kendisine uyan kişiden aşağı durumda olmamalıdır. Ancak cemaat imamdan daha aşağı durumda olabilir. Buna göre; nafîle namaz kılan kimse farz namaz kılana imam olmaz; fakat farz namaz kılan nafîle namaz kılana imam olabilir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 377; İbnü'l-Hümâm, Feth I, 381; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 339; Dusûki, Hâşiye, I, 340; Buhûti, er-Ravd, s. 134).

Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Farz namaz, bir günde iki kere kılınmaz." (Dârekutnî, es-Sünen, II, 285; İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, III, 206) Bir vaktin namazı iki kere kılınmayacağına göre, ikinci kere kılınan namaz nafîle olacaktır. Bu durumda imam cemaatten daha alt konumda olacağından o kişinin imamlığı geçerli olmaz.

Şafii mezhebine ve Hanbelîlerde tercih edilen görüşe göre farz namaz kılacak olan kişi, nafîle namaz kılana uyabilir. Bu içtihatlara göre bir vaktin farz namazını kılmış olan kimse aynı vakit için başkalarına imam olabilir. Kendi kaldığı nafîle, cemaatin namazı da farz olarak geçerli olur (Mâverdi, el-Hâvi, II, 316; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 67-68).

244. Kadın, kadınlara imamlık yapabilir mi?

Şafii ve Hanbelî mezheplerine göre bir kadının, kadınlara imamlık yapmasında hiçbir sakınca yoktur. Bu görüşte olanlar, Hız. Peygamber

rin (s.a.s.) Ümmü Varaka'ya kendi ev halkına imamlık yapma izni vermesini (Ebû Dâvûd, Salât, 62; İbn Hanbel, el-Müsned, VI, 255; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, I, 597) delil gösterirler. Hanefî mezhebine göre kadının, kadınlara imamlık yapması caiz olmakla birlikte, mekruhtur (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 207); Malîkilere göre ise caiz değildir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 145; İbn Cüzey, el-Kavânin, 156).

Kadının kadınlara imam olarak namaz kıldırması hâlinde, cemaatten öne geçmeyip, diğer kadınların hizasında/arasında durması gerekir (Abdürrezzâk, el-Musannef, III, 140-141; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 37-38; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 305-306).

245. Kadınlar erkeklere imamlık yapabilir mi?

Kadının erkeklere imamlık yapması, bütün mezheplere göre caiz değildir (İbn Kudâme, el-Muğni, III, 32-33; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 306, 321; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 372). Hız. Peygamberin (s.a.s.) Ümmü Varaka'ya kendi ev halkına imamlık yapabileceği yönünde verdiği izin (Ebû Dâvûd, Salât, 62; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, I, 597), sadece ona özel bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Diğer bazı yorumlara göre ise Hız. Peygamberin (s.a.s.) bu izni, o evdeki veya mahalledeki kadınlara imamlık yapabileceğini ifade etmektedir. Hız. Peygamberin (s.a.s.) "Dikkat edin! Hiçbir kadın erkeğe imam olmasın." (İbn Mâce, İkametü's-Salât, 78; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 128) şeklindeki buyruğu da bunu göstermektedir. Nitekim Asr-ı saadet de dâhil olmak üzere tarihî süreç içinde bunun bir başka örneği de görülmemiştir. Bunu caiz görmek, dinde olmayan bir şeyi dine sokmaktır ki buna bid'at denilir. Hız. Peygamber (s.a.s.) bid'atin dalalet olduğunu haber vermiştir (Müslim, Cumua, 867; Ebû Dâvûd, Sünen, 6).

246. Büyük günah işleyen kişi imamlık yapabilir mi?

İmamlık yapacak kişinin, imamet ehliyetine sahip (dini bilgisi yeterli, Kur'an'ı güzel okuyan, akıl sağlığı yerinde, ergen birisi) olması gerekir. Haramı helal, helali haram saymadıkça büyük günah işlemiş de olsa müslüman bir kişi, imamlık yapabilir; arkasında kılınan namaz da sahihtir. Hız. Peygamber (s.a.s.), "İyi ve kötü (müttakî ve günahkâr) her müslümanın arkasında namaz kılınız." (Ebû Dâvûd, Salât, 64, Cihâd, 35; Dârekutnî, es-Sünen, II, 404; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 29) buyurmuşlardır. Hadiste bir ilke ortaya konulmaktadır; o da, mümin olan ve namaz kıldırabilecek asgari bilgiye sahip olan bir kimsenin namaz kıldırabileceğidir (Serahsî, Şerhu siyeri'l-kebir, I, 110-111; İbn Nuceym, el-Bahr, I, 370). Ancak imamın günah işlemekten sakınan, cemaat tarafından sevilen, güzel ahlaklı bir kimse olması tercih edilir. Bu durumda birisi varken, fâsık yani açıkça büyük günah işleyen veya

küçük günahta ısrar eden kişinin imam olması Hanefi, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre mekruhtur (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 360; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 298-299; Haraşî, Şerhu Muhtasar, II, 23). Hanbelî mezhebine göre ise fâsık olan kimsenin fâsık olmayan kimselere imamlık etmesi, namaz kıldırarak başka kimsenin bulunmaması hâlinde, cemaatle kılınan cuma ve bayram namazları için zarureten caizdir; diğer hâllerde ise caiz değildir (İbn Kudâme, el-Muğni, III, 17-23; İbn Kudâme, el-Kâfi, I, 293-294).

247. Özur sahibi bir kimse cemaate namaz kıldırabilir mi?

Abdestle ilgili özurü olan (sahib-i özur) bir kimse, özurü olmayan kişilere imamlık yapamaz. Aynı şekilde, akli melekesi yerinde olmayan olana, Kur'an okuyamayan okuyabilene, elbisesi temiz olmayan temiz olana imamlık yapamaz. Çünkü imam, kendisine uyan kimselerin durumundan daha aşağı olmamalıdır (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 376; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 11 vd.).

248. Kekeme olan kimse başkalarına imam olabilir mi?

İmanın özürden uzak ve salim/düzgün bir okuyuşa (kıraat) sahip olması gereklidir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 284, 294-295). Dilinde kekemelik olan kişi Kur'an-ı Kerim'i doğru olarak okuyabiliyorsa başkalarına imam olabilir. Ancak doğru ve düzgün bir şekilde okuyamıyorsa, kendisi gibi kekeme olanlara imamlık yapabilirse de, kıraati düzgün olanlara imam olamaz (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 327, 328; bkz. İbn Kudâme, el-Muğni, III, 29).

249. Harfleri doğru telaffuz edemeyen kişi imamlık yapabilir mi?

Herhangi bir harfi ağız yapısı sebebi ile doğru telaffuz edemeyen kişi eğer cemaatte bu harfleri düzgün okuyabilenler yoksa, tercih edilen görüşe göre cemaate imamlık yapabilir. Harfleri doğru telaffuz eden başka bir kimse varsa bu kimsenin imametini caiz olmaz (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 327-329; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 95).

250. Kollarından biri veya her ikisi bulunmayan kimse imamlık yapabilir mi?

İmamlık yapabilmek için namaz sahih olacak kadar Kur'an'ı ezbere okuyabilmek (kıraat) ve namaz hükümlerini bilmek şart olduğu gibi, namazın rükünlerini ifa edebilecek seviyede bedenlen sağlıklı olmak da şarttır. Kişinin kollarından biri veya her ikisinin bulunmaması, namazın rükünlerinden birini yerine getirmeye engel olmadığından böyle bir kimsenin imamlık yapması caizdir (İbn Kudâme, el-Muğni, III, 29).

251. Başka mezhepten olan bir imamın arkasında namaz kılınabilir mi?

Farklı bir mezhebe mensup olan imama uyarak namazı cemaatle kılmakta bir sakınca yoktur. Zira mezhep farklılığı namazda iktidaya (imama uymaya) engel değildir. Her ne kadar 'başka bir mezhepten olan imam, namazda iken muktedirinin mezhebine göre namazı bozan bir davranışta bulunursa, muktedirinin namazı fasit olur' (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 93; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 302-303) şeklinde bir icthad varsa da, bu konudaki daha doğru yaklaşım, imamın kendi mezhebine göre namazı bozulmadığı sürece, hangi mezhepten olursa olsun ona uyan kişinin de namazının tamam olduğu yaklaşımıdır.

Bu son görüş, selefin uygulamalarına muvafık olduğu gibi cemaat ruhunun gereğiyle de uyumludur. Nitekim İmam Ebü Yusuf, kan aldırdıktan (hacamat) sonra abdest almadan imamlık yapan Halife Harun Reşid'in arkasında namaz kılmıştır (İbn Ebü'l-'Iz, Şerhu'l-'akideti'l-Tahâviyye, s. 545). Ayrıca imamın kendi mezhebindeki şartlara aykırı bir davranış içinde bulunup bulunmadığını araştırmak da gerekmez (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 302-303).

252. Namazı kaldırmakta olan imama televizyon veya radyo aracılığıyla tabi olunabilir mi?

Cemaatle namaz kılınabilmesi için cemaatin imama uyması gerekir. Bunun için imam ile cemaatin aynı mekânda bulunmaları şarttır. Bu sebeple imamın namaz kıldıracağı mekân dışında bulunan bir kimse imama uymaya niyet ederek namazını kılsa bu namaz geçerli olmaz. İmam ile cemaat arasından geçen bir nehir veya genişçe bir yol da cemaatin imama uymasına engel sayılmıştır (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 384; II, 127; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 96). Buna göre televizyon ve radyo gibi iletişim cihazları aracılığı ile başka bir mekândaki imama uymaya niyet etmekle mekân birliği gerçekleşmiş olmayacağından bu şekilde kılınan namaz geçerli değildir.

253. Müdrük, mesbük, lâhik ne demektir? Bunlar namazlarını nasıl kılarlar?

Müdrük sözlükte "idrak etmiş, yetişmiş, kavuşmuş" gibi anlamlara gelir. Dinî terim olarak, imama en geç birinci rekâun rükûunda yetişip namazını imamla birlikte kılan kişiye denilir.

Lâhik, namaza imamla başlayıp, namaz esnasında abdestinin bozulması gibi bir durum sebebiyle namaza ara vermek zorunda kalan ve bu sebeple namazın bir kısmını imam ile birlikte kılamayan kimse demek-

tır. Bu durumda olan kişi usulünü bilirse abdest alıp geldikten sonra cemaate katılarak namazına devam eder. Kılmadığı rekâtları imam selâmı verdikten sonra tamamlar. Usulünü bilmezse namazı baştan tekrar kılar.

Mesbûk, cemaatle kılınan namaza baştan yetişemeyip ilk rekâtın rûkûndan sonra imama uyan kimse demektir. İmam ile birlikte "sübhanallah" diyecek kadar rûkûda bulunmayan kimse o rekâtı kaçırmış sayılır. Mesbûk, imam selâm verince, sehiv secdesi yapmazsa, beklemeden ayağa kalkar ve cemaatle kılmadığı rekâtları tek başına tamamlar. Mesbûk, imamlarla birlikte kılmadığı rekâtları kılarırken, tek başına namaz kılan kimse gibidir. Tek başına namaz kılarırken Fâtiha'dan sonra sûre veya âyet okuduğu rekâtlarda okur, okumadıklarında okumaz (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 102; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 344-350).

254. İmama uyan bir kimse Fâtiha okuyabilir mi?

Hanefî mezhebine göre cemaatle namaz kılarırken, imama uyan kimse Fâtiha'yı ve ardından okunan âyet veya sûreyi imam ile birlikte okumaz. İmama uyan kimseden, namazda Kur'an okuma yükümlülüğü tamamen düşer (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 170-171).

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise okuma yükümlülüğü tamamen düşmez. İmama uyan kişi, imamın sessiz okuduğu namazlarda, namaz başından itibaren Fâtiha ve sûreyi okur. Sesli okunan namazlarda ise, imamın Fâtiha'yı bitirip kısa ara vermesi esnasında sadece Fâtiha'yı okur (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 249-250).

Hanefîler, "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyiniz ve susunuz ki merhamet olunasınız" (Arâf, 7/204) âyetini ve "Kim imamın arkasında namaz kılar, imamın kıraati onun da kıraatidir" (İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 13), "İmam, kendisine uyulmak için öne geçirilmiştir" (Buhârî, Ezân, 51), "İmam okuyunca susun" (İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 13) gibi hadislerini delil olarak kabul etmektedirler. Şâfiîler ise "Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur" (Müslim, Salât, 34) hadisi ve benzerlerinin genel anlamına itibar etmektedirler.

255. İmam son oturuşta selâm vermeyip ayağa kalkarsa cemaat ne yapmalıdır?

İmam son oturuşu yapmadan unutarak ayağa kalkarsa, cemaat imam ile birlikte ayağa kalkmayıp teşehhüde devam ederek imamın geri dönmesini bekler. Bu arada imamı uyarmak için sesli olarak "sübhanallah" denir. İmam, kalktığı rekâtın secdesini yapmadığı sürece, geri dönme ihtimali olduğu için ona uyan kimse, selâm verip namazdan çıkamaz.

Selâm verir ise namazı bozulmuş olur. Eğer imam, geri dönmeyip hatasını fark etmeden namaza devam eder ve kalktığı rekâtın secdesini de yapar ise, son oturuşu terk ettiği için imamın namazı ile birlikte cemaatin namazı da bozulmuş olur.

Eğer cemaat imamlarla birlikte ayağa kalkar da imam farkına varıp secde yapmadan geri oturursa cemaat da oturur. Cemaat imamın oturduğunu fark etmez ve secdeye giderse bu secde onların namazını bozmadır. Çünkü bu durumda esas olan cemaatin tâbi olduğu imamın namazının geçerli olmasıdır (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 110).

256. Cemaatle namaz kılarırken ön safta meydana gelen boşluğu doldurmak için öndeki safa yürümek caiz midir?

Namazla ilgisi olmayan hareketler, amel-i kesir (üç adım atmak gibi) olarak nitelenecek bir düzeye ulaştığında namazı bozar. Ancak cemaatle namaz kılarırken ön saftaki boşluğu doldurmak için ileri yürümek namazı bozmadığı gibi müstehaptır (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 312-313, 388-389; Tahtâvî, Hâşiye, s. 323).

257. İmamın, kendisine uyan kadınlar için ayrıca niyet etmesi gerekir mi? Kendi başına namaz kılan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir mi?

Hanefîlere göre kadınların imama uymalarının geçerli olması için, imamın, kadınlara namaz kıldırmaya niyet etmesi gerekir (Kâsânî, Bedâ'î, I, 128; İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 372). Bu itibarla kendi başına namaz kılmakta olan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyamaz.

Şâfiî mezhebine göre ise imamın, gerek erkeklere gerekse de kadınlara imamlık yapmaya niyet etmesi şart olmayıp müstehaptır (Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 383). Bundan dolayı kendi başına namaz kılmakta olan bir erkeğe, bir kadın sonradan gelip uyabilir.

258. Mescid-i Haram'da kadınların ve erkeklerin aynı safta namaz kılmaları caiz midir? Bunun dinî dayanağı nedir?

Cemaatle namaz kılınırken, imamın arkasında önce erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra da kadınlar saf tutarlar. Bu düzen Hz. Peygamber tarafından öğretilmiştir (Müslim, Salât, 132; Ebû Dâvûd, Salât, 99; Tirmizî, Salât, 54; Nesâî, İmâmet, 33; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 52). Söz konusu sıranın erkeklerle kadınlar arasında gözetilmesi farz, erkeklerle erkek çocuklar arasında gözetilmesi ise sünnettir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 370; Kâsânî, Bedâ'î, I, 159).

Cemaatle kılınan namazlarda erkeklerin, kadınlarla aynı hizada olmalarına "muhâzât-ı nisâ" denir ki, kadının erkeklerle aynı safta yana veya erkeklerin önünde namaza durmasıdır. Cemaatle namazın erkek-kadın karışık olarak bu şekilde kılınması bütün mezheplere göre doğru görülmemiştir. Bununla birlikte söz konusu durumun erkeklerin namazına tesiri konusunda ihtilaf edilmiştir.

Hanefî mezhebine göre cemaatle kılınan namazda, bir kadın veya ergenlik çağına gelen ya da yaklaşan bir kız, bir erkeğin önünde veya yanında kılacak olursa, aralarında bir örtü ve benzeri bir engel veya bir adam boyu kadar yükseklik farkı bulunmazsa arkasındaki ve yanlarındaki erkeğin namazı bozulur (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 316-317).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre de, kadınla erkeğin yan yana durup namaz kılması, iki tarafın da namazını bozmadır. Ancak burada kerâhet vardır (Râfiî, el-'Azîz, II, 174; İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 89; Hattâb, Mevâhib, II, 435; Buhûti, Keşşâf, II, 385-386; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 268). Kâbe'de ise, zaruretten dolayı bu kerâhet de kalkar. Çünkü kadın ve erkeklerin orada ayrı ayrı yerlerde durup namaz kılmaları oldukça zordur.

Bu durumda hac mevsiminde Hanefî mezhebine bağlı bulunan kadın ve erkekler ayrı ayrı yerlerde namaz kılma imkânı bulamadıkları takdirde, bu konuda sözü edilen üç mezhebe uyarak namazlarını kılabilirler. Bu hükmün dayanağı zaruret ve imkânsızlıktır.

259. Mescid-i Haram'da cemaatle namaz kılarken imamın hizasından önde olanların namazları geçerli olur mu?

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre Kâbe'nin etrafında da olsa cemaatle namaz kılınırken, imamın bulunduğu taraftaki cemaatin imamdan önde olmamaları şarttır. Dolayısıyla imamın bulunduğu taraftaki cemaat, imamdan önde olursa imama uymuş kabul edilmez ve namazları geçerli olmaz. Diğer yönlerdeki cemaatin, Kâbe'ye imamdan daha yakın bulunmaları ise imama uymalarına engel olmaz. Mâlikî mezhebine göre ise imamın cemaatten önde olması şart değildir. Ancak zaruret olmaksızın cemaatin, imamdan önde olması mekruhtur (İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 52-53; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 168; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 376).

260. Namazda abdesti bozulan imam nasıl hareket etmelidir?

Bir imamın, namaz kılarken burnunun kanaması gibi elinde olmayan bir sebeple abdesti bozulursa, arkasında bulunan cemaat içinden imam olmaya elverişli bir kimseyi mihraba geçirir. Buna istihlaf denir (Merğînânî,

el-Hidâye, I, 381). Nitekim Hz. Ömer (r.a.) namaz kıldırırken saldırıya maruz kalıp yaralanınca imamlığa devam etmesi için yerine Abdurrahman b. Avf'ı (r.a.) geçirmiştir. Yine Hz. Ali de (r.a.) cemaate namaz kıldığı sırada burnu kanayınca cemaatten birini yerine geçirmiştir (Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbi'l-'inâye, I, 296).

Abdesti bozulan imam, yerine bir kimseyi geçirmeksizin imametten veya cemaatten ayrılrsa cemaatin namazı bozulur (Kâsânî, Bedâi', I, 226).

261. Cemaatle namaz kılan bir kimsenin abdesti bozulursa ne yapmalıdır?

Namaz kılan kimsenin abdesti bozulursa, dilerse abdest alıp yeniden namazını kılar ki faziletli olan da budur. Namazı bozacak başka bir şey yapmaksızın çıkıp abdest alır ve geri dönüp imam ile bıraktığı yerden namazına devam eder. Şayet imam namazı bitirmiş ise kalan rekâtlarda imama uymuş kimse gibi bir şey okumadan, yaklaşık olarak imamın bekleyeceği kadar bekler, sadece rükû ve secdedeki tesbihleri, oturuştaki dua ve salavatları okuyarak namazını tamamlar (Merğînânî, el-Hidâye, I, 381,382, İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, 368 vd.).

Kalabalık bir camide cemaatle namaz kılarken abdesti bozulan ön saftaki bir kişi, eğer abdesti bazı mezheplere göre bozulmamış sayılabilecekse o mezhebi taklit ederek namazına devam eder. Mesela bir yeri kanayan Hanefî bir kişi, kanın abdesti bozmadığını söyleyen Şâfiî ve diğer mezhepleri taklit ederek namazını tamamlar. Fakat mesela idrar veya gaz çıkması gibi bütün müctehidlere göre abdesti bozan bir durum gerçekleşmişse ve kalabalıktan dolayı abdest almak için en yakın abdest yerine gitmeye de imkân bulamazsa, oturur ve namazın bitmesini bekler veya diğer namaz kılanların dikkatini dağıtmamak için hiçbir şey olmamış gibi devam eder. Sonra abdest alıp namazını iade eder.

262. Cemaatten olmayan bir kimsenin imamın yanlışını düzeltmesi namazı bozar mı?

İmam kıraat esnasında yanlış okur veya okuyacağı yerin ilerisini hatırlamazsa cemaatten birisinin düzeltmesi veya hatırlatmasıyla, cemaatin de imamın da namazı bozulmaz (Merğînânî, el-Hidâye, II, 6-8, Mevsûlî, el-Ihtiyâr, I, 210). Cemaatten olmayan birinin imamın yanlışını düzeltmesi ve imamın da buna göre hareket etmesi durumunda ise namaz bozulur. Çünkü bu hareket bir öğrenme ve öğretme sayılır (Zeylâi, Tebyîn, I, 156; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 110). Diğer bazı mezheplerde ise bu düzeltme namazı bozan bir davranış

niş olarak görülmemiştir. Rivayete göre Hz. Osman (r.a.), Makâm-ı İbrahim'de oturduğu bir sırada yanında namaz kılmakta olan bir kimsenin hatasını bu şekilde düzeltmiştir (İbn Kudâme, el-Muğni, II, 460).

263. Nafile namazları camide mi yoksa evde mi kılmak daha faziletlidir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), farz namazların cemaatle kılınmasını tavsiye etmiş ve "Cemaatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir." (Buhârî, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 249-250) buyurmuştur. Diğer bir hadislerinde ise "Eğer müminler yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılmanın sevabını bilselerdi emekleyerek de olsa cemaate hoşlardı." (Buhârî, Ezân, 32) buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.), gerek beş vakit farz namazların öncesinde ve sonrasında, gerekse farz namazlardan ayrı olarak sünnet ve nafile namaz kılar; sünnet ve nafile namazların evde kılınmasının daha uygun olacağını belirtti. Bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbulü, insanın evinde kıldığı namazdır." (Buhârî, Ezân, 81; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 213) Diğer bir hadislerinde ise Hz. Peygamber (s.a.s.), "Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teala, bu nafile namaz sebebiyle evinde hayır yaratır." (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 210; İbni Mâce, İkâmetü'l-Salat, 186) buyurmuş; hatta "namaz kılmayarak evlerinizi kabirlere çevirmeyin" (Buhârî, Salât, 52) uyarısında bulunmuştur.

Buna göre, farz namazların sünnetleri dâhil tüm nafile namazların camide kılınması mümkün olmakla birlikte, evlerde kılınması daha faziletlidir.

264. Namazdan sonra camide cemaatin musâfaha yapması bidat midir?

Musâfaha; bir tür dostluk ve barış ifadesi olarak tokalaşma şeklinde yapılan bir muâşeret şeklidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), bu uygulamaya büyük önem vermiş (Buhârî, İsti'zân, 27; Ebû Dâvûd, Edeb, 154) ve "birbiriyle karşılaşan iki müslüman el sıkıştığında, daha oradan ayrılmadan günahları affedilir." (Ebû Dâvûd, Edeb, 154) buyurmak suretiyle musâfaha etmeye teşvik etmiştir.

Müslümanlar arasında dostluk, hoşgörü ve kaynaşmaya vesile olması hasebiyle namaz sonrasında musâfaha yapmakta dinen bir sakınca yoktur (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IX, 547). Ancak namazdan sonra cami içinde veya dışında musâfaha yapmayı, cemaatle namazın ayrılmaz bir unsuru

gibi algılayarak topluca yapılan bir merasim hâline getirmek uygun değildir.

265. Namaz kıldırmak karşılığında ücret alınabilir mi? Maaşlı görevlilerin arkasında namaz kılınabilir mi?

İslam dininde ilke olarak ibadet karşılığında ücret almak caiz değildir. Çünkü ibadetler Allah için yapılır. İslam'ın ilk dönemlerinde durumu uygun olan herkes namaz kıldırabiliyordu. Dolayısıyla namaz kıldırmak için belli kişilerin görevlendirilmesine ihtiyaç duyulmuyordu. İslam toplumunda kültür düzeyinin farklılaşması, farklı işlerle meşguliyetin artması ve zamanla namaz kıldırmaya ehil kimselerin azalması gibi sebeplerle, mescitlerde sürekli bulunacak görevlilere ihtiyaç duyuldu. Dolayısıyla her vakit namaz kıldıracak görevlilerin belirlenmesi cihetine gidildi; namaz kıldırmak üzere görevlendirilen kimselere de geçimlerini sağlamaları için ücret ödenmeye başlandı. Nitekim İslam âlimleri, imamet, müezzinlik, dini öğretme gibi işlerden ücret almayı, bu görevlerin sahipsiz kalmaması gerekçesiyle caiz görmüşlerdir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 33; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, II, 60, 302).

Günümüzde namaz kıldıran imam-hatip ve müezzinler, namaz kıldırmalarının karşılığı olarak değil, başka bir işle uğraşmayı böyle bir görev için mesailerini tahsis etmelerinden (habs-i nefis) dolayı ücret almaktadırlar. Çünkü namaz sadece Allah rızası için kılınır ve kıldırılır. Diğer taraftan, imam-hatip ve müezzin-kayyımların görevleri sadece namaz kıldırmaktan ibaret değildir. Cami görevlileri, vaaz, irşat ve Kur'an öğreticiliği gibi din hizmetlerinin yanında, caminin ibadete açılması, ibadet için hazır tutulması, temizliği, bakımı, korunması gibi pek çok hizmet sunmaktadırlar.

Buna göre, günümüzde din hizmetlerini yerine getiren imam-hatip ve müezzin-kayyımların aldıkları ücret/maaş helal olduğu gibi, kıldırdıkları namazlar da geçerlidir.

CUMA ve BAYRAM NAMAZI

266. Cuma namazının hükmü nedir?

Cuma namazı farz-ı ayındır. Farz oluşu Kur'an-ı Kerim, Sünnet ve İcma ile sabittir. Yüce Allah, "Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında, alışverişinizi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Al-

lah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz." (Cum'a, 62/9-10) buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de, "Cuma namazına gitmek, ergenlik çağına ulaşmış her müslüman erkeğe farzdır." (Ebû Dâvûd, Tahâret, 130; Beyhâkî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III, 245-246) buyurmuştur. Cuma namazı, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden günümüze kadar kılınagelmış ve bunun farz olduğu konusunda herhangi bir farklı görüş ortaya çıkmamıştır.

267. Kimler Cuma namazı kılmakla yükümlüdür? Kadınların cuma namazı kılmaları zorunlu mudur?

Cuma namazı, akıllı, ergenlik çağına erişmiş, sağlıklı, hür ve mukim (misafir olmayan) erkeklere farzdır. Kadınlar, hürriyeti kısıtlı olanlar, yolcular ve cemaate gelemeyecek kadar mazereti olanlar cuma namazı kılmakla yükümlü değildirler. Ancak kılmaları hâlinde bu namazları geçerli olup ayrıca öğle namazı kılmaları gerekmez.

Hz. Peygamber (s.a.s.) , "Cemaatle Cuma namazı kılmak, her Müslüman'a farzdır. Ancak, köle, kadın, çocuk ve hastaya farz değildir." (Ebû Dâvûd, Salât, 217; İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, II, 550; Beyhâkî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III, 246) buyurmuştur.

Asr-ı saadetten günümüze kadar bütün âlimler, cuma namazının kadınlara farz olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 59; Nevevî, el-Mecmû', IV, 483-484; İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 216).

Cuma namazının kadınlara farz kılınmamış olması, onlar hakkında bir mahrumiyet değil, muafiyettir. Diledikleri takdirde, camiye gidip cemaatle cuma namazı kılmalarında dinen bir engel yoktur. Hatta hutbe ve vaazlardan istifade etmeleri için cuma namazlarına devam etmeleri tavsiye edilebilir.

268. Cuma namazı kaç rekâttır?

Cuma namazının farzı iki rekâttır. Bunun yanında farzdan önce dört rekât, farzdan sonra dört rekât olmak üzere sekiz rekât da sünneti vardır (Kâsânî, Bedâ'î, I, 269).

İmam Ebû Yusuf'a ve İmam Muhammed'e göre ise farzdan sonra kılınacak sünnet bir selamla dört ve bir selamla iki rekât olmak üzere toplam altı rekâttır. Bu görüşün Hz. Ali'den rivayet edildiği nakledilmektedir (Kâsânî, Bedâ'î, I, 285).

269. Zuhr-i âhir namazı nedir? Bu namazı kılmak gerekir mi?

Zuhr-i âhir, son öğle namazı demektir. Bazı İslam bilginleri, bir yerleşim biriminde birden fazla yerde cuma namazı kılınmasının sahih olma-

yacağı ihtimaline binaen, o günkü öğle namazının ihtiyaten kılınmasını önermişlerdir. Zuhr-i âhir adıyla dört rekât olarak kılınan bu namaz, cuma namazına dâhil değildir. Hz. Peygamberden (s.a.s.) ve ilk dönemlerden gelen rivayetler arasında bu isimle kılınmış bir namaz yoktur.

Zuhr-i âhir, İslam coğrafyasının genişlemesi ve şehirlerde nüfusun kalabalıklaşması sonucu, cuma namazının, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde olduğu gibi, bir şehirde bir tek camide kılınmasının mümkün olmaması, birden fazla camide cuma namazının kılınması zorunluluğunun ortaya çıkması ile gündeme gelmiş bir namazdır. Gerekçesi de, birden fazla camide kılınan cuma namazlarından ilk önce kılınanın geçerli olacağı, diğer camilerde kılınan namazın ise geçersiz olabileceği varsayımdır. İşte bu şüpheli durumdan kurtulmak için, içinde bulunulan cuma vakti kastedilerek ihtiyaten, zuhr-i âhir yani "vaktine ulaşıp da eda edilemeyen son öğle namazı" niyeti ile dört rekâtlık bir namaz kılınması bazı âlimlerce uygun görülmüştür (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 16-18; Karâfî, ez-Zehira, II, 354-355; İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 212; Şirbînî, Muğnî'l-muhtâc, I, 420-422).

Fakat böyle bir varsayıma mahal yoktur. Çünkü cuma namazının tek camide kılınması, cumanın anlamına uygun olmakla birlikte, nüfusu milyonlara ulaşan büyük şehirlerin ortaya çıktığı günümüzde bunun yerine getirilmesi mümkün değildir. Zaten Hanefî mezhebinde fetvaya asıl olan görüşe göre, herhangi bir kayıt olmaksızın bir şehirde birden çok camide cuma namazı kılınabilir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 15-16). İmam Şâfiî de Bağdat'a gittiğinde cuma namazının birden fazla yerde kılındığını görmüş ve buna karşı çıkmamıştır (Nevevî, el-Mecmû', IV, 585; Şirbînî, Muğnî'l-muhtâc, I, 420-422). Böyle olunca, her bir camide kılınan cuma namazının ayrı ayrı geçerli olması, bu yönden aralarında bir fark gözetilmemesi esas olup cuma namazı kılanların ayrıca zuhr-i âhir (son öğle namazı) kılmaları gerekmez.

Ancak cuma namazına dâhil olmadığını bilerek, bu namazı kılmak isteyenler için de bir sakınca söz konusu değildir.

270. Cuma namazının sahih olması için şehirde kılınması şart mıdır?

İslam bilginleri cuma kılınacak yerin şehir veya şehir hükümünde bir yerleşim birimi olmasını şart koşmuşlardır. Bu hüküm Hz. Peygamberin (s.a.s.), şehir veya şehir hükümündeki bir yerin dışında Cuma namazının kılınmayacağına dair hadisine dayanmaktadır (Beyhâkî, III, 179). Kaynaklarda geçen bu şehir şartının günümüzde, büyük veya küçük yerleşim birimi olarak anlaşılması gerekir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), ilk cuma namazını,

Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında Salim b. Avf oğullarının ikamet ettiği Rânûnâ adı verilen bir vadide kaldırmıştır (İbn Hişam, es-Sire, I, 494).

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.), "Bir yerleşim biriminde, sadece dört kişi bulunsa bile, cuma namazı kılmak farzdır." (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 255) buyurmuştur. Buna göre, farzı eda edecek sayıda cemaatin bulunduğu köy, belde, şehir gibi büyük veya küçük tüm yerleşim birimlerinde kılınan cuma namazı sahihtir.

271. Cuma namazı en az kaç kişiyle kılınabilir?

Cuma namazının sahih olması için cemaatin şart olduğu konusunda bütün bilginler ittifak etmekle birlikte, gerekli görülen asgari sayının kaç olduğu hususunda farklı görüşler belirtmişlerdir.

Cuma namazının kılınabilmesi için, İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre, imamın dışında en az üç, Ebû Yusuf'a göre ise, iki kişinin bulunması gerekir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 58).

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, en az kırk kişi bulunmalıdır (Nevvî, el-Mecmû', IV, 487; İbn Kudâme, el-Muğnî, III, 202-203). Mâlikî mezhebine göre ise on iki kişinin bulunması şarttır (Haraşî, Şerhu Muhtasar, II, 76-77).

Hz. Peygamberin (s.a.s.) Medine'ye hicretinden önce Nakû'l-Hadamat'ta kılınan cuma namazında kırk kişi hazır bulunmuştu (İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 78). Ancak daha az kişi ile cuma namazı kılındığı da bilinmektedir. Nitekim Hz. Peygamberin (s.a.s.) emri ile Mus'ab b. Umeyr Medine'de 12 kişiye cuma namazını kaldırmıştır (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 255).

Resûlullah (s.a.s.), cuma namazını kaldırırken, ticaret kervanının geldiği haber alan cemaatten on iki kişi dışında hepsinin dışarı çıktığı rivayeti de sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhârî, Cumua, 38). Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.s.), bir yerleşim biriminde sadece dört kişi bulunsa bile, cuma namazının farz olduğunu bildirmiştir (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 255).

Görüldüğü üzere Hz. Peygamberden (s.a.s.) gelen rivayetler, biri imam olmak üzere en az dört kişinin bulunduğu yerde cuma namazının kılınabileceğini göstermektedir. Bu da cuma namazının kılınabilmesi için gerekli kişi sayısının alt sınırını belirler.

272. Cuma namazında iç ezanı okumanın hükmü nedir?

Cuma günü öğle vaktini bildiren ezan, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde cami içinde hatip minbere çıktıktan sonra okunan iç ezandı. Bu sebeple cuma günü hutbeden önce okunan iç ezanın, hatibin huzurunda olması hutbenin sünnetlerindedir.

Hz. Osman döneminde şehrin genişlemesi ve iç ezanın her tarafta duyulmaması üzerine, namaz vaktinin girdiğinin bildirilmesi maksadı ile dışarıda ezan okutulmaya başlandı. Hz. Peygamberin (s.a.s.) uygulaması olan iç ezan da okunmaya devam edildi (Kâsânî, Bedâ'î, I, 152).

273. Bülüğa ermeyen çocukların hutbe okuması caiz midir?

Bâliğ (ergen) olmayan ancak âkil olan çocuk, yetkili merciin izniyle hutbe okuyabilir, fakat namazı yetişkin bir kimsenin kaldırması gerekir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 39; Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur, I, 254).

274. Hutbede Hz. Peygamberin (s.a.s.) adı geçtiğinde salavat getirilebilir mi; yapılan duaya âmin denilebilir mi?

Cuma namazında hutbe okunurken cemaatin konuşmayıp dinlemesi, selam alıp vermemesi, nafile namaz kılmaması gerekir. Konu ile ilgili olarak Resûl-i Ekrem (s.a.s.), "Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına (yalnızca) 'dinle' desen (bile yine) boş, lüzumsuz konuşmuş olursun." (Buhârî, Cumua, 36) buyurarak hutbenin dinlenmesi hususundaki hassasiyetini dile getirmiştir.

Hutbe okunurken camiye gelen kimse, ilk sünneti kılmayıp oturmalı ve hutbeyi dinlemelidir (Kâsânî, Bedâ'î, I, 264; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 36; Alâüddîn, el-Hediyyetü'l-'Alâiyye, s. 119).

Resûlullah'ın (s.a.s.) uygulamasını göz önüne alan İslam bilginlerine göre hatibin, ikinci hutbede müminler için af ve mağfiret dilemesi, onların afiyet ve esenlik içinde olmaları için Allah'a (c.c.) dua etmesi men-duptur. Hatibin dikkatle dinlenmesini, hatibin minbere çıkışından namaz bitinceye kadar, geçen süreyi bir bütün olarak değerlendiren Hanefî âlimleri, namazda yasak olan her şeyin hutbede de yasak olduğu kuralını esas alarak; cemaatin konuşmayıp susması, selam alıp vermemesi, nafile namaz kılmaması gerektiğini, ancak hutbede dua edilirse "âmin" demenin veya Hz. Peygamberin (s.a.s.) ismi zikredilirse sessizce salât-ü selam okumanın caiz olduğunu söylemektedirler (Kâsânî, Bedâ'î, I, 264; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 36). Fakat sesli bir şekilde "âmin" demek doğru değildir (Alâüddîn, el-Hediyyetü'l-'Alâiyye, s. 119).

275. Hutbede Türkçe dua edilebilir mi?

Duanın belli bir dilde yapılması şart değildir. Çünkü dua kulun Yüce Allah'a yönelmesi, O'na yalvarması ve O'ndan istemesidir. Dolayısıyla kişinin ne istediğini bilecek şekilde kendi diliyle dua etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Ancak Kur'an-ı Kerim'de yer alan veya Hz. Peygam-

berden (s.a.s.) gelen duaların mümkün olduğunca kendi asli şekilleriyle yapılması daha uygundur. Bu itibarla hutbe dualarının da asli biçimleriyle yapılmasına gayret edilmelidir. Bununla birlikte ikinci hutbenin sonunda, cemaatin anlayabileceği bir dilde dua yapılmasının önünde de bir engel bulunmamaktadır.

276. Erkekler cuma namazından çıkmadan kadınlar öğle namazını kılabilir mi?

Kadınlar ve kendilerine cuma namazı farz olmayan hasta ve benzeri kimseler vakit girdikten sonra, imam cuma namazını bitirmeden önce kendi evlerinde öğle namazını kılarlarsa bu namaz geçerli olur.

Kendilerine cuma namazı farz olmayan bu gruptakilerin şehirde veya şehir hükmünde olan bir yerde öğle namazında cemaat yapmaları da mekruhtur; kendi başlarına kılmalıdırlar.

Kendisine cuma namazı farz olan bir kimse ise, özürsüz olarak cumaya gitmez ve imam cuma namazını bitirmeden önce kendi evinde o günkü öğle namazını kılarlarsa Hanefilere göre bu namaz geçerlidir, fakat cumaya gitmediği için günahkâr olur. Diğer üç mezhebe ve Hanefilerden İmam Züfer'e göre ise kıldığı öğle namazı geçersizdir. Bu kimse öğle namazını, cuma namazı kılındıktan sonra tekrar kılmalıdır (Merğînâni, el-Hidâye, II, 115-117; Halebî, es-Sağîr, s. 321).

277. Cuma namazında hutbeye yetişemeyen kimsenin namazı geçerli midir?

Cuma namazında hutbe, namazın sahih olmasının şartlarından biridir. Hutbe okunmadan kılınan bir cuma namazı sahih değildir. Bu nedenle hutbe okunurken en az bir erkeğin hazır bulunması gerekir. Ancak cuma kılabilmek için hutbeye yetişmek ve dinlemek şart değildir. Buna göre, mazeretine binaen okunan hutbeye yetişemeyen veya hutbeyi duymayan kişinin kıldığı cuma namazı sahih olur. Hutbeyi dinlemeye yetişemeyen kimse, cuma namazının ikinci rekâtına bile yetişse, imam selam verdikten sonra ayağa kalkıp bir rekât daha kılarak cuma namazını tamamlar (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 63).

278. Cuma namazına selamdan önce yetişen kimse, selamdan sonra kılmadığı rekâtları nasıl kılmalıdır?

Cuma namazına imam selam vermeden önce yetişen kimse bu namaza yetişmiş olur. Bu kişi imamın selam vermesinden sonra namazını

kendisi tamamlar. İmamın selamından sonra camiye gelen kimse ise namaza yetişmemiş olur (Kâsânî, Bedâ'î, I, 267).

Cuma namazının bir rekâtına yetişen kişi imamın selamından sonra, ayağa kalkarak bir rekât daha kılar ve selam verir. Kendi başına kıldığı bu rekâtta da besmele, Fâtiha ve sûre ya da birkaç âyet okur. İmama teşehhüdde yetişen kimse, imamın selamından sonra ayağa kalkar ve iki rekât kılarak selam verir. Böylece cuma namazını tamamlamış olur. Cuma namazına yetişemeyen kimse o günkü öğle namazını kılar. Bayram namazına yetişemeyen ise namazı kaçırmış olur; bir şey yapması gerekmez.

Mâlikî ve Şâfilere göre ise, cumaya yetişmiş sayılabilmek için en az bir rekâtı imamla birlikte kılmak gerekir. Buna göre, imam ikinci rekâtın rükûdünden doğrulduktan sonra yetişerek ona uyan kimse, namazını öğle namazı olarak dörde tamamlar (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 419; Haraşi, Şerhu Muhtasar, II, 84).

279. Cami dışında; kırdâ, sahrada cemaat oluşturularak cuma namazı kılınabilir mi?

İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre cuma namazı, yerleşim yerinde binaların bulunduğu bölgede kılınabilirken, Hanbelîlere göre yerleşim yerine yakın sahrada da kılınabilir. Cuma namazının yerleşim bölgesinde kılınmasını gerekli görenlerden Mâlikîler, aynı zamanda bunun cami ve mescidde kılınması gerektiğini belirtmişlerdir. Diğerlerine göre ise, yerleşim yerinde kılınması yeterli olup camide kılınması şart değildir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 159-160; Mevâk, el-Tâc, II, 520; Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 419; Kâsânî, Bedâ'î, I, 259-261; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 202-209).

280. İş yeri ve apartman altındaki mescitlerde cuma namazı kılınabilir mi?

Girmek isteyen her müslümana açık olmak ve ilgili merciden izin alınmak kaydı ile iş yeri ve apartmanların namaz için ayrılan bölümlerinde cuma namazı kılınabilir.

281. Cemaatin çoğalması için cuma namazı geciktirilebilir mi?

Cuma namazının vakti, öğle namazının vaktidir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 274). Cuma namazı bu vakit içinde kılındığı takdirde geçerli olur. Namazların vaktin başlangıcında kılınması daha faziletli olmakla birlikte, daha çok cemaatin katılımını sağlamak amacıyla biraz geciktirilmesinde sakınca yoktur.

Buna göre, cemaatin durumu veya mesai saatleri dikkate alınarak cuma namazının, cemaatin daha çok iştirak edebileceği saatte kaldırılması caizdir, hatta bunun daha uygun olacağı söylenebilir.

282. Cuma günü ve cuma vakti çalışmanın ve bu vakitte elde edilen kazancın hükmü nedir?

Cuma namazı; Kitap, Sünnet ve İcma ile sabit olup, hutbeyi de içeren, cemaatle kılınan iki rekâtli ve diğer namazlardan farklı özellikler taşıyan ve her mükellefin yerine getirmesi gereken farz-ı ayın bir namazdır (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 271-272). Allah Teala, cuma namazı vaktinde çalışma ve alışveriş yapma ile ilgili olarak, "Ey inananlar! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında, alışverişi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın, Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın. Allah'ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz." (Cum'a, 62/9-10) buyurmaktadır.

Ayetten anlaşıldığına göre, cuma namazından önce ve sonra çalışmak ve alışveriş yapmakta bir sakınca yoktur. Ancak cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alışverişi terk etmeleri ve camiye gitmeleri gerekir. Bu itibarla cuma namazı kılmakla yükümlü olmayanlar, alışveriş yapabilirler. Cuma namazı kılmakla yükümlü olanların cuma saatinde alışveriş ile meşgul olmaları tahrîmen mekruhtur; ancak yapılan alışverişle elde edilen kazanç helaldir. Ayrıca cuma namazı ile mükellef bir tüccarın, iş yerinde cuma namazıyla mükellef olmayan bir kimseyi çalıştırmasında ve bu şekilde kazanç elde etmesinde bir sakınca yoktur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 41).

283. İş vaktinin cumaya denk gelmesi, cuma namazını kılmamak için geçerli bir mazeret olabilir mi?

Cuma namazı hür, mazereti olmayan ve mukim olan her müslüman erkeğe, farz-ı ayındır (Cum'a, 62/9). Ayrıca hadis kaynaklarında cuma namazının fazileti, kuvvetli bir farz olduğu ve bu namazı özürsüz olarak terk etmenin büyük günah sayıldığı konusunda sahih hadisler bulunmaktadır:

"Önemsemeyerek üç cumayı terk eden kimsenin kalbini Allah mühürler." (Ebû Dâvûd, Salât, 122; İbn Mâce, İkametü's-salât, 93; Tirmizî, Salât, 247; Nesâî, Cumua, 2)

"Birtakım kimseler, ya cuma namazını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah onların kalplerini mühürler ve artık onlar gafillerden olurlar." (Müslim, Cumua, 40; Nesâî, Cumua, 2)

Bu hadis-i şerifler, cuma namazını terk etmenin bir müslüman için ne kadar sakıncalı olduğunu ifade etmeye yeterlidir. Dinimize göre hasta ve yolcu olanlarla, stratejik önemi haiz yerlerde hizmet verenler hariç, akıllı ve ergenlik çağına gelmiş her müslüman erkeğe cuma namazı kılmak farzdır. Hürriyeti bağlanmış veya namaza gitmesi nedeniyle işinden olma ihtimali olan kimse için bu durum geçici bir mazeret sayılır.

284. Ara vermeden sürekli çalışan iş yerindeki kişiler cuma namazlarına nöbetleşe gidebilirler mi?

Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerim'de, "Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar." (Nûr, 24/37) buyrulmuştur.

İşverenin ya da iş yerinde sorumluluk alan kimsenin, namaz kılmak isteyen memurlarına ve işçilerine, cuma ve günlük dini görevleri olan namazlarını, hiç değilse farzlarını kılabilme imkânını sağlaması gerekir. Bununla birlikte işçinin ve memurun da namazı bahane ederek mesaisini suistimal etmemesi ve çalıştığı yerde namaz kılması için iş disiplini ve düzeni açısından işverenin veya amirlerin iznini alması lazımdır. İçinde buldukları konum gereği Cuma namazı kılma imkânı bulamayanlar o günkü öğle namazını kılarlar.

İş yerinde çalışanların sadece bir kısmına veriliyorsa izin verilenler Cuma namazına giderler; diğerleri o günkü öğle namazını kılarlar.

285. Cezaevinde mahkûm olan şahsın imam olması veya cuma namazını kaldırması caiz midir?

Cuma namazının vücup şartlarından birisi hürriyettir. Bu itibarla cezaevindeki mahkûmlar cuma namazı kılmakla mükellef değildir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 28-29). Cezaevi şartlarında cuma namazı kılma imkânı bulamayan kimseler, cuma namazı kılmadıkları için günahkâr olmazlar. Ancak öğle namazını kılmakla yükümlüdürler. Cuma namazı kılma imkânı bulmaları hâlinde, mahkûm olan bir şahsın imam olması ve cuma namazı kaldırması caizdir.

Şâfi mezhebine göre Cuma namazı kılınan yerin herkese açık olması (izn-i âm) şartı bulunmadığından (Gazzâlî, el-Vasit, II, 65) cezaevindekilerden kırk kişi bulunması hâlinde cuma namazını kılmakla mükelleftirler. Bu

durumda da içlerinden birinin imamlık yapması caizdir (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, II, 287).

286. Teşrik tekbirlerinin dinî hükmü nedir, bu tekbirleri kimler ne zaman getirir?

Hz. Peygamberin (s.a.s.), kurban bayramının arefe günü sabah namazından başlayarak bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar, ikindi namazı da dâhil olmak üzere farzlardan sonra teşrik tekbirleri getirdiğine dair rivayetler vardır (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 315; Dârekutnî, es-Sünen, III, 439, 440).

Buna göre Hanefîlerde tercih edilen görüşe göre arefe günü sabah namazından bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar 23 vakit, her farzın ardından teşrik tekbiri getirmek, kadın erkek her Müslümana vaciptir. Teşrik günlerinde kazaya kalan namaz aynı günlerde kaza edilirken teşrik tekbirleri de getirilir. Teşrik günleri çıktıktan sonra kaza edilmeleri hâlinde ise tekbir getirilmez. Namaz kaza edilmedikçe tekbirler kaza edilmez (Serahsî, el-Mebsût, II, 43-44; İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 82). Şâfi mezhebine göre ise teşrik tekbirleri sünnettir (Mâverdi, el-Hâvî, II, 500-501).

287. Kadınlar bayram namazı ile sorumlu mudur? Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında kadınlar bayram namazlarına iştirak ederler miydi?

Kadınlar, cuma ve bayram namazlarıyla yükümlü değildirler (Semerkandî, Tuhfe, II, 161, 166; Halîl, Muhtasar, 45, 47). Şâfilere göre ise üzerine beş vakit namaz farz olan her kadın ve erkeğin bayram namazı kılması sünnettir (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 462).

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınları bayram namazına katılmaya teşvik etmiştir (Buhârî, İdeyn, 15, 21; Müslim, Salâtü'l-ideyn, 1-3, 10-12). Bir hadislerinde Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Henüz evlenmemiş genç kızlar, perde arkasında yaşayan kadınlar ve hayırlı kadınlar evlerinden çıksınlar; hayra ve müminlerin duasına şahit olsunlar. Ancak, hayırlı kadınlar, namaz kılınan yerden ayrı bir yerde dursunlar." (Buhârî, Hac, 81)

Hadisten anlaşıldığı üzere, Hz. Peygamber (s.a.s.) kadınları, bayram namazlarına katılmaya teşvik etmiştir. Ancak bu, hiçbir mezhep tarafından farz veya vacip olarak değerlendirilmemiştir. Kadınlar, şartların elverişli olması ve istemeleri hâlinde cuma veya bayram namazlarına katılabilirler.

NAFİLE NAMAZLAR

288. Revâtib sünnetler dışındaki nafile namazlarda kaç rekâta selam vermek daha faziletlidir?

Gece kılınan nafile namazlarda iki rekâta bir, gündüz kılınanlarda ise dört rekâta bir selam vermek Hanefîlere göre daha faziletlidir. Gündüz kılınan namazlarda bir selamla dört rekâttan, gece namazlarında ise sekiz rekâttan fazla nafile kılmak mekruhtur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 231-233; Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbî'l-'inâye, I, 331).

Şâfilere göre hem gündüz hem de gece kılınan nafile namazlarda iki rekâta bir selam verilir (Mâverdi, el-Hâvî, II, 289; Merğînânî, el-Hidâye, II, 37,38).

289. Hâcet namazı ne demektir ve nasıl kılınır?

"Hâcet namazı" ahirete veya dünyaya ait bir dileğin gerçekleşmesi isteği ile Allah rızası için kılınan namazdır. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kişi, ihtiyacı olan bir şeyi Allah'tan veya bir insandan isteyeceği zaman önce güzelce abdest alsın, sonra iki rekât namaz kılsın. Sonra Allah'tı anıp Resûlullah'a salavat getirsin ve şöyle desin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْخَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُكَ
مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمِ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالتَّوَكُّلَ عَلَى اللَّهِ
غَفْرَتُهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَجَتَهُ وَلَا حَاجَةَ مِنِّي لَكَ رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

(Anlamı: "Hilim ve herem sahibi Allah'tan başka ilah yoktur. Ulu arşın Rabbi Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Ey merhametlilerin en merhametlisi (olan Allahım): Rahmetine vesile olacak amelleri, mağfretini celp edecek sebepleri, her çeşit iyiliği elde etmeyi ve her türlü günahattan kurtulmayı senden niyaz ediyorum. Affetmediğin hiçbir günahımı, kaldırmadığın hiçbir sıkıntıyı bırakma! Rızana uygun olan her türlü dileğimi yerine getir!" (Tirmizî, Salât, 236; İbn Mâce, İkâmet'u Salat, 189)

Hâcet namazı dört veya iki rekât olarak kılınabilir. On iki rekât kılınabileceği şeklinde de rivayet vardır. Bu namazı dört rekât kılacak olan kişi, birinci rekâtında Fâtiha sûresinden sonra üç defa Ayetü'l-kürsî, diğer üç rekâtında da birer Fâtiha ile birer İhlas ve Muavvizeteyn sûrelerini okur. Sonra da yukarıdaki duayı yapar (İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, II, 472-473).

290. Tahiyetü'l-Mescid namazının hükmü nedir? Kerâhet vakitlerinde kılınması caiz midir?

Tahiyetü'l-mescid namazının, camiye girildiğinde kılınması sünnettir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), söz konusu namazla ilgili olarak; "Sizden biriniz mescide girdiğinde oturmadan iki rek'at namaz kılın." (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 69) buyurmuştur.

Tahiyetü'l-mescid namazı Hanefilere göre iki veya dört, Malikilere göre ise iki rek'at kılınır. Şâfiilere göre aslolan iki rek'at olmakla birlikte Şâfiî ve Hanbeliler bu niyetle istendiği kadar namaz kılınabileceğini ifade etmişlerdir.

Hanefiler, nâfile namaz kılmanın mekruh sayıldığı vakitlerde (Bkz. 159 ve 315 nolu fetva) tahiyetü'l-mescid namazının kılınmayacağı kanaatinindedir. Şâfiilere göre tahiyetü'l-mescid mutlak değil sebebe bağlı nâfile namazlardan olduğu için bu vakitlerde de kılınabilir (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 200).

Ezan okunduğu sırada mescide giren kimsenin bu namazı kılması Hanefilere göre mekruh iken Şâfiilere göre mekruh değildir. Ancak müezzin kâmet getirirken veya cemaatle namaza başlandığında mescide giren kişinin tahiyetü'l-mescid kılmasının mekruh olduğu hususunda ise fakihler görüş birliği içindedir.

Hanefiler, Cuma namazında hatip minberde iken mescide giren kimsenin oturup hutbeyi dinlemesi gerektiğini ve tahiyetü'l-mescid kılmasının mekruh olduğunu söylemiştir. Şâfiilere göre ise uzatmamak ve iki rek'atı geçirmemek şartıyla kılınmalıdır.

Mescide giren kişinin, meşguliyet veya kerâhet vaktinin girmesi gibi sebeplerle bu namazı kılınmaması durumunda, "Sübhânallâhi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhü va'llâhü ekber" demesi müstehaptır; bazı âlimler buna "ve lâ havle ve lâ kudrete illâ bi'llâhi'l-aliyyi'l-azîm" cümlesini de eklemiştir.

Hanefiler, herhangi bir namazı kılmak veya farz namazı cemaatle kılmak suretiyle de mescidin hakkının verileceğini, dolayısıyla en az iki rek'at farz veya nâfile namazı kılmak niyetiyle mescide giren kişinin kıldığı bu namazın, niyet etmese bile tahiyetü'l-mescid yerine geçeceğini ve onun sevabını da kazanacağını belirtmişlerdir (Kâsânî, Bedâi', I, 190-191).

Mescid-i Harâm'ın tahiyyesi Kâbe'yi tavaf etmektir; tavaf niyetiyle oraya giren hemen tavafa başlamalı, tavaf niyeti olmaksızın giren ise tahiyetü'l-mescid namazı kılmalıdır.

291. Kur'an okunurken camiye giren bir kimse, "tahiyetü'l-mescid" namazını kılabilir mi?

Kur'an okunurken kişinin zorunlu olmadıkça başka bir işle meşgul olmayıp Kur'an'ı dinlemesi gerekir. Nitekim, "Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki; merhamet olunabilirsiniz." (A'râf, 7/204) meâlindeki âyet-i kerimede mü'minlere, Kur'an okunurken onun dinlenilmesi emredilmektedir.

Ancak Kur'an dinlemek farz-ı kifâye olduğundan dinleyen birileri varsa, tahiyetü'l-mescid namazı kılmak caizdir (İbn Âbidîn, Reddü'l-Muhtar, II, 268, 458-459).

292. Kandil gecelerine ait özel bir namaz veya ibadet şekli var mıdır? Mübarek geceleri nasıl değerlendirmek gerekir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), bazı mübarek gün ve gecelerin değerlendirilmesini tavsiye etmiştir (Tirmizî, Savm, 39). Ancak bu gün ve gecelere ait özel bir namaz veya ibadet şekline bahsedilmemiştir. Bu bağlamda mübarek gün ve geceleri, bağışlanma ve hayatımıza çekidüzen vermek için fırsat anı olarak görmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla müminler kandil gecelerinde, hayatlarının gidişatını gözden geçirmeli; hata ve günahları için tövbe etmeli, dua ederek, Kur'an-ı Kerim okuyarak, kaza veya nâfile namaz kılarak bu fırsatları değerlendirmelidirler.

Kandil gecelerinin gündüzlerinde yani geceyi takip eden ertesi günde oruç tutmak müstehaptır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), "Şaban'ın ortasında (yani berat gecesinde) ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu isteyen der.'" (İbn Mâce, İkâmet'u-Salat, 191) buyurmuştur.

293. Kadir Gecesindeki rivayetler nasıl anlaşılmalıdır?

Kadir Gecesi Kur'an'da belirtildiğine göre, içerisinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Kur'an, Ramazan ayında (Bakara, 2/185) ve bu gecede indirilmiştir (Kâdr, 97/1). Kadir gecesinin Ramazan ayında olduğu kesindir. Ancak hangi güne tekabül ettiği konusunda farklı rivayetler vardır.

Zirr b. Hubeyş anlatıyor: "Ubey b. Ka'b'a; (r.a.) İbn Mes'ud'un, (r.a.) 'Bütün sene geceleri kalkan kimse kadir gecesine tesadüf edebilir.' sözünü hatırlattığımda, bana şu cevabı verdi: 'Kendisinden başka ilah olmayan

Yüce Allah'a yemin olsun ki, kadir gecesi Ramazan ayındadır. Kadir gecesi; Resûlullah'ın (s.a.s.) bize namaz kılmamızı emir buyurduğu gecedir. O da Ramazan'ın 27. gününün gecesidir. O gecenin alameti, o gecenin sabahında güneşin beyaz ve ışınları gözünü almayacak şekilde doğmasıdır" (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 179).

Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.), "Kadir gecesini aramak isteyen 27. gecede arasın." (İbn Hanbel, el-Müsned, VIII, 426) buyurmuş, böylece 27. geceyi ibadet ve zikirle uyanık olarak geçirmemizi tavsiye etmiştir.

Kadir gecesinin Ramazan ayının 27. gecesinde olduğu (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 179-180) genel kabul görmüş olmakla birlikte, Ramazan'ın son on gününün tek gecelerinde (Müslim, Sıyâm, 207) veya son yedi gecesinde aranması ile ilgili farklı rivayetler de vardır (Müslim, Sıyâm, 205-206). Dolayısıyla Ramazan'ın son gecelerini Kadir gecesiymiş gibi değerlendirmek gerekir.

294. Tesbih namazı nedir, nasıl kılınır?

Tesbih namazı, ömürde bir kez olsun kılınması tavsiye edilen men-dub bir namazdır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) amcası Abbas'a, "Bak amca, sana tam on faydası olan bir şey öğreteyim; bunu yaparsan günahlarının ilki-sonu, eskisi-yenisini, bilmeyerek işlediğin-bilerek işlediğin, küçüğü-büyüğü ve gizli yaptığın-açıktan yaptığın on türlü günahını Allah bağışlar." diyerek bu namazı tavsiye etmiş ve öğretmiş; Hz. Abbas da bunu her gün yapamayız, deyince Hz. Peygamber, bu namazın haftada bir, ayda bir, yılda bir veya ömürde bir defa kılınmasının da yeterli olacağını belirtmiştir (Ebû Dâvûd, Tatavvü', 14; Tirmizî, Salât, 238).

Tesbih namazı dört rekât olup şöyle kılınır: "Allah rızası için tesbih namazı kılmaya" diye niyet edilerek namaza başlanır. Sübhâneke'den sonra 15 kere "Sübhânellâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber" denir. Sonra eüzü besmele çekilir, Fâtiha ve sûre okunduktan sonra 10 kere daha tesbih edilir yani "Sübhânellâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber" denilir. Bu tesbih, rükûya varınca 10 kere, rükûdan doğrulunca 10 kere, birinci secdede 10 kere, secdeden kalkınca 10 kere, ikinci secdede 10 kere söylenir. Böylece her rekâta 75 tesbih yapılmış olur. İkinci rekâta kalkılınca yine önce 15 kere tesbih okunur, ardından besmele çekilip Fâtiha ve sûre okunup 10 kere tesbih getirilir. Kalan rekâtlar aynı şekilde tekrarlanır ve böylece 4 rekât tamamlanmış ve toplam üç yüz tesbih edilmiş olur. Tesbih namazı kerâhet vakitlerinde kılınmaz (İbn Âbidîn,

Reddül-muhtâr, II, 30-31). Tesbih namazında sehiv secdesini gerektiren bir şey olursa, sehiv secdesi normal olarak yapılır, o secdelerde tesbih namazına özgü tesbihat apılmaz (Tahtâvî, Hâşiye, s. 361).

295. Tesbih namazı cemaatle kılınabilir mi?

Kaynaklarımız, tesbih namazını cemaatle kılınan nafîle namazlar arasında saymamışlardır. Bu konuda Hz. Peygamberden (s.a.s.) de bir uygulama nakledilmediğinden, tesbih namazının cemaatle değil tek başına kılınması uygun olur.

Kaynaklarımızda nafîle namazlardan sadece teravih, küsûf ve bir görüşe göre istiskâ (yağmur duası) namazının cemaatle kılınması meşru görülmüştür. Bunların dışındaki tüm sünnet ve nafîle namazların cemaatle kılınması mekruhtur (Serahsî, el-Mebisüt, II, 144). Ancak tesbih namazının, tek başına kılınmasındaki zorluk göz önüne alındığında bu namazın birlikte kılınmasında sakınca olmadığı söylenebilir.

296. Evvâbîn namazı nedir ve nasıl kılınır?

'Evvâbîn', tövbe edip Allah'a sığınanlar ve ona yönelenler anlamına gelir. Hz. Peygamber (s.a.s.), evvâbîn namazının kuşluk vaktinde kılınacağını ifade buyurmuştur (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 143, 144; Müsned, IV, 366, 367, 372; Dârimî, Salât, 153). Bunun yanı sıra akşam namazından sonra kılınan nafîle namaz (Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat, I, 250; VII, 191) için de, "Evvâbîn namazı" tabiri kullanılmıştır. Hatta fıkıh geleneğinde ve halk arasında bu kullanım daha yaygındır.

Senetleri bakımından zayıf olmakla birlikte Resûl-i Ekrem'den (s.a.s.) nakledilen "Kim akşam namazından sonra kötü söz söylemeksizin altı rekât namaz kılsa, bu kendisi için on iki senelik ibadete denk tutulur" (Tirmizî, Salât, 209; İbn Mâce, İkâme, 185) rivayeti de bazı âlimlerce evvâbîn namazı ile irtibatlandırılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamberin kendisinin de akşam namazından sonra altı rekât namaz kıldığı rivayet edilmiştir (Bkz. Şevkânî, Neylül-evtâr, III, 525).

Altı rekâtlık bir namaz olan evvâbîn namazı, tek selamla kılınabileceği gibi üç selamla da kılınabilir (Şürûnbulâfi, Merâkı'l-felâh, I, 148).

297. Kul hakkı namazı var mıdır?

İslam dininde ibadetler, Allah ve Resûlü tarafından belirlenmiştir. Ne Kur'an'da ne de Sünnet'te "kul hakkı namazı" diye bir namazdan söz edilmiştir. Kişinin kul hakkından kurtulmasının yolu, hak sahibine

hakkını vermesi ve onunla helalleşmesidir. Yaptığı zulüm için de Allah'a tevbe etmelidir. Tevbe etmeden önce iki rekât namaz kılınması menduptur. Kul hakkı konusunda Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kimin üzerinde birinin namusu ya da malıyla ilgili bir zulüm varsa, altın ve gümüşün bulunmadığı kıyamet gününden önce onunla helalleşsin. Aksi takdirde kendisinin salih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevabından alınır, hak sahibine verilir. İyilikleri yoksa, zulüm yaptığı kardeşinin günahından alınır, onun üzerine yükletilir." (Buhâri, Mezâlim, 10).

298. Teheccüd namazı nedir ve nasıl kılınır?

Teheccüd namazı, yatsı namazını kılıp bir miktar uyuduktan sonra kalkılıp gece kılınan bir nafîle namazdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Her kim geceleyin uyanır, ailesini de uyandırır ve iki rekât namaz kılsa, Allah'ı çok zikreden erkekler ile kadınlardan yazılırlar." (Ebû Dâvûd, Tatavvu', 18) Başka bir hadiste de, "farz namazlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır" (Müslim, Sıyâm, 202; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 55) buyrulmuş olması, gece kılınan nafîle namazların gündüz kılınanlardan faziletli olduğuna işaret etmektedir. Bunun gibi sözlü teşvikleri yanında fiilen de Hz. Peygamberin (s.a.s.) bu namazı devamlı kılmaya çalışması, teheccüd namazının bizim için sünnet olduğunu göstermektedir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 467-468). Bazı rivayetlerde, Peygamberin (s.a.s.), yatsı namazını kıldıktan sonra vitir namazını kılmadan uyuduğu, gece yarısından sonra uyanıp bir müddet gece namazı kıldıktan sonra vitir namazını ve daha sonra da sabah namazı vakti girince sabah namazını kıldığı belirtilmektedir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 182).

Teheccüd namazı kılacak kişi, "Niyet ettim Allah rızası için teheccüd namazı kılmaya" şeklinde niyet edebilir. Teheccüd namazının iki ila sekiz rekât arasında çiftli sayılarda kılınması tavsiye edilmiştir. Bununla birlikte, dileyen kimse daha fazla da kılabilir. Bu durumda iki rekâtta bir selam vermek daha faziletli olmakla birlikte, dört rekâtta da selam verilebilir (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, II, 468-469). İki rekâtta fazla kılındığında arada konuşma, yeme içme gibi namaza aykırı davranışlarda bulunulmamışsa, tekrar niyet etmek gerekmez. Dört rekât olarak kılındığında, ikinci rekât sonunda teşehhüd için oturulduğunda "tahiyat"tan sonra "Allahümme salli" ve "Allahümme barik" okunur. Üçüncü rekât için ayağa kalkıldığında önce "Sübhâneke" okunur, sonra "Eüzü besmele" çekilir ve Fâtiha süresi okunur.

299. İşrak ve duhâ (kuşluk) namazları ne zaman ve nasıl kılınır?
İşrak veya duhâ namazı; güneşin doğup ufukta beş derece (bir mızrak boyu) yükselmesi ile kerâhet vakti çıkuktan sonra yani güneşin doğuşundan yaklaşık 40-50 dakika geçmesi ile ilk kuşluk vaktinde kılınır. Bir hadis-i kutsîde bu namazın faziletine işaretle şöyle buyrulur: "Ey Âdemoğlu, gününün ilk vakitlerinde benim için dört rekât nafîle kılmaktan acizlik gösterme ki, günün sonunda seni korumayı tekeffül edeyim." (Ebû Dâvûd, Tatavvu', 12)

Hadis kaynaklarında çokça teşvik edilen duhâ (kuşluk) namazı; dört, sekiz ve on iki rekât olarak kılınabilir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 78-83). En az iki rekât olarak kılınabileceği de söylenmiştir. Bu namazda iki rekâtta bir selam vermek daha sevaptır. Ancak dört rekâtta bir de selam verilebilir (Tahtâvî, Hâşiye, s. 395).

300. İstihâre namazı nasıl kılınır? İstihâre nasıl yapılır?

İstihâre, bir kimsenin yapmak istediği bir şeyin kendisi için hayırlı olup-olmayacağı konusunda bir işarete kavuşmak maksadıyla yatmadan önce iki rekât namaz kılarak Allah'a dua etmesidir. İnsanlar, bazen kendileri için önemli bir karar verecekleri veya bir seçim yapacakları zaman dünya ve ahiret bakımından kendileri için hangisinin daha hayırlı olacağını kestiremezler. Bunu anlayabilmek için istişare ederler ve Allah'tan yardım dilerler. Bu bakımdan istihâre, bir bakıma yapılacak işin hayırlı olmasını; hayırlı ise gerçekleşmesini Allah'tan dilemek ve O'ndan tercih konusunda yardım istemek demektir. Hz. Peygamber ahabına her işte istihâreyi, Kur'an'ın bir suresini öğrettiği gibi öğretmiştir (Buhâri, Teheccüd, 25; Ebû Dâvûd, Vitir, 31).

İstihâre namazı mendup olup, birinci rekâtında Fâtiha'dan sonra Kâfirûn süresi; ikinci rekâtında Fâtiha'dan sonra İhlas süresi okunur. Namazdan sonra istihâre duası yapılır. Hz. Peygamber, istihârede şöyle dua edilmesini tavsiye etmiştir:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَعِذُّكَ بِقُدْرَتِكَ ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَأَقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي - أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ - فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ ، وَأَقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي

(Anlamı: Allah'ım! Senden, ilminle hakkımda hayırlı olanı bana bildirmeni, kudretinle bana güç vermeni istiyorum. Senin büyük fazlı kereminden ihsan etmeni istiyorum. Senin her şeye gücün yeter, ben ise acizim; Sen her şeyi bilensin, ben ise bilmem; çünkü Sen bütün gizli şeyleri en iyi bilensin. Allah'ım! Yapmayı düşündüğüm bu iş, benim dinim, hayatım, dünyam ve ahiretim bakımından hakkımda hayırlı olacaksa, bunu bana takdir eyle, onu bana kolaylaştır, uğurlu ve bereketli eyle! Eğer bu iş, benim dinim, yaşayışım, dünyam ve ahiretim bakımından kötü ise, onu benden, beni ondan uzaklaştır. Hayır, nerede ise, onu bana takdir et ve onunla beni hoşnut eyle!) (Buhâri, Te-heccüd, 25; Da'avât: 48; Tirmizî, Salât, 237)

İbadet ve sevap işlemek gibi iyi olduğu, haram ve günah gibi kötü olduğu kesin olarak bilinen şeylerde istihâre yapılmaz. İstihâre, yapılmasının doğru olup-olmadığında tereddüt edilen şeylerde yapılır ve yedi kere tekrarlanır. İstihâreden sonra, insanın gönlüne bir açıklık gelir ve ilk defa kalbe doğan şeyin hayırlı olduğu kabul edilerek ona göre hareket edilir (İbn Âbidîn, Reddül-Muhtar, II, 470-471). İstihâreden sonra rüya görmenin ve bu rüyayı iyiye veya kötüye yormanın dayanağı yoktur. İstihâre namazının kılınmaması hâlinde, sadece duası okunmakla yetinilir.

01 Muharrem ayına özgü bir namaz ve oruç var mıdır?

Mübarek gün ve gecelerde farz, vacip hükmünde bağlayıcı özel bir ibadet şekli yoktur. Sahih kaynaklarda Muharrem ayına özel bir nafîle namazın olduğuna dair herhangi bir rivayet mevcut değildir.

Mübarek gün ve gecelerde kaza namazları olanların öncelikle kaza namazlarını kılmaları uygun olur. Ayrıca Kur'an okumak, dinî eserlerden istifade etmek, zikir ve salavatla meşgul olmak da unutulmamalıdır.

Muharrem ayı içerisinde oruç tutmak ise, müstehabtır. Bu ayın başında, ortasında, sonunda veya 13, 14, 15'inci günlerinde ya da 9, 10 veya 10 ve 11'inci günlerinde oruç tutulabilir.

Resül-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: "Ramazan orucu dışında en faziletli oruç, Allah'ın ayı Muharremde tutulan oruçtur. Farzlar dışında en faziletli namaz da gece namazıdır." (Müslim, Sıyâm, 202-203; Ebû Dâvûd, Savm 55; Tirmizî, Salât, 212; Nesâî, Kiyâmü'l-leyl 6)

Muharrem ayının onuncu gününe de, âşûrâ günü denmektedir. Resülullah (s.a.s.), "Âşûrâ günü orucunun önceki yılın (küçük) günahlarına keffâret olacağını umarım." (Tirmizî, Savm, 48) buyurarak, ümmetine bu günde oruç tutmayı tavsiye etmişlerdir. Âşûrâ günü oruç tutmakla ilgili olarak İbn Abbâs (r.a.) şöyle anlatıyor: "Resülullah (s.a.s.) Medine'ye gelince, Yahûdi-

lerin âşûre günü oruç tuttıklarını gördü. Onlara, 'Bu da ne (niçin oruç tutuyorsunuz)?' diye sordu. 'Bu, salih (hayırlı) bir gündür. Allah, o günde İsrâilîoğullarını düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Mûsâ o gün oruç tuttu.' dediler. Resülullah (s.a.s.) da, 'Ben Mûsâ'ya sizden daha layığım (yakınım)' buyurup o gün oruç tuttu ve müslümanlara da tutmalarını tavsiye etti." (Buhâri, Savm, 69; Müslim, Sıyâm 127; Ebû Dâvûd, Savm, 65)

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde Yahûdiler sadece Muharrem ayının 10. (âşûrâ) gününde oruç tuttıklarından, onlarınkine benzememesi için öncesine veya sonuna bir gün ilave edilerek oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. Bazı rivayetlerde ise bir öncesine ve bir sonrasına ilave ederek üç gün oruç tutulmasını tavsiye etmiştir (Mütteki, Kenzü'l-ummâl, VIII, 570). Bu nedenle âşûrâ günü oruç tutulurken önemli olan âşûrâ gününü yalnız tutmamaktır. Bir önceki veya sonraki günü ilaveyle iki gün oruç tutulabileceği gibi her ikisini de ilave ederek üç gün de tutulabilir.

302 "Kabir-nur" namazı diye bir namaz var mıdır?

Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashabından 'kabir namazı' adıyla namaz kılındığına dair bir rivayet ulaşmamıştır. Dolayısıyla bu niyetle namaz kılmak bid'attir. "Her bid'at da dalalettir" (Müslim, Cumua, 43; Ebû Dâvûd, Sünnet, 6).

Ancak kişi istediği vakit nafîle olarak dilediği kadar namaz kılar ve arkasından yapacağı duada kabir azabı ve kabirdeki şerlerden Allah'a sığınabilir. Zira Hz. Muhammed (s.a.s.), duada kabir azabından Allah'a sığınmayı tavsiye etmiştir (Buhâri, Cenâiz, 86).

303. Şükür secdesi nedir ve nasıl yerine getirilir?

Bir nimete kavuşan veya bir sıkıntıdan kurtulan müslümanın, şükürünü yerine getirmek maksadıyla Allah rızası için yaptığı secdeye 'şükür secdesi' denilir. Resül-i Ekrem'in (s.a.s.) bir şeye sevindiğinde veya sevindirici bir haberle müjdelendiğinde Allah'a şükretmek için secde ettiği rivayet edilmiştir (Ebû Dâvûd, Cihad, 174; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 192).

Bu secdelerin abdestli olarak yapılacağı konusunda bir hadis bulunmamaktadır. Bazı fakihler namaza kıyas ederek abdesti gerekli görmüşlerdir.

Şükür secdesi şöyle yapılır: Kibleye dönerek tekbir alıp secdeye varılır, secdede iken tesbihatta bulunduktan sonra Allah'a hamd ve şükür edilip yine tekbir alarak ayağa kalkılır (İbn Âbidîn, Reddül-muhtar, II, 597-598).

SEFERİLİK ve NAMAZ

304. Vatan-ı aslı, vatan-ı ikâmet ve vatan-ı süknâ ne demektir?

İslam, namaz ve oruç gibi ibadetlerin eda edilmesinde yolcularla ilgili bazı özel hükümler getirmiştir. Buna göre dinen yolcu sayılan kimselerin dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılabilmeleri, Ramazan oruçlarını yolcu buldukları sürece sonradan tutmak üzere erteleyebilmeleri bu özel hükümlerdendir.

Dinen yolcu sayılabilmenin iki temel ölçütü vardır. Bunlardan biri mekân, diğeri ise mesafedir.

Yolculuk konusu ile ilgili olarak bir kimsenin bulunduğu yer, ya "vatan-ı aslı", ya "vatan-ı ikâmet", ya da "vatan-ı süknâ"dır.

Vatan-ı aslı: Aslı yerleşim yeri demektir. Bir insanın doğup büyüdüğü yer veya çalışıp geçimini sağladığı, ev alıp çoluk çocuğu ile yerleştiği ve sürekli olarak yaşamaya niyet ettiği yerdir.

Vatan-ı ikâmet: Yerleşmek maksadı ile olmaksızın on beş günden fazla kalmak üzere bulunduğu ve aslı vatanından en az doksan km. uzaklıktaki yerdir.

Vatan-ı süknâ: Bir kimsenin on beş gününü tamamlamadan ayrılmak üzere bulunduğu, aslı vatanından en az doksan km. uzaklıktaki yerdir (Haddâd, el-Cevhera, I, 104).

Bu hükümler Hanefî mezhebine göredir. Şafîî mezhebine göre ise seferî sayılabilmek için yaklaşık 90 km bir mesafeye gitme niyeti ile yola çıkmış olmalı ve gidilen yerde, giriş ve çıkış günleri hariç dört günden az kalınmalıdır. Dört günden fazla kalınmaya niyet edilmesi halinde seferîlik hükmü biter (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, II, 257).

305. Seferî olan kişi cemaate namaz kıldırabilir mi?

Seferî kimse, hem seferî olan cemaate, hem de mukim olan cemaate imamlık yapabilir. Seferî olan kişi dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılacağı için mukim olan cemaate namaz kıldıracağı zaman, namaza başlamadan önce, "Ben seferîyim, ikinci rekâtın sonunda selam vereceğim. Ben selam verince siz selam vermeksizin kalkıp namazınızı tamamlayınız." şeklinde cemaati uyarması, karşılıklı önlemek bakımından uygun olur (Kâsânî, Bedâi', I, 101-102; Merğînânî, el-Hidâye, II, 104,105). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), Mekke fethinden sonra Mekke'de kaldığı sürece namazları misafir olarak (kasrederek) kıldırması ve "Biz misafiriz, siz namazlarınızı tamamlayınız." (Ebû Dâvûd, Salâtü'l-müsâfir, 10) buyurmuştur. Hz. Ömer (r.a.) de

aynı şekilde, Mekke'ye geldiği zaman dört rekâtlı farzları iki rekât olarak kıldırması ve mukim cemaate, "Mekkeliler! Namazınızı tamamlayınız; biz misafiriz." (Muvatta, Kasru's-salât, 19) demiştir.

306. Seferî olan bir kimse mukim imamın arkasında namazını nasıl kılar?

Seferî olan bir kimse, mukim bir imama uyarsa namazını tam olarak kılar (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 269). Zira Resûlullah (s.a.s.), "İmam kendisine uyulsun diye imam olmuştur" (Buhârî, Salât, 18) buyurarak, cemaatin namazının, imamın namazıyla aynı olması gerektiğini ifade etmiştir. Seferî olan kişi, vakit içinde mukim bir imama uyup namazını imamla beraber tamamlamadan selam verirse, kıldığı bu namaz geçerli olmaz. Bu durumda namazı geçersiz olan kimse, aynı namazı yeniden tek başına kılarken dört rekât olarak değil iki rekât olarak kılar.

307. Yolculukta (seferî iken) kılınamayan namazların kazası nasıl yapılır?

Namazlar, vaktinde kılındığında nasıl kılınması gerekiyor idiye aynı şekilde kaza edilirler. Buna göre yolculuk hâlinde kazaya kalan dört rekâtlı namazlar, ister yolculuk (sefer) hâlinde, ister yolculuk sona erdikten sonra kaza edilsin, ikişer rekât olarak kaza edilirler. Aynı şekilde yolculuk hâli dışında kazaya kalan bir namaz, yolculuk sırasında kaza edilmek istendiğinde dört rekât olarak kılınır (Merğînânî, el-Hidâye, II, 106-107).

308. Seferîliğin başlangıcı nasıl belirlenir?

Dinen sefer sayılacak mesafedeki bir yere gitmek üzere yola çıkan kişi, bulunduğu şehrin meskûn mahallinden çıkınca misafir hükmünde kabul edilir. Bu kimse yolculuk hüküm ve ruhsatlarından yararlanmaya başlar (Merğînânî, el-Hidâye, II, 101). Buna göre, yolculuğa başlayıp şehrin meskûn mahallinden çıkan kimse dört rekâtlı farz namazları iki rekât olarak kılar.

Günümüzde şehirler genişlemiş, İstanbul örneğinde olduğu gibi, iki ucu arasındaki mesafe neredeyse sefer mesafesi olacak kadar uzamıştır. Bu nedenle İstanbul gibi büyükşehirlerde yaşayan kimseler, sefer mesafesi yolculuğa çıktıklarında ikamet ettikleri ilçenin belediye sınırlarını geçtikleri andan itibaren seferî sayılırlar ve haklarında seferîlik hükümleri sabit olur (Atar, Seferîlik ve Hükümleri, s. 22).

309. Gemiyle seyahat edenler namazlarını nasıl kılarlar?

Gemi gibi üzerinde ayakta durulabilen vasıtalarda asıl olan, namazı ayakta ve kibleye dönerek kılmaktır. Baş dönmesi gibi sebeplerle ayakta kılmak mümkün olmadığında gemide oturarak farz namaz kılınabilir ve imkân varsa imâ etmeyip öncelikle rükû ve secdeyi yaparak namazı başlarken mümkünse kibleye doğru dönülür, gemi yön değiştirdikçe kişinin kendisinin de kible tarafına dönmesi gerekir. Binek hayvandan farklı olarak, gemide cemaat yaparak da namaz kılınabilir (Kâsânî, Bedâ'î, I, 109-110).

310. Ulaşım araçlarında farz veya nafil namazlar kılınabilir mi?

Hayvan üzerinde veya otomobil, otobüs, uçak ve tren gibi ulaşım araçlarında nafil namaz kılmak caiz ise de, normal durumlarda farz namazların kılınması uygun görülmemiştir. Çünkü söz konusu ulaşım araçlarında namaz kılındığı takdirde namazın kıyam, rükû, secde ve istikbâl-i kible gibi farzlarını yerine getirme imkânı yoktur. Nitekim Resûlullah (s.a.s.), nafil namaz kılarken, hangi istikamete dönerse dönsün bineği üzerinde namaz kılar. Farz namaz kılmak istediğinde ise bineğinden iner ve kibleye dönerek namazını kılar (Buhârî, Salât, 31).

Cana ve mala zarar gelme korkusunun bulunduğu hâllerde veya yerin çamurlu olması, namaz kılacak uygun bir yerin bulunmaması gibi zaruret hâllerinde, binek üzerinde farz namaz kılmak da caiz görülmüştür (Kâsânî, Bedâ'î, I, 108).

Hız Peygamber zamanında ve müctehit imamlar döneminde günümüzdekine benzer nakil araçları yoktu. O zaman mevcut olan nakil araçları hayvan ve gemi idi. Genelde insanlar kendi hayvanları ile seyahat ederler ve diledikleri zaman durup, istedikleri zaman yollarına devam edebilirlerdi. Onun için, namazı hayvan sırtında kılma zorunlulukları yoktu. Gemide seyahat edenler ise, gemi duruyor ise normal yerde kılıyorlarmış gibi, kibleye dönerek rükû ve secdeyi yaparak namazlarını kılarlardı. Gemi hareket halinde ise, yapabiliyorlarsa ayakta rükû ve secdeyi yaparak, geminin hareketine göre kibleye doğru dönerek kılarlar, buna güçleri yetmezse oturdukları yerden rükû ve secdeyi yaparak kılarlardı (Semerkandî, Tuhfe, II, 156; Kâsânî, Bedâ'î, I, 109).

Günümüzde, tren ve uçak ile seyahat edenler de, namaz vaktinde aracı durdurma imkânına sahip olmadıkları için namazlarını aynen gemideymiş gibi kılabirler. Namaza başladıklarında imkân ölçüsünde kibleye yönelirler; aracın hareketine göre, güçleri yettince kibleye dönmeye çalışırlar. Rükû ve secdeyi ima ile yaparlar. Otobüs ile seyahat

edenler ise öncelikle aracı durdurmaya çalışırlar. Bu mümkün olamazsa aynen uçak ve tren yolcuları gibi hareket ederler.

Yolcuların namaz kılmakta uygulayabilecekleri diğer bir yöntem de namazları cem ederek kılmalarıdır.

Cem yalnızca öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazları arasında olabilir. Öğle ile ikindinin cemi, ikindi öğle vaktinde öğle namazından sonra (cem-i takdim) ya da öğleyi ikindi vaktinde ikindi namazının öncesinde kılmak (cem-i tehir) şeklinde yapılabilir. Akşam ile yatsının cemi de yatsıyı akşam vaktinde akşam namazından sonra (cem-i takdim) ya da akşamı yatsı vaktinde yatsı namazından önce kılmak (cem-i tehir) şeklinde yapılabilir.

Cem edilecek namazlar ara verilmeksizin peş peşe kılınır. Ayrıca cem-i takdim hâlinde birinci namaza başlarken, cem-i tehir hâlinde ise birinci namazın vakti içinde cem yapmaya kalben niyet edilir.

311. Çalışmak üzere bir şehre giden fakat ailesini oraya götürmeyen kimse namazlarını seferi mi yoksa mukim olarak mı kılar?

Kişinin doğup büyüdüğü yere veya çalışıp geçimini sağladığı, çoluk çocuğu ile yerleştiği ve sürekli kalmaya niyet ettiği yere vatan-ı aslı denir. Vatan-ı aslı, ancak başka bir yeri vatan-ı aslı edinmekle değişir.

Kişi başka bir yere göç edip eşini ve çocuklarını buraya naklederek yerleşirse burası vatan-ı aslı olur. Önceki vatani, vatan-ı aslı olmaktan çıkar. Daha sonra buraya (eski vatanına) misafir olarak gelirse dört rekâtlı farz namazlarını iki rekât olarak kılar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) ve arkadaşları Mekke'yi terk edip Medine'ye yerleştikten sonra Mekke'ye gittiklerinde 4 rekâtlı farz namazları iki rekât olarak kılmışlardır (Beyhâkî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 212-213).

Bir kimsenin doğduğu, evlendiği, içinde yerleşmeye karar verdiği yeri terk etmeyi düşünmeyerek; öğrencilik, işçilik, memurluk ve askerlik gibi sebeplerle uzunca bir zaman oturduğu veya yolculuğa çıkıp en az on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yerler ise ikamet vatanıdır. İkamet vatanında namazlar mukim olarak kılınır. Bu gibi bir yerde 15 günden az kalacaksa, namazlarını kısaltarak kılar (Haddâd, el-Cevhera, I, 104).

312. Birden çok yerde evi olan bir kimse, buralara gittiğinde seferi olur mu?

Bir kimsenin esas memleketinden ayrı olarak, on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yer vatan-ı ikametdir. Dinî görevleri yapma ko-

nusunda vatan-ı ikâmetle vatan-ı aslı arasında fark yoktur. Yani vatan-ı ikâmette olan kişi de misafire ait olan dinî kolaylıklardan yararlanamaz (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtar, II, 614-616).

Fıkıh kaynaklarındaki bir görüşe göre; "İki yerde eşi, evi bulunan bir kimse bunlardan hangisinin yanına gitse mukim olur" (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtar, II, 614; Bilmen, İlmihal, s. 163) denilmektedir. Buna göre bir belde de evi olan kimse oraya gittiğinde seferî sayılmaz.

Günümüzdeki bazı yaklaşımlara göre kişinin yazlığının olduğu yer de aslı vatani gibidir. Dolayısıyla kişi, kendisine ait yazlık ve kışlık evinin bulunduğu yerlerde namazlarını tam kılar.

311 Anne babasının yaşadığı beldeye giden kişi seferî olur mu?

Yetişkin bir kimse doğup büyüdüğü, ya da sürekli yaşamak üzere temelli yerleştiği aslı vatanını terk edip herhangi bir sebeple sürekli yaşamak üzere bir başka yere yerleşirse burası onun aslı vatani olur ve eski aslı vatanının hükmü ortadan kalkar. Eski aslı vatanında anne-babasının veya yetişkin çocuklarının bulunması durumu değiştirmez. Tercih edilen görüş budur (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtar, II, 614-615).

Buna göre bir kimse sürekli yaşamakta olduğu vatanından ayrılıp, ziyaret vb. amaçlarla 90 km. ve daha uzak yerde yerleşik olan anne-babasının yanına giderse, seferîlik hükümlerine tabi olur. Dolayısıyla gittiği yerde 15 günden daha az kalmaya niyet ettiği takdirde seferî olur (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 268).

NAMAZLARIN KAZASI

314. Kaza namazının delili nedir? Hz. Peygamberin (s.a.s.) namazı kazaya kalmış mıdır?

Kur'an'da vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi ile ilgili olarak açık bir ifade bulunmamakla birlikte, Hz. Peygamber (s.a.s.) vaktinde kılınmadığı namazları kaza etmiş ve ashabına da bunu tavsiye etmiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), "Kim namazı unutursa veya uyuyup kalırsa hatırlayınca onu kılsın. Onun keffâreti ancak budur." (Buhârî, Mevâkittü's-Salât, 37; Müslim, Mesâcid, 315) buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber (s.a.s.), Hendek savaşı sırasında harbin şiddetlenmesi nedeniyle ikinci namazını kılınamışlar; bunun üzerine "Bizi ikinci namazından alıkoydular. Allah da onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun." (Müslim, Mesâcid, 205) diye beddua etmiş ve ikinci namazını akşam ile yatsı arasında kaza etmiştir. Ayrıca Hayber

Fethinden dönerken, bir yerde konakladıklarında uyuyakalmışlar ve vaktinde kılamadıkları sabah namazını güneş doğduktan sonra kaza etmişlerdir (Müslim, Mesâcid, 309).

Beş vakit namazın farzı ve vitir namazı kaza edilir. Kazaya kalan sabah namazı, o günün öğle vaktinden önce kaza edilecekse sünneti de kaza edilir. Ayrıca öğle namazının dört rekâtlık ilk sünneti de vakit çıkmadıkça öğlenin farzından sonra kılınır. Öte yandan geçmiş namazlar, kazaya nasıl kaldıysa öyle kılınırlar, yani seferî olarak kaldıysa seferî, mukim olarak kaldıysa mukim gibi kaza edilir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 220).

Unutma ve uyuma gibi bir mazeret olmaksızın, kasıtlı olarak terk edilen namazların kazası ile ilgili herhangi bir hadis bulunmamaktadır. Fakat bu kasıtlı olarak terk edilen namazların kazasının gerekmediği anlamına gelmez. Zira, örneğin, Ramazan'da kasıtlı olarak cinsel ilişkiye girerek orucunu bozan kimseye Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) hem keffâreti hem de o günkü orucun kazasını emretmesi (Beyhâkî, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 382), bir farz ibadetin kasıtlı olarak terk edilmesi durumunda da kazasının gerektiğine delildir. Öte yandan Hz. Peygamberin (s.a.s.) bir mazerete dayalı olarak vaktinde kılınmadığı namazları kaza etmesi ve sahabeye de bu yönde emir buyurmasına bakılacak olursa, mazeretsiz olarak terk edilen namazların kaza edilmesinin öncelikle gerekli olacağı sonucuna ulaşılır (Nevevî, el-Mecmû', III, 68).

315. Hangi vakitlerde kaza ve nafil kılınmaz?

Bazı vakitlerde bir kısım ibadetlerin yapılması yasaklanmıştır. Bu vakitlere kerâhet vakitleri denilir. Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah (s.a.s.) bize üç vakitte namaz kılmayı ve ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren bir veya iki mızrak boyu yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan batıya yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar." (Müslim, Müsâfirin, 293; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 55; Tirmizî, Cenâiz, 41)

Bu hadiste belirtilen üç vakitte hiçbir namaz kılınmaz. Bu vakitlerin başlama ve bitiş zamanları şöyledir:

- Güneşin doğmasından itibaren, 40-50 dakika sonrasına kadar,
- Güneşin, tam tepede bulunduğu vakit (Öğle vaktinin girmesine yaklaşık 10 dakika kalmasından öğle vaktinin girmesine kadarki süre),
- Güneş batmazdan önce, gözleri kamaştırılmaz hâle gelmesinden, batmasına kadar olan vakit (Güneşin batmasına 40-50 dakika kalmasından itibaren akşam namazı vakti girinceye kadar olan zaman) (Merîğinâni, el-Hidâye, I, 265-269).

Bu sayılan kerâhet vakitlerinde kaza namazı, vitir gibi vacip namaz kılınmadığı gibi daha önce hazırlanmış bulunan cenaze namazı da kılınmaz. Bu vakitlerde hazırlanmış cenazenin namazı ise kılınabilir. Daha önce okunmuş bir secde ayetinden dolayı "tilâvet secdesi" yapılamaz. Ancak kerâhet vaktinde okunan secde âyetinin secdesi, daha sonraya bırakmak efdal olsa da bu vakitte yapılabilir.

Güneşin batmasından önceki kerâhet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur.

Bunların dışında şu vakitlerde de sadece nafile namaz kılmak mekruhtur:

- Sabah namazının sünneti hariç olmak üzere imsak vakti girdikten sonra, güneş doğuncaya kadar olan sürede,
- İkinci namazını kıldıktan sonra güneş batuncaya kadar olan sürede,
- Akşam namazı vakti girdiğinde farz kılınmadan önce,
- Cuma günü hatibin minbere çıkmasından sonra (Merğînâni, el-Hidâye, I, 269-271).

Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlullah'ı (s.a.s.) şöyle derken işittim: Sabah namazı kılınıldıktan sonra, güneş doğuncaya kadar başka namaz yoktur. İkinci namazından sonra, güneş batuncaya kadar başka namaz yoktur." (Ebû Dâvud, Tatavvu', 9; İbn Hanbel, el-Müsned, I, 271)

316. İmsak vakti ile güneşin doğuşu arasında sabah namazının sünneti dışında kaza veya nafile namaz kılmak caiz midir?

Bir namazın vakti girdikten sonra öncelikle o vaktin namazını kılmak daha uygun olmakla birlikte, o vaktin namazını kaçırma tehlikesi olmadığı sürece, öncesinde kaza namazı kılınabilir. Buna binaen sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra güneşin doğmasına henüz vakit varsa bu arada kaza namazı kılınabilir.

Fecrin doğuşundan sonra sabah namazının iki rekat sünneti dışında sünnet ve nafile namaz kılınmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), namaza olan düşkünlüğüne rağmen fecrin doğuşundan itibaren sabah namazının iki rekat sünneti dışında namaz kılmamıştır (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 134-135).

Hz. Peygamberin (s.a.s.) sabah namazından sonra güneş bir mızrak boyu oluncaya kadar, ikinci namazından sonra ise güneş batuncaya kadar nafile namaz kılmayı yasakladığı rivayet sebebiyle (Buhârî, Mevâkitü's-salât 30) sabah namazını kıldıktan sonra nafile namaz kılmanın mekruh olduğu kabul edilmiştir (Merğînâni, el-Hidâye, I, 269).

317. Bir namaz hem kaza hem sünnet niyeti ile kılınabilir mi?

Bir namaz hem kaza hem de sünnet niyetiyle kılınmaz. Kılınacak namazın ne olduğu kesin olarak tayin edilerek ona niyetlenilmesi gerekir. Hem kaza namazına, hem de vaktin sünnetine birlikte niyet edilirse bu namaz, kaza namazı olur. Hem kaza namazı hem de vaktin sünneti kılınmış olmaz (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 73).

318. Kaza namazı borcu olan kimse sünnet namazları kılabilir mi?

Hanefî mezhebine göre kazaya kalmış namazları bulunan kimseler farz namazların önünde ve sonrasında kılınan (revâtib) sünnetleri de kılarlar. Vaktinde kılamadıkları namazları da ilk fırsatta kılmaya çalışırlar. Şafîî mezhebine göre üzerinde kaza namazı olan kimse, geçmiş namazlarının hepsini kaza etmeden bayram ve vitir namazı da dâhil sünnet-i müekkedde olsun, gayrimüekkedde olsun hiçbir nafile namaz kılmaz. Üzerinde kaza namazı bulunan kimsenin, bütün zamanını bu namazları kaza etmeye ayırması gerekir. Hatta uyku, evin geçimi, terk edilmesi güç olan önemli bir iş hariç bütün vakitlerini kazaya kalan namazlarını kılmakla geçirmesi gerektiğinden nafile ile meşgul olması caiz değildir (Dimyâtî, Hâşiyetü'l-İnneti'l-Tâlibin, I, 39-40).

319. Sünnet namazlar kaza edilir mi?

Vaktinde kılınmayan beş vakit namazın farzları ile vacip olan vitir namazı kaza edilir. Kılınmayan sünnetler vakit çıktıktan sonra kaza edilmez. Ancak vaktinde kılınmayan sabah namazı, aynı gün zevalden önce kaza edildiğinde sünneti ile birlikte kaza edilir (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 223). Çünkü Hz. Peygamber kılmadığı bir sabah namazını öğleden önce kaza ederken, sünnetiyle birlikte kaza etmiştir (Ebû Dâvud, Salât, 11).

Bir de öğle namazında cemaate yetişmek için sünneti kılmadan farza başlayan kişi, farzı kıldıktan sonra kılmadığı ilk sünneti de kılar. Bunu, son sünnetten önce kılabilceği gibi sonra da kılabilir.

320. Kaza namazına nasıl niyet edilir?

Kaza namazı kılacak olan kişinin kılacağı namazı belirleyerek niyet etmesi asıldır. Fakat üzerinde çok sayıda kaza namazı varsa, geçmiş namazları kaza ederken, "Vaktinde kılmadığım ilk sabah/ ilk öğle/ ilk ikindi/ ilk akşam/ ilk yatsı namazını kılmaya" şeklinde niyet edebileceği gibi, "kılmadığım son sabah/ son öğle/ son ikindi/ son akşam/ son yatsı namazını kılmaya" şeklinde de niyet edebilir.

321 Vaktinde kılınmayan namaz daha sonra kaza edildiğinde, namazı kazaya bırakma günahı da affedilmiş olur mu? Yoksa sadece namaz borcu mu ödenmiş olur?

Günlük işler, sanat ve meslekler, aile fertlerinin geçimini sağlamak için yapılan çalışma ve yolculuklar namazın geriye bırakılması için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Öyle erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyar. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar." (Nûr, 24/37)

Unutmak, uyuyakalmak gibi meşru mazeret olmaksızın namazı kazaya bırakmak büyük günahdır. Hangi şekilde olursa olsun vaktinde kılınmayan namazların mutlaka kaza edilmesi gerekir. Meşru mazerete dayalı olarak namazını vaktinde kılamayan kimse bundan bir sorumluluk altına girmediği gibi o namazı kaza etmekle borcundan da kurtulur. Peygamber Efendimiz, "Her kim bir namazı unuttur veya ondan gaflet edip uyuyakalırsa, onu hatırladığında hemen kılsın. Onun bundan başka kefareti yoktur..." (Buhârî, Mevakitu's-salat, 37; Muvatta, Vukût, 25) buyurmuştur.

İhmal ve tembellik sebebi ile namazı vaktinde kılmayan kimse bu namazı kaza etmekle namaz borcundan kurtulur. Namazı ertelemiş olmanın vebalinden kurtulmak için ise kişinin tövbe etmesi gerekir (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 85; Kurtubî, el-Cami' XI, 178).

322. Farz namazlarını kılmayan veya namaz borcu ile ölen kişilerin yerine başkaları bu namazları kılabilir mi?

Sırf bedenle yerine getirilen ibadetlerde başkasının yerine o ibadeti yapmak geçerli sayılmaz (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 535; Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur, I, 455). Zira herkes kendi amelinin hesabını verecektir (İsrâ, 17/13; Yâsin, 36/54; Tûr, 52/16, 21; Müddessir, 74/38). Bu itibarla bir kimse, vefat etmiş veya hayatta olan bir yakınının kılmadığı farz namazları, onun adına kılamaz. Dolayısıyla herkes hayatta ve sağlıklı yerinde iken ibadetlerini yerine getirmeye özen göstermeli, Allah'ın huzuruna borçlu olarak gitmemeye gayret etmelidir.

323. Kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir mi?

İmamla aynı vaktin namazını kılıyor olmak kaydı ile kazaya kalan namazlar cemaatle kılınabilir (Merğînânî, el-Hidâye, I, 377; Haraşî, Şerhu Muhtasar, II, 39). Nitekim Hendek savaşının zor şartları altında Resûlullah (s.a.s.), dört vakit namazı kılmaya fırsat bulamamış; bilahare şartlar uygun hâle

gelince de bu namazları ashabına cemaatle kıldırmıştır. Abdullah b. Mesud'un olayla ilgili rivayeti şöyledir: "Müşrikler, Hendek Savaşı'nda Resûlullah'ı namaz kılmaktan alıkoydular. Nihayet, gecenin bir kısmı geçtikten sonra Bilâl ezan okudu ve kâmet getirdi; Hz. Peygamber öğle namazını kıldırdı, sonra Bilâl kâmet getirdi, ikindiye kıldırdı; sonra Bilâl kâmet getirdi, akşam namazını kıldırdı; sonra Bilâl yine kâmet getirdi, yatsı namazını kıldırdı." (Tirmizî, Salât, 20; Nesâî, Mevâkît, 55; Tecrid Tercemesi, II, 535)

324 Kazaya kalan namazlar kılınırken, yeni vaktin ezanı okunursa bir sakınca olur mu?

Kaza namazı kılarken herhangi bir vaktin ezanının okunması, kılınmakta olan kaza namazına zarar vermez. Vaktinde kılınamayan namazların kaza edilmesi için belli bir vakit yoktur. Kerâhet vakitleri dışında her zaman kaza namazı kılınabilir. Namaz kılınamayacak olan bu vakitler Ukbe b. Âmir'in rivayet ettiği hadiste şöyle belirtilmiştir: "Resûlullah (s.a.s.), bize üç vakitte namaz kılmayı ve ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren bir veya iki mızrak boyu yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan batıya yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar." (Müslim, Mûsâfirin, 293; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 55; Tirmizî, Cenâiz, 41)

Güneşin batmasından önceki kerâhet vaktinde, sadece o günün ikindi namazının farzı kılınabilir. Fakat mazeretsiz olarak ikindi namazını bu vakte kadar geciktirmek mekruhtur.

325. Kaza edilecek olan namazlar arasında bir sıra takip etmek şart mıdır?

Kaza edilecek namazlar arasında sıra gözetilip gözetilmeyeceği bu namazları kılacak kimsenin durumuna göre değişir. Buna göre "sahib-i tertip" kimseler yani en az altı veya daha fazla namaz borcu olmayanlar, vaktinde kılamadıkları ilk namazdan başlayarak sırayla kılarlar, ardından içinde buldukları vaktin farzını kılarlar. Sahib-i tertip olanlar için bu sıraya uymak Hanefilere göre vaciptir (Semerkandî, Tuhef, II, 231; Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbî'l-'inâye, I, 357). Sahib-i tertip olmayanların ise kaza namazları için sıraya uyma zorunluluğu yoktur.

326 Kazaya kalan namaz, yeni vakit girdiğinde, o vaktin namazından önce kılınabilir mi? Yoksa önce vakit namazını kılmak şart mı?

Namazı kazaya kalan kişinin daha önce kazaya bıraktığı namazlar varsa ve bunların sayısı altıyı bulmamışsa, yani kişi sahib-i tertip ise, bu

kimse önce kazaya kalan namazını, sonra da o vaktin farzını kılmalıdır. Kazaya kalan namazları altı vakit veya daha fazla ise, yani kişi sahib-i tertip değil ise, kaza namazını kerâhet vakitleri dışında dilediği zaman kılabilir (Haddâd, el-Cevhera, I, 80; Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 221-223).

327. Namaz vakti girdiği hâlde namazı kılmadan âdet görmeye başlayan kadın o vaktin namazını kaza eder mi?

Namaz kılmakla mükellef olan bir kadın, vakit girdiği hâlde henüz namazını kılmadan âdet görürse; Hanefilere göre artık o vaktin namazını kaza etmekle yükümlü olmaz. Zira namazın edası mükellefe -daha önce kılmamışsa- vaktin sonunda farz olur. Bu açıdan bir kadın temiz olarak yatıp da uyandığı zaman, hayız görmeye başladığını anlarsa, uyandığı andan itibaren âdet görmeye başlamış sayılır ve vaktin namazını kılmaz. Buna mukabil hayızlı bir kadın, yatıp da vakit çıktıktan sonra uyandığı zaman temizlenmiş olduğunu anlarsa, ihtiyat olarak yattığı zamandan itibaren temizlenmiş sayılır ve o vaktin namazını kılması gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 485).

TERAVİH NAMAZI

328. Teravih namazının hükmü ve mahiyeti nedir?

Sözlükte rahatlatmak, dinlendirmek anlamlarına gelen terviha kelimesinin çoğulu olan teravih, dini bir terim olarak, Ramazan ayında, yatsı namazı ile vitir namazı arasında kılınan nafile namaz demektir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ashabıyla beraber cemaat hâlinde bu namazı kılmış, onların iştiyakını görünce farz olur endişesiyle cemaatle kılmayı terk ederek yalnız kılmaya devam etmiştir (Buhârî, Salâtü't-terâvih, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 177-178). Yine Hz. Peygamber, "Kim inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek Ramazan namazını (Teravih) kılsa, onun geçmiş günahları bağışlanır." (Buhârî, Salâtü't-Teravih, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 173) buyurarak teravih namazına teşvik etmiştir. Bu bakımdan teravih namazı, erkek ve kadınlar için sünnet-i müekkededir.

Teravih namazını dört rekâta bir selam vererek kılmak caiz ise de, iki rekâta bir selam vererek kılmak daha faziletlidir. Bu namazın her dört rekâtının sonunda bir miktar oturulup dinlenmek müstehaptır. Bu dinlenmelerde tehlil (lâ ilâhe illallah demek) ve salavât ile meşgul olunması uygundur.

329. Teravih namazını cemaatle kılmanın hükmü nedir?

Nafile namazların tek başına kılınması daha faziletli olduğu hâlde, teravih namazının cemaatle kılınması Hz. Peygamberin (s.a.s.) uygulamasıyla sabittir. Nitekim Hz. Peygamber teravih namazını birkaç defa cemaatle kıldırılmış, ancak daha sonra farz olur düşüncesiyle cemaate kıldırmaktan vazgeçmiştir (Buhârî, Salâtü't-Teravih, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 177).

Hz. Ömer halife olunca, halkın dağınık bir şekilde teravih namazı kıldıklarını görüp, tekrar cemaatle kılınmasının daha uygun olacağını düşünmüş ve sahabeyle istişare ederek bu namazın yeniden cemaatle kılınmasını başlatmıştır. Halkın vecd içinde bu namazı kıldıklarını görünce, "Ne güzel bir âdet oldu" diyerek memnuniyetini belirtmiştir (Buhârî, Salâtü't-Teravih, 1). Hz. Ali de, bu uygulama sebebiyle "Ömer mescitlerimizi teravihin fezyile nurlandırdığı gibi, Allah da Ömer'in kabrini öyle nurlandırın." (Müttakî, Kenzû'l-ummâl, XII, 576) diye dua etmiştir.

330. Teravih namazı kaç rekâttır?

Hz. Peygamberin (s.a.s.) kıldığı teravih namazlarının kaç rekât olduğu konusunda, üzerinde ittifak edilen bir rivayet bulunmamaktadır. Her ne kadar onun vitir dâhil yirmi üç rekât teravih kıldığı yönünde bazı rivayetler varsa da (İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, III, 395; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 698) bunlar fukaha tarafından farklı değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu konuda Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamberin (s.a.s.) Ramazan ayındaki gece namazlarıyla ilgili hadisinden ve Hz. Ömer'in teravihin cemaatle kılınmasını başlatmasıyla ilgili haberlerden hareketle bir sonuca ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu konudaki haberler şöyle değerlendirilebilir:

Resûlullah'ın (s.a.s.) Ramazan'daki gece namazları sorulduğunda, Hz. Âişe, "Resûlullah, Ramazan ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir rekât-tan fazla (nafile namaz) kılmamıştır." (Buhârî, Teheccüd, 16) karşılığını vermiştir. Başka bir rivayette bu sayı on üç olarak zikredilmektedir (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 123-124). Öncelikle bu hadisin teravih namazı hakkında olduğu konusunda bir açıklık bulunmamaktadır. Diğer taraftan Hz. Âişe'nin, Allah'ın elçisinin Ramazan ayında ve Ramazan dışındaki gecelerde on bir veya on üç rekât namaz kıldığını belirtmesi, onun teravih dışında devamlı olarak kıldığı bir gece namazının bulunduğunu göstermektedir. Zaten Kur'an-ı Kerim'de de, "Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. Umulur ki Rabbin, seni övgüye değer bir makama gönderir." (İsrâ, 17/79) buyurulmaktadır.

Yukarıda zikredilenlerden, söz konusu sorunun, Ramazan ayında Hz. Peygamberin (s.a.s.) diğer ibadetlerinde olduğu gibi, gece namazlarında da bir artış olup olmadığını öğrenmek amacıyla sorulduğu ve teravih namazıyla bir ilişkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Âişe'den rivayet edilen, "Resûlullah (s.a.s.) Ramazan ayında, diğer aylarda görülmeyen bir gayrete girerdi. Ramazan'ın son on gününde ise çok daha fazla bir gayret gösterirdi. Son on günde, geceyi ihya eder, ailesini de uyandırırdu." (Buhârî, Fazlu Leyleti'l-Kadr, 5; Müslim, İtikâf, 7, 8) hadisi bu görüşü desteklemektedir. Diğer yandan, bu hadisin teravihin meşru kılınmasından önce mi, yoksa sonra mı olduğu da belli değildir.

Öte yandan Hz. Ömer zamanındaki cemaatle kılınan teravih namazlarının rekâtları konusunda yirmi ve on bir rekât şeklinde iki rivayet vardır (İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, III, 392, 394). Kaynaklarımızda Hz. Ömer'in dönemiyle ilgili farklı rivayetler olmakla birlikte daha sonra teravihin yirmi rekât olarak yerleştiği ve günümüze kadar da cemaatle kılınarak böyle devam ettiği ifade edilmiştir (Bkz. İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 485; Aynî, Umde, XI, 126-127; Mâverdi, el-Hâvî, II, 291; Şevkânî, Neylû'l-evtâr, III, 516, 521).

Teravih namazı, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinden başlayarak günümüze kadar cemaatle yirmi rekât olarak kılınmıştır. Sahabeden kimse buna itiraz etmemiş ve âlimler tarafından da bu şekilde kabul edilmiştir. Günümüzde de, başta ülkemiz olmak üzere pek çok İslam ülkesinde teravih namazı cemaatle 20 rekât olarak kılınmaktadır.

Bununla birlikte şunu da ifade etmek gerekir ki, teravih namazı nafile bir ibadet olduğundan, farz gibi telakki edilmesi de doğru değildir. Bu nedenle, yorgunluk, meşguliyet ve benzeri sebeplerle, teravih namazının evde 8, 10, 12, 14, 16 veya 18 rekât kılınması hâlinde de sünnet yerine getirilmiş olur. Ancak cemaate iştirak etmeye çalışmak daha iyidir.

331. Kadınlar teravih namazını camide kılabilirler mi?

Hz. Peygamber (s.a.s.), kadınların mescide gelebileceklerini, ancak evdeki ibadetlerinin daha üstün olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur: "Kadınların mescidlere gitmesine engel olmayın. Fakat evleri onlar için daha hayırlıdır." (Ebû Dâvud, Salât, 53; Hâkim, el-Müstedrek, I, 327)

Hz. Peygamberin, kadınların mescide gitmelerine izin verdiği, hatta Ramazan ve Kurban bayramları gibi toplumun beraberce kutladığı sevinçli günlerde onların da bayram sevincini yaşamaları için camiye gelmelerini teşvik ettiği (Buhârî, İdeyn 15, 21; Müslim, Salâtü'l-ideyn, 1-3, 10-12) kaynaklarımızda yer almaktadır. Bununla birlikte Allah Resulü (s.a.s.) camiye gelecek kadın-

lara birtakım tavsiyelerde bulunmuş; dikkat çekecek şekilde giyinmelerini (Müslim, Libas, 125) ve koku sürünmelerini yasaklamıştır (Müslim, Salât, 141-142).

Buna göre kadınlar için farz namazları evlerinde kılmaları daha faziletli ise de, camide münferit olarak veya cemaatle kılmalarında da bir sakınca yoktur. Ancak güvenlik sorunu varsa veya fitne söz konusu ise ihtiyatlı olunmalıdır. Nitekim geçmiş kaynaklarda konu tartışılırken bu merkezde ele alınmıştır (Zeylaî, Tebyîn, I, 139, 168; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 380).

332. Teravih namazının vakti ne zamandır? Yatsı namazını kılmadan önce teravih kılınsa geçerli olur mu?

Teravih ve vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak hem teravih hem de vitir namazı, yatsı namazının farzından sonra kılınır. Bu itibarla yatsı namazının farzından önce kılınan teravih ve vitir namazlarının iade edilmesi gerekir. Eğer vakit çıkmış ise; teravih'in kazası gerekmez, vitrin kazası gerekir (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 487; Kâsânî, Bedâf, I, 290).

333. Teravih namazı tek niyetle kılınabilir mi? Yoksa her selam verdikten sonra tekrar niyet etmemiz gerekir mi?

Teravih namazına başlarken niyet ettikten sonra her selam verişte yeniden niyet etmenin şart olup olmadığı konusunda Hanefî âlimleri farklı görüşlere sahiptir. Bir kısım âlimler kılınan rekâtların tümünün temelinde tek bir namaz olduğu düşüncesinden hareketle her iki veya dört rekâta selam verdikten sonra yeniden niyet etme zorunluluğunun bulunmadığını söylemişlerdir (İbn Nüceym, el-Bahr, I, 294; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 130). Diğer bir kısım âlimlere göre ise her dört rekâta niyet etmek şarttır.

HASTA NAMAZI

334. Dizlerinde rahatsızlığı olanların sandalyede namaz kılması caiz midir?

Dinimizde sorumluluklar kulun gücüne göre belirlenmiş (Bakara, 2/286), gücü aşan durumlar için kolaylaştırma ilkesi getirilmiştir (Bakara, 2/185). Namazın rükünlerinden herhangi birini yerine getirmeye engel olan rahatsızlıklar da kolaylaştırma sebebi sayılmıştır (Ebû Dâvud, Salât, 181). Buna göre; namazı normal şekli ile ayakta kılmaya gücü yetmeyen kimse için asıl olan, namazını oturarak kılmaktır. Böyle bir kişi namazını kendi durumuna göre diz çökerek veya bağdaş kurarak yahut ayaklarını yana ya da kıbleye doğru uzatarak kılar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), nasıl

namaz kılacağı soran hasta bir sahâbiye “Namazını ayakta kıl. Eğer gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse yan üzere kıl.” (Buhâri, Taksiru's-salât, 19) buyurmuştur.

Buna göre ayakta durabilen ve yere oturabildiği hâlde secde edemeyen kimse namaza ayakta başlar, rükûdan sonra yere oturarak secdeleri imâ ile yapar. Ayakta durabildiği hâlde oturduktan sonra ayağa kalkamayan kişi namaza ayakta başlar, secdeden sonra namazını oturarak tamamlar. Baş ile imâ etmeye gücü yetmeyen kimse Hanefilere göre namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle imâ ederek namaz kılamaz (Mergînânî, el-Hidâye, II, 83-85; Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 260). Ayakta durmaya ve rükû yapmaya gücü yettiği hâlde yere oturamayan kimse namaza ayakta başlar, rükûdan sonra secdeyi tabure ve benzeri bir şey üzerine oturarak imâ ile eda eder. Ayakta durmaya gücü yetmeyen, ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamayan kimse namazı tabure, sandalye ve benzeri bir şey üzerine oturarak kılar, rükû ve secdeleri imâ ile yerine getirir.

Unutulmamalıdır ki, kişi Rabbine ibadet ederken hem özde samimi olmalı hem de dinin belirlediği şekil şartlarını tam olarak yerine getirmeye özen göstermelidir. Bu sebeple namazını tabure, sandalye ve benzeri şeyler üzerinde kılan müminin ileri sürdüğü mazeretler, kendisini vicdanen rahatlatacak boyutta olmalıdır. Namazı asli şekline uygun olarak kılmaya engel olmayacak derecedeki rahatsızlıklar meşru mazeret olarak görülmemelidir.

Öte yandan dinî açıdan zorunlu ve meşru bir sebep bulunmadıkça camilerde sandalyede namaz kılmak, göze hoş gelmeyen bir görüntü ortaya çıkarmakta ve cemaat arasında tartışmalara sebep olmaktadır. Özellikle üzerinde namaz kılmak amacı ile camilerde sıralar hâlinde sabit oturakların yapılması, cami doku ve kültürüyle bağdaşmamaktadır. Bu sebeple hastalık ve özürlülük gibi herhangi bir rahatsızlığı bulunan kimselerin, zorunlu olmadıkça namazlarını sandalyede değil, yere oturarak kılmaları uygundur.

335 Hamile bir kadın namaz kılarken zorlanmakta ise namazlarını oturarak veya imâ ile kılabilir mi?

Hamile olan kadın, namazda rükû ve secde yapması kendisine veya karnındaki cenine zarar verecekse, aşağıda anlatılanlardan kendisine uygun gelen şekilde namazını kılar.

Hastalığından dolayı namazda rükû ve secde yapamayan kişi oturduğu yerden kolayına geldiği şekilde, mesela bağdaş kurarak veya ayakları-

nı yana veya öne doğru uzatarak oturup namazını kılar. Ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamayan kişi, ayakta veya tabure, sandalye, sedir vb. yerlere oturarak namazını imâ ile kılabilir.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), basur hastalığı olan birinin nasıl namaz kılacağı sorulması üzerine; “Durabilirsen ayakta, gücün yetmezse oturarak ona da gücün yetmezse yan üstü uzanarak kıl” (Ebû Dâvûd, Salât, 181) buyurdu. Bu durumda olan bir kimse usûlüne göre, namazını imâ ile kılar. İmâ ile namaz kılan kişi başını rükûda biraz, secdede ise rükûdan biraz daha fazla eğer. Bununla birlikte, vücudun baş ile birlikte eğilmesiyle de imâ yapılmış olur. Bir kişi ayakta durmaya gücü yettiği hâlde, rükû ve secdeye gücü yetmiyorsa, ayakta veya oturarak imâ edebilir; ancak oturarak imâ etmesi daha uygundur. Baş ile imâ etmeye gücü yetmeyen kimse Hanefilere göre namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle imâ ederek namaz kılamaz (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 260).

336. Bitkisel hayatta olan insandan namaz ve oruç ibadetleri düşer mi? Böyle bir kimse nasıl davranmalıdır?

Bilinci bir günden fazla yerinde olmayan kişinin namazları düşer. Bu itibarla bitkisel hayata giren ve bir daha iyileşemeyen kimse namazlardan dolayı sorumlu olmaz. Bilincini bir günden daha az süreyle kaybedenlerin, ayıldıkları zaman namazlarını kaza etmeleri gerekir (Semerkandî, Tuḥfe, II, 192).

Oruç sorumluluğunun düşmesi için ise, bilinç kaybının bir ay devam etmesi gerekir. Bir aydan daha az olan bilinç kaybında, tutulamayan oruçların kaza edilmesi gerekir (Semerkandî, Tuḥfe, II, 350).

Ancak bitkisel hayattayken henüz bir ay dolmadan vefat eden kişinin tutamadığı oruçlar için kaza sorumluluğu yoktur. Dolayısıyla onlar için fide vermek gerekmez.

337. İmâ ile namaz nasıl kılınır? Gözle imâ ederek namaz kılınabilir mi?

Dinimizde sorumluluklar kulun gücüne göre belirlenmiş, gücü aşan durumlar için kolaylaştırma esası getirilmiştir. Hastalık da bu kolaylaştırma sebepleri arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Namazı ayakta kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, buna da güç yetiremezsen yan üzere yaslanarak kıl.” (Buhâri, Taksiru's-salât, 19) buyurmuşlardır.

Rükû veya secde etmeye gücü yetmeyen kimse imâ ile namaz kılar. İmâ, rükû ve secde yerine başla işaret etmek demektir. İmâ ile namaz kı-

lan kişi rükû için başını biraz eğer, secde için ise rükûdan biraz daha fazla eğer. Secdede başını yere koyamayan kimsenin, bir şeyi başına kaldırarak ona secde etmesi caiz değildir. Bir kişi ayakta durmaya gücü yettiği hâlde, rükû ve secdeye gücü yetmiyorsa, ayakta veya oturarak imâ edebilir; ancak oturarak imâ etmesi daha uygundur (Merğînâni, el-Hidâye, II, 83-87). Rükû veya secde etmeye gücü yetmeyen kişi, rahatsızlığı sebebiyle ayaklarını yana veya kibleye uzatarak da olsa yere oturamıyorsa, ayakta veya tabure, sandalye, sedir vb. yerlere oturarak namazını imâ ile kılabilir. Oturmaya da gücü yetmeyen kişi, sırt üstü yatarak veya yana yaslanarak imâ eder.

Hanefilere göre imâ mutlaka baş ile yapılmalıdır. Baş ile imâ etmeye gücü yetmeyen kimse namazını kazaya bırakır; gözleri, kaşları veya kalbiyle imâ ederek namaz kılamaz (Merğînâni, el-Hidâye, II, 83-85; Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 260).

Hanefilerden Züfer'e ve Şafii mezhebine göre ise başıyla imâ etmeye gücü yetmeyen kimse gözüyle imâ ederek namazlarını kılar. Gözle de imaya gücü yetmezse kalbiyle namazlarını kılar. Yani kalben kendisini namazda hayal eder ve okuması gereken duaları okur. Daha sonra bu şekilde kıldığı namazları kaza etmesi de gerekmez. Ancak daha sonra ayakta kılablecek şekilde sağlığına kavuşursa bu şekilde kıldığı namazları iade etmesi müstehap olur (Serahsî, el-Mebûsât, I, 217; Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 260; Remlî, Nihayetu'l-Muhtaç, I, 468-470).

Ancak göz veya kalp ile imaya gücü yeten kimse, Allah ile irtibatını koparmamak için namaz kılmak isterse bu son görüşle amel edebilir.

338. Kolostomi (kalın bağırsağın ameliyatla karın ön duvarına ağızlaştırılması) ameliyatı geçiren kişi abdesti nasıl alır? Namazını nasıl kılar? Şafii mezhebine mensup birinin uygulaması nasıl olmalıdır?

Kolostomi hastalığında doğrudan karın duvarına yapıştırılan bir torbaya gelen dışkıının kontrolsüz bir şekilde boşaltılması söz konusudur. Bu durumda olan hastalar, özürlü olarak kabul edilip ibadetlerinde özörlülere tanınan kolaylıklardan yararlanırlar. Buna göre sadece abdest durumu, özür sahibi olmayan insanlardan farklıdır. Abdest dışındaki diğer dinî görevlerde ise özür sahibi olmayan insanlar gibi davranırlar.

Özürlü kimsenin çamaşırına, özür yerinden çıkarak bulaşan kan, irin, idrar, dışkı, cerahat gibi necis (pis) maddeler namaza engel değildir. Necasetin az veya çok olması hükmü değiştirmez. Özür devam ettiği için dolay bundan kaçınılması mümkün değildir. Ancak bu necis maddeler çamaşırına veya elbisesine tekrar bulaşmayacaksa, yıkanması gerekir (İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, I, 506-507).

Özür sahibi insanlar; bir vakit için aldığı abdestle o vakit çıkıncaya kadar diledikleri kadar namaz kılabilirler. Ancak yeni bir vakit girdiğinde tekrar abdest almaları gerekir.

Şafii mezhebine mensup özürlü kimse, namaz vakti girdikten sonra abdestini alır ve hiç ara vermeden hemen namazını kılar. Fakat cemaati beklemesinde bir sakınca yoktur (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 175).

SEHİV SECDESİ ve TİLAVET SECDESİ

339. Hangi sebeplerle sehiv secdesi yapmak gerekir? Sehiv secdesi nasıl yapılır?

Sehiv secdesi, namazda yanılma, unutmaya veya dalgınlık gibi durumlar yüzünden namazın sonunda yapılan secdedir. Namazda, unutarak bir rükûnün geciktirilmesi, tekrarlanması veya öne alınması ya da bir vacibin terk edilmesi, geciktirilmesi veya değiştirilmesi hâlinde noksanlığın telafi edilmesi için sehiv secdesi yapılması vaciptir (el-Fetâva'l-Hindiye, I, 138 vd.).

Sehiv secdesinin yapılış şekli şöyledir: Namazın son oturuşunda tahiyât okunarak sağ tarafa selam verilir ve hiç ara vermeksizin, tekbir getirilerek secdeye varılır. Burada üç kere "Sühâne rabbiye'l-â'lâ" denilir. Sonra tekbir getirilerek oturulur, tekrar "Allahü ekber" denilerek ikinci defa secdeye varılır ve üç kere "Sühâne rabbiye'l-â'lâ" denilir ve "Allahü ekber" denilerek oturulur. Bu oturuşta, "Ettehiyyâtü, Allahümme salli, Allahümme bârik ve Rabbenâ âtinâ..." zikir ve duaları okunarak önce sağa, sonra sola selam verilir. Sehiv secdesine gitmeden önceki oturuşta da salli-bârik ve diğer duaları okumak caizdir. Sehiv secdesinin, her iki tarafa selam verdikten sonra yapılabileceği görüşünde olanlar bulunmakla beraber; cumhur, sadece sağ tarafa selam verdikten sonra yapılmasını tercih etmektedir (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 247; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 139; İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, II, 540 vd.).

Cemaatle kılınan namazlarda cemaatin yanlışlıkla dağılması için, yalnız sağ tarafa selam verdikten sonra sehiv secdesi yapılması daha faziletlidir ve ihtiyata uygundur.

340. Namazda kaç rekât kıldığı konusunda tereddüt eden kimse ne yapmalıdır?

Yapılan ibadet ve amellerin her türlü şüpheden uzak olması gerekir. Kıldığı namazın kaç rekât olduğunda ilk defa şüphe eden kimsenin bu namazı yeniden kılması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyur-

muştur: "Sizden biri namazında kaç rekât kıldığı hususunda şüpheye düşerse namazı yeniden kılsın." (İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, II, 421; bkz. Zeylaî, Nasbu'r-râye, II, 173)

Namazda zaman zaman şüpheye düşüp kaç rekât kıldığı hususunda kesin bir kanaate varamayan kimse, kıldığına emin olduğu en az rekât sayısını esas alarak namazına devam eder. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sizden biri namazında şüphe eder de üç mü dört mü kıldığını bilemezse, şüpheyi bıraksın ve en az rekâtı esas alarak namazına devam etsin" (Nesâî, Sehv, 24; İbn Mâce, İkâmetu's-salat, 132) buyurmuştur.

Buna göre dört rekâtlı bir namaza başlayan kimse, kıldığı rekâtın birinci rekât mı ikinci rekât mı olduğunda kuşkuya düşüp bir tarafı tercih edemezse, kendisini bir rekât kılmış sayar ve birinci sayılan rekâtın ikinci; üçüncü sayılan rekâtın da dördüncü rekât olma ihtimali bulunduğu için, her bir rekâtın sonunda oturur ve tahiyâtı okur. Böylece dört oturuş yapmış olur ve sonunda sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar (Kâsânî, Bedâî, I, 165, 166).

341. Vitir namazının üçüncü rekâtında tekbir almayı unutan kimse ne yapmalıdır?

Bir kimse kunut yapmayı unuttur ve rükûdan sonra hatırlarsa, ondan kunut düşmüş olur (Kâsânî, Bedâî, I, 274). Bunun yerine namazın sonunda sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar (Alâüddîn, el-Hediyetü'l-'Alâiyye, s. 95). (Bkz. 143 nolu fetva)

342. Birinci oturuşu son oturuş sanarak selam veren kimse ne yapar?

Dört rekâtlı namaz kılmakta iken, son oturuşta olduğunu zannederek dalgınlık sonucu ilk oturuşta selam veren kişi, eğer bu selamdan sonra konuşmak, yönünü kableden çevirmek gibi namaza aykırı bir davranışta bulunmamışsa kaldığı yerden namaza devam eder ve dördüncü rekâtın sonunda sehiv secdesi yapar. Aksi takdirde bu namazı yeniden kılar.

İlk oturuşta selam verme hatası yanılmaya değil de, bilgi eksikliğine dayanıyorsa namaz iade edilir. Mesela seferî olmadığı hâlde seferî olduğu düşüncesi ile normalde dört rekât olarak kılması gereken bir namazı iki rekât olarak kılsa bu namazın dört rekât olarak yeniden kılınması gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 559).

343. Sehiv secdesini yapmayı unutan birine ne lazım gelir?

Yapılması gereken sehiv secdesini yanılarak veya unutarak terk eden bir kimse, eğer selam verdikten sonra gülme, konuşmak, yönünü kib-

leden çevirmek gibi namaza aykırı bir işte bulunursa veya sehiv secdesi yapmaya vakit kalmaz ise, bu kimseden sehiv secdesi düşer.

Namazı iade etmesi de gerekmez. Ancak namaza aykırı bir davranışta bulunmadan secdeyi hatırlarsa hemen secde eder (Kâsânî, Bedâî, I, 174).

344. Namazda son oturuşu yapmadan ayağa kalkan kişi ne yapmalıdır?

Namaz kılmakta olan birisi, son oturuşu yapmadan unutkanlıkla ayağa kalkarsa, secdeye varmadıkça geri oturup tahiyât duasını okuduktan sonra sehiv secdesi yaparak namazı tamamlar.

Eğer, kalktığı rekâtın secdesini yapmışsa Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre artık bu namazın farz namaz olarak tamamlanması mümkün olmaz. Kılmakta olduğu namaz, iki veya dört rekâtlı bir namaz ise bu durumda, bir rekât daha kılarak namazını tamamlar. Bu namaz nafileyeye dönüşmüş olur. Ardından bu farzı yeniden kılması gerekir.

Yanlışlıkla kalkılan rekâtın secdesi yapılmışsa buna bir rekâtın eklenmesi, nafile namazların çift sayılı rekâtlar şeklinde kılınmasının meşru olmasından dolayıdır (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 112). Kılmakta olduğu namaz akşam namazı ise, kalktığı rekâtın secdesini yapmamışsa, yukarıda olduğu gibi geri oturup sehiv secdesi yaparak namazını tamamlar. Eğer kalktığı rekâtın secdesini yapmışsa bu durumda namazı dört rekât olarak kılmış olur. Kıldığı bu namaz bu hâliyle nafileyeye dönüşmüş olduğundan akşam namazının farzını yeniden kılar.

345. Farz namazların ilk oturduğunda "Allahümme salli ala Muhammed" demek sehiv secdesi gerektirir mi?

Namazda, unutarak bir rükûnün geciktirilmesi, tekrarlanması, bir vacibin terk edilmesi veya geciktirilmesi hâlinde; noksanlığın telafi edilmesi için sehiv secdesi yapılması vaciptir. Farz namazların ilk oturduğunda tahiyât okunduktan sonra kalkılması gereken bir namazda "Allahümme salli ala Muhammed" diyen kişi İmam-ı Âzam'a göre farz olan kıyâmı geciktirdiği için sehiv secdesi yapar; böylece namazı tamam olur. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ise sehiv secdesi gerekmez (Kâsânî, Bedâî, I, 164).

346. İmam farz namazların ilk iki rekâtında Fâtiha'dan sonra bir süre veya âyet okumamışsa ne yapması gerekir?

Namazların ilk iki rekâtında Fâtiha'dan sonra Kur'an'dan bir miktar daha okumak (zamm-ı süre) vaciptir. Vaciplerin kasten terk edilmesi

günahdır, unutarak terk edilmesi veya geciktirilmesi ise günah olmaz, fakat namazın sonunda sehiv secdesi yapılması gerekir. Buna göre, bir imam dört veya üç rekâtlı farz namazların ilk iki rekâtında, Fâtiha'dan sonra bir süre veya bir miktar âyet okumamışsa, bu süre veya âyetleri üçüncü ve dördüncü rekâtlarda Fâtiha'dan sonra okusa da okumasa da sehiv secdesi yapması gerekir. Çünkü namazdaki bir vacibi geciktirmiş veya terk etmiştir (Kâsânî, Bedâî, I, 166; Merginânî, el-Hidâye, II, 70.71).

347 Farz namazların 3. ve 4. rekâtında süre veya âyet okuyana sehiv secdesi gerekir mi?

Farz namazların, üçüncü ve dördüncü rekâtında Fâtiha süresinden sonra, bir süre veya âyet okunması sünnete aykındır. Ancak yanılarak süre okunduğunda farz olan rükû ve secdenin geciktirilmesine sebep olmakta ise de, kıyam, kıraat mahalli olduğu için bu durumda sehiv secdesi yapmak gerekmez (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 102).

348. Namazın dışında ve namazda tilavet secdesi nasıl yapılır?

Kur'an-ı Kerim okunurken secde âyetlerini okuyan veya dinleyen kimsenin tilavet secdesi yapması vaciptir. Secde âyeti okuyan kişi namazda değilse, ister âyeti okur okumaz, ister daha sonra kalkıp secdeyi yapar (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 254).

Namaz kılan kişinin namazda secde âyeti okuması hâlinde, secde âyetinden sonra üç âyetten daha fazla okumayıp, rükûya eğilecekse, tilavet secdesine niyet ederek rükûya gider. Yapmış olduğu bu rükû aynı zamanda tilavet secdesi yerine de geçer. Şayet üç âyetten daha fazla okuyacaksa, tilavet secdesine niyet ederek doğrudan secdeye gider ve bir defa secde yaptıktan sonra ayağa kalkıp kaldığı yerden kıraate devam eder (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 147).

Tilavet secdesi, namaz olmasa da; taharet, kibleye dönmek, niyet etmek, avret yerlerinin örtülmesi gibi namazda aranan şartlar tilavet secdesinde de aranır. Ancak tilavet secdesinde iftitah tekbiri sünnettir.

Tilavet secdesi yapacak kişi, ellerini kaldırmadan doğrudan doğruya 'Allahu ekber' diyerek bir kere secdeye gidip üç defa "Sübhan Rabbi-ye'l-alâ" dedikten sonra yine 'Allahu ekber' diyerek başını secdeden kaldırır. Böylece tilavet secdesi tamamlanmış olur. Yani tilavet secdesinden sonra teşehhüt miktarı oturmak ve selam yoktur.

Tilavet secdesini gerektiren âyetleri işiten kişinin, hemen secde yapmaya fırsat bulamaz ise, "Semi'nâ ve eta'nâ gufrâneke Rabbena ve iley-

ke'l-masr" demesi müstehaptır. O anda yapamadığı secdeyi daha sonra yapar (Şürûnbülâli, Merâk'î-felâh, s. 183).

349. Televizyon veya radyoda okunan Kur'an-ı Kerim'in dinlenmesi, kişiye sevap kazandırır mı; dinlerken secde âyeti geçerse tilavet secdesi yapmak gerekir mi?

Kur'an-ı Kerim'i, televizyon yahut radyodan dinlemek sevaptır. Dinleme esnasında secde yapmayı gerektiren âyetler geçtiğinde tilavet secdesi yapılmalıdır.

CENAZE İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

350. Cenazeyi yıkamanın hükmü nedir? **350** kanmadan gömülen cenazenin çıkarılıp yıkanması gerekir mi?

Olen bir Müslümanın yıkanması, kefenlenmesi ve namazının kılınarak defnedilmesi farz-ı kifâyedir (Kâsânî, Bedâî, I, 300, 306-318; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 303, 310). Bunların, meşru bir mazeret bulunmaması hâlinde vakit geçirilmeden yapılması ise müstehaptır. Meşru bir mazeret bulunmaksızın cenazenin yıkanmadan defnedilmesi durumunda o çevredeki cenazeden haberdar olan bütün müslümanlar vebal altında kalmış olurlar.

Bununla birlikte her nasılsa yıkanmadan defnedilen cenaze, eğer üzerine toprak atılmamışsa çıkartılıp yıkanır. Toprak örtülmüşse, yıkamak maksadıyla mezardan çıkarılmaz (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 103-104).

351. Cenaze namazının hükmü nedir?

Cenaze namazı, farz-ı kifâyedir. Müslümanların ölen din kardeşlerine karşı yerine getirmeleri gereken dini vecibelerin başında cenaze namazı kılınması ve bunun için gerekli hazırlıkların yapılması gelmektedir. Kadın olsun erkek olsun yalnız bir kişinin bu namazı kılmasıyla farz yerine getirilmiş olur. Cenaze namazı, Allah'a senâ, Resûlullah'a (s.a.s.) salât ve ölü için duadan ibarettir. Cenaze namazı konusunda Kur'an'da doğrudan emredici bir ifade yoktur. Ancak, Tebük seferine mazeretsiz çıkmayanlarla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: "Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlü'nü inkâr ettiler ve fâsik olarak öldüler." (Tevbe, 9/84). Bu ayet, cenaze namazının farz oluşuna delil teşkil etmektedir. Ayrıca Resûlullah (s.a.s.), bir müslümanın ölümü üzerine, "Bir din hardeşiniz vefat etmiştir. Kalkın, onun cenaze namazını kılın." (Müslim, Cenâiz, 66) buyurmuştur.

352. Cenaze nasıl kefenlenir? Cenaze kefenlenmeden elbisesiyle gömülebilir mi?

Cenazenin yıkanıp kurulanmasından sonra, usulüne uygun olarak hazırlanmış bezlerle sarılıp örtülmesine kefenleme (tekfîn) denir. Cenazenin kefenlenmesi, müslümanların üzerine farz-ı kifâyedir. Kefenleme geride kalanların vefat eden mümine karşı cenaze namazı ile birlikte yerine getirecekleri son iki görevden biridir. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.s.), "Sizden birisi (ölen) din kardeşinin cenazesinin teçhiz ve tekfinini üstlendiği zaman bu işi güzelce yapın." (Müslim, Cenâiz, 49; İbn Mâce, Cenâiz, 12) buyurmuştur.

Kefenleme erkekler için gömlek, izâr ve lifâfe olmak üzere üç parça; kadınlar için bunlara ilaveten, başörtüsü ve göğüs örtüsü olmak üzere beş parça bez ile yapılır.

İhtiyaç hâlinde, erkekler için izâr ve lifâfe olmak üzere iki parça; kadınlar için de bunlarla birlikte başörtüsü olmak üzere üç parça bez ile yetinilir.

Zorunluluk hâlinde ise, başka bir şey bulunmadığında, bütün vücudunu örtecek bir bez kullanılır (Müslim, Cenâiz, 44). Bu durumda kadın ve erkek kefenlenmesi arasında fark yoktur.

Kefenin parçalarından biri olan gömlek, cenazeyi boyundan ayaklara kadar; 'izâr' baştan ayaklara kadar örten iki bezdir. 'Lifâfe' ise, baştan ayağa kadar örten bez olup kefenin en üstüne gelen parçasıdır. Bu, ayak ve baş tarafından bağlanması için biraz daha uzundur.

Kefenin beyaz renkli pamuk bezinden olması daha faziletlidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ölülerinizi beyaz kefenle kefenleyiniz." (İbn Mâce, Cenâiz, 12) buyurmuştur.

Kefen olarak kullanılacak bez, çok basit ve adi veya çok pahalı olmamalı, ölünün mal varlığına uygun olarak alınmalıdır.

Bu itibarla İslam'a göre, ölü kefenlenmeden üzerindeki elbiseyle gömülemez. Ancak Allah yolunda savaşırken şehid düşen kimse bundan müstesnadır. Hem dünya hem de ahiret bakımından şehid sayılanlar kefenlenmez, namazları kılındıktan sonra kanlı elbiseleriyle defnedilir, zira onların kefenleri, sırtlarındaki elbiseleridir.

353. Cenaze namazı nasıl kılınır?

Cenaze namazı rûkû ve secdesi olmayan bir namazdır; rûkûnleri kıyam ve tekbirdir. Cenaze namazında iftitah (başlangıç) tekbiriyle birlikte dört tekbir bulunmaktadır. Selam vermek vaciptir. Sünnetleri ise, Allah'a hamd ve senâ etmek, Resûlullah'a (s.a.s.) salât ve selam getirmek, hem ölü hem de Müslümanlar için dua etmekten ibarettir.

Cenaze namazı kılmak için, cenazeye karşı ve kibleye yönelik olarak saf bağlanır ve niyet edilir. İmam ve cemaat tekbir alarak ellerini bağlarlar. Tekbirden sonra imam ve cemaat içlerinden "Ve celle senâûk" cümlesiyle birlikte "Sübhanek" zikrini okurlar. (Bkz. 186 nolu fetva) Ardından imam ellerini kaldırmadan tekbir alır, cemaat de içinden tekbir alır ve hepsi içlerinden "Salli" ve "Bârik" dualarını okur. Tekrar aynı şekilde tekbir alırlar ve bilenler cenaze duasını (Tirmizî, Cenâiz, 38), bilmeyenler de dua niyetiyle "Fâtiha" suresini veya başka bir duayı okur (Tirmizî, Cenâiz, 39). Daha sonra yine aynı şekilde tekbir alınır ve arkasından sağa ve sola selam verilir. Böylece namaz tamamlanmış olur.

Cenaze namazında taharet, kibleye yönelmek, setr-i avret (vücudun örtülmesi gereken yerlerini örtmek) ve niyet gibi şartlara riayet edilir. Namazı kılınacak cenazenin müslüman olması, yıkanıp kefenlenmiş olması, cemaatin önünde olması, bedeninin tamamı veya yarıdan fazlası yahut başı ile birlikte en az yarısının bulunması gerekir. Canlı olarak doğup ölen çocuk yıkanır ve cenaze namazı kılınır (el-Fetâvâ'l-Hindiye, I, 174).

354. Cenaze namazını kılmanın belli bir vakti var mıdır? Cenazenin defni geciktirilebilir mi?

Cenaze namazının kılınması için belirli bir vakit yoktur. Günün her saatinde cenaze namazı kılınabilir. Ancak zorunlu olmadıkça kerâhet vakitlerinde (Kerâhet vakitleri için bkz. 159 ve 315 nolu fetvalar) kılınması uygun değildir (Tirmizî, Cenâiz, 41). Hazırlanmış olan bir cenazeyi bekletmeksizin, namazını kılıp çabukça defnetmek daha uygundur (Tirmizî, Cenâiz, 30). Bununla beraber, daha çok cemaatin katılması, ölen kişinin akraba, eş, dost ve komşuları gibi hukuku bulunan insanlara ölüm haberini duyurup son görevlerini yapmak üzere cenaze merasiminde bulunabilmelerinin sağlanması amacıyla, bir süre bekletilebilir.

355. Salâ vermenin hükmü nedir?

Salâ, ülkemizde, genellikle cenaze olduğunu o bölgedeki insanlara ilan etmek amacıyla okunması âdet hâline gelen ve Resûlullah'a salât ve selam içeren duadır. Ayrıca bazı yörelerimizde cuma ve kandil geceleri ile cuma namazından önce de salâ okunmaktadır.

Hz. Peygamber döneminde salâ okunduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte ölüm haberinin çeşitli yollarla duyurulması sünnettir. Nitekim Resûlullah'ın (s.a.s.), Necaşî'nin vefatını ahabına haber verdiği (Buhârî, Cenâiz, 4), kendisine bildirilme-

den defnedilen bir cenaze için de “Bana neden haber vermediniz?” (Buhârî, Cenâiz, 5, 56) diye serzenişte bulunduğu rivayet edilmiştir. Farz veya vacip olduğu inancı taşımaksızın cenazeyi duyurmak amacıyla salâ vermekte sakınca yoktur. (Bkz. 801 nolu fetva)

356. Cenazenin bulunduğu yerde Kur'an okunabilir mi?

Yıkanınca kadar cenazenin bulunduğu odada Kur'an okunması mekruhtur. Başka bir yerde okunmasında sakınca yoktur. Cenaze yıkandıktan sonra yanında da okunabilir (el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, I, 173; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 83-84). Mâlikîlere göre her durumda, Şâfiîlere göre ise definden önce Kur'an okunması mekruhtur (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, II, 438; Derdîr, eş-Şerhu'l-Kebîr, I, 423).

357. Cenaze bulunduğu yerden başka bir yere nakledilip defnedilebilir mi?

Kişinin, öldüğü yerin kabristanına defnedilmesi müstehaptır. Nitekim, istisnalar olmakla birlikte sahabe-i kiram genellikle vefat ettikleri yerlerde defnolunmuşlardır. Ancak, cesedin bozulmasından endişe edilmiyorsa cenazenin başka bir memlekete taşınmasında ve oraya gömülmesinde dinî yönden bir sakınca yoktur. Ashaptan Sa'd b. Ebî Vakkas ve Saîd b. Zeyd'in (ra.) Medine'nin dışında bulunan Akîk'ta vefat ettiği ve Medine'ye nakledildiği rivayet edilmiştir (Muvatta, Cenâiz, 31; Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbî'l-inâye, I, 457).

Öte yandan kabrin bulunduğu yerden yol geçmesi, su altında kalması veya bulunduğu yerin başkasına ait olup sahibinin orada cenaze defnine izin vermemesi gibi zorunlu bir durum bulunmadıkça, ölünün başka bir mezarlığa nakledilmek üzere, defnedildiği yerden çıkarılması uygun değildir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 146; Şürûnbülâli, Merâk'î-felâh, s. 223).

358. Ölü tezkiye etmenin hükmü nedir? Cenaze merasiminde “Nasıl bilirsiniz” sözünün dayanağı var mıdır?

Ölen bir kimsenin, iyi bir insan olduğuna müslümanların şahitlik etmelerine tezkiye denir. Tezkiye için cenaze namazından önce veya sonra, “Bu kişiyi nasıl bilirsiniz?” şeklindeki soruya, iyi olarak bilinen kişiler için “İyi biliriz” diye şahitlik etmek, kötü olarak bilinen kişiler için ise susmak, tanınmayan kimseler için de, “Allah rahmet eylesin” demek uygun olur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadislerinde, “Ölülerinizi iyilikleriyle anınız, kötülüklerinden bahsetmeyiniz” (Ebu Davud, Edeb, 49; Tirmizî, Cenâiz, 34) buyurmuştur.

359. Telkin ne demektir, nasıl yapılır ve dinî hükmü nedir?

Telkin, esas itibarıyla ölmek üzere olan kişinin yanında kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdet okunmasıdır. Ancak yaygın olarak, cenaze defnedildikten sonra, kabirde sorulması muhtemel soruları ve cevapları ölüye hatırlatmak şeklinde anlaşılmaktadır.

Ölmek üzere olan kişinin, sağ tarafına çevrilerek yüzünü kıbleye gelecek şekilde yatırmak müstehaptır. Bu durumda olan kişinin yanında, hatırlatmak amacıyla kelime-i tevhîd ve kelime-i şehâdet okunur. Hz. Peygamber, “Ölmek üzere olanlara ‘Lâ ilâhe illallah’ demeyi telkin ediniz” (Müslim, Cenâiz 1, 2) buyurmuştur. Telkin yapılırken, “Kelime-i şehâdet veya kelime-i tevhîd” getir şeklinde bir şey söylenmemeli, bu kişinin yanında sadece “Lâ ilâhe illallah” demekle yetinilmelidir. Ayrıca Hz. Peygamber, ölmek üzere olan kişinin yanında Yâsîn suresini okumayı teşvik etmiştir (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 24).

Cenaze kabre konup kalabalık dağılınca, orada kalan bir kimsenin kabrin başında yüksek sesle ve ölüye hitaben iman esaslarını hatırlatması şeklinde olan telkin ise bazı âlimlerce meşru görülmemekle birlikte, tavsiye edilmediği gibi yasaklanmadığını, bu nedenle de mükellef olduktan sonra vefat eden kimsenin mezarının başında telkin verilebileceğini söyleyen âlimler de vardır (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 105; el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, I, 173).

360. Birden fazla cenaze için tek bir namaz kılınabilir mi?

Birden fazla cenaze hazır olduğunda, bunların namazlarını ayrı ayrı kılmak daha uygun ise de, hepsi için tek bir namaz kılmak da yeterlidir (Serahsî, el-Mebsût, II, 65; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 591).

361. Bir cenazeye birden fazla namaz kılınabilir mi?

Cenaze namazı bir defa kılınmakla farz yerine getirilmiş olur. Bu nedenle, tekrar kılınması gerekmez. Ancak, cenaze namazında bulunamayan kişiler, daha sonra münferit olarak veya ayrı bir cemaatle tekrar kılabilirler. Nitekim, Hz. Peygamber (s.a.s.), cenaze namazında hazır bulunamadığı Ümmü Sa'd için daha sonra cenaze namazı kalmıştır (Tirmizî, Cenâiz, 47).

362. Cenaze namazında tekbirlerin fazla veya eksik alınması hâlinde ne yapılmalıdır?

Cenaze namazı rükû ve secdesi olmayan bir namazdır; rükünleri kıyam ve tekbirdir. Cenaze namazında iftitah tekbiriyle birlikte dört tekbir

bulunmaktadır. Selam vermek vaciptir. Sünnetleri ise, Allah'a hamd ve senâ etmek, Resûlullah'a (s.a.s.) salât ve selam getirmek, hem ölüye hem de müslümanlara dua etmekten ibarettir.

İmam dörtten fazla tekbir alırsa cemaat ona uymaz, imamla selam vermiş olmak için onun selam vermesini bekler. Fakat imam unutarak tekbirleri eksik alır ve selam verirse, imamın namazı bozulmuş olacağından cemaat kendi başına dördüncü tekbiri alsın bile namaz sahih olmaz. Bu durumda namaz yeniden kılınmalıdır.

Cenaze defnedildikten sonra namazın eksik tekbirle kılındığının anlaşılması hâlinde, defin üzerinden uzun bir zaman geçmemişse namaz kabir üzerine kılınır (Kâsânî, Bedâi, I, 313-315).

363. Kadınlar cenaze namazı kılabilirler mi? Cenaze namazında saf düzeni nasıldır?

Kadınlar cenaze namazına iştirak edebilirler. Ancak kadınların zaruret bulunmadıkça erkeklerle yakın temas içinde bulunmamaları gerekir. Bu itibarla kadınlar, hangi namaz olursa olsun, erkeklerle birlikte namaz kıldıkları takdirde, namaza erkeklerden ayrı, uygun bir yerde durmaları gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), namaz saflarını önce erkekler, sonra erkek çocuklar, en arkada da kadınlar olmak üzere düzenlemiştir (Müslim, Mesâcid, 266).

Sünnet olan, safların hadiste belirtilen şekilde olmasıdır. Sünnete aykırı olarak kadınlar erkek safları arasına karışıp imama uyarırsa, Hanefî mezhebine göre, beş vakit namaz gibi rükû ve secdesi bulunan namazlarda kadınların arkasında ve hizasında kalan erkeklerin namazları bozulmuş sayılır. Bu duruma sebep olan kadınlar da günah işlemiş olurlar. Bu durum cenaze namazında olursa, erkeklerin namazı bozulmaz. Ancak Hz. Peygamberin (s.a.s.) düzenlemesine aykırı hareket edildiği için mekruh olur.

364. Gıyabi cenaze namazı kılınabilir mi?

Asıl olan, namazın kılınabilmesi için cenazenin hazır bulunmasıdır. Bununla birlikte hazır olmayan cenaze için de namaz kılınabilir. Rivayete göre nitekim Resûlullah (s.a.s.), Necâşî'nin vefatını haber vermiş, sonra da onun cenaze namazını kıldırmak üzere cemaatin önüne geçmiş, ashab da arkasında saf tutmuştur (Buhârî, Cenâiz, 55; Müslim, Cenâiz, 63). Olayda hazır bulunan Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.), Necâşî'nin (gyabında) cenaze namazını kıldırdı. Ben de ikinci yahut üçüncü saftaydım." (Buhârî, Cenâiz, 54)

Yine, Resûlullah'ın (s.a.s.) Uhud şehitleri (Buhârî, Cenâiz, 73) ve kendisine haber verilmeden defnedilen cenazeler için de gıyabi cenaze namazı kıldığı bilinmektedir (Buhârî, Cenâiz, 56).

365. Cenaze namazı teyemmüm ile kılınabilir mi?

Cenaze namazı, şartları bakımından diğer namazlar gibidir. Bu namazda, taharet, kibleye yönelmek, setr-i avret ve niyet gibi şartlara riayet edilir. Cenaze namazının abdestsiz olarak kılınması caiz değildir. Ancak kişi abdest ile meşgul olduğu takdirde cenaze namazını kaçırarak ise, teyemmüm ederek cenaze namazını kılabilir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 86).

366. Cenaze namazı ayakkabı ile kılınabilir mi?

Bütün namazlarda olduğu gibi cenaze namazında da namaza mani olan pisliklerin giderilmesi (necasetten taharet) şarttır. Buna göre, cenaze namazı kılacak kimsenin ayakkabısında namaza engel bir pislik yoksa namazını ayakkabısıyla kılmasında dinen bir sakınca yoktur. Nitekim Resûlullah (s.a.s.), ayakkabıları ile cenaze namazına durmuş, Cebrail'in ayakkabılarına pislik bulaşmış olduğunu haber vermesi üzerine onları çıkarmıştır (Ebû Dâvûd, Salât, 91).

367. İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı?

Can, Allah'ın kula verdiği bir emanettir. Başkasının canına kıymak nasıl günah ise, kişinin kendi canına kıyması da aynı şekilde büyük bir günahdır. Hz. Peygamber pek çok hadisinde intihar etmenin ne denli günah olduğunu ve intihar edenin karşılaşacağı cezayı haber vermiştir. O, bir hadislerinde şöyle buyurmaktadır: "Her kim kendini bir dağdan aşağı atıp intihar ederse, bu kimse cehennem ateşi içinde ebedî olarak kendisini yüksekten aşağıya bırakır olacaktır. Her kim zehir yudumlar da kendisini öldürürse, o kimse de zehri elinde, cehennem ateşi içinde ebedî o zehri içer olacaktır. Her kim de kendisini kesici ve delici bir aletle öldürürse, o da kullandığı aleti kendi karnına vurur ve yarar hâlde ebedî cehennem ateşinde kalacaktır" (Buhârî, Tıp, 56). Hadiste, intihar eden kimsenin ahirette göreceği şiddetli ve kalıcı azabın kendi fiilinin sonucu olduğu etkileyici bir dille anlatılmaktadır.

İslam âlimleri, hadisteki ebedî azap kaydının, intiharı helal sayarak kendi canına kıyanlar için söz konusu olduğunu veya uzun süreli azap anlamında mecazî bir ifade olduğunu belirtmişlerdir (Aynî, 'Umde, XXI, 292).

Dünyaya imtihan için gönderilmiş bir kulun, imtihan alanından kendi isteğiyle ayrılması anlamına gelen intihar eylemini, salim akla sahip hiçbir müslümanın yapmayacağı ortadadır. Ancak cinnet hâlinde kişinin canına kıymış olabileceği var sayılarak, kendisine karşı son görev yapıp bağışlanması için Allah'a dua edilir. Nitekim âlimler, "Her 'lâ ilahe illallah' diyenin cenaze namazını kılınız." (Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir, XII, 447) hadisinin genel anlamından hareketle, kelime-i şahadet getiren herkesin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir (İbn Kudâme, el-Muğni, III, 508; Nevevî, el-Mecmû', V, 211; İbn Rüşd, Bidâye, I, 239).

368. Cenaze namazı cami içerisinde kılınabilir mi?

Cenaze namazı bir mazeret bulunmadıkça cami dışında kılınır. Ancak yağmur, çamur, soğuk gibi bir mazeret bulunması durumunda camide kılınmasında bir sakınca yoktur (el-Fetâva'l-Hindiye, I, 181).

Şâfiilere göre ise camiyi kirletme endişesi yoksa bu namazın camide kılınması, müstehabtır (Nevevî, el-Mecmû', V, 213). Sa'd b. Ebî Vakkas vefat ettiği zaman Hz. Âişe kendisinin de cenaze namazı kılabilmesi için cenazenin mescide getirilmesini istemiş ancak sahâbîler onun bu isteğini hoş karşılamamıştı. Bunun üzerine Hz. Âişe, "İnsanlar ne çabuk unutuyorlar! Resûlullah (s.a.s.), Süheyl b. Beydâ'nın cenaze namazını mescidde kılmişti." (Müslim, Cenâiz, 101) demiştir.

369. Gayrimüslim bir kimse müslüman mezarlığına ve müslüman bir kimse gayrimüslim mezarlığına defnedilebilir mi?

Ölen bir kimsenin, kendi dininden olan kimselerin mezarlığına gömülmesi genel bir uygulamadır. Bu, ölü ile ilgili işlemler konusunda her dinin kendine has uygulamaları bulunmasından kaynaklanan bir durumdur. Ölü'nün yıkanıp kefenlenerek defnedilmesi, kabir ziyareti ve ölüye dua gibi İslamî gelenekte var olan uygulamaların sürdürülebilmesi ve dinî kültürün bu alanda ayakta tutulabilmesi açısından müslüman mezarlarının diğer inanç sahiplerinin mezarlarından ayrı alanlarda bulunması önem arz etmektedir. Nitekim tarih boyunca müslümanlar bu konuda hassas davranmışlar, müslüman mezarlarının başka inançtan olanların mezarları ile karışmamasına özen göstermişlerdir. Bununla birlikte müslümanlar arasında yaşayan bir gayrimüslimin ölümü hâlinde kendi din mensuplarının gömüldüğü bir mezarlık yoksa ve başka yere nakli de mümkün değilse, cenazesi müslüman mezarlığının uygun bir yerine defnedilebilir. Tıpkı bunun gibi, bir müslüman da gayrimüslim

bir toplum içinde ölü ve defnedilecek bir müslüman mezarlığı bulunmazsa, cenazesi gayrimüslim mezarlığının diğer mezarlardan ayrı uygun bir yerine defnedilebilir (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 175). Bununla birlikte azınlık olarak yaşayan müslümanlar, buldukları ülkelerde cenazelerini defnedebilecekleri bir kabristan tahsisi gayretinde olmalıydılar.

370. Gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılmakta sakınca var mıdır?

Müslümanlar sadece taziyede bulunmak ve teselli vermek gibi insanî amaçlarla gayrimüslimlerin cenaze törenlerine katılabilirler. Ancak, böyle bir merasime katılan kişinin, diğer dinlere ait dua, ibadet ve benzeri dinî ayin ve ritüellerin icrasına katılması ve gayrimüslim ölüler için rahmet dilemesi caiz değildir. Resûlullah (s.a.s.), amcası Ebû Talib ölüm döşeginde iken ona "Lâ ilahe illallah" kelimesini telkin etmiş, iman etmemesi üzerine, "Allah'a yemin ederim ki, senin için af ve mağfiret dilemek bana yasaklanmadığı müddetçe, senin için muhakkak Allah'tan mağfiret dileyeceğim" buyurmuştur. Bu olay üzerine gayrimüslimler için bağışlanma dilemeyi yasaklayan Tevbe suresinin 113. ayet-i kerimesi inmiştir (Buhârî, Cenâiz, 80).

371. Müslümanın cenaze namazına gayrimüslim katılabilir mi?

Müslümanların cenaze merasimine gayrimüslimlerin katılmalarının ve cenaze namazı kılanların yanında yer almalarının dinî açıdan bir sakıncası yoktur. Ancak, bu durum müslüman cemaatin tepkisine neden oluyorsa, fitneye meydan vermemek için gayrimüslimlerin, safların yan tarafına veya gerisine durmaları gerektiği hususunda yönlendirilmeleri daha uygun olur.

372. Devir ve iskatın dinimizde yeri var mıdır?

İskat, kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle eda edemediği namaz, oruç, kurban, adak, keffâret... gibi dinî mükellefiyetlerinin, ölümünden sonra fidye ödenerek düşürülmesi, böylece o kişinin bu tür borçlarından kurtulması anlamını taşır. Kur'an-ı Kerim'de, "Oruca gücü yetmeyenler bir yoksul doyumu fidye öder." (Bakara, 2/184) buyurulmaktadır. Bu âyete göre, oruca dayanamayan veya mazeretleri sebebiyle Ramazan'da ve diğer zamanlarda oruç tutmaktan aciz kimselerin, her bir oruç günü için fidye ödemeleri gerekir. İslam fakihlerinin çoğunluğu, bu âyet-i celiledeki oruç yerine fidye ödenmesi hükmüne illet olan vasfın "aciz" olduğuna hükmederek, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden

vefat etmiş olan kimselerin oruç borçları için de fidye ödeneceğini, hatta bu kimselerin bu konuda vasiyette bulunmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Oruç tutmaktan aciz olma yönüyle ölen kişinin durumu mazeret sebebiyle oruç tutamayan kimselerin durumuna kıyas edilebilir. Ölenin bu konuda vasiyeti varsa, bu kıyas hükmü daha da kuvvet kazanmış olur. Vasiyet yoksa, mirasçılar bunu yapmaya mecbur değildir. Ölen kişi miras bırakmamışsa veya bıraktığı mal yetmezse kendi mallarından teberru olarak da verebilirler. Oruç için bu şekilde yapılacak ıskat, dini hükümlere uygundur.

Namazların ıskatına gelince; bir kişinin namaz borçlarının fidye ile ödenebileceğine dair Kur'an ve sünnette ne bir delil ne bir işaret vardır. Bu itibarla fidye ile namaz borçlarının düşeceği söylenemez. Ancak ihtiyaç sahiplerine yapılacak yardımlar ölü adına yapılmış sadaka gibi olacağından günahların bağışlanmasına ve Allah'ın affının tecellisine vesile olacağı umulur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Şüphesiz, iyilikler kötülükleri giderir." (Hûd, 11/114) buyurulmuştur. Ancak, belli bir miktar paranın fakire verilmesi ve onun da güya hamiyetli davranarak aldığı parayı veren kişiye hibe etmesi ve ödenmesi gereken meblağ tamamlanuncaya kadar bu kabul ve hibe işinin tekrar ettirilmesi demek olan "devir" uygulamasının akli ve nakli hiçbir mesnedi yoktur.

Sonuç olarak, imkânlar dâhilinde fakirlere sadaka vermek, hayır işleri yaptırmak, hayır kurumlarına yardımda bulunmak geride kalanların ölümleri için yapabilecekleri en uygun davranıştır. Fakat ölenin varisleri arasında fakirler, yetimler, ihtiyaç sahipleri, eş ve çocukların bulunması hâlinde (ölenin vasiyeti dışında) bunların mallarından ıskat, tasadduk ve devir yapılarak mağdur edilmeleri asla caiz değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, IV, 117; İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, II, 532-534).

Şafii mezhebindeki ağırlıklı görüş, namaz veya adanmış itikâf borcuyla ölen kimsenin yakınlarının ölen adına bu ibadetleri ifa etmesinin de fidye vererek bu borçları düşürmesinin de caiz olmadığı yönündedir (Nevevi, el-Mecmû', VI, 372).

CENAZE ve KABİR İLE İLGİLİ DİĞER KONULAR

373. Taziyenin hükmü nedir?

Taziye, ölünün yakınlarının üzüntüsünü paylaşarak onları teselli edici, rahatlatıcı sözler söylemektir. Hz. Peygamber (s.a.s.), başına bir felaket

gelen kimseyi ziyaret etmekle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Felakete uğrayan bir kimseye 'geçmiş olsun' ziyaretinde bulunan kimseye, felakete uğrayan kişiye verilecek sevabın misli verilir." (Tirmizî, Cenâiz, 72) Aynı şekilde cenaze yakınlarına taziyede bulunmayı tavsiye ederek, "Her kim çocuğunu kaybeden bir kadına başsağlığı ziyaretinde bulunursa, o kimseye Cennet'te bir elbise giydirilir." (Tirmizî, Cenâiz, 75) buyurmuştur.

Ölü yakınlarının acılarını tazelememek için, taziye üç günden sonraya bırakılmamalıdır (İbn Hacer, Feth, III, 146). Taziyede bulunan şahıs, ölünün yakınlarına sabır ve metanet diler, cenaze için hayır duada bulunur (Nesâi, Cenâiz, 120).

374. Ölen kişinin arkasından ağlamanın ve yas tutmanın hükmü nedir?

Ölen kişinin arkasından ağlamak, Allah'ın lütfettiği merhamet duygusunun bir tezahürüdür. Hz. Peygamber (s.a.s.) de oğlu İbrahim ölünce ağlamış, yine ölmek üzere olan bir torunu kendisine haber verilince, gözlerinden yaşlar gelmiştir. Sebebi sorulunca da "Bu, Allah'ın rahmetidir, onu kullarının kalplerine koymuştur. Allah, ancak merhametli olan kullarına merhamet eder." (Buhârî, Cenâiz, 43; Müslim, Cenâiz, 11, 12; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 28) buyurmuşlardır. Ancak ölüm olayından sonra arkada kalanların bağırıp çağırarak, üstlerini başlarını yırtarak ağlamaları caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Musibete uğradığında yakasını-paçasını yırtan, yüz ve yanaklarına vuran, cahiliye işlerine çağıran kimseler bizden değildir." (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 29); "Elleri ile yüzüne vuran, yüzünü tırmalayan, yakasını-paçasını yırtan, kendisinin helak olması ve belaya uğraması için dua eden kadını/kişiyi Allah rahmetinden uzak etsin." (İbn Mâce, Cenâiz, 52) buyurmuştur.

375. Ölü sahiplerinin, cenaze merasiminden sonra yemek vermesi, helva, ekme, simit gibi gıdaların dağıtılması uygun mudur?

Bir yakınını kaybetmenin üzüntü ve sıkıntısı içinde olan cenaze sahiplerinin, taziye için gelen misafirlere yemek hazırlayıp sunması ilave bir telaş ve sıkıntıya sebep olacağından mekruh görülmüştür (İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, III, 148). Bunun yerine komşular veya yakınlarının, cenaze sahiplerine (Tirmizî, Cenâiz, 21) ve gelen misafirlere ikramda bulunmaları sünnettir.

Bunun yanında cenaze sahiplerinin mezarlıkta veya evde helva, ekme, simit, çikolata, şekerleme, şerbet vb. şeyler dağıtılmalarının dini bir dayanağı yoktur. Dini bir gereklilik olarak görmeden yapılmasında bir sakınca olmayacağı söylenebilirse de bu tür uygulamaların kısa süre

sonra cenazeye ilgili bir dinî hüküm olarak algılanması tehlikesi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu ikramlar dinî bir zorunluluk olarak yapılırsa, bid'at ve hurafe sayılır.

376. Cenaze geçerken ayağa kalkmanın hükmü nedir?

Dinimize göre, müslüman olsun olmasın, bütün insanlar saygıdeğerdendir. Kur'an-ı Kerim'de insanın bu yönüne atıf yapan âyetler vardır (İsrâ, 17/70). İnsan saygıya hayattayken layık olduğu gibi ölümünden sonra da layıktır. Bu sebeple gerek ölüm sonrası henüz defnedilmeden, gerekse defnedildikten sonra kabirde iken insanın bu saygınlığına aykırı davranışlardan kaçınmak gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), yanından geçen bir cenaze için ayağa kalkmış, orada bulunanların kendisine bunun bir Yahûdî cenazesi olduğunu haber vermeleri üzerine, "O da bir insan değil miydi?" (Buhârî, Cenâiz, 49; Nesâî, Cenâiz, 45-47) buyurmuştur. Konu ile ilgili bir başka hadis ise şöyledir: "Cenaze gördüğünüzde, sizi geçinceye kadar ayakta durunuz." (Buhârî, Cenâiz, 47)

377. Cenazenin yıkanması ve defni konusunda yapılan vasiyet geçerli midir?

Sağlığında kendisini belirli bir kimsenin yıkamasını, cenaze namazını kıldırmasını ve defnetmesini yahut da belirli bir yere defnedilmesini vasiyet eden kişinin, bu vasiyeti bağlayıcı değildir. Ancak, ölünün yakınları, dilerlerse bu vasiyeti yerine getirebilirler (el-Fetâvâ'l-Hindiye, I, 179).

378. Yapılan hayrın veya okunan Kur'an'ın sevabı ölen kimseye bağışlanabilir mi?

Yapılan ibadetin ve hayırların sevaplarının başkasına bağışlanması caizdir. Kişi, okuduğu Kur'an-ı Kerim'in, yaptığı hatmin ve işlediği bir hayrın sevabını başkasına bağışlayabilir. İster sağ, ister ölmüş olsun, kendisine sevap bağışlanan kimsenin, bundan yararlanacağı umulur. Başkası tarafından bağışlanan sevapla, bir kimsenin bizzat yapması gereken ibadet borçları ödenmiş olmaz ise de, bunlar iyilik ve sevaplarının çoğalmasına ve derecesinin yükselmesine vesile olabilir.

Benî Seleme kabilesinden bir adam, annesi ve babası öldükten sonra, onlara bir iyilik yapıp yapamayacağını sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Evet, onlara rahmet dilemek, onlar için istiğfar etmek, vasiyetlerini yerine getirmek, akrabaları ile ilgilenip onlara karşı üzerine düşeni yapmak, dostlarına hürmet edip ikramda bulunmaktır." (Ebû Dâvûd, Edeb, 130; İbn Mâce, Edeb, 2) buyurmuştur.

Annesinin aniden öldüğünü, şayet konuşabilseydi sadaka verilmesini vasiyet edeceğini zannettiğini belirterek, onun adına sadaka verirse sevabının kendisine ulaşıp ulaşmayacağını soran sahabe'ye de, "Evet, ulaşır. Onun namına sadaka ver." (Buhârî, Vasâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51) buyurmuşlardır.

379. Ölünün ardından yedinci, kırkinci ve elli ikinci gecesi gibi uygulamaların dinî hükmü nedir?

Ölen bir müslümanın usûlüne göre yıkanıp kefenlenmesi ve cenaze namazının kılınarak defnedilmesi farzdır (Kâsânî, Bedâi', I, 300, 306, 318). Bunun dışında yapılması gereken yedinci, kırkinci ve elli ikinci gün veya bunların duası gibi zaman ve şekle bağlanmış bir görev yoktur. Bunların hiçbir dinî dayanağı da bulunmamaktadır. Bu itibarla söz konusu günlerde ölüye yönelik merasimler düzenlenmesi bid'attır; "Her bid'at da dalalettir" (Müslim, Cumua, 43; Ebû Dâvûd, Sünnet, 6). Ancak, sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere hayır-hasenât yapılabileceği gibi çeşitli vesilelerle dua da edilebilir (Bkz. Buhârî, Vasâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51).

380. Ölü, hayatta olanların hâllerini bilir mi?

Hz. Peygamberin (s.a.s.), Bedir savaşında öldürülen müşrik ölülerine seslendiği, onlarla konuştuğu ve onların, kendisini duyduklarını haber verdiği (Buhârî, Cenâiz, 86; Müslim, Cenâiz, 9); yine kabir ziyaretinde bulunanların orada medfun bulunan ölülere selam vermelerini tavsiye ettiği, ayrıca kendisinin de Baki' kabristanına giderek orada medfun bulunanlara selam verdiği (Müslim, Cenâiz, 102) sabittir. Yine rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, dünyada yaşayanların yapmış oldukları amellerin ölmüş akraba ve yakınlarına gösterileceğini ve iyi amellerine sevinip kötü amellerine de üzüleceklerini haber vermiştir (Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir, IV, 129). Bazı İslam âlimleri, bu hadislerle dayanarak, ölülerin hayatta olanların hâllerini bildiklerini söylemişlerdir.

381. Cenazenin yüzünü açıp bakmak caiz midir?

Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra yüzünün açılarak yakınlarının ve dostlarının ona son kez bakmaları veya öpmeleri caizdir. Nitekim Hz. Peygamberin (s.a.s.) Osman b. Maz'ûn (r.a.) ve oğlu İbrahim vefat ettiğinde böyle yapıldığı bilinmektedir (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 40). Aynı şekilde Hz. Peygamber vefat ettiğinde Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) de onun yüzünden örtüyü kaldırdığı, sonra da üzerine kapanıp, iki kaşının arasını hürmetle öptüğü ve ağlamağa başladığı hadis kaynaklarında nakledilmektedir.

Kadın cenazenin yüzüne mahremi olan erkeklerle, kadınların bakmaları caiz ise de mahremi olmayan erkeklerin herhangi bir zaruret bulunmadıkça bakmaları mekruh görülmüştür. Erkek cenazenin yüzüne kadınların bakmasında bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâ'î, I, 304-305; Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 531-532).

382. Cenazede alkış tutulması, slogan atılması ve ıslık çalınması caiz midir?

Cenazenin ardından kabre kadar gitmek sünnettir. Hz. Peygamber, Müslümanın Müslüman üzerindeki haklarını sayarken cenazeye alakalı görevleri de saymıştır. Cenaze merasimlerinin ölen bir Müslümana yapılması gereken son bir vazife olması yanında, yaşayanlara ölümü hatırlatmak, ahireti düşünerek ibret almalarını sağlamak gibi amaçları vardır. Bu nedenle cenaze törenlerinde bağırıp çağırmak, yüksek sesle ağlamak, alkışlamak, slogan atmak, ıslık çalmak, zilgıt çekmek, tezahürat yapmak caiz değildir. İslam âlimleri, bu tür davranışlar bir yana, cenaze merasimlerinde yüksek sesle tekbir getirmeyi dahi mekruh kabul etmişlerdir (el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, I, 178). Bu itibarla cenaze merasiminde hazır bulunanların cenazeyi sükûnet ve vakarla takip etmeleri gerekir. Bu, ölen kimseye gösterilecek saygının da bir gereğidir.

383. Cenazeye çelenk veya çiçek göndermenin hükmü nedir?

Cenaze merasimlerine çelenk, çiçek veya kabirlere çelenk konulmasının ölüye hiçbir faydası yoktur. Öte yandan bu tür harcamalar, yerinde bir harcama olmadığından israftır. Bu itibarla, çelenk için sarf edilecek paranın, sevabı ölenin ruhuna hediye edilmek üzere, hayır kurumlarına veya fakirlere bağışlanması daha uygun ve daha yararlı bir davranıştır.

384. Bir mezara birden fazla cenaze defnedilir mi?

Normal şartlarda bir kabre, yalnız bir cenaze defnedilir. Zaruret hâlinde bir kabre birden çok cenaze konulabilir. Nitekim Hz. Peygamber Uhud şehitleri için böyle bir uygulama yapmıştır. Fakat bu durumda cenazelerin arası toprak vb. bir şeyle ayrılmalıdır (İbn Mâze, el-Muhîr, II, 193).

Önce defnedilmiş olan cenaze, tamamen çürüyüp toprak hâline gelmedikçe, bir zaruret olmaksızın kabrin açılması ve bu kabre ikinci bir cenazenin defni caiz değildir. Cenaze çürüyüp toprak hâline geldikten sonra ise, aynı kabre başka bir cenaze defnedilebilir (İbn Kudâme, el-Muğni,

III, 443-444; Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 320; Nevevî, Ravda, I, 658; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 602).

Cesedin ne kadar sürede çürüyeceği konusu, toprağın cinsine ve bölgenin iklimine göre değişir. Önceki cesedin çürüdüğüne dair zann-ı gâlip hâsıl olunca aynı kabre ikinci bir cenaze defnedilebilir. Daha önce defnedilen cenazenin çürüdüğü kanaatiyle mezar açıldığında çürümeyen bazı kemikler bulunursa, bu kemikler bir tarafa çekilip araya topraktan bir set yapmak suretiyle ikinci cenaze defnedilebilir.

385. Çok katlı mezar yapılması dinen uygun mudur?

Yer darlığı ve ekonomik zaruretler nedeniyle, bölümleri birbirinden beton kapak ve ayrıca toprak tabakayla ayrılmış katlı mezarlar yapılmasında ve toprağa vermek kaydıyla bunlara cenaze defnedilmesinde dinen bir sakınca yoktur.

386. Ameliyatla kesilen bacak veya kol gibi vücut azalarının defin işlemi olur mu? Bu organlar nasıl bir uygulamaya tabidir?

Herhangi bir sebeple bir kimsenin kesilen veya kopan kolu veya ayağı, temiz bir bez parçasına sarılır, üzerine namaz kılmaksızın mezarlığa veya uygun bir başka yere gömülür (Tahtâvî, Hâşiye, s. 527).

387. Kabir ve kabir üzerine türbe yaptırmanın hükmü nedir?

Kaybolmalarını önlemek üzere, gösteriş ve israftan uzak kalarak kabir yapılmasında dinen bir sakınca görülmemiştir. Bunun için de düzenlenecek kabrin bir iki karıştan yüksek olmaması ön görülmüştür. Mezarların başuçlarına, üzerinde ölenin kimliğini belirleyen ifadelerin yer aldığı sade bir taş ve benzeri levhaların yerleştirilmesinde sakınca görülmemiştir. Sahabilerden Osman b. Maz'un (ra.) ölünce cenazesi Medine dışında gömülmüştü. Resûlullah (sas.), bir kaya parçası getirilerek Osman'ın mezar yerinin belli edilmesini istemiş ve taş, mezarın başına konulunca, "Bununla, kardeşimin kabrini işaretliyorum, ailemden ölenleri bunun yanına defnedeceğim." (Ebû Dâvûd, Cenâiz, 63) buyurmuştur.

Görüldüğü üzere kabir için yapılan bu tür işlemler bir ihtiyaca dayalı bulunmaktadır. Normal şartlarda, bir gerekçe ve ihtiyaç bulunmaksızın kabirlerin abartılı yükseklikte yapılması, üzerlerine bina veya kubbe inşa edilmesi mekruh görülmüş; kabir taşlarına kimlik bilgilerinin ötesinde aşırı övgü sözlerinin; ölümden ve kaderden şikâyet eden ifadelerin yazılması caiz görülmemiştir.

388. Kabir ziyaretinin adabı nedir?

Mezarlıkların ziyaret edilmesi, bu vesileyle ölümün hatırlanması ve orada yatanlardan ibret alınması dinimizin tavsiye ettiği hususlardandır.

Kabir ziyaretinde bulunan kişi, ahireti hatırlamalı, dünyanın geçici olduğunu ve bir gün kendisinin de öleceğini düşünmelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.), geceleri Baki' kabristanına gelir ve "Müminler yurdunun sakinleri, sizlere selam olsun. İnşallah biz de size katılacağız. Bizler ve sizler için Allah'tan afiyet dilerim; Allah'ım, Baki' kabristanında bulunanları bağışla." (Müslim, Cenâiz, 102) diye dua ederlerdi. Kabir ziyaretinde bulunan kişinin ölü için dua etmesi ve Kur'an okuyarak sevabını orada bulunanların ruhlarına bağışlaması uygun olur.

Ancak, kabir ve türbe ziyaretlerinde İslam'ın özüne ve tevhid anlayışına ters düşen, itikâdi bakımdan da zararlı olan tutum ve davranışlardan uzak durmak gerekir. Kabrin başında yüksek sesle ağlayıp gürültü yapmak, kabrin parmaklık ve taşlarını öpmek, onlara sarılıp ağlamak İslam ile bağdaşmaz. Türbelerde yatan kişileri beşer üstü varlıklar olarak görmek; bu zatların duaları kabul ettiğine, ilâhi kudretlerinin olduğuna inanmak doğru olmadığı gibi, bir kısım ihtiyaç ve dilekleri onlara arz etmek, kendilerinden medet ummak, bu ziyaretleri dinî bir vecibe gibi telakki etmek; bez bağlamak, mum yakmak, kurban kesmek, şeker vb. yiyecek maddeleri dağıtarak onlardan yardım dilemek gibi davranışlarda bulunmak da, tevhid dini olan İslam'la bağdaşmaz. Ölen kişilerden medet ummak ve onlardan bazı şeyler beklemek iman açısından tehlikeli bir davranıştır.

389. Kadınlar kabir ziyaretinde bulunabilirler mi?

Bütün müslümanlar kabir ziyaretinde bulunabilirler. Hz. Peygamber (s.a.s.), cahiliye alışkanlıklarının devam ettiği dönemde kabir ziyaretini bir ara yasaklamış, ancak bunu daha sonra serbest bırakarak, "Size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Çünkü bu size ahireti hatırlatır." (Müslim, Cenâiz, 106; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 81) buyurmuştur.

Bu itibarla kadınlar da kabirleri ziyaret edebilirler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), çocuğunun kabri başında ağlamakta olan bir kadına sabır tavsiye etmiş, onu ziyarettan menetmemiştir (Buhârî, Cenâiz, 7, Ahkâm, 11; Müslim, Cenâiz, 15).

Hız. Peygamberin (s.a.s.) kabirleri çok ziyaret eden kadınlara beddua ettiğini bildiren hadisler (Tirmizî, Cenâiz, 62; İbn Mâce, Cenâiz, 49), kabir ziyaretinin yasak kılındığı dönemle ilgilidir. Büyük hadis bilgini Tirmizî, ilgili

hadisi zikrettikten sonra şöyle demektedir: "Bir kısım ilim adamlarının görüşü şudur: Kabirleri ziyaret eden kadınlara beddua içeren hadisler, kabir ziyaretine izin verilmesinden önce idi. Kabir ziyaretine izin verince, bu izin kadınlar ve erkekleri kapsayan bir genellik ifade eder." (Tirmizî, Cenâiz, 62)

390. Âdetli kadın kabir ziyareti yapabilir mi?

Kadınların ay hâli dönemlerinde –temizleninceye kadar– cinsî ilişkide bulunmaları Kur'an-ı Kerim'le (Bakara, 2/222); namaz, oruç ve Kâbe'yi tavaf da sünnet ile yasaklanmıştır (Tirmizî, Savm, 68; Hac, 100). Kadınların âdetli iken kabir ziyareti yapmalarını yasaklayan bir âyet veya hadis yoktur. Bu sebeple kadınların bu halde iken kabir ziyareti yapmaları ve dua niyetiyle ezberden dua ayetlerini okumaları caizdir.

391. Kabir üzerine oturmak günah mıdır?

İnsanın dirisi saygın olduğu gibi ölüsü de saygındır. Dolayısıyla ölümlere saygı duyulması ve saygısızlık anlamı taşıyan davranışlardan kaçınılması gerekir. Bu itibarla, zaruret olmadığı sürece, mezarların üzerinden geçilmesi ve kabirlerin üzerine oturulması dinen uygun bir davranış değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sizden birinizin ateş üzerine oturup da bu ateşin elbisesini yakması, kabir üzerine oturmasından daha iyidir." (Müslim, Cenâiz, 96) buyurmuşlardır. Ancak, kabrin kenarına oturulmasında bir sakınca yoktur.

392. Mezar başka bir yere nakledilebilir mi?

Kabrin olduğu yerden yol geçmesi, su altında kalması veya bulunduğu yerin başkasına ait olup sahibinin orada cenaze defnine izninin bulunmaması gibi zorunlu bir durum bulunmadıkça, defnedilen cesedin başka bir mezarlığa nakledilmek üzere çıkarılması dinen caiz değildir (Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 603).

Bu konuda ölenin vasiyetinin bulunması, mezarın yakınları tarafından ziyaret edilmesinin çok zor olması, yolunun olmaması gibi hususlar, kabrin nakli için geçerli mazeret sayılmaz.

393. Kibleye yönelik olarak defnedilmediği sonradan anlaşılan bir cenaze için herhangi bir şey yapılır mı?

Cenazenin yüzü kibleye gelecek şekilde sağ omuzu üzerine yatırılarak defnedilmesi sünnettir. Ancak bilmeyerek kible dışında bir istikamete

doğru defnedilen cenaze olduğu gibi bırakılır. Zira meşru bir mazeret bulunmaksızın kabrin açılması caiz değildir (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 146).

394. Kabirler üzerinden yol geçirilebilir mi?

Bir kabristan ne kadar eski olursa olsun ve kendisine ne kadar ihtiyaç kalmamış bulunursa bulunsun, bir zaruret olmadıkça yine kabristan olarak korunması gerekir. Böyle bir kabristanı satmak, üzerine bina ve benzeri şeyler yaparak içinde bulunan ölü kemiklerini başka bir mezarlığa nakletmek caiz değildir. Ancak başka bir alternatif olmaması sebebiyle, umumun yararına oradan yol geçirilmesi gibi kamunun kaçınılmaz bir ihtiyacını giderme zarureti varsa, bu ihtiyacı gidermek için mezarlar başka bir yere nakledilebilir. Nitekim kamuya ait olan bir yer ya da mal, yararı yine kamuya dönük olmak üzere gerektiğinde satılabilir ya da değiştirilebilir (Zeylai, Tebyîn, III, 331). Mezarlıktan yol geçirmek de bu çerçevede değerlendirilebilir.

395. Önceden mezarlık olan bir alana cami veya başka bina yapılabilir mi?

Kabristanlar, genellikle vakıftır; yani cenaze defnedilmek üzere kamu hizmetine tahsis edilmiş yerlerdir. Zaruret bulunmadıkça bir vakfın amacı dışında kullanılması ve değiştirilmesi caiz değildir. Bu itibarla, mezarlık olarak vakfedilen bir yerin, bu hizmette kullanılması mümkün olduğu sürece başka bir hizmete tahsisi caiz olmayacağı gibi, artık cenaze defnedilmese bile, bu yerin kabristan olarak muhafazası gerekir. Böyle bir kabristanı satmak, üzerine bina ve benzeri şeyler yapmak ya da bu tür tasarruflarda bulunmak için ölü kemiklerini başka bir mezarlığa nakletmek caiz değildir (Bkz. Merğînânî, el-Hidâye, IV, 448-450). Ancak başka bir alternatif olmaması sebebiyle, kamu menfaatinin gerektirdiği durumlarda, mezarlık başka bir yere nakledilerek yeri cami vb. amaçlar için kullanılabilir.

396. Kabir azabı var mıdır?

Ölümlle başlayıp yeniden dirilmeye kadar devam edecek hayata 'kabir hayatı' denilir. İslam inancına göre kabir azabı vardır. Buna delalet eden âyetler (En'am, 6/93; Tevbe, 9/101; Mü'min, 40/46) ve hadis-i şerifler (Buhari, Cenâiz, 86) bulunmaktadır. Nitekim bir hadis-i şerifte "Kabir, ahiret duraklarının ilkidir. Bir kimse eğer o duraktan kurtulursa sonraki durakları daha

kolay geçer. Kurtulamazsa, sonrakileri geçmek daha zor olacaktır." (Tirmizi, Zuhd, 5) buyrulurak ölümlle ahiret hayatının başladığı ifade edilmiştir. İnsan öldükten sonra kabre konulunca, Münker ve Nekir adında iki melek kendisine gelerek soru soracaklar, iman ve güzel amel sahipleri bu sorulara doğru cevaplar verecekler ve kendilerine cennet kapıları açılarak cennet gösterilecektir. Kâfir ve münafıklar ise bu sorulara doğru cevap veremeyecek, onlara da cehennem kapıları açılacak ve cehennem gösterilecektir. Kâfirler ve münafıklar kabirde acı ve sıkıntı içinde azap görürlerken müminler nimetler içerisinde mutlu ve sıkıntısız bir hayat sürecektir (Tirmizi, Cenâiz, 71). Bu sebeptendir ki Resûl-i Ekrem (s.a.s.) pek çok kez kabir azabından koruması için Allah'a niyazda bulunmuştur (Buhârî, Ezan, 149; Müslim, Kûsûf, 8, Cenâiz, 85; Ebû Dâvûd, Salât, 155).

ZEKÂT ve
SADAKA-İ FITİR

ZEKÂT ve SADAKA-İ FITİR

ZEKÂTIN MAHİYETİ, HÜKMÜ ve ZEKÂTA TÂBİ MALLAR

397. Zekât nedir?

Zekât, dinen zenginlik ölçüsü kabul edilen miktarda (nisap) mala sahip olan kimselerin Allah rızası için muayyen kişilere vermesi gereken belli miktarı ifade eder. Zekâtın sarf yerleri Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılı şekilde açıklanmış (Tevbe, 9/60), nisabı da hadislerde belirtilmiştir (Buhâri, Zekât, 32, 36, 38, 43). Buna göre temel ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişi diğer şartlar da yerine gelmişse bu mallarının zekâtını vermesi gerekir (Kâsânî, Bedâi', II, 4 vd).

Nisap, zekâtla yükümlü olmak için elde bulunması gereken asgari miktar demektir. Bu miktar, altında 20 miskal (80.18 gr), deve 5, sığırda 30, davarda 40'tır.

Zekâtın farz olması için şartlar; malların nisaba ulaşması yanında hâmi (üreyici/artıcı) olması, sahip olduğu andan itibaren üzerinden bir yıl geçmesi, bir yıllık borcundan ve asli ihtiyaçlardan fazla olmasıdır.

398. Zekât ne zaman farz kılınmıştır? Zekâtın farz kılınmasındaki hikmetler nelerdir?

Zekât hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılınmıştır. Zekât, Kur'an-ı Kerim'de pek çok âyette namaz ile birlikte zikredilmiş (Bakara, 2/43, 110; Hac, 22/78; Nûr, 24/56); Hz. Peygamber (s.a.s.) de zekâtın İslam'ın en temel ibadetlerinden biri olduğunu bildirmiştir (Buhâri, Zekât, 1).

Kur'an ve hadislerde namaz ile zekâtın ardı ardına zikredilmesi, toplumların ruhi olgunluğa ulaşmasında bu iki ibadetin rolünü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Kur'an-ı Kerim, iyiliğe erişmenin ve muttaki bir mümin olabilmenin ilk şartlarından birinin zekât vermek olduğunu ifade eder (Bakara, 2/177). Aynı zamanda zekât kurtuluşa eren müminlerin vasıflarından biridir (Mü'minün, 23/1, 4). Bütün bunlara ilaveten zekât vermek, Allah'ın rahmetini celbeden hususlardandır (A'raf, 7/156). Kısaca zekât, malı temizleyen ve manevi arınmaya vesile olan bir ibadettir (Tevbe, 9/103). Âyet ve hadislerde sıklıkla emredilen zekâtı vermeme müşriklerin vasfı olarak görülmüş ve Kur'an'da bu durum yerilmiştir (Fussilet, 41/6-7).

Zekâtın topluma dönük pek çok yararı da vardır. Mesela zekât, maddi gücü olmayanların ihtiyaçlarının giderilmesine katkı sağlar, zengin ile fakir arasındaki uçurumu azaltır; aralarında sevgi ve yakınlık doğmasına vesile olur. Bu yönüyle zekât toplumsal kenetlenmeyi artırır. Ayrıca toplumları bencillik ve kin gibi ahlaki hastalıklardan arındırır. Zekâtın verileceği yerlerin toplumun her katmanındaki insanları kapsaması sosyal dayanışmanın da garantisidir.

399. Zekât kimlere farzdır? Geçerli olmasının şartları nelerdir?

Zekât ibadeti ile ilgili şartlar, zekâtın bir kimseye farz olmasının ve verilen zekâtın geçerli olmasının şartları şeklinde iki ayrı başlık altında ele alınır.

Bir kimseye zekâtın farz olması için o kimsenin müslüman, akıl sağlığı yerinde, ergenlik çağına gelmiş ve hür olması (Kâsânî, Bedâ'î, II, 4-5) bir yıllık borcundan ve aslı ihtiyaçlarından fazla hakikaten ya da hükmen artı, yani kazanç sağlayıcı nitelikte "nisap miktarı" mala sahip olması gerekir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 9).

Zekâtın farz olması için ayrıca nisap miktarı mala sahip olduktan sonra bir kameri yılın geçmesi gerekir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 13 vd.; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 73-74). Ancak zekâtı bu süre dolmadan önce vermekte sakınca bulunmamaktadır (Kâsânî, Bedâ'î, II, 15).

Zekâtın geçerli olmasının şartlarına gelince, öncelikle "niyet" şarttır. Zekât bir ibadet olduğu için niyetsiz yerine getirilemez (Kâsânî, Bedâ'î, II, 40; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 88). Ayrıca fakire verilmesi ve teslimi demek olan "temlik" de şarttır (Kâsânî, Bedâ'î, II, 39). Yemek hazırlayıp yedirmek gibi ibâha denilen yollarla fakire zekât verilmiş olmaz.

400. Borçlar zekâta tabi mallardan nasıl düşürülür?

Zekât vermekle yükümlü olan kişi, elindeki zekâta tâbi olan malından kul haklarına müteallik borçlarını düşer. Hanefî mezhebinin genel görüşüne göre ödeme günü gelmiş veya gelmemiş olan borçlar bu konuda aynı hükme tâbidir. Ancak Hanefîlerden bir kısım âlimlerin görüşüne göre, sadece vadesi gelmiş olarak birikmiş ve alacaklısı tarafından talep edilen borçlar düşülür; henüz ödeme günü gelmemiş olan borçlar düşülmez. Zira bu tür veresiye borçlar genellikle alacaklıları tarafından istenmez; ödeme günü gelmiş olan borçlar istenir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 6).

Şâfiî mezhebinin meşhur olan görüşüne göre ise hiçbir borç, zekâta tâbi olan malların hiçbirisinden düşülmez, dolayısıyla borçluluk hâli zekât vermeye engel değildir (Nevevî, el-Mecmû', V, 344).

Günümüzde ödeme planı uzun bir takvime bağlanmış olan ve ileriki yıllarda düzenli olarak ödenecek olan kamu, TOKİ, kooperatif, kredi türü borçlar, bütünüyle zekât malından düşülmemelidir. Zira bu ödeme takvimleri 10-20 yıllık çok uzun vadeleri kapsamakta ve insanlar bu borçları hemen o yılda ödeme durumuyla karşı karşıya kalmamaktadırlar.

Bu bakımdan kişinin elinde bulunan zekâta tabi mallardan, sadece "o zekât yılına ait olan birikmiş, vadesi o yıl içinde dolmuş veya dolacak olan ve dolayısıyla o yıl içinde hemen ödenmesi gereken borçlar" düşülmelidir.

401. Babası ile birlikte oturan kimse zekât ile mükellef midir?

İslam'da mülkiyetin şahsiliği esastır. Buna göre bir kimse babasıyla birlikte oturuyor olsa bile zekâta tâbi nisap miktarı mala sahip ise zekât ile mükelleftir. Ancak babası ile mallarını ayırmamışlar da ortak kazanıp ortak harcıyorlarsa, bu takdirde ellerindeki birikim üzerinde tasarruf yetkisine sahip olan kişi, zekâta yükümlü olur.

402. Büluğ çağına ermemiş zengin çocukların malından "zekât" vermek gerekir mi?

Bir kimsenin zekâta mükellef olması için âkil ve bâliğ olması gerekir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 9 vd.). Bu bakımdan Hanefîlere göre zengin de olsa büluğ çağına girmemiş çocukların mallarından zekât vermek gerekmez. Ancak, çocuklara ait tarım arazilerinden elde edilen tarım ürünlerinin öşürü yani zekâtının verilmesi gerekir (Serahsî, el-Mebsût, III, 50; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 255).

Şâfiî mezhebine göre zekât vermek için akıl ve büluğ şart değildir. Çocuk ve akli yeterliliği olmayan (mecnun) kimsenin de zekât vermesi gerekir (Şirbîni, Muğnî'l-muhtâc, I, 602).

403. Bir öğrencinin burs olarak aldığı para nisap miktarına ulaşırsa zekât vermesi gerekir mi?

Bir yıllık borcu ve temel ihtiyaçları dışında 80.18 gr. veya daha fazla altına veya bu değerinde altın değerinde para veya ticaret malına sahip olan bir kimse, buna mâlik olduğu günden itibaren üzerinden bir yıl geçtiğinde, zekât vermekle yükümlü olur (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 330). Zekâta konu olan paranın alınan yardımlardan ve burs paralarından oluşması durumu değiştirmez.

404. Kira gelirleri zekâta tâbi midir, nasıl hesaplanır?

Bir yıllık borcu ve aslı ihtiyaçları dışında 80.18 gr. altını veya bu miktar değerinde malı yahut parası olan kimseler, dinen zengin sayılır. Kira gelirlerinin zekâta tâbi diğer mal ve gelirlerle birlikte, temel ihtiyaçlar ve borçlar çıktıktan sonra nisap miktarına (80.18 gr. altın veya değeri) ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde, % 2,5 oranında zekâtının verilmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 165, 190-191).

405. Havâic-i asliyye (aslı ihtiyaçlar) nedir?

İslâm'da diğer bedenî ve malî yükümlülüklerde olduğu gibi, zekâta da mükellefin durumu göz önünde bulundurularak, ona makul ve taşınabilir bir sorumluluk yüklenmiştir. Bu nedenle İslâm bilginleri, zekât ve sadaka-i fitır ile yükümlü olmak için, kişinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile bireylerinin temel ihtiyaçlarından fazla olarak nisap miktarı mala sahip olma şartını aramışlardır.

Temel ihtiyaç maddeleri insanın hayat ve hürriyetini korumak için muhtaç olduğu şeylerdir. Bunlar, genel olarak, nafaka, oturulan ev, ev eşyası, ihtiyaç duyulan elbise, borç karşılığı mal, sanat ve mesleğe ait alet ve makineler, binek taşıtları, ilim için edinilen kitaplar gibi eşyadır (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 332-333; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 178).

406. İnsanın kendi ihtiyacı için kullandığı araç-gereç ve malzemelere zekât düşer mi?

Sanat ve mesleğin icrası için gerekli olan araç-gereç, makine ve malzemeler, aslı ihtiyaçlar kapsamında yer alır. Dolayısıyla bunların zekâtının verilmesi gerekmez. Ancak, kişinin kendi mesleğinin icrası için değil de, ticaret için üretilen veya alınıp satılan araç-gereç, malzeme ve makinelerin zekâtının verilmesi gerekir (Zeylaî, Tebyîn, I, 253; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 190).

407. Ticaret malının zekâtı nasıl hesaplanır?

Kâr amacıyla alınıp satılan mallara "ticaret malları" denir. 80.18 gr. altın değerinde ticaret malına sahip olan kişinin, bu malın elde edilmesinin üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde, kırkta bir (% 2.5) oranında zekâtını vermesi gerekir.

Zekât, diğer şartlar yanında, hakikaten veya hükmen elde mevcut bulunup üzerinden bir yıl geçen maldan verilir. İleride sağlanması muhtemel artışlar zekâtın hesaplanmasında dikkate alınmaz. Ticaret malları için de aynı ilke geçerlidir. Bu itibarla, ticaret malının zekâtı verilirken, satıldığı takdirde elde edilecek kâr dikkate alınmadan sanki malın ayından (bizzat kendisinden) zekât veriyormuş gibi zekâtın verileceği tarihteki maliyet değeri esas alınır.

408. Ticaret malının zekâtı kendi cinsinden ödenebilir mi?

Ticaret mallarının zekâtı, malın değeri üzerinden hesaplanıp parayla verilebileceği gibi, malın kendi cinsinden de verilebilir.

409. Kâğıt paraların/banknotların zekâtı verilir mi?

Günümüzde mübadele aracı olarak kullanılan para, kâğıt paradır. Eşyanın bedeli olarak kullanılmakta, alım satım onunla yapılmakta, işçi ücretleri, memur maaşları vs. onunla verilmekte, zenginlik ölçüsü kabul edilmektedir. Dolayısıyla kâğıt para, altın ve gümüşün mübadele vasıtası olarak yapmış oldukları görevi yüklenmiştir. Bu itibarla, altın ve gümüşün zekâtının verilmesi gerektiği gibi kâğıt paranın da zekâtı verilmelidir (Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 546; Zühaylî, el-Fikhu'l-İslâmî, II, 772).

410. Bir sarraf zekâtını nasıl vermelidir? Altınların değerini hesap ederken hangi yolu izlemelidir?

Altın ticareti yapan bir tüccarın zekâtını yıllık kazancı üzerinden değil sahip olduğu altın miktarı üzerinden ödemesi gerekir. Zekâtı ödenecek altın miktarını belirlerken, geçen sene zekât verilen tarih esas alınır. Söz gelimi, geçen sene 1 Ramazan'da zekât verilmişse, bu sene 1 Ramazan'da elde mevcut altın esas alınarak zekât verilir. Yıl içindeki artışlar ve eksilmeler dikkate alınmaz. Farklı ayarlarda altın varsa, her ayarın zekâtı kendisinden veya değerinden verilir. Ancak nisap hesaplanırken ayar farklılığına bakılmaksızın eldeki altınların hepsi birlikte tartılır (Kâsânî, Bedâi', II, 20).

Ticaret için olan zinetlerin zekâtı, sırf maden değerleri üzerinden değil, işçilik, kullanılan kıymetli taşlar vb. şeylerin kazandırdığı ilave değerler dikkate alınarak maliyetleri üzerinden verilir.

411. Farklı ayarda altını bulunan kimse zekâtını nasıl hesaplar?

Zekât nisabının oluşması açısından altındaki ayar farkı önemli değildir. Çünkü hangi ayarda olursa olsun, sonuç itibarıyla altın hükmündedir. Buna göre farklı ayarda da olsa sahip olunan bütün altın çeşitlerinin toplam ağırlıkları 80.18 grama ulaştığında, diğer şartları da taşıması hâlinde zekâta tâbidir. Ancak bu durumda farklı ayarlardaki altınların zekâtı, ayrı ayrı değerleri üzerinden hesaplanarak % 2,5 oranında verilir (Kâsânî, Bedâî, II, 20).

412. Kadınların ziynet eşyasından zekât vermek gerekir mi?

Altın ve gümüşten yapılmış ziynet eşyaları, zekât için gerekli diğer şartları da taşıdığı takdirde Hanefîlere göre zekâta tâbidir. Bu itibarla altından yapılmış ziynet eşyaları, 80.18 gr. veya daha fazla olup üzerinden de bir yıl geçmiş ise kırkta biri oranında zekâtları verilir. Altın ve gümüş dışındaki şeylerden mamul ziynet eşyası ise zekâta tâbi değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 243).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî bilginlerine göre ise, kadının normal olarak takıp kullandığı ziynet (takı) eşyası, aslı ihtiyacı sayıldığından bunlardan zekât gerekmez (Nevevî, el-Mecmû', VI, 46; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 220).

413. Fakir kiracıdan alınacak olan kira bedeli, alınmayarak zekâta sayılabilir mi?

Zekâtın geçerli olması için, fakire verilecek para veya malın ona temlik edilmesi yani onun mülküne geçirilmesi şarttır. Bu da zekâtın fiilen fakire teslimi ile gerçekleşir (İbn Âbidîn, Redd'ü'l-muhtâr, III, 171). Dolayısıyla mesela yemek hazırlayıp bunu fakirlerin yiyebileceğini ilan etmekle ya da onlara yedirmekle o yemek temlik edilmiş/verilmiş olmaz. Ancak aynı yemek yapıp zekât niyeti ile fakire teslim edilirse, temlik gerçekleşmiş yani zekât verilmiş olur. Buna göre, bir kimseye borç verirken zekâta niyet edilmediği, daha sonra da bu parayı zekâta saymaya niyet edildiği zaman, paranın kendisi ortada bulunmadığı için temlik gerçekleşmiş olmayacaktır.

Dolayısıyla bir kimseye borç olarak verilmiş olan paranın daha sonra borçluya zekât niyeti ile bağışlanması ile zekât verilmiş olmaz. Dört mezhep âlimleri bu görüştedir.

Temlik kavramına daha geniş bir anlam yükleyen bazı âlimler, fakirin zimmetinde bulunan alacağın ona bağışlanmasını temlik olarak değerlendirmişler ve bunu caiz görmüşlerdir (Karadâvî, Fıkhu'z-zekât, II, 848-850; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslamî, II, 895 vd.).

414. Hayvanların zekâtı yerine değeri verilebilir mi?

Malın zekâtı, kendi cinsinden verilebileceği gibi belli olan başka maddelerden de verilebilir (Kâsânî, Bedâî, II, 41). Buna göre, hayvanların zekâtını vermek isteyen kimse, kendi cinsinden verebileceği gibi, değerleri üzerinden de verebilir. Ancak fakirin yararına olanı tercih etmek daha uygundur.

415. Emlakçılar, kendi mülkiyetlerindeki dairelerin zekâtını vermekle yükümlü müdürler?

Ticaret malları zekâta tâbidir. Emlakçıların ticarî amaçla alıp sattıkları daireler de ticaret malı kapsamında yer alır. Buna göre, kullanım amaçlı olmayıp alıp satmak amacı ile emlakçıların mülkiyetlerinde buldukları dairelerin, bir yıllık borçları çıktıktan sonra değeri nisap miktarına ulaşmış ve üzerinden bir yıl geçmiş ise kırkta bir oranında zekâtının verilmesi gerekir (Kâsânî, Bedâî, II, 20). Her bir dairenin üzerinden ayrı ayrı bir yıl geçmiş olması şart olmayıp, zekât vermekle yükümlü olduktan sonra mülkiyete geçen emlak, üzerinden bir yıl geçmese bile diğer mal ve emlak ile birlikte aynı havuza dâhil edilerek zekât hesaplanır.

416. Ticaret veya yatırım amaçlı alınan taşınmaz mallar için zekât vermek gerekir mi?

Ticaret maksadıyla elde bulundurulmuş taşınmaz mallar zekâta tâbidir. Kişilerin ticarî amaçlı olarak alıp sattıkları taşınmaz mallar da bu kapsamda yer alır. Buna göre, büro ve mesken gibi kullanım amaçlı olmayıp alıp satmak amacı ile kişilerin ellerinde buldukları taşınmazların, bir yıllık borçları çıktıktan sonra değerleri nisap miktarına ulaşmış ve üzerinden bir yıl geçmiş ise kırkta bir oranında zekâtının verilmesi gerekir (Kâsânî, Bedâî, II, 20).

Ticaret veya yatırım yani daha sonra değerlenince satmak üzere alınmış olan taşınmazların kıymetleri üzerinden her yıl zekâtları verilir.

Ev, dükkân, tarla veya bağ-bahçe yapma niyetiyle satın alınan arsalar ise zekâta tâbi değildir.

417. İş/üretim makineleri için zekât vermek gerekir mi?

Kendisini satın ticaret yapmak için değil, onunla üretim yaparak gelir elde etme amacı ile satın alınmış olan makineler, akar/gelir sağlayan gayrimenkuller gibi kabul edilirler. Dolayısıyla bizzat kendileri zekâta konu olmazlar. Bunların çalıştırılmalarıyla elde edilen gelir, asli ihtiyaçlar ve bir yıllık borçlar çıkarıldıktan sonra zekâta tabi diğer mallarıyla birlikte nisap miktarına ulaşıp, üzerinden de tam bir sene geçtiği takdirde % 2,5 oranında zekâta tâbi olur (Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslamî, II, 864-865).

418. Hisse senetlerinin zekâtını vermek gerekir mi?

Bir şirketin hisse senetlerini, yatırım yapmak; bunların dağıtacağı kâr paylarından yararlanmak ve hisseleri de elinde tutmak amacıyla satın alan kişi, bu şirketin bina, makine ve demirbaşlarına hissesi oranında ortak olur. Bu durumda hisse sahibi, şirketin elde edeceği kâr ya da uğrayacağı zarara ortaktır. Şirketin kâr etmesi durumunda hisse sahibine isabet eden kâr payı, tek başına ya da başka birikimlerle birlikte nisap miktarına ulaşır ve üzerinden bir yıl geçerse % 2,5 oranında zekâta tâbi olur.

Eğer söz konusu hisseler, elde tutulup kâr payından yararlanmak amacı ile değil de, alınıp satılmak amacıyla sahip olunursa, bu hisseler ticaret malı olarak değerlendirilir ve zekâta tabi diğer mallarıyla birlikte nisap miktarına ulaşırlarsa piyasa değerleri üzerinden ve % 2,5 oranında zekâta tâbi olurlar (Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslamî, II, 774, 799).

419. Şirket ortakları nasıl zekât verirler?

Şirketler, hükmi şahıs niteliğinde olduklarından, şirketlerin kendisi değil de, ortaklardan her birinin hissesi, tek başına veya varsa diğer mallarıyla birlikte nisap miktarına ulaşırsa zekâta tâbi olur. Buna göre, asli ihtiyaçlarından fazla, nisap miktarı (80.18 gr. altın veya dengi para değerinde) mala sahip olan kimsenin, bu malın üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde zekâtını vermesi gerekir.

Sanayi sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin; duran varlıkları (üretim aletleri, makine vb.) zekâttan muafır. Bir yıllık borçlar, malzeme, işçilik, üretim, pazarlama, yönetim, finansman vb. giderlerin maliyet hesapları yapıp çıkarıldıktan sonra dönen varlıklar (yarı mamul ve üretilmiş mallar, hammaddeler, nakit para, çek vs.) net kâr ile birlikte % 2,5 oranında zekâta tâbidir (Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslamî, II, 864-865).

Dolayısıyla böyle bir şirketin ortağı olan kişi, şirketin büro, alet vb. duran varlıkları dışındaki dönen varlığından kendi hissesine düşen

miktardan nisaba ulaşması ve üzerinden bir yıl geçmesi hâlinde zekâtını vermesi gerekir. Ticaret alanında çalışan şirketlerde de durum aynıdır.

Ancak hisse sahiplerinin, zekâtın verilmesini şirket yönetimine bırakması hâlinde, yönetim, hisse sahiplerine vekâleten onların payının zekâtını verebilir. Bu durumda, gerçek şahıslar mallarının zekâtını nasıl hesaplayıp veriyorlarsa, şirket yönetimi de o şekilde verir. Şirket, hisselerin zekâtını vermemişse, hissedarların kendi hisselerinin zekâtını vermesi gerekir (Mecma'u'l-Fıkh, Karârât ve Tevsiyât, 6-11 Şubat 1988 tarihli karar, s. 143-145).

Kamerî yıl esasına göre senede bir envanter/bilanço çıkarılır. Dönen varlıklar olan eldeki mallar, nakitler, çekler ve alacaklar değer olarak toplanır. Varsa borçlar çıkarıldıktan sonra geride kalan tüm meblağın % 2,5'u zekât olarak verilir.

420. Öşür ne anlama gelir, dinî dayanağı nedir?

Sözlükte onda bir anlamına gelen öşür, dinî bir kavram olarak, tarım ürünlerinden verilen zekât demektir. Tarım ürünlerinin zekâta tâbi oluşu Kur'an ile sabittir.

Yüce Allah, "Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan infak edin." (Bakara, 2/267); "Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin ve narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez." (En'âm, 6/141) buyurmaktadır.

Bu ürünlerin zekâtlarının oranı bizzat Hz. Peygamber (sas.) tarafından belirlenmiştir. Bir hadis-i şerifte, "Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinde onda bir; kova ile sulananlarda ise yirmide bir öşür gerekir." (Buhârî, Zekât, 55) buyurulmuştur.

421. Toprak ürünlerinin zekâtı nasıl verilir?

İmam Ebû Hanîfe'ye göre az ve çok bütün toprak ürünleri zekâta tâbidir (Mevsâlî, el-İhtiyâr, I, 372). İmam Mâlik ve İmam Şâfi'ye göre bir sene saklanabilen ve gıda amaçlı tüketilen toprak ürünleri zekâta tâbidir (İbn Cüzey, el-Kavânin, 208; Şirâzî, el-Mühezzeb, I, 288).

Ahmed b. Hanbel'e göre, ölçülebilen, kurutulabilen dayanıklı gıda maddeleri ile pamuk ve keten gibi topraktan elde edilen ürünler zekâta tâbidir (İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 155-160).

Ulemanın çoğunluğuna göre buğday, arpa, mısır, pirinç, kuru üzüm, kuru hurma gibi saklanabilir tarımsal ürünlerden, üretim için yapılan gübre, ilaç vb. ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, geriye kalan ürün, nisap miktarına (yaklaşık 650 kilogram) ulaşırsa zekâta tâbi olur. Bunların dışındaki ürünler ise yukarıdaki maddelerin beş veskının değeri en düşük olanının kıymetine ulaştığı zaman (Şeybânî, el-Câmi'ü's-sağîr, s. 130-131) oşûr verilir. Bu görüş, nasların ruhuna uygunluğu ve yoksulların lehine olması sebebiyle daha uygun görülmektedir.

422. Çay ve pancar ürünlerinden zekât vermek gerekir mi?

Üretilen her türlü toprak mahsulleri ile meyveler İmam-ı Âzam'a göre onda bir oranında zekâta tâbidir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 53). Tarım ürünlerinin zekâtına özel bir isimle "oşûr" denir. Bu nitelikleri taşıyan çay ve pancar ürünleri de zekâta tâbi olur.

423. Oşûr verilen mahsul elden çıkarılmayıp muhafaza edilirse ve üzerinden bir sene geçerse, bu mahsule yeniden zekât ve oşûr gerekir mi?

Zekâtı (oşûr) verilen tarım ürünleri, üreticisi tarafından ticaret maksadı olmaksızın ambarda saklanır da üzerinden bir yıl geçtikten sonra satılırsa, elde edilen gelir nisap miktarı olsa bile bu gelirden zekât vermek gerekmez. Çünkü zekât, oşûr ile birleşmez. Yani oşûr verilen bir mala ayrıca bekletildiği için zekât gerekmez (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 186-187, 228).

Ancak oşûr verilen bir ürün satılır, satılıp alınan bedeller para nisabına ulaşır ve üzerinden de bir yıl geçerse, o zaman bu bedelin zekâtı gerekir. Satın alınan ve ticaret amacı ile bekletilen tarım ürünlerinin bir yıllık yiyecek dışında kalan kısmı nisap miktarında ise ve üzerinden bir yıl geçmiş ise % 2,5 oranında zekâta tâbi olur.

424. Odun, kamış, ot gibi kendiliğinden yetişen ürünlerde oşûr gerekir mi?

Genel ilke olarak insan emeği ile ve gelir sağlamak amacı ile yetiştirilen toprak ürünleri zekâta (oşûre) tâbidir. Bu niteliklerde olmayıp, tabiatla kendiliğinden yetişen, odun, kamış, ot ve benzeri şeyler için oşûr gerekmez (Serahsî, el-Mebsût, III, 2). Sahabilerden İbn Abbas ile tâbiîn âlimlerinden İbrahim en-Nehaî, Mücahid, Hammad, İmam Züfer ve Ömer b. Abdülazîz bu görüştedir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 249). İnsanlar tarafından

kazanç elde etmek üzere yetiştirilen kavak ve kamış gibi ürünlerden ise zekât gerekir.

425. Telef olan ürünün oşûrünün verilmesi gerekir mi?

Hasattan sonra ürünün oşûrünün verilmesi gerekir. Henüz hasat edilmeden ürünü tarlada telef olan çiftçinin, zekât/oşûr ödemesi gerekmez. Ancak hasat edildikten sonra, ürünü zayi olsa da oşûrünü vermesi gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 273). Nitekim Yüce Allah, "Devşirilip toplandığı günde hakkını (zekât ve sadakasını) verin." (En'âm, 6/141) buyurmuştur.

426. Ürün elde etmek için yapılan masraflar, oşûr verilirken dik-kate alınır mı?

Kural olarak, -diğer masraflar dikkate alınmaksızın- sulanması masrafsız olan arazilerden elde edilen ürünün onda biri, masraf edilerek ve emek sarf edilerek sulanan arazilerden elde edilen ürünün de yirmide biri oşûr olarak verilir. Ancak günümüzde gübre, mazot, işçilik gibi masraflar da üretimin maliyetinde önemli bir yekûn oluşturmaktadır. Bu nedenle tarım ürünlerinin zekâtını/oşûrünü hesaplarırken ürün için, günümüz tarım şartlarının getirmiş olduğu ilave masraflar çıkarıldıktan sonra geriye kalan miktarın nisap miktarına ulaşması hâlinde, yağmur suyu ile sulanan arazide 1/10; kova, tulumba, su motoru vb. usûllerle sulanan arazide 1/20 oranında zekât/oşûr verilmesi gerekir.

Seralarda yetiştirilen ürünler için yapılan gübre, ilaç, ısıtma vb. ekstra masraflar çıkarıldıktan sonra, kalan miktar, yukarıda belirtilen nisaba ulaştığı takdirde, seralar masrafla sulandığı için 1/20 oranında zekât verilir.

427. Alacağın zekâtını vermek gerekir mi?

Başkalarının üzerinde olan ve nisap miktarına ulaşan alacaklar zekâta tâbi olup olmama bakımından üç kısımdır:

a) Kuvvetli Alacak: Bunlar, borç olarak verilen paralar ile ticaret mallarının bedeli olan alacaklardır. Bu alacaklar, borçlular tarafından ikrar edilirse veya borcu ispata yarayan kesin delil varsa, alacaklı tarafından her yıl zekâtlarının ödenmesi gerekir. Önceki yıllara ait zekâtı verilmemiş ise, alacak tahsil edildikten sonra, geçmiş yıllara ait zekâtları ödenir.

b) Orta Alacak: Ticaret için olmayan bir malın bedelinden olan alacaktır. Ev kirası alacağı gibi.

c) Zayıf Alacak: Bir malın bedeli karşılığı olmayan alacaktır. Kocanın karısına olan mehir borcu gibi.

İkinci ve üçüncü kısım alacakların geçmiş yıllara ait zekâtları gerekmez. Tahsil edilip üzerlerinden bir yıl geçince zekâtları verilir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 238, 239; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 739, 740).

İnkâr edilen veya geri alınma ihtimali olmayan alacaklar için, alacaklının her yıl zekât vermesi gerekmez. Şayet bu tür ümit kesilmiş bir alacak daha sonra ödenirse, tahsil edilip üzerinden yıl geçtikten sonra sadece o yılın zekâtu verilir; geçmiş yıllar için zekât gerekmez (Merğînânî, el-Hidâye, II, 166-167).

428. Ekilmesi için başkasına verilen tarlanın öşrü kim tarafından verilir?

Türkiye'de tarlanın ekilmesi için başkasına verilmesi konusunda iki farklı uygulama vardır. Bunlardan birisi, tarlanın belli bir bedel karşılığında kiraya verilmesidir. Bu uygulamada tarla sahibi belli bir ücret alır, çıkan mahsulden hiçbir şey almaz. Diğer uygulama ise tarlanın, ortaklık şeklinde verilmesidir. Bu uygulamaya bazı bölgelerimizde yarıcılık da denilmektedir. Bu uygulamada tarla sahibi belli bir ücret almamakta, çıkan mahsul, tarla sahibi ile yarıcı arasında anlaştukları oranda bölüşülmektedir.

Kiraya verilen tarlanın öşrü, Hanefî mezhebinden Ebu Yusuf ve Muhammed'in de içinde bulunduğu çoğunluğun görüşüne göre tarlayı kiralayana aittir. Çünkü öşür, tarlanın değil, çıkan ürünün hakkıdır. Çıkan ürünün de tamamını kiracı aldığına göre öşür vermek de ona düşer. Tarlayı eken kiracı, gübre, ilaç gibi ekstra masraflarla birlikte kira masrafını çıkardıktan sonra, geriye kalan ürün nisap miktarına (beş vesk/ürününe göre 650-1000 kg. arası) ulaşırsa çıkan mahsulün öşrünü verir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 276-277; Karadâvî, Fıkhu'z-zekât, I, 400, 402).

Yarıcılığa verilen tarlanın öşrünü de tarla sahibi ve kiralayan hisseleri oranında verirler. Her biri, payına düşen ürünün, -nisap miktarını aşması durumunda- öşrünü verir. (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 278; Karadâvî, Fıkhu'z-zekât, I, 398-399)

İyilikte bulunma, sıla-i rahim vb. düşüncelerle tarlanın, akrabalara veya fakir kimselere bedelsiz olarak verilmesi ise dinimizin teşvik ettiği bir davranıştır. Bu şekilde ödünç olarak verilen tarlanın öşrü tarlayı kullananana aittir. Tarla sahibinin herhangi bir yükümlülüğü yoktur (Karadâvî, Fıkhu'z-zekât, I, 398).

429. Vergi, zekât yerine geçer mi?

Vergi bir vatandaşlık görevidir; zekât ise dinî bir yükümlülüktür. Ayrıca zekât ile vergi; mükellefiyet, temel gaye, oran, miktar ve harcanacağı yerler (Tevbe, 9/60) bakımından birbirinden farklıdır. Bu itibarla, devlete ödenen vergiler zekât yerine geçmez. Zekâtın ayrıca verilmesi gerekir (Karadâvî, Fıkhu'z-zekât, II, 1118; İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri, (Sonuç Bildirileri) s. 996).

430. Gayrimeşru yolla sağlanan kazançtan zekât vermek gerekir mi?

Gayrimeşru yolla sağlanan kazancın sahibi belli ise, bu kazancın sahibine iade edilmesi; belli değil ise, karşılığında sevap beklemeksizin yoksullara veya hayır kurumlarına verilerek elden çıkarılması gerekir (Serahsî, el-Mebsût, XII, 172). Bu itibarla, gayrimeşru yolla elde edilen kazancın tamamı ya sahibine iade edilerek veya hayır yolunda harcanarak elden çıkarılacağından, zekâtının verilmesi söz konusu değildir.

ZEKÂTIN VERİLECEĞİ YERLER

431. Zekât kimlere verilir?

Zekâtın verileceği kimseler Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir. Bunlar; fakirler, miskinler, zekât toplamakla görevlendirilen memurlar, müellefe-i kulüb adı verilen kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimseler, esaretten kurtulacaklar, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış olanlardır (Tevbe, 9/60).

Fakir ve miskin, temel ihtiyaçları dışında herhangi bir maldan nisap miktarına sahip olmayan kimsedir. Ancak temel ihtiyaçları dışında, ister artıcı (nâmi) vasıfta olsun ister olmasın, herhangi bir maldan nisap miktarına sahip olan kimse fakir veya miskin kapsamında olmadığından ona zekât verilmez (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 266).

Borçlu, kul hakkı olarak borcu olan ve borcunu ödeyeceği maldan başka nisab miktarı malı bulunmayan kimsedir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 268).

Yolda kalmış kimse, sürekli yaşadığı yerde malı bulursa bile, çıktığı yolculukta parasız kalıp parasına ulaşma imkânı bulamayan, başka bir deyişle, parasızlıktan yolda kalmış ve memleketine dönemeyen kimsedir. Bu kimseye, malının bulunduğu yere dönmesine ve dönüncüye kadarki ihtiyaçlarını gidermesine yetecek kadar zekât verilebilir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 43-46). Günümüzde yolcu olan kişi istediği zaman memleketindeki parayı banka kartı veya başka bir yöntemle alma imkanına sahipse ona zekât verilmez.

“Allah yolunda” anlamına gelen “fi sebîlillah” ifadesi ise, kendisini Allah yoluna ve İslam’a adanmış hac yolcuları, askerler ve ilim için yola çıkan gerçek kişiler olarak yorumlanmıştır.

432. Zekât kimlere verilmez?

Hanefilere göre aşağıda sayılanlara zekât ve fitre verilmez:

- Ana, baba, büyük ana ve büyük babalara,
- Oğul, oğlun çocukları, kız, kızın çocukları ve bunlardan doğan çocuklara,
- Müslüman olmayanlara,
- Kendi eşine,
- Zengine yani aslî ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişiye,
- Babası zengin olan ergen olmamış çocuğa (Merğînânî, el-Hidâye, II, 223-228).

433. Sütanne ve sütbabaya zekât verilir mi?

Usûl ve furûa yani anne, baba, dede ve ninelerle, çocuk ve torunlara zekât verilmez (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 381). Çünkü kişi bakmakla yükümlü olduğu bu kimselere zekât verecek olsa verdiği zekât dolaylı yoldan kendisine dönmüş olacaktır. Oysa zekât veren, verdiği zekâttan hiçbir maddî menfaat sağlamamalı ve ondan yararlanmamalıdır. Ayrıca bu durumda, zekât olarak verilen malın ihtiyaç sahibinin mülkiyetine geçirilmiş olması şartı da ihlâl edilmiş olur. Sütanne ve sütbaba ise kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerden olmadığı için onlara zekât verilebilir.

434. Sivil toplum kuruluşlarına zekât verilebilir mi?

Zekâtın verileceği yerler, Tevbe sûresinin 60. âyetinde belirlenmiştir. Buna göre zekât, ilke olarak fakirlerin ve ihtiyaç sahibi bireylerin hakkıdır. Bu itibarla, belirli şartları taşıyan müslümanların yükümlü oldukları zekât ve fitre sadakasının, Kur’an-ı Kerim’de belirlenen yerler dışında herhangi bir yere verilmesi veya cami, köprü, yol, okul, su gibi hayır işlerine sarf edilmesi, Hanefilerce caiz görülmemiştir. Bu esas gözetilmeksizin zekât niyeti ile yapılan ödemeler zekât yerine geçmez. Zekât, kendilerine zekât verilmesi caiz olan kimselere doğrudan teslim edilebileceği gibi, aracı vasıtası ile de ulaştırılabilir. Bu aracının birey olması ile kurum olması arasında fark yoktur. Buna göre bir sivil toplum kuruluşu, toplayacağı zekâtları Kur’an’da belirlenen yerlere/fakir ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırıyorsa aracı konumunda olan bu kuruluşlara zekât emanet edilebilir.

Zekâtı hak sahiplerine ulaştırmayıp, inşaat, aydınlatma, büro masrafları gibi genel hizmetleri içinde değerlendirecek olan sivil toplum kuruluşlarına ise zekât verilmez.

Halka hizmet veren bu gibi kurumların varlıklarını sürdürmeleri için desteklenmeleri önemlidir. Ancak bu, zekât dışında gönüllü yardımlar yolu ile yapılmalıdır. Bunun yanında hem kamusal hem bireysel denetim de ihmal edilmemelidir.

435. Fakir çocukları evlendirmek ve sünnet ettirmek için harcanan para zekât yerine geçer mi?

Kendilerine zekât verilecek gruplardan biri de fakirlerdir (Tevbe, 9/60). Bir kişi zekâtını, elindeki malın cinsinden verebileceği gibi bedeli olan başka mallardan nakit olarak da verebilir. Bu itibarla evlenecek kişiye, zekât alma şartlarını taşıyor ise, ihtiyacı olan eşyalar zekât olarak verilebilir. Velisi fakir olan çocukların sünnet masrafları da zekât niyetiyle karşılanabilir. Ancak daha uygun olanı zekâtı ihtiyaç sahiplerine verip harcamayı onların yapmasına imkan tanımaktır.

436. Ramazan ayında belediye, dernek veya vakıflarca hazırlanan iftar yemekleri, aşevlerinde dağıtılan yemekler zekât ve fitre yerine geçer mi?

Belediye, dernek veya vakıflarca hazırlanıp ikram edilen iftar yemekleri zekât yerine geçmez. Çünkü bu ikramda, zekâtın sıhhat şartı olan temlik bulunmadığı gibi, iftar yemeği yiyenler arasında kendilerine zekât verilmesi caiz olmayan birçok kişi de bulunmaktadır. Ancak hazırlanan yemekler zekât niyetiyle yoksulların evine gönderilir veya kendilerine verirse zekât olur.

437. Fakir, güçsüz, zayıf insanların sağlık tedavilerini yaptıran vakıf, dernek gibi kuruluşlara zekât verilebilir mi?

Zekât ve fitre sadakasının sahih olmasının şartlarından biri temliktir. Temlik bir kimseye malî değeri olan bir şeyi, kayıtsız şartsız onun malî olmak üzere vermek, yani o kimseyi, o şeye malî kılmak demektir. Bu itibarla fakirlere temlik etmek üzere zekât ve fitre sadakalarını ayrı bir fonda toplayan ve her bakımdan kendilerine güvenilen kimseler eliyle yönetilen dernek ve kurumlara (muhtaçlara ulaştırmaları için yöneticileri, vekil tayin edilerek) zekât ve fitre sadakası verilebilir (Kâsânî, Bedâ’î, II, 4).

Anılan dernek ve vakıflar, zekât almaları caiz olan kimselerin tedavileri için, zekât almak ve aldıkları zekâtı bu ihtiyaçlara sarf etmek üzere bunlardan vekâlet aldıkları takdirde, onlar adına zekât alabilirler. Henüz ergenlik çağına varmamış küçükler için de bunların velilerinden vekâlet almak gerekir. Şüphesiz vekâlet verilecek kişilerin her bakımdan güvenilir kimseler olmaları, toplanacak zekâtın başka işlere harcanmaması ve bu yöndeki denetimlerin ihmal edilmemesi gerekir.

Adı geçen vakıf ve kuruluşlarda tedavi gören ancak fakir olmayan insanlara zekât, fitre ve fidiye gelirlerinden harcama yapılamaz.

438. Bir hastaneye alınan sağlık cihazı (mesela diyaliz makinesi) zekât yerine geçer mi?

Zekâtın verilebileceği yerler Kur'an-ı Kerim'de ismen sayılarak belirtilmiştir. Bunlar; fakirler, düşkünler (miskinler), esaretten kurtulacaklar, borçlular, Allah yolunda cihad edenler (fi sebillillah), yolda kalmış olanlar, zekât toplamakla görevlendirilen memurlar ve müellefe-i kulûb (kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimseler)dir (Tevbe, 9/60). Bu âyette belirtilenler kurum değil, bireylerdir. Buna göre zekât bizzat bireye veya onun vekiline verilmelidir. Bu genel ilkeye göre adı ne olursa olsun kurumlara zekât verilmez. Âlimlerin çoğunluğunun görüşü bu istikamettedir (Kâsânî, Bedâi', II, 43-46; İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 272; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 125).

439. Ağaç dikme kampanyası için harcanan paralar zekât yerine geçer mi?

Ağaç dikme kampanyasına yapılan bağışlar zekâta ve sadaka-i fitra mahsup edilemez. Kur'an-ı Kerim'de zekâtın verileceği yerler sekiz sınıf olarak belirlenmiştir. Bunlar; fakirler, düşkünler, esaretten kurtulacaklar, borçlu düşenler, Allah yolunda cihada koyulanlar, yolda kalmış olanlar, zekât toplamakla görevlendirilen memurlar ve kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimselerdir (Tevbe, 9/60). Bu sayılanlardan başka yerlere zekât ve fitre verilemez.

Fakat şu da bilinmelidir ki, Kur'an-ı Kerim, ekosistemin çok önemli parçası olan ağaç dikmeye ve yeşili korumaya dikkatlerimizi çekmiştir (Bakara, 2/266; Abese, 80/25-32). Hz. Peygamber (s.a.s.) de müslümanları ağaç dikmeye yönlendirmiş ve "Müslümanlardan bir kimse bir ağaç dikerse, o ağaçtan yenen meyve mutlaka onun için sadaka olur." (Buhâri, Muzâraa, 1; Müslim, Müsâkât, 7) ifadeleri ile ağaç dikmeye teşvik etmiştir. Hz. Peygamberin (s.a.s.) bu tavrını her müslüman örnek almalıdır.

440. Bir firma, çalışanlarına dağıttığı yardımları zekât yerine sayabilir mi?

Firma tarafından yapılacak olan yardım ve bağışların zekâta mahsup edilebilmesi için bağışların;

- Zekât niyetiyle verilmesi,
- Kendilerine mal veya para verilen kişilerin zekât alması caiz olanlardan olması,
- Firma bir şirkette, ortakların zekât verme konusunda yöneticileri yetkili kılması;
- kayıtları ile verilmesi gerekir.

441. Ücretlilere zekât verilebilir mi?

İslam'da zekât ve fitrenin kimlere verilip verilemeyeceği, kişilerin meslek gruplarına bakılmaksızın belirlenmiştir. Bu itibarla, belirli bir geliri bulunduğu hâlde, bu geliriyle asgari temel ihtiyaçlarını karşılayamayan veya temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra elinde 80.18 gram altın veya bu değerinde bir mal bulunmayan kişilere zekât verilebilir. Bu kişilerin ücretli memur, esnaf veya işsiz olması fark etmez. Ancak bu kadar malı olmasa bile kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olanlara zekât verilemeyeceği görüşünde olan âlimler bulunduğundan (Râfîi, el-Azîz, VII, 377), zekât verirken yoksul olanlara ve hiç geliri olmayanlara öncelik verilmesi uygun olur.

442. Fakir kardeşe zekât verilebilir mi?

Fakir olan kardeşe zekât verilebilir. Kardeş çocuğu, amca, dayı, hala ve bunların çocukları da böyledir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 224; İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 275; İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, III, 172, 293). Hatta zekât verirken yoksul akrabalara öncelik verilmesi daha sevaptır. Çünkü bunda hem zekât borcunu ödeme, hem de sıla-i rahim vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sadakasını hissimine veren için iki ecir vardır: Hisimlik eciri ve sadaka eciri." (Buhâri, Zekât, 44; İbn Mâce, Zekât, 24) buyurarak bunu teşvik etmiştir.

443. Üvey anne, üvey baba ve üvey çocuklara zekât verilebilir mi?

Üvey anne, üvey baba ve üvey çocuklara, fakir olmaları hâlinde zekât verilebilir. Çünkü bunlarla zekâtı veren kişi arasında usûl ve fûrû ilişkisi olmadığı gibi, zekât veren şahıs normal durumlarda bunlara bakmakla

yükümlü de değildir. Ayrıca, bunların aralarında bir menfaat ilişkisi yoktur (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 275; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 172, 293).

Damat ve geline zekât verilebilir mi?

Fakir olan damada ve geline zekât verilebilir. Çünkü bunlarla zekâtı veren kişi arasında usûl ve fûrû ilişkisi olmadığı gibi, zekât veren şahıs bunlara bakmakla yükümlü de değildir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 172, 293).

Kayınvalide ve kayınpedere zekât verilebilir mi?

Fakir olan kayınvalide ve kayınpedere zekât verilebilir. Çünkü bunlarla zekâtı veren kişi arasında usûl ve fûrû ilişkisi olmadığı gibi, zekât veren şahıs bunlara bakmakla yükümlü de değildir. Bunların arasında bir menfaat ilişkisi de yoktur (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 172, 293).

Evlat edinilen kişiye ve onun çocuklarına zekât verilebilir mi?

Dinimizde, kimsesiz çocukların bakım ve gözetilmesi tavsiye edilmiş olmakla birlikte hukukî birtakım sonuçlar doğuracak şekilde bir evlatlık müessesesi kabul edilmemiştir (Ahzab, 33/4-5). Buna göre "evlat edinme", evlat edinilenle evlatlık arasında usûl-fûrû ilişkisi meydana getirmez. Bu sebeple kişi, bakımını üstlendiği ve kendi soyundan olmayan bir kişiye, fakir olması kaydıyla, zekât verebilir.

Bir zengin vadeli alacağına dair bir çek veya senedi fakire zekât olarak verebilir mi?

Zekât, gıda ve giyim eşyaları gibi mallardan ayrı olarak verilebileceği gibi, para, döviz, altundan da nakdi olarak verilebilir. Çek veya senet, bir malın, bir paranın kime ait olduğunu belirten, iki veya daha fazla kişi arasında tanzim edilmiş bir belgedir. Dolayısıyla üzerinde yazılı miktardaki malı veya parayı temsil etmektedir. Bu nedenle, zekât mükellefi olan bir zengin, vadesinde ödeneceğini kesin olarak bildiği senedi, zekâtına mahsuben fakire ciro edebilir. Ancak sorumluluk para tahsil edildiği zaman düşer. Senet ödenmediği takdirde zekâtın tekrar verilmesi gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 227-233).

Zekât verilen kişinin zengin olduğu ortaya çıkarsa ne yapmak gerekir?

Zekât mükellefi, kime zekât verdiğini araştırmalıdır. Araştırma sonucu zekât verilebilecek kişilerden olduğu kanaatine ulaştığı birisine zekât

verir, daha sonra bu kimsenin zekât verilecek kişilerden olmadığı ortaya çıkarsa, zekâtı geçerli olur. Araştırma yapmaksızın zekât verir ve daha sonra bu kimsenin zekât verilebilecek kişilerden olduğu ortaya çıkarsa, zekâtı geçerlidir. Ancak böyle olmadığı anlaşılırsa, zekâtı geçerli olmaz, yeniden vermesi gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 302, 303).

Zekât gayrimüslimlere verilebilir mi?

Aralarında dört mezhep imamının da bulunduğu fakihlerin çoğunluğu zekâtın, gayrimüslimlere verilemeyeceğinde görüş birliğine varmışlardır. Çünkü esas olarak zekât müslüman fakirlerin hakkıdır (Kâsânî, Bedâi', II, 49; Nevevî, el-Mecmû', VI, 197; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 207; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 261).

Ancak Kur'an-ı Kerim'de zekâtın sarf edileceği yerler arasında, kalpleri İslam'a ısındırılacak olan "müellefe-i kulûb" da zikredilmiş (Tevbe, 9/60); Hz. Peygamber (s.a.s.) de gerek zekât gerekse diğer devlet gelirlerinden kalplerini İslam'a ısındırmak istediği kişilere pay ayırmıştır (Buhârî, Farzu'l-humus, 19; Tirmizî, Zekât, 30).

Resûlullah'ın (s.a.s.) vefatından sonra bazı kimseler bu uygulamayla bağlantı kurarak devlet başkanı olan Hz. Ebû Bekir'den zekât gelirinden pay istemişler, duruma muttali olan Hz. Ömer (r.a.) de "De ki: Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin." (Kehf, 18/29) âyetini okuyarak, artık müellefe-i kulûbun kalmadığını ifade etmiş ve onların talebini reddetmiştir (Bkz. Kâsânî, Bedâi', II, 45; Zeylaî, Nasbu'r-râye, II, 394-395; Aliyyü'l-kârî, Fethu bâbi'l-'inâye, I, 530).

Bu sebeple fakihlerin çoğunluğu, Hz. Ömer'in bu ictihâdına ve Hulefâ-yı Râşidin döneminde "müellefe-i kulûb"a pay ayrılmamış (İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, IV, 361) oluşuna dayanarak Tevbe sûresinin 60. âyetinde sözü edilen bu payın düştüğü sonucuna varmışlardır. Fakat Hz. Ömer'in müellefe-i kulûb sınıfından zekât isteyenlerin talebini reddetmesi, bu konu ile ilgili âyetin hükmünün yürürlükten kaldırılmış olmasından değil, bu konuda kendisine başvuran kimseleri "müellefe-i kulûb" sınıfından saymamasından dolayıdır.

Dolayısıyla günümüzde de kalpleri kazanılmak, İslam'a ısındırılmak veya kötülüklerinden emin olunmak istenen yahut müslümanlara faydalı olacakları umulan gayrimüslimlere de "müellefe-i kulûb" sınıfından zekât verilmesi maslahata uygun bulunabilir. Bu sınıfa zekât verilebileceğini savunan âlimler bu yönde bir tasarrufun devlet yetkililerinin takdirine bağlı olduğunu; uygun görmeleri hâlinde müellefe-i kulûb'a

zekât verilebileceğini, zaman zaman buna ihtiyaç duyulabileceğini söylemişlerdir (Karadâvî, Fıkhu'z-zekât, II, 607-608).

450. Zekât vermenin belirli bir zamanı var mıdır?

Zekât vermenin belli bir zamanı yoktur. Oruç ve hac ibadetlerinde olduğu gibi nisap miktarı malın üzerinden sene geçmiş olması konusunda da kamerî ay hesabı uygulanır. Farz olduğu andan itibaren verilmesi gerekir. Bunun için belli bir kamerî ayı veya Ramazan'ı beklemeye gerek yoktur. Zekât vermekle yükümlü olanların, yükümlü oldukları andan itibaren en kısa zamanda zekâtlarını vermeleri uygun olur. Çünkü zekât bir kulluk borcudur, borç da bir an önce ödenmelidir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 175, 191-192, 223).

451. Zekât, havale yoluyla ödenebilir mi?

Kişi zekâtını, bizzat kendisi elden verebileceği gibi, başkasına vekâlet vermek veya havale yoluyla da verebilir. Burada önemli olan, zekâtın, zekât alacak kişiye ulaşmasıdır (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 187, 189).

452. Zekât taksit taksit verilebilir mi?

Zekâtta asıl olan, kişinin üzerine terettüp eden zekâtı bir an önce ödemesidir. Fakat birtakım sebepler dolayısıyla geciktirilmesi söz konusu ise taksitle de ödenebilir.

453. Zekât, vaktinden önce verilebilir mi?

Oruç ve hac ibadetlerinde olduğu gibi zekât konusunda da kamerî ay hesabı uygulanır. Zekâtın farz olması için nisap miktarı malın üzerinden bir kamerî yılın geçmesi gerekir. Buna rağmen mal sahibi dilerse nisaba ulaşmış olan malın zekâtını sene dolmadan önce de verebilir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 15; İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 179).

454. Zekâtını birkaç sene vermeyen bir kimse daha sonra zekât borçlarını nasıl öder?

Zekât vermekle yükümlü olduğu hâlde önceki yıllarda zekâtını vermemiş olan kimse, elinde mal varsa zekâtını vermediği geçmiş yılların zekâtını da verir. Şöyle ki; mesela iki yıl zekât vermeyen bir kişi, ilk yılın zekâtını verdikten sonra ikinci sene için kalan paranın % 2,5'ünü zekât olarak verir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 329-333, 391).

455. Zekât vermekle yükümlü bir kimse, sonra fakirleşse ve vefat etse, sorumluluktan kurtulmuş olur mu?

Zengin olan kişi, zamanında zekâtını vermez, daha sonra da fakir düşer ve ölürse kendisinden zekât borcu düşmez. Dolayısıyla zekât borcunu ödemeyen kimse, onun ödenmesi için mirasçılara vasiyet etmesi gerekir. Şayet vasiyet etmeden ölürse günahkâr olur. Geride kalan varisleri onun adına zekâtı verilerse bu borçtan kurtulacağı ümit edilir.

Bir malda zekât borcu doğduktan sonra, bu borç ödenmeden önce o mal çalınmak, kaybolmak, gasbedilmek gibi yollarla telef olsa; mükellef ister ödeme imkânına sahip olsun ister olmasın, Hanefilere göre o malın zekât sorumluluğu ortadan kalkar. Zira zekât, zimmete değil, malın bizzat kendisine bağlıdır. Mal bulunmayınca, zekât da gerekmez. Diğer fakihlere göre ise zekât sorumluluğu devam eder. Mükellefin onu ödemesi gerekir. Ancak bağış veya satış yoluyla elden çıkartılmış olan malın zekâtının verilmesi gerektiği ittifakla kabul edilmiştir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 176, 183; Bilmen, İlmihal, s. 321-322).

456. İçki, kumar gibi haramları işleyen ve ibadetlerini yapmayan kimseye zekât veya fitre verilebilir mi?

Zekât, Tevbe sûresinin 60. âyetinde sayılan başta yoksullar olmak üzere sekiz sınıf insana verilir. Dolayısıyla bu görevin yerine getirilmesi sırasında dinî hassasiyeti olan fakirlere öncelik verilmesi tavsiye edilirse de müslüman olmak kaydı ile bazı haramları işleyenlere de verilebilir.

Meşru olmayan işler yapan ve verilen zekâtı bu işlere harcayacağı tahmin edilen yoksul bir kimseye ailesinin ihtiyaçlarını göz önüne alarak zekât vermek gerektiğinde, zekâtın nakit olarak değil de gıda veya giyim eşyası olarak verilmesi uygun olur.

457. Zekât âyetinde geçen "fi sebilillah"ın kapsamına okullar, Kur'an kursları, camiler ve benzeri hayır kurumları girer mi?

Zekâtın sarf yerleri, Kur'an-ı Kerim'de (Tevbe, 9/60) belirlenmiştir. Ebû Dâvûd'un sahih bir senetle rivayet etmiş olduğu hadis-i şerifte, toplanan zekâtın kendisine de hisse verilmesini isteyen bir zata hitaben Hz. Peygamber (s.a.s.), "Yüce Allah, zekât (taksimi) hususunda ne bir peygamberin ne de başkasının hükmüne razı olmadı, onunla ilgili hükmü kendisi verdi ve onu sekiz sınıfa taksim etti. Eğer o sınıflardan isen sana hakkını veririm." (Ebû Dâvûd, Zekât, 24) buyurmuştur.

Bu itibarla, belirli şartları taşıyan müslümanların yükümlü oldukları zekât ve fitir sadakasının, Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Hak tarafından belirlenen yerler dışında herhangi bir yere verilmesi veya cami, köprü, yol, okul, yurt, su yolu vb. hayır işlerine sarf edilmesi, Hanefilerce caiz görülmemiştir. Zira zekât ve fitir sadakasının sahih olmasının şartlarından biri de temliktir. Temlik bir kimseye malî değeri olan bir şeyi kayıtsız şartsız onun malî olmak üzere vermek, yani o kimseyi, o şeyi malî kılma demektir.

Bu sebeple özellikle müslüman fakirin ve ihtiyaç sahibinin hakkı olan ve ancak temlik etmekle yükümlününün zimmetinden düşen zekât ve fitir sadakasının, tüzel kişilere, hayır kuruluşlarına verilmesi caiz görülmemiştir (el-Fetâvâ'l-Hindîyye, I, 207). İlgili âyetteki "Allah yolunda" anlamına gelen "sebilillah" ifadesi, kendisini Allah yoluna ve İslam'a adanmış hac yolcuları, askerler ve ilim için yola çıkan gerçek kişiler olarak yorumlanmıştır.

SADAKA-İ FITİR

458. Fıtır sadakası ne demektir?

Fıtır "ifitar etmek" ve "yaratılış" anlamlarına gelir. Halk arasında fıtır diye bilinen fıtır sadakası (sadaka-i fıtır); insan olarak yaratılmanın ve Ramazan orucunu tutup bayrama ulaşmanın bir şükürü olarak; dinen zengin olup Ramazan ayının sonuna yetişen müslümanın, belirli kimselere vermesi vacip olan bir sadakadır (Nevevî, el-Mecmû', VI, 103-105). Vacip oluşu, sünnetle sabittir (Buhârî, Zekât, 70-78; Müslim, Zekât, 12-16; Ebû Dâvûd, Zekât, 18; İbn Mâce, Zekât, 20).

Kişi, kendisinin ve küçük çocuklarının fitrelerini vermekle yükümlüdür. Hz. Peygamber, köle-hür, büyük-küçük, kadın-erkek her müslümana fitrenin gerektiğini ifade etmiştir (Ebû Dâvûd, Zekât, 20).

Fıtır sadakasının vacip olma zamanı Ramazan bayramının birinci günü olmakla birlikte, bayramdan önce de verilebilir. Hatta bu daha faziletlidir. Bununla birlikte, bayram günü veya daha sonra da verilebilir. Ancak, bayram namazından önce verilmesi müstehap kabul edilmiştir.

Şâfiî mezhebinde ise; fitreyi, meşru bir mazeret bulunmadıkça bayramın birinci gününün gün batımından sonra vermek haramdır. Fitreyi Ramazan'ın ilk günlerinde vermek de caizdir (Nevevî, el-Mecmû', VI, 128).

Fitrenin hedefi, bir fakirin içinde yaşadığı toplumun hayat standardına göre bir günlük yiyeceğinin karşılanması, böylece bayram sevincine iştirak etmesine katkıda bulunmaktır.

Günümüzde fıtır sadakası miktarının belirlenmesinde, bir kişinin bir günlük normal gıda ihtiyacını karşılayacak miktarın ölçü alınması daha uygundur. Dinen zengin sayılanlara, usûle (anne, baba, dedeler ve tineler), fûrûa (çocuk ve torunlar) ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere fıtır sadakası verilmez. Bir kimse, fitrelerini bir fakire verebileceği gibi, birkaç fakire de dağıtılabilir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 224). Bir kişiye verilen miktar bir fitreden az olmamalıdır.

459. Kimler fıtır sadakası vermekle yükümlüdür?

Ramazan bayramına kavuşan ve temel ihtiyaçlarının ve bir yıllık borçlarının dışında nisap miktarı (80.18 gr. altın veya bu değerde) mala sahip olan müslümanlar kendileri ve velayetleri altındaki kişiler için fıtır sadakası vermekle yükümlüdürler (Kâsânî, Bedâ'î, II, 70, 72).

Ancak fıtır sadakası ile yükümlü olmak için bulunması gereken nisap miktarı malın, "artıcı" özellikte olması ve üzerinden "bir kameri yıl" geçmiş olması gerekmez.

Bir kimse kendisi ve kendi velayeti altında olan bakmakla mükellef bulunduğu kimselerin fitresini de vermekle yükümlüdür (Kâsânî, Bedâ'î, II, 70). Buna karşılık kişinin, bakımını üstlendiği kişiler de olsa, ana-babası, büyük çocukları, karısı, kardeşleri ve diğer yakınları için fitre ödemesi gerekmez (Kâsânî, Bedâ'î, II, 70, 72). Fakat vekâletleri olmadığı hâlde bunlar için ödeme yapsa geçerli olur.

Şâfiî mezhebine göre ise fıtır sadakası vermek "farz"dır ve bununla yükümlü olmak için nisap miktarı mala sahip olmak şart değildir (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 594). Buna göre temel ihtiyaçlarının yanı sıra bayram günü ve gecesine yetecek kadar azığa sahip zengin fakir her müslüman fitre ile yükümlüdür (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 594). Şâfiîler fitre ile yükümlü bir kişinin gücü varsa müslüman ve bakmakla yükümlü olduğu (ana-baba gibi) akrabası, karısı ve köleleri için de fitre vermesi gerektiği görüşündedirler (İbn Rüşd, Bidâye, I, 279-280).

460. Sadaka-i fıtırın, buğday, arpa, hurma veya üzüm olarak verilmesi zorunlu mudur?

Sadaka-i fıtır, sayılan maddelerin ayından verilebileceği gibi, bunlardan verilmesi gereken miktarın değeri nakit olarak da verilebilir. Ancak fakirin yararına olanı tercih etmek daha uygundur (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 321, 322).

461. Sadaka-i fitır cami inşaatı için verilebilir mi?

Zekâtın ve fitır sadakasının geçerlilik şartlarından biri de temliktir. Temlik, bir malı, mal edinmeye ehil bir kişinin mülküne geçirmektir. Cami, okul, köprü, yol vb. yerlere temlik söz konusu olmadığından, Hanefilere göre buralara zekât ve fitır sadakası sarf edilemez (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 291, 325).

462. Vaktinde ödenmeyen sadaka-i fitır borcu nasıl ödenir?

Bütün ibadetlerde olduğu gibi sadaka-i fitır yükümlülüğü de geciktirilmeyip zamanında yerine getirilmelidir. Bununla birlikte zamanında ödenmemişse, bu fitrelerin mümkün olan ilk fırsatta ödenmesi gerekir.

Fitre yükümlülüğü, İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve bir rivayette İmam Mâlik'e göre Ramazan'ın son günü güneşin batmasıyla, Ebû Hanîfe'ye ve diğer bazı müctehid imamlara göre ise bayram günü tan yerinin ağarmasıyla gerçekleşir. Böyle olmakla birlikte fitre Ramazan ayı içinde de verilebilir. Hatta fakirlerin bayram ihtiyaçlarını karşılamaları için, bayramdan önce verilmesi daha iyidir. Ancak bayram sabahına kadar sadaka-i fitır verilmemiş ise, bayram günlerinde ödenmesi gerekir. Zamanında ödenmeyip sonraya kalan fitreler ise, mümkün olan ilk fırsatta ödenmelidir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 312, 322).

Şâfiî mezhebinde fitreyi, Ramazan'ın ilk günlerinde vermek caiz; meşru bir mazeret bulunmadıkça bayramın birinci gününün gün batımından sonraya ertelemek ise haramdır (Nevevî, el-Mecmû', VI, 128).

Fakihlerin çoğunluğuna göre fitrenin ödenmesinin bayramdan sonraya bırakılması mekruh olmakla birlikte yapılan ödeme kaza değil edadır. Bazı fakihler ise fitreyi bayram sonrasına bırakmayı haram sayar ve yapılan ödemeyi kaza olarak nitelendirir (Ceziri, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 570).

463. Fitır sadakası kimlere verilebilir, kimlere verilemez?

Fitır sadakası, kişinin bakmakla yükümlü olmadığı yoksul müslümanlara verilir. Fitır sadakası ve oruç fidyasını vermek durumunda olan kimsenin bunlardan doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanmaması esastır. Zekât için de aynı kural geçerlidir. Bu sebeple bir kimse zekâtını, fitır sadakasını ve fidyasını kendi usûl ve fûrûna veremez. (Usûl, bir kimsenin anası, babası, dede ve nineleri; fûrûu ise; çocukları, torunları ve onların çocuklarıdır.) Yine, bir kimse hanımına zekât, fitre ve fidyasını veremeyeceği gibi, hanımı da kocasına bunları veremez. Çünkü aralarında menfaat ilişkisi vardır.

Hanefilere göre aşağıda sayılanlara zekât ve fitre verilmez:

- Ana, baba, büyük ana ve büyük babalara,
- Oğul, oğlun çocukları, kız, kızın çocukları ve bunlardan doğan çocuklara,
- Kendi eşine,
- Zengine yani asli ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olan kişiye,
- Babası zengin olan ergen olmamış çocuğa (Merğînânî, el-Hidâye, II, 223-228).

Şâfiilere ve Ebu Yusuf'a göre fitre, Müslüman olmayana da verilemez (Mâverdi, el-Hâvî, III, 387; X, 519; Merğînânî, el-Hidâye, II, 223).

Bunların dışındaki kardeş, teyze, dayı, amca, hala ve onların çocukları, gelin, damat, kayınpeder ve kayıncıvalide gibi akrabalar zengin değilse kendilerine zekât, fitre ve fidye verilebilir (Zeylai, Tebyîn, I, 301).

464. Yurt dışında çalışan kişi, sadaka-i fitır bulunduğu ülke şartlarına göre mi yoksa Türkiye şartlarına göre mi verir?

Ülke ve bölgelere göre geçim standartları farklı olduğundan, sadaka-i fitır mükellefi, kendi bulunduğu yere göre tespit edilen miktarda sadaka-i fitır vermelidir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 319-322).

Ancak sürekli olarak yurt dışında yaşadığı halde sadaka-i fitırın ödeneceği zaman Türkiye'de bulunan kimse, Türkiye'nin şartlarına göre sadaka-i fitırını verir.

ORUÇ

ORUÇ

ORUCUN MAHİYETİ ve ÇEŞİTLERİ

465. Oruç tutmakla yükümlü olmanın şartları nedir?

İslam'a göre, bireyin sorumlu olmasının temel şartları müslüman olmak, akıllı ve ergenlik çağına ulaşmış olmaktır. Dolayısıyla bu şartlar, oruç ibadeti ile sorumlu olmanın da şartlarıdır. Buna göre, bir kimsenin Ramazan ayında oruç tutmasının farz olması için öncelikle müslüman ve akıl-bâliğ olması gerekir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 87).

İbadetlerle yükümlü olma şartlarını taşıdığı hâlde bazı özel durumlardaki kimselere oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. (Geniş bilgi için bkz. 484 nolu fetva)

İbadetlerle yükümlü olmamakla birlikte ergenlik yaşına gelmeyen çocukların alıştırılmak ve ısındırılmak maksadıyla namaz kılmaları ve oruç tutmaları teşvik edilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), yedi yaşından on yaşına kadarki sürede çocuğun namaza alıştırılmasını önermiştir (Ebû Dâvûd, Salât, 26).

466. Oruca niyet ne zaman ve nasıl yapılır?

Oruca kalben niyet etmek yani ertesi günü oruçlu geçireceği niyet ve bilincine sahip olmak yeterlidir. Niyeti dil ile ifade etmek ise mendup görülmüştür.

Ramazan orucu ve belli günlerde tutulmak üzere adanan oruçlar ile bütün nafil oruçlar için niyet etme vakti güneşin batması ile ertesi gün tepe noktasına gelmesi öncesine kadarki süredir. Bu oruçlara ait niyetin fecr-i sâdıktan (tan yerinin ağarmasından) sonraya kalabilmesi, fecr-i sâdıktan sonra bir şey yiyip içilmemiş, oruca aykırı bir şey yapılmamış olması ile kayıtlıdır. Aksi takdirde gündüzden niyet geçerli olmaz (Kâsânî, Bedâ'î, II, 85).

Ramazan orucu ve belli günlerde tutulmak üzere adanan oruçlar ile bütün nafile oruçlar için mutlak niyet yani, mesela “yarınki günün orucunu tutmaya...” şeklinde niyet etmek yeterlidir. Ancak niyeti geceden yapmak ve mesela “yarınki Ramazan orucunu tutmaya...” şeklinde tutulacak orucu belirtmek daha faziletlidir.

Ramazan orucunun her günü için ayrı ayrı niyet etmek gerekir. Çünkü araya oruçlu bulunulmayan geceler girmektedir.

Kaza oruçları ile keffâret ve mutlak nezir (bir zamana bağlanmış olmayan) oruçları için niyet etme vakti, gün batımından itibaren fecr-i sâdığa (imsak vaktine) kadarki süredir. Fecr-i sâdığın başlamasından itibaren yapılan niyet geçerli olmaz. Bu tür oruçlara niyet ederken “falanca günün kazasına...” “falanca keffâret orucuna...”, “falanca adak orucuna...” diye belirtmek gerekir.

Şâfi mezhebine göre nafile orucun dışındaki tüm oruçların niyeti geceden yapılmalıdır. İmsak vaktine kadar oruca niyet edilmemiş ise o gün oruca niyet edilmemiş sayılır. Nafile oruçlara ise zeval vakti öncesine kadar niyet edilebilir (Şirâzi, el-Mühezzeb, I, 331-332).

467. İmsak ne demektir? Ne zaman başlar? Sabah ezanı okunmaya başladığında yeme içmeye kısa bir süre devam edilebilir mi?

Sözlükte “kendini tutmak, engellemek, el çekmek, geri durmak” anlamlarına gelen imsak, dinî bir kavram olarak, fecr-i sâdıktan, iftar vaktine kadar yemeden, içmeden, cinsel ilişki ve diğer orucu bozan şeylerden uzak durmak, el çekmek demektir. İmsakin zıttı iftardır.

Halk arasında ise “imsak” oruç tutmaya başlanan fecr-i sâdığın olduğu vakit anlamında kullanılır. Bu manada imsak, oruca başlama vakti demektir.

Oruca ne zaman başlanıp ne zaman bitirileceği Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde açıklanmıştır: “(Ramazan gecelerinde) şafağın aydınlığını gecenin karanlığından ayırt edinceye (tan yeri ağarınca)ya/fecr-i sâdığa) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar (yiyip içmeden, cinsel ilişkide bulunmadan) orucu tamamlayın.” (Bakara, 2/187)

Takvimlerde gösterilen “imsak”, oruca başlama vakti olan fecr-i sâdığın başlama vaktini ifade eder. İmsak vakti aynı zamanda gecenin sona erdiği, yatsı namazı vaktinin çıkıp sabah namazı vaktinin girdiği vakittir. Ezan da imsak vaktinin başlaması ile okunmaktadır. Bu sebeple ezanın başlaması ile yemeyi içmeyi terk etmek gerekir. Ezan başladığı sırada ağızda bulunan lokmanın yutulmasında bir sakınca yoktur.

468. Oruçta temkin vakti nedir, uygulanmakta mıdır?

Temkin, güneşin doğuş, batış vakti ile namaz vakitlerinin hesaplanmasında, vakitlere eklenen veya çıkarılan zamanı ifade etmektedir. Bu uygulamanın temel nedeni yerleşim yerinin en doğusu ile en batısı arasındaki zaman farkı, bulunulan yerin dağlık veya tepelerle çevrili olması gibi namaz vaktinin tam olarak tespit edilmesini engelleyen durumların var olmasıdır. Bu gerekçelerle ülkemizde temkin uygulaması bir müddet sürdürülmüş, namaz vakitlerini tespit etmekte imsak ve güneşin doğuşunda bir miktar zaman çıkarılmış; öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitlerinde de bir miktar eklenmiştir.

Ancak günümüzde teknik imkânlar son derece gelişmiş, her il ve ilçenin namaz vakitleri ayrı ayrı belirlenmiştir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak “temkin” uygulamasına artık ihtiyaç kalmadığı anlaşılmış ve 1983 yılından itibaren ülkemizde temkin uygulamasına son verilmiştir. Dolayısıyla oruca başlama vakti olarak gösterilen saatte (imsak) yemeyi içmeyi kesmek gerekmektedir. Bununla birlikte sabah namazı için biraz beklemek müstehaptır.

Ancak güneşin batışının (akşam namazının ilk vakti) belirlenmesinde coğrafi irtifa farklarının etkisinden dolayı iki-üç dakikalık bir muafiyet payı söz konusudur. Buna göre takvimin gösterdiği güneşin batma vaktinden iki-üç dakika önce akşam namazına başlanması veya iftar edilmesi halinde namaz ve oruç geçerli olur.

469. Sahur yemeğinin dindeki yeri ve önemi nedir?

Sahur yemeği, oruç tutacak kişilerin imsak vaktinden önce gece yedikleri yemektir. Hz. Peygamber (s.a.s.) sahura kalkmış ve ümmetine de tavsiye etmiştir (Buhârî, Savm, 19, 20).

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), sahur yemeğinde “bereket” (Buhârî, Savm, 20) olduğunu ifade etmiş ve sahur yemeğinin, müslümanların orucu ile ehl-i kitabın orucu arasındaki en önemli farklardan biri olduğunu belirtmiştir (Müslim, Sıyâm, 46). Onun sahurla ilgili söz ve uygulamalarından hareketle fakihler, sahura kalkmanın ve sahur geciktirmenin sünnet olduğunu söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâi', II, 105).

Âlimler, sahurun oruca dayanma gücü verdiğini, maddi-manevi bereketlere vesile olacağını bildirmişlerdir. Çünkü kişi sahura kalkmakla seher vaktini uyanık geçirmiş ve bu vakitte hem dua hem de istiğfar etmek suretiyle cennet ehlinin özelliklerine sahip olmuştur (Zâriyât, 51/18).

Bu şekilde manevi lezzetlerle başlanan oruç daha canlı, daha şevkli tutulur. Bu tür maddi-manevi bereketleri olan sahur, ihmal edilmemelidir.

470. Şevval orucunun hükmü nedir? Ramazan'da tutulamayan oruçlar Şevval orucu niyetiyle tutulabilir mi?

Ramazan'dan sonra Şevval ayında altı gün oruç tutmak müstehaptır. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Kim Ramazan orucunu tutar ve ona Şevval ayından altı gün ilave ederse, sanki yılın bütününde oruç tutmuş gibi olur." (Müslim, Sıyâm, 204; Tirmizi, Savm, 53; Ebû Dâvûd, Savm, 59) buyurmuştur. Bu oruç peş peşe tutulabileceği gibi ara verilerek de tutulabilir (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 421, 422).

Şevval ayında nafîle olarak tutulan oruç, Ramazan'da tutulmayan oruçların yerine geçmez; yani Ramazan'da tutulmayan oruçların ayrıca kaza edilmesi farzdır. Bir oruçta hem kaza hem de nafîle yerine niyet edilmesi geçerli olmadığından Şevval ayında tutulan oruçta da bunlardan yalnız birine niyet etmek gerekir. Şevval ayında oruç tutulurken, Ramazan'da tutulamayan oruçların kazasına niyet edilirse bu oruçlar kaza orucu olur.

471. Ramazan'ı karşılamak ve uğurlamak için oruç tutulur mu?

Hz. Peygamberin (s.a.s.) Recep ve Şaban aylarında diğer aylara oranla daha fazla nafîle oruç tuttuğu (Buhârî, Savm, 52; Müslim, Sıyâm, 173-179) ve ayrıca Şevval ayında 6 gün oruç tutmayı teşvik ettiği bilinmektedir (Müslim, Sıyâm, 204). Ancak Hz. Peygamberin (s.a.s.) bu uygulamalarını, Ramazan'ı karşılamak ve uğurlama olarak değerlendirmek doğru değildir. Ramazan'ı karşılamak veya uğurlamak amacıyla oruç tutmanın dinî bir dayanağı yoktur. Ramazan ayı girmediği hâlde, Ramazan'ın gelmiş olabileceği düşüncesiyle ihtiyaten Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmak mekruhtur. Dinî istilahta bu güne "şek günü" denilir. Ancak, belirli günlerde oruç tutmayı alışkanlık hâline getiren kişilerin, oruç tuttuğu günlerin bu günlere rastlaması hâlinde oruç tutmasında bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ramazan'ı bir veya iki gün önce oruçla karşılamayın. Eğer bir kimse âdeti olduğu için bu günleri oruçla geçiriyorsa tutsun." (Buhârî, Savm, 14; Müslim, Sıyâm, 21) buyurmuştur.

472. Zilhicce'nin ilk on gününün fazileti nedir?

Fecr suresinin 2. âyetinde geçen "on gece" ile, tercih edilen yorumu göre, hac ayı olan Zilhicce'nin ilk on gecesi kastedilmiştir (Râzî, Mefâti-

hu'l-ğayb, XXXI, 163). Zilhicce'nin ilk on gününün faziletine işaretlerle, Hz. Peygamber (s.a.s.); "Allah katında şu on günde işlenecek salih amelden daha sevimli bir amel yoktur." buyurmuş, sahabiler, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah uğrunda yapılacak cihattan da mı üstündür?" diye sormuşlar. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.); "Evet, Allah yolunda cihat etmekten de. Ancak malımı ve canını tehlikeye atarak cihada çıkan, şehit olup dönmeyen kimsenin cihadı başka. (O, bundan üstündür.)" (Buhârî, İdeyn, 11) buyurmuştur.

Zilhicce'nin bu on gününün fazileti hac ibadetinin bu ayda yapılmasından kaynaklanmaktadır (İbn Hacer, Feth, II, 459). Zira bu günlerde hac ibadetinin bir kısım menâsiki yapılmakta bir kısmı da (ziyaret tavafı, şeytan taşlama gibi) ardından gelen teşrik günlerinde gerçekleştirilmektedir. Zilhicce ayının dokuzuncu günü olan kurban bayramının arefesinde tutulan orucun da çok faziletli olduğu rivayetlerde zikredilmiştir (Müslim, Sıyâm, 196, 197; Ebû Dâvûd, Savm, 64; Tirmizi, Savm, 46).

473. Arefe günü oruç tutulur mu?

Çeşitli zamanlarda nafîle oruç tutmanın faziletine dair birçok hadis-i şerif vardır. Bu oruçlardan biri de Zilhicce ayının ilk dokuz günü tutulan oruçtur. İsteyen tamamını tutabildiği gibi birkaç gününü de tutabilir. Herkes tuttuğu günler sayısınca ecir ve sevap kazanır. Zilhicce'nin ilk dokuz günü içinde Arefe gününün önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber (s.a.s.), bu günün faziletine ilişkin olarak; "Arefe gününden daha çok Allah'ın cehennem ateşinden insanları âzat ettiği bir gün yoktur." buyurmuş, yine "Arefe günü tutulan orucun bundan önce ve sonraki birer yıllık günahları örteceği Allah'tan umulur." (Müslim, Sıyâm, 196-197) demiştir. Fakat hacda olanların, yapacakları ibadetleri aksatmamaları, sıkıntı ve hâlsizliğe düşmemeleri gerekçesiyle Arefe günü oruç tutmamaları daha uygundur (Ebû Dâvûd, Savm, 64).

474. Bayram günlerinde oruç tutulur mu?

Bayram günleri, oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında gelir. Ramazan bayramının birinci gününde ve kurban bayramının dört gününde oruç tutmak tahrimen mekruhtur (Mevsili, el-İhtiyâr, I, 395-396; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 336). Bugünlerde oruç tutmanın hoş karşılanmayıp yasaklanması, bayram günlerinin yeme, içme ve sevinç günleri olmasından dolayıdır. Ramazan bayramı, bir ay boyunca Allah için tutulan orucun arkasından verilen bir "genel iftar ziyafeti" hükmündedir ve bu anlamından ötürü ona "iftar bayramı (iftar bayramı)" denilmiştir. Ramazan bayramının

ilk günü, bir aylık Ramazan orucunun iftarı anlamına gelir. Böyle toplu iftar gününde oruçlu olmak, Allah'ın sembolik ziyafetine katılmamak anlamına gelir ki, bunun yakışıksız bir davranış olduğu ortadadır. Allah için kurbanların kesildiği kurban bayramı günleri de ziyafet günleridir. Hz. Peygamber (s.a.s.), teşrik günlerinin yeme, içme ve Allah'ı anma günleri olduğunu belirtmiştir (Buhârî, Savm, 66-67; Ebû Dâvûd, Savm, 49).

475. Adak orucu nasıl tutulur?

Adak, kişinin farz veya vacip cinsinden olup kendisine farz ya da vacip olmayan bir ibadeti yapacağına Allah'a söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması demektir. Herhangi bir şart ve zamana bağlanmayan mutlak adaklar, adama anından itibaren ilk fırsatta yerine getirilmelidir. Bir şarta bağlı olan adakların ise, şartın gerçekleşmesi hâlinde yerine getirilmesi gerekir. Şart gerçekleşmeden adağın yerine getirilmesi geçersiz olup, şart gerçekleşince iade edilmesi gerekir. Belli bir zamana bağlı olan adak orucu o zamanda tutulmalıdır. Böyle bir oruca niyette, tutulacak orucun adak olduğunu açıkça belirleme şartı yoktur. Belli bir zamana bağlı olmayan adak oruçlar ise Ramazan ayı ile oruç tutmanın yasak olduğu günlerin dışında herhangi bir günde tutulabilir. Fakat bu orucun adak niyetiyle tutulması gerekir. Bu itibarla, adak orucu nasıl adanmışsa o şekilde tutulur. Yani, peş peşe tutulması adanmışsa ara vermeden tutulur, böyle bir kayıt yoksa ara verilerek de tutulabilir. Ancak oruç tutulması caiz olmayan günlerde tutulmaz (İbn Âbidin, Redd'ül-muhtâr, III, 334, 422, 424).

476. Dâvûd orucu nedir?

Bir gün oruç tutup, bir gün tutmamaya "Dâvûd orucu" denilir. Bu ismin verilisi nedeni Hz. Dâvûd'un (a.s.) bu şekilde oruç tutmuş olmasıdır. Bu oruca söz konusu ismi bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) vermiş ve faziletini şöyle belirtmiştir: "En faziletli oruç Dâvûd'un tuttuğu oruçtur; o bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı." (Buhârî, Savm, 56; Müslim, Sıyâm, 181). Yine Hz. Peygamber (s.a.s.), "Allah'ın en çok sevdiği oruç Dâvûd Peygamberin orucudur." (Buhârî, Teheccüd, 7) buyurmuştur.

477. Eyyâm-ı biyd (aydınlık günler) orucu ne zamandır ve önemi nedir?

Eyyâm-ı biyd (aydınlık günler) ayın en parlak olduğu hicri ayların 13, 14 ve 15. geceleridir (Buhârî, Savm, 60). Ay bu gecelerde tam olarak görüldüğü ve geceleri her zamankinden daha çok aydınlattığı için bu

isim verilmiştir. Resûlullah (s.a.s.), her ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerinde oruç tutmayı tavsiye etmiş (Ebû Dâvûd, Savm, 69; Tirmizî, Savm, 54) ve o günlerde oruç tutmanın senenin tüm günlerini oruçlu geçirmek gibi olduğunu belirtmiştir (İbn Mâce, Sıyâm, 29).

478. Kandillerde oruç tutmak isteyen kişi, kandil gecesinin olduğu günde mi, bir gün sonrasında mı oruç tutmalıdır?

Dini açıdan güneşin batmasıyla önceki gün sona erer ve yeni bir gün başlar. Gece gündüzden önce gelir (Kurtubî, el-Câmi', XIV, 15). Nitekim Ramazan ayı, Şaban ayının son gününde güneşin batışıyla başladığı için, o gece teravih namazı kılınmakta ve Ramazan'ın son gününde güneşin batışıyla Şevval ayı başladığı için, o gecede teravih namazı kılınmamaktadır. Cuma günü de Perşembe günü akşam vaktinin girmesiyle başlar, Cuma günü akşam vaktine kadar devam eder. Mesela "Recebin ilk Cuma gecesi" dendiği zaman perşembeyi ilk Cumaya bağlayan gece (akşam vaktinden sabah vaktine kadar olan süre) anlaşılır. Yine "Şaban'ın 15. gecesi" bu ayın 14. günü 15. güne bağlayan gece, "bayram gecesi" de arefe gününü bayrama bağlayan gecedir.

Bu itibarla kandil geceleri için tutulan nafile oruçların asıl zamanı, geceyi takip eden gün olmakla birlikte, daha önceki günle birlikte oruç tutulabilir.

479. Kandillerde oruç tutmayla ilgili dinî bir gereklilik var mıdır?

Hz. Peygamber, mübarek gün ve gecelerin değerlendirilmesini tavsiye etmiştir (Tirmizî, Savm, 39). Ancak bu gün ve gecelere ait özel bir namaz veya ibadet şeklinden bahsedilmemiştir. Bu bağlamda mübarek gün ve geceleri, bağışlanma ve hayatımıza çeki düzen vermek için fırsat anı olarak görmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla müminler kandil gecelerinde, hayatlarının gidişatını gözden geçirmeli; hata ve günahları için tövbe etmeli, dua ederek, Kur'an-ı Kerim okuyarak, kaza veya nafile namaz kılarak bu fırsatları değerlendirmelidirler.

Kandil gecelerinin gündüzlerinde oruç tutmak bazı âlimlerce müstehap sayılmıştır. Zira bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.), "Şaban'ın ortasında (yani berat gecesinde) ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah, o gece güneşin batmasıyla dünya semasına tecelli eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu başka bir şey isteyen...' buyurur." (Bkz. Tirmizî, Savm, 39; İbn Mâce, İkâmet'u-Salat, 191) demiştir.

Buna karşılık Hz. Peygamber (s.a.s.), Zilhicce'nin ilk dokuz günü (Ebû Dâvûd, Savm, 62; Tirmizî, Savm, 52), pazartesi ve perşembe günleri, âşûrâ ve arefe günü oruç tutar (Müslim, Sıyâm, 196, 197; İbn Mâce, Sıyâm, 41,42), pazartesi orucunu soranlara; "Bugün benim doğduğum, Peygamber olarak gönderildiğim ve Kur'an'ın vahyedildiği gündür." (Müslim, Sıyâm, 198) diye cevap verirdi. Sonuç itibarıyla, kandil gecelerinde iyilik ve ihsanda bulunmak, daha çok dua, zikir, namaz gibi ibadetlerle meşgul olmak veya ilim ve tefekür ile geceyi ihya etmek ve gündüzleri oruç tutmak müstehaptır.

480. Muharrem ayının fazileti ve bu ayda ve özellikle 10 Muharrem'de oruç tutmanın hükmü nedir?

"Muharrem" hürmet edilen anlamındadır. Bu ay, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Allah'ın ayı diye nitelendirilmiştir (Müslim, Sıyâm, 202; Ebû Dâvûd, Savm 55; Tirmizî, Savm, 40). Bu niteleme Muharrem ayının faziletine, ilahî feyz ve bereketinin bolluğuna işarettir.

Resûlullah (s.a.s.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Ramazan'dan sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı olan Muharrem'de tutulan oruçtur. Farz namazlardan sonra en faziletli namaz da gece namazıdır." (Müslim, Sıyâm, 202-203; Ebû Dâvûd, Savm, 55; Tirmizî, Savm, 40)

Muharrem'in onuncu günü âşûrâ günüdür. Bu gün oruç tutmak da bazı âlimlere göre sünnettir (Serahsî, el-Mebsût, III, 92). Zira Resûlullah (s.a.s.), âşûrâ gününde oruç tutmuş ve bunu müslümanlara tavsiye etmiştir (Buhârî, Savm, 69). Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye gelince, yahudilerin âşûrâ gününde oruç tuttıklarını görmüş ve "Bu gün niçin oruç tutuyorsunuz?" diye sormuştu. "Bu, hayırlı bir gündür. Allah, o günde Beni İsrâil'i düşmanlarından kurtardı. (Şükür olarak) Hz. Mûsâ o gün oruç tuttu." dediklerinde Resûlullah (s.a.s.) "Ben Mûsâ'ya sizden daha layığım (yakınım)." buyurup o gün oruç tuttu ve müslümanlara da tutmalarını tavsiye etti (Buhârî, Savm, 69; Müslim, Sıyâm, 127-128). Hz. Peygamberin (s.a.s.) bu günde oruç tutulmasını teşvik eden başka hadisleri de vardır. Bir hadiste, "Âşûrâ günü orucunun önceki yılın günahlarına keffâret olacağını zannedirim." (Tirmizî, Savm, 48) buyurmuştur. Başka bir hadiste de âşûrâ orucuna işaret ederek "Ramazan orucundan sonra en faziletli oruç Allah'ın ayı olan Muharrem ayında tutulan oruçtur." (Tirmizî, Savm, 40) buyurmuştur.

Ancak, Hz. Peygamberin (s.a.s.) yahudilere muhalefet için ertesi sene âşûrâ orucunu Muharrem'in dokuzuncu günü de tutacağını söylemesi (Ebû Dâvûd, Savm, 66); bu orucun Muharrem ayının dokuzuncu ve onuncu

veya onuncu ve on birinci günlerinde tutulmasının daha doğru olacağına işaret etmektedir (Bkz. İbn Hanbel, el-Müsned, IV, 52; Abdürrezzâk, el-Musannef, IV, 287).

Şu da bilinmelidir ki, Ramazan orucu farz kılınca Hz. Peygamber (s.a.s.), isteyenlerin âşûrâ orucu tutup isteyenlerin tutmayabileceğini belirtmiştir (Buhârî, Savm, 69; Müslim, Sıyâm, 113-126).

481. Üç ayların dindeki yeri nedir, bu aylardaki oruç nasıl tutulur?

Halk arasında üç aylar diye bilinen Recep, Şaban ve Ramazan ayları, mübarek ve faziletli aylardır. Ramazan ayında oruç tutmak farzdır (Bakara, 2/184-185). Recep ve Şaban aylarında ise; Hz. Peygamberin (s.a.s.) diğer aylara oranla daha fazla nafîle oruç tuttuğu, ancak Ramazan'ın dışında hiçbir ayın tamamını oruçlu geçirmediği, hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhârî, Savm, 52-53; Müslim, Sıyâm, 173-79). Bu itibarla, Recep ve Şaban aylarının aralıksız olarak oruçlu geçirilmesinin dinî bir dayanağı yoktur. Kişi, sağlığı müsait olup güç yetirdiği takdirde bu aylarda dilediği kadar nafîle oruç tutabilir.

482. Oruç tutulması yasak olan günler hangileridir?

Dinimizde, oruç tutmanın emredildiği veya tavsiye edildiği günler olduğu gibi, oruç tutmanın yasaklandığı veya hoş karşılanmadığı günler de vardır. Yasağın mahiyetine ve ağırlık derecesine göre, bugünlerin bir kısmında oruç tutmak haram veya tahrîmen mekruh, diğer bir kısmında ise tenzihen mekruhtur.

Oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında bayram günleri gelir. Hz. Peygamber (s.a.s.) iki vakitte oruç tutulmayacağını bildirmiştir ki, birisi Ramazan bayramının birinci günü, diğeri kurban bayramı günleridir (Buhârî, Savm, 66-67). Ramazan bayramının sadece birinci gününde ve kurban bayramının dört gününde oruç tutmak yasaktır (Mevsillî, el-İhtiyâr, I, 395-396). Bu günlerde oruç tutmanın yasak oluşunun nedeni, bayram günlerinin yeme, içme ve sevinç günleri olmalarıdır. Ramazan bayramı, bir ay boyunca Allah için tutulan orucun arkasından verilen bir "genel iftar ziyafeti" hükmündedir. Bundan dolayı, ona "fiur/iftar bayramı" denilmiştir. Ramazan bayramının ilk günü bu yönüyle bir aylık Ramazan orucunun iftarı olmaktadır. Böyle toplu iftar gününde oruçlu olmak, Allah'ın sembolik ziyafetine katılmamak anlamına gelir ki bunun en azından edep dışı olduğu ortadadır. Allah için kurbanların kesildiği kurban bayramı günleri de ziyafet günleridir. Hz. Peygamber (s.a.s.), teşrik günlerinin yeme, içme ve Allah'ı anma günleri olduğunu belirtmiştir (Ebû Dâvûd, Savm, 49).

Hacıların, oruç tuttukları takdirde güçsüz ve yorgun düşme ihtimalleri bulunduğu takdirde, Zilhicce'nin 8. "terviye" ve 9. "arefe" günlerinde oruç tutmamaları daha uygun olur. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), arefe günü Arafat'ta olanların oruç tutmalarını yasaklamıştır (Ebû Dâvûd, Savm, 64). Çünkü hac ibadetini yaparken daha zinde ve canlı olmaları, öncesinde nafile oruç tutmuş olmalarından daha hayırlıdır.

Bunların dışındaki bazı günlerde oruç tutmak ise çeşitli sebeplerle mekruh sayılmıştır. Mesela; sadece âşûrâ gününde oruç tutmak, yahudilere benzemek ve onları taklit etmek anlamını içerdiği için mekruhtur (Ebû Dâvûd, Savm, 66).

Şek günü (Şaban ayının sonuna gelip, Şaban'dan mı yoksa Ramazan'dan mı olduğunda şüphe edilen gün) oruç tutmak mekruhtur. Hz. Peygamber (s.a.s.), Ramazan'ı bir veya iki gün önceden oruç tutarak karşılamayı yasaklamıştır (Buhârî, Savm, 11, 14; Müslim, Sıyâm, 21; Ebû Dâvûd, Savm, 11).

İki veya daha fazla günü, arada iftar etmeksizin birbirine ekleyerek oruç tutmak mekruhtur. Buna visâl orucu (savm-i visâl) denir. Hz. Âişe'nin belirttiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) visâl orucu tutmalarını yasaklamış; kendisinin bu şekilde oruç tuttuğu hatırlatılınca da "Siz benim gibi değilsiniz; beni Rabbim yedirir, içirir." (Müslim, Sıyâm, 55-58) diye cevap vermiştir.

483. Cuma günleri oruç tutulur mu, hükmü nedir?

Sadece Cuma günleri nafile oruç tutmak, tenzihen mekruh görülmüştür. Resul-i Ekrem (s.a.s.), "Sizden hiç kimse Cuma günü oruç tutmasın. Ancak bir gün önceden veya sonradan oruç tutuyorsa, bu takdirde Cuma günü de oruç tutabilir." (Ebû Dâvûd, Savm, 50) buyurmuştur. Cuma günü kazaya kalan farz veya adak gibi vacip bir oruç tutmakta sakınca bulunmamaktadır. Cuma günü nafile oruç tutmak isteyenlerin, bir gün önce veya sonrasında da oruç tutması uygun olur. Oruç tutmak için özellikle Cuma gününü seçmenin mekruh oluşu bu günün müslümanların haftalık bayram günü kabul edilmesindedir.

484. Oruç tutmamayı mubah kılan hâller nelerdir?

İslam dini, ilke olarak kişileri güçleri nispetinde sorumlu tutmuş, güçlerini aşan veya sıkınuya yol açan durumlarda kolaylaştırıcı hükümler getirmiştir. Bu genel ilke uyarınca farz olan Ramazan orucu ibadetini belli şartlara bağlı olarak erteleme konusunda bazı ruhsatlar getirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur:

"Ey inananlar! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız diye, size de sayılı günlerde farz kılındı. İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde tutar. Oruca dayanamayanlar, bir düşkünü doyuracak kadar fidye verir. Kim gönülden iyilik yaparsa, o iyilik kendisinedir. Eğer bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha iyidir." (Bakara, 2/183-184)

İslam âlimleri bu ayet-i kerime ve ilgili hadislerle dayanarak Ramazan orucunu tutmamayı mubah kılan mazeretleri şöylece sıralamışlardır:

a) Yolculuk: Ramazan'da sefer mesafesi (en az doksan km.) bir yere gitmek için yola çıkacak olan kimse, geceden oruca niyet etmeyebilir. Fakat niyet ettikten sonra gündüzün yolculuğa çıksa bu yolculuk esnasında meşru başka bir mazereti bulunmazsa orucunu bozmamalıdır. Başlanan bir ibadetin mazeret yoksa tamamlanması gerekir. Sefer bir mazeret olduğu için, eğer bozarsa kendisine keffâret gerekmez, sadece kaza gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 402-405). Hz. Peygamberin (s.a.s.) Mekke'nin fethi için sefere çıktığında oruçlu iken, Kadîd denilen yere varınca orucunu bozması (Buhârî, Savm, 34; Müslim, Sıyâm, 88) savaş şartlarının gereği olarak değerlendirilebilir.

b) Hastalık: Oruç tuttuğu zaman, hastalığının artmasından veya uzamasından endişe edilen kimse ile hastalığı sebebiyle oruç tutmakta zorlanan kişiler için, iyileştikten sonra kaza etmek üzere Ramazan ayında oruç tutmamalarına ruhsat tanınmıştır. Oruç tutması hâlinde hasta olacağı doktor tarafından bildirilen kimse de hasta hükmündedir.

c) Yaşlılık: Oruç tutamayacak kadar yaşlı olan kimseler, oruç tutmayı yerine fidye verebilirler. Bakara sûresinin 184. âyetinde, bu şekilde olup da oruca güç yetiremeyenlerin, oruç tutmayı fidye vermeleri gerektiği hükme bağlanmıştır. İyileşme umudu olmayan hastalar da aynı hükme tabidir.

d) İleri derecede açlık, susuzluk: Açlık veya susuzluk sebebi ile beden ve ruh sağlığının ciddi derecede zarar görmesi söz konusu olan kimse orucunu bozabilir. Sağlık şartları düzelmesi hâlinde bozulan oruç Ramazan'dan sonra kaza edilir.

Böyle bir kimsenin orucuna devam etmesi ölümüne sebep olacak nitelikte ise, orucunu açmaması yani oruca devam etmesi haram olur.

e) Zor ve meşakkatli işlerde çalışmak: Esas itibarıyla bir insanın ibadetlerini normal bir şekilde yapmasını engelleyecek zor ve ağır işlerde çalışması veya çalıştırılması doğru değildir. Ancak kişisel veya toplumsal zorunluluklar, bazılarının böyle işlerde çalışmalarını gerektirebilmek-

tedir. Böyle durumda bulunan bir kişi, oruç tuttuğu takdirde sağlığına bir zarar gelmesinden korkuyorsa, orucunu tutmayabilir. Bu durumda olanlar, izin günlerinde veya müsait zamanlarda tutamadıkları oruçlarını kaza etmelidirler.

1) Gebe ve emzikli olmak: Oruç tuttuğu takdirde kendisinin veya çocuğunun zarar görmesi muhtemel olan gebe veya emzikli kadınlar da, sağlık durumu oruç tutmak için elverişli olmayanlar arasında değerlendirilmiştir. Bu durumda olanlar da oruç tutmayabilirler. Hatta zarar görme ihtimali kuvvetli ise tutmamaları gerekir. Durumları normale döndüğünde tutamadıkları oruçları kazâ ederler (Şahnün, el-Müdevvene, I, 278-279; Şirâzi, el-Mühezzeb, I, 328; İbn Kudâme, el-Kâfi, I, 433-434; Kâsâni, Bedâi, II, 97).

Fakihler oruç tutmama ruhsatını Kur'an ve Sünnet'te zikredilen sebeplerle sınırlı tutmayı tercih etmiş, bunların ortak özelliği meşakkat olsa bile, her meşakkatli durumda oruç tutulmayabileceğini söylemekte temkinli davranmışlardır (İbn Kudâme, el-Kâfi, I, 433-436).

Ruhsata gerekçe olan hâl ortadan kalkınca tutulamayan oruçlar kaza edilir. İyileşmesi mümkün olmayacak şekilde hasta olmak, ya da aşırı yaşlı bulunmak gibi oruç tutmaya sürekli bir engelin bulunması hâlinde tutulamayan her oruç için bir fidye verilir. Bir oruç fidyesi bir fitr sadakası miktardır. Bir fitr sadakası ise, bir kimseyi orta hâllisi ile bir gün doyurabilecek miktar paradır.

485 Çalışanların iş verimini düşürmesi endişesiyle oruç tutmaları caiz midir?

Ramazân orucu, ergenlik çağına ulaşmış ve akıl sağlığı yerinde her müslümâna farzdır. Kişiler hastalık, yolculuk, kadınlara has özel hâller gibi meşru sebeplerle Ramazân ayında oruç tutamayabilirler; tutamadıkları bu oruçları şartların elverişli olduğu başka zamanlarda kaza ederler. Mazeretsiz olarak oruç tutmayanlar büyük günah işlemiş olurlar. Zira Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse, Allah'ın tanıdığı bir ruhsat olmadan, Ramazân'da bir gün orucunu tutmazsa, bütün yılın orucu bile o günün yerini tutmaz." (Ebû Dâvûd, Savm, 38; bkz. Buhârî, Savm, 29)

Ailesinin rızkını temin etmek için ağır işlerde çalışmak zorunda olup da, oruç tutmaları sağlığına zarar verenlerin o günlerde oruç tutmayıp daha sonra kaza edebilecekleri, kaza etme imkânlarının olmaması durumunda her gün için bir fidye vermeleri yolunda görüşler vardır (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 401). Çok ağır olmayan günlük işlerde çalışmak, orucu terk için özür sayılmaz. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Öyle

erkekler vardır ki, onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onlar, dehşetinden kalplerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar." (Nûr, 24/37) Unutulmalıdır ki, Hz. Peygamber (s.a.s.), Arabistan sıcağında yazın uzun günlerinde de oruç tutmuş, orucunu terk etmemiştir.

486. Uzman bir doktorun oruç tutmamasını önerdiği kimse ne yapmalıdır?

Uzman doktorların, oruç tutmasının sağlık açısından zararlı olacağı teşhisini koyduğu bir hasta, Ramazân'da oruç tutmayabilir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 404). Şayet hastalığı geçici ise tutmadığı oruçlarını iyileşince kaza eder. Hastalığı kalıcı ise tutamadığı oruçlar için fidye verir. Konuyla ilgili âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: "Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumunu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse), o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." (Bakara, 2/184)

487. Ramazân orucuna niyetlendiği hâlde yolculuğa çıkan bir kimse, yolculuktan dolayı orucunu bozarsa ne gerekir?

Ramazân'da sefer mesafesi (en az doksan km.) bir yere gitmek için yola çıkacak olan kimse, geceden oruca niyet etmeyebilir. Fakat niyet ettikten sonra gündüzün yolculuğa çıksa bu yolculuk esnasında meşru başka bir mazereti bulunmazsa orucunu bozmamalıdır. Başlanan bir ibadetin mazeret yoksa tamamlanması gerekir. Sefer bir mazeret olduğu için, eğer bozarsa kendisine keffâret gerekmez, sadece kaza gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 402-405). Hz. Peygamberin (s.a.s.) Mekke'nin fethi için sefere çıktığında oruçlu iken, Kadîd denilen yere varınca orucunu bozması (Buhârî, Savm, 34; Müslim, Sıyâm, 88) savaş şartlarının gereği olarak değerlendirilebilir.

ORUCU BOZAN ve BOZMAYAN ŞEYLER

488. Orucu bozan şeyler nelerdir?

Orucun temel unsuru, yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak, nefsi bunlardan mahrum bırakmak olduğu için, oruçlu iken bunlar ve bu anlama gelecek davranışlar orucu bozar. Yemek ve içmek, yenilip içilmesi müttat olan her şeyi kapsamı içine alır. Sigara, nargile gibi keyif

veren tütün kökenli dumanlı maddeler ile uyuşturucular ve tiryakilik gereği alınan tüm maddeler oruç yasakları kapsamına girer (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 386-387). Her ne sebeple olursa olsun, ağızdan alınan ilaçlar da aynı hükme tabidir.

489. Saç bakımı ve saç boyama orucu bozar mı?

Oruç, bir şey yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmaktan dolayı bozulur. Saç boyamak ve saç bakımı, bu kapsamda olmadığından orucu bozamaz.

490. Kadınlar âdet döneminde oruç tutabilirler mi?

Kadınlar âdetli iken namaz kılmazlar, oruç tutmazlar. Âdetli kadının namaz kılmasının ve oruç tutmasının câiz ve sahih olmadığına, yani âdetin bu iki ibadetin edasına engel bir mazeret sayıldığına fakihler görüş birliği içindedir (Şâfiî, el-Ümm, II, 130-131; Sahnûn, el-Müdevvene, I, 151; Haddâd, el-Cevhera, I, 34; İbn Hazm, el-Muhallâ, II, 162; Merğînânî, el-Hidâye, I, 208-209; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 386-387; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 331, 385; Şevkânî, es-Seylül'l-Cerrâr, II, 148). Âdet süresince terk edilen namazların kazâ edilmeyeceği, oruçların ise temizlendikten sonra tutulacağı hususlarında da bütün mezheplerin görüş birliği vardır (İbnü'l-Münzir, el-İcma, s. 47-48; Nevevî, Şerhu Müslim, IV, 26; San'ânî, Sübülüs-selâm, I, 383; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 118).

Söz konusu icmânın dayanağı Hz. Peygamberin (s.a.s.) hadisleri ve sahabe uygulamasıdır. Hz. Âişe Resûlüllâh'a kendisine, "Neden âdet gören bir kadın, temizlendikten sonra âdet günlerinde kılmadığı namazları kaza etmiyor da tutmadığı oruçları kaza ediyor?" diye soran Muâze adlı hanıma, "Sen Harûriyye'den (Hâricilerden) misin?" demiş; bu kadının "Hayır, Harûriyye değilim, ama (öğrenmek için) soruyorum." cevabı üzerine de, Resûlullah döneminde kendileri âdet gördüklerinde tutmadıkları oruçları kaza etmekle emrolduklarını, kılmadıkları namazları ise kaza etmekle emrolunmadıklarını söylemiştir (Buhârî, Hayız, 20; Müslim, Hayız, 69).

491. Oruca niyetlenen bir kadın gün içinde âdet görmeye başlarsa ne yapmalıdır?

Kadınlar ay hâli (hayız) ve lohusalık (nifas) denilen özel hâllerinde namaz kılmazlar, oruç tutmazlar. Daha sonra tutamadıkları oruçlarını kaza ederler.

Oruca niyetlenen bir kadın, gün içerisinde âdet görmeye başlarsa orucunu bozar, temizlenince bu günün orucunu da kaza eder (Merğînânî,

el-Hidâye, II, 276). Akşama kadar sanki oruçlu imiş gibi davranıp yeme içmeyi terk etmesi doğru değildir.

492. Kadınlar gebelik dönemlerinde oruç tutabilirler mi?

Ramazan orucunu tutmamak için geçerli mazeretlerden biri de gebelik veya çocuk emzirmektir. Gebe veya emzikli olan kadınlar, kendilerine yahut çocuklarına bir zarar gelmesinden korkmaları hâlinde oruç tutmayabilirler. Bunlar bir yönüyle hasta hükmünde oldukları gibi, onlara bu ruhsatı tanıyan hadisler de bulunmaktadır (Nesâî, Sıyâm, 51, 62; İbn Mâce, Sıyâm, 12). Kendisi dayanabilecek ve çocuk da etkilenmeyecek ise hamile ve çocuk emziren anne oruç tutabilir. Bu konuda alanında uzman bir hekime danışılması uygun olur. Hamilelik ve çocuk emzirme gibi meşru sebeplerle oruç tutamayan kadınlar, tutamadıkları bu oruçlarını şartların elverişli olduğu başka zamanlarda kaza ederler (Merğînânî, el-Hidâye, II, 269).

493. Düşük yapan bir kadın Ramazan orucunu nasıl tutar?

Bu konuda fıkıh kaynaklarında yer alan bilgiler ayet ve hadislerle dayanmayp her biri kendi dönemindeki tıbbî bilgilere dayanmaktadır. Bu sebeple günümüzde de mevcut tıbbî veriler dikkate alınmalıdır.

Hanefî ve Hanbelîlere göre; el, ayak veya parmak gibi organları belirilmiş olan bir bebek düşüren kadından gelen kan, nifas (lohusalık) kanıdır. Dolayısıyla bu kadın aynen sağ olarak çocuk doğurmuş gibi lohusadır, oruçlu ise orucu bozulmuş olur. Lohusalık kanı devam ettiği sürece de oruç tutamaz.

El ve ayak gibi organlar belirmeden meydana gelmiş düşükten sonra görülen kan, istihâza (özür) kanıdır. Bu kan, diğer organlardan gelen kan gibidir. Böyle bir kanın gelmesi ile yalnız abdest bozulur. Devamlı gelirse, özürlü hükmüne geçer ve özür sahiplerine ait olan hükümler bu gibilerde de uygulanır. Bu durumdaki bir kadından namaz sorumluluğu düşmez, orucunu kazaya bırakamaz ve kocasıyla cinsel ilişkide bulunabilir (Bkz. Merğînânî, el-Hidâye, I, 226; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 431).

Şâfiî ve Mâlikîlere göre ise her durumdaki düşük, lohusalık sebebidir (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, I, 212; Dusûkî, Hâşiye, I, 174-175). Bu durumda lohusalık hükümleri uygulanır.

Hanefî ve Hanbelîlerin verdiği bu hükmün, rahim yolundan gelip düşen/dışarıya çıkan maddenin cenin mi yoksa başka bir şey mi olduğunun ancak el-ayak gibi organların belirmesiyle ayrıştırılabildiği zamanlarda verilmiş olduğu dikkate alınmalıdır (Bkz. Kâsânî, Bedâî, I, 43). Dolayısıyla

rahimden gelen şeyin niteliği ve hangi aşamada olursa olsun düşen şeyin cenin olup olmadığı günümüzde tespit edilebildiği için bu tespite göre davranmak uygun olacaktır. Bu itibarla organları belli olsun ya da olmasın düşenin cenin olduğu biliniyorsa, düşükten sonra görülen kan da lohusalık (nifas) kabul edilmelidir. Nitekim Şafii ve Mâlikilere göre de her durumdaki düşük lohusalık sebebidir.

494. Ağda/epilasyon yaptırmak oruca engel olur mu?

Vücuttaki kılların hangi yolla olursa olsun alınmaları orucu bozamaz. Çünkü oruç, bir şey yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmaktan dolayı bozulur. Kıl almak veya aldırarak bunların kapsamında olmadığından orucu bozmaz.

Burada şu husus da belirtilmelidir ki, kadının erkeğe karşı avret mahalli eller, ayaklar ve yüzü hariç tüm bedenidir. Kadının kadına karşı avret mahalli, diz kapağı ile göbek arasındadır. Zaruret ve ihtiyaç olmadan bu yerlerin dışındaki bölgelerin başka kadınlara veya erkeklere gösterilmesi caiz değildir. Bu itibarla ağda veya lazerle epilasyon yaptırmak isteyen kişinin, erkek olsun kadın olsun yabancı bir kişiye avret mahallini açması helal olmadığı gibi, bu işlemi uygulayan kişinin de bu kısma bakması ve dokunması da helal değildir (Merğınâni, el-Hidâye, VII, 187,194-195).

495. Oruçlunun eşi ile ilişkilerinin sınırı nedir?

Oruçlu olan kimse orucu bozacak şeylerden kaçındığı gibi orucun sevabını azaltacak şüpheli durumlardan da kaçınmalıdır. Oruçlu olduğunu bile bile cinsel ilişkide bulunmakla oruç bozulur, hem kaza ve hem de keffâret gerekir (Buhârî, Savm, 30). Kişinin hanımını sadece okşaması veya öpmesiyle orucu bozulmaz (Buhârî, Savm, 24). Ancak kendine güveni olmayan, işi daha ileri götürmek endişesi olan kişinin hanımını öpmesi ve kucaklaması mekruhtur (Ebû Dâvûd, Savm, 35). Eğer öpmek veya kucaklamakla boşalma meydana gelirse, sadece mekruh olmakla kalmaz, aynı zamanda oruç bozulur ve gününe gün kaza gerekir (Merğınâni, el-Hidâye, II, 256).

496. Unutarak yemek içmek orucu bozar mı?

Unutarak yemek içmek orucu bozamaz. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Bir kimse oruçlu olduğunu unutarak yer, içerse orucunu tamamlasın, bozmasın. Çünkü onu, Allah yedirmiş, içirmiştir." (Buhârî, Savm, 26) buyurmuştur.

Unutarak yiyip içen kimse, oruçlu olduğunu hatırlarsa hemen ağzındaki çıkarıp ağızını yıkamalı ve orucuna devam etmelidir. Oruçlu ol-

duğu hatırlandıktan sonra mideye bir şey inerse, oruç bozulur (Merğınâni, el-Hidâye, II, 253-254).

497. Unutarak yiyen kişiye oruçlu olduğunun hatırlatılması gerekir mi?

Oruçlu olduğunu unutarak yiyip içen kişi, yaşlı, hasta, zayıf ve oruç tutmaya kuvvet getiremeyecek durumdaysa onu gören kişi oruçlu olduğunu hatırlatmamalı, oruç tutmaya kudret getirebilecek durumdaysa hatırlatmalıdır (Şürünbülâli, Merâkı'l-fe'lâh, 238).

498. Cünüp iken tutulan oruç geçerli midir?

Cünüplük oruç tutmaya engel değildir. İster cünüp olmayı gerektiren hâl, oruca başlanmadan gerçekleşmiş olsun, ister ihtilam olma gibi orucu bozmayan bir sebeple oruçlu iken gerçekleşmiş olsun fark etmez. Ancak cünüp olan kişi, bir an önce yıkanıp temizlenmelidir. Cünüp iken üzerinden bir namaz vakti geçmemelidir. Guslun bir namaz vaktinden daha fazla süreyle ertelenmesi günahıdır. Çünkü geciktirilirse namaz terk edilmiş olur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 372).

499. Oruçlu iken ihtilam olmanın veya cünüp olarak sabahlamanın hükmü nedir?

Oruçlu iken rüyada ihtilam olmak orucu bozamaz, gusletmeyi geciktirerek cünüp olarak sabahlamak da oruca bir zarar vermez (el-Fetâva'l-Hindiyîye, I, 220). Nitekim Hz. Peygamberin (s.a.s.) Ramazan'da imsaktan sonra yıkandıkları hadis kaynaklarında (Buhârî, Savm, 25) yer almaktadır. Ancak, zorunlu bir durum olmadıkça, hemen boy abdesti alınmalıdır.

500. Ağız kokusunu önlemek için ağız spreyi veya naneli sakız kullanmak oruca zarar verir mi?

Ağız ve burundan alınıp mideye ulaşan her şey orucu bozar. Bu itibarla, ağız kokusunu önlemek veya diş ağrısını gidermek maksadı ile ağza sıkılan sprey ve benzeri maddeler yutulur da mideye ulaşırsa orucu bozar, yutulmazsa bozamaz.

Günümüzde üretilen sakızlarda, ağızda çözülen katkı maddeleri bulunduğundan, ne kadar itina edilirse edilsin bunların yutulmasından kaçınılması mümkün değildir. Bu sebeple bu tür sakız çiğnemek orucu bozar (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 395, 396). Öte yandan, hangi sakızın bu türden olduğu bilinemeyeceğinden oruçlu iken sakız çiğnemekten sakınılmalıdır.

501. Alkol alan bir kimse oruç tutabilir mi?

Alkollü içkiler ve uyuşturucu maddeler dinen haramdır. Ancak bu haramı işleyen kişi, yaptığı işin haramlığını inkâr etmediği müddetçe müslümandır. Bu nedenle, ibadetleri yerine getirmekle mükelleftir. Ancak ne dediğini, ne yaptığını bilmeyecek kadar sarhoşken yapacağı ibadet makbul değildir. Sarhoş oluşu nedeniyle bu ibadetleri yerine getiremeyen kişi, hem içki içtiği için, hem de görevi olan ibadeti vaktinde yerine getirmediği için tövbe etmesi, Allah'tan af dilemesi ve daha sonra da bu ibadeti kaza etmesi gerekir. Alkol alan kişi, imsak vaktinde ne dediğini bilecek kadar ayık ise, orucu tutması gerekir ve tuttuğu oruç da sahihtir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 333, 341).

502. Düzensiz âdet kanaması olan bir kadın oruçlarını nasıl tutmalıdır?

Kadınlar âdet dönemlerinde namaz kılmazlar, oruç tutmazlar. Temizlendikten sonra kılamadıkları namazları kaza etmezler fakat oruçlarını kaza ederler (Buhâri, Hayız, 20; Müslim, Hayız, 69; Ebû Dâvûd, Tahâret, 106; Tirmizî, Tahâret, 97).

Her kadının âdet gördüğü gün sayısı eşit değildir. Bu süre Hanefilere göre en az üç, en çok on gün olabilir. Âdet günlerinin süresi, daha önce yaşanmış tecrübelerle göre belirlenir. Örneğin daha önce âdet günleri altı gün devam etmişse, bu altı günlük süre içinde gelen lekeler âdet sayılır. Düzensiz kanamalarda, önceki âdet günlerine rastlayan kanama âdet sayılıp, o günlerdeki oruçlar terk edilir. Önceki âdet günleri değişmişse, üç ile on gün arasındaki kanama âdet sayılıp, o günlerde oruç terk edilir. Daha sonra kaza edilir. On gün dolduktan sonra gusûl edilip, namaz ve oruca başlanır. İki âdet arasındaki temizlik günü sayısı 15 günden az olmaz.

503. Ruj orucu bozar mı? Hangi makyaj türleri orucu bozar?

Ağız dışındaki bölgelere uygulanan hiçbir makyajla oruç bozulmaz. Ancak dudağa sürülen ruj, ağızdan içeri girerek tadı mideye ulaşırsa orucu bozar. Aksi takdirde bozamaz.

504. Nikotin bandı orucu bozar mı?

Nikotin bandı orucu bozamaz. Kural olarak orucu bozan şeyler, vücuda normal yollarla giren maddeler ve cinsel ilişkidir. Vücuda sürülen yağ, merhem ve benzeri şeyler, deri üzerindeki gözenekler ve deri altındaki kılcal damarlar yoluyla emilerek kana karışmaktadır. Ancak cildin

bu emişi, çok az ve yavaş olmaktadır. Diğer taraftan bu işlem yeme, içme ve beslenme anlamına da gelmemektedir (Bak. Merğînânî, el-Hidâye, II, 263-264; Kâsânî, Bedâi', II, 98; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 366-367).

505. Oruçlu iken böbrek taşı kırdırmak orucu bozar mı?

Oruçlu olan bir kimsenin, vücuduna gıda verici bir madde enjekte edilmeden böbrek taşı kırdırmasıyla orucu bozulmaz. Bu operasyon esnasında böbreklere kan akması da orucu bozamaz.

506. Şeker hastalarının uyguladıkları insülin iğnesi orucu bozar mı?

İğnenin orucu bozup bozmayacağı, kullanılış amacına göre değerlendirilebilir. Ağrı dindirmek, tedavi etmek, vücudun direncini artırmak, gıda vermek gibi amaçlarla enjeksiyon yapılmaktadır. Gıda ve keyif verici olmayan enjeksiyonlar, yemek ve içmek anlamına gelmediklerinden orucu bozmazlar. Ancak gıda ve/veya keyif verici enjeksiyonlar orucu bozar (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar). Şeker hastalarının kullandıkları insülin iğnesi bu nitelikte olmadığı için orucu bozamaz.

Diğer yandan ehil doktorların, oruç tutmasının sağlık açısından zararlı olacağı teşhisini koyduğu bir hasta, Ramazan'da oruç tutmayabilir. Böyle bir kişi, eğer iyileşme ihtimali varsa orucunu daha sonra kaza etmek üzere bırakır; böyle bir ihtimal yoksa Ramazan ayının her günü için birer fidye verir. İnsüline bağımlı olarak yaşayan hastaların da oruç tutmaları sağlıklarına zarar veriyorsa oruç tutmayabilirler. Tutamadıkları oruçlarının sayısınca her gün için bir fidye verirler.

507. Damardan verilen radyoaktif madde orucu bozar mı?

Bazı hastalıkların teşhisi amacıyla hastalara damar yoluyla besleyici niteliği olmayan radyoaktif maddenin verilmesi orucu bozamaz. Çünkü bu şekilde verilen söz konusu madde besleyici ve vücudu kuvvetlendirici mahiyet taşımamaktadır.

508. Göz damlası orucu bozar mı?

Uzman göz doktorlarından alınan bilgilere göre, göze damlatılan ilaç, miktar olarak çok az (1 mililitrenin 1/20'si olan 50 mikrolitre) olup bunun bir kısmı gözün kırılmasıyla dışarıya atılmakta, bir kısmı gözde, göz ile burun boşluğunu birleştiren kanallarda ve mukozasında mesâmat yolu ile emilerek vücuda alınmaktadır. Damlanın yok denilebilecek kadar çok az bir kısmının, sindirim kanalına ulaşma ihtimali bulunmak-

tadır. Bu bilgiler, değerlendirildiğinde, göz damlası orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Kâsânî, Bedâî, II, 98).

509. Endoskopi, kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çektiirmek orucu bozar mı?

Midedeki hastalığı tespit amacıyla mideyi görüntülemek veya mide-den parça almak için yaptırılan endoskopide, ağız yoluyla mideye tıbbi bir cihaz sokulmakta ve işlem bittikten sonra çıkarılmaktadır. Kolonlardaki hastalığı teşhis etmek amacıyla, bağırsak içini görüntülemek veya parça almak için yapılan kolonoskopide, makattan bağırsaklara cihaz gönderilmekte ve işlem bittikten sonra çıkarılmaktadır. Kolonoskopide, hemen daima, endoskopide de genellikle, incelenen alanın temizliğini sağlamak amacıyla cihaz içinden su verilmektedir.

Endoskopi veya kolonoskopi yaptırmak; makat veya ferçten ultrason çektiirmek; yeme, içme anlamına gelmemekle birlikte, çoğunlukla cihaz içinden su verildiği için oruç bozulur. Ancak söz konusu işlemlerde cihazların kullanımı sırasında sindirim sistemine su, yağ ve benzeri gıda özelliği taşıyan bir madde girmemesi durumunda endoskopi, kolonoskopi yaptırmak, makat veya ferçten ultrason çektiirmek orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Kâsânî, Bedâî, II, 98; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 367, 369, 376).

510. İdrar kanalının görüntülenmesi, kanala ilaç akıtılması orucu bozar mı?

İdrar kanallarına giren cihazlar veya akıtılan ilaçlar orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînânî, el-Hidâye, II, 264, Kâsânî, Bedâî, II, 98).

511. Anestezi orucu bozar mı?

Anestezi acı ileten sinir yolları üzerinde iletimin değişik seviyelerde engellenmesi demektir. Lokal, bölgesel ve genel anestezi olmak üzere, üç türlü anestezi vardır. Küçük ameliyatlarda ameliyat bölgesinin yakın çevresine iletimi engelleyen ilaçların verilmesi ile oluşan anesteziye lokal anestezi (sınırlı uyuşturma) denir. Vücudun daha geniş bölgeleri, örneğin belden aşağısı veya bir yarısı iletimin omurilik düzeyinde engellenmesi için omuriliğe veya omuriliğe varmadan geniş bir sinir grubunun oluşturduğu bağlantı yerleri üzerine ilaç verilerek oluşturulan anesteziye bölgesel anestezi denir. Hastanın uyutulup ağrının duyulması beyin düzeyinde engellenirse, bu tür anesteziye genel anestezi denir.

Anestezi, nefes yolu veya iğne ile vücuda ilaç verilerek oluşturulmaktadır. Nefes yolu veya iğne ile yapılan anestezi, mideye ulaşmadığı gibi, yeme-içme anlamı da taşımamaktadır. Ancak bölgesel ve genel anestezide, acil durumlarda ilaç ve sıvı vermek amacıyla damar yolu açılarak, bu açıklık işlem süresince serum vermek suretiyle sağlanmaktadır. Bu itibarla, lokal anestezi (sınırlı uyuşturma) orucun sıhhatine engel değildir. Bölgesel ve genel anestezide serum verildiği için oruç bozulur (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînânî, el-Hidâye, II, 263-264; Kâsânî, Bedâî, II, 98).

512. Kulak damlası ve kulağın yıkattırılması orucu bozar mı?

Kulak ile boğaz arasında bir kanal bulunmaktadır. Ancak kulak zarı bu kanalı tıkadığından, su veya ilaç boğaza ulaşmaz. Bu nedenle kulağa damlatılan ilaç veya kulağın yıkattırılması orucu bozmaz.

Kulak zarında delik bulunsu bile, kulağa damlatılan ilaç, kulak içerisinde emileceği için, ilaç ya hiç mideye ulaşmayacak ya da çok azı ulaşacaktır. Şu kadar var ki, bu miktar oruçta affedilmiştir. Ancak kulak zarının delik olması durumunda, kulak yıkattırılırken suyun mideye ulaşması mümkündür. Bu itibarla, orucu bozacak kadar suyun mideye ulaşması hâlinde oruç bozulur (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînânî, el-Hidâye, II, 263; Kâsânî, Bedâî, II, 98; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 367, 376).

513. Fitol kullanmak, lavman yaptırmak orucu bozar mı?

Ağrı kesici, ateş düşürücü olarak veya diğer bazı amaçlarla makattan; mantar ve bazı kadın hastalıklarının tedavisinde ferçten fitil kullanılmaktadır. Lavman, tıbbi operasyon öncesi veya kabızlıkta kalın bağırsakta bulunan dışkınnın, anüsten içeriye sıvı verilerek dışarı çıkarılmasıdır.

Sindirim sistemi, ağızla başlayıp anüsle sona eren, sindirim borusu ile sindirim bezlerinden oluşur. Sindirim borusu ise, ağızla başlar. Ağızın gerisinde yutak bulunur. Sonra yemek borusu, mide, ince bağırsak, kalın bağırsak, rektum ve anüs gelir. Sindirim ince bağırsaklarda tamamlanmaktadır. Kalın bağırsaklarda ise, sadece su, glikoz ve bazı tuzlar emilmektedir. Kadının ferici ile sindirim sistemleri arasında ise bir bağlantı bulunmamaktadır.

Bu itibarla kadınların fercinden kullanılan fitiller, orucu bozmaz. Makattan kullanılan fitiller ise, her ne kadar sindirim sistemine dâhil olmakta ise de, sindirim ince bağırsaklarda tamamlandığı, fitillerde gıda verme özelliği bulunmadığı ve makattan fitil almak, yemek ve içmek anlamına gelmediği için, orucu bozmaz.

Lavman yaptırmak konusunda ise, iki durum söz konusudur; kalın bağırsaklarda su, glikoz ve bazı tuzlar emildiği için, gıda içeren sıvının bağırsaklara verilmesi veya orucu bozacak kadar su emilecek şekilde verilen suyun bağırsakta kalması durumunda oruç bozulur (Merğînâni, el-Hidâye, II, 263). Ancak, suyun bağırsaklara verilmesinden sonra bekleilmeyip bağırsakların hemen temizlenmesi durumunda, verilen su ile birlikte bağırsaklarda bulunan dışkıının dışarıya çıkarıldığı ve bu esnada emilen su da, çok az olduğu için oruç bozulmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar).

514. Diyaliz uygulamalarında oruç bozulur mu?

Böbrek yetmezliği hastalarına uygulanan diyaliz, periton diyalizi, hemodiyaliz olmak üzere iki çeşittir.

Periton diyalizi, karın boşluğuna verilen özel bir solüsyon aracılığı ile hastanın kendi karın zarı kullanılarak kanın zararlı maddelerden arındırılması ve sıvı dengesinin sağlanması işlemidir. Hemodiyaliz ise, kanın vücut dışında bir makine yardımı ile temizlenip vücuda geri verilmesi işlemidir. Kan bir iğne aracılığı ile hastanın kolundan alınır. Hemodiyaliz makinası, diyalizör denen bir filtreden kanı sürekli geçirerek zararlı maddeleri ve fazla suyu filtre eder. Filtre edilen temiz kan ikinci bir iğne ile hastanın damarına geri verilir. Bu işlem yapılırken bazen, gıda içerikli sıvı verilmesi gerekmektedir.

Buna göre hastaya herhangi bir sıvı maddesi verilmeden gerçekleştirilen hemodiyalizde oruç bozulmaz. Diğer diyaliz çeşitlerinde ise, vücuda gıda içerikli sıvı verildiği için oruç bozulur (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, II, 263-264; Kâsânî, Bedâi', II, 98).

515. Trombosit temini için kan vermek orucu bozar mı?

Konunun uzmanlarından alınan bilgiye göre; kandaki trombosit, normal kan verme yoluyla veya aferez cihazı vasıtasıyla elde edilmektedir. Normal kan verme yöntemiyle trombosit alımında sadece kan vermek söz konusudur. Hz. Peygamberin (s.a.s.) oruçluymken kan aldırıldığı yönündeki rivayetleri değerlendiren İslam âlimleri kan verenin orucunun bozulmayacağını ifade etmişlerdir (Buhârî, Savm, 32; Ebû Dâvûd, Savm, 29; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 50-52).

Aferez cihazıyla trombosit alımında ise kan bağışçısının bir kolundan cihaz vasıtasıyla kan çekilir ve kandaki trombositler cihaz içinde ayrıştırılarak diğer koldan bağışçıya tekrar geri verilir; kanın pıhtılaşmasını önlemek için de cihaz setinin içi iki farklı serumla doldurulur. Vücuda

kan ve serumun verildiği bu uygulama orucu bozar. Aferez cihazıyla trombosit vermek isteyen bağışçıların bunun yerine normal kan verme yöntemini kullanmaları veya iftar ile sahur arasında bu uygulamayı tatbik ettirmeleri gerekir. (Bkz. 522 nolu fetva)

516. Anjiyo yaptırmak orucu bozar mı?

Halk arasında anjiyo olarak bilinen operasyon, teşhise yönelik (anjiyografi) ve tedaviye yönelik olarak uygulanmaktadır. Anjiyografi vücut damarlarının görüntülenmesi demektir. Damar içine damarların görünür hâle gelmesini sağlayan ve kontrast madde olarak tanımlanan ilaç verilerek, anjiyogram adı verilen filmler elde edilir. Anjiyografi sayesinde organları besleyen damarlar görüntülenerek damar hastalıkları veya bu damarlardan beslenen organlara ait tanı koydurucu bilgiler edinilir. Tedaviye yönelik olarak uygulanan anjiyonun klasik yöntemi anjiyoplastidir. Bu ise, dar veya tam tıkalı damarların balon ya da stent denilen özel araçlarla tekrar açılması için yapılır.

Bu bilgiler ışığında gerek anjiyografi, gerekse anjiyoplasti operasyonlarında yemek ve içmek anlamı bulunmadığından, oruç bozulmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Kâsânî, Bedâi', II, 98).

517. Biyopsi yaptırmak orucu bozar mı?

Tahlil amacıyla vücudun herhangi bir organından parça alınması (biyopsi), orucu bozmadır (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînâni, el-Hidâye, II, 263-264, Kâsânî, Bedâi', II, 98).

518. Kalp hastalarının dil altına koydukları hap orucu bozar mı?

Bazı kalp rahatsızlıklarında dil altına konulan hap, doğrudan ağız dokusu tarafından emilip kana karışarak kalp krizini önlemektedir. Söz konusu hap ağız içinde emilip yok olduğundan mideye bir şey ulaşmamaktadır. Bu itibarla, dil altı hapi kullanmak orucu bozmadır (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar).

519. Burun damlası orucu bozar mı?

Tedavi amacıyla buruna damlatılan ilacın bir damlası, yaklaşık 0, 06 cm³ tür. Bunun bir kısmı da burun çeperleri tarafından emilmekte, çok az bir kısmı mideye ulaşmaktadır. Bu da, mazmaza (guslederken ağız su ile çalkalamada) olduğu gibi affedilen miktar kapsamında değerlendirilebilir (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar).

520. Aşı olmak veya iğne yaptırmak orucu bozar mı?

Oruç; yemek, içmek, cinsel ilişki ve bunların kapsamına giren şeylerle bozulur. Bu sebeple, besin değeri taşımayan aşilar orucu bozmaz.

Tedavisi devam eden hastalar, sağlıklarına kavuşup tedavileri sona erinceye kadar oruçlarını erteleyebilirler. Bununla birlikte, Ramazan ayında herkesle birlikte oruca devam etmeyi arzu ediyor ve oruç tutmalarına da başka bir engel yoksa iğnelerini iftardan sonra yaptırmaları yerinde olur. Bu imkâna sahip olmayanlar, tedavi ve aşı amaçlı iğne yaptırabilirler. Ancak, oruçlu iken gıda ve vitamin iğneleri yapıturan, damardan serum ve kan verilenlerin orucu bozulur. Daha sonra bu oruç kaza edilir.

521. Akupunktur tedavisi orucu bozar mı?

Oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar ibadet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak suretiyle yapılan bir ibadettir (Bakara, 2/187). Akupunktur, vücutta belirli noktalara iğne batırarak çeşitli hastalıkları tedavi etme metodudur. Orucu bozan şeyler kapsamında olmadığı yani vücudu beslemesi ve gıdalandırması söz konusu olmadığından akupunktur yaptırmak orucu bozmaz.

522. Oruçlu iken kan vermek ve vücuda kan almak orucu bozar mı?

Ramazan'da oruçlu iken kan verenin orucu bozulmaz (İbn Kudâme, el-Muğni, IV, 50-52). Vücuda kan almak ise, beslenme, gıda alma kapsamına girdiği için orucu bozar. Kan vermenin orucu bozup bozmaması ile ilgili olarak birbirine zıt iki rivayet vardır. Bunlardan birine göre Hz. Peygamber (S.A.S.), "Hacamat yapanın ve yapıtiranın (vücuttan tedavi maksadıyla kan alanın ve aynı amaçla vücutundan kan aldırmanın) orucu bozulur." (Ebû Dâvûd, Savm, 28) buyurmuştur. Öte yandan Resûlullah'ın (S.A.S.) oruçlu iken hacamat yaptırdığı rivayet edilmiştir (Buhârî, Savm, 32; Ebû Dâvûd, Savm, 29).

Bu iki hadisi birlikte değerlendiren bilginlerin çoğu, birinci hadisi "Hacamat yapan kişinin, kanı özel alet ile emerken ağzına kaçırabileceği, hacamat yapıturan ise kan verdiği için zayıf düşerek hasta olabileceği için oruçları bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalır." şeklinde yorumlamış ve ikinci hadisi esas alarak kan vermenin orucu bozmayacağı sonucuna varmışlardır.

523. Merhem ve ilaçlı bant kullanmak orucu bozar mı?

Deri üzerindeki gözenekler ve deri altındaki kılcal damarlar yoluyla vücuda sürülen yağ, merhem ve benzeri şeyler emilerek kana karışmak-

tadır. Ancak cildin bu emişi, çok az ve yavaş olmaktadır. Diğer taraftan bu işlem, yeme içme anlamına da gelmemektedir. Bu itibarla, deri üzerine sürülen merhem, yapıtırılan ilaçlı bantlar orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar; bkz. Merğînânî, el-Hidâye, II, 263-264; Kâsânî, Bedâi', II, 98; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 366, 367).

524. Astım hastalarının kullandığı sprey ve astım ilacı orucu bozar mı?

Nefes açıcı sprey kullanmak zorunda kalan astım hastası oruç tutmayabilir. Daha sonra iyileşince tutamadığı günleri kaza eder. İyileşme ümidi kalmamışsa, o takdirde tutamadığı günler sayısınca fidye verir. Bir fidye, Ramazan'da bir kişi için verilen bir fitre miktarıdır.

Ancak, nefes darlığı dışında oruç tutmaya engel başka sağlık problemi bulunmayan astım hastaları, soluk almayı rahatlatacak özel spreyi ağızlarına püskürterek oruç tutabilirler. Ağza püskürtülen bu ilaçlar orucu bozmaz. Çünkü bu spreyden bir kullanımda 1/20 ml. gibi çok az bir miktar ağza sıkılmaktadır. Bunun da önemli bir kısmı ağız ve nefes boruları cidarları tarafından emilip yok olmaktadır. Bundan geriye kalan miktarın tükürükle mideye ulaştığı konusunda ise, kesin bir bilgi yoktur.

Abdest alırken ağızda kalan su ile kıyaslandığında, bu miktarın çok az olduğu görülmektedir. Oruçlu, abdest alırken ağzına aldığı sudan kalan miktarın mideye ulaşması hâlinde orucun bozulmayacağı konusunda hadis (Dârimî, es-Sünen, Savm, 16) ve İslam âlimlerinin icmaı vardır.

Ayrıca, misvaktan bazı kırıntıların ve kimyevi maddelerin mideye ulaşması kaçınılmazdır. Hâl böyle iken Hz. Peygamberin (S.A.S.) oruçlu olarak misvak kullandığı, sahih hadis kaynaklarında yer almaktadır (Buhârî, Savm, 27; Tirmizî, Savm, 29). Diğer taraftan, "kesin olarak bilinen, şüphe ile bozulmaz." kaidesi gereğince, mideye bir şeyin ulaşıp ulaşmadığı konusundaki şüphe ile de oruç bozulmaz. Bu itibarla astımlı hastaların, rahat nefes almalarını sağlamak amacıyla ağza püskürtülen oksijenli ilaç, orucu bozmaz (DİYK 22. 09. 2005 tarihli karar).

525. Diş kanaması ve diş yarısından çıkan kanın tükürük ile yutulması orucu bozar mı?

Diş kanaması orucu bozmaz. Ancak çıkan kan, karıştığı tükürüğe eşit veya daha fazla olursa yutulması hâlinde oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir. Daha az miktarda olan kan ise dikkate alınmaz (Haddâd, el-Cevhera, I, 173).

526 Oruçluyken elle tatmin olan kimsenin orucu bozulur mu?

Oruçlu iken elle tatmin olmak orucu bozar, kazayı gerektirir. Bu fiili işleyen kimselerin bozmuş oldukları orucu kaza etmekle yetinmeyip ayrıca tövbe etmeleri de gerekir.

Oruç, nefsin isteklerinden bilinçli olarak uzak durma yönüyle bir irade eğitimidir. Nefsin isteklerinin kontrol altına alınmasında, ruhun arındırılıp yüceltilmesinde etkili bir yoldur. Şehvî arzularına mağlup olanların bu irade eğitimi başarısız oldukları ortaya çıkar.

Elle tatmin olmanın keffâreti gerektirmemesi, bu fiilin önemsiz bir günah olduğunu göstermez. Bilakis özürsüz olarak orucunu bozan kimseler büyük günah işlemiş olurlar (Zeylâi, Tebyin, I, 323; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 293).

527 Denize girmekle oruç bozulur mu?

Ağız ve burundan su kaçırmamak kaydıyla denize girmekle oruç bozulmaz. Fakat denize giren kimse, yüzme esnasında gelen dalgalar karşısında veya başka bir şekilde su yutabilir. Bu itibarla oruçlu iken denize girmekten kaçınmak daha ihtiyatlıdır.

528 Yıkanmak orucu bozar mı?

Ağız ve burnundan su girip de sindirim organına ulaşmadıkça oruçlu kimsenin yıkanması, orucuna zarar vermez. Nitekim Hz. Âişe ve Ümmü Seleme, Hz. Peygamberin (s.a.s.) Ramazan'da imsaktan sonra yıkandıklarını haber vermişlerdir (Buhârî, Savm, 25). Bu itibarla, ağız ve burundan mideye su kaçırmamak şartıyla oruçlu kişi yıkanabilir (el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 220).

529 Diş fırçalamak orucu bozar mı?

Boğaza su kaçırmadan ağız su ile çalkalamak orucu bozmadığı gibi diş fırçalamakla da oruç bozulmaz (el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 220). Bununla birlikte, diş macununun, misvak parçalarının veya suyun boğaza kaçması hâlinde oruç bozulur. Orucun bozulma ihtimali dikkate alınarak, dişlerin imsaktan önce ve iftardan sonra fırçalanması, oruçluyken fırçalanacaksa macun kullanılmaması uygun olur.

530 Kusmakla oruç bozulur mu?

Miktarı ne olursa olsun kendiliğinden gelen kusuntu orucu bozmaz. Aynı şekilde mideden ansızın ağza yükselip tekrar mideye dönen şeyler de oruca zarar vermez. Kişinin kendi isteği ile ağız dolusu kusması hâlinde ise oruç bozulur.

Hz. Peygamber (s.a.s.), "Oruçlu kimse kendisine hâkim olamayarak kusarsa ona kaza gerekmez. Her kim de kendi isteği ile kusarsa orucunu kaza etsin." (Ebû Dâvûd, Savm, 32; Tirmizî, Savm, 25) buyurmuştur.

Bununla birlikte, kustuğu için orucu bozuldu zannıyla yemeye içmeye devam eden kimsenin orucu bozulur. Böyle bir kimseye keffâret değil, gününe gün kaza gerekir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 332; el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 226).

531 Oruçlu kimse abdest alırken hataen boğazına su kaçırırsa orucu bozulur mu?

Orucun bozulması konusunda hata; abdest sırasında ağızını çalkalarken isteği dışında boğazına su kaçması örneğinde olduğu gibi, orucu bozan fiilin orucu bozma kasına dayalı olmayarak meydana gelmesidir. Orucu bozan fiilin hataen yapılması orucu bozar ve yalnızca kazayı gerektirir.

Hataen boğaza su kaçması, oruçlu bulunulduğu hatırda değilken meydana gelirse, unutarak yapılmış hükümünü alır ve oruç bozulmaz (el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 222). Bir sahâbî Resûlullah'a (s.a.s.), "Ey Allah'ın Resülü! Oruçlu iken unutarak yiyip içtim. Orucum bozuldu mu?" diye sormuş. Resûlullah (s.a.s.) da, "(Hayır bozulmadı) Allah seni yedirip içirdi." (Ebû Dâvûd, Savm 39) cevabını vermiştir.

Şafii mezhebine göre ise; abdest veya gusûl alırken ağız ve burna az miktarda alınan su, elde olmayarak boğazdan inerse oruç bozulmaz. Ancak serinlemek veya suyla oynamak ya da abdest ve gusûlde gereğinden fazla abartılı bir şekilde ağza ve burna su almak gibi meşru olmayan bir sebeple su boğazdan aşağı inerse oruç bozulur. Çünkü bu durumda oruçlu kişi kendisine emredilmeyen bir işi yapmıştır (Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 629-630).

532 Oruçlu kimse diş tedavisi yaptırabilir mi?

Sırf diş tedavisi sebebi ile oruç bozulmaz. Tedavinin ağrısız gerçekleşmesi için yapılan enjeksiyonlar da beslenme amacı taşımadığı için orucu bozmazlar. Ancak tedavi sırasında yapılan başka işlemler sebebi ile -mesela ağız su ile çalkalanırken- boğaza su, kan veya tedavide kullanılan maddelerden biri kaçarsa oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir.

KAZA, KEFFÂRET, FİDYE, İSKÂT-I SAVM

533. Kazaya kalan Ramazan oruçları nasıl tutulmalıdır? Belli bir sürede tutma zorunluluğu var mıdır?

Ramazan ayında tutulamayan oruçların ve başlanıp da bozulan oruçların kaza edilmesi gerekir. Kur'an-ı Kerim'de, "İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar." (Bakara, 2/184) buyurulmaktadır. Kaza oruçlarının aralıksız tutulması hakkında herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu oruçların, geciktirilmeden bir an önce tutulması uygun olur. Çünkü bu bir Allah hakkıdır, hemen yerine getirilmelidir. Ayrıca insanın ne zaman öleceği de belli değildir.

Ramazan orucunun kazası, oruç tutmanın haram olduğu günler dışında her zaman yapılabilir. Oruç tutmanın yasak olduğu günlerin başında bayram günleri gelir. Hz. Peygamber (s.a.s.), iki vakitte oruç tutulmayacağını bildirmiştir ki birisi Ramazan bayramının birinci günü, diğeri kurban bayramı günleridir (Buhârî, Savm, 66-67).

Hanefilere göre Ramazan oruçlarının kazası için bir zaman sınırlaması yoksa da mümkün olan ilk fırsatta bu oruçlar tutulmaya çalışılmalıdır (Kâsânî, Bedâi', II, 104). Şâfiilere göre ise bir Ramazan'da kazaya kalmış orucun, gelecek Ramazan'a kadar kaza edilmesi gerekir. Bir Ramazan'ın kaza borcu herhangi bir mazeret olmaksızın yerine getirilmeden, öteki Ramazan gelecek olursa, kaza borcuna ilaveten bir de fidyeye ödeme yükümlülüğü ortaya çıkar (Nevevî, el-Mecmû', VI, 364; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 645).

534. Geçmişe dönük kaza oruçları nasıl tutulmalıdır?

Ramazan Orucunu tutmakla yükümlü olduğu hâlde tutmamış veya bir mazeretten dolayı tutamamış kimseler; öncelikle tutmadıkları bu oruçların sayısını belirlerler ve bu oruçlarını, oruç tutmanın yasak olduğu bayram günlerinin dışındaki günlerde kaza ederler.

Tutulacak her kaza orucuna, "Zimmetimde borç kalan ilk orucun kazasına..." diye niyet edilmesi uygun olur. Zimmette kalan oruçların hesaplanması konusunda iki durum söz konusu olabilir:

a. Kişi mükellef olduğundan beri hiç oruç tutmamış olabilir. Bu durumda ergenlikten itibaren geçen her yıl itibarı ile bir kameri ay hesabı ile -ki, bu yirmi dokuz veya otuz gündür; ihtiyaten otuz gün tercih edilmesi uygundur- oruçlarını tutar.

b. Kişi mükellef olduktan sonra bazı oruçları kazaya bırakmış olabilir. Bu durumda mümkün merteye tutulmayan oruçların sayısı hesaplanıp gününe gün kaza edilir.

Orucunu mazeretsiz olarak terk eden kimselerin kaza yanında tevbe ve istiğfar etmesi de gerekir.

535. Bozulan vacip ve nafil oruçların kazası gerekir mi?

Nafil oruç, kişiye farz veya vacip olmadığı hâlde, gönüllü olarak Ramazan ayının dışında tutulan oruçtur. Nafil de olsa, başlanan bir ibadetin tamamlanması gerekir. Bu nedenle diğer nafil ibadetlerde olduğu gibi, bozulan nafil orucun da kaza edilmesi Hanefilere göre bir vaciptir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 271). Adak sebebiyle vacip olan orucun bozulması hâlinde de kaza edilmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 284-285).

536. Orucu bozup sadece kazayı gerektiren durumlar nelerdir?

Yolculuk, hastalık gibi meşru bir mazerete dayalı olarak bozulan orucun, sadece kazası gerekir. Ayrıca, abdest alırken boğaza su kaçması gibi kasıt olmaksızın yemek-içmek; çiğ pirinç gibi beslenme amacı ve anlamı taşımayan, yenilip içilmesi mûtat olmayan veya toprak gibi insan tabiatının meyletmediği şeylerin yenilip içilmesi orucu bozup, sadece kazasını gerektirir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 259, 267-270).

Keffâret ve adak oruçları ile nafil oruçların başlanıp bozulması durumunda kazâ edilmeleri gereklidir.

Ramazan'da bir mazeret olmaksızın tutulmayan oruçlar, gününe gün kaza edilir. Ancak mazeretsiz olarak Ramazan orucunu tutmamak büyük günahdır.

Şehvetin normal cinsel birleşme dışında tatmin edilmesi, ağza giren yağmur, kar veya dolunun istemeyerek yutulması, abdest alırken veya denizde yüzerken suyun istemeyerek yutulması, kasten ağız dolusu kusulması, bozulan orucun kaza edilmesini gerektirir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 256-259, 263).

İmsak vaktinin girip girmediği konusunda şüphesi bulunan kimse yiyip içmeye devam ederken o esnada ikinci fecrin doğmuş olduğu ortaya çıksa, oruç bozulur ve kazâ edilmesi gerekir. Aynı şekilde güneşin battığını zannederek iftar ederken güneşin henüz batmadığı anlaşılrsa yine kazâ gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 277-278).

Unutarak yiyip içtikten sonra orucunun bozulmuş olduğu zannıyla veya gece niyetlenemeyip gündüz niyetlendikten sonra, gündüz yapılan

bu niyetin niyet sayılmayacağı zannıyla günün geri kalan kısmında bilerek bir şey yiyip içmek veya cinsel ilişkide bulunmakla oruç bozulur ve kaza edilmesi gerekir.

537. Akşam ezanının yanlışlıkla bir iki dakika erken okunmasından dolayı orucunu açan kimsenin ne yapması gerekir?

Coğrafi irtifa farklarının etkisinden dolayı akşam namazı vaktinin girişi için takvimlerde belli bir muafiyet payı öngörülmüştür. Buna göre takvimin gösterdiği güneşin batma vaktinden iki-üç dakika önce akşam namazına başlanması veya iftar edilmesi halinde namaz ve oruç geçerli olur.

538. Oruçlu iken dokunmak veya kucaklamakla boşalmanın hükmü nedir?

Oruçlu olan kişinin eşini öpmesi, dokunması veya kucaklaması sonucu boşalma (inzal) olması durumunda oruç bozulur ve gününe gün kaza edilmesi gerekir.

Orucun bu şekilde bozulma tehlikesi olduğu için kendine güveni olmayan kimsenin oruçlu iken eşini kucaklaması veya öpmesi mekruhtur (Merğînâni, el-Hidâye, II, 256).

539. Orucu bilerek ve kasten bozmanın hükmü nedir?

Orucunu bilerek ve kasten bozmak, Ramazan'ın hürmetine saygısızlıktır ve büyük günahdır. Hz. Peygamber, orucunu bu şekilde bozanların keffâret ile yükümlü olacaklarını belirtmiştir (Buhârî, Savm, 30; Hibe 20; Nafakât, 13; Keffârâtü'l-eymân, 2-4; Müslim, Sıyâm, 81). Yine Hz. Peygamberin (s.a.s.) bildirdiğine göre oruç keffâreti, öncelikle bir köle azat etmektir, buna imkân bulunmadığında –ki günümüz şartlarında bu imkân fiilen ortadan kalkmıştır– iki kamerî ay veya 60 gün ara vermeksizin oruç tutmaktır. Buna da gücü yetmeyen kişi, 60 fakiri bir gün ya da bir fakiri 60 gün doyurur. Bu keffâretin yanında ayrıca, tövbe ile bozulan o orucun da kaza edilmesi gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 261-262).

540. Mesleği gereği sürekli olarak yolcu olan kişi namaz ve oruç ibadetlerini nasıl yerine getirebilir?

Dinen yolcu konumunda bulunan kimseler farz namazları kısaltarak kılarlar. Yolculuk hâli, Ramazan orucunun ertelenmesi için de bir ruhsat sebebidir. Mazeret devam ettiği sürece ruhsatlar da devam eder. Sürekli mazereti bulunan kişiler, mazeretleri ortadan kalkınca, zamanında tu-

tamadıkları Ramazan oruçlarını kaza ederler. Kur'an-ı Kerim'de, "Kim de hasta veya yolcu olursa, oruç tutmadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun." (Bakara, 2/185) buyurulmaktadır.

Buna göre sürekli yolculuk hâlinde olan kimseler namazlarını ertelenmeden kısaltarak kılarlar, Ramazan oruçlarını ise mümkün olduğunca tutmaya çalışırlar. Zira ilgili ayette "Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." (Bakara, 2/184) buyurulmaktadır.

Fakat buna güç yetirilemezse oruç, uygun zamanda kaza edilmek üzere yolculuk süresince ertelenebilir.

541. Keffâret orucu tutan bir kimse yolculuğa çıktığında, keffâret orucuna ara verebilir mi?

Başlanan bir Ramazan orucunu meşru bir mazeret olmaksızın bilerek bozan bir kimsenin gücü yetmesi hâlinde peş peşe iki kamerî ay veya altmış gün keffâret orucu tutması gerekir. Kadınların âdet hâlleri hariç hiçbir sebeple keffâret orucuna ara verilmez. Sefer ve benzeri bir sebeple ara verilmesi hâlinde daha önce tutulmuş olan oruçlar nafîle yerine geçer. Keffâret borcundan kurtulmak için ara vermeksizin belirtilen gün sayısınca oruç tutulmalıdır (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 278).

542. Oruç keffâreti tutan bir kadın âdet dönemi esnasında tutamadığı günler için ne yapmalıdır?

Keffâret orucu ara vermeden tutulmalıdır. Ancak kadınların keffâret orucu tutarken araya giren âdet günleri bunun dışındadır. Çünkü onlar bu günlerinde oruç tutamazlar, âdet hâlleri bitince ara vermeden, keffârete kaldıkları yerden devam ederler. İki ayı tamamlarlar. Şayet âdetin dışındaki bir sebeple ara verilerse, keffâret orucuna baştan başlamaları gerekir (İbn Nüceym, el-Bahr, IV, 115).

543. Birden fazla oruç bozan kimsenin bu oruçların her biri için ayrı ayrı keffâret tutması gerekir mi?

Farklı Ramazan aylarında da olsa ödenmemiş birden fazla keffâret borcu bulunan kimsenin, başlayıp bozduğu bütün oruçlar için bir keffâret ödemesi (peş peşe iki kamerî ay veya altmış gün oruç tutması) yeterlidir. Ayrıca bozduğu her orucu kaza etmesi gerekir. Ancak keffâretin ödenmesinden sonra başlanıp bozulan oruçlar için yeni bir keffâret gerekir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 261).

544. Tutmadığı oruçları kaza etmeden oruç tutamayacak hâle gelen kimse ne yapmalıdır?

Fakihlerin çoğunluğu, “Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumu kadar fidye öder.” (Bakara, 2/184) âyetinden hareketle, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden ölüm döşeğine düşmüş kimselerin oruç borçları için fidye ödenmesi vasiyetinde bulunmalarının müstehap olacağını söylemişlerdir. Eğer vasiyet etmişse mirasçılardan malının üçte biri oranında bu vasiyeti yerine getirirler (Merğînâni, el-Hidâye, II, 270; bkz. Serahsi, el-Mebsût, III, 100; Ibn Kudâme, el-Muğni, IV, 399-400).

Fidye, ölenin bıraktığı maldan techiz, tekfin masrafları ve borçları çıkarıldıktan sonra, kalan malın üçte birinden verilir. Şayet fidye üçte birden çok tutarsa, fazla olan kısım ancak varislerinin rızası ile ödenebilir (Ibn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 407).

Şâfi mezhebine göre ise bir kimse imkânı olduğu hâlde fidyeyi vermeden ölürse, vasiyete gerek olmaksızın bıraktığı mirastan ödenir. Zira onun fidye ödemesi, hasta ve yolcunun orucu kaza etmesi gibidir (Nevevi, el-Mecmû', VI, 259).

545. Ramazan orucu tutmaya başlayan bir kimse daha sonraki günlerde oruç tutmaktan vazgeçerse ne gerekir?

Ramazan ayında her günün orucu başlı başına müstakil bir ibadettir. Bundan dolayı her gün için oruç tutmaya niyet etmek gerekir. Dolayısıyla bir günün orucundaki bozukluk, diğer günün sıhhatine engel olmaz.

Bu itibarla Ramazan orucu tutmaya başlayan bir kimse daha sonraki günlerde mazeretsiz olarak oruç tutmaktan vazgeçerse, sadece tutmadığı günlerin orucunu kaza etmesi gerekir, keffâret gerekmez. Zira keffâret, oruç tutmamanın değil, orucu bozmanın cezasıdır.

Ancak Ramazan orucunun mazeretsiz olarak tutulmaması büyük günah olup, kazasıyla birlikte tövbe etmek de gerekir. Ayrıca Ramazan'dan sonra tutulan oruç, Ramazan'da tutulan orucun sevabını karşılamaz (Ibn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 377). Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde, Ramazan'da mazeretsiz olarak tutulmayan bir günün orucunun sevabını, bir sene boyu tutulan orucun sevabının karşılamayacağını belirtmiştir (Ebû Dâvûd, Savm, 38; bkz. Buhârî, Savm, 29).

546. Fidye ne demektir, nerelerde gerekir?

Fidye, bir kimseyi bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmak için ödenen bedel demektir. Dini bir terim olarak ise, oruç ibadetinin eda

edilememesi sebebiyle veya hac ibadetinin edası sırasında işlenen birtakım kusurların giderilmesi için ödenen maddi bedeli ifade eder.

Kur'an-ı Kerim'de, “Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumu fidye öder.” (Bakara, 2/184) buyrulmaktadır. Buna göre ihtiyarlık ve şifa ümidi olmayan bir hastalık sebebiyle oruç tutamayan kimse, daha sonra bu oruçları kaza etme imkânı bulamazsa, her gününe karşılık bir fidye öder (Serahsi, el-Mebsût, III, 100; Ibn Kudâme, el-Muğni, IV, 395-397).

Öte yandan Şâfilere göre Ramazan ayının kaza borcu herhangi bir mazeret olmaksızın yerine getirilmeden, öteki Ramazan gelecek olursa, kaza borcuna ilaveten bir de fidye ödeme yükümlülüğü ortaya çıkar (Nevevi, el-Mecmû', VI, 364; Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 645).

Şâfi mezhebinde fidye ödeme yükümlülüğünün ortaya çıktığı bir diğer mesele de gebe ve emzikli kadınlarla ilgilidir. Emzirme ve hamilelik sebebiyle çocuğunun sağlığı hakkında endişe duyan annelerin, oruç tutamadıkları günleri hem kaza etmeleri hem de fidye vermeleri gerekir. Fakat çocuk hakkında değil de kendileri hakkında endişe ederlerse o zaman sadece kaza gerekir (Nevevi, el-Mecmû', VI, 267).

Hac ve umre ile ilgili görevler yerine getirilirken meydana gelen bazı eksiklikler için uygulanması gereken maddi yapının da fidye kapsamına girer (Bakara, 2/196).

Bir fidye, bir kişiyi bir gün doyuracak yiyecek miktarı veya bunun ücretidir. Bu da “sadaka-i fitır” ile aynı miktarı ifade eder. Bu, fidyenin asgari ölçüsüdür. İmkânı olanların daha fazla vermesi daha iyidir (Bakara, 2/184; Merğînâni, el-Hidâye, II, 270).

547. Oruç fidyesi nasıl ödenir?

Oruç fidesinin tutarı fitır sadakası kadardır. Bu fidyeler Ramazan'ın başlangıcında verilebileceği gibi, Ramazan'ın içinde veya sonunda da verilebilir. Fidyelerin tamamı bir fakire topluca verilebileceği gibi, ayrı ayrı fakirlere de verilebilir. Bu durumda olan kimseler, fidye vermeye gücü yetmiyorsa Allah'tan bağışlanmalarını isterler.

Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar ile iyileşme ümidi olmayan hastalar, ileride tutabilecek duruma gelirlerse, fidyelerini vermiş bile olsalar tutamadıkları oruçları kaza etmeleri gerekir (Kâsânî, Bedâi', II, 105; Merğînâni, el-Hidâye, II, 270). Önceden verdikleri fidyelerin hükmü kalmaz, bunlar nafile bağış/sadaka sayılır.

548. Oruç fidyesi kimlere verilebilir?

Oruç fidyesi, tıpkı fitır sadakasında olduğu gibi onları verecek kişinin bakmakla yükümlü olmadığı yoksul müslümanlara verilir. Fitır sadakası ve oruç fidyesini vermek durumunda olan kimsenin bunlardan doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanmaması esastır. Zekât için de aynı kural geçerlidir. Bu sebeple bir kimse zekâtını, fitır sadakasını ve fidyesini kendi usûl (üst soy) ve fûrûna (alt soy) veremez. Usûl, bir kimsenin anası, babası, dede ve nineleri; fûrû ise, çocukları, torunları ve onların çocuklarıdır.

Yine, bir kimse hanımına zekât, fitre ve fidyesini veremeyeceği gibi, hanımı da kocasına bunları veremez. Çünkü aralarında menfaat ilişkisi vardır.

Bunların dışındaki kardeş, teyze, dayı, amca, hala ve onların çocukları, gelin, damat, kayınpeder ve kayınvalide gibi akrabalar zengin değilse kendilerine zekât, fitre ve fidye verilebilir (Zeylai, Tebyîn, I, 301).

549. Oruç tutacak gücü olduğu hâlde tutmayan bir kimse, bu oruçlarının fidyesini vererek oruç borcundan kurtulmuş olur mu?

Oruç için fidye verilmesi, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlı kimseler ile iyileşme ümidi olmayan hastalar için geçerlidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahabenin uygulaması, fidyeden bahseden âyetteki "oruç tutmakta zorluk çekenler." (Bakara, 2/184) ifadesinin yalnızca yukarıda sayılan kimseleri kapsadığını göstermektedir. Buna göre, oruç tutmaya gücü yettiği hâlde tutmayan veya geçici bir sebeple tutamayan kimseler hakkında fidye hükmü yoktur (Müslim, Sıyâm, 149,150).

Mazeretsiz oruç tutmayanların, tutmadıkları oruçları kaza etmeleri ve mazeretsiz tutmadıkları oruçlar için tövbe istiğfar etmeleri gerekir. Ayrıca, oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlılar ile iyileşme ümidi olmayan hastalar, fidye vermiş bile olsalar, ileride tutabilecek duruma gelirlere tutmadıkları oruçları Hanefîlere göre kaza etmeleri gerekir. Önceden verdikleri fidyeler oruç borcunu düşürmez (Kâsânî, Bedâi', II, 105; Merğînânî, el-Hidâye, II, 270).

550. Fidye verme gücü olmayan kişiler ne yapmalıdırlar?

Senenin hiçbir mevsiminde oruç tutamayacak kadar yaşlı olan (pîr-i fânî) kimselerin, maddî durumları uygunsa Ramazan'ın her bir günü için bir fakire fidye (yani bir fitre) vermeleri gerekir. İyileşme umudu olmayan hasta da bu hükme tâbidir (Bakara, 2/184).

Fidye verecek gücü olmayanlar ise, fidyeden sorumlu olmazlar (İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 396). Ancak kasten tutmadıkları oruçların uhrevî sorumluluğunu taşırlar. Bu durumda olanların yapabileceği Cenab-ı Hak'tan bağışlanma dilemektir.

551. İskât-ı savm ne demektir?

İskât-ı savm, ölünün üzerindeki oruç borçlarını düşürmek demektir. İskât, kişinin sağlığında çeşitli sebeplerle eda edemediği oruç, adak, keffâret gibi dinî mükellefiyetlerinin, ölümünden sonra fidye ödenerek düşürülmesi, böylece o kişinin bu tür borçlarından kurtulması anlamını taşır.

Ölünün üzerinden, sağlığında mazereti sebebiyle tutamadığı oruç borçlarının düşürülmesi için fidye verilmesi hususu, âyet ile sabittir. Kur'an-ı Kerim'de, "Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir yoksul doyumuna yetecek kadar fidye öder." (Bakara, 2/184) buyrulmaktadır.

Bu âyetin hükmüne göre, oruca dayanamayan veya sağlık mazeretleri sebebiyle Ramazan'da ve diğer zamanlarda oruç tutmaktan aciz olan kimselerin, her bir oruç günü için fidye ödemeleri gerekir.

Ayette, hayatta olup oruç tutmaya sağlığı imkân vermeyenlerin fidye vermeleri söz konusu edilmektedir. Hayatta iken imkân buldukları hâlde oruç tutmadan ölenler için oruç keffâreti ödenip ödenemeyeceği konusu âlimler arasında tartışmalıdır.

Fakihlerin çoğunluğu, yukarıdaki âyet-i kerimeden hareketle, mazeretli veya mazeretsiz oruç tutmamış ve kaza etmeden vefat etmiş olan kimselerin oruç borçları için de fidye ödeneceğini, hatta bu kimselerin bu konuda vasiyette bulunmaları gerektiğini ifade etmişlerdir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 270). Çünkü fidyenin gerekçesi, oruç tutmaktan aciz olmaktır. Ölen kimse de oruç tutmaktan mutlak surette acizdir. O hâlde bunların durumu, tutamadıkları oruca karşı fidye vermeleri nass ile sabit olan kişilerin durumuna kıyas edilebilir (Serâhsî, el-Mebsût, III, 100; İbn Kudâme, el-Muğnî, IV, 395-396). Başta Şâfiî mezhebi olmak üzere bazı görüşlere göre ise bir kimse imkân olduğu hâlde fidyeyi vermeden ölürse vasiyete de gerek olmaksızın bıraktığı mirastan ödenir. Zira onun fidye ödemesi, hasta ve yolcunun orucu kaza etmesi gibidir (Nevevî, el-Mecmû', VI, 259).

RAMAZAN ve ORUÇLA İLGİLİ DİĞER KONULAR

552. Televizyon, radyo veya başka bir cihazdan mukabele dinlemekle hatim yapılmış olur mu?

Televizyon, radyo veya başka bir cihazdan okunan bir mukabeleyi takip etmek sevaptır. Hatim, Kur'an'ın başından sonuna kadar okunarak bitirilmesidir. Kişi okunan mukabeleyi sadece dinlemekle Kur'an dinlemiş olur. Hatim yapmış olmak için Kur'an'ın bizzat tilavet edilmesi/ okunması gerekir. Ancak kişi mukabeleyi takip esnasında aynı zamanda okursa hem dinlemiş hem de hatim yapmış olur.

553. Ramazan ayını ve bayramı başka ülkelerde geçirenler, o ülkelerin hesapları Türkiye'ye göre farklı olması hâlinde bayramlarını Türkiye'ye göre mi, buldukları ülkeye göre mi yapmalıdırlar?

Fakihlerin çoğunluğunca tercih edilen görüşe göre; kamerî aylar, hilalin güneş battıktan sonra, yeryüzünün herhangi bir yerinden görülmesiyle başlar (Buhârî, Savm, 5, 11).

Günümüzde ayın, hilal hâlinde nerede ve ne zaman görülebileceği, hatasız olarak hesapla tespit edilebilmektedir. Yurdumuzda ve İslam ülkelerinin çoğunda takvimler bu hesaplamalara göre düzenlenmekte; Ramazan ve bayramlar da buna göre belirlenmektedir. Az sayıda bazı İslam ülkeleri ise, kamerî aybaşlarının tespitinde, ayın hilal şeklinde gökyüzünde görülebilecek hâlde bulunması zamanını değil, kavuşum anını veya hilalin kendi ülkelerinde de görülmesini esas almaktadırlar. İslam âleminde zaman zaman bizden bir gün önce veya bir gün sonra oruca başlayan ve bayram yapan ülkelerin bulunması bu sebeptir. Bu tür içtihat farklılığından doğan uygulamalar kimsenin ibadetine zarar vermez. Bu nedenle başka bir ülkede bulunan bir müslüman, bayramını bulunduğu ülkeye göre yapar. Bayram coşkusunu, bulunduğu yerdeki müslüman kardeşleriyle birlikte yaşar.

554. Uçakla seyahat eden oruçlu kişi iftarını nereye göre yapar?

Seyahate çıkan kişilerin, imsak ve iftarları buldukları yere göre yapmaları gerekir. Uçakla seyahat eden oruçlu kişiler de, uçuş esnasında uçağın üzerinde bulunduğu yere göre imsak ve iftar yapmalıdırlar. Ancak çok hızlı uçaklarla kıtalar arası yolculuk yapılması durumunda, imsak ile iftar arasında süre, anormal ölçüde kısa veya uzun olabilmektedir. Bu durumda,

yolculuk yapacak kişi orucunu kazaya bırakabilir. Ancak oruca başlamış ise, bir takdir yaparak (mesela imsaka başladığı yere göre) iftar edebilir.

555. Ramazan ayında lokanta işletmek caiz midir?

Ramazan ayında hasta, yolcu vb. oruç tutmama ruhsatına sahip kimseler oruçlarını daha sonraki bir zamanda tutabilirler (Bakara, 2/185; İbn Mâce, Sıyâm, 11-13). Mazereti sebebiyle oruç tutamayanların yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için Ramazan ayında lokantaların vb. yerlerin açık olmasında dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Ayrıca lokanta sahibi, oruç tutmayanların niçin oruç tutmadıklarını bilmek zorunda değildir. Fakat hem oruç tutanlara saygı için hem de yeni yetişmekte olan çocuk ve gençlerin, Ramazan gününde oruç tutulmayıp aleni yemek yenilmesinin olağan bir şey olduğu gibi bir izlenime kapılmaları için mazeretli de olsa, yiyip içenlerin bunu açıktan yapmamaları uygun olur. Lokanta sahipleri de gerekli tedbirleri alarak böyle algılamalara fırsat vermemeye özen göstermelidirler.

556. İftar ile sahur arasında cinsel ilişki caiz midir?

Oruç, imsak (feci-i sâdık) vaktinden güneşin batımına kadarki süre içinde yeme, içme ve cinsel ilişkiden, ibadet niyetiyle uzak durmaktır. Yani oruç gündüz tutulur. Ramazan geceleri için hiçbir yasak söz konusu değildir. Dolayısıyla iftar ile sahur arasında yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmada bir sakınca yoktur. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı." (Bakara, 2/187)

557. Ramazan'da oruçlu iken gündüzü uyuyarak geçirmenin oruca zararı var mıdır?

Orucun sahih/geçerli olması için, "oruç tutmaya niyet etmiş ve orucu bozacak şeylerden kaçınmış olmak" şarttır. Gündüzleri az veya çok uyumak, orucun sıhhatine zarar vermez. Orucun vereceği sıkıntılardan uzak kalmak ve onları hissetmemek kastıyla, gerekli olmadığı hâlde Ramazan günlerinde uzun süreli uyumanın, orucun hikmetiyle bağdaşmayacağı da unutulmamalıdır.

558. Oruçlunun orucu bozmamakla birlikte dinen yasak olan bir fiili işlemesi, mesela kumar oynaması orucuna zarar verir mi?

Müslüman her zaman ve her yerde haramlardan sakınmalı, başta oruç olmak üzere ibadet yoğunluğuyla geçeri Ramazan ayında ise daha

RA'ya başlamış
tehdit.
5'
17

Orucu bozan şeyler arasında kumar oynamak uçlu kimsenin tüm günahlardan sakınarak uygun hareket etmesi gerekir. Hz. Peygamber: "Her kim yalan söylemeyi ve yalanla amel yemesini içmesini bırakmasına Allah'ın hiçbir

...n konuşmaktan ve yalanla iş yapmaktan ...n kumar oynamak vb. haram şeylerle uğraşmaktan da uzak durması gerekir.

559. Kutuplarda yaşayan insanlar oruçlarını nasıl tutarlar?

Namaz ve oruç gibi vakte bağlı ibadetlerin vakitlerinin tamamının veya bir kısmının teşekkül etmediği kutup bölgelerinde bu ibadetler, vakitlerin normal teşekkül ettiği en yakın bölgenin vakitleri veya diğer şer'î kıstaslar dikkate alınarak takdir yoluyla edâ edilir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, II, 18-23). Hz. Peygamber kıyamet yaklaşımında günlerin uzayacağını, bir günün bir yıl, bir günün bir ay, bir günün de bir hafta kadar süreceğini söyledikten sonra o günlerde namazların takdir edilerek yani kıyaslamalar ve ölçümlerle vakitleri öngörüp/belirleyip buna göre kılınacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Melâhim, 14).

560. Oruca başlamak için hilalin görülmesi şart mıdır?

Kamerî aylar, adından anlaşıldığı gibi başlangıcı ve bitişi gökyüzündeki ayın hareketlerine göre belirlenen aylardır. Ramazan orucu, Ramazan ayında tutulduğundan ve Ramazan ayı da ay takvimine göre her sene değiştiğinden, oruca başlayabilmek için öncelikle, Ramazan ayının başladığını tespit etmek gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Hilali (Ramazan hilalini) görünce oruca başlayınız ve hilali (Şevval hilalini) görünce bayram ediniz. Hava bulutlu olursa içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayınız." (Buhârî, Savm, 5, 11; Müslim, Sıyâm, 3-4, 7-9) buyurmuştur.

Bu hadis ilk bakışta hilali çıplak gözle görmedikçe oruca başlanmayacağı ve bayram edilmeyeceği fikrini uyandırmaktadır. Konu ile ilgili diğer rivayetler değerlendirildiğinde, bu hadislerin amacının günün şartları içinde en uygun uygulamanın öğretilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s.), "Biz ümmî bir toplumuz; hesap ve okuma yazma bilmeyiz. Şunu biliriz ki ay, ya 29 ya 30'dur." (Buhârî, Savm, 13; Müslim, Sıyâm, 15; Ebû Dâvûd, Savm, 4) buyurarak, kamerî aybaşlarının

belirlenmesinde hesap yöntemine de başvurulabileceğine işaret etmiş olmaktadır.

Çıplak gözle görülsün ya da görülemesin, ay mutat hareketlerine devam etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de güneş ve ayın bir hesaba göre hareket ettiği (Rahmân, 55/5), bunların, diğer fonksiyonlarının yanında aynı zamanda birer hesap ölçüsü kılındığı (En'âm, 6/96), yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için aya menziller tayin edildiği (Yûnus, 10/5), gökler ve yer yaratıldığı zaman on iki ay meydana gelecek şekilde bir nizam konduğu (Tevbe, 9/36), ayın yeryüzünden hilal şeklinde başlayıp kademe kademe farklı şekillerde görülmesinin insanlar ve hac için vakit ölçüleri olduğu (Bakara, 2/189) ifade edilmektedir.

Buna göre Hz. Peygamber (s.a.s.), kamerî aybaşlarının belirlenmesi konusunda çıplak gözle görmeyi, başvurulacak yegâne yöntem olduğu için değil, belki o günkü şartlar içinde en sağlıklı sonuç veren yöntem olduğu için öngörmüştür. Hilali gözlemlemenin amacı Ramazan ayının girip girmediğini belirlemektir. Bu sebeple, hilali çıplak gözle görme dışında, bizi bu amaca ulaştıracak başka yöntemlerden yararlanmak da mümkündür.

Bugün, insanoğlunun ulaştığı teknolojik gelişmişlik, ayın hareketleri konusunda en ince ayrıntıyı bile izleme imkânı sunmaktadır. Artık ince astronomik hesaplar yoluyla, gelecek birkaç yıllık namaz vakitlerini gösteren takvimleri hazırlama imkânı bile doğmuştur. Dolayısıyla kamerî ayların başlangıçlarını hesap yöntemiyle belirlemek meşrudur.

561. İtikâf nedir, nasıl uygulanır, kadınlar da itikâf yapabilir mi?

Dinî bir terim olarak itikâf akıl sağlığı yerinde ve ergenlik çağına gelmiş bir müslümanın beş vakit namaz kılınan bir mescitte ibadet/Allah'a yakınlık elde etme niyetiyle bir süre durması demektir. İtikâfa giren kimse, camide yer, içer, uyur ve ihtiyacı olan şeyleri mümkün olduğu takdirde camide tedarik eder. Tuvalete gitmek, abdest almak ve gerekli olduğunda gusletmek gibi tabii ihtiyaçları için ise camiden dışarı çıkabilir. Bulunduğu camide cuma namazı kılınıyorsa, cuma namazını kılmak üzere başka bir camiye gidebilir. Cenaze namazı için ise dışarı çıkamaz. Kendisine veya malına bir zarar geleceği korkusuna kapılması ya da zorla çıkarılması hâlinde başka bir camiye gitmek üzere içerisinde bulunduğu cami veya mescidden çıkabilir. Bu zorunlu hâllerin dışında camiden çıkarsa itikâfı bozulur (Merğînânî, el-Hidâye, II, 291-293).

Hız. Peygamberin (s.a.s.) Ramazan'da ve özellikle bu ayın son on gününde itikâfta bulunduğunu bildiren birçok hadis-i şerif vardır (Buhârî, İtikâf, 1; Müslim, İtikâf, 1-5; Ebû Dâvûd, Ramazân, 3; Savm, 77).

Nafile olan itikâfın en azı bir gündür. Ebû Yusuf en az süreyi, bir günün yandan fazlası olarak belirlerken İmam Muhammed itikâf için bir saati de yeterli bulur (Merğînânî, el-Hidâye, II, 290). Yukarıda izah edildiği şekli ile camide itikâf erkeklere mahsustur. Kadınlar ise evlerinin namaz kılmak üzere belirledikleri bir yerinde itikâfta bulunabilirler (Merğînânî, el-Hidâye, II, 291).

Şâfiî mezhebine göre ise, mescid dışında itikâf caiz değildir. Kadın, kocasından izin alarak mescitte itikâf yapar. Zira Hz. Peygamberin (s.a.s.) eşlerinin mescidde itikâfa girdikleri rivayet edilmiştir (Müslim, İtikâf, 6). Bu mezhebe göre itikâf sırasında oruçlu bulunmak da şart değildir (Şirâzi, el-Mühezzeb, I, 350; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 658-662).

HAC ve UMRE

HAC ve UMRE

HAC, FARZİYYETİ ve ÇEŞİTLERİ

562. Hac kimlere farzdır?

Hac, İslam'ın beş temel esasından biri olup bedenî ve malî yönü olan bir ibadettir. Sağlık, servet ve yol emniyeti yönünden (Tirmizî, Hac, 4) haccetme imkânına sahip (Kâsânî, Bedâi', II, 120), hür, (İbn Ebû Şeybe, el-Musannef, V, 518) akıl sağlığı yerinde ve bülûğ çağına erişmiş müslümanlara farzdır (Merğînânî, el-Hidâye, II, 296; Kâsânî, Bedâi', II, 120; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 456). Bu şartları taşıyan kişinin, imkân elde edince, geciktirmeden bu farzı yerine getirmesi gerekir. Hayatında bir defa hac yapmış olan müslümanın bir daha haccetmesi gerekmez (Müslim, Hac, 412); ancak nafîle olarak hac yapabilir (Ebû Dâvûd, Menâsik, 1). Günümüzdeki kota sınırlamaları sebebiyle müracaat ettiği hâlde kur'ada ismi çıkmadığı için hacca gidemeden ölen kimseler, hacca yol bulamadığı için gidemediğinden dolayı borçlu olarak ölmüş olmaz.

Kendisine hac farz olan kimsenin, haccını bizzat eda etmekle yükümlü olması için, sağlıklı olması, tutukluluk veya yurt dışına çıkma yasağı gibi bir engelinin bulunmaması ve yolun güvenli olması şarttır (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 435-438). Hac yolculuğuna katlanamayacak, ya da fiilen haccemeyecek derecede hasta olanlar ile yaşlılar, hac kendilerine farz olsa bile, eda ile yükümlü değildirler. Bu durumda olanlar şartları oluştuğu takdirde bizzat haccederler. Eğer şartlar oluşmazsa kendi yerlerine bedel göndererek hac yaptırırlar (Merğînânî, el-Hidâye, II, 482). Hacca yazılıp da kur'ada ismi çıkmadığı için gidemeyen kişiler için bu da bir mazerettir.

563. Hacc-ı ekber ve hacc-ı asğar ne demektir?

"Hacc-ı ekber" ifadesi Kur'an-ı Kerim'de, "Hacc-ı ekber gününde, Allah ve Resûlü'nden bütün insanlara bir bildiridir." (Tevbe, 9/3) şeklinde geçmektedir.

dir. Bu ayetteki hacc-ı ekberin hangi anlamda olduğu konusunda farklı görüşler vardır (Kur'an Yolu, II, 724). Genel kabul gören görüşe göre, Hac mevsimi dışında Kâbe'ye yapılan ziyarete (umreye) hacc-ı aşgar; hac mevsiminde yapılan ziyarete de hacc-ı ekber denir. Bayramın birinci gününe de "hacc-ı ekber" denilir (Zeylaî, Tebyîn, II, 33). Hz. Ali (r.a.), "Resûlullah'a (s.a.s.) el-haccü'l-ekber hangi gündür? diye sordum; 'Bayramın ilk günüdür.' buyurdular." demiştir (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an, 10).

Halk arasında ve bazı kaynaklarda arefe günü veya kurban bayramının birinci gününün cumaya rastladığı dönemde yapılan hacca, "hacc-ı ekber" denildiğine dair bir anlayış vardır. Ancak bunun güçlü bir dayanağı yoktur.

564. Hac ayları hangileridir?

Hac ayları, hicrî takvimdeki Şevvâl ve Zilkâ'de aylarının tamamı ile Zilhicce ayının ilk 10 günüdür. Bu zamanlara hac ayları denmesi, hac menâsikinin bu aylardan herhangi birinde bitirilebilmesi açısından değil, haccın şartı olan ihrama Şevvâl'den itibaren girilebilmesi bakımındandır. Bu süre içerisinde ihrama girerek, haccın iki temel rûknünden biri olan ve sadece Zilhicce'nin dokuzuncu günü öğle vakti ile onuncu günü fecri sâdik arasında yapılabilen Arafat vakfesini yapan kimsenin haccı geçerli olur. Haccın diğer rûknü olan ziyaret tavafi ise kurban bayramı günlerinde eda edilmekle birlikte, bugünlerde yapılamaz ise, cezasını yerine getirmek kaydıyla, daha sonra da yapılabilir ve bu tehir, o seneki haccın geçersiz sayılmasına sebep olmaz (Kâsânî, Bedâf, II, 132-133).

565. Hac yapan kimsenin bütün günahlarının affedileceğine dair rivayetler sahih midir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), "Kim Allah için hacceder de (Allah'ın rızasına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı hariç) annesinden doğduğu günkü gibi (günahlarından arınmış olarak hacdan) döner." (Buhârî, Hac, 4; Müslim, Hac, 438; Nesâî, Menâsikü'l-hac, 4) buyurmaktadır. Bu hadis muteber hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bu ve benzeri hadisleri gerçek anlamında anlamak mümkün olduğu gibi, hac ibadetinin önem ve faziletini vurgulamak ve bu vecibeyi ifaya teşvike yönelik olarak değerlendirmek de mümkündür. Bir başka hadiste; "Hacılar ve umre yapanlar Allah'ın (evinin) ziyaretçileridir. Kendisine dua ederlerse dualarına icabet eder, O'ndan bağışlanma dilerlerse onları bağışlar." (İbn Mâce, Menâsik, 5) buyurulmaktadır. Benzer ifadeler başka ibadetlerle ilgili olarak

da kullanılmıştır. Mesela "Beş vakit namaz, cumadan cumaya (kılınan cuma namazı), Ramazan'dan Ramazan'a (tutulan Ramazan orucu), büyük günahlardan uzak kalındığı sürece, arada işlenen küçük günahların bağışlanmasına vesiledir." (Müslim, Tahâret, 16; İbn Hanbel, el-Müsned, XV, 106); "Her kim Ramazan'ı (farz olduğuna) inanarak ve ecrini de umarak oruçla geçirirse, daha önce işlediği günahları bağışlanır." (Buhârî, İman, 28; Savm, 6; Leyletü'l-Kadr, 1; Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 175; Ebû Dâvûd, Ramazan, 1; Tirmizî, Savm, 1) buyurulmuştur.

Bu hadislerden anlaşılması gereken; – namaz, oruç, zekât gibi farzları terk etmek; içki, kumar, zina, hırsızlık, adam öldürme gibi haramları işlemek anlamına gelen büyük günahlardan uzak kalındığı sürece– küçük günahların belirtilen iyi ameller vesilesiyle affedileceğidir.

Kişilerin namaz, oruç, zekât borçlarını kaza etmeden, kul haklarını ödemediği veya helalleşmeden bir hac yapmakla tamamen günahsız olacağını düşünmek, çok da doğru görünmemektedir. Ayrıca büyük günahlar ancak tevbe ve istiğfarla bağışlanabilir.

566. İmkân bulup Kâbe'yi gören veya umre yapan kişiye hac farz olur mu?

Haccın farz olması için belli zamanda ve hac farzasının ifa edileceği yerlerde bulunma imkânına sahip olmak gerekir (Kâsânî, Bedâf, II, 120). Bu iki şarttan biri eksik olursa kişiye hac farz olmaz. Dolayısıyla hac mevsiminde değil de başka bir vakitte Mekke'de bulunan bir kimse hac mevsimi başlamadan oradan ayrılmak zorunda kalır ve hac vaktinde tekrar gitme imkânı bulamazsa, sırf Mekke'de bulunmuş olmasından dolayı kendisine hac farz olmaz (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 626, 627). Kâbe'yi gören kimse eğer hac mevsimine kadar orada kalma imkân ve fırsatı bulursa, orada kalır ve haccını yapar.

567. Hac ibadetinin ifası için nisap miktarı mala sahip olma şartı var mıdır?

Bir insana haccın farz olması için zekât verecek konuma gelmesi şart değildir. Borcu ve aile fertlerinin her türlü ihtiyacı dışında hacca gidip gelecek kadar parası, malı mülkü ve imkânı bulunan kimseye, haccın farz olması için gerekli olan diğer şartları da taşıyorsa hac farz olur (Kâsânî, Bedâf, II, 120, 122). Bir sahâbînin, "Hac yapmayı farz kılan şey nedir?" şeklindeki sorusuna Hz. Peygamber (s.a.s.), "Azık ve binit." cevabını vermiştir (Tirmizî, Hac, 4). Dolayısıyla bir kimsenin asli ihtiyaçları, varsa borcu ve bakmakla yükümlü olduğu insanların nafakası dışında hacca gidip gele-

ceği sürede kendisine yetecek kadar yeme, içme ve barınma giderleriyle yol parasına sahip olması durumunda kendisine hac yapmak farz olur. Ayrıca nisap miktarı mala sahip olması gerekmez.

568. Hacca gittiği takdirde çocuklarını bırakacak güvenli bir yeri olmayan kimse hacca gitmek zorunda mıdır?

Kendisine hac farz olan kimse, çocuklarını bırakacak hiçbir güvenli yer bulamaması hâlinde bu imkânı elde edinceye kadar hacca gitmekle mükellef olmaz. Böyle bir kimse imkân bulduğu ilk fırsatta gecikmeden bu görevini yerine getirmelidir.

569. Borçlanarak hacca gitmek doğru mudur?

Bir müslümanın hac ibadetiyle yükümlü olması için sağlık ve servet yönünden haccetme imkânına sahip, hür, akıl sağlığı yerinde ve bülûğ çağına erişmiş olması gerekir (Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 435-438). Bu itibarla maddi yönden haccetme imkânına sahip olmayan kişilerin borçlanarak hacca gitmeleri gerekmez. Ancak, borçlanarak hacca gitmeleri hâlinde, hac ibadeti geçerli olur ve kendilerinden hac sorumluluğu da düşer.

Diğer taraftan, hacın farz olması için gerekli şartları taşıdığı hâlde, hac mevsiminde hazır parası bulunmayan ve borç aldığı takdirde bunu daha sonra ödeme gücüne sahip olan kişilerin, bu görevi bir an önce ifa etmeleri için, borç alarak hacca gitmeleri uygun olur.

570. Evlenme çağında bekâr çocuğu bulunan kişi hacca gitmeyi erteleyebilir mi?

Sağlık ve servet yönünden haccetme imkânına sahip, hür, akıl sağlığı yerinde ve bülûğ çağına erişmiş müslümanların, ömürlerinde bir defa haccetmeleri farzdır (Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 434). Bu şartları taşıyan kişinin, imkân elde edince, geciktirmeden bu farzı yerine getirmesi gerekir. Bu itibarla, kişinin evlenme çağında bekâr çocuğu da bulunsa, bu şartları taşıması hâlinde hac etmesi farzdır. Hacca gitmeyip de, hac parasını çocuğunu evlendirmek için kullanırsa, hac yükümlülüğü üzerinden kalkmaz.

571. İfrad haccı ne demektir ve nasıl yapılır?

İfrad haccı, aynı yılın hac mevsimi içinde umre yapılmaksızın eda edilen hacdir. İfrad haccı yapmak isteyen kişi, hac mevsimi içinde; Mekke'de ikamet ediyorsa, bulunduğu yerde, mikât dışından geliyorsa mikâtta sadece hacca niyet ederek ihrama girer. Mekke'ye varınca kudüm tavafını

yapar, ihramdan çıkmaz. Arafat ve Müzdelife vakfelerini yapıp, bayram günü Akabe cemresine taş atar sonra tıraş olarak ihramdan çıkar. Daha sonra, ziyaret tavafını ve sa'yı yapar, cemreleri taşlar. İfrad haccı yapan kimsenin kurban kesmesi gerekmez (Merğînâni, el-Hidâye, II, 322 vd.).

572. Temettu haccı ne demektir ve nasıl yapılır?

Temettu haccı, aynı yılın hac mevsiminde önce umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra yeniden hac için ihrama girilerek yapılan hacdir. Temettu haccı yapmak isteyen kişi, mikâtta veya daha öncesinde umreye niyet ederek ihrama girer, Mekke'ye vardıktan sonra umre yapar. Sonra tıraş olup ihramdan çıkar. Böylece umresi tamamlanmış olur. Arafeden bir gün önce hac için ihrama girer. Haccını eda ettikten sonra ihramdan çıkar. Temettu haccı yapanların şükür kurbanı kesmesi vaciptir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 380).

573. Kıran haccı ne demektir, nasıl yapılır?

Kıran haccı, aynı yılın hac mevsiminde umre ve hacın ikisine birden niyet edilip ihrama girilerek tek ihramla yapılan hacdir. Kıran haccı yapmak isteyen kişi, mikâta varınca veya daha varmadan umre ve hacın her ikisine birden niyet ederek ihrama girer. Umreyi yaptıktan sonra, ihramdan çıkmayıp, aynı ihramla haccı da eda eder, sonra ihramdan çıkar. Kıran haccı yapanların şükür kurbanı kesmesi vaciptir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 369 vd.; Mevsili, el-Ihtiyâr, I, 498).

574. Temettu haccı yapacak kişinin, umreyi yapıp ihramdan çıktıktan sonra hac ihramına girinceye kadar başka bir umre yapması caiz midir?

Temettu haccı yapan kişinin, hacdan önce yaptığı ilk umreden sonra umre yapamayacağını söyleyen fakihler varsa da, bazı Hanefi eserlerinde, kurban bayramı günleri dışındaki diğer günlerde umre yapmanın caiz olduğu hükmüne istinaden, temettu haccı yapan bir kişinin, ihramdan çıktıktan sonra nafîle tavaf yapabileceği gibi umre de yapabileceği belirtilmektedir (İbn Âbidîn, Minha II, 389; İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, III, 564). Ancak, özellikle, kurban bayramının yaklaştığı günlerde, izdihama yol açma tehlikesi bulunup Harem bölgesine yeni gelen hacıların umrelerini yapmalarını sıkıntıya sokacaksa, temettu haccı yapanların ikinci bir umre yapmaması daha uygun olur. Bunun yerine çokça tavaf yapmaları tavsiye edilir.

575. Kudüm tavafını yapan kişi, bu haccını temettu veya kırana çevirebilir mi?

Hanefî, Şâfiî ve Mâlikîlerin de içinde bulunduğu çoğunluğa göre ifrad haccına niyet eden ve kudüm tavafını yapan kişi bu haccını Temettu veya Kıran'a dönüştüremez.

Hanbelî mezhebine göre ise bu durumdaki kişi haccını Temettu veya kırana dönüştürebilir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 333, 335).

576. Kıran haccına niyet eden kişi, tavaf ve sa'y yapmadan niyetini değiştirip temettu haccına dönüştürebilir mi?

Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre kıran haccına niyet eden kişi bu haccını temettu haccına dönüştüremez. Hanbelî mezhebine göre ise dönüştürebilir (Bkz. İbn Rüşd, Bidâye, I, 333, 335).

577. Temettu haccı için umreye niyet eden kişi, haccını kırana dönüştürebilir mi?

Hanefî mezhebine göre umre için ihrama giren kişi, en az dört şavt tavaf yapmadan hacca da niyet ederse haccı, kırana dönüşmüş olur. Ancak dört şavt yaptıktan sonra hacca da niyet ederse niyeti geçersiz olup haccı temettu olarak devam eder (Zeylai, Tebyîn, VI, 8).

Şâfiî mezhebine göre umre niyetiyle ihrama giren bir kimse henüz tavafa başlamadan hacca da niyet edebilir ve bu durumda yaptığı hac kıran haccına dönüşür. Ancak bir adım bile olsa tavafa başlamışsa bu durumda ayrıca hac için niyet edemez. Ettiği takdirde bu niyeti geçersiz olur (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, III, 323).

Malikî mezhebine göre ise temettu haccına niyet eden kişi, ihramdan çıkmadan önce niyetini değiştirip kıran haccına dönüştürebilir (Karâfi, ez-Zehîra, III, 289).

578. Temettu veya Kıran haccına niyet eden bir kimse kurban kesme imkânına sahip olduğu hâlde bunun yerine oruç tutabilir mi?

Temettu veya Kıran haccına niyet eden bir kimse kurban kesme imkânına sahip olduğu hâlde bunun yerine oruç tutamaz. Hatta bu imkânı bulamayıp oruç tutmuş olan bir kimse Eyyam-ı nahr denilen kurban kesme günlerinde bu imkânı elde ederse, ayrıca kurban kesmesi de gerekir. Eyyam-ı nahr'dan veya tıraş olduktan sonra bu imkânı elde ederse; orucu yeterli olup kurban kesmesi gerekmez (Kâsânî, Bedâi', II, 173).

579. Cidde mîkâtın içinde midir, âfâkiler Cidde'de ihrama girebilir mi?

Mîkâtın dışında kalan belde ve ülkelerde oturanlara "âfâkî" denir. Âfâkîlerden, hac veya umre yapmak maksadıyla Hicaz'a gidenler için, geldiği bölge veya ülkeye göre ihrama girme yerleri bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından belirlenmiştir. "Mîkât" denilen bu yerler beş tanedir. İbn Abbas'ın (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.), Medîneliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karnü'l-menâzil'i ve Yemenliler için Yelemlem'i mîkât olarak belirledi. Bunlar, belirtilen bölge veya ülke yönünden gelen diğer belde yolcuları için de mîkâttır." (Buhârî, Hac, 7-13, Cezâu's-Sayd, 18; Müslim, Hac, 11-18; Ebû Dâvûd, Menâsik, 9; Nesâî, Menâsik, 17-23). Başka bir hadiste buna Iraklılar için "Zâtu ırk" ilave edilmiştir (Ebû Dâvûd, Menâsik, 8). Eğer hac veya umre yolcusunun yolu, bu noktalardan geçmiyorsa buraların hizalarında ihrama girilir.

Cidde, ulemanın cumhuruna göre Hil'den (mîkât içinden) sayılmaktadır (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 482, 625). Buna göre âfâkiler Cidde'de ihrama giremez. İster deniz yoluyla, ister hava yolu ile gelsinler, kuzey ve batı istikametinden gelenler Cuhfe hizasını geçmeden ihrama girmelidirler.

İHRAM ve MİKÂT

580. İhram namazının hükmü nedir?

İhrama giren kişinin iki rekât ihram namazı kılması sünnettir. Şayet kerâhet vakti ise, ihram namazı kılınmamalıdır. Mîkât mahallinde unutulmuş olarak kılınmaması hâlinde Mekke'ye geldikten sonra da kılınabilir. Ancak maddi bir ceza gerekmez. İçinde bulunulan vaktin namazını kılmak da bu iki rekât namazın yerine geçer. Bu namazın ilk rekâtında Fâûha'dan sonra "Kâfirûn", ikinci rekâtında ise "İhlas" sûrelerinin okunması faziletlidir (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 246).

581. Her umre için mîkâta gitmek gerekir mi?

Bir kimsenin umresini tamamladıktan sonra yeni bir umre yapabilmek için tekrar Harem bölgesi hudutları dışına çıkarak orada ihrama girmesi gerekir. Bu konuda en çok bilinen yer, Hz. Âişe Mescidi'nin bulunduğu Ten'im'dir (Kâsânî, Bedâi', II, 167).

582. İhramsız olarak Mekke'ye girmenin hükmü nedir?

Hanefî mezhebine göre ne maksatla olursa olsun, Şâfiî mezhebine göre ise hac veya umre yapmak amacıyla Harem bölgesine girmek iste-

yen kişinin, mikattan ihramlı geçmesi gerekir. Hac veya umreye giderken sebebi ne olursa olsun ihrama girmeksizin mikât sınırından geçen kişi, henüz hac menâsikinden birine başlamadan önce geri dönüp afâkiler için olan bir mikât mahallinden ihrama girerek tekrar içeri girerse bir ceza gerekmez. Geri dönmezse, bulunduğu yerden ihrama girer ve bir koyun veya keçi kurban eder (Kâsânî, Bedâ'î, II, 164-165; Nevevî, el-Mecmû', VII, 10-14). Buna ceza hedyi denir. Bu tür kurbanlar Harem sınırları içinde kesilmek kaydıyla, kurban bayramı günlerinde kesilebileceği gibi diğer günlerde de kesilebilir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 492-493; Nevevî, el-Mecmû', VII, 499).

583. Mekke'ye ihramlı olarak girmelerine izin verilmeyen kişilerin, mikât mahallinde elbiselerini çıkarmadan ihrama niyetlenip, Harem bölgesine elbiseli girmeleri hâlinde kendilerine ne gerekir?

Mekke'ye ihramlı olarak girmelerine izin verilmeyen şoför vb. kişilerin, mikât mahallinde elbiselerini çıkarmadan hac veya umre yapmak amacıyla niyet edip telbiye getirerek Harem bölgesine girmeleri durumunda öncelikli olarak elbiselerini çıkarıp ihram bezlerine bürünmeleri gerekir. Ancak ihrama girdikten sonra elbiseli olarak geçirdikleri süre bir gündüz veya bir gecelik (yaklaşık 12 saat veya daha çok) bir zamanı kapsıyorsa, ceza olarak dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir. Şayet bundan daha az bir süre elbiseli olarak kalmışlarsa, bir sadaka-i fitır vermeleri gerekir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 164-165). Şâfiî mezhebine göre ise, ceza olarak bir dem gerekir. Buna imkân bulunamazsa sırasıyla üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme cezaları söz konusu olur (Nevevî, el-Mecmû', VII, 14-19; bkz. Dimyâtî, Hâşiyetü'l-âneti't-tâlibin, I, 137, II, 543).

584. Umre ihramına girdiği hâlde, henüz tavaf ve sa'y yapmadan mazeretsiz olarak bir gündüz veya gece süresince elbise giyen kişinin ne yapması gerekir?

Bu durumdaki kişinin, öncelikle elbiselerini çıkartıp ihram bezlerine bürünerek tavaf ve sa'yini yapması gerekir. Ancak ihramlı iken bir gündüz veya gece süresince elbise giymiş olduğu için ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 488, 577).

Şâfiî mezhebine göre ise, muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir. Cezanın gerekmesi için bir günün veya gecenin geçmesi gerekmez (Nevevî, el-Mecmû', VII, 383; İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 381-382).

585. İhramlı kimsenin dikişli elbise veya iç çamaşırını giymesi durumunda ne yapması gerekir?

İhramlı kimsenin bir gündüz veya bir gece süreyle dikişli elbise veya iç çamaşırını giymesi durumunda dem yani küçükbaş hayvan kurban etmesi gerekir. Giyim süresi bir gündüz veya bir geceden az olursa sadaka-i fitır verir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 488, 577). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre elbise giyen kişi, süresine bakılmaksızın dem, üç gün oruç ve altı fakire sadaka vermekten birisini seçmekte muhayyerdir. Cezanın gerekmesi için bir günün veya gecenin geçmesi gerekmez (Nevevî, el-Mecmû', VII, 383; İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 381-382).

586. Hasta olduğu için tavaf ve sa'y yapmadan bir gün süreyle elbise giymiş olan kişinin ne yapması gerekir?

Hasta olduğu için elbise giyen kişi, iyileşir iyileşmez tekrar ihram bezlerine bürünerek tavaf ve sa'yini yapar. Bu durumdaki kişi bir küçükbaş hayvan kesmek, üç gün oruç tutmak veya altı fakire sadaka vermek seçeneklerinden birini tercih eder (Mevsîlî, el-İhtiyâr, I, 506; Şirbîni, Muğnî'l-Muhtâc, I, 754; İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 151-152, 385).

587. İhramdan çıkma aşamasına geldiği hâlde tıraş olmadan elbise giyen kişiye ne gerekir?

İhramdan çıkmak için saç tıraş olmak gerekir. İhramdan çıkma aşamasına geldiği hâlde tıraş olmadan elbise giyen kişi, ihram yasağı işlemiş olur. Eğer elbise giymesi bir gündüz veya bir gece devam etmişse dem; giyim süresi bir gün veya bir geceden az olursa bir fitre miktarı sadaka vermek gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 488, 577).

Şâfiî mezhebine göre ise, muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 367-368, 383; İbn Kudâme, el-Muğnî, V, 381-382).

588. Hac için ihrama girdikten sonra hac menâsikinden hiçbirini yapmadan tıraş olan kimsenin ne yapması gerekir?

Hac için ihrama girdikten sonra hac menâsikinden hiçbirini yapmadan tıraş olan kişi, tıraş olmakla ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse saçının tamamını veya en az dörtte birini tıraş etmişse, dem (koyun veya keçi kesmek); daha azını tıraş etmişse, sadaka-i fitır gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 579, 580).

Şâfiî mezhebine göre ise, muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 367-368, 371, 376; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

589. İhramlı iken tıraş olan veya kasık ve koltuk altlarındaki tüyleri temizleyen kişiye ne gerekir?

Hanefî mezhebine göre ihramlı iken tıraş olan veya koltuk altı ya da kasıklardaki tüyleri temizleyen kişiye ceza olarak dem (bir koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 502).

Şâfiî mezhebine göre ise böyle bir kişi muhayyerlik haklarından yararlanıp; dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fakire sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 247, 367-368, 371, 376; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

590. İhramdan çıkacak konuma gelen bir kimseyi ihramlı olan bir kişi tıraş edebilir mi?

Hac veya umrede ihramdan çıkacak duruma gelen bir kimse kendisi tıraş olup ihramdan çıkmadan, ihramlı ya da ihramsız başka birisini tıraş edebilir ve bundan dolayı bir ceza gerekmez. Fakat ihramda olup henüz menâsikini bitirmeyen ve dolayısıyla ihramdan çıkma aşamasına gelmeyen bir kimsenin, ister ihramlı olsun, ister ihramsız olsun, başka birini tıraş etmesi caiz değildir. Tıraş ederse -tıraş edilen kimsenin emriyle olsun olmasın- tıraş edenin bir fitre miktarı sadaka, tıraş edilen ihramlıya ise küçükbaş hayvan kurban etmesi (dem) gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 400).

Şâfiî mezhebine göre ise, ihramdan çıkma aşamasına henüz gelmemiş olan bir kimse, ihramsız kimseleri tıraş ettiği takdirde bir şey gerekmez. Fakat ihramlı bir kimseyi tıraş ederse fideye ödemesi gerekir. Eğer tıraş edilen kişi kendisinden talep etmişse fideyeyi tıraş edilen şahıs öder. Fideye dem, üç gün oruç veya altı fitre miktarı sadakadan birisidir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 344-345; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 386).

591. İhramlı iken sakal tıraşı olan kişinin ne yapması gerekir?

Hanefî mezhebine göre ihramlı iken sakal tıraşı olan kişiye ceza olarak dem (küçükbaş hayvan kesmesi) gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 579). Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre böyle bir kişi, dem, üç gün oruç ve altı fakire sadaka vermekten birisini seçmekte muhayyerdur (Nevevî, el-Mecmû', VII, 247, 367-368, 372; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

592. Vakti geldiğinde sakal tıraşı ile ihramdan çıkılır mı?

İhramdan çıkmak için saç tıraşı olmak gerekir. Bunu yapmadan önce sakalın tıraş edilmesiyle kişi ihramdan çıkmış olmaz; sakalın tamamının veya en az dörtte birinin tıraş edilmesi hâlinde dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 579, 580).

Şâfiî mezhebine göre ise böyle bir kimse muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 367-368, 372; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 381-382).

593. İhramlının saç kremi vb. şeyleri kullanmasının hükmü nedir?

İhramlı kimsenin vücuduna, saç, sakal gibi bir uzvunun tamamına, süslenmek ya da güzel görünmek için krem, yağ, jöle, saç kremi, briyantın sürmesi ya da kına, saç boyası ve benzeri şeylerle boyaması durumunda kendisine dem (koyun veya keçi); bir uzvun tamamına değil de bir kısmına bunu uygulaması hâlinde de bir fitre miktarı sadaka vermesi gerekir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 501).

Şâfiî mezhebine göre ise, kına için herhangi bir ceza gerekmezse de diğerleri için ceza gerekir ve bu durumdaki kişi muhayyerlik haklarından yararlanarak dem (koyun veya keçi kesme); üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme cezalarından herhangi birini tercih edebilir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 383).

Tedavi için sürülen ilaç, merhem veya kokusuz krem ve yağlar için ise bir şey gerekmez.

594. İhramlının tırnak kesmesinin veya kopmak üzere olan bir tırnağı koparmasının hükmü nedir?

İhramlı kişinin tırnaklarını kesmesi yasaktır. Şayet tırnağını keserse, ceza gerekir; cezası ise kestiği miktara göre değişir. Şöyle ki; bir defada (aynı anda ve aynı yerde) bütün tırnakları veya bir elin yahut bir ayağın tırnaklarının tamamını kesme durumunda bir dem (koyun veya keçi) gerekir. Bir elin veya ayağın tırnaklarının tamamı kesilmeyip bir kısmı kesilirse, kesilen her bir tırnak için sadaka verilir. El ve ayaklardan her birinin tırnaklarının tamamı, ayrı ayrı yerlerde ve zamanlarda kesilirse, her biri için ayrı ceza gerekir. Eğer verilmesi gereken sadaka toplamı, bir koyun veya keçi bedelini aşarsa, her tırnak için bir sadaka yerine, istenirse tamamı için bir dem (koyun veya keçi) kesilebilir. Kendiliğ-

den kopan veya kırılan tırnakların koparılması ya da kesilip atılması ise cezayı gerektirmez (Serahsî, el-Mebsût, IV, 77; Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 502).

595. Hacda kurban kesmeden önce tıraş olana ceza gerekir mi?

Hacda Akabe cemresine taş atmak, kurban kesmek ve tıraş olmak arasında sırayı gözetmenin hükmü imamlar arasında ihtilafıdır. Bu sıraya uymak, Ebû Yûsuf ve Muhammed ile diğer mezhep imamlarına göre sünnettir. Bu sıraya uyulmaması hâlinde herhangi bir ceza gerekmez. Günümüzdeki zorluklar dikkate alındığında bu görüşle amel etmenin uygun olacağı söylenebilir. Ebû Hanife'ye göre ise bu tertibe uyulması vaciptir, dolayısıyla sıralamanın bozulması, dem gerektirir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 480, 505).

596. Umre tavafını yapıp sa'yini tamamlamadan tıraş olup ihramdan çıkan kişinin ne yapması gerekir?

Umre yapmak üzere niyet edip ihrama giren ve umre tavafını yaptıktan sonra sa'y yapmadan tıraş olan kişi, Hanefî mezhebine göre ihramdan çıkmış olur. Fakat umrenin sa'yini yapar. Ancak umrenin sa'yini ihramlı olarak yapmak vacip olduğundan, kendisine dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 504).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise, sa'y umrenin rükünlerinden biri olduğu için, kişi sa'y yapmadan tıraş olmakla ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Bu durumda yapması gereken, şayet elbise giymişse tekrar ihram bezlerine bürünerek umrenin sa'yini yapmak ve ondan sonra tıraş olarak ihramdan çıkmaktır. Ayrıca bu kişi ihramdan çıkma vakti gelmeden (sa'yden) önce tıraş olduğu ve elbise giydiği için kendisine iki ceza gerekir. Ceza konusunda ise muhayyerlik hakkından yararlanarak ya iki dem, ya altı gün oruç veya on iki fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 366).

597. Tavaf yapmaksızın sa'y yapan ve tıraş olup ihramdan çıkan kimsenin ne yapması gerekir?

Henüz tavaf yapmadan sa'y yapan ve tıraş olan kimsenin sa'yi geçerli değildir. Zira sa'yin geçerli olabilmesi için muteber bir tavaftan sonra yapılmış olması gerekir (Kâsânî, Bedâr, II, 134). Dolayısıyla bu durumdaki kişi ihramdan çıkmış olmaz; ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse önce tavafını yapar, sonra sa'yini tekrarlar, daha sonra ihramdan çıkar. Ayrıca ihramdan çıkma vakti gelmeden tıraş olarak ihram yasağı işlediğinden dolayı da kendisine dem (koyun veya keçi kesmek) gerekir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 502).

Şâfiî mezhebine göre ise muhayyerlik haklarından yararlanıp; ceza olarak bir dem (koyun veya keçi kesme), üç gün oruç tutma veya altı fitre miktarı sadaka verme seçeneklerinden birini tercih edebilir (Nevevi, el-Mecmû', VII, 247, 367-368).

598. Tavaf ve sa'y yapmadan tıraş olup ihramdan çıkan kimsenin ne yapması gerekir?

Tavaf ve sa'y yapmadan tıraş olan kimse ihramdan çıkmış olmaz, ihram yasağı işlemiş olur. Böyle bir kimse işlediği ihram yasağı (tırnak kesmek, elbise giymek, tıraş olmak, koku sürünmek, cinsel ilişki vb. gibi) hangi cezayı gerektiriyorsa onu öder (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 502). Ayrıca elbise giymişse bunları çıkarıp ihram bezine bürünüp tavafını ve sa'yini yapması gerekir.

599. İhramlı kimse banyo yaparken ve çamaşır yıkarken sabun veya deterjan kullanabilir mi?

İhramlı kimse için bir organının tamamına veya daha az kısmına güzel koku sürmek yasaktır ve ceza gerektirir. Bir organının tamamına veya birden çok organa sürdüğünde, toplamı bir organa varacak şekilde koku sürerse dem (küçükbaş hayvan) kesmesi, daha az bir yere sürerse sadaka vermesi gerekir (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 499-501). Ancak çamaşır yıkarken koku bırakmayan cinsten sabun ve deterjan kullanabilir. Banyo yaparken de kokulu olmayan sabun ve şampuan kullanabilir. Kokusu kalıcı olan sabun kullanırsa, yukarıda belirtilen cezayı ödemesi gerekir.

600. Umrenin tavaf ve sa'yini yapıp tıraş olmayı unutan kimse ne yapmalıdır?

Umre için ihrama girip tavaf ve sa'y yaptıktan sonra tıraş olmayı unutan kişinin, hatırladığı anda hemen tıraş olması gerekir. Şayet bu süre içinde ihlal ettiği ihram yasakları varsa, ihlal edilen yasağın durumuna göre gerekli olan cezayı öder.

601. Tavaf ve sa'yi yapıp tıraş olmayı geciktiren kişiye herhangi bir ceza gerekir mi?

Tavaf ve sa'yi yapıp tıraş olmayı geciktiren kişinin ihramlılık hâli devam eder. Dolayısıyla tıraş oluncaya kadar geçen süre içinde ihram yasakları da devam eder. Kişi bu süre zarfında herhangi bir ihram yasağını çiğnemezse bir ceza gerekmez. Fakat bir ihlal söz konusu ise, ihlalin türü ve miktarına göre gerekli olan cezayı öder.

602. İhramlı kişinin giymesi gereken ayakkabı nasıl olmalıdır? Ökçesi kemerli terlik giyebilir mi?

İhramlı kişi ayakların üzerindeki çıkıntıyı örtmeyen terlik ve benzeri bir şey giyer. Ökçesi kemerli terlik de giyebilir. Böyle bir ayakkabı giyme imkânı olduğu hâlde normal ayakkabı giymek mekruhtur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 499-500).

603. Kıran haccına niyet etmiş olan kimse, ihram yasağı işlediği takdirde ne ceza gerekir?

Kıran haccı yapan bir kimseye, ihram yasaklarından birini işlemesi hâlinde Hanefî mezhebine göre biri umrenin, diğeri de haccın ihramı için iki ceza gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 455). Şafilere göre tek ceza yerlidir.

Cezanın niteliği işlenen yasağa göre değişir.

TAVAF ve SA'Y

604. Tavaf nedir ve kaç çeşit tavaf vardır?

Bir hac terimi olarak tavaf, Hacer-i Esved'in hizasından başlanarak ve Kâ'be sola alınarak etrafında yedi defa dönmek demektir. Bu dönüşlerin her birine şavt denir. Tavafin, Kâ'be'nin etrafında yapılması gerektiği şu âyet-i kerimeden anlaşılmaktadır: "Ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler." (Hac, 22/29)

Hükümü itibarıyla farz, vacip, sünnet ve nafîle olmak üzere dört çeşit; yapılışı itibarıyla "kudüm", "ziyaret", "veda", "umre", "nezir", "nafîle" ve "tahiyye" olmak üzere yedi çeşit tavaf vardır. Hükümleri ve isimleri farklı olsa da bu tavafların hepsinin yapılışları, farzları (şartları ve rükünleri), vacipleri ve sünnetleri aynıdır.

Yapılışı itibarıyla tavaf çeşitleri:

a) Kudüm Tavafi: "Kudüm", sözlükte bir yere gelmek veya varmak anlamına gelir. Bir hac terimi olarak, "ifrad haccı" yapanların Mekke'ye vardıklarında yaptıkları ilk tavaftır. Bu tavafin yapılması sünnettir. İfrad haccı niyetiyle ihrama giren ancak Mekke'ye uğramadan doğrudan Arafat'a çıkan kimseler ile Arafat vakfesinden önce âdetleri kesilmeyen kadınların kudüm tavafi yapmaları gerekmez.

b) Ziyaret Tavafi: Ziyaret veya diğer adıyla ifâza tavafi, haccın rükünüdür. "Ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler." (Hac, 22/29) âyetinde kastedilenin, bu tavaf olduğu hususunda fakihler arasında görüş birliği vardır.

Ayette geçen "Tavaf etsinler." emri genel bir ifade olduğu için, Mekkeli olan ve olmayan her hacı adayının mutlaka bu tavafi yapması gerekir. Ziyaret tavafinin geçerli olması için;

- 1) Arafat vakfesinin yapılmış olması,
- 2) Belirli vaktinde yapılması şarttır.

Ziyaret tavafinin vakti, kurban bayramının ilk günü; Hanefî mezhebine göre, fecr-i sâdığın doğması ile, Şafîî ve Hanbelî mezheplerine göre gece yarısından sonra, Mâlikî mezhebine göre ise güneşin doğması ile başlar. Ancak bu tavafin birinci bayram günü Akabe cemresi taşlanıp, kurban kesip, tıraş olduktan sonra yapılması daha faziletlidir. Cumhura göre, ziyaret tavafinin son vakti için bir sınırlama yoktur. Ömrün sonuna kadar yapılabilir. Ancak tavaf etmeden memleketine dönen kişinin, geri dönüp tavafini yapması ve ceza olarak bir küçükbaş hayvan kesmesi gerekir (Said b. Abdülkadir, el-Muğni, s. 170-172).

c) Veda Tavafi: Âfâkî (mikât sınırları dışından gelen) hacıların Mekke'den ayrılmadan yapmaları gereken son tavaftır. Buna sader (ayrılma) tavafi da denir. Veda tavafi, haccın aslı vaciplerinden biridir. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sizden biri son olarak Kâbe'yi ziyaret etmeden ayrılmamın." (Müslim, Hac, 379) buyurmuştur. Âdetli olup, âdeti bitmeden Mekke'den ayrılmak zorunda olan veya lohusa olan kadınlar veda tavafi yapmazlar ve kendilerine bir şey gerekmez (Serahsî, el-Mebsût, III, 195; İbn Nüceym, el-Bahr, II, 377).

d) Umre Tavafi: Umre tavafi bütün mezheplere göre umrenin farzlarından biridir. Umre tavafinin vakti, umre ihramına girilmesinden sonra başlar. Son vakti için bir sınır yoktur. Umre ihramında iken herhangi bir vakitte yapılabilir.

e) Nezir (Adak) Tavafi: Kâbe'yi tavaf etmeyi adayan kimsenin bu adasını yerine getirmesi vaciptir. Nezredilen tavaf belli bir zaman ile kayıtlanmış ise bu kayda uyulması gerekir.

f) Nafîle Tavafi: Mekke'de bulunulan süre içinde farz ve vacip tavaflar dışında yapılan tavaflara nafîle (tatavvu) tavaf denir.

Sahabeden Abdullah b. Abbas, tâbiünden Atâ b. Ebî Rebah, Said b. Cübeyr ve Mücâhid b. Cebr'in görüşlerine göre; Mekkeli olmayanların Mekke'de buldukları süre içinde Mescid-i Haram'da nafîle namaz kılmaktan çok, nafîle tavaf yapmaları daha faziletlidir. Mekkeli olmayanların Mekke'de buldukları sürece nafîle umre yerine nafîle tavaf yapmayı tercih etmeleri uygun olur (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, III, 516, 517).

g) Tahiyetü'l-mescid Tavaflı: Kudüm, ziyaret, umre, veda ve nezir tavaflı yapmak durumunda olmayan kimselerin Mescid-i Haram'a her gittiklerinde, mescidi selamlama olarak "Tahiyetü'l-mescid tavaflı" yapmaları müstehaptır. Yukarıda sayılan tavaflardan birinin yapılması hâlinde bu tavaflı, "Tahiyetü'l-mescid tavaflı" yerine de geçer (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 454).

605. Harem-i Şerif'e girip çıkarken veya tavaflı yaparken eli kadına değen kimsenin abdesti bozulur mu?

Harem-i Şerif'e girip çıkarken kadın ve erkeklerin, birbirlerine ellerinin değmesinden dolayı abdestleri bozulmaz (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 54).

606. Tavaflı namazını kılmadan birkaç defa tavaflı yapmak doğru olur mu?

Tavaflı namazı Hanefilere göre vaciptir. Ancak tavaflı'nın vacibi olmayıp, haccın müstakil vaciplerinden olduğu için, kılınmaması tavaflı'nın sıhhatine mani değildir. Peş peşe birden fazla tavaflı yapan kimsenin her bir tavaflı'nın arkasından iki rekât tavaflı namazı kılması gerekir. Tavaflı namazı kılmadan iki tavaflı peş peşe yapmak Hanefilere göre mekruhtur (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 356). Şâfilere göre ise bunun bir sakıncası yoktur (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 54).

607. Tavaflı esnasında abdesti bozulan kişinin ne yapması gerekir?

Tavaflı esnasında abdestli olmak Hanefilere göre vacip, diğer mezheplere göre rükün yani farzdır. Abdestsiz olarak tavaflı yapan kişinin Mekke'den ayrılmamışsa tavaflı iade etmesi icap eder, memleketine dönmüşse dem gerekir (Kâsânî, Bedâi', II, 130; Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 503-505). Tavaflı esnasında abdesti bozulan kişi, tavaflı bırakıp abdest alarak kaldığı yerden tavaflı devam eder, dilerse tavaflı baştan başlayarak yeniden yapabilir (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 509, 510).

Diğer mezheplere göre ise abdestsiz yapılan tavaflı geçersiz olup, bu şekilde yapılan tavaflı mutlaka iade edilmelidir (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 706).

608. Umre tavaflı yaparken abdesti bozulan, fakat abdestinin hangi şavtta bozulduğunu bilmeden hem tavaflı hem de sa'yî tamamlayan kimsenin ne yapması gerekir?

Tavaflı'nın abdestli olarak yapılması ve sa'yî'nin de muteber (ceza gerektirmeyen) bir tavaftan sonra yapılmış olması gerekir. Abdestsizliğin hangi şavtta meydana geldiği bilinmediğinde abdestsizlik hâli ilk şavta ham-

ledilir. Bu durumda kişi abdest alarak tavaflı ve sa'yî iade eder. İade etmediği takdirde Hanefilere göre dem gerekir (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 503). Şâfi mezhebine göre ise abdestsiz yapılan tavaflı geçersiz olmakla birlikte, sa'yî yaparken abdestli olmak sünnettir. Şâfilere göre, abdestsiz yapılan tavaflı mutlaka iade edilmelidir (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 706).

609. Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaflı namazı kılınabilir mi?

Hanefî mezhebine göre tavaflı yapıldıktan sonra kerâhet vakti değilse, ara vermeden tavaflı namazı kılmak efdaldır. Mekruh vakitlerde ise daha sonraya tehir edilir (Haddâd, el-Cevhera, I, 83). Şâfi mezhebine göre ise tavaflı namazının kerâhet vaktinde kılınmasında hiçbir sakınca yoktur (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 57).

610. Namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaflı yapılabilir mi?

Namaz kılınması mekruh olduğu vakitlerde tavaflı yapılabilir, bunun hiçbir sakıncası yoktur (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 57). Ancak Hanefilere göre bu tavaflı'nın namazını söz konusu vakitte kılmak mekruhtur (Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 135).

611. Sabah namazından sonra tavaflı namazı kılınır mı?

Hanefî mezhebine göre namaz kılınması mekruh olan vakitlerde tavaflı namazı kılmak mekruhtur. Dolayısıyla sabah namazından sonra tavaflı namazı kılmak mekruhtur. Tavaflı namazını kılmak için güneş doğduktan sonra kerâhet vaktinin çıkması beklenmelidir (Serahsî, el-Mebsût, I, 150; Merğînânî, el-Hidâye, I, 267). Diğer mezheplere göre her an tavaflı namazı kılınabilir.

612. Tavaflı namazı nerede kılınır?

Tavaflı namazının Makâm-ı İbrahim'de kılınması efdal olmakla birlikte, tavaflı edenlere eziyet vermemek bakımından imkân nisbetinde Harem'in içinde uygun bir yerde kılınması da mümkündür (Kâsânî, Bedâi', II, 148). Buna da imkân bulunamazsa bu namaz, Harem'in dışında da kılınabilir. Bu itibarla tavaflı namazını Makâm-ı İbrahim'de kılmaya çalışarak tavaflı edenlere engel teşkil etmekten sakınılmalıdır.

613. Sa'yîden sonra kılınması gereken bir namaz var mıdır?

Hac ve umre sa'yînden sonra kılınması gereken bir namaz yoktur.

614. Geçerli olmayan bir tavaftan sonra sa'y yapan kimsenin ne yapması gerekir?

Sa'y müstakıl bir ibadet değildir. Muteber bir tavaftan sonra yapılmaz. Bu itibarla, sa'yin geçerli olmaması durumunda geçerli bir tavaftan sonra yeniden yapılması gerekir (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 250; Maverdi, el-Hâvi, IV, 157).

615. Sa'y esnasında abdesti bozulan kişi ne yapmalıdır?

Sa'yi abdestli olarak yapmak sa'yin sünnetlerindenidir. Bilerek abdestsiz yapmak ise mekruhtur. Bununla birlikte, tavafi abdestli olarak yaptıktan sonra sa'y esnasında abdesti bozulan kişinin bu hâliyle sa'yini tamamlaması durumunda sa'yi geçerli olur (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 272).

616. Umrenin tavaf ve sa'yini tamamlayan ancak henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel ilişkide bulunan eşlere ne gerekir?

Umrenin tavaf ve sa'yini yaptıktan sonra henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel ilişkide bulunan eşlerin umresi geçerli olur. Ancak ceza olarak kendilerine dem gerekir (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 269).

617. Tavaf, geri geri yürüyerek yapılırsa geçerli olur mu?

Tavaf geri geri yürüyerek yapılırsa iade edilmelidir. İade edilmezse Hanefilere göre dem gerekir (Kâsânî, Bedâi', II, 130).

Şâfi mezhebine göre ise, bu şekilde yapılan tavaf geçerli olmaz; yeniden yapılması gerekir (Şâfi, Ümm, II, 452). Bazı şavtlarda böyle yapılırsa bu şavtların iadesi yeterlidir.

618. Umre yapmak üzere ihrama girip Mekke'ye gelen kişi sağlık sorunları sebebiyle umresini erteleyebilir mi?

Umre yapmak üzere ihrama giren fakat umre yapacak kadar kendini sağlıklı hissetmeyen kişi, sağlığına kavuşuncaya kadar ihramlı olarak bekler; iyileşince tavaf ve sa'yini yaparak tıraş olup ihramdan çıkar. Tavaf ve sa'yini ertelemesinden ötürü de bir ceza gerekmez. Ancak bu bekleme süresi içinde ihram yasaklarına riayet etmesi gerekir.

619. Hac veya umre için Mekke'de bulunanlar, umre yaptıktan sonra kalan günlerde yeni bir umre yapmayı mı, yoksa bunun yerine nafile tavafı mı tercih etmelidirler?

Temettu haccı yapan kimselerin umre yaptıktan sonra hac ihramına girinceye kadarki süre içinde, Arafat vakfesinden önce tekrar umre yap-

maları caizdir. Ancak bu kimseler için efdal olan, umre yapmak değil, tavaf yapmaktır. Umre mevsiminde umreye gidenlerin de, Harem hudutları dışına çıkarak ikinci, üçüncü... vs. umre yapmaları caiz ise de tavaf yapmaları daha faziletlidir.

620. Tavafin şavtlarının eksik yapılması durumunda ne gerekir?

Hanefilere göre tavafin ilk dört şavtı farz, kalan üç şavtı ise vaciptir. Dolayısıyla ilk dört şavtı yapan kimsenin tavafi geçerli olur. Daha sonra eksik kalan şavtlar usûlüne uygun olarak yapılırsa herhangi bir ceza gerekmez. Vacip olan bu üç şavt yapılmazsa, vacip terk edildiği için dem (küçükbaş hayvan kesmek) gerekir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 414).

Diğer üç mezhepte ise tavafi yedi şavta tamamlamak farzdır. Aksi takdirde yapılan tavaf geçersiz olur (İbn Cüzey, el-Kavânin, s. 243; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, I, 708).

621. Ziyaret tavafi ihramsız yapılabilir mi?

Ziyaret tavafi ihramlı olarak yapılabileceği gibi, ihramsız olarak da yapılabilir.

622. Bir mazereti olmadığı hâlde tekerlekli sandalyeye binerek sa'y yapan kimsenin sa'yi geçerli midir?

Hanefi ve Maliki mezheplerine göre gücü yeten kimsenin sa'yi yürüyerek yapması vaciptir. Buna göre gücü yettiği hâlde sa'yi tekerlekli sandalye ile yapmak, dem (küçükbaş hayvan kesmeyi) gerektirir. Hasta, yürüyemeyecek kadar yaşlı ve özürlü olanlar, tekerlekli sandalye ile sa'y yapabilirler (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 471, 472).

Şâfi ve Hanbeli mezheplerine göre ise sa'yi yürüyerek yapmak sünnettir. Gücü yettiği hâlde sa'yi tekerlekli sandalye ile yapmak mekruh ise de ceza gerekmez (Nevevi, el-Mecmû', VIII, 75).

623. Sa'yin şavtlarını eksik yapan kişiye ne gerekir?

Safa ile Merve arasında bir defa gitmeye şavt denir. Bir sa'y için dört defa Safa'dan Merve'ye, üç defa da Merve'den Safa'ya gitmek gerekir. Hanefi mezhebine göre sa'yin ilk dört şavtını yapmak farz, yediye tamamlamak ise vaciptir. Son üç şavtı terk eden kişinin, kalan şavtları tamamlaması gerekir. Tamamlanmayan her şavtı için "bir fitre miktarı sadaka" verilmesi gerekir (Kâsânî, Bedâi'u's-Sanâi, II, 134; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 515, 590).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise yedi şavta tamamlamak rûkündür. Bir şavt eksik olsa sa'y geçerli olmaz (Mâverdi, el-Hâvi, IV, 155; İbn Rüşd, Bidâye, I, 345; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 236-237).

624. Umre tavafını abdestsiz yapan veya yaparken abdesti bozulup yeniden abdest almadan tavafa devam edip tamamlayan kişinin ne yapması gerekir?

Tavafın abdestli olarak yapılması vaciptir. Umre tavafının tamamını veya bir kısmını, hatta bir şavtını cünüp, abdestsiz, lohusa veya âdetli olarak yapmak dem gerektirir. İhramdan çıkmadan yeniden tavaf yapılması hâlinde ceza ortadan kalkar (Mevsûlî, el-İhtiyâr, I, 503).

Diğer mezheplere göre ise abdestsiz yapılan tavaf geçersiz olup, bu şekilde yapılan tavaf mutlaka iade edilmelidir (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, I, 706).

625. Umre veya ziyaret tavafı esnasında eli, burnu veya başka bir yeri kanayan bir Hanefî, o esnada Şâfiî mezhebini taklit edebilir mi?

Hanefî mezhebine mensup olan bir kişinin tavaf esnasında bir yerinin kanaması hâlinde abdesti bozulur. Bu durumda yapması gereken şey, tekrar abdest alıp kaldığı yerden veya en baştan başlayarak tavafını tamamlamaktır. Şayet umre veya ziyaret tavafına abdestsiz olarak devam edecek olursa kendisine dem gerekir; abdest alıp tavafı yeniden yaparsa ceza düşer.

Hastalık, yaşlılık veya aşırı izdiham gibi sebeplerle yeniden abdest almanın zor olduğu durumlarda ise Şâfiî mezhebini taklit ederek tavafına devam edebilir.

626. Hacer-i Esved'in selamlanması ve öpülmesinin hikmeti nedir?

Hacer-i Esved'i selamlama ve öpmenin meşruiyeti Hz. Peygamberin (s.a.s.) ve ashab-ı kiramın uygulamalarıyla sabittir (Buhârî, Hac, 60; Müslim, Hac, 249-250).

Fıkıh âlimleri, bu uygulamalara dayanarak tavaf sırasında Hacer-i Esved'i sünnete uygun şekilde ziyaret etmenin (istilâm) ona el ile dokunup öpmenin sünnet olduğu konusunda görüş birliği içindedirler (İbn Rüşd, Bidâye, I, 340; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 592). Hacer-i esved'i istilâm ederken tekbir getirilmesi de aynı gerekçe ile müstehap sayılmıştır (Buhârî, Hac, 62).

Tavaf esnasında Hacer-i Esved'e dokunulması ve onun öpülmesi yönündeki rivayetlerden, bu taşın kutsallığı sonucunu çıkararak bu uygulamayı bizzat Hacer-i Esved'e karşı bir saygı ifadesi olarak görmek

doğru değildir. Hac ibadetindeki birçok şekil ve merasim gibi bunun da Hz. İbrahim'in ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) hatırasını canlandırma, haccı önemsemeyi ve Allah'ın bu konudaki emrine boyun eğmeyi vurgulama, kulluk ve itaat gibi ruhi ve deruni hâlleri, zahirî bazı davranışlarla ifade etme gibi sembolik ve taabbüdi bir anlam taşıdığı söylenebilir. Hacer-i Esved'le ilgili olarak Hz. Ömer'in "Allah'a andolsun ki senin zarar veya fayda vermeyen bir taş olduğunu biliyorum; eğer Resûlullah'ı (s.a.s.) seni istilâm ediyor görmeseydim ben de seni istilâm etmezdim." (Buhârî, Hac, 57) şeklindeki sözü de bu yaklaşımı desteklemektedir.

Tavaf mahalli tenha olur ve Hacer-i Esved'e yaklaşmak mümkünse öpülür; öpme imkânı bulunamaması hâlinde bu sünnet uzaktan eller kaldırılıp, "Bismillahi Allahu ekber" denilerek selamlamakla yerine getirilmiş olur (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 504, 505). İzdiham olması hâlinde Hacer-i Esved'i öpmek için başkalarına eziyet etmek, kadın erkek karışık hâlde bulunmak caiz değildir. Hacer-i Esved'e dokunamamak hiçbir surette tavafı bir eksikliğe sebep olmaz.

HACDA ŞEYTAN TAŞLAMA ve KURBAN KESME

627. Mazereti nedeniyle şeytan taşlamayı tamamlamadan Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kimsenin ne yapması gerekir?

Hastalık, yaşlılık, kötürüm olmak, çok zayıf olup izdihamdan zarar görecekte durumda olmak, mazereti nedeniyle şeytan taşlamayı tamamlamadan Mekke'den ayrılmak mecburiyetinde olmak ve benzeri durumlar meşru mazerettir. Bu tür mazereti olan kimseler taşlarını vekâleten başkalarına atabilirler. Vekil olanlar, önce kendi taşlarını, daha sonra vekil olduğu kimselerin taşlarını atarlar (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 243-245).

628. Akabe cemresi bayramın ilk günü gece yarısından önce taşlanabilir mi?

Akabe cemresini taşlamanın zamanı Hanefî mezhebine göre, bayramın birinci günü fecr-i sâdıktan itibaren başlar, ikinci gün, fecr-i sâdığa kadar devam eder. Taşlar bu zaman diliminde atılmazsa dem (küçükbaş hayvan) gerekir. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, vaktinde atılmayan taşlar, bayram sonuna kadar kaza olarak atılabilir ve bundan dolayı ceza da gerekmez (Serahsî, el-Mebsût, IV, 64).

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise, Akabe cemresine taş atma, arefe gününü bayramın birinci gününe bağlayan gece yarısından itibaren başlar aynı gün güneşin batışına kadar devam eder. Bu zaman diliminde atılması gereken taşlar bayramın dördüncü günü güneş batıncaya kadar atılsa geçerli olur ve herhangi bir ceza da gerekmez (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, III, 307-308).

629. Vaktinde atılmayan taşların kazası nasıl yapılır?

Şeytan taşlamada, her günün taşının kendi vakti içinde atılması esastır. Ancak herhangi bir sebeple vaktinde atılmayan taşların taş atma süresi içinde kaza edilmesi vaciptir. Taş atma süresi, bayramın dördüncü günü, güneşin batması ile son bulur.

İmam Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre, vaktinde atılmayan taşlar, taşlama günleri içinde kaza edilse bile cezası düşmez. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise taş atma süresi içinde kaza edildiği takdirde cezası düşer (Serahsî, el-Mebsût, IV, 64-65).

Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise vaktinde atılmayan taşlar, bayramın dördüncü günü güneş batmadan önce atıldığı takdirde, kaza değil, eda sayılır. Bu gecikmeden dolayı ceza da gerekmez (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, III, 307-308).

630. Hacda kurban ne zaman kesilir?

Hanefî mezhebine göre kurban bayramının ilk üç gününde kesilir. Daha önce kesilemez. Tehir edilerek daha sonra kesilmesi durumunda, Ebû Hanîfe'ye göre, ceza olarak ayrıca bir küçükbaş hayvan (dem) daha kesmek gerekir. İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'a göre ise tehirden dolayı ceza gerekmez (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IV, 39, 40).

Şâfiî mezhebine göre temettu kurbanı, umreyi tamamladıktan sonra hac için ihrama girmeden önce kesilebilir. Bu kurbanın kesiminin son vakti yoktur. Ancak kurban bayramında kesilmesi daha fazilelidir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 183-184).

Nafîle olarak kesilen kurban, Hanefîlere göre kurban bayramı günlerinde kesilmesi efdal olmakla birlikte daha önce de kesilebilir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 492; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IV, 39). Bunların dışındaki adak ve ceza kurbanları, bunları vacip kılan sebebin oluşmasından sonra ister bayram günlerinde isterse diğer günlerde kesilebilir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 492; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IV, 39).

Şâfiîlere göre ceza kurbanı, sebebin oluşmasından itibaren hem bayram günlerinde hem de başka zamanlarda kesilebilirken, adak ve tatavvu

(mendup) kurbanları, ancak bayram günlerinde kesilebilir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 498-500).

Şâfiîlere göre fevat (ihrama girdiği hâlde Arafat vakfesine yetişemeyen kişinin ertesi yıl hac edip, kesmesi gereken) kurbanı, haccin kaza edildiği yılda kesilir. Hanefîlere göre ise fevat dolayısıyla kurbanı kesmek gerekmez (Nevevî, el-Mecmû', VII, 499; Merğînânî, el-Hidâye, II, 478).

Muhsar (ihrama girdikten sonra kendi iradesi dışında gerçekleşen bir engel dolayısıyla hacca veya umreye gidemeyen) kişi o sene hac yapamayacağına kanaat getirdikten sonra hemen kurban keser ve ihramdan çıkar. Ancak Hanefîlerden Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ihisar kurbanı ancak bayramın ilk üç gününde kesilir. İhsar kurbanının Harem bölgesinde kesilmesi Hanefîlere göre gerekli iken Şâfiîlere göre gerekli değildir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 471).

HACCA BEDEL GÖNDERMEK

631. Vekâlet yoluyla hac yapılabilir mi? Şartları nelerdir?

Kendisine hac farz olmuş bir kimse sağlık, yaşlılık vb. bir sorun sebebiyle bizzat hacca gidemeyecek durumda olursa, başka birisini bedel göndererek, vekâlet yoluyla hac yaptırabilir. Böyle kişilerin, hayatta iken birini vekil (bedel) olarak göndermesi mümkün olduğu gibi, mirasçılarında, ölümünden sonra kendi adına bedel haccı yaptırılmasını vasiyet etmeleri de mümkündür (Kâsânî, Bedâ'î, II, 212). Bu hüküm hadislerle dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), ölen yakınları veya yaşlı büyükleri yerine hac yapıp yapamayacaklarını soran kişilere, söz konusu yakınları için hac yapabileceklerini belirtmiştir (Buhârî, Hac, 1; Müslim, Hac, 407; Tirmizî, Hac, 86-87; İbn Mâce, Menâsik, 9-10).

Bir kişinin kendi yerine vekil (bedel) göndererek hac yaptırabilmesi için şu şartların bulunması gerekir:

a) Adına haccedilecek (bedel gönderecek) kişiye, önceden hac farz olmuş olmalıdır.

b) Adına haccedilecek kişi vefat etmiş olmalı veya yaşlılık, iyileşme ümidi olmayan bir hastalık gibi sebeplerle, bizzat haccetmekten devamlı olarak âciz olmalıdır.

c) Bedel gönderilecek kişi müslüman, akıl sağlığı yerinde, ergenlik çağına ulaşmış bir kişi olmalıdır.

d) Bedel gönderilen kişinin hac masrafı, gönderen tarafından karşılanmalıdır.

e) Vekil için, hac masrafları haricinde bir ücret şart koşulmamalıdır.
 f) Adına haccedilen kişi, kendisi için haccetmesini vekilden istemiş olmalıdır. İzin veya vasiyeti olmadan, bir kimse adına başkası tarafından yapılan hac ile, o kimse üzerindeki hac borcu ödenmiş olmaz. Ancak, mirasçının, mürisi adına yaptığı hac, bu hükmün dışındadır. Ölmüş bulunan mürisin vasiyeti bulunmasa bile, varisin onun adına yaptığı hac geçerlidir.

g) Vekil, haccı bizzat kendisi yapmalıdır.

h) Vekil, ihrama girerken sadece gönderen adına niyet etmelidir.

i) Vekil, gönderenin isteğine uymalı, onun istediği haccı yapmalıdır.

j) Vekil, müvekkilin memleketinden yola çıkmalıdır. (Geniş bilgi için bkz.

636 nolu fetva)

k) Vekil, gönderen adına yapılacak menâsiki tamamlamadıkça kendisi için umre yapmamalıdır (Kâsânî, Bedâi', II, 212-215; İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IV, 14-18).

632 Bedel olarak hacca giden kişi kendi adına kurban kesmeli midir?

Mekke dışından hacca gelen kimseler, ister kendi adlarına isterlerse bedel olarak hac yapıyor olsunlar, udhiyye kurbanı dediğimiz kurban bayramına mahsus kurbanı kesmekle mükellef değildirler (Kâsânî, Bedâi', V, 63). Ancak, nafîle olarak udhiyye kurbanı kesmek isteyen hacılar, bu kurbanı Mekke'de kesebileceği gibi memleketlerinde de kestirebilirler.

633 Hacca gitmemiş bir kimse, başkasının yerine bedel olarak hacca gidebilir mi?

Daha önce hac yapmamış bir kişi, vekil (bedel) olarak hacca gidebilir. Hz. Peygamberin (s.a.s.), ölen yakınları veya yaşlı büyükleri yerine hac yapıp yapamayacaklarını soran kişilere, herhangi bir kayıt koymaksızın onların yerine hac yapabileceklerini belirtmesi ve bedel olarak gidecek kimsenin daha önce hac yapmış olması şartından bahsetmemesi, bu hükmü desteklemektedir (Buhârî, Hac, 1; Müslim, Hac, 407; Tirmizî, Hac, 86-87).

Bununla birlikte, hacca bedel olarak gönderilecek kimsenin, tecrübe edinmiş olması açısından daha önce hac yapmış bir kimse olmasını tercih etmek daha uygundur.

Şâfiîlere göre ise daha önce hacca gitmemiş birisinin vekil olarak hacca gitmesi caiz değildir (Kâsânî, Bedâi', II, 213).

634 Bir kimse aynı yıl içinde hem kendisi için asaleten, hem de başkası için vekâleten hac yapabilir mi?

Bir sene içerisinde sadece bir hac yapılabilir ve bir hac, iki kişi adına geçerli olmaz. Dolayısıyla bir kimsenin aynı yıl kendi adına asaleten, başkası adına da vekâleten hac yapması geçerli değildir. Başkasından vekâlet alan kişi, kendisi için de hacca niyet ettiğinde, müvekkilinin emrinden çıktığı için, vekâlet geçersiz hâle gelmiştir, kendisi için hac yapmış olur. Bu durumda müvekkilinden aldığı parayı iade etmesi gerekir (Kâsânî, Bedâi', II, 213-214).

635 Hac yapmaya sağlık nedeniyle gücü yetmeyen kişi, vekâleten hac yaptırmak yerine, bu parayı sadaka olarak vermekle hac sorumluluğundan kurtulur mu?

Farz ibadetlerde asıl olan, o ibadeti zamanında ve emredildiği şekliyle yapmaktır. Diğer bir ilke de, kişinin bizzat kendisinin yapmasıdır. Ancak bazı ibadetler, bazı durumlarda vekâlet yoluyla yaptırılabilir. Hac ibadetini yapamayacak derecede sağlığı bozulan veya aşırı yaşlılık nedeniyle kendisi hacca gidemeyecek durumda olanlar kendi yerine haccetmesi için masraflarını karşılayarak vekil gönderebilirler. Fakat vekil gönderecek parayı fakirlere sadaka olarak vermekle veya bir hayır kurumuna yardım yapmakla hac görevini yerine getirmiş sayılmazlar. Böyle yapanın hac borcu düşmez, sadakasının sevabını alır (Merğînânî, el-Hidâye, II, 483).

636 Hacca bedel gönderilirken, vekilin, bedel gönderen kişinin kendi memleketinden gitmesi şart mıdır? Mekke veya Medine'de yaşayan biri vekil olarak tutulabilir mi?

Nasıl ki bedel gönderen kişi hac yapsaydı kendi memleketinden giderek hac yapacak idiyse, bedel olarak gidenin de, bedel gönderenin memleketinden gitmesi gerekir. Dolayısıyla vekil gönderen kişi, yer belirlemeden, "Benim adıma hac yap." demişse veya kendisine hac farz olduğu hâlde gidemeyip, "Benim için hac yapılınsın." diye vasiyet etmiş ise bu, "memleketimden hac yapılınsın." şeklinde anlaşılır. Eğer vekil, hac yolculuğu esnasında ölürse ve vasiyet de ederse; bedelin Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre vefat ettiği yerden gönderilmesi gerekir. Ancak yerine haccedilmesini vasiyet eden kişinin miras bıraktığı malının üçte biri, memleketinden giderek hac yapmaya yetmiyorsa, istihsanen, terekenin üçte birinin yettiği yerden hac yaptırılır (Mevsûlî, el-İhtiyâr, I, 524-

526). Mekke veya Medine'den vekil tutulması konusu da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

637. Temettu haccı yapmak üzere vekil olan kimse, umreyi kendisi için yaparsa ne gerekir?

Vekil olarak gönderilen kişi, önce müvekkilin verdiği görevi yapmalı, gönderenin şartlarına muhalefet etmemelidir. Muhalefet etmesi hâlinde haccına devam eder ve dönüşte, aldığı parayı iade eder; haccı da kendi adına yapmış olur (Kâsânî, Bedâ'î, II, 212-215). Temettü haccı umre ile haccın birlikte yapıldığı bir ibadet olduğuna göre vekil umreyi kendi adına yaparsa artık bu haccı kendisi için yapmış olur; müvekkilin parasını iade etmesi gerekir.

Ancak vekil olan kişi hac menâsikini tamamladıktan sonra ilave masrafları kendisi karşılaması şartıyla dilerse kendi adına umre yapabilir.

638. Arafat'tan önce komada olup ölmek üzere olan hacı adayı için bulunduğu yerden bedel tayin edilebilir mi?

İyileşme ve komadan çıkma ümidi kalmamış hastalar adına bulunduğu yerden bedel tayin edilebilir.

639. Bedel hac için gelen kimse hangi hacca niyet etmelidir?

Vekil, gönderen kişinin (müvekkilin) belirlediği hacca niyet etmelidir. Müvekkil, hac çeşitlerinden birini belirtmeksizin, sadece "hac yapmasını" söylemiş ise; vekil ifrada niyet etmelidir; "dilediğini yap" diyerek serbest bırakmış ise, dilediğine niyet edebilir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IV, 14-18).

640 Hacca görevli gidip, masrafları ilgili kurum tarafından karşılanan görevli aynı zamanda başkası adına vekâleten hac yapabilir mi?

Hac hem bedenî hem de mâlî bir ibadettir. Vekil (bedel) tarafından yapılan hac ile bedel gönderen kişinin üzerine farz olan hac borcunun ödenmiş sayılabilmesi için, vekilin hac masraflarının, kendisini bedel gönderen kişi tarafından karşılanması gerekir. Eğer bir kimse birisini hac yapması için vekil etse, fakat vekil masraflarını kendi parasından karşılasa bu hac, vekâlet verenin değil, masrafını karşılayan kişinin kendisinin olur; başkasının üzerindeki farz hac, yerine gelmiş olmaz (Kâsânî, Bedâ'î, II, 213). Ayrıca, bedel olarak hacca giden kimsenin, bedel gönderenden hac masrafları dışında bir ücret almasının caiz olmadığı, hac masrafları için aldığı parayı hac boyunca harcadıktan sonra geri kalan miktarı, kendi-

sini gönderene iade etmesi gerektiği hususu fıkıh kaynaklarında açıkça belirtilmektedir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IV, 17-20).

Bu itibarla, hac masrafı ve harcırahı, Diyanet İşleri Başkanlığı ya da herhangi bir şirket tarafından karşılanmak suretiyle hacca görevli giden bir kimsenin, başkaları adına hac yapması caiz değildir. Ancak görevli bir kimse, farz haccı eda etmeden ölmüş olan veya vekâlet vermesi şartıyla hacca gidememe özrü süreklilik arz eden anne, babası gibi yakınlarının yerine ücret almaksızın hac yapabilir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 213).

HAC İBADETIYLE İLGİLİ DİĞER KONULAR

641. Kur'a sistemi dışında hacca gidebilmek için farklı yöntemlere başvurmak caiz midir?

Hac; belli zamanlarda, belli mekânlarda ve belli şekillerde yerine getirilen bir ibadettir. Bu ibadetin kabul edilmesinin şartları, hacca gidecek kişinin Müslüman, ergenlik çağına ulaşmış ve akıl sağlığının yerinde olması, hac mevsiminde Mekke'de bulunmasıdır. Bu şartları yerine getiren kimsenin hac ibadeti fikhî ölçüler dâhilinde şeklen geçerli olur. Ancak bu ibadete hazırlık ve uygulama süreçlerinde dinen haram sayılan işleri yapmak, kişinin günaha girmesine sebep olacağı gibi, yapacağı haccın sevap ve faziletinin yok olmasına yol açar.

Bu itibarla kur'a yöntemiyle hacca gidemeyenlerin, gereğini yapmayacakları hâlde değişik meslek vizeleri almaları, yalan beyan anlamına geleceğinden dinen caiz değildir. Allah'ın emrine uyarak hac ibadetini yerine getirmek ile yine onun koyduğu yalan söyleme yasağını çiğnemek İslam ahlakıyla bağdaşmayan açık bir çelişkidir. Ancak şoför veya kasap olarak gidenler mesleklerini icra ederken hac yapabilirler.

642. Uzak ülkelerden gelenlerin Arafat vakfesinden önce veya sonra Mekke'de buldukları süre içinde seferîlik durumları nedir?

Mekke'de, Arafat vakfesi öncesinde Hanefî mezhebine göre on beş gün veya daha fazla, diğer mezheplere göre giriş ve çıkış günleri hariç dört gün veya daha fazla kalacak olan kimse, mukim sayılır; hem Mekke'de hem de Arafat'ta namazlarını tam kılar. Bu sürelerden daha az kalacak olan ise seferî sayılır ve dört rekâtlı namazları iki rekât olarak kılar (Kâsânî, Bedâ'î, I, 98). Arafat vakfesinden önce Mekke'de seferî olanlar ise, Arafat'ta da misafirdirler. Kısa ifadeyle, Mekke'de mukim olan kişi, Arafat'ta da mukim; Mekke'de seferî olan kişi, Arafat'ta da seferîdir. Vak-

fedem sonra Mekke'de yukarıda belirtilen süreler kadar veya daha fazla kalacak olurlarsa, bu süre içerisinde mukim sayılırlar. Aksi hâlde seferi olmaya devam ederler.

Cemaatle kılınan namazlarda imam mukim ise namazları tam kıldırır. Cemaat misafir de olsa imama uyararak namazı tam kılar. Arafat, Müzde-life ve Mina'da da hüküm aynıdır.

643. Hac ibadeti üzerine farz olan bir kimse, bu vazifesini yapmadan vefat ederse, varisleri bu durumda ne yapmalıdırlar?

Zengin olup da hacca gidemeden ölen bir kimse, bıraktığı maldan kendi yerine, hac yapılmasını vasiyet etse ve terekenin üçte biri bunun için yeterli ise, varisleri tarafından bu vasiyet yerine getirilir (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IV, 24, 25, 30, 31). Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) haccetmeyi adayıp da haccedemeden ölen kadının yerine haccetmek isteyen kızına izin vermiştir (Buhârî, Cezâü's-sayd, 22). Böyle bir vasiyette bulunmamışsa, varislerinden herhangi birisi kendi malından onun adına hac yapabilir. Bu durumda ölenin hac borcunun düşmesi umulur (Semerkandî, Tuhe, II, 427; Kâsânî, Bedâ'î, II, 213). Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), insanlara olan borcun ödenmesi gerektiğini delil göstererek Allah'a karşı olan hac borcunun da mirasçılardan tarafından ödenmesi gerektiğini söylemiştir (Nesâî, Menâsiku'l-hac, 8-9; Dârekutnî, es-Sünen, III, 299).

644. Suudi Arabistan'da kurban bayramı bizden önce veya sonra yapılması hâlinde bizim yaptığımız hac ibadeti geçerli olur mu?

Kur'an-ı Kerim'de güneş ve ayın bir hesaba göre hareket ettiği (Rahmân, 55/5), bunların diğer fonksiyonlarının yanında aynı zamanda birer hesap ölçüsü de kılındığı (En'âm, 6/96), yılların sayısını ve hesabı bilmemiz için aya menziller tayin edildiği (Yûnus, 10/5), gökler ve yer yaratıldığı zaman on iki ay meydana gelecek şekilde bir nizam bulunduğu (Tevbe, 9/36), ayın, yeryüzünden hilal şeklinde başlayıp kademe kademe farklı şekillerde görülmesinin insanlar ve hac için vakit ölçüleri olduğu (Bakara, 2/189) belirtilmektedir.

Fakihlerin çoğunluğuna göre; kameri aylar, ayın güneş batuktan sonra, yeryüzünün herhangi bir yerinden hilal hâlinde çıplak gözle görülmesi veya görülebilecek hâlde mevcut olmasıyla başlar (Buhârî, Savm, 5). Günümüzde ayın hilal hâlinde nerede ve ne zaman görülebileceği, hatasız olarak, hesapla tespit edilebilmektedir. Yurdumuzda ve İslam ülkelerinin çoğunda hesaplamalar, hilalin dünyanın neresinde olursa olsun görü-

leceği dikkate alınarak yapılmakta ve takvimler bu hesaplamalara göre düzenlenmekte; bayramlar da buna göre belirlenmektedir. Bazı İslam ülkeleri ise, kameri aybaşlarının tespitinde, ayın hilal şeklinde gökyüzünde görülebilecek hâlde bulunması zamanını değil, kavuşum anını esas almaktadırlar. Ayrıca kimi ülkeler, ihtilâf-ı metâlî'ye itibar etmekte yani hilalin dünyanın herhangi bir yerinde görülmesini veya görülebilirliğini değil, kendi ülkelerinde görülebilirliğini dikkate almaktadırlar. İslam âleminde zaman zaman bizden bir gün önce veya bir gün sonra bayram yapan ülkelerin bulunması bu sebeptir. Bu tür ihtihat farklılığından doğan farklı uygulamalar kimsenin ibadetine zarar vermez. Bu nedenle de Suudi Arabistan'da bulunanlar o günlerde bu ülkenin uygulamalarına göre hareket ederler. Dolayısıyla söz konusu ülkenin hesabına göre yapılan hac ibadeti geçerlidir. (Bkz. 553 nolu fetva)

645. Hacca giderken helallik almanın dinî hükmü nedir?

Dinimiz, kul haklarına çok önem vermiş ve inananların bu haklara karşı duyarlı ve saygılı olmalarını emretmiştir. Ayrıca kul hakkı ihlalinde, hakkı ihlal edilen affetmedikçe, hiç kimse tarafından affedilemeyeceği de belirtilmiştir. Veda hutbesinde Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ey insanlar, sizin kanlarınızı, mallarınız, (ırzlarınız) onurlarınız Rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır)." (Buhârî, Hac, 132) buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.s.) ayrıca şöyle buyurmuştur: "Kimin yanında kardeşine ait bir hak varsa, o haksızlıktan dolayı hak sahibiyle helalleşsin. Gerçek şu ki, kıyamette asla altın ve gümüş yoktur. Kardeşinin hakkı için kendi sevaplarından alınmadan evvel, dünyada onunla helalleşsin. Ahirette zalimin o hakkı karşılayacak sevapları bulunmazsa, kardeşinin günahlarından alınır da o zalimin üzerine atılır." (Buhârî, Rikâk, 48)

Bu ve benzeri gerekçeler nedeniyle hacca giden kişinin yolculuğa çıkmadan önce çevresindekilerle ve hukuku olan kimselerle helalleşmesi, haccin adabından sayılmıştır. Ancak helalleşme, haccin sıhhatinin şartlarından olmadığı için helalleşmeden hacca giden kişinin haccı geçerlidir.

646. Veda haccı ve veda hutbesi nedir?

Veda haccı, Hz. Peygamberin (s.a.s.) Medine'ye hicretinin 10. yılında (632) yapmış olduğu ilk ve son haccıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.), yüz bini aşan sahabîye bu hac sırasında yaptığı konuşma ile veda etmiş, İslam'ın temel ibadetlerinden biri olan hac ibadetinin yapıış şeklini öğretmiştir. Hac sırasında Hz. Peygamberin (s.a.s.) ashabına yaptığı tarihî konuşmasına

“veda hutbesi” denir. Temel hak ve hürriyetler açısından, çok önemli olan bu hutbe, hadis kitaplarında bölümler hâlinde nakledilmiştir (Buhârî, Hac, 132; Müslim, Hac, 147; Tirmizî, Büyü, 39, Vesâyâ, 5; İbn Mâce, Vesâyâ, 6; İbn Hanbel, el-Müsned, XVIII, 285). İslam tarihi kaynakları, hadis kaynaklarından bu rivayetleri tek metin şeklinde aktarırlar (İbn Hişâm, es-Sîre, II, 601, 604).

Hz. Peygamber (s.a.s.), İslam'ın özeti olarak sunduğu veda hutbesiyle; cahiliye devrine ait bütün kötü âdet ve gelenekleri yıkmıştır. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili hükümleri bildirmiştir. Bütün insanların Âdem'in çocukları olduğunu ifade ile evrensel insan haklarına işarette bulunmuştur. Irk, renk ve sınıf üstünlüğünü reddederek, tüm insanlığa rehber olacak örnek bir eşitlik anlayışını tarihe kaydetmiştir. Zinanın ve aile hayatına zarar verecek her şeyin yasaklandığını haber vermiştir. Aile hayatında erkek ve kadının birbirlerine karşı hak ve vazifelerinin bulunduğunu, kadınlara iyilik ve şefkatle muamele edilmesi gerektiğini açıklamıştır. Ekonomik ve sosyal hayatı felce uğratan fâizin haram kılındığını, her türlü kan davasının kaldırıldığını ilan etmiştir. Vasiyet, borç ve kefalet, takvim düzeni hakkındaki hükümlerle birlikte; nesebin öz babadan başkasına nispet edilmesinin kötülüğünü ifade etmiştir. Herkesin can, mal ve haysiyetinin her türlü tecavülden korunduğunu, her türlü haksızlığın yasaklandığını ve cezaların şahsî olduğunu belirtmiştir. Kısaca, önemli dinî kuralları, temel hak ve görevleri, duygusal, etkili ve veciz bir şekilde orada bulunan insanlara öğütleyerek, kendilerine emanet olarak bıraktığı Kur'an ve Sünnet'e sarıldıkları müddetçe sapıklığa düşmeyeceklerini müjdelemiştir. En sonunda orada hazır bulunanların, dinlediklerini başkalarına aktarmalarını istemiştir (İbn Hişâm, es-Sîre, II, 602-604).

647. Mescid-i Nebevî'de kırk vakit namaz kılmanın hükmü nedir?

Hac ve umre ziyareti için Medine-i Münevvere'de kalınan süre içinde beş vakit namazın Mescid-i Nebevî'de kılınmasına özen gösterilir. Hz. Peygamber, Mescid-i Nebevî'de kılınacak bir namazın, Mescid-i Haram hariç diğer mescidlerde kılınan bin namaza denk geldiğini bildirmiştir (Buhârî, Fazlû's-salât, 1). Halk arasında Medine'de sekiz gün kalıp kırk vakit namaz kılmanın gerekli olduğu kanaati yaygın hâle gelmiştir. Bu kanaatin dayanağı, sıhhati tartışmalı olmakla birlikte, Hz. Peygamberden (s.a.s.) rivayet edilen şu hadistir: “Kim benim şu mescidimde, bir tek vakti geçirmeksizin kırk vakit namaz kılsa, kendisi için cehennemden berat ve azaptan kurtuluş yazılır. O kişi nifaktan da uzak olur.” (İbn Hanbel, el-Müsned, XX, 40; Taberânî, el-Mu'cemû'l-evsat, II, 22)

Hadis âlimleri, gerek senet gerekse metin açısından bu rivayetin sıhhatinin tartışmalı olduğunu ifade etmişlerdir (Bkz. Elbâni, ed-Da'îfe, I, 540; Rufâi, el-Ehâdis, s. 435-436). Fıkıh eserlerinde de hacı adaylarının Mescid-i Nebevî'de kırk vakit namazı ihmal etmemeleriyle ilgili vurgulu hükümler yer almamıştır. Bu bağlamda kırk vakit namaz konusuyla ilgili şu hadisin metin itibarıyla daha sahih olduğu bilinmektedir: “Kim ilk tekbire yetişmek kaydıyla kırk gün cemaatle namaz kılsa o kimse için iki şeyden beraat gerçekleşir: Cehennem ateşinden ve nifaktan.” (Tirmizî, Salât, 66)

Buna göre Medine'de kalış zamanı yeterli olan kişilerin, sayı hesabı yapmaksızın Hz. Peygamberin (s.a.s.) mescidinde, onun Ravza'sının yanında cemaatle namaz kılmaya devam etmeleri yerinde bir davranış olacaktır. Fakat organizasyon açısından daha kısa sürelerde kalmak zorunluluğu doğarsa, bu da anlayışla karşılanmalı ve kırk vakit kılamamanın bir eksiklik olacağı zannedilmemelidir. Zira Mescid-i Nebevî'de kırk vakit namaz kılmak, haccın ne farzı ne vacibi ne de sünnetidir. Dolayısıyla haccın tamamlanmasının bu namazlara bağlanmaması gerekir.

648. Mekke ve Medine'nin kutsallığına inanarak oralardan toprak veya taş getirmenin bir sakıncası var mıdır?

Mescid-i Haram, Meş'ar-i Haram, Arafat başta olmak üzere Mekke hac ile ilgili rukun ve şartların ifa edildiği yerler olması bakımından müslümanların gönlünde belli bir kutsallığa sahiptir. Bu kutsallık o bölgelerin taşına, toprağına, bitkisine ve hayvanına değil; bizzat mekânların kendisine aittir. Böyle olduğu içindir ki, Harem'in taşı ve toprağından hem Harem bölgesinde hem de dışında yararlanmak caizdir. Hicaz'dan teberrük amacıyla toprak veya taş getirmenin herhangi bir dayanağı yoktur (Serahsi, el-Mebsût, XXX, 161). Âlimlerin büyük çoğunluğu bunu doğru bulmamış, hatta bir kısmı bunun haram veya mekruh olduğunu bile söylemişlerdir (Nevevî, el-Mecmû', VII, 454-455).

649. Kurban bayramı günlerinde umre yapılabilir mi?

Haccın ancak hac aylarında yapılabilmesine karşılık umre için belirlenmiş herhangi bir zaman yoktur. Arefe ve bayram günleri (teşrik tekbirlerinin getirildiği 5 gün) dışında her zaman umre yapılabilir. Arefe günü sabahından bayramın 4. günü güneş batuncaya kadarki süre içinde ise umre yapmak tahrihten mekruhtur. Çünkü bu günler hac menâsikinin yapıldığı günlerdir (Kâsânî, Bedâi', II, 227).

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre hac yapmaya niyetli olmayanlar teşrik günleri dâhil yılın her gününde umre yapabilirler (Nevevi el-Mecmû', VII, 147-148; Karâfi, ez-Zehira, III, 203).

Maliki mezhebine göre hac yapmaya niyetli olanlar bayramın 4. günü güneş batuncaya kadar, Şafii mezhebine göre ise veda tavafi dışında hac-cın bütün menâsiki tamamlanmadıkça umre yapamazlar (Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslami, III, 67-68).

650. Hac ve umre görevlerini yaparken belli duaları okumanın hükmü nedir?

Kur'an-ı Kerim'de geçen veya Hz. Peygamber (s.a.s.) ile sahabede rivayet edilegelen duaları okumak, yerinde ve daha uygun olsa da bu duaları aynen okumak zorunlu değildir. Arzu edenler bu dualardan yararlanabileceği gibi, önceden bildiği ve devam etmekte olduğu duaları da okuyabilirler. Arapça okumayı bilmediği için kitaplarda yer alan duaları telaffuz edemeyen veya telaffuzda güçlük çekenler, okumak istedikleri duanın Türkçesini de okuyabilirler. Esasen kişinin Yüce Yararıya gön-lünü açıp yakarmasında en güzel yol, içinden geldiği gibi dua etmesidir.

651. Bankada vadeli hesapta bekletilen para ile hac yapılır mı?

İslam dini kişilerin meşru işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helal yollardan elde etmelerini önerir. İbadetler de helal kazanç ile ifa edilme-lidir. Bankada vadeli hesapta bekleyen paranın aşlı helal mal olduğu için bu para ile hacca gidilebilir. Ancak bu yolla elde edilen faiz gelirlerinin sevap beklemeksizin fakirlere veya hayır kurumlarına dağıtılması ve tövbe edilmesi gerekir.

652. Görevli olarak giden kişinin yaptığı hac ile hac borcu düşer mi?

Görevli olarak hacca giden kimse, ister zengin ister fakir olsun yaptığı hac kendi adına geçerlidir. Yaptığı görev karşılığında para alması bunu değiştirmez. Eğer kendisine hac daha önceden farz olmuş idiye, farz olan hacı eda etmiş olur. Kendisine daha önce hac farz olmamışsa hac-cın farz olması için şart olan "yol (imkan) bulma" şartı gerçekleştiği için, farz hacı eda etmiştir. Daha sonra, maddi açıdan hacca gidecek güce sahip olsa bile yeniden hacca gitmesi gerekmez (Kâsâni, Bedâi', II, 120).

HAC ve UMREDE KADINLARLA İLGİLİ BAZI KONULAR

653. Evli bir kadın, kocasının iznini almadan veya yanında mahremi olmadan hac veya umreye gidebilir mi?

Dinimizde farz olan ibadetler, gerekli şartları taşıyan kadın erkek herkesin yapması gereken bireysel ibadetlerdir. Bu ibadetleri yapması için eşlerin birbirlerine engel olmaları caiz değildir. Ancak Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göre bir kadına hac-cın farz olması için gidip gelinceye kadar yeterli maddi imkânlara sahip olması gerektiği gibi, kendisine eşlik edecek bir mahreminin bulunması da gerekir (İbnü'l-Hümâm, Feth, II, 425; İbn Kudâme, el-Muğni, V, 30-31). Şafii'lere göre üç veya daha fazla güvenilir kadın, yanlarında eş veya mahremleri olmasa da hacca gidebilir. Maliki mezhebine göre ise bir kadın, güvenilir bir grup içerisinde olması hâlinde tek başına gidebilir. Ancak kadınlardan oluşan bir grup içinde olması tavsiye edilir (İbn Kudâme, el-Muğni, V, 30-31; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, I, 681-682; Dusûki, Hâşiye, II, 9-10).

Bu itibarla, evli bir kadının kendisiyle birlikte gideceği bir mahremi yoksa hacca gitmesi uygun olmadığı gibi, Şafii ve Maliki mezheplerini taklid ederek gidecekse kocasının iznini alması gerekir. Ancak yanında bir mahremi varsa ve diğer şartları taşıyorsa kocası, kadının farz olan hacca gitmesine engel olamaz. Buna hakkı yoktur (İbn Kudâme, el-Muğni, V, 31). Umre farz olmadığı için, yanında mahremi olsa bile kocasının izni olmadan bir kadın umreye gidemez.

654. Temettu veya Kıran hacına niyet eden bir kadın özel hâli sebebiyle umresini yapamazsa, doğrudan Arafat'a çıkabilir mi?

Hanefi mezhebine göre, temettu hacı yapmak üzere umre ihramına girdikten sonra âdet gördüğü için umre tavafını yapamayan ve Arafat'a çıkma zamanına kadar temizlenemeyen kadınlar, umre ihramını iptal ederler. Arafat'a çıkarken hac için ihrama girerler. Bu şekilde hareket eden kadınlar, ifrad hacı yapmış oldukları için şükür kurbanı kesmeleri gerekmez. Hacdan sonra iptal ettikleri umreyi kaza ederler. Bundan dolayı da ceza kurbanı olarak bir küçükbaş hayvan keserler (Mevsilî, el-İhtiyâr, I, 498-499).

Nitekim Hz. Peygamberin (s.a.s.) Veda Haccı'nda Hz. Âişe Mekke'ye vardiktan sonra umreyi yapmadan âdet oldu. Hac zamanına kadar da temizlenemeyeceği için Hz. Peygamber, umre ihramını iptal etmesini

ve Arafat'a çıkılacağında hac için ihrama girmesini söyledi. Hz. Âişe'ye hacdan sonra yapamadığı umreyi kaza ettirip bir de kurban kestirdi (Buhârî, Hayız 1).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre bu durumdaki bir kadın, umresini iptal etmez, kıran haccına niyet eder ve vakfesini yapmak üzere Arafat'a gider. Arafat dönüşünde hac ve umre niyetiyle bir tavaf ve bir sa'y yapar. Ayrıca kıran hacı için kurban keser (Nevevî, el-Mecmû', VII, 170-171).

655. Bir kadın, âdetli veya lohusa olduğu için ihrama girmeden mikâtı geçip Mekke'ye girerse ne yapmalıdır?

Hanefî mezhebine göre ne maksatla olursa olsun, Şâfiî mezhebine göre ise hac veya umre yapmak amacıyla Harem bölgesine girmek isteyen kişinin, mikât yerinden ihramlı geçmesi gerekir. Hac veya umreye giderken sebebi ne olursa olsun ihrama girmeksizin mikât sınırından geçen kişi, henüz hac menâsikinden birine başlamadan önce geri dönüp âfâkiler için olan bir mikât mahallinden ihrama girerek tekrar içeri girerse bir ceza gerekmez. Geri dönmezse, bulunduğu yerden ihrama girer ve bu davranışı sebebiyle bir koyun veya keçi kurban eder (Kâsânî, Bedâ'î, II, 164-165; Nevevî, el-Mecmû', VII, 10-15). Âdetli veya lohusa olmak, ihrama girmeye engel değildir. Dolayısıyla onun da mikât sınırlarını geçmeden ihrama girmesi gerekir. Âdetli bir kadın, tavaf dışındaki bütün hac menâsikinde diğer hacıların bağlı olduğu hükümlere tâbidir (Buhârî, Hayız, 1).

656. Âdet geciktirici hap kullandığı hâlde yine de leke gören bir kadın umre veya ziyâret tavafını yapabilir mi?

Âdet görme çağındaki kadınlardan gelen akıntılar kan renginde olmayıp bulanık olsa bile, tercih edilen görüşe göre, ister âdet günlerinin başında ister sonunda olsun, âdet (hayız) kanından sayılır. Kadınların âdet günleri Hanefî mezhebine göre en az üç, en çok on gündür. İki âdet arasındaki temizlik süresi ise en az on beş gündür (Merğînânî, el-Hidâye, I, 215; Mevsilî, el-Ihtiyâr, I, 99).

Doktorların verdikleri bilgilere göre âdet geciktirici ilaçlar her zaman etkili olmayabilir. Dolayısıyla ilaç kullanıldığı hâlde âdet görmek mümkün olabilmektedir. Buna göre bir kadın, âdet geciktirici ilaç kullandığı hâlde, bu ilaç tesirsiz kalmış ve bir önceki âdetinin bitiminden itibaren on beş gün geçtikten sonra kan renginde bir akıntı gelmiş ise ve bu akıntı en az üç gün devam ederse, âdetli sayılır. Bu akıntı on günden fazla devam ederse onuncu günden sonrası âdet akıntısı sayılmaz. Bununla

birlikte kanamanın türünün belirlenmesinde en uygun yol, konunun uzmanı doktora başvurmadır.

657. Bir kadın ihramlı iken elbise değiştirebilir mi?

Hac veya umre için ihrama giren kadınların, elbiselerini çıkarmalarında veya değiştirmelerinde herhangi bir sakınca yoktur.

658. Kadınlar ihramdan çıkmak için saçlarının ne kadarını kesmelidirler?

İhramlı bir kadının ihramdan çıkmak için saçının ucundan parmak ucu kadar kesmesi yeterlidir (Kâsânî, Bedâ'î, II, 141).

659. Âdetli olarak Arafat'a çıkan bir kadın, Arafat ve Müzdelife vakfelerinden sonra şeytan taşılayıp ihramdan çıkabilir mi?

Arafat ve Müzdelife'de vakfe yapmak, şeytan taşlamak ve ihramdan çıkmak için hadesten taharet şartı aranmaz. Buna göre, âdetli olarak Arafat'a çıkan bir kadın Arafat ve Müzdelife vakfelerinden sonra şeytan taşılayıp saçını keserek ihramdan çıkabilir.

660. Özel hâlinde iken umrenin tavaf ve sa'yini yapıp, saçını keserek ihramdan çıkan kadının ne yapması gerekir?

Hadesten taharet tavafın vacibi olduğu için (Kâsânî, Bedâ'î, II, 129), özel hâlinde iken umrenin tavaf ve sa'yini yapıp saçını keserek ihramdan çıkan kadına dem (bir koyun veya keçi kesmek) gerekir.

Şâfiî mezhebine göre ise, hadesten taharet tavafın geçerlilik şartıdır. Bu nedenle âdetli olarak yapılan tavaf ve sa'y geçerli olmaz. Dolayısıyla bu durumdaki kadının temizlendikten sonra tavaf ve sa'yi yeniden yapması gerekir. Ayrıca ihramdan çıkma vakti gelmeden saçını kestigi için, muhayyerlik hakkından yararlanıp ceza olarak dem (koyun veya keçi kesmesi), üç gün oruç tutması veya altı fitre miktarda sadaka vermesi gerekir.

661. Menopoz dönemindeki kadının akıntıları hac veya umre görevlerini yerine getirmesine engel olur mu?

Menopoz dönemine geçiş esnasında âdet düzensizlikleri ve âdet günlerinde değişiklik meydana gelebilir. Fıkıh kaynaklarında, menopoza giren bir kadının elli beş yaşını doldurmadıkça kendisinden gelen kanın âdet olduğu belirtilmektedir (İbn Âbidîn, Haşiyetü Reddî'l-Muhtâr, 1421/2000,

III, 515). Ancak bu hüküm herhangi bir ayete veya hadise değil zamanın tıbbi bilgilerine dayanmaktadır. Günümüzde tabiilerin belirttiğine göre menopoza giren bir kadın ilk bir yıl içinde tekrar âdet görebilir. Bu durumdaki kadın normal âdetlinin yapamayacağı şeyleri yapamaz. Ancak bir sene geçtikten sonra görülen kan özür kanı olarak kabul edilmektedir. Fakat en iyisi bu durumda olan kadının bir kadın doğum uzmanına muayene olup, kanamasının âdet kanı mı yoksa özür kanı mı olduğunu tespit ettirmesidir.

662. Normal âdeti bittiği hâlde âdetin azami süresi bitmeden hac veya umre menâsikini yapıp saçını keserek ihramdan çıkan bir kadın daha sonra leke görürse ne yapması gerekir?

Bu durumdaki bir kadın daha sonra leke görürse bakılır; kadının gördüğü lekeler âdet hâlinin azami süresi (10 gün/240 saat) sonunda kesilirse, bu günler de âdetten sayılır. Bu durumda kadın tavafin vaciplerinden olan temizlik şartına uymamış olacağından ceza olarak bir koyun veya keçi keser. Eğer bu lekeler âdet hâlinin azami süresi olan 10 gün/240 saat sonunda kesilmez ise, normal âdet gününden sonra gelen akıntı, istihaze/özür kanı sayılır. Bu hâlde iken yapılan ibadetler geçerli olur.

663 Kaflesi Mekke'den ayrılacak olan bir kadının özel hâli sebebiyle "veda tavafi" yapamaması durumunda ceza gerekir mi?

Âdet veya lohusa hâlindeki kadınların veda tavafi yapmaları vacip değildir. Veda tavafi yapmadan Mekke'den ayrılabilirler. Ancak bu durumdaki kadınların, Kâbe'nin kapısına gelip, dua ederek ayrılmaları müstehaptır (Merğînânî, el-Hidâye, II, 360-361).

664. Âdeti bitmeden Mekke'den ayrılmak zorunda kalan kadın bu hâliyle ziyaret tavafini yapabilir mi?

Âdetliyken ihrama giren veya ihrama girdikten sonra âdet görmeye başlayan kadınlar, tavafin dışında haccın bütün menâsikini yerine getirebilirler. Ancak tavaf edemezler. Çünkü Resûlullah (s.a.s.), Hz. Âişe'ye, "Bu, Allah Teala'nın, Hz. Âdem'in kızları üzerine yazdığı bir şeydir (senin elinde olan bir şey değildir). Hacıların, hacla ilgili yaptıklarını sen de yap. Ancak âdet gördüğün sürece Kâbe'yi tavaf etme." (Buhârî, Hayız, 1) buyurmuştur.

Henüz ziyaret tavafini yapmadan âdet gören bir kadının öncelikle yapması gereken, temizleninceye kadar Mekke'de kalıp, temizlendikten

sonra tavafini yapmasıdır. Bu durumda ziyaret tavafini bayram günlerinden sonraya tehir etmesi bir ceza gerektirmez.

Mekke'de kalma imkânı yoksa Hanefî mezhebine göre tavafta taharet farz olmayıp vacip olduğu için, âdetli olarak ziyaret tavafini yapar, ancak ceza olarak bir deve veya sığır (bedene) kurban etmesi gerekir. İmkân bulur da temizlendikten sonra bu tavafi iade ederse bu ceza düşer (Kâsânî, Bedâi', II, 129).

Şâfiî mezhebine göre bir kadının âdetli iken yapacağı tavaf hiçbir şekilde geçerli değildir. Temizlendikten sonra yapması gerekir (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 14, 17). Mâlikî mezhebine ait bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, âdetli kadının temizleninceye kadar Mekke'de kalma imkânı yoksa âdet sırasındaki kanamanın kesilip, kanın gelmediği temizlik zamanını gözler, bu ara zamanda guslederek tavafini yapar. Bundan dolayı da herhangi bir ceza gerekmez (Bkz. Uleyş, Şerhu minah, I, 171, 176; Desûkî, Hâşiye, I, 172-175).

Başına bu hâl gelen bir kadının durumunu ilgililere bildirmesi ve onların vereceği cevaba göre amel etmesi uygun olur.

Âdetli olduğu için veda tavafini yapamayan bir kadına ise hiçbir şey gerekmez.

KURBAN

KURBAN

KURBANIN MAHİYETİ ve HÜKMÜ

665. Kurbanın hükmü nedir?

Sözlükte yaklaşmak, Allah'a yakınlaşmaya vesile olan şey anlamlarına gelen kurban dinî bir terim olarak, Allah'a yaklaşmak ve O'nun rızasına ermek için ibadet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usûlüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IX, 452). Kurban bayramında kesilen kurbana udhiyye, hacda kesilen kurbana ise hedy denir.

Akıl sağlığı yerinde, hür, mukim ve dinî ölçülere göre zengin sayılan mümin, ilâhî rızayı kazanmak gayesiyle kurbanını kesmekle hem Cenab-ı Hakk'a yaklaşmakta, hem de maddi durumlarının yetersiz olması sebebiyle kurban kesemeyenlere yardımda bulunmaktadır (Serahsi, el-Meb-sût, XII, 8; İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 197). Bu ibadetin ruhunda Hakk'a yakınlık ve halka fedakârlıkta bulunma anlayışı vardır.

Mezheplerin çoğuna göre udhiyye kurbanı kesmek sünnettir (İbn Rüşd, Bidâye, I, 429). Hanefî mezhebinde ise tercih edilen görüş, kurbanın vacip olduğudur (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 146). Kurban, -fikhî hükmü ne olursa olsun- müslüman toplumların belirli simgesi ve şiarı sayılan ibadetlerden biri olarak asırlardan beri özellikle milletimizin dinî hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Kurban, bir müslümanın bütün varlığını gerektiğinde Allah yolunda feda etmeye hazır olduğunun bir nişanesidir.

666. Kurbanın dinî dayanağı nedir?

Kurbanın meşru oluşu Kur'an-ı Kerim, Sünnet, İslam âlimleri ve İslam ümmetinin görüş birliği (icmâ) ile sabit bir ibadettir. Kurbanın meşru bir ibadet olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de deliller mevcuttur.

Hız İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in yerine bir kurbanın, Allah tarafından kendilerine fidiye (kurban) olarak verildiği açıkça bildirilmektedir (Saffat 37/107).

Kurbanın meşruiyetine işaret eden başka ayetler de vardır: "Kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belirli günlerde Allah'ın adını anımlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yedirin." (Hac, 22/28), "Her ümmet için, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ismini anımlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık." (Hac, 22/34), "Kurbanlık büyükbaş hayvanları da sizin için Allah'ın dininin nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf saf sıralanmış dururken kurban edeceğinizde üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan yiyin, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedirin. Şükredesiniz diye onları böylece sizin hizmetinize verdik. Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Allah'a ulaşacak olan ancak sizin O'nun için yaptığınız, gösterişten uzak amel ve ibadettir." (Hac, 22/36-37)

Bu ayetlerde zikredilen hayvan kesiminin, et ihtiyacı temini için kesilen hayvanlar olmadığı, bunların ibadet amaçlı birer uygulama oldukları gayet açıktır. Et ve kanların Allah'a ulaşamayacağı, asil olanın ihlâs ve takva olduğunun bizzat ayetin metninde yer alması bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Hız Peygamber (s.a.s.) de, kurbanı bir ibadet olarak kabul etmiş ve bizzat kendisi de kurban kesmiştir. Hız Peygamberin (s.a.s.), meşru kılınmasından itibaren vefat edinceye kadar her yıl kurban kestigi bilinmektedir (Tirmizi, Edâhi, 11; bkz. Buhârî, Hac, 117, 119; Müslim, Edâhi, 17).

Sahih hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerde, Hız Peygamber (s.a.s.), kurban bayramında, Allah katında en sevimli ibadetin kurban kesmek olduğunu, kurbanın kesilir kesilmez Allah katında makbul olacağını ve kurban edilen hayvanın boynuzu, turnağı da dâhil olmak üzere her şeyinin kişinin hayır hanesine yazılacağını ifade edip; bu ibadetin Allah rızası için yapılmasını tavsiye etmiştir (Tirmizi, Edâhi, 1; İbn Mâce, Edâhi 3).

Hicretin ikinci yılından itibaren bugüne kadar bütün müslümanların kurban kesmeleri, bu konuda bir icma-ı ümmet olduğunu göstermektedir (İbn Kudâme, el-Muğni, XIII, 360).

667. Kurban kesim vakti ne zaman başlar ve biter?

Kurban kesim vakti, bayram namazı kılınan yerlerde bayram namazı kılındıktan sonra; bayram namazı kılınmayan yerlerde ise, fecirden (sabah namazı vakti girdikten) sonra başlar. Hanefilere göre bayramın

3. günü akşamına kadar devam eder (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 154). Şafilere göre ise 4. günü de kurban kesilebilir (Şirbini, Muğni'l-Muhtâc, IV, 383; İbn Rüşd, Bidâye, I, 436).

Bu süre içinde gece ve gündüz kurban kesilebilir. Ancak kurbanların gündüzleri kesilmesi uygundur. Bayramın birinci günü kesmek daha faziletlidir.

668. Kurban keserken Allah'ın isminin anılmasının, besmele çekilmesinin hükmü nedir? Kesim sırasında hangi dualar okunmalıdır?

İster kurban niyetiyle olsun ister başka bir amaçla olsun hayvan kesilirken besmele çekilmesi gerekir. Hayvanın kesimi esnasında besmele kasten terk edilirse, o hayvanın eti Hanefilere göre yenmez. Ancak kasıtsız ve unutulmuş besmele çekilmezse, bu hayvanın eti yenilir (Kâsânî, Bedâi, V, 46; İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 190-191). Şafilere göre besmele kasten çekilmese bile kesilen hayvanın eti yenir (Mâverdi, el-Hâvi, XV, 95; Şirâzi, el-Mühezzeb, II, 885).

Kurban kesilirken üç defa "Bismillahi Allahü ekber" denilir ve şu ayetler okunur (Semerkandî, Tuhfe, III, 66):

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

"De ki: Şüphesiz benim namazım, ibadetim/kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emredildi ve ben müslümanların ilkiyim." (En'âm, 6/162-163)

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

"Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak hoşanlardan değilim." (En'âm, 6/79)

669. Kurban keserken nelere dikkat edilmelidir?

Kurban keserken aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

a) Usulüne göre bir kesim yapmış olmak için hayvanın yemek ve nefes borularıyla, iki atardamarından en az birinin kesilmesi gerekir. Bu şekilde yapılan bir kesim sırasında, hayvanın omuriliğinin kesilmesi mekruhtur. Bu konuda etlik kesim ile kurbanlık kesim arasında bir fark yoktur.

b) Hayvanın canı çıkmadan başının gövdesinden ayrılmamasına özen gösterilmelidir.

c) Kurban edilecek hayvana acı çektirilmemeli ve eziyet edilmemelidir. Bu nedenle hayvanlar ehil kişiler tarafından kesilmeli ve boğazlama işlemi süratli bir şekilde yerine getirilmelidir.

d) Çevre temizliği için gerekli tedbirler alınmalıdır.

f) Hayvanların bir diğeri kesimini görecektir şekilde yan yana bulundurulmalarına azami özen gösterilmelidir.

670. Kurban eti nasıl değerlendirilmelidir?

Hız Peygamber (s.a.s.), kurban etinin üçe taksim edilip, bir bölümünün kurban kesemeyen yoksullara dağıtılmasını, bir bölümünün akraba, tanıdık ve komşularla paylaşılmasını, bir kısmının da evde yenmesini tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 10). Kurban etinin tamamı evde bırakılabilir (Tahâvî, Şerhu me'âni'l-âsâr, IV, 185). Ancak, durumu iyi olan müslümanların, toplumda muhtaçların arttığı bir dönemde kurban etlerinin çoğunluğunu hatta tamamını dağıtmaları uygun olur.

Şafî mezhebine göre ise, kurban etinden az da olsa fakirlere verilmesi vaciptir (Bkz. Nevevî, el-Mecmû', VIII, 413).

671. Kurban derisi nasıl değerlendirilmelidir?

Kurbanın derisi, bir fakire veya hayır kurumuna verilmelidir. Hız Peygamber (s.a.s.), veda haccında Hız Ali'ye, kurban olarak kesilen develerinin başında durmasını ve bunların derileri ile sırtlarındaki çullarını sadaka olarak vermesini, kasap ücreti olarak bunlardan bir şey vermemesini emretmiştir (Müslim, Hac, 348; Buhârî, Hac, 120, 121; Ebû Dâvûd, Menâsik, 21). Buna göre kurban derilerinin para karşılığında satılması, kurbanın kesimi veya bakımı için ücret olarak verilmesi caiz değildir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 203). Derinin satılması hâlinde bedelinin yoksullara verilmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 165).

Ancak kurbanın derisi, bir yoksula veya hayır kurumuna bağışlanabileceği gibi, evde namazlık, kalbur ve benzeri ev eşyası yapılarak kullanılmasında da bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâi' V, 81; Merğînânî, el-Hidâye VII, 164).

672. Kurban kestikten sonra namaz kılmak gerekir mi? Kılınırsa nasıl kılınmalıdır?

Esas olarak kurban namazı diye bir namaz yoktur. Bu namazın dinî bir gereklilik olduğu inancı veya kanaati yanlıştır. Ancak kişi nafile na-

maz kılınması mekruh olmayan bir vakitte, sebepli veya sebepsiz dilediği kadar nafile namaz kılabilir. Kurban kesen kişi de böyle bir ibadeti yapma imkânına kavuştuğu için Allah'ın verdiği nimete şükür olarak iki rekât nafile namaz kılabilir.

673. Bir hayvanın yenilmeyecek yerleri nelerdir? Bu organların ne yapılması gerekir?

Etlerinin yenmesi helal olan hayvanların, -ister kurban olarak ister başka bir amaçla kesilmiş olsun- kanları, ödleri, bezeleri, idrar torbaları, cinsel organları ve husyelerini (yumurtalarını) yemek tahrîmen mekruhtur (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 553; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, VI, 495).

Bir hadisi şerifte Hız Peygamberin (s.a.s.), eti yenen hayvanların cinsel organlarını, husyelerini (yumurtalarını), dübürlerini (anüslerini), bezelerini, öd keselerini, mesanelerini çirkin gördüğü bildirilmektedir (Beyhâkî, es-Sünenü'l-kübrâ, X, 12). Bununla birlikte Malîkî ve Şafî mezheplerinde eti yenen hayvanların yumurtalarını (husye) yemek caizdir (Uleyş, Şerhu minah, V, 8-9; Zekerîyyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib, IV, 256).

Kurbanın veya başka bir amaçla kesilen bir hayvanın yenilmeyen kısımlarını toprağa gömmek, sağlık ve çevreyi temiz tutma açısından öncelikli olmakla beraber çevreyi kirletmemek kaydıyla, kedi ve köpek gibi hayvanlara da verilebilir.

674. Kurban kesen kasaba ücret vermek caiz midir? Kurban etinin bir kısmı veya derisi kesim ücreti olarak verilebilir mi?

Hayvanın kesim ameliyesi ibadet değildir. Bu yüzden kurban kesen kasabın ücret alması caizdir. Ancak kesim işini yapan kişiye ücret olarak kurbanın derisi veya etinin bir kısmı verilemez. Çünkü verildiği takdirde, kurban ibadetini yerine getirmek için gerekli maddi külfetin bir kısmı bizzat ibadetin kendisi üzerinden karşılanmış olur. Hız Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Resûlullah (s.a.s.), develer kesilirken başında durmamı, derilerini ve sırtlarındaki çullarını yoksullara paylaşmamı emretti ve onlardan herhangi bir şeyi kasap ücreti olarak vermeyi bana yasakladı ve 'kasap ücretini biz kendimiz veririz' buyurdu." (Buhârî, Hac, 120-121; Müslim, Hac, 348; Ebû Dâvûd, Menâsik, 21)

675. Kesilen kurbanın kanından alına sürülmesi dinimizde var mıdır?

Kesilen kurbanın kanının alına sürülmesinin dinle hiçbir ilgisi yoktur. Güvenilir kaynakların hiçbirinde böyle bir bilgi mevcut değildir. Hal-

kımız arasında yaygın olan bu uygulamanın başka kültürlerden girdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla terk edilmesi gerekir.

676. Kişi beslediği ve kurban olarak kesmeyi kararlaştırdığı bir hayvanın sütünden veya gücünden yararlanabilir mi?

Bir kimse, kendi evinde besleyip büyüttüğü bir hayvanı, kurban olarak keseceğine karar verse; bu hayvanın gücünden veya dişi ise sütünden yararlanabilir. Fakat kurban olarak alınan bir hayvanın kesim öncesinde sütünden ve yününden yararlanmak uygun değildir. Çünkü bu durumda hayvan satın alınmasından itibaren kurbanlık olarak belirlenmiş olmaktadır. Şayet böyle bir hayvandan yararlanılmışsa, yararlanma bedeli sadaka olarak verilmelidir (el-Fetâva'l-Hindiyeye, V, 371; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, IX, 475-476).

677. Kurban kesmek yerine sadaka vermekle bu ibadet yerine getirilmiş olur mu?

İbadetlerin şekil, şart ve rükunleri olduğu gibi hikmetleri, amaçları ve teşri gerekçeleri de vardır. İbadetlerdeki bu özelliklerin birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Diğer taraftan ibadetler ancak emredildikleri zaman, şekil ve sayıda yerine getirilebilir. Hayvanın kesilmesi kurbanın rükünüdür (Kâsânî, Bedâi' V, 40). Her ibadetin bir yapılış şekli vardır. Kurban ibadeti de ancak kurban olacak hayvanın usulüne uygun olarak kesilmesiyle yerine getirilebilir (el-Fetâva'l-Hindiyeye, V, 360). Bedelini infak etmek suretiyle, kurban ibadeti yerine getirilmiş olmaz.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de, kurban meşru kılındıktan sonra her yıl bizzat kurban kesmek sureti ile bu ibadeti yerine getirmiştir (Buhârî, Hac, 117, 119; Müslim, Edâhi, 17).

Hz. Peygamber (s.a.s.), kurban bayramında, Allah katında en sevimli ibadetin kurban kesmek olduğunu, kurbanın kesilir kesilmez Allah katında makbul olacağını ve kurban edilen hayvanın her bir parçasının kişinin hayır hanesine kaydedileceğini ifade etmiştir (Tirmizî, Edâhi, 1; İbn Mâce, Edâhi, 3).

Allah Teala'nın rızasını kazanmak niyetiyle, karşılıksız olarak fakir ve muhtaçlara yardım etmek, iyilik ve ihşanda bulunmak da müslümanın önemli vazifelerinden biridir. Zaruret derecesinde ihtiyaç içerisinde bulunan kimseye yardım etmek dinimizde farz kabul edilmiştir. Ancak, bu iki ibadetin birbirinin alternatifi olarak sunulması doğru değildir. Bu sebeple kesme olmadan hayvanı, sadaka olarak bir kişiye vermek kurban yerine geçmez (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, IX, 454, 463). Aynı şekilde kurban

bedelini de yoksullara ya da yardım kuruluşlarına vermek suretiyle, kurban ibadeti ifa edilmiş olmaz (Serahsî, el-Mebsût, XII, 13).

678. Kurban eti, derisi, bağırsakları gibi kurban ürünlerinin satılması caiz midir?

Kurbanın eti, -kısmen veya tamamen- sahibi ve ev halkı tarafından tüketilebileceği gibi, ister zengin, ister yoksul olsun başka kimselere de hediye ve sadaka olarak verilebilir (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 10).

Ancak kurbanın eti ve bağırsakları gibi şeylerinin satılması caiz değildir. Ayrıca kurbanların deri, yağ, baş, ayak, yün ve süt gibi parçalarının satılması da mekruhtur (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 203). Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), "Kim kurbanın derisini satarsa, kurban kesmemiş gibidir." (Beyhâkî, es-Sünenü'l-kübrâ, IX, 496) buyurmuştur. Bu sebeple kurbanın derisi ya da etinin satılması hâlinde alınan bedelin sadaka olarak verilmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 165).

Kurbanın derisi, bir yoksula veya hayır kurumuna bağışlanabileceği gibi, evde namazlık, kalbur ve benzeri ev eşyası yapılarak kullanılmasında da bir sakınca yoktur (Kâsânî, Bedâi' V, 81; Merğînânî, el-Hidâye, VII, 164).

679. Akika, adak, udhiyye ve nafil kurbanlar için aynı büyükbaş hayvana ortak olunabilir mi?

Ortak kesilen kurbanlarda, hissedarlardan her birinin kurbanlarını aynı maksat için kesmiş olmaları gerekmez. Ortakların her birinin ibadet niyetiyle katılmış olması kaydıyla bir kısmı udhiyye, diğer bir kısmı ise adak, akika, nafil kurbanı olarak niyet edebilirler (Kâsânî, Bedâi' V, 71).

680. Dişi ya da erkek hayvandan hangisinin kurban edilmesi daha faziletlidir?

Deve, sığır gibi büyükbaş hayvanlarla, koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların belirli şartları taşımaları durumunda, erkek olsun dişi olsun kurban olarak kesilebilecekleri hususu Hz. Peygamberin (s.a.s.) hadis ve uygulamaları ile sabittir. Kurban edilecek hayvanın cinsiyeti, kurban ibadetinin fazileti açısından bir ölçü değildir. Ancak sığırın dışısının kurban edilmesinin faziletli olduğu görüşünü ileri süren bazı fakihler olmuştur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, IX, 466-467). Bu görüşü o fakihlerin yaşadıkları toplum ve dönemin şartlarına göre değerlendirmek daha isabetli olur. Tanıma dayalı bir toplumda erkek sığırın gücünden daha fazla yararlanılma imkânının bulunması göz önünde bulundurularak

böyle bir görüş ortaya atılmış olabilir. Ancak bu görüşler, dinin değişmez esasındanmış gibi kabul edilmemelidir. Bunlar, toplum menfaati göz önünde bulundurularak ortaya konulmuş görüşlerdir. Günümüzde de aynı esastan hareketle dişi sığırların kurban edilmesinin hayvan üretimine zarar vermesi hâlinde, erkek sığırların tercih edilmesi uygun olur. Ayrıca kurbanlık hayvanın erkek veya dişi olması, kurbanın geçerlilik şartları arasında yer almamaktadır.

681. Kurban bayramı günü kurban kesilmeden önce bir şey yemenin dinî dayanağı var mıdır?

Hz. Peygamberin (s.a.s.) Zilhicce'nin ilk dokuz gününü oruçla geçirdiği rivayet edildiği için (Ebû Dâvûd, Savm, 62) Zilhicce'nin ilk dokuz gününün, yani kurban bayramından önceki dokuz günün oruçlu geçirilmesi müstehaptır. Zilhicce ayının 10. günü kurban bayramının ilk günüdür. Kurban bayramında da oruç tutulmaz (Buhârî, Savm, 66-67; Ebû Dâvûd, Savm, 48). Ancak imsaktan itibaren bir şey yemeyip o günün ilk yemeğini kurban etinden yemek müstehaptır. Fakat bu, kendi evinde kurban kesebilen insanlar içindir. Zamanımızda çiftliklerde kurban kestiren bazı müslümanlara, akşama kadar sıra ancak gelmekte, hatta ertesi güne kalmaktadır. Bu, insanların aç kalıp oruçlu imiş gibi durmaları uygun değildir.

KURBAN KESEN İLE İLGİLİ KONULAR

682. Kimler kurban kesmekle yükümlüdür?

Kurban kesmek, akıl sağlığı yerinde, bülüğa ermiş (ergen olmuş), dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve mukim olan her müslümanın yerine getireceği mali bir ibadettir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 148). Temel ihtiyaçlarından ve borcundan başka 80.18 gr altın veya değerinde para ya da eşyaya sahip olan kimselerin kurban kesmesi gerekir (Mevsilî, el-İhtiyâr, IV, 252-256; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 452-453).

683. Hz. Peygamber (s.a.s.) bizzat kurban kesmiş midir?

Kurban ibadeti hicrî ikinci yılda meşru kılınmıştır. Hz. Peygamberin (s.a.s.) de bu yıldan itibaren vefat edinceye kadar her yıl kurban kestiği bilinmektedir (Tirmizî, Edâhî 11; bkz. Buhârî, Hac, 117, 119; Müslim, Edâhî 3).

Hz. Peygamber (s.a.s.), Veda Haccı'nda yüz deve kurban etmiştir. Hz. Ali, "Peygamber (s.a.s.) yüz deve kurban etti. Eterlerini dağıtmamı emretti, ben de dağıttım." (Buhârî, Hac, 122) demiştir. Hz. Enes'ten (r.a.) Hz. Peygam-

berin (s.a.s.) siyah-beyaz benekli iki koçu besmele ve tekbir çekerek bizzat kestiği rivayet edilmektedir (Buhârî, Edâhî, 9).

684. Vekâlet yoluyla kurban kesilebilir mi? Kişinin bulunduğu şehir veya ülke dışında vekaletle kurban kestirmesinin hükmü nedir?

Kişi, kurbanını bizzat kesebileceği gibi vekâlet yoluyla başkasına da kestirebilir. Zira kurban, hac ve zekât gibi mal ile yapılan bir ibadettir; mal ile yapılan ibadetlerde ise vekâlet caizdir (Kâsânî, Bedâ'î, V, 67; Mevsilî, el-İhtiyâr, IV, 263-265; Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc, VIII, 132). Nitekim Hz. Ali'nin (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Resûlullah (s.a.s.), develer kesilirken başında durmamı, derilerini ve sırtlarındaki çullarını paylaşmama emretti ve onlardan herhangi bir şeyi kasap ücreti olarak vermeyi bana yasakladı ve 'kasap ücretini biz kendimiz veririz' buyurdu." (Buhârî, Hac, 120; Ebû Dâvûd, Menasik, 19)

Vekâlet, sözlü veya yazılı olarak ya da telefon, internet, faks ve benzeri iletişim araçları vasıtasıyla verilebilir. Vekil tayin edilen kişi veya kurum aldığı vekâleti gereği gibi yerine getirmelidir. Kurbanda önemli olan, kişinin niyetinin Allah için olması ve vekâleten kendisi adına kurbanın kesilmesidir.

Dolayısıyla kurbanın yurt içinde başka bir ilde ya da yurt dışında kesilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Kurban fiyatlarının kesilen ülkeye göre az veya çok olması bu durumu değiştirmez. Ancak yaşadığı yerde muhtaç ve fakirler varsa kişinin, kurbanını orada kesip dağıtması daha uygun olur. Çünkü kişinin yaşadığı yerdeki fakirlerin ve komşuların onun üzerinde hakları vardır.

685. Hacca giden kişinin hacca ilgili kurbanları memleketinde kesilebilir mi?

Temettu veya kırana niyet eden hacılar, Cenab-ı Hak, kendilerine aynı mevsimde hac ve umreyi nasip ettiği için, şükür olarak kesecekleri hayvanları Harem dâhilinde kesmeleri gerekir (Bakara, 2/196; Mâide, 5/95). Bu kurbanın, kurban bayramında kesilen udhiyye kurbanı ile ilgisi olmayıp, kişinin memleketinde kesilmesi caiz değildir (Merğînânî, el-Hidâye, II, 493).

686. Hac ibadetini yapan kişi, ayrıca memleketinde de kurban kesmekle yükümlü müdür?

Hac için ihramda olan kişi Mekke'de seferî ise kendisine udhiyye kurbanının vacip olmadığı konusunda ittifak vardır. Seferî olmaması

hâlinde ise udhiyye kurbanının vacip olup olmadığı konusunda Hanefî fakihleri arasında ihtilaf vardır.

Tercih edilen görüşe göre haccetmekte olan kimse, ister seferî olsun ister olmasın kurban kesmekle yükümlü olmaz (Bkz. Haddâd, el-Cevhera, II, 282; İbn Âbidin, Reddül-Muhtâr, IX, 457). Uygulama da bu yöndedir. Ancak yolcu hükmünde bulunan kimsenin tek başına veya mukimlerle birlikte kurban kesmesine bir engel de yoktur.

Şâfiî mezhebine göre ise udhiyye kurbanı, seferî olsun olmasın, haccda bulunsun bulunmasın, imkân bulan herkes için sünnet-i müekkededir (Nevevî, el-Mecmû, VIII, 383).

687. Kredi kartıyla kurban satın almak caiz midir?

Kurban kesmekle mükellef olan şahıs, kurbanlık hayvanı peşin olarak satın alabileceği gibi, kredi kartıyla vadeli olarak da alabilir. Bu bağlamda bedelin kredi kartıyla ödenmesi kurbanın sıhhatine engel teşkil etmez. Ancak kredi kartı borcunu, ödeme tarihinde ödemek ve gecikmeden kaynaklanan faizli işleme düşmemek gerekir.

Kredi kartıyla kurban alırken, vade karşılığında bankaya ilave bir ücret ödenmesi durumunda ise kesilen kurban geçerli olmakla birlikte, faizli işlem sebebiyle ayrı bir günah söz konusu olur.

688. Banka kredisiyle kurban kesilebilir mi?

Kurban kesmek, âkil (akıl sağlığı yerinde), bâliğ (ergen), dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve mukim olan bir müslümanın yerine getireceği mali bir ibadettir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 146).

İster vacip isterse nafîle olarak kurban kesecek kimse, kurbanını peşin satın alabileceği gibi, borçlanarak da satın alabilir. Bu, kurbanın sıhhatine engel teşkil etmez. Borcu bir şahıstan alması ile bankadan alması arasında fark yoktur. Fakat kredi alması durumunda faiz ödeyecekse, faiz verme yasağını (Bakara, 2/275-279; Müslim, Mûsâkât, 105, 106; Ebû Dâvûd, Büyü, 4) işlediği için günaha girmiş olur. Maddi durumu iyi olmayan kişinin böyle yöntemlere başvurması yerine kurban kesmemesi daha uygundur.

689. Taksitle kurban alınabilir mi?

Kurban, Allah'a yaklaşmak niyeti ile yerine getirilen bir ibadettir. Bu amaç ise ancak kişinin kendi mülkiyetindeki hayvanı kurban etmesi ile gerçekleşir (Kâsânî, Bedâi, V, 76). Mülkiyet, hayvanı bizzat yetiştirme, hibe veya miras yolu ile olabileceği gibi satın alma yolu ile de gerçekleşebilir.

Esasen vadeli satış caizdir (Mevsili, el-Ihtiyâr, II, 59). Taksit ise, borcun ödenmesinin belirli birkaç zamana vadeli olarak geciktirilmesidir (Mecelle, md. 157). Buna göre taksitlendirme yolu ile satın alınan bir mal, alıcının mülkiyetine geçtiğine göre, bu yolla alınan bir hayvanın kurban edilmesinde bir sakınca yoktur.

690. Bir özür sebebiyle vaktinde kesilemeyen kurbanların fakir ve zengin için hükmü nedir?

Kurban kesme niyetiyle hayvan almış, fakat kurban bayramı günlerinde kurbanı kesememiş fakir kimse, bu hayvanı canlı olarak tasadduk eder. Bayram günlerinde kurban kesemeyen zengin kimsenin ise, kurbanlık satın alıp almadığı dikkate alınmaksızın bir kurbanlık hayvanın kıymetini yoksullara sadaka olarak vermesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 156).

691. Kurbanın satıldıktan sonra satıcının elinde emaneten dururken ölmesi veya başka bir sebeple kesilememesi durumunda ne yapılmalıdır?

Satın alınıp da, korunmak veya beslenmek üzere kurban bayramına kadar satıcının yanında bırakılan kurbanlık hayvan onun yanında emanet hükmündedir. Emanet malın telef olması hâlinde, emaneti elinde tutanda kasıt, kusur veya ihmal bulunmadığı sürece sorumlu olmaz. Dolayısıyla, satıcı emanet malı, korunması gerektiği şekilde korur da buna rağmen mal telef olursa onu tazmin etmesi gerekmez (Merğînânî, el-Hidâye, VI, 211). Bu durumda, kurbanlık hayvanın daha önce ücreti ödenmemişse, alıcının ödemesi gerekir. Ölen hayvanı satın alan kişi zenginse, yenisini alıp kesmek zorundadır. Yoksulsa yeniden hayvan alıp kesmesi gerekmez (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 160; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 880).

Fakat kurbanlık hayvanı elinde emanet olarak bulunduran kimse, onu gerektiği şekilde korumaz veya ihmalkâr davranır ve bu yüzden hayvan telef olursa hayvanın değerini tazmin etmesi gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 160). Bu durumda da hayvan sahibi zenginse yenisini alıp keser. Yoksulsa kesmesine gerek yoktur.

692. Satın alınan kurbanlığın ölmesi durumunda ne yapılmalıdır?

Satın alınan kurbanlığın kesilmeden önce ölmesi hâlinde satın alan kişinin ekonomik durumuna göre farklı hüküm uygulanır. Şayet kişi varlıklı ise, yenisini alıp onu keser. Çünkü kendisine vacip olan kurbanı

kesmiş değildir. Fakat yoksulsa yenisini almasına gerek yoktur. Çünkü yoksula kurban vacip değildir, satın almakla, satın aldığı hayvanı kesmeyi kendisine vacip kılmıştır. Aldığı hayvan ölünce, vücûbiyet düşer ve yenisini almak gerekmez (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 160; Kâsânî, Bedâi', V, 66).

693. İhmal sebebi ile kurban kesmeyen kimse ne yapmalıdır?

Kurban kesme şartlarını taşıdığı hâlde unutmama, ihmal vb. sebeplerle kurban kesmeyen kimsenin, Hanefilere göre o yıla mahsuben, bir kurban bedelini fakirlere vermesi (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 463-465, 473; Merğînâni, el-Hidâye, VII, 156), ayrıca tevbe ve istiğfarda bulunması gerekir.

694. Müslüman olmayan kişinin kestiği kurbanın eti yenir mi?

Eti yenen hayvanların etlerinin helal olması için, hayvanı kesecek kimsenin, akıl ve temyiz gücüne sahip, müslüman veya ehl-i kitaptan olması gerekir. Ehl-i kitaptan olmayan mecûsi, putperest veya ateistin kestiği hayvanın eti helal değildir. Bunların kestiği hayvan da kurban olmaz (Mevsilî, el-İhtiyâr, IV, 229; el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 370; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 474).

695. Abdestsiz ya da cünüpken kurban kesilebilir mi?

Kurban ibadetini yerine getirmek, gerekli şartları taşıyan bir hayvanı, kurban niyetiyle kesmekle gerçekleşir. Hayvanın kesim ameliyesi ibadet değildir. Böyle olduğu için kurban kesenin, hadesten taharet şartını yerine getirmesi gerekmez. Yine bu sebeple, kurban kesen kasabın ücret alması caizdir. Şayet kurban kesme eylemi ibadet olsaydı kasabın ücret alamaması gerekirdi. Çünkü ibadet karşılığında ücret almak caiz değildir (Mevsilî, el-İhtiyâr, IV, 228-229). Öte yandan mekruh olmakla birlikte Ehl-i kitaptan olan kasabın kestiği kurban geçerlidir (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 166).

Kurban kesen kişinin abdestli olması şart olmamakla birlikte kurban bir kurbet (Allah'a yakınlaşma aracı) olduğu için kesenin abdestli olması daha faziletlidir.

696. Zengin kimse kurbanını kesmesi için parasını bir fakire verse ve fakir de bu kurbanı kesmeyerek parayı harcasa, parayı veren kişi bu durumu öğrenince ne yapmalıdır?

Zengin bir kimse bir şahsa para verip "bununla kurbanlık hayvan al ve benim adıma kes." dese; ancak parayı alan şahıs kurbanlık almayı parayı harcasa; parayı veren kişi de bu durumu kurban kesim günlerinde öğrenirse yeni bir kurbanlık alıp kesmesi gerekir. Parayı alan kişi de

aldığı parayı tazmin eder. Eğer zengin olan kişi bu durumu kurban kesim günleri geçtikten sonra öğrenirse, kendisinin kurban yükümlülüğü düşmez. Bu durumda kurban bedelini fakirlere vermesi gerekir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 463-464).

697. Bir kimsenin, oğlunun veya bir başkasının bağışladığı para ile kurban alıp kesmesi durumunda bu, kurban sayılır mı?

Oğlu veya başkası tarafından kendisine bağış yapılan kimse bu paranın sahibidir. Bağışlanan bu parayı dilediği gibi harcayabilir. İster başka ihtiyaçları için sarf eder, isterse kurbanlık alıp kesebilir. Bu kesilen hayvan kurbandır (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 452-454).

698. Yolcunun kurban kesmesi gerekir mi?

Yolcu (seferî), kurban kesmekle mükellef değildir (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 576). Ancak kesmesi hâlinde sevabını kazanır. Kişi, kurbanını ikamet ettiği yerde kesebileceği gibi, bayram dolayısıyla veya başka bir sebeple gitmiş olduğu yerde de kesebilir. Seferî olması, kurban kesmesine ve kestiği kurbanın makbul olmasına engel değildir.

Seferî iken kurban kesenler; bayram günleri içinde memleketlerine dönerlerse, yeniden kurban kesmeleri gerekmez. Kurban bayramının başında mukim iken kurban kesmeden bayram günlerinde sefere çıkana da vacip olmaz. Sefer hâlinde iken kurban kesmeyip de bayram günlerinde memleketlerine dönenlerin kurban kesmeleri gerekir (Kâsânî, Bedâi', V, 63).

Başta Şâfiî mezhebi olmak üzere kurbanın sünnet olduğu görüşünde olanlara göre, seferîlik durumunda da aynı hüküm geçerlidir (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 383).

699. Gayrimeşru yolla kazanılan parayla kurban kesilebilir mi?

İslam dini kişilerin meşru işlerle uğraşmalarını ve geçimlerini helal yollardan elde etmelerini ister. Buna rağmen bir kişi malını haram yoldan kazanmışsa, hayatta iken kendisi, ölmüşse varisleri bu malın sahibini aramalı; sahibini bulduklarında bu malı kendisine vermelidirler. Şayet bu malın sahibini bulamazlarsa sevap beklemeksizin yoksullara veya hayır işlerine harcamalıdır (Serahsî, el-Mebsût, XII, 172; İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 229; el-Fetâva'l-Hindiyye, III, 210).

Gayrimeşru yolla elde edilen para o kişinin malı değildir. Dolayısıyla böyle bir para ile kurban kesmek uygun değildir. Zira malî ibadetler helal parayla yapılmalıdır.

700 Kurbanlık olarak satın alınan hayvana, daha sonra başkaları ortak edilebilir mi?

Kurban kesmek isteyen kişiler, büyükbaş hayvanlara yedi kişiye kadar ortak olabilirler. Böyle bir hayvan, yedi kişiye kadar ortak olarak satın alınabileceği gibi, alındıktan sonra veya elde bulunan büyükbaş hayvana yedi kişiyi geçmemek kaydıyla başkaları da ortak edilebilir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 198). Ancak ortak olunan büyükbaş hayvanın her bir hissesinin, yedide birden az olmaması gerekir (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 376).

Ebû Hanîfe'den, satın alınan hayvana sonradan ortak olunamayacağı yönünde bir görüş de rivayet edilmiştir. Bu bakımdan ihtilaftan kurtulmak için kurbanlık hayvan satın alınırken ortakların kesin olarak belirlenmesi daha iyi olur (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 152).

Hanefî fıkh kaynaklarında, kurban kesmek kendisine vacip olmadığı hâlde kurbanlık için büyükbaş bir hayvan alan kimsenin ise, daha sonra kendisine ortak kabul etmesinin caiz olmadığı, çünkü vacip olmadığı hâlde kurbanlık satın almakla onu bütünü ile kendine vacip hâle getirmiş olduğu ifade edilmiştir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, V, 72).

701 İki büyükbaş hayvanın yediden fazla kişi tarafından hisseleri belirlenmeksizin kurban edilmesi ve kesildikten sonra etlerin karışık bir şekilde bölünerek hissedarlara dağıtılması hâlinde, yapılan bu işlem caiz olur mu?

Kurban kesecek ortakların her birinin, hayvanın en az yedide birine sahip olması gerekir. Bu itibarla her bir büyükbaş hayvana hissedar olan kişiler, kendileri adına kesilen kurbandan hisselerini belirlemelidirler.

Buna göre iki büyükbaş hayvan, yediden fazla kişi tarafından hisseleri belirlenmeksizin kurban olarak kesilir de etleri karışık bir şekilde mesela dokuz eşit parçaya bölünerek hissedarlara dağıtılsa, bu caiz olmaz. Ancak iki büyükbaş hayvanı kurban eden ortakların sayısının yedi veya daha az kişi olmaları durumunda bu işlem caiz olur. Zira her bir ortak, her iki hayvanın en az yedide birine sahip olur.

702 Kurbanlık olarak alınan büyükbaş hayvana ortak olanlardan bir kısmının, sonradan bir başkasını kendi hisselerine dâhil etmeleri caiz midir?

Kurbanlık olarak alınan bir büyükbaş hayvanın ortak sayısının yediden az olması durumunda, ortaklardan bir kısmı, sonradan ortak olmak isteyen bir kişiyi kendi hisselerine dâhil etmek isteseler; her bir hisse,

hayvana verilen bedelin yedide birinden az olursa, yapılan bu işlem caiz olmaz. Ancak bu hisselerden her biri hayvana verilen bedelin en az yedide biri veya daha fazlası ise ve ortak sayısı yediye aşmazsa, o zaman ortak kabul etmek caiz olur.

Mesela; beş kişi bir büyükbaş hayvanı ortaklaşa satın alsa, sonra bir kişi bu hayvana ortak olmak istese, ortakların dördü bu kişiyi ortak olarak kabul etse de sadece biri kabul etmese; bu sonradan gelen kişinin, o dört kişinin hissesinde ortaklığı caiz olur. Zira bu durumda ortakların her birinin hissesi en az yedide birden fazladır (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 376).

703 Vekâleten kurban kesen hayır kurumları ve kendilerine ihtiyaç fazlası kurban eti verilenler, kesilen kurbanların etlerini satabilirler mi? Bu etleri daha sonra mislini almak üzere kasaplara verebilirler mi?

Kurban etlerinin, kısmen veya tamamen et olarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması imkânının sağlanamaması hâlinde, bunların tıpkı sakatları gibi rayiç bedelle satılarak bedelinin fakirlere verilmesi caizdir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 203). Buna göre kendisine kurban eti verilen yoksullar, elle-rindeki ihtiyaç fazlası etleri satın parasını başka ihtiyaçlarına harcayabilirler. Aynı şekilde kişi veya hayır kurumları, eksik veya fazla olmamak ve verdiği ile aynı cinsten olmak kaydıyla ihtiyaç olduğu zaman mislini geri almak üzere bu etleri kasaplara verebilirler.

704 Ailede zengin olan karı-kocadan her birinin ayrı ayrı kurban kesmesi gerekir mi? Evde hane reisinin kurban kesmesi ile zengin olan öteki aile fertlerinden kurban vecibesı sâkit olur mu?

İbadetlerde sorumluluk ve bu sorumluluğun bir neticesi olan ceza ve mükâfat da bireyseldir. İslam dininde aile fertleri arasında mal ayrılığı esası vardır. Bir aile içinde karı, koca ve çocuklardan her birinin malı ayrı ayrı belirlenmişse kendilerine aittir.

Bu itibarla aile fertlerinden karı, koca ve yetişkin çocuklardan kimin borcu ve temel ihtiyaçları dışında 80.18 gr. (20 miskal) altını veya bu miktar altın değerinde parası veya nâmî (artıcı) olmasa bile nisaba ulaşan fazla malı ve eşyası varsa, o kimse zengin sayılır. Bu şartlara göre aile fertlerinden dinen zengin sayılan her biri, fitr sadakası vermekle mükellef oldukları gibi, kurban bayramında da Hanefilere göre kurban kesmekle yükümlüdürler (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 452-454).

Şâfiî mezhebine göre ise aile için bir kurban kesmek sünnet-i kifâ-yedir. Dolayısıyla aileden birisinin kurban kesmesi ile hepsi için sünnet

yerine gelmiş olur (Nevevi, el-Mecmû', VIII, 384; Şirbini, Muğni'l-muhtâc, IV, 377). Bu görüş asgarî derecede nisâba sahip olan aileler için daha uygundur.

705. Kurban kesmenin vacip olması için nisap nedir? 200 dirhem gümüş veya bedeli bugünkü piyasada kurban almaya kâfi gelmemektedir. Bu kadar malı veya gümüşü olan kişi yine de kurban kesmek zorunda mıdır?

Aşın derecede değer kaybeden gümüşün günümüz şartlarında nisap konusunda ölçü olma niteliğini yitirdiği bir gerçektir. Nisap miktarında gümüş ölçü alındığı takdirde zekât alabilecek durumdaki kimseler, zekât yükümlüsü hâline geleceklerdir. Bu itibarla zekât ve kurban gibi ibadetlerin sorumluluğunu belirlerken altının ölçü alınması daha uygundur.

Bu itibarla kurban kesmeyi vacip kılan zenginliğin dinî ölçüsü, ister nâmi (artıcı) olsun isterse olmasın kişinin borçları ve temel ihtiyaçları dışında 20 miskal (80.18 gr.) altına ya da bunun değerinde para veya mala sahip olmasıdır. Hangi türden olursa olsun bu miktar mala sahip olmayan kişi kurban kesmek zorunda değildir (Mevsili, el-Ihtiyâr, IV, 252-256).

KURBAN ÇEŞİTLERİ

706. Akıka kurbanı nedir?

Yeni doğan çocuk için şükür amacıyla kesilen kurbana, "akıka" adı verilir. Akıka kurbanı kesmek sünnettir. İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.), Hasan ve Hüseyin için akıka kurbanı kesmiş (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 21; Nesâî, Akıka, 1), bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: "Her çocuk (doğumunun) yedinci gününde kendisi için kesilecek akıka kurbanı karşılığında bir rehine gibidir. Akıka kurbanı kesildikten sonra çocuğun başı tıraş edilir ve ona isim verilir." (Ebû Dâvûd, Edâhi, 21)

Bu açıdan akıka kurbanı, çocuğun doğduğu günden bülûğ çağına kadar kesilebilirse de doğumun yedinci günü kesilmesi daha faziletlidir. Aynı günde çocuğa isim verilmesi ve saçı ağırlığında altın veya değeri miktarınca sadaka verilmesi müstehaptır (İbn Rüşd, Bidâye, I, 463-464).

707. Şükür kurbanı ne demektir?

Bir kimse arzu ettiği bir amaca ulaşması veya bir nimete nail olması sebebiyle şükür kurbanı kesebilir. Ancak böyle bir nimeti elde eden kişinin, adakta bulunmadığı sürece, kurban kesmesi zorunlu değildir. Ayrıca Hanefî mezhebine göre temettu veya kıran haccı yapan kişilerin,

aynı mevsimde hac ve umreyi beraberce yaptıkları için Harem bölgesinde kestikleri kurban da bir tür şükür kurbanıdır.

708. Ölü kurbanı diye bir kurban çeşidi var mıdır?

Dinimizde ölü kurbanı veya kabir kurbanı diye bir kurban çeşidi yoktur. Ancak, sevabı ölüye bağışlanmak üzere kurban kesilebilir.

Ayrıca, kurban borcu olup, hayatta iken vasiyet eden kişinin bıraktığı miras yeterli ise mirasçıları tarafından vasiyetinin yerine getirilmesi gerekir. Tabiiinden olan Haneş'ten rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Ben Ali'yi (r.a.) iki koçu (birden) kurban ederken gördüm de kendisine; 'Bu da nedir?' diye sordum. 'Resûlullah (s.a.s.) (sağlığında) kendi yerine bir kurban kesmemi vasiyet etti. İşte ben de onun yerine kurban kesiyorum.' cevabını verdi." (Ebû Dâvûd, Edâhi, 2; İbn Hanbel, el-Müsned, II, 420, 423)

Bu rivayette Hz. Ali, kurbanı kesme gerekçesi olarak Hz. Peygamberin (s.a.s.) kendisine bunu vasiyet etmesini göstermiştir. Dolayısıyla bu hadis, eğer vasiyeti yoksa ölü adına kurban kesileceğine delalet etmez.

Buna göre vasiyeti yoksa ölen kimseler için mirasçılarının kurban kesmeleri gerekmez. Ancak bir kimse, sevabını ölmüş bulunan anne veya babasına yahut diğer yakınlarına bağışlamak üzere, çeşitli hayır kurumlarına, fakir ve muhtaç kişilere bağışta bulunabileceği gibi, kurban da kesebilir.

Ölenin kendisi için kurban kesilmesine dair vasiyeti yoksa kesen kimse, bu kurban etini fakirlere yedirebileceği gibi, kendisi ve zenginler de yiyebilir. Ancak ölen kişinin vasiyeti varsa, tamamen fakirlere yedirilmesi veya dağıtılması gerekir (Bilmen, İlmihal, s. 395).

709. Bir grup oluşturarak aralarında para toplayıp Hz. Peygamber adına kurban kesilebilir mi?

Dinimizde böyle bir uygulama yoktur. Bunun, yapılması gereken bir ibadet gibi görülmesi caiz değildir. Çünkü Allah ve Resûl'ünden nakledilmeyen bir uygulamayı ibadet gibi telakki etmek ve ona dinilik vasfı vermek bid'attir. Her bid'at de Hz. Peygamberin (s.a.s.) nitelemesiyle dalalettir (Müslim, Cumua, 43; Ebû Dâvûd, Sünnet, 6; Tirmizi, İlim, 16).

Hz. Ali'den rivayet edilen "Resûlullah (s.a.s.) (sağlığında) kendi yerine bir kurban kesmemi vasiyet etti. İşte ben de onun yerine kurban kesiyorum." (Ebû Dâvûd, Edâhi, 2; İbn Hanbel, el-Müsned, II, 420, 423) şeklindeki haber, bu uygulamaya delil olamaz. Çünkü Hz. Ali, kurbanı kesme gerekçesi olarak Hz. Peygamberin (s.a.s.) kendisine bunu vasiyet etmesini göstermiştir. Dolayısıyla bu hadis, eğer vasiyeti yoksa ölü adına kurban kesileceğine delalet etmez.

KURBANLIK HAYVANLA İLGİLİ KUSURLAR

710. Kurban edilecek hayvanlar hangi nitelikleri taşımalıdır?

Kurban edilecek hayvanın, sağlıklı, organları tam ve besili olması, hem ibadet açısından, hem de sağlık bakımından önem arz eder. Bu nedenle, kötürüm derecesinde hasta, zayıf ve düşkün, bir veya iki gözü kör, boynuzlarının biri veya ikisi kökünden kırık, dili, kuyruğu, kulakları ve memelerinin yarısı kesik, dişlerinin tamamı veya çoğu dökük hayvanlardan kurban olmaz (Ebû Dâvûd, Edâhi, 6). Ancak, hayvanın doğuştan boynuzsuz olması, şaşı, topal, hafif hasta, bir kulağı delik veya yırtılmış olması, memelerinin bir kısmının olmaması, kurban edilmesine mani teşkil etmez (Kâsânî, Bedâi', V, 75-76). Buna göre hayvanın değerini düşürücü nitelikteki kusurlar kurbanı engeldir.

Şâfiî mezhebinde, hayvanın etini, yağını ve sakatatını kusurlu hâle getirecek derecedeki ayıplar kurbanın sıhhatine engel teşkil eder. Genel olarak yukarıda sayılan kusurlardan birinin bulunması, bir hayvanın kurban olmasına engel teşkil ettiği gibi, uyuz olan hayvanlar ile yem yemesini engelleyecek derecede dişlerinin bir kısmı dökülmüş olan hayvanların da kurban edilmesi caiz değildir (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 399-404).

711. Kesimden önce kusuru tespit edilemeyen bir hayvanın, kurban edildikten sonra hasta olduğunun anlaşılması ve etinin yenilmeyeceğine dair uzmanlarca karar verilmesi hâlinde, kurban dinen geçerli midir?

Bir hayvanın kurban edilebilmesi için, hayvanda bazı kusurların bulunmaması gerekir. Satın alınırken kurbanı engel bir kusuru olan hayvan kurban olarak kesilemez. Hayvan kusursuz olarak satın alınıp da alıcının elinde iken kurban olmaya engel bir kusurun ortaya çıkması hâlinde, kişi zenginse ayıbı olmayan başka bir hayvan alıp keser. Yoksulsa yeni bir hayvan alıp kesmesine gerek yoktur (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 160; Kâsânî, Bedâiu', V, 68; Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam, s. 880).

Kurbanlık hayvanın hasta olduğu, kesildikten sonra ortaya çıkmış ve sağlık sebebiyle etinin imha edilmesi gerekmiş ise, bu durumda iki ihtimal söz konusudur:

a) Saucıya rücu edilip kurban bedelinin geri alınmış olması. Bu durumda, kurban kesme günleri henüz çıkmamış ise, yeni bir kurban alıp kesmek gerekir. Kurban bedeli, kurban kesme günlerinden sonra iade edilmiş ise, bu para fakirlere verilir.

b) Kurban bedeli satıcıdan geri alınamamışsa, kişinin yeniden bir kurban kesmesi gerekmez. Ancak imkânları yerinde ise ve henüz kurban kesim günleri geçmemiş ise, ikinci bir kurban kesmesi ihtiyata daha uygundur.

712. Kulağı kesik veya delinmiş hayvanlar kurban olur mu?

Bir hayvanın kurban edilebilmesi için, o hayvanda insanlar arasında kusur sayılan ayıplardan birinin bulunmaması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.), kurbanlıkların göz ve kulaklarının sağlam olmasına dikkat edilmesini istemiştir (Ebû Dâvûd, Edâhi, 6). Buna göre, kulağının yarıdan fazlası kesik olan hayvan, kurban olmaya elverişli değildir. Hayvanın bir kulağının delik veya yırtılmış olması durumunda; eğer delikler ve yırtıklar kulağın yarıdan fazlasını teşkil ediyorsa, böyle bir hayvan kurban edilemez. Bu ölçüye varmayan kesikler, delikler ve yırtıklar ise hayvanın kurban olmasına engel değildir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 157; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 468-469).

713. İki yaşını bitirmeyen ancak kapak atmış olan sığır cinsi büyükbaş hayvanların kurban edilmeleri caiz midir?

Sığır cinsi büyükbaş hayvanların kurban edilebilmesi için, en az iki kameri yaşlarını bitirmeleri gerekir (Ebû Dâvûd, Edâhi, 5; İbn Mâce, Edâhi, 7; Mevsilî, el-Ihtiyâr, IV, 258).

Buna göre iki yaşını bitirdikleri kesin olarak bilinen sığır cinsi büyükbaş hayvanların dişlerinin kapak atmaması, bu hayvanların kurban olmalarına engel olmaz. Yine dişleri kapak attığı hâlde henüz iki kameri yaşını doldurmamış olan büyükbaş hayvanlar da kurban olarak kesilemezler.

Ancak doğumu kesin olarak bilinmeyen sığır cinsi büyükbaş hayvanlar için kapak atma denilen iki ön dişin çıkması, o hayvanın kurban edilebilmesi için bir ölçü olarak kabul edilebilir.

714. Kurbanlık hayvanların yaşlarında aranacak olan asgari sınır nedir?

Kurbanlık hayvanların yaş sınırı, Hz. Peygamberin sünneti ile tespit ve tayin edilmiştir (Ebû Dâvûd, Edâhi, 5; Nesâî, Dahâyâ, 13; İbn Mâce, Edâhi, 7). Buna göre kameri yıl esasına uygun olarak, deve 5; sığır ve mandada 2; koyun ve keçide ise 1 yaşını doldurma şartı aranır. Bunun yanında, 6 ayını tamamlayan koyun, bir yaşını doldurmuş gibi gösterişli olması hâlinde kurban edilebilir. Koyunlardaki bu istisna bizzat Hz. Peygamber tarafından yapılmıştır (Müslim, Edâhi, 13).

Bunun yanında deve, sığır ve keçinin, koyuna kıyaslanarak besili ol-
ması hâlinde söz konusu yaşları doldurmadan kurban olabileceği söyle-
nemez. Nitekim bir yaşına varmamış ama yetişkin olan oğlağını kurban
etmek isteyen bir kimseye Hz. Peygamber, "Bu sadece sana mahsustur.
Senden sonra başkası için yeterli olmaz." (Buhârî, Edâhî, 8) buyurmuştur.

715. Sığırların iki yaşına gelmeden çok irileşmesi hâlinde kurban
edilmesi caiz olur mu?

Kurbanlık hayvanların yaş sınırı, Hz. Peygamberin sünneti ile tespit
ve tayin edilmiştir (Ebû Dâvûd, Edâhî, 5; Nesâî, Dahâyâ, 13; İbn Mace, Edâhî, 7). Buna
göre kameri yıl esasına uygun olarak, deve 5; sığır ve mandada 2; ko-
yun ve keçide ise 1 yaşını doldurma şartı aranır. Bunun yanında, 6 ayını
tamamlayan koyun, bir yaşını doldurmuş gibi gösterişli olması hâlinde
kurban edilebilir. Koyunlardaki bu istisna bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.)
tarafından şöyle buyurularak yapılmıştır: "Yıllanmış (kurbanlık yaşını
tamamlamış) hayvanlardan kurban kesin. Eğer bulmakta zorluk çekerseniz
bir ceze'a (Altı ayını doldurmuş gösterişli kuzu) kesin." (Müslim, Edâhî, 13)

Bu istisnanın hadiste ifade edildiği şekilde sadece koyunlara mahsus
olduğu konusunda İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu görüş birliği için-
dedirler. Evzâî gibi bazı âlimler ise bu hükmün keçi, sığır ve deve cinsi
için de söz konusu olduğunu belirtmiştir (Nevevî, Şerhu Müslim, XIII, 117-118).

Günümüzde Evzâî'nin görüşüne uygun olarak bu hükmün başka hay-
vanlar için de geçerli olabileceğini savunanlar olsa da bu görüşün kuvvetli
bir delili yoktur. Çünkü kurban kesmek bir ibadettir. İbadetlerde ise akıl/
ictihad değil, nakil/nass esastır. Hakkında açık delil bulunan meselelerde
akıl yürütmek söz konusu değildir (Kâsânî, Bedâ'î, V, 69; İbn Âbidin, Reddû'l-Muhtâr,
IX, 465-466). Nitekim bir yaşına varmamış ama yetişkin olan oğlağını kur-
ban etmek isteyen bir kimseye Hz. Peygamber, "Bu sadece sana mahsustur.
Senden sonra başkası için yeterli olmaz." (Buhârî, Edâhî, 8) buyurmuştur.

Bu itibarla, gelişmiş olmakla birlikte şart koşulan yaşı doldurmayan
hayvanların, koyun örneğine kıyas edilerek kurban edilebileceği şeklin-
deki bir yaklaşım isabetli görülmemektedir.

716. Marketlerin, indirim kartı olanlara bir kurbanın aynı miktar-
daki hisselerini daha ucuz fiyata satmaları, kesilen kurbanı zarar
verir mi?

Bir kimsenin mülkiyetindeki bir malın eşit hisselerini, her biri farklı
fiyatlar üzerinden olmak üzere satması caizdir. Bu hüküm, büyükbaş

kurbanlık hayvanlar için de geçerlidir. Bu itibarla söz konusu kuruluş-
ların, bazı müşterilerine indirimli bir şekilde aynı büyükbaş hayvanın
hisselerini farklı fiyatlarla satması kesilen kurbanı zarar vermez.

717. Market türü kuruluşların henüz mülkiyetinde olmayan hay-
vanların hisselerini satması caiz midir?

Mal sahibi, ortada olmayan belirli vasıflardaki bir hayvanı taahhüt
edip satıyorsa bu durum selem (para peşin mal veresiye) akdine girece-
ğinden mezhepler arasında ihtilaf söz konusudur.

Hanefi mezhebine göre selem akdi ölçü veya tartı ile alınıp satılan
misli mallarda yapılabilir. Hayvanlar ise kıyemî mallardan sayıldıkları
için sonradan teslimi şartıyla (selem yoluyla) satılmaları caiz değildir.
Buna bağlı olarak Hanefilere göre hissesi satılan hayvanın mevcut olması
gerekir. Zira mevcut olmayan hayvanın satışı caiz değildir (Kâsânî, Bedâ'î, V,
209). Bununla birlikte sonraki Hanefiler hayvanlarda da selem geçerli
olacağını kabul etmişlerdir.

Şafii mezhebine göre ise hayvanın cinsi, sıfatları ve yaşı belirlendi-
ğinde belirsizlik büyük ölçüde giderilmiş olduğundan selem yoluyla
hayvanların alım satımı caiz olur (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâr, IV, 203, 206).

Bu görüşe göre, yukarıda zikredilen şartların sağlanması halinde mar-
ket türü kuruluşların henüz mülkiyetinde olmayan hayvanların hissele-
rini satması caiz olur.

Ayrıca bu tür kuruluşların; mülkiyetlerinde olan küçükbaş hayvanları
veya büyükbaş hayvanların hisselerini ve bu hisselerin sahiplerini belirle-
mek şartıyla, kurban hissesi olarak satmalarında bir sakınca yoktur.

718. Gebe hayvanın kurban edilmesi caiz midir? Kurbanlık hayva-
nın kurban edilmeden önce doğurması durumunda ne yapılmalıdır?

Karnında yavrusu bulunan hayvanların kurban olarak da etlik olarak
da kesilmesi uygun değildir. Ancak kesilmesi durumunda da kurban
ibadeti yerine gelmiş olur. Kurban edilmek üzere belirlenen gebe bir
hayvan kurban edilmeden yavru olacak olursa iki yol izlenir: Ya o yavru
da annesiyle birlikte kesilir, fakat sahibi etini yemez, yoksullara verir.
Yerse kıymetini sadaka olarak vermelidir. Ya da kesilmez ve yavrunun
kendisi ya da değeri fakirlere sadaka olarak verilir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr,
IX, 466-467).

Yavru, anne rahminde iken anne kesilirse, bu yavrunun etinin yenilip
yenilmeyeceği konusu fukaha arasında ihtilâftır. Bu ceninin ister kulları

çıkış olsun ister olmasın, İmam Ebû Hanîfe'ye göre yenilmez, İmam Şâfiî, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre yaratılışı tamamlanmışsa yenilir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 153).

719. Sunî tohumlama yoluyla üretilen hayvanların kurban olarak kesilmesinde bir sakınca var mıdır?

Hayvan neslini islah etmek ve verimini artırmak amacıyla, bir hayvana kendi cinsi olan başka bir hayvandan sunî tohumlama yapılmasında dinen bir sakınca olmadığı gibi, bu yolla üretilen bir hayvanın kurban edilmesinde de sakınca yoktur.

720. Kurbanlık hayvanların gebeliğinin önlenmesi caiz midir?

Kurbanlık veya etlik olarak beslenen hayvanların gebe kalmalarının önlenmesi, hayvan için kurbanlık olması açısından ayıp sayılmıyorsa ve insanların yararına bir menfaati gerçekleştirmeye yönelik ise, bunda bir sakınca yoktur (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 557-558).

Ancak kurbanlık için hazırlanan hayvanların mevcut gebeliklerinin sonlandırılması fitrata müdahaledir. Hayvanlara karşı şefkatli davranılması gibi ilkeler de düşünüldüğünde, mevcut gebeliklerinin sonlandırılması dinen uygun görülmez.

721. Doğuştan boynuzu olmayan veya boynuzları kırık olan ya da doğumdan sonra boynuzları elektrikle köreltilen hayvanlar kurban olarak kesilebilir mi?

Kurbana engel olan ayıplar, hayvanın emsali arasında kıymetini azaltan kusurlardır. Zararsız şekilde ve daha iyi gelişmesi maksadıyla boynuzlarını özel olarak yapılan ameliyelerle köreltmek, hayvanların kıymetini düşüren ayıplardan değildir.

Bu itibarla, doğuştan boynuzsuz hayvanların kurban olarak kesilmesi caiz olduğu gibi (Tirmizî, Edâhi, 9; Merğînânî, el-Hidâye, VII, 159), küçükken yapılan müdahale ile boynuzları kesilerek, elektrik veya kimyasal yolla boynuzu yakılarak ya da benzeri işlemlere tabi tutularak boynuzsuzlaştırılan hayvanların kurban olarak kesilmesinde bir sakınca yoktur.

722. Kuyruksuz veya kuyruğu kesik koyunlar kurban edilebilir mi?

Doğuştan kuyruksuz olan veya besili olması için küçük yaşta kuyrukları boğulmak suretiyle düşürülen koyunların kurban edilmelerinde bir sakınca yoktur. Ancak bir kaza ile değerini azaltacak şekilde kuyru-

ğunun tamamı veya yarısından çoğu kopan hayvanın kurban edilmesi caiz değildir (İbnü'l-Hümâm, Feth, IX, 529).

723. Kısırlaştırılmış hayvanlar kurban edilebilir mi?

Çeşitli amaçlarla kısırlaştırılmış veya hadım hâle getirilmiş hayvanlar kurban olarak kesilebilir (Kâsânî, Bedâi', V, 80). Bu durum kurban açısından herhangi bir eksiklik oluşturmaz.

724. Memeleri kusurlu olan hayvan kurban edilebilir mi?

Hayvandan beklenen bir menfaati tümüyle yok eden veya hayvanın güzelliğini ortadan kaldıran kusurlar, onun kurban olmasına engeldir. Buna göre ister doğuştan ister sonradan memelerinin yarısı olmayan hayvan kurban olmaz. Aynı şekilde bir hastalığa dayalı olarak memelerinin yarısının sütü kesilen hayvan da kurban olmaz. Fakat hastalık olmaksızın sütü kesilen hayvanın kurban olmasında bir sakınca yoktur (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, V, 368; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 469, 470).

725. Kurbanlık hayvanı elektrik veya narkozla bayıltarak kesmek caiz midir?

Dinimiz, insan veya hayvan farkı gözetmeksizin tüm canlılara iyi davranılmasını, öldürülürken bile eziyet vermeden öldürülmesini emretmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allah (c.c.), şüphesiz her şeyde ihsanı (iyi ve yumuşak davranmayı) emretmiştir. Bu itibarla, siz (kıyas veya had olarak bir kimseyi) öldüreceğiniz zaman öldürmeyi güzel (maktule en kolay biçimde) yapınız, (hayvan) boğazlayacağınız zaman da boğazlamayı güzel yapınız. Biriniz (hayvanı boğazlayacağında) bıçağını keskinleştirsin ve boğazladığı hayvanı rahat ettirsin." (Müslim, Sayd ve Zebâih, 57; Ebû Dâvûd, Dahâya 12)

Buna göre kurbana fazla eziyet vermemek (ölüm acısını azaltmak) maksadıyla, kesim esnasında hayvanın elektrik şoku, narkoz veya benzeri bir yöntemle bayıltılarak kesilmesi caizdir. Ancak hayvanın bayıltıldıktan sonra ölmeden boğazından kesilmesi gerekir. Hayvan henüz kesilmeden, şok etkisiyle ölürse, kurban olmayacağı gibi, eti de yenmez (DİYK 24. 02. 2010 tarihli karar; bkz. Mecma'u'l-Fikh, Karârât ve Tevsiyât, 28 Haziran-3 Temmuz 1997 tarihli Karar, s. 314-318). Zira kurbanlık veya etlik hayvanın yenilmesinin caiz olabilmesi için kesim esnasında hayvanın canlı olması gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 133).

ADAK ve YEMİN

ADAK ve YEMİN

ADAK

726. Adak nedir, dindeki yeri nedir?

Arapça'da nezir (nezr) diye ifade edilen adak, fıkıh dilinde, "bir kimse- nin dinen yükümlü olmadığı halde ibadet cinsinden bir şeyi kendisi için vacip kılması"nu ifade eder. Diğer bir deyişle "kişinin sorumlu olmadığı halde farz veya vacip cinsinden bir ibadeti yapacağına dair Allah Teala'ya söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması"dır (Mevsili, el-Ihtiyâr, III, 445).

Kur'an-ı Kerim'de, verilen sözde durulması, ahde ve akitlere bağlı kalınması (Mâide, 5/3; İsrâ, 17/34), Allah'a verilen sözün tutulması (Nahl, 16/91) emredilir ve yapılan adakların yerine getirilmesi istenir. Ayrıca kişinin yaptığı adağa uygun davranması iyi kulların vasıfları arasında sayılır (İnsân, 76/7). Hadislerde de Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah'a itaat kabilinden adakların yerine getirilmesini emretmiş, Allah'a isyan veya mâsiyet kabilinden olan konularda adakta bulunulmamasını, şayet yapılmışsa buna uyulmamasını istemiştir (Buhârî, Eymân, 28, 31; Müslim, Nezir, 8; Ebû Dâvûd, Eymân, 22). Dolayısıyla adağın yerine getirilmesi Kitap, Sünnet, icma ve akıl deliliyle sabittir (Kâsânî, Bedâi', V, 90).

Âlimler, hiçbir dünyevi menfaat ummadan sırf Allah'ın rızasını kazanmak, O'na şükretmek için adak adanmasında bir sakınca bulunmadığı görüşündedirler. Kişinin Allah'ın takdirinin değişmesine vesile olması dileğiyle, dünyevi amaçlarla belli şartlara bağlı olarak adakta bulunması ise doğru karşılanmamıştır. Nitekim Hz. Peygamberin (s.a.s.) "Adak, (Allah'ın takdir buyurmuş olduğu) hiçbir olayı geri çevirmez. Sadece cimrinin malını eksiltmiş olur."; "Adak bir şeyi ne ileri alır ne de geri bırakır..." (Buhârî, Eymân, 26; Müslim, Nezir, 2) anlamındaki hadislerinden, şarta bağlı adakta bulunmayı hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır.

İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere bazı fakihler yukarıdaki hadislerle dayanarak nasıl olursa olsun adak adamanın mekruh olduğu görüşündedirler (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 450; İbn Kudâme, el-Muğni, XIII, 261).

Bununla birlikte, Allah'a isyan ve mâsiyeti içermediği sürece, hangi grupta yer alırsa alsın, adakta bulunulduğunda yerine getirilmesi dinen vacip görülmüştür (Kâsânî, Bedâi', V, 82).

727. Adakla ilgili şartlar nelerdir?

Yapılan bir adağın geçerli olabilmesi için hem adakta bulunan kimseyle hem de adağın konusu ile ilgili birtakım şartlar vardır.

Adağın geçerli olabilmesi için adakta bulunan kimsenin müslüman, akıl sağlıklı yerinde ve bülüğa (ergenlik çağına) ermiş bir kimse olması gerekir. Çünkü adak bir ibadetin yerine getirilmesini gerektirir. İbadetin yerine getirilmesi için de kişinin tam eda ehliyetine sahip olması gerekir (Kâsânî, Bedâi', V, 81-82).

Adağın geçerliliği için adak konusunda aranan şartlar ise şunlardır:

a) Adanan şeyin cinsinden bir farz veya vacip ibadetin bulunması gerekir. Mesela namaz kılmayı, oruç tutmayı, sadaka vermeyi, kurban kesmeyi konu alan adaklar geçerlidir. Hasta ziyareti veya mevlid okutma adak konusu olmaz. Türbelerde mum yakma, horoz kesme, bez bağlama, şeker ve helva dağıtma gibi halk arasında görülen adak âdetlerinin İslam'da yeri yoktur.

b) Adanan şey bizzat hedeflenen (maksut) ibadet cinsinden olmalı, başka bir ibadete vesile olan bir ibadet olmamalıdır. Mesela abdest almayı, ezan ve kamet okumayı, mescide girmeyi konu alan adak geçerli olmaz.

c) Adanan husus, adayan şahsın o anda veya daha sonra yapması gereken farz veya vacip bir ibadet olmamalıdır. Kılmakla mükellef olduğu namaz, tutmakla mükellef olduğu Ramazan orucu adak konusu olmaz.

d) Adanan şeyin meydana gelmesi ve yapılması maddeten ve dinen mümkün ve meşru olmalı, adak mal ise adayan şahsın mülkiyetinde bulunmalıdır. Bir kimsenin sahip olmadığı muayyen bir malı adaması geçersiz, sahip olduğundan fazlasını adaması hâlinde ise sadece sahip olduğu kadarı hakkında geçerlidir. Ancak bir kimsenin ileride sahip olması kuvvetle muhtemel bir malla ilgili adağı geçerli sayılır. Mesela ileride miras yoluyla sahip olacağı malın adanması böyledir. Adak, başkasının mülkiyetinde bulunan bir malla ilgili olmamalıdır.

e) Adanan fiil Allah'a isyanı, bid'at, günah ve mâsiyeti içermemelidir. Böyle olması halinde adak geçersiz olur (Kâsânî, Bedâi' V, 82-92; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 229).

Meydana gelmesi istenmeyen bir şarta bağlı olarak adakta bulunan şahısların, Allah'a verdiği bu sözde durması gerekir. Mesela "Bir daha içki içmeyeceğim, içersem bir ay oruç tutayım." şeklinde adakta bulunma böyledir. Fakat istenmeyen şart gerçekleşirse, dilerse adadığı şeyi yerine getirir, dilerse yemin kefareti öder. Hanefiler bu durumda yemin kefareti ödemenin daha isabetli bir davranış olacağı görüşündedir. Çünkü bu ahitleşme yemin sayılmaktadır (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, V, 507, 521).

728. Adak kurbanı kesmenin hükmü nedir? Etinden kimler yiyemez?

Kurban adayan kişinin kurban kesmesi vaciptir. Eğer kişi bu adağı, bir şartın gerçekleşmesine bağlamışsa bu şart gerçekleşince kesmesi gerekir. Adak kurbanının etinden adak sahibi, eşi, usûl ve fûru (neslinden geldiği ana, baba, dede ve nineleri ile kendi neslinden gelen çocukları ve torunları) yiyemeyeceği gibi, bunların dışında kalıp zengin olanlar da yiyemez (Zeylai, Tebyîn, VI, 8; Bilmen, İlmihal, s. 304-305). Eğer kendisi veya bu sayılanlardan biri yerse, yenilen etin rayiç bedelini yoksullara verir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 199-203).

729. Adak kurbanında bulunması gereken nitelikler nelerdir?

Kurbanlık hayvanda aranan nitelikler, adak kurbanında da aranır. Kurbanlık hayvanda aranan şartlar ise şunlardır:

a) Belirli yaşları tamamlamaları gerekir. Buna göre 5 yaşını dolduran deve, 2 yaşını dolduran sığır ve manda, 1 yaşını dolduran koyun ve keçi kurban edilebilir. Bu yaşa gelmiş kurbanlık hayvanın dişini değiştirip değiştirmedigine (kapak atmak) bakılmaz. Bunun yanında, 6 ayını tamamlayan koyun, bir yaşını doldurmuş gibi gösterişli olması hâlinde kurban edilebilir (Müslim, Edâhi, 13).

b) Ayıplardan uzak, sağlıklı, azaları tam ve besili olması gerekir. Bu nedenle, kötürüm derecesinde hasta, zayıf ve düşkün, bir veya iki gözü kör, boynuzları kökünden kırık, kuyruğu ve kulaklarının yarından fazlası kesik, memesi kesik, dişlerinin tamamı veya çoğu dökük hayvanlardan kurban olmaz. Ancak, hayvanın doğuştan boynuzsuz olması, otlamasına engel olmayacak derecede şaşı, topal, hafif hasta, bir kulağı delik veya yırtılmış olması, kurban edilmesine mani teşkil etmez (Kâsânî, Bedâi', V, 74-76; İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, IX, 467-470).

Adak kurbanında da koyun veya keçi bir kişi tarafından; sığır, manda ve deve ise, yedi kişiye kadar ortaklaşa kesilebilir (Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 7-8; Kâsânî, Bedâi', V, 70).

730. Adak kurbanı ne zaman kesilmelidir?

Bir şarta bağlı olarak kurban kesmeyi adayan kişi, şart gerçekleşmesi halinde adağını ilk fırsatta yerine getirmelidir. Şarta bağlı olmayan adaklar ise herhangi bir vakitte yerine getirilebilir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 481). Ancak kişi ne zaman öleceğini bilmediğinden adağını ilk fırsatta eda etmesi uygun olur (Kâsânî, Bedâi', V, 94).

Halkımız nezdinde adak kurbanının mutlaka kurban bayramı günlerinde kesilmesi yönündeki yaygın kanaat, dinî bir temele dayanmaktadır.

731. Kurban kesmeyi adayan bir kimse bu adaktan vazgeçebilir mi?

Kur'an'da değişik yerlerde; verilen sözde durulması, ahde ve akitlere bağlı kalınması (Maide, 5/1; İsrâ, 17/34), Allah'a verilen sözün tutulması (Nahl, 16/91) emredilir ve yapılan adakların yerine getirilmesi istenir. Ayrıca kişinin yaptığı adığa uygun davranması iyi kulların vasıfları arasında sayılır (İnsan, 76/7).

Hz. Peygamber (s.a.s.) de Allah'a itaat kabilinden adakların yerine getirilmesini emretmiş, Allah'a isyan veya masiyet kabilinden olan konularda adakta bulunulmamasını, şayet yapılmışsa buna uyulmamasını istemiştir (Buhârî, Eyman, 28, 31; Müslim, Nezir, 8).

Bu itibarla kişinin gerçekleşmesini istediği bir şey için kurban adığında bulunması hâlinde o şeyin gerçekleşmesine bağlı olarak adağını yerine getirmesi gerekir. Bundan vazgeçmesi caiz değildir. Ancak adak maddî imkânı gerektiren türden ise, kişi bu adığı maddî imkânı müsait olduğunda yerine getirir (Bkz. Kâsânî, Bedâi', V, 93).

732. Adak kurbanı düğün vb. toplantılarda ikram edilebilir mi?

Adak kurbanının etinden, adığı yapan kişinin yemesi caiz olmadığı gibi; bu kişinin eşi, usûl ve fûrûu (yani annesi, babası, nineleri, dedeleri, çocukları, torunları) ve dinen zengin sayılan kimseler de yiyemezler. Zira adakla kişi tasaddukta bulunmuş (sadaka vermiş) olmaktadır. Tasadduk eden ise, tasadduk ettiği şeyden faydalanamayacağı gibi zengin kimseler de faydalanamaz (Zeylaî, Tebyîn, VI, 8). Adak kurbanının etini bu sayılanlar dışında kalan ve dinen fakir olan kimseler yiyebilirler.

Düğün vb. toplantılarda fakirlerin yanı sıra zenginler de bulunabileceğinden, kesilen adak kurbanının etinin bu gibi yerlerde ikram edilmesi caiz olmaz. Zira tasadduk (adak) konusu olan bir şey zenginlere ikram edilemez. Eğer böyle bir durumda adakta bulunan ya da zengin biri yemiş bulunursa, yenilen miktar ayrıca fakirlere tasadduk edilir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 199-203).

733. Bir koç kurban etmeyi adayan kişi mutlaka koç mu kesmelidir? Bir büyükbaş hayvana ortak olabilir mi?

Bir koç kesmeyi adayan kimse koç kesebileceği gibi koyun veya keçi de kesebilir. Çünkü bunlar aynı cinsten (davar) kabul edilmektedir. Aynı şekilde bu kişinin ibadet niyetiyle kesilecek olan bir sığıra hissedar olarak girerek adağını yerine getirmesi de mümkündür. Çünkü amaç kurban kesmektir. Bu şekilde de amaç yerine gelmiş olur. Ancak sığır kesmeyi adayan kişinin, koyun kesmesi ile adığı yerine gelmiş olmaz (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, IX, 457, 463-464).

Cins belirlemeksizin "bir kurban keseceğim" diye adakta bulunan bir kimse ister koyun, isterse de sığırdan bir hisseye girerek dilediği cinsten bir kurbanlık hayvan kesebilir (Kâsânî, Bedâi', V, 93; Alâüddin, el-Hediyetü'l-'Alâiyye, s. 142).

734. Adak kurbanının bedeli para olarak fakire verilebilir mi?

Adak, kişinin ibadet niteliğindeki bir şeyi yapacağına dair Allah'a söz vererek üzerine borç kılması anlamına geldiğinden, bu borçtan kurtulması için adağını yerine getirmesi gerekir. Belirlenerek adanan şey aynen yerine getirilmedikçe adak yükümlülüğü düşmez (Kâsânî, Bedâi', V, 90). Bundan dolayı kurban keseceğine dair adakta bulunan kişi, ancak kurban kesmek suretiyle adağını yerine getirmiş olur. Bu itibarla, adak kurbanını kesmek yerine, parasını fakirlere vermek ya da aynı yardımda bulunmakla bu adak yerine getirilmiş olmaz.

735. Rüyada kurban kesmeyi adayan kişi, bu adağını yerine getirmen midir?

Peygamberlerin dışındaki insanların gördükleri rüyalar, kesin bir hükmü ifade etmediği gibi bu rüyaların bağlayıcılığı da yoktur (Dimiyâti, Hâşiyetü'l-'Āneti't-tâlibin, I, 104). Bu itibarla rüyada kurban kesmeyi adayan kişinin, bu adağını yerine getirmesi gerekmez. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Şu üç kişiden kalem kaldırıldı: Uyuyan kişi uyanıncaya, çocuk buluşa erinceye ve akıl hastası olan da iyileşinceye kadar." (Ebû Dâvûd, Hudûd, 16)

736. “Çocuğum sağ-salim doğarsa bir kurban keseceğim.” diye adakta bulunan kimsenin ikiz çocuğu olursa, kaç kurban kesmelidir? “Çocuğum sağ-salim doğarsa kurban keseceğim” şeklindeki adak mutlak/herhangi bir şartla kayıtlanmamış bir adaktır. Çünkü bu ifade de hem “çocuk” hem de “kurban” kelimeleri kayıtsız olarak kullanılmıştır. Bu itibarla bu kimse, doğan çocuk sayısına bakmaksızın dilediği türden bir kurban kesmekle adağını yerine getirmiş olur.

737. İki veya daha fazla kişi tek bir konu hakkında kurban adasalar, hepsinin de ayrı ayrı kurban kesmesi gerekir mi?

İki kişi aynı konu hakkında birbirinden habersiz olarak kurban kesmeyi adarsa, adakta bulunan kişilerden her birinin ayrı ayrı adaklarını yerine getirmeleri gerekir. Zira her biri bağımsız birer kişiliğe sahiptir; birinin yapmasıyla diğerinin zimmetinden adak düşmez.

İki veya daha fazla kişi bir araya gelerek bir tek konu hakkında “ortaklaşa bir küçükbaş hayvan kurban edelim.” diye adakta bulunsalar; adakları geçerli, ortaklık şartı ise geçersiz olur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, V, 516-517). Bu durumda, ortak bir kurban kesmeyi adamakla her biri ayrı ayrı birer kurban adanmış olurlar. Zira kurban denince akla en az küçükbaş bir hayvan gelir. Bir küçükbaş hayvan ise ancak bir kişi tarafından kurban edilebilir; iki veya daha fazla kişi tarafından kurban edilmesi geçerli olmaz.

738. Belirli bir hayır kurumuna veya fakire para yardımı yapmayı adayan kimse, başka bir hayır kurumuna veya fakire yardım yaparsa adağı yerine gelmiş olur mu?

Adağın yerine getirileceği kişi, yer ve cihet konusundaki şartlar bağlayıcı değildir. Bu itibarla muayyen bir hayır kurumuna veya fakire yardım yapmayı adayan kimse başka bir hayır kurumuna veya başka bir fakire bu para yardımı yapmakla adağı yerine gelmiş olur (Kâsânî, Bedâi', V, 86, 93; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, V, 524, 526; Alâüddin, el-Hediyetü'l-'Alâiyye, s. 143).

739. Güç yetirilemeyecek bir şey adamak geçerli olur mu?

Adağın geçerli olması için adanan şeyin yerine getirilmesi fiilen ve dinen mümkün ve meşru olmalıdır (Kâsânî, Bedâi', V, 82-92; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 229). Bu itibarla bir kişinin, sahip olmadığı bir malı tasadduk etmeyi adaması geçersizdir. Güç yetirilemeyecek bir şeyi adamak geçersizdir. Sahip olduğundan fazlasını adaması hâlinde ise sadece sahip olduğu kadar

hakkında geçerli olur. Adakta bulunan kişinin, adağını kendi malıyla yerine getirmesi gerekir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, V, 519, 525-526). Kendi malı yok ise tövbe etmeli, mal edindiğinde de adağını yerine getirmelidir.

Bedenî ibadetler konusunda ise; oruç tutmayı adayıp da hastalık veya yaşlılık gibi mazeretleri sebebiyle adaklarını yerine getiremeyecek olan kişilerin, her bir oruç için bir fidye vermeleri gerekir. Aynı şekilde ömür boyu oruç tutmayı adayan kişi, sağlığı el verdiği ölçüde adağını yerine getirmeli, bunun mümkün olmaması hâlinde ise her gün için bir fidye vermelidir (Kâsânî, Bedâi', V, 91; Mevsilî, el-İhtiyâr, III, 446-447; el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 231). Eğer namaz adanmışsa; ima ile de olsa adanan namaz kılınmalıdır. Buna da güç yetirilememesi hâlinde tövbe edilmelidir. Böyle bir kişi, daha sonra bu ibadetleri yapmaya gücü yeterse, adağını yerine getirmelidir.

740. Bir yıl veya daha fazla süreyle oruç tutmayı adamanın hükmü nedir?

Bir yıl veya daha fazla süreyle oruç tutmayı adayan kişinin bu adağını yerine getirmesi gerekir. Ancak oruç tutmanın haram olduğu Kurban bayramının dört günü ile Ramazan bayramının ilk gününde, kadınlar da özel hâllerine rastlayan günlerde oruç tutmazlar; bu oruçları daha sonra kaza ederler (İbn Nüceym, el-Bahr, II, 318).

Bir sene oruç tutmayı adayan kimse, peş peşe tutma şartı koştuğunda Ramazan dâhil olacağından o zaman ayrıca Ramazan orucu kadar kaza etmesi gerekmez. Zira Ramazan, adağa göre daha öncelikli bir vazifedir. ‘Oruç tutacağım’ ifadesi Ramazan’ı öncelikle kapsamış olur. Ancak bir yıllık oruçta peş peşe olması şartı getirmemişse Ramazan’da tuttuğu farz oruçlar sayısınca Ramazan dışında ayrıca oruç tutması gerekir (Zeylai, Tebyin, I, 346).

Oruç tutmayı adadıktan sonra oruca gücü yetmez hâle gelen birisi, bunun yerine her gün için bir fidye verir. Buna da gücü yetmezse Allah’tan af diler. Umulur ki bağışlanır (Kâsânî, Bedâi', V, 91).

741. Birden çok oruç tutmayı adayan kimsenin bu oruçları peş peşe tutması şart mıdır?

Adak, kişinin farz veya vacip cinsinden bir ibadeti yapacağına dair Allah’a söz vererek o ibadeti kendisine borç kılması demektir. Bu nedenle şartlarına uygun olarak yapılan adağın yerine getirilmesi vaciptir.

Buna göre mesela, otuz gün oruç tutmayı adayan kişinin bu sayıda oruç tutması vaciptir. Eğer tutacağı oruçları peş peşe tutmaya niyetlen-

miş ve öylece adakta bulunmuş ise, bu oruçları peş peşe tutması gerekir. Ancak, böyle bir niyeti yoksa dilediği gibi tutabilir (Serahsi, el-Mebsûl, III, 94).

742. Türbelere adakta bulunulabilir mi?

İbadetler Allah için yapılır. Adak da ibadet anlamı taşıdığından sadece Allah için yapılması gerekir. Bu sebeple türbe veya ölümler için adakta bulunmak caiz değildir. Dolayısıyla bu yönde yapılacak bir adak geçersiz olur (İbn Kudâme, el-Muğni, XIII, 643).

Böyle bir adak caiz olmamakla birlikte bir türbede Allah rızası için kurban kesmeyi adayan kişinin o kurbanı kesmesi vacip olur. Ancak kurbanı türbede değil, başka bir yerde keser. Böylece adak yükümlülüğünden kurtulmuş olur (Dimyâti, Hâşiyetü'l-âneti't-tâlibin, II, 608-610).

743. Zaman, mekân ve niteliklerle kayıtlanmış (mukayyet) adaklarda bu kayıtlar bağlayıcı mıdır?

Herhangi bir şart ve zamana bağlanmayan (mutlak) adaklar, adama anından itibaren gerekli hâle gelir ve ilk fırsatta yerine getirilmesi uygun olur. Bir şarta bağlanan adakların da o şartın gerçekleşmesi hâlinde yerine getirilmesi gerekir. "Şu işim olursa üç gün oruç tutayım." gibi bir şarta bağlanan adak, şart gerçekleşmeden yerine getirilirse geçersizdir; yapılan ibadet nafîle sayılır. Şart gerçekleştikten sonra yeniden eda edilmelidir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, V, 524-525).

Yerine getirilmesi şarta değil de gelecek bir zamana bağlanan adaklar zaman kaydına itibar edilmeksizin önceden de yerine getirilebilir. Zira vakti gelmese de adak zimmette vacip olarak sabit olduğu için önceden yapılması, vakti gelince yapılması yerine geçer (Kâsânî, Bedâi', V, 93).

İmam Muhammed ile Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise; sadaka gibi malî ibadetlerde bu hüküm doğru olmakla birlikte, namaz, oruç gibi bedenî ibadetler konusunda zaman şartına bağlanmış olan adak, vakti gelmeden yerine getirilmekle zimmetten düşmez. Çünkü bu tür ibadetlerin belli bir vakte tahsisi mümkündür. Dolayısıyla vakit kaydı bağlayıcı olur (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 479).

Vakit belirlenmeyen adaklarda ise, kişi bu adağını dilediği zaman yerine getirebilir, yerine getirmeden ölürse sorumlu olur. Kişi ne zaman öleceğini bilmediğinden bu adağını ilk fırsatta gerçekleştirmelidir (Kâsânî, Bedâi', V, 94). Adak bir tür ibadet olduğundan ve ibadetlerde de ihtiyat esas olduğundan, vakte bağlı adaklarda, vakte riayet edilmesi daha uygun olur.

Adaklarda mekân şartı bağlayıcı değildir. Bir yerle kayıtlanarak yapılan adak başka bir yerde de yerine getirilebilir. Zira adaktan maksat Allah'a yaklaşma isteğidir. Mekânın ise herhangi bir işin ibadet olup olmamasında bir etkisi yoktur (Kâsânî, Bedâi', V, 93).

Bazı İslam âlimleri ise, ibadetlerin çeşitlerine göre farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu konudaki görüşler değerlendirildiğinde, sadakalarda mekânla ilgili belirlemelere, namazda ise sadece Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ'nın belirlenmesine riayet edilmesi daha ihtiyatlı olur. Bunun dışındaki yer belirlemeleri ise, bağlayıcı değildir (Nevevî, el-Mecmû', VIII, 474-475; Buhûti, Keşşâf, IX, 3181).

Adanan şey kendi cinsi ile yerine getirilmelidir. Mesela şu kadar nafîle namaz kılayım diye adakta bulunan bir kimse bunun yerine o sayıda oruç tutsa adağını yerine getirmiş olmaz (Kâsânî, Bedâi', V, 92). Ancak adadığı bir ibadetin halefi bulunur da kişi o ibadeti yapmaktan âciz olursa, o ibadetin halefini (onun yerine geçecek başka bir ibadet) yerine getirir. Mesela oruç tutmayı adayan yaşlı biri, bunu yapamazsa fidye öder.

Sadaka vermeyi adayan kimse ise adadığı şeyin kıymetini ödese adak yerine gelmiş olur. Mesela elbise yahut bir hayvanı tasadduk etmeyi adayan kimse bunların kendisini ya da kıymetini verebilir (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 504).

Sadaka türünden adaklarda sadakanın ciheti/verileceği kimse ile verilecek paranın tayin edilmiş olması bağlayıcı değildir. "Elimdeki şu parayı şu kimseye vereceğim." diye adakta bulunan kimse, aynı miktardaki başka parayı başka bir fakire verse, adak yerine gelmiş olur (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, II, 74; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, V, 525).

YEMİN ve KEFFÂRETİ

744. Yemin ne demektir, dinî hükmü nedir?

Sözlükte "kuvvet, sağ el" gibi anlamlara gelen yemin, dinî bir kavram olarak bir kimsenin Allah'ın ismini veya bir sıfatını zikrederek sözünü kuvvetlendirmesi demektir. Mesela "Vallahî (Allah'a yemin ederim ki) şu işi yapmam", "Billahî (Allah'a yemin ederim ki) şu yere gitmeyeceğim" şeklindeki beyanlar böyledir.

Yemin etmek aslında mubah bir davranış olmakla birlikte, gereksiz yere yemin etmek ve onu alışkanlık hâline getirmek doğru değildir. Sıkça yemin eden kimse sözüne Allah'ı şahit tutmuş ve kutsal değerleri sözünün doğruluğunu teyit için yıpratmış olur.

Yerine getirilmesi mümkün ve mubah olan bir şeyi, ileride yapacağına veya yapmayacağına yemin eden kişi, bu yeminini yerine getirmelidir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, V, 470-471).

Kur'an-ı Kerim'de, verilen sözün yerine getirilmesi hakkında "Yeminlerinizi koruyunuz (yerine getiriniz)" (Mâide, 5/89), "Allah adına yaptığınız ahitleri yerine getirin. Allah'ı kefil tutarak kuvvetlendirdikten sonra yeminlerinizi bozmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı bilir." (Nahl, 16/91) buyrulur. Bu itibarla bir müslümanın yemin etmemesi, yemin etmişse bu, verdiği söze Allah'ı şahit tutmak demek olduğundan mutlaka yeminine bağlı kalması gerekir.

745. Kaç çeşit yemin vardır?

Üç çeşit yemin vardır. Bunlar; yemîn-i lağv, yemîn-i gamûs ve yemîn-i mün'akidedir:

a) Yemîn-i lağv; bir şeyin doğru olduğu zannedilerek veya ağız alışkanlığıyla yapılan yemindir. Kişinin birini görmediği hâlde gördüğünü zannederek "Vallahi gördüm." veya yemin kastı olmaksızın yemin sözlerini söylemesi, yemîn-i lağv olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde yapılan yeminden dolayı keffâret gerekmez. Kur'an-ı Kerim'de, kasıtsız olarak ağızdan çıkan yeminlerden dolayı kişinin sorumlu tutulmayacağı bildirilmiştir (Bakara, 2/225; Mâide, 5/89). Bununla birlikte, ağız alışkanlığıyla konuşurken sıkça yemin edenlerin, bu alışkanlıklarından vazgeçmek için çalışmalarını gerekir.

b) Yemîn-i gamûs; yalan yere edilen yemindir. Bir kimsenin olmaması bir şey için bilerek olmuş diye veya olmuş bir şey için bilerek olmadığı diye yemin etmesidir. Bu en büyük günahlardan biridir (Buhârî, Eymân, 16; Müslim, İman, 220). Böyle bir yemin keffâretle telafi edilemez. Bu şekilde yemin eden kişinin, bilerek ve Allah'ın adını anarak yalan yere yemin ettiği için, pişman olarak, bir daha böyle bir hataya düşmemek üzere Allah'tan af dilemesi gerekir. Yalan yere yaptığı yemin sebebiyle başkasının hakkının zayı olmasına sebep olan kimse, bu zararı tazmin edip zarar verdiği kimselerden helallik istemelidir.

c) Yemîn-i mün'akide; mümkün olan ve geleceğe ait bir şeyi yapmak veya yapmamak üzere yapılan yemindir. Bir kimsenin şu işi yapacağını veya yapmayacağını diye yemin etmesi böyledir. Bu yeminin Allah'ın isimlerinden biriyle veya O'nun sıfatlarıyla yapılmış olması gerekir. Allah ve sıfatları dışında başka şeylere yapılan yemin, bu yemin kapsamına girmez (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, V, 478, 481-486). Bu yemini eden kişinin, dinin

yasakladığı bir şeyi yapmaya veya emrettiği bir şeyi terk etmeye yönelik olmadıkça ettiği yeminin gereğini yapması gerekir. Yeminini bozarsa keffâret öder (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 13).

746. Yemin keffâreti nasıl yerine getirilir?

Her ne şekilde olursa olsun mün'akide olan yeminlerini bozanların yemin keffâreti ödemeleri gerekir. Yemin keffâreti sırasıyla; on fakire birer fitre (fıtır sadakası) miktarı veya bir fakire on ayrı günde her gün birer fitre miktarı para vermek veya on yoksulu sabah akşam doyurmak ya da giydirmektir. Buna gücü yetmeyenlerin ise, ara vermeden üç gün oruç tutmaları gerekir. Bu keffâret ve sıralama Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir (Mâide, 5/89).

747. Bozulan her bir yemin için ayrı ayrı mı yoksa hepsi için bir keffâret mi ödenmelidir?

Birden çok yemin edip sonra da bozmanın, çeşitli şekilleri vardır:

a) İster peş peşe isterse farklı zamanlarda, birden çok yemin edilerek, her bir yeminde diğerinden farklı bir işin yapılması veya yapılmamasından söz edilmesi durumunda, fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre her bir yeminin ihlalinden dolayı ayrı ayrı keffâret gerekir. Mesela, "Vallahi şu kimsenin evine girmeyeceğim", "Vallahi onunla konuşmayacağım" şeklinde söylenen sözlerin her biri ayrı birer yemindir. Yemin bozulup söz konusu kişinin evine girilmesiyle bir keffâret, o kişiyle konuşmakla ayrı bir keffâret gerekir.

Ahmed b. Hanbel ve İmam Muhammed'e nispet edilen bir keffâretin yeterli olacağı şeklindeki bir görüş bazı fıkıh kitaplarında ve ilmihallerde yer almışsa da (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, V, 486, 487) bu görüş, başta erken dönem kaynakları olmak üzere diğer Hanefî kaynaklarında yer almayan ve sıhhatinde bazı kuşku bulunan bir nakildir. Din İşleri Yüksek Kurulu da böyle bir yeminin bozulması durumunda her bir yemin için ayrı keffâret ödeneceği yönünde karar vermiştir (DİYK 28.05.1952 tarihli karar).

b) Bir yemin cümlesinde, adına yemin edilen Allah Teala'nın ismi bir defa zikredilmekle beraber, yapılması veya yapılmaması söz konusu edilen işler sayıca birden fazla olursa, bunların hepsi birden ihlal edilse bile bir keffâret yeterlidir. Mesela, "Vallahi şunu yemeyeceğim, şunu içmeyeceğim" diyen kimse, hem yiyerek hem de içerek verdiği söze aykırı davranırsa, sadece bir keffâret gerekir.

c) Bir yemin cümlesinin tamamı birden fazla mesela, "Vallahi şu işi yapmayacağım", "Vallahi şu işi yapmayacağım" şeklinde tekrar edilir ve sonra da bu yemin bozulursa; Hanefi mezhebinde kabul gören görüşe göre, ne kadar tekrar edildiyse o kadar sayıda keffâret gerekir. Böyle bir yemin tekrarının aynı zaman ve ortamda veya farklı zaman ve ortamlarda yapılması hükmü değiştirmez.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde kabul gören görüşlere göre ve bazı Hanefîlere göre ise bir keffâret yeterlidir.

d) Bir yemin cümlesinde, yemin konusu olan iş bir defa zikredilmekle beraber, adına yemin edilen Allah'ın ismi tekrar edilir veya O'nun birden fazla ismi kullanılırsa, bazı Hanefî fıkıh bilginlerine göre, arada atıf harfi (bağlaç) kullanılarak yapılan her tekrar, ayrı bir yemin sayılır ve yemin bozulduğunda ayrı ayrı keffâret gerekir. Başta İmam Muhammed olmak üzere bazı Hanefî fıkıh bilginleri ile Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerindeki fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre ise arada bağlaç bulunsun bulunmasın bu, tek bir yemin sayılır ve bozulması durumunda bir keffâret yeterlidir (Sahnûn, el-Müdevvene, I, 589-590; İbn Kudâme, el-Muğni, XIII, 474; Kâsânî, Bedâi', III, 9-10).

748. Yemin keffâreti ödeyen bir kimse, aynı konuda tekrar yemin eder ve yeminini yine bozarsa, bunun için de yeni bir keffâret ödemeli midir?

Geçmişte ödenmiş ve zimmetten düşmüş bir keffâret, gelecekte yapılacak hataları örtmez. Bu sebeple geçmişte bozulan bir yeminden dolayı keffâret ödendikten sonra tekrar yemin edilir ve bu yemin de bozulursa, tekrar yemin keffâreti ödenmesi gerekir. Zira yemin bozmak keffâret için sebep olur (Bkz. Kâsânî, Bedâi', III, 18-20; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, II, 74-75; el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, "Eymân", VII, 300). Bir konuda yemin edip yeminini bozan kişi keffâret ödemediği takdirde aynı konuda tekrar yemin etse ve bu yemin de bozsa hepsi için tek keffâret öder.

749. Dinî bir emri yerine getirmemeye veya bir haramı işlemeye yemin eden kişi ne yapmalıdır?

Farz veya vacip olan bir şeyi yapmamaya ya da haram ve günah olan bir şeyi yapmaya yemin etmek, müslümana yakışan bir davranış değildir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de, "İyilik etmemek, takvaya sarılmamak, insanlar arasını ıslah etmemek yolundaki yeminlerinize Allah'ı siper yapmayın. Allah hakkıyla iştirak eder, hakkıyla bilendir." (Bakara, 2/224) buyurmaktadır.

Bununla birlikte, her nasılsa bu tür bir yemin edildiğinde, yeminini yerine getirmeyip bozmak ve ardından yemin keffâreti vermek gerekir (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 13). Konuyla ilgili bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.), "Bir kimse bir şey için yemin eder, sonra da ondan hayırlısını görürse yeminini bozsun ve keffâret ödesin." (Müslim, Eymân, 11-17) buyurmuştur.

750. "Sana sütümü helal etmem, hakkımı helal etmem" şeklinde söylenen sözler bağlayıcı mıdır, bir sorumluluk gerektirir mi?

Bir anne veya babanın, isyankâr bir çocuğuna karşı "sana sütümü/hakkımı helal etmem" ve benzeri sözleri, ileriye dönük bir korkutmadan ibarettir. Ebeveynlerin sırf kendi istek ve arzularının yerine getirilmesi için çocukları üzerinde haksız yere manevi baskı kurmaları ve onların şahsiyetlerine saygı göstermemeleri doğru değildir. Esasen bu tür sözler hiçbir hüküm de ifade etmez.

Öte yandan çocukların, anne ve babaya karşı dinî görevlerinden biri de, meşru işlerde onlara karşı isyan etmemek ve daima saygı göstermektir. Anne-babalar tarafından, "sana sütümü/hakkımı helal etmem" gibi korkutmalar bir sonuç doğurmasa da, çocukların anne-babalarına karşı saygı göstermesi dinî bir gerekliliktir. "(Rabbin), anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara 'öf' bile deme; onları azarlamama; onlara tatlı ve güzel söz söyle!" (İsrâ, 17/23) mealindeki âyet, anne babaya iyi davranmanın önemine işaret etmektedir.

751. Ağız alışkanlığı ile yerli yersiz edilen yeminin hükmü nedir?

Yemin etmek aslında mubah bir davranış olmakla birlikte, gereksiz yere yemin etmek ve çok yemin etmeyi alışkanlık haline getirmek doğru değildir. Kur'an-ı Kerim'de, çok yemin etmenin Yüce Allah'ın hoşuna gitmeyen işlerden biri olduğuna işaret edilerek, "Yemin edip duran kimseye boyun eğme!" (Kalem, 68/10) buyurulmuştur.

Dil alışkanlığıyla söylenen, başka bir deyişle, herhangi bir işin yapılması veya yapılmaması yönünde bir içeriğe sahip olmayan "vallahi", "billâhi" şeklindeki sözler lağv (içi boş, hükümsüz) yemin sayıldığı gibi, bile bile yalan söyleme kastı olmaksızın, geçmiş veya şimdiki zamandaki bir husus üzerine doğru olduğunu zannederek yapılan yemin de lağv yeminini sayılır. Kur'an-ı Kerim'de, "Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden (lağv yemininden) dolayı sizi sorumlu tutmaz." (Mâide, 5/89) buyurularak bu tür yeminden dolayı keffâret gerekmediği bildirilmiştir.

Ancak ağız alışkanlığıyla ikide bir yemin edenlerin bu kötü âdeti en kısa sürede bırakmaları gerekir.

Hiçbir kasıt olmasa bile gelecekteki bir iş hakkındaki her türlü yemin, mün'akid yemin kapsamındadır ve yeminin gereği yerine getirilmediğinde keffâret gerekir. Yani bu tür yeminler kasıtsız söylene bilse yemin-i lağv sayılmaz (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 5).

752. Bilinen yemin kalıplarından olmayan, halkın ürettiği örf hâline gelen yemin ifadeleri yemin olarak geçerli olur mu?

Yemin, Allah Teala'nın isim veya sıfatlarından birini zikretmekle gerçekleşir. "Vallahi, Billahi, Tallahi, Allah şahit, Allah hakkı için, andolsun ki Allah adına yemin ederim." gibi ifadeler böyledir (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 6-7).

"Mushaf hakkı için, Kur'an hakkı için" gibi Allah Teala'nın isim ve sıfatları zikredilmeden söylenen bir sözün yemin sayılıp sayılmamasında, toplumun örfü ölçü alınır (Serahsî, el-Mebsût, VII, 24; el-Fetâva'l-Hindiyye, II, 60). Dolayısıyla dinen yasaklanmayan ve insanlar tarafından yemin oluşu örf hâline gelen her söz, yemin sayılır (Aynî, el-Binâye, VI, 79).

753. Bir kimse "şöyle yaparsam Allah'ı inkâr etmiş olayım", "kâfir olayım", "yahudi olayım", "dinden çıkmış olayım" derse, bunun hükmü nedir?

Yemin kasıyıyla, "Şöyle yaparsam Allah'ı yok sayayım" veya "kâfir olayım" ya da "Yahudi olayım" vb. bir söz söyleyen kişi, yemin etmiş olur. Dediyini yapması durumunda yemin keffâreti gerekir. Ancak bu sözleri söyleyen şahıs, dediyini yaptığı takdirde Allah'ı inkâr etmiş ve kâfir olacağına inanır, buna rağmen o işi yaparsa dinden çıkmış olur. Çünkü sözünde durmamakla küfre razı olmuş demektir (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 10). Tevbe istiğfar etmesi, iman ve nikâh tazelemesi gerekir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, V, 486, 490-493).

754. "Şart olsun ki," sözü yemin yerine geçer mi?

Dinen yasaklanmayan ve insanlar tarafından yemin oluşu örf hâline gelen her söz, yemin sayılır (Aynî, el-Binâye, VI, 79).

"Şart olsun" sözünde de, kullanıldığı yerdeki örf anlamın ve bu söz söyleyen kişinin niyetinin önemi büyüktür. Yurdumuzun bazı yörelerinde "Şart olsun." sözü, genellikle "talak" yani "Karım boş olsun." anlamında kullanılmaktadır. Böyle yerlerde, bir işi yapmak veya yapmamak için "Şart olsun" diyen kişi, sözünde durmazsa eşi kendisinden bir ric'î talak,

(iddet süresi içinde, yeniden nikâhlanmaya gerek olmadan; iddet süresi dolduktan sonra ise, yeniden nikâhlanarak evliliklerini devam ettirebilecek boşama şekli) ile boşanmış sayılır. Daha önce herhangi bir boşama olmamışsa diğer iki nikâh bağı ile evlilikleri devam eder. Bu sözü, eğer bir işi yapmak veya yapmamak konusundaki kararlılığını pekiştirmek için, yemin kası ile söylemişse, yemin hükmündedir. Sözünü yerine getirmezse yemini bozulmuş olur ve yemin keffâreti gerekir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, IV, 526-528, 588-591).

755. Eşinin evine gitmeyeceğine yemin eden bir kadının durumu nedir?

Bir şeyi yapmamak üzere yemin eden bir kimsenin, yapmak istemediği şey dinin emrettiği bir şey değilse, yaptığı yemine uyması, o şeyi yapmaması gerekir. Ancak yeminine uyduğu takdirde, bir vazife veya bir iyiliğin yapılmaması, bir günahın işlenmesi gibi bir durum söz konusu ise yemini bozar, sonra da keffâret öder (Merğînâni, el-Hidâye, IV, 13).

Nitekim, "İçinizden fazilet sahibi kimseler akrabalara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere yardım etmeyeceklerine dair yemin etmesinler. Onlar affetsinler ve vazgeçsinler..." (Nûr, 24/22) âyeti ve Hz. Peygamberin (s.a.s.) "Bir kimse bir iş için yemin eder de sonra ondan daha hayırlısını görürse, yeminini bozsun ve keffâret ödesin." (Buhârî, Eymân, 1; Müslim, Eymân, 3, 11-17) şeklindeki buyruğu ile "Yemin eder de ardından başka bir şeyi ondan daha iyi görürsem, daha iyi olanı yaparım ve yemini bozarım." (Buhârî, Humus, 15) sözleri bunu göstermektedir.

Buna göre, eşinin evine gitmemeye yemin eden bir kadın, görevi olan bir şeyi yapmamaya yemin ettiği için, eşinin evine giderek yeminini bozar; sonra da yemin keffâreti öder ve Cenab-ı Hak'tan af diler.

756. Bir kişi, içinden yemin etse veya bir şey adasa; bu durumda yemin ve adak hükümleri oluşur mu?

İslam dininin esaslarına göre sadece düşünmek ve niyet etmekle sorumluluk altına girilmez. Sorumluluğun oluşabilmesi için irade beyanı şarttır.

Bu itibarla yemin ve adağın da geçerli olabilmesi için dille telaffuz edilmeleri gerekir. Telaffuz etmeden sadece içinden geçirmekle yemin ve adak hükümleri oluşmaz (Kâsânî, Bedâi', III, 5; V, 81-82; Nevevî, el-Mecmu, VIII, 434; Dimiyatî, İnetu't-Talibin, II, 412).

757. Yemin keffâretini yerine getirmekten aciz olan kimse ne yapmalıdır?

Yemin keffâretini yerine getiremeyenler, keffâreti ertelerler ve imkân buldukları ilk anda bu keffâreti eda ederler (Kâsânî, Bedâ'î, V, 11). Ancak keffâretini yerine getirmeden ölen kişi; vasiyet etmişse keffâret geriye kalan malından ödenir. Vasiyet etmemişse varisleri onun bu keffâretini kendiliklerinden ödeyebilirler (Kâsânî, Bedâ'î, V, 96).

DUA, TÖVBE, ZİKİR ve KUR'ÂN

DUA, TÖVBE, ZİKİR ve KUR'ÂN

DUA

758. Duanın önemi nedir ve dua nasıl yapılmalıdır?

Sözlük anlamı ile dua “çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek” demektir. Dini bir terim olarak ise, insanın bütün benliğiyle Allah'a yönelerek maddi ve manevî isteklerini O'na arz etmesidir. Temeli, insanın Allah'a hâlini arz etmesi ve O'na niyazda bulunması olduğuna göre dua, Allah ile kul arasında bir irtibattır.

Duada daima tâzim (Allah'ı yüceleme) ve tâzimle birlikte istekte bulunma anlamı vardır. Dua aynı zamanda zikir ve ibadettir. Böylece duada biri zikir ve saygı, diğeri de dilek olmak üzere iki unsur hep yan yana bulunur. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.s.), “Dua, ibadetin özüdür.” (Tirmizi, Deavât, 2) buyurmuştur. Aynı sebeple en önemli ibadet olan namaz, dua (salât) kelimesiyle ifade edilmiştir (En'âm, 6/52; Kehf, 18/28). Diğer bir âyette de, “De ki; duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin.” (Furkân, 25/77) buyurulmak suretiyle insanın ancak Allah'a olan bu yönelişiyle değer kazanabileceği belirtilmiştir. Duanın sadece Allah'a yöneltilmesi; Allah'tan başkasına, putlara veya kendilerine üstün nitelikler izafe edilen başka yaratıklara dua ve ibadet edilmemesi hususu Kur'an'da ısrarla vurgulanmıştır (Şuarâ, 26/213; Kasas, 28/88).

759. Kur'an'da geçen dua âyetlerinin mahiyeti hakkında bilgi verebilir misiniz?

Kur'an-ı Kerim'de dua ile ilgili âyetler geniş bir yer tutar. İki yüz kadar âyet doğrudan doğruya dua konusundadır. Ayrıca tövbe, istiğfar gibi kulun Allah'a yönelişini ve O'ndan dileklerini ifade eden çok sayıda âyet

de geniş anlamda dua ile alakalıdır. Konuyla ilgili ayetlerin bir kısmında insanların Allah'a dua etmeleri emredilmiş, duanın usulü, âdâb ve tesirleri üzerinde durulmuştur (Bakara 2/186; Nisâ 4/32; A'râf, 7/29, 55, 180; Yûsuf, 12/86; Mü'min, 40/60). Bazı âyetlerde şartlarına riayet edilmeyerek yapılan duanın kabul görmeyeceği ifade edilir (Bakara, 2/200; Yûnus, 10/12, 22, 106; İsrâ, 17/11; Mü'minün, 23/ 99-100; Kasas, 28/88; Fussilet, 41/51). Bu gruptaki âyetlerin çoğunda dünyada iken Allah'ı ve O'nun hükümlerini tanımaktan kaçınan, ancak ahirette gerçeği anlayıp acı akıbetleriyle yüz yüze gelince pişmanlık duyacak olanların dünyaya yeniden döndürülmeleri için Allah'a yakarılan anlatılmıştır. 100'den fazla âyette peygamberlerin, diğer salih insanların veya toplulukların dualarına yer verilmiştir.

Bazı sûre ve âyetler örnek dua metinleri mahiyetindedir. Fâtiha sûresi buna güzel bir örnektir. Bakara sûresinin 201. âyetinde geçen, "Ey Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik ver, ahirette de güzellik ver; bizi cehennem azabından koru." mealindeki dua, Fâtiha'dan sonra en çok okunan dua olmuştur.

Enes b. Mâlik, Hz. Peygamberin (s.a.s.) dua ederken en çok bu âyeti okuduğunu (Buhârî, Deavât, 55) ve okunmasını tavsiye ettiğini (Müslim, Zikir, 23) belirtmiştir. Âl-i İmrân sûresinin 8-9, 16, 53, 191-194. âyetleriyle, Furkân suresinin 74. âyetinin de dua niyetiyle okunduğu görülür. İbrahim sûresinde Hz. İbrahim'in duasını ihtiva eden 35-41. âyetler ve özellikle, "Rabbim! Hesap günü gelip çattığında beni, annemi, babamı ve müminleri bağışla." mealindeki 41. âyet sık tekrar edilen dua âyetleridir. Tâhâ sûresinde Hz. Mûsâ'nın duası (Tâhâ, 20/25-35) özellikle kısa, canlı, ahenkli ve etkili cümleleriyle Kur'an'daki dua örneklerindedir. Bu âyetlerde "Rabbim! Yüreğime genişlik ver; işimi kolaylaştır; dilimin bağını çöz ki sözümü anlatsınlar." ifadeleriyle dua edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Eyyûb'a nispet edilen dua cümleleri ayrı bir üslup taşır. Bu âyetlerde Hz. Eyyûb'un, son derece ağır bir hastahğa ve musibetlere mâruz kalmasına rağmen, dualarında Allah'tan istekte bulunmadığı, sadece durumunu arz etmekle yetindiği görülür (Enbiyâ, 21/83-84; Sâd, 38/41). İslam âlimleri onun bu tutumunu, sabır erdeminde yükselişin ve kulluk terbiyesinin en güzel örneği olarak değerlendirirler (Mustafa Çağrıncı, "Dua", DIA, II, 536).

760. Ezan duasının dinî hükmü nedir ve nasıl yapılır?

Ezandan sonra, Hz. Peygambere (s.a.s.) salavat getirmek sünnet; vesile duasını yapmak menduptur (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 67, 68; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 283).

Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ezâmı işittiğiniz zaman, onun dediğini tekrarlayın. Sonra bana salât getirin. Çünkü gerçekten kim bana bir defa salât getirirse, Allah onu on rahmet ile anar. Sonra da benim için Allah'tan vesile isteyin. Çünkü vesile Cennet'te bir makamdır ki, ancak Allah'ın kullarından bir kula layık görülmüştür, umarım ki o kul ben olayım. Artık kim benim için Allah'tan vesile isterse, şefaati ona helal olur." (Müslim, Salât, 7; Tirmizî, Menâkıb, 1)

Konu ile ilgili olarak Buhârî'de yer alan rivayet şöyledir: "Her kim ezanı işittiğinde ardından;

اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْتَعْنَهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

(Anlamı: Ey bu tam davetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e vesileyi, fazileti ihsan et. Bir de kendisine va'd ettiğin Makam-ı Mahmûd'u verip oraya ulaştır) derse, kıyamet gününde benim şefaati ona vâcib olur." (Buhârî, Ezan, 8)

Bazı kaynaklarda, duanın sonuna "sen va'dinden dönmezsin." ifadesi eklenmiştir (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, I, 603, 604). Ezanı bittiğinde duyanlar bu hadiste ifade edildiği şekilde dua ederler.

"Ezan ile kâmet arasında dua reddolunmaz." (Tirmizî, Salât, 46) hadisi gereği, vesile duasının ardından başka dualar da yapılabilir (Nevevî, el-Mecmû', III, 118).

761. Ezan duasını camilerde açıktan okumakta bir sakınca var mıdır? İbadet ve zikirlerde asolan tevkîfîliktir. Yani Kur'an ve Sünnet'te nasıl belirtilmişse o şekilde uygulanır. Ezan duasında da sünnet olan, kişinin sesini yükseltmeden kendi kendine dua etmesidir. Ancak insanların öğrenmesi için camilerde bazen açıktan okunmaktadır. Bu şekilde insanların öğrenmesi için Hz. Peygamberden nakledilen duaları açıktan okumakta beis yoktur. Fakat öğrenme gerçekleşikten sonra açıktan okumaya devam etmek uygun olmaz (el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, V, 393).

762. Ezan ve kâmet arasında yapılan duanın kabul olacağına dair rivayet var mıdır?

Duaların her zaman kabul görme umudu varsa da, bazı özel vakitlerde yapılacak duaların kabul görüp reddedilmeyeceğine ilişkin hadis-i şerifler vardır. Ezan okunurken, ezanla kâmet arasında ve kâmet getirildiğinde yapılacak dualar da bu kabildendir. Bu konuda Hz. Peygamber

şöyle buyurmuştur: “Ezan okunduğunda sema kapıları açılır ve yapılan dualar kabul olur. Kâmet getirildiğinde dua reddedilmez.” (İbn Ebû Şeybe, el-Mu-sannef, X, 32) Hz. Peygamber (s.a.s.), “Ezanla kamet arasında yapılan dua reddedilmez.” buyurdu. Bunun üzerine sahabe, “Ey Allah'ın elçisi! Ne dua edelim?” diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Allah'tan dünya ve ahirette afiyet/sağlık dileyiniz.” (Tirmizî, Deavât, 145) buyurdu.

763. Duada ellerin durumu nasıl olmalı? Duadan sonra elleri yüze sürmenin dayanağı var mıdır?

Dua sırasında avuçlar yukarıya gelecek şekilde elleri açık tutmak, istek ve niyazın anlamına uygun bir hâldir. Ellerin yukarıya, göğe doğru kaldırılması Allah'ın gökte, belli bir mekânda oluşundan değil, göklerin yücelik ve azameti temsil etmesi sebebiyledir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), dua ederken bazen koltuklarının beyazlığı görünecek kadar ellerini kaldırırdı (Buhâri, Deavât, 23). Hz. Peygamber (s.a.s.) buyuruyor ki; “Allah'a avuçlarınızı yukarıya getirerek dua edin, ellerinizin tersini değil. Duayı bitirdiğiniz zaman da ellerinizi yüzünüze sürün.” (İbn Mâce, Duâ, 13). Ancak, Hz. Peygamberin (s.a.s.), bela ve musibetler sırasında dua ederken avuçları yere bakacak şekilde dua ettiği de rivayet edilmiştir (İbn Hanbel, el-Müsned, XVII, 98; Azimâbâdi, Avnû'l-Ma'bûd, IV, 251).

Resûlullah'ın ellerini kaldırmadan da dua ettiği rivayet edilmiştir (İbn Hanbel, el-Müsned, XX, 231).

Dua sırasında normal olarak omuz hizasına kadar kaldırılan ellerin (Buhâri, De'avât, 23) arası normal aralıkta tutulur. “Hz. Peygamber (s.a.s.), dua sırasında ellerini bir araya getirdi.” şeklindeki rivayet, “ellerini bir hizada tuttu; biri aşağıda, biri yukarıda değildi.” (Tahtâvî, Hâşiye, s. 317-318) şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte ellerin birleştirilmesi de mümkündür. Önemli olan husus, bu konuda taassup göstermemektir.

Namazlardan sonra veya başka zamanlarda dua ederken elleri yüze sürmek, duada el kaldırıldığında sünnettir (İbn Mâce, Duâ, 13). El kaldırmadan dua edildiği zaman, ellerin yüze sürülmesi gerekmez (Tahtâvî, Hâşiye, 318).

764. Yağmur duası nedir? Nasıl yapılır?

Kuraklık dönemlerinde yağmur yağması için yapılan duaya yağmur duası (istiskâ) denir. Yağmur duası yapılacağında, üç gün peş peşe cemaatle birlikte yerleşim yeri dışına çıkıp dua yapmak müstehaptır. Duadan önce fakirlere sadaka verilmesi, herkesin günahlarından tövbe ve istiğfar etmesi, kûs olanların barışması uygun olur. Yağmur duasına giderken

mütevazı ve boynu bükük bir durumda olmak, ihtiyaçları ve çocukları, yavrularıyla birlikte hayvanları da götürmek müstehaptır (Zeylai, Tebyîn, I, 231).

Yağmur duasında kibleye dönülür, imam ayakta ellerini yukarıya kaldırarak dua eder; cemaat de oturduğu yerde ellerini kaldırarak “âmin” der (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 169).

Ebû Hanife'ye göre yağmur duasında kılınacak sünnet bir namaz yoktur. Ancak, cemaatin ayrı ayrı namaz kılması caizdir.

İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise, bayram namazı gibi iki rekât cemaatle namaz kılmak menduptur. Yağmur duasında, ezan okunmaz, kâmet getirilmez, zevâid tekbirleri alınmaz. Namazdan sonra hutbe okunur. Hutbe bitince imam insanlara arkasını döner, hep beraber kibleye yönelerek dua ve istiğfar ederek yağmur talep ederler (Kâsânî, Bedâi', I, 282-284).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde ise, yağmur duasında bayram namazı gibi zevâid tekbirleri getirilerek cemaatle kılınan iki rekâtlik bir namaz ve hutbe vardır (Nevevî, el-Mecmû', V, 74; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 338-339; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 325).

765. "İsm-i Âzam" duası diye bir dua var mıdır?

“İsm-i Âzam”, Allah'ın en yüce ismi demektir. Hadislerde Allah'ın ism-i âzamı olarak birden çok isim zikredilmiştir. Bu isimlerin başında lafza-i celal (Allah); sonra “Rahmân, Rahîm, Mennân, Ehad, Samed, Hayy, Kayyûm, Bedî'u's-semâvâti ve'l-ard, Zü'l-celâli ve'l-ikram, lâ ilâhe illallah, lâ ilâhe illâ ente” isim ve zikirleri gelmektedir (Tirmizî, Deavât, 87; İbn Mâce, Dua, 9; Dârimî, es-Sünen, Fedâilü'l-Kur'an, 14; Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 258). Bu rivayetlerde de görüleceği üzere İsm-i Âzam, Yüce Allah'ın isimlerinden birisidir; özel bir dua adı değildir. Dolayısıyla böyle bir dua yoktur. Ancak Resûlullah İsm-i Âzam anılarak yapılan duaların Allah katında makbul olacağını bildirmiştir. Bunlardan iki rivayet şöyledir:

“Hz. Peygamber (s.a.s.), bir gün camiye girdi. Bir sahabî namaz kılıyordu. Bu sahabî namazdan sonra şöyle diyerek dua etmeye başladı:

اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ
إِنِّي أَسْأَلُكَ

(Anlamı: Allah'ım! Her türlü övgü sana mahsustur. Senden başka ilah yoktur. (Sen), Mennânsın (Çok nimet veren), gökleri ve yeri yokken var

şöyle buyurmuştur: “Ezan okunduğunda sema kapıları açılır ve yapılan dualar kabul olur. Kâmet getirildiğinde dua reddedilmez.” (İbn Ebû Şeybe, el-Mu-sannef, X, 32) Hz. Peygamber (s.a.s.), “Ezanla kamet arasında yapılan dua reddedilmez.” buyurdu. Bunun üzerine sahabe, “Ey Allah'ın elçisi! Ne dua edelim?” diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Allah'tan dünya ve ahirette afiyet/sağlık dileyiniz.” (Tirmizî, Deavât, 145) buyurdu.

763. Duada ellerin durumu nasıl olmalıdır? Duadan sonra elleri yüze sürmenin dayanağı var mıdır?

Dua sırasında avuçlar yukarıya gelecek şekilde elleri açık tutmak, istek ve niyazın anlamına uygun bir hâldir. Ellerin yukarıya, göğe doğru kaldırılması Allah'ın gökte, belli bir mekânda oluşundan değil, göklerin yücelik ve azameti temsil etmesi sebebiyledir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), dua ederken bazen koltuklarının beyazlığı görünecek kadar ellerini kaldırırdı (Buhârî, Deavât, 23). Hz. Peygamber (s.a.s.) buyuruyor ki; “Allah'a avuçlarınızı yukarıya getirerek dua edin, ellerinizin tersini değil. Duayı bitirdiğiniz zaman da ellerinizi yüzünüze sürün.” (İbn Mâce, Duâ, 13). Ancak, Hz. Peygamberin (s.a.s.), bela ve musibetler sırasında dua ederken avuçları yere bakacak şekilde dua ettiği de rivayet edilmiştir (İbn Hanbel, el-Müsned, XVII, 98; Azîmâbâdi, Avnû'l-Ma'bûd, IV, 251).

Resûlullah'ın ellerini kaldırmadan da dua ettiği rivayet edilmiştir (İbn Hanbel, el-Müsned, XX, 231).

Dua sırasında normal olarak omuz hizasına kadar kaldırılan ellerin (Buhârî, De'avât, 23) arası normal aralıkta tutulur. “Hz. Peygamber (s.a.s.), dua sırasında ellerini bir araya getirdi.” şeklindeki rivayet, “ellerini bir hizada tuttu; biri aşağıda, biri yukarıda değildi.” (Tahtâvî, Hâşiye, s. 317-318) şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte ellerin birleştirilmesi de mümkündür. Önemli olan husus, bu konuda taassup göstermemektir.

Namazlardan sonra veya başka zamanlarda dua ederken elleri yüze sürmek, duada el kaldırıldığında sünnettir (İbn Mâce, Duâ, 13). El kaldırmadan dua edildiği zaman, ellerin yüze sürülmesi gerekmez (Tahtâvî, Hâşiye, 318).

764. Yağmur duası nedir? Nasıl yapılır?

Kuraklık dönemlerinde yağmur yağması için yapılan duaya yağmur duası (istiskâ) denir. Yağmur duası yapılacağına, üç gün peş peşe cemaatle birlikte yerleşim yeri dışına çıkıp dua yapmak müstehaptır. Duadan önce fakirlere sadaka verilmesi, herkesin günahlarından tövbe ve istiğfar etmesi, kûs olanların barışması uygun olur. Yağmur duasına giderken

mütevazı ve boynu bükük bir durumda olmak, ihtiyarları ve çocukları, yavrularıyla birlikte hayvanları da götürmek müstehaptır (Zeylai, Tebyin, I, 231).

Yağmur duasında kibleye dönülür, imam ayakta ellerini yukarıya kaldırarak dua eder; cemaat de oturduğu yerde ellerini kaldırarak “âmin” der (el-Fetâva'l-Hindiyye, I, 169).

Ebû Hanife'ye göre yağmur duasında kılınacak sünnet bir namaz yoktur. Ancak, cemaatin ayrı ayrı namaz kılması caizdir.

İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre ise, bayram namazı gibi iki rekât cemaatle namaz kılmak menduptur. Yağmur duasında, ezan okunmaz, kâmet getirilmez, zevâid tekbirleri alınmaz. Namazdan sonra hutbe okunur. Hutbe bitince imam insanlara arkasını döner, hep beraber kibleye yönelerek dua ve istiğfar ederek yağmur talep ederler (Kâsânî, Bedâi', I, 282-284).

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde ise, yağmur duasında bayram namazı gibi zevâid tekbirleri getirilerek cemaatle kılınan iki rekâtlik bir namaz ve hutbe vardır (Nevevî, el-Mecmû', V, 74; İbn Kudâme, el-Muğni, III, 338-339; Cezirî, el-Mezâhibü'l-erbe'a, I, 325).

765. “İsm-i Âzam” duası diye bir dua var mıdır?

“İsm-i Âzâm”, Allah'ın en yüce ismi demektir. Hadislerde Allah'ın ism-i âzamı olarak birden çok isim zikredilmiştir. Bu isimlerin başında lafza-i celal (Allah); sonra “Rahmân, Rahîm, Mennân, Ehad, Samed, Hayy, Kayyûm, Bedi'us-semâvâti ve'l-ard, Zu'l-celâli ve'l-ikram, lâ ilâhe illallah, lâ ilâhe illâ ente” isim ve zikirleri gelmektedir (Tirmizî, Deavât, 87; İbn Mâce, Dua, 9; Dârimî, es-Sünen, Fedâilü'l-Kur'an, 14; Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 258). Bu rivayetlerde de görüleceği üzere İsm-i Âzam, Yüce Allah'ın isimlerinden birisidir; özel bir dua adı değildir. Dolayısıyla böyle bir dua yoktur. Ancak Resûlullah İsm-i Âzam anılarak yapılan duaların Allah kaunda makbul olacağını bildirmiştir. Bunlardan iki rivayet şöyledir:

“Hz. Peygamber (s.a.s.), bir gün camiye girdi. Bir sahabî namaz kılıyordu. Bu sahabî namazdan sonra şöyle diyerek dua etmeye başladı:

اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ
إِنِّي أَسْأَلُكَ

(Anlamı: Allah'ım! Her türlü övgü sana mahsustur. Senden başka ilah yoktur. (Sen), Mennânsın (Çok nimet veren), gökleri ve yeri yokken vâ

edensin, celâl ve ikram sahibisin. Ey yaşayan, diri, canlı, ölümsüz, ezeli ve ebedî olan, zatı ile kâim olan, her şeyin varlığı kendisine bağlı olan, uykusu ve uyuklaması olmayan, varlıklarını yöneten, koruyan ve ihtiyaçlarını üstlenen Allah'ım! cümleleri ile sana dua ediyor, senden talepte bulunuyorum). Bu duayı işiten Peygamber (s.a.s.), 'Bu kimse, Allah'ın İsm-i Âzam'ı ile dua etti ki İsm-i Âzam ile dua edildiğinde, Allah bu duayı kabul eder ve bu isimle istenince verir' buyurdu." (Tirmizi, Deavât, 112; İbn Mâce, Dua, 9; Nesâî, Sehv, 58). (İsm-i Âzam için bkz. 3 nolu fetva)

766. Hafızayı güçlendirmek için özel bir dua var mıdır?

Müslüman her türlü ihtiyaç ve isteği için, gerekli çalışmaları yapıp sebeplere sarılmanın yanı sıra Allah'a dua edip isteğini arz eder. Hafızayı güçlendirmek, unutkanlıktan kurtulmak için de bilimin öngördüğü zihni egzersizleri ve benzeri faaliyetleri yaptığı gibi, Allah'a dua etmekten de geri durmaz. Bu konuda sıhhati hakkında bazı şüpheler bulunmakla birlikte İbn Abbas'tan (r.a.) şöyle bir rivayet gelmektedir: "Hz. Ali (r.a.) Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek 'Anam babam sana feda olsun! Şu Kur'an göğsümde durmayıp gidiyor (unutuyorum). Kendimi onu ezberleyecek güçte göremiyorum.' dedi. Resûlullah (s.a.s.) ona şu cevabı verdi:

'Ey Ebu'l-Hasan! (Bu meselede) Allah'ın sana faydalı kılacağı, öğrettiğin takdirde öğrenen kimsenin de istifade edeceği, öğrendiklerini de göğsünde sabit kılacak kelimeleri öğretem mi?' Hz. Ali (r.a.) 'Evet, ey Allah'ın Resûlü, öğret!' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: 'Cuma gecesi gecenin son üçte birinde kalkabilirsen kalk. Çünkü o an (meleklerin de hazır bulunduğu) meşhûd bir andır. O anda yapılan dua makbûldür. Kardeşim Yakup da evlatlarına şöyle söyledi: 'Sizin için Rabbime istiğfar edeceğim.' (Yûsuf, 12/98) Eğer o vakitte kalkamazsan gecenin ortasında kalk. Bunda da muvaffak olamazsan gecenin evvelinde kalk. Dört rekât namaz kıl. Birinci rekâtta, Fâtiha ile Yâsin sûresini, ikinci rekâtta Fâtiha ile Hâmim'i (Duhân sûresi) oku, üçüncü rekâtta Fâtiha ile Eliflâmmim Tenzilü'l-Kitabi (Secde sûresi), dördüncü rekâtta Fâtiha ile Tebâreke'l-Mufassal'ı (Mülk Suresi) oku. Teşehhüdden sonra Allah'a hamd ü sena et. Bana ve diğer peygamberlere salât oku. Mümin erkekler ve mümin kadınlar ve senden önce gelip geçen mümin kardeşlerin için bağış dile. Sonra da şu duayı oku:

اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِرَحْمَتِكَ الْمَعَاوِي أَيْدِي مَا أَبْقَيْتَنِي وَارْحَمْنِي أَنْ أَتَكَلَّفَ مَا لَا يَعْينِي وَارْزُقْنِي حُسْنَ النَّظَرِ فِيمَا يُرْضِيكَ عَنِّي اللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَالْعِزَّةِ الَّتِي لَا تَرَامُ

أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِجَلَالِكَ وَتَوَرُّ وَجْهِكَ أَنْ تُلْزِمَ قَلْبِي حِفْظَ كِتَابِكَ كَمَا عَلَّمْتَنِي وَارْزُقْنِي أَنْ أَتَلُوهُ عَلَى التَّحْوِ الَّذِي يُرْضِيكَ عَنِّي اللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَالْعِزَّةِ الَّتِي لَا تَرَامُ أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِجَلَالِكَ وَتَوَرُّ وَجْهِكَ أَنْ تُؤَوِّرَ بِكِتَابِكَ بَصْرِي وَأَنْ تُطَلِّقَ بِهِ لِسَانِي وَأَنْ تُفَرِّجَ بِهِ عَن قَلْبِي وَأَنْ تُشْرَحَ بِهِ صَدْرِي وَأَنْ تُغْسِلَ بِهِ بَدَنِي لِأَنَّهُ لَا يَعْينِي عَلَى الْحَقِّ غَيْرُكَ وَلَا يُؤْتِيهِ إِلَّا أَنْتَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

(Anlamı: Allah'ım! Hayatta kaldığım müddetçe bana günahları terk ettirerek merhamet eyle. Faydası olmayan şeylere teşebbüsüm sebebiyle bana acı. Seni benden razı kılacak şeylere hüs-n-i nazar etmemi nasip et. Ey göklerin ve yerlerin yaratıcısı olan Yüce Allah'ım! Ey Allah! Ey Rahmân! Celalin hakkı için, yüzün nuru hakkı için kitabımı bana öğrettiğin gibi hıfzına da kalbimi zorla. Seni benden razı kılacak şekilde okumamı nasip et. Ey göklerin ve yerin Yaratıcısı! Celalin ve yüzün nuru hakkı için kitabınla gözlerimi nurlandırmanı, onunla dilimi ve kalbimi açmanı, göğsümü ferahlatmanı, bedenimi yıkamanı istiyorum. Çünkü hakkı bulmakta bana ancak sen yardım edersin, onu bana ancak sen nasip edersin. Her şeye ulaşmada güç ve kuvvet ancak büyük ve yüce olan Allah'tandır). Ey Ebu'l-Hasan (Hz. Ali)! Bu söylediğimi üç veya yedi cuma gecesi yap. Allah'ın izniyle duan kabul edilecektir. Beni hak üzere gönderen Zât-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, bu duayı yapan hiçbir mümin, duasının kabulünden mahrum kalmadı."

İbn Abbas (r.a.) der ki: "Allah'a yemin olsun, Ali (r.a.) beş veya yedi cuma geçtikten sonra tekrar Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Önceleri dört beş âyet ancak öğrenebiliyordum. Kendi kendime okuyunca onları da unutuyordum. Bugün ise, artık 40 kadar âyet öğrenebiliyorum ve onları kendi kendime okuyunca Kitabullah sanki gözümün önünde duruyor gibi oluyor. Eskiden hadisi dinliyordum da arkadan tekrar etmek istediğimde aklımdan çıkıp gidiyordu. Bugün hadis dinleyip sonra istediğimde bir başkasına ondan tek bir harfi kaçırmadan anlatabiliyorum.' Resûlullah (s.a.s.) bu söz üzerine Hz. Ali'ye, (r.a.) 'Ey Ebu'l-Hasan! Kâbe'nin Rabbine yemin olsun sen müminsin!' dedi." (Tirmizi, Deavât, 131)

767. Kenzül-arş isminde me'sûr bir dua var mıdır?

'Kenzül-arş' ismiyle bazı kitaplarda yer alan bu dua, birçok âyet ve hadisten devşirilerek edebi bir metne dönüştürülmüş ve "Cebrail'in kanadına yazılı isminin hatırı için" gibi sahih kaynaklarda karşılığı ve yeri olmayan ifadelerle süslenmiştir. Bu duayı okuyan kimsenin, kıyamet gününde yüzünün ayın on dördü gibi parlayacağına; hasta ise iyileşeceğine;

cinden ve şeytanın şerrinden, sancı ve hastalıklardan emin olacağına ve kayıp ise ailesine sağ salım kavuşacağına inanılmaktadır. Ancak okunan bu dua metnini, arzu edilen söz konusu hususları temin eden özel bir dua olarak nitelemek doğru değildir. Zira sahih kaynaklarda böyle bir bilgi yer almamaktadır. Öte yandan genel olarak dua, arzu edilene ulaşmanın aracı ise de, "Kim ömründe bir kere bu duayı okursa istediğini elde eder" şeklinde özelleştirilen bir dua metni ve böyle bir anlayış İslamî açıdan kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte dua olarak okunmasında sakınca yoktur.

768. Çocuğu dünyaya gelen bir kimse ne yapmalı ve nasıl dua etmelidir?

Hiz. Peygamber (s.a.s.), yeni doğan çocuğun sağ kulağına ezan okunmasını, sol kulağına da kâmet getirilmesini tavsiye etmiş ve bizzat kendisi, torunu Hiz. Hasan'ın sağ kulağına ezan okumuş, sol kulağına da kâmet getirmiştir (Beyhâkî, Şu'abü'l-îmân, XI, 105-106). Dolayısıyla, çocuk dünyaya geldiğinde sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet okunarak isminin verilmesi sünnettir. Bunu babası veya aile büyüklerinden başka birisi de yapabilir.

769. Her zaman dua yapılabilir mi, özel dua yapma vakitleri var mıdır?

İslam dinine göre dua için mutlaka uyulması gereken özel bir zaman ve mekân tahsis edilmiş değildir. Her yerde her zaman dua edilebilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Akşama ulaştığınızda ve sabaha kavuştuğunuzda, gündüzün sonunda ve öğle vaktine eriştiğinizde, Allah'ı tesbih edin (namaz kılın). Göklere ve yerde hamd O'na mahsustur." (Rum, 30/17-18) buyrulur. Bununla birlikte Kur'an ve hadislerden anlaşıldığına göre gece seher vaktinde yapılan dualar daha makbuldür (Tirmizî, Deavât, 80). Âl-i İmrân sûresi 16-17. âyetlerde cennetlikler şöyle müjdelendir: "(Onlar) 'Rabbimiz, biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru' diyenler; sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah'tan) bağışlanma dileyenlerdir." Bir başka âyette de şöyle buyrulmuştur: "Onlar, geceleri az uyuyanlardı. Seher vakitlerinde bağışlanma dilerlerdi." (Zâriyât, 51/15-18)

Ramazan gecelerinde, Arafat vakfesinde, gece vakitlerinde, ezan okunduğu ve kâmet getirildiği sıralarda, farz namazların sonunda ya-

pılan duaların kabul edileceği hadis-i şeriflerde beyan edilmiştir (Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 166; Tirmizî, Deavât, 80, 139; İbn Mâce, Sıyâm, 48).

770. Çevirgel/döngel duası diye bir dua var mıdır?

Dinî kaynaklarda insan hayatında duanın önemine çeşitli vesilelerle vurgu yapılmış (Tirmizî, Deavât, 1), inananlara nasıl dua yapılacağı hususunda örnekler de sunulmuştur (A'râf, 7/55). Gerek Kur'an-ı Kerim'deki dua örnekleri ve gerekse Hiz. Peygamberden (s.a.s.) nakledilen bu konudaki hadisler arasında çevirgel/döngel duası diye bir dua yoktur.

771. İstiğfar duası nedir?

İstiğfar, işlenen günahlardan ve hatalardan dolayı Allah'tan af ve mağfiret niyaz etmek demektir. Kur'an-ı Kerim'de işledikleri kötülüklerden pişman olup tövbe-istiğfarda bulunanlar övülmektedir (Âl-i İmrân, 3/135). Kaynaklarda "istiğfar duası" adında özel bir dua yoktur. Ancak içeriği bakımından "istiğfar" anlamı taşıyan pek çok dua vardır. Hiz. Peygamberin (s.a.s.) "Seyyidü'l-istiğfâr" (İstiğfârın en güzeli) diye nitelediği dua şöyledir:

اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوؤُكَ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُؤُكَ بِذُنُوبِي، اغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ

(Anlamı: Allah'ım! Sen benim Rabbimsin! Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Beni sen yarattın. Ben Senin kulunum; gücüm yettiği kadarıyla Senin ahdin ve va'din üzere bulunuyorum. Yaptığım fenalıkların şerrinden Sana sığınırım. Üzerimde olan nimetlerini itiraf ederim; günahımı da itiraf ederim. Beni bağışla; çünkü Senden başka hiçbir kimse günahları bağışlamaz.) (Buhârî, Deavât, 2)

Aslında kişinin Rabbine yönelerek içinden geldiği gibi dile getirdiği her türlü bağışlanma duası zaten bir istiğfardır.

772. Fiili dua ne demektir?

Allah, kâinatta meydana gelecek tüm olayları belli sebeplere bağlamıştır. Hem dünyada hem de içinde yaşanılan evrendeki her şey Allah'ın koyduğu sebep-sonuç (kanun ve kural) ilişkilerine göre şekillenir. Arzu ettiği bir şeyin olmasını isteyen kişi, onun sebeplerini de yerine getir-

mek zorundadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kişinin evlenmesi, sınavda başarılı olmak isteyen öğrencinin derslerine çalışması fiili dua sayılır.

Kişi, Allah'tan istediği şeyin gerçekleşmesi için Allah'ın kendisine öğrettiği sebepleri ve kanunları elinden geldiği kadar yerine getirip tamamlar, sonucunu da Allah'tan bekler. "İnsan için ancak çalışmasının karşılığı vardır." (Necm, 53/39) mealindeki ayette insanların çalışmaları ile alacakları sonuç arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiş ve bu çalışmanın fiili bir dua manasına geldiğine işaret edilmiştir. Hayvanı hasta olan ve iyileşmesi için sadece dua eden birisine söylenen "Duana biraz da katran ekle..." sözü, fiili dua için güzel bir örnektir.

Bir işin gerçekleşmesi için dua edip oturan insanın yapmış olduğu hareket ne kadar yanlış ise, tüm çalışmaları yapıp, gerekli tedbirleri aldıktan, yani fiili duasını tamamladıktan sonra "Bu işi ben tamamladım." diyerek sözlü dua etmeyenin yapmış olduğu davranış da o derece yanlıştır.

773. Duaların kabul olması için ön şartlar var mıdır?

Duanın kabul edilmesi için şu hususlara riayet edilmesi istenmiştir:

a) Duadan önce tövbe ve istiğfar edilmelidir. Günah işleyen, haramlardan uzak durmayan bir kulun duası kabul edilmeye layık değildir. Hz. Peygamberin (s.a.s.) şu hadisi çok dikkat çekicidir: "Allah yolunda seferler yapmış, üstü başı tozlanmış bir adam ellerini semaya kaldırarak, 'Ya Rabbi, Ya Rabbi' diye yalvarıyor. Oysa yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haramdır. Böyle birisinin duası nasıl kabul olur?" (Müslim, Zekât, 65; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an, 3)

b) Duaya Allah'a hamd, Peygambere salât-ü selam ile başlanmalı; yine salât-ü selam ve Allah'a hamd ile bitirilmelidir. Fudâle b. Ubeyd'den (r.a.) rivâyete göre o, şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.), mescidde oturmakta iken bir adam geldi, namaz kıldı, sonra şöyle dua etti: Allah'ım beni bağışla, bana acı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.), 'Ey namaz kılan, acele ettin, namaz kılıp oturduğun vakit Allah'a layık olduğu şekilde hamd et, sonra bana salât ve selam et, sonra da yapacağın duayı yap.' Bundan sonra başka biri namaz kıldı. Namazdan sonra Allah'a hamd etti ve Peygambere salât ve selam getirdi. Başka bir şey yapmadı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.), o kimseye şöyle buyurdu: 'Ey namaz kılan kimse! Dua et, duan kabul edilsin.'" (Tirmizî, Deavât, 66; Nesâî, Sehv, 48)

c) Dua içten, tevazu ile ve yalvararak yapılmalıdır. Bir ayette şöyle buyrulmaktadır: "Rabbimize yalvara yalvara ve için için dua edin. Çünkü o, haddi aşanları sevmez." (Arâf, 7/55)

d) İsrarla dua edilmelidir. Bir mümin, ettiği duanın kabul edilmesi hususunda aceleci olmamalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: "Sizden herhangi biriniz 'dua ettim de kabul olunmadı' diyerek acele etmedikçe duası kabul olunur." (Tirmizî, Deavât, 12)

e) Umut ve korku içinde dua edilmelidir. Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: "Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışıyorlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi." (Enbiyâ, 21/90)

f) Dua ederken zaman seçimine de dikkat edilmelidir. Dua her zaman yapılabilirse de bazı vakitlerde yapılması, duanın daha çabuk kabul edilmesini sağlar. Bu vakitlerden birisi seher vaktidir. Allah Teala, geceleri dua, ibadet ve istiğfar ile meşgul olanları Kur'an-ı Kerim'de övmekte ve şöyle buyurmaktadır: "Onlar, geceleri az uyuyanlardı. Seher vakitlerinde bağışlanma dilerlerdi." (Zâriyât, 51/17-18) Hz. Peygambere (s.a.s.), "Ey Allah'ın Resûlü, hangi dua daha makbuldür? diye sorulunca, 'Gece yarısı ve farz namazlardan sonra yapılan duadır.' cevabını vermiştir." (Tirmizî, Deavât, 80)

774. Vefat edenler için 7, 40 ve 52. gün duası var mıdır?

Bir kimsenin ölümünün 7, 40 ve 52. günü şeklinde zamanlar tayin edip bu zamanlarda özel merasim yapma şeklindeki uygulamaların hiçbir dini dayanağı yoktur.

Ölen bir Müslümanın usûlüne göre yıkanıp kefenlenmesi ve cenaze namazının kılınarak defnedilmesi farzdır. Bunun dışında yapılması zorunlu olan bir şey yoktur. Ancak, sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere hayır yapılabileceği gibi çeşitli vesilelerle dua da edilebilir. Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygambere (s.a.s.) bir adam, "Annem ansızın öldü. Öyle sanıyorum ki şayet konuşabilseydi, sadaka verilmesini vasiyet ederdi. Şimdi ben, onun adına sadaka versem, sevabı ona ulaşır mı?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Evet, ulaşır. Onun namına sadaka ver." (Buhârî, Vesâyâ 19; Müslim, Zekât, 51) buyurdu.

775. Karınca duası diye bir dua var mıdır?

Halk arasında Hz. Süleyman (a.s.) döneminde yaşanan kuraklık sırasında bir karıncanın yağmur yağması amacıyla yaptığı dua olduğuna inanılan ve bu sebeple "karınca duası" denilen dua, güvenilir hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Halk arasında yaygın olan bu duanın içeriği, esmâ-i hüsnâ'nın bir bölümü, Allah Teala'ya yönelik bazı hitaplar ve bereket talebinden ibarettir. İçerisinde dine aykırı bir yön bulunmayan

söz konusu duayı okumakta sakınca olmadığı söylenebilir. Ancak söz konusu duanın Hz. Peygamberden (s.a.s.) rivayet edilen bir hadis olarak anlaşılması ve kazanç temin etmek maksadı ile okunması veya kullanılması dinen caiz değildir.

776. Safer ayının uğursuz ve musibet ayı olduğu söylentisi doğru mudur? Bu aya özel ibadet ya da dua var mıdır?

Safer, kameri/hicri takvimin Muharrem ayından sonra gelen ikinci aydır. Safer ayının uğursuz olduğu ve bu ayda bela ve musibetlerin çokça meydana geldiği şeklinde bir anlayış Cahiliye dönemine ait olup (Ebû Dâvûd, Tıb, 24), dinimizde yeri yoktur. Dolayısıyla böyle bir anlayış hurafedir. Bu ayın diğer aylardan hiçbir farkı yoktur. Hz. Peygamber (s.a.s.) böyle bir anlayışı reddetmiş ve “Safer ayında uğursuzluk yoktur” buyurmuştur (Buhârî, Tıb, 19).

Safer ayına has özel bir dua veya ibadet şekli de yoktur. Hz. Peygamberin (s.a.s.) yaptığı günlük ibadet ve dualar, bu ayda da yapılır.

777. Cuma hutbesinde yapılan duaya “amin” demek caiz midir?

İslam âlimleri, gerek cuma hakkındaki hadisleri, gerekse Resûlullah'ın (s.a.s.) uygulamasını göz önüne alarak hutbenin esasını teşkil eden rûkûnler ile sahih bir hutbede uyulması gereken şartları ve hutbenin adabını tespit etmişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, II, 196). Hatip hutbe irad ederken cemaatin konuşmasının doğru olmadığını ifade eden hadisler vardır (Buhârî, Cumua, 36; Müslim, Cumua, 11; Muvatta, Cuma, 6; Ebû Dâvûd, Salât, 237; Tirmizî, Salât, 256; Nesâî, Cumua, 22). Hanefî ve Şâfiîler bu hadislerle dayanarak zaruret olmadıkça hutbe esnasında konuşmayı mekruh; Hanbelî ve Mâlikîler haram kabul etmişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, II, 198; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, I, 429-430). Diğer taraftan yine Resûlullah'ın (s.a.s.) uygulamasını göz önüne alan İslam âlimleri hutbede müminlere dua etmenin mendup veya rûkûn olduğunu söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâiu's-sanâi, II, 196).

Buna göre, hutbenin dinlenmesi, bu esnada başka işlerle uğraşılması, konuşulmaması gerekir. Ancak, Hz. Peygamberin (s.a.s.) ismi anıldığında sessizce salavat okunması, hatibin duasına ‘âmin’ denmesi, konuşma olarak değerlendirilmediğinden, bunların yapılmasında bir sakınca yoktur (Bkz. Kâsânî, Bedâiu's-sanâi', I, 264; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, III, 35).

778. Nazardan nasıl korunulur? Nazar duası var mıdır?

Nazarın mahiyeti ve nasıl olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı kimselerin bakışlarıyla olumsuz etkiler meydana getirebildikleri

dinen de kabul edilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, “İnkâr edenler Kur'an'ı dinlediklerinde, neredeyse seni gözleriyle yıkıp devireceklerdi.” (Kalem, 68/51-52) buyurulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Göz (nazar) haktır.” (Buhârî, Tıb, 36) buyurmuş; yüzünde sarılık gördüğü biri için; “Bunun için dua edin, çünkü kendisinde nazar var.” (Buhârî, Tıb, 35) demiştir.

Resûlullah'ın (s.a.s.) nazar değmesine karşı Muavvizeteyn (Felâk ve Nâs) sûrelerini okuduğu; ashabına da bunları okumalarını tavsiye ettiği rivayet edilmektedir (Tirmizî, Tıb, 16; İbn Mâce, Tıb, 32).

Bunların yanında büyüye ve nazara karşı birden çok dua okunabilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) ayrıca, torunları Hasan ve Hüseyin'i nazar ve benzeri olumsuzluklardan korumak için onlara şu duayı okurdu:

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ غَيِّبٍ لَآتِيَةٍ

(Anlamı: Sizi her türlü şeytan ve zehirli hayvanlardan ve bütün kem gözlerden Allah'ın eksiksiz kelimelerine ismarlarım) (İbn Mâce, Tıb, 36).

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.s.), “Kim hoşuna giden bir şey görür de; ‘Mâşâallah lâ kuvvete illâ billâh’ (Allah'ın dilediği olur. Ondan başka kuvvet ve kudret sahibi yoktur) derse, ona hiçbir şey zarar vermez.” (Beyhâkî, Şu'abü'l-îmân, VI, 213) buyurmuştur.

779. Duaların sonunda söylenen “âmin” sözü ne anlama gelir; bunun dinî dayanağı nedir?

Âmin, “kabul buyur” demektir. Dualardan sonra “âmin” deme uygulaması sünnetle sabit olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.), “İmam ‘âmin’ dediği vakit siz de ‘âmin’ deyiniz. Zira kimin ‘âmin’ demesi meleklerin ‘âmin’ demesine denk gelirse, o kişinin geçmiş günahları affolunur.” (Buhârî, Ezan, 111-112; Müslim, Salât, 62, 87) buyurmuştur.

Namazda Fâtiha sûresi okunduktan sonra âmin demek de sünnettir (İbn Mâce, İkâme, 14).

780. Göz değmesine karşı nazar boncuğu takmak caiz midir?

Tüm tedavi ve korunma yöntem ve sebeplerine başvurduktan sonra sonucu Yüce Allah'tan beklemek, İslam inancının gereğidir. İslam inancında, nihai etkiyi Allah'tan başkasına atfeden tutum, davranış ve inanışlar yasaklanmıştır. Bu sebeple nazar boncuğu ve benzeri şeylerin, bunlardan medet ummak amacıyla kullanılması caiz değildir. Bu tür davranışlarda bulunanlar hakkında Resûlullah (s.a.s.), “Kim nazarlık ta-

karsa, Allah onun işini tamama erdirmesini!" (İbn Hanbel, el-Müsned, XXVIII, 623) buyurmuştur. Diğer bir hadiste ise nazarlık takan ve nazarlığa koruyucu etki atfeden kimsenin Allah'a ortak koşmuş olacağı ifade edilmiştir (İbn Hanbel, el-Müsned, XXVIII, 627). Nazardan korunmak için bu tür hurafeleri terk edip Hz. Peygamberin (s.a.s.) öğrettiği duaları okumak gerekir (Buhârî, Tıb, 38; Tirmizî, Tıb, 16, 18; İbn Mâce, Tıb, 33; bkz. Tecrid Tercemesi, XII, 90). Bu çerçevede Felâk ve Nâs sûreleri yanında Hz. Peygamberin (s.a.s.) torunlarına yaptığı şu dua da okunmalıdır: "Sizi her türlü şeytan ve zehirli hayvanlardan ve bütün hem gözlerden Allah'ın eksiksiz helimelerine ısmarlarım." (İbn Mâce, Tıb, 36)

781. Cinlerin insanlara zararı olur mu, bunların zararını engellemek için hangi dualar okunur?

Cinlerin varlığı hakittir. Ancak mahiyetleri konusunda fazla bir şey bilinmemektedir. Cinler, duyu organlarıyla algılamayan varlıklar olduğu için, onlar hakkındaki tek bilgi kaynağı vahiydir. Kur'an-ı Kerim ve sahih hadisler, cinlerden bahsetmektedir.

Allah'ın kudreti karşısında hiçbir varlığın gücü yoktur (Bakara, 2/102). Allah'a sığınan bir kimseye O dilemedikçe hiçbir şey zarar veremez (Cin, 72/13). Fakat Allah'a sığınma yerine cinlere sığınan, onlara boyun eğen kimseleri de cinlerin hâkimiyetleri altına alabileceğine, "Doğrusu insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazılarına sınırlardı da, cinler onların taşkınlıklarını artırırlardı." (Cin, 72/6) mealindeki âyet işaret etmektedir.

Cinler de insanlar gibi Allah'a kulluk görevi olan, ancak yaratılışları gereği insanlardan farklı yapıdaki varlıklardır. Cinler, Allah'ın izni olmadıkça kimseye zarar veremezler. Onlar gaybı bilmezler. İnsandan farklı yönleri, hızlı hareket kabiliyetleri ve kendilerini görmediğimiz hâlde bizi görebilmeleridir. Allah Teala, Felâk ve Nâs sûrelerinde, "karanlığı çöktüğünde gecenin", "dügümlere üfleyenlerin" ve "cin ve insanlardan insanların kalbine vesvese veren sinsi vesvesecilerin şerrinden" Allah'a sığınmasını istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) hayatı boyunca her şeyin şerrinden Allah'a sığınarak sürekli Felâk ve Nâs sûrelerini ve Âyete'l-Kürsî'yi okumuştur (Buhârî, Vekâle, 10; Fezâilü'l-Kur'an, 10; Tirmizî, Tıb, 16).

782. Vefk nedir? **na**ılması ya da yaptırılması caiz midir?

Türkçe'de uyum anlamına gelen vefk, bir dörtgen şekil içindeki bölümlere birtakım sayı ve harfler yazılarak meydana getirilen şekil olup, bunu yapanlar, vefk aracılığıyla Allah'ın kendilerini koruyacak bir cin görevlendireceğini iddia ederler.

İslam dini, tevhid inancına zarar verdiği için falı, tılsımı ve büyüü kesin olarak yasaklamıştır (el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, V, 459).

Cinlerden ve şeytanlardan yardım isteme anlamına gelen ve manası anlaşılmayan sihir ve tılsımlar insanı şirke kadar götürebilecek işlerdir (Nevevî, el-Mecmu', IX, 66). Zira bu gibi işlerde hep aldatma, kötülük ve zarar söz konusudur (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 61).

783. Büyü ve sihirden kurtulmak için ne yapılmalıdır?

Sihir veya büyü, tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurarak yahut kendilerinde gizli güçlerin bulunduğu inanan bazı tabii nesnelere kullanarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler demektir. Sihir faaliyetlerinin dinî değerlerle bağlantısı yoktur ve ahlakî bir amaç taşımazlar. Temel hedef çıkar sağlamaktır. Sihir işinde, ruhlar, cinler, şeytanlar, canlı veya ölmüş bazı hayvanlar, cisimler ve şekiller kullanılır.

İslam dini, büyük günahlar arasında saydığı sihri şiddetle yasaklamış, Kur'an-ı Kerim'de sihir yapanların ahiretten nasibi olmadığı ve bunu yapanların şerrinden Allah'a sığınması gerektiği vurgulanmıştır (Bakara, 2/102; Felâk, 113/4). Hz. Peygamber (s.a.s.) de sihir yapmayı yedi büyük günah arasında saymıştır (Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İman, 145).

Cahiliye devrinde sihir/büyü çok yaygındı. Cincilik, kâhinlik, yıldızlardan hüküm çıkarmak, fal oklarına başvurmak, iplere düğüm atıp üflemek gibi işlemler yapılırdı. Müşrikler bu durumun da etkisiyle işi, Kur'an'ın bir sihir eseri olduğunu ileri sürmeye kadar vardırımlardı (Sâd, 38/4; Zâriyât, 51/52).

Büyücülerin her şeyi bildiği, başaramayacakları şeylerin bulunmadığı şeklindeki inançlar İslam'a aykındır. Bu yüzden bazı müslüman bilgiler, gerçekliği bulunmayan bir aldatmaca ve safsata olduğu gerekçesi ile büyüünün gerçekliğini reddetmişlerdir (Bkz. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 51; Nevevî, Ravda, IX, 346).

Sihire ve büyüye karşı en etkili çözüm, Allah'a sığınmak ve ona güvenmektir. Hz. Peygamber (s.a.s.), her şeyin şerrinden Allah'a sığınarak sürekli Felâk ve Nâs sûreleri ile Âyete'l-kürsî'yi okumuştur (Buhârî, Vekâle, 10; Fezâilü'l-Kur'an, 10; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'an, 3). Ayrıca o, torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'i (r.a.) nazar, büyü ve benzeri olumsuzluklardan korumak için şu duayı okumuştur:

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ ، وَمِنْ كُلِّ غِيْنٍ لَامَّةٍ

(Anlamı: Sizi her türlü şeytan ve zehirli hayvanlardan ve bütün kem gözlerden Allah'ın eksiksiz kelimelerine ısmarlarım.) (Buhârî, Ehâdisu'l-enbiyâ, 10; İbn Mâce, Tıb, 36)

Bunun yanında büyüye maruz kalan kimsenin, şifayı Allah'tan umarak güvendiği insanlara müracaatla kendisine Kur'an okutması ve dua ettirmesinde bir sakınca yoktur. Din İşleri Yüksek Kurulu 28 Eylül 1979 tarih ve 1883 sayılı kararında, Cenab-ı Hak'tan şifa umarak hastalara Kur'an-ı Kerim ve şifa ile ilgili dualar okumanın câiz, halkı kandırmak ve gâipten haber vermek amacıyla üfürükçülük yapmanın ise dinen yasak olduğunu belirtmiştir.

784. Vesvese sebebiyle zihne gelen kötü sözlerden dolayı insan günahkâr olur mu? Bunlardan kurtulmak için bir dua var mıdır?

Fısıltı, söz, fiskos, kuruntu, işkil demek olan vesvese yaygın olarak; kötü bir işin yapılması, iyi bir işin terk edilmesi veya geciktirilmesi ya da eksik yapılması için şeytanın insanı kışkırtması, aklını çelmesi ve akla kötü düşünceleri getirmesi anlamında kullanılır.

Kur'an'da vesveseci şeytanın şerrinden Allah'a sığınılması emredilmiş (Nâs, 114/1-6); hadis kaynaklarımızda, müminlere vesvese ile hareket etmemeleri tavsiye edilmiş, vesvesenin dinî-hukukî bir hüküm doğurmayacağı bildirilmiş ve vesvese ile hareket edenin, örneğin; "acaba eşimi boşadım mı boşamadım mı; eşimi boşamış olabilir miyim" diye kuruntu yapan birisinin talakının (boşamasını) geçerli sayılmayacağı bilgisi yer almıştır (bk. Buhârî, Talâk, 11; Müslim, İmân, 201-205, 211; Ebû Dâvûd, Salât, 158; Tirmizî, Tahâret, 43; Müsned, II, 255; VI, 106).

Şeytanın insanı küfre sürükleme yollarından birisi de, onu şüphe ve tereddüde sürükleyebilecek sorulardır. Kalpten geçen bu sorular, hiç şüphesiz şeytanın vesvesesi ile meydana gelmektedir. Bu istifhamların, desise olarak en şiddetli olanını, bizzat Allah Resûlü (s.a.s.) bize şöyle haber vermiştir: "Şeytan sizden birinize gelerek 'filan ve filan şeyi kim yarattı?' der. O kişi 'Allah yarattı' deyince peki, 'Allah'ı kim yarattı?' der. İş bu dereceye varınca o kimse hemen Allah'a sığınsın ve o düşünceden uzaklaşsın!" (Buhârî, Bedü'l-halk 11; Müslim, İman, 214) Bazı rivayetlerde "Allah'a iman ettim, desin!" (Müslim, İman, 212) ilavesi de vardır.

Bu itibarla kuruntulu kişilerin, içlerinden bir sesin fısıldadığını söyledikleri küfür vb. ifadeleri, vesvese kapsamında olup sahiplerinin imanlarına ve dinlerine zarar vermez. Zira Allah Teala, kullarını güçleri ile orantılı olarak sorumlu tutmuştur. Yükümlülük güç oranındadır. "Hz. Peygam-

bere (s.a.s.) ashab-ı kiramdan bazıları gelerek şöyle demişlerdi: 'Kimimizin aklından bir kısım vesveseler geçiyor, normalde bunu söylemenin günah olacağı kanaatindeyiz.' Hz. Peygamber (s.a.s.) 'Gerçekten böyle bir korku duyuyor musunuz?' diye sormuş, oradakiler de 'Evet!' deyince, 'İşte bu (korku) imandandır (akla gelen vesvese de zarar vermez).' (Müslim, İman, 209) buyurmuştur. Konu ile ilgili başka bir hadis-i şerif de şöyledir: "Allah Teala, içlerinden geçen fena şeylerle amel etmedikçe veya onu konuşmadıkça, o şey yüzünden ümmetimi hesaba çekmeyecektir." (Buhârî, Talak, 11; el-Eymân ve'n-nüzûr: 15)

Kısaca, içinde bulunulan durumdan kurtulmak için bu tür vesveselere itibar edilmemelidir. Zira vesvese, üzerinde durdukça yoğunlaşır.

785. Dua-kader ilişkisi nedir, duanın eceli değiştirdiği, belaları uzaklaştırdığı sözü ne anlama gelmektedir?

Duanın sonuç doğuracak bir sebep olarak görülmesi, konunun kaderle ilişkisini akla getirmektedir. Tabiat olayları, sünnetullah denilen ilâhî kanunlara uygun olarak meydana gelmektedir. Başka bir deyişle tabiatta ortaya çıkan her olayın mutlaka bir sebebi vardır. İnsanın fiilleri de aynı şekilde bir sebep-sonuç ilişkisi içinde cereyan etmektedir. Sebebi ve o sebebe bağlı olarak ortaya çıkan sonucu yaratan Allah'tır (En'âm, 6/17; Yûnus, 10/107).

Dua takdirin bir parçasıdır. Hadislerde duanın belaları defedeceğine (Tirmizî, Kader, 6; Taberânî, ed-Du'a, s. 31-32; Beyhakî, Şu'abü'l-İmân, V, 184) işaret edilse de, ezelde duaya bağlı olarak takdir edilmiş şeyler yine dua ile meydana gelecektir. Kulun iradesi, kendi kaderini ortaya koyma bakımından belirleyicidir. Allah, ezeli ilmiyle kulun yapacağı duayı bildiği için kaderini ona göre şekillendirmektedir. Dolayısıyla dua, diğer sebepler gibi bir sebeptir. Başka bir ifadeyle dua sonucunda bir değişikliğin olmasını Allah dilemişse bu değişiklik, tabii sebep-sonuç ilişkisi içinde hayır veya şer olarak ortaya çıkmaktadır. Dua, kulluğun gereğidir. Yoksa dua, Allah'ın meydana geleceğini ezelde takdir ettiği şeyin gerçekleşmesini önlemesi, takdir etmediği şeyin meydana gelmesini sağlaması için yapılan bir amel değildir. Ayrıca duadan maksat, Allah'ın bilmediği şeyi ona hatırlatma anlamını asla taşımaz. Dua, kişinin kulluğunu göstermesi, aczini ve ihtiyacını Allah'a arz etmesidir.

786. Duada tevessül ne demektir? Duada vesilenin dinî dayanağı var mıdır?

Tevessül, Allah'a yaklaşmak veya bir dileğin kabul edilmesini ya da bir musibetin defedilmesini sağlamak amacıyla dua esnasında Allah'ın

güzel isimlerinden veya yüce sıfatlarından birini, işlediği güzel bir ameli veya yaşamakta olan salih bir insanın duasını vasıta kılmak demektir. Vesile kelimesi Kur'an'da iki yerde geçmektedir (Mâide, 5/35; İsrâ, 17/57). Mâide sûresindeki âyette mü'minlerin Allah'a yaklaşmak için "vesile" aramaları istenmektedir. Ayette geçen vesileden maksat da Allah'a boyun eğip O'nun hoşnutluğunu kazandıracak güzel ameller işleyerek O'na yaklaşmaktır.

Güzel amellerin "vesile" kılınması (Buhâri, İcâre, 12; Müslim, Zikir, 100) ve yaşamakta olan salih bir kişinin duasıyla tevessül caiz kabul edilmiştir (Buhâri, Cumua, 34; İstiskâ, 3; İbn Mâce, İkametu's-Salat, 189). Bunun dışında Allah'tan başkasından isteme şeklindeki dinimizin onaylamadığı tavırlar içerisine girmek ise caiz değildir. Zira dua sadece Allah'a yapılır, istekler O'na arz edilir.

787. Gayrimüslimlere dua etmek, rahmet okumak, istiğfar etmek caiz midir?

Gayrimüslimlere rahmet okumak ve istiğfar etmek, onların yaşarken inkâr ettikleri Yüce Allah'tan onlar adına af dilemek anlamına gelir. İslam inancına göre herkes Yüce Allah'a ve dinine inanmakla mükellef olduğu için kişinin kendi ameli esas kabul edilmiştir. Bir kimse hayattayken iman etmeyip küfür üzere öldükten sonra başkalarının onun için yapacağı dualar geçersiz olur ve ona herhangi bir faydası dokunmaz.

Nitekim birçok âyet-i kerimede inkâr üzere ölen kâfirlerin onlara af dilense bile affedilmeyecekleri belirtilmiş (Nisâ, 4/18, 48; Tevbe, 9/80) ve onlara istiğfar edilmesi yasaklanmıştır. Nitekim bir hadisi şerifte şöyle buyrulur: "Resûlullah (s.a.s.), amcası Ebû Tâlib ölüm döşeginde iken ona 'La ilahe illallah' kelimesini telkin etmiş, iman etmemesi üzerine, 'Allah'a yemin ederim ki, senin için af ve mağfiret dilemek bana yasaklanmadığı müddetçe, senin için muhakkak Allah'tan mağfiret dileyeceğim.'" (Buhâri, Cenaiz, 79) buyurmuştur. Bu olay üzerine "Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek, ne Peygambere ne de müminlere yaraşır." (Tevbe, 9/113) âyeti inmiştir.

Başka bir hadisi şerifte ise Hz. Peygamberin (s.a.s.), münafıkların başı sayılan Abdullah b. Übey b. Selûl'un cenaze namazını kıldığı, akabinde ona rahmet dileyeceğini ifade ettikten sonra "Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler." (Tevbe, 9/84) mealindeki âyetin nazil olduğu belirtilmektedir (Buhari Cenaiz, 83).

İlgili âyetlerden hareketle müslüman bir kimsenin, gayrimüslim olarak ölen bir kimseye istiğfar etmemesi ve rahmet dilememesi gerektiği, böyle bir cenazeye karışıldığında da nazik cümlelerle taziye dileğinde bulunması ve kalanlara sabrı tavsiye edip teselli vermesinin uygun olduğu anlaşılmaktadır.

788. Yaptığımız ibadetlerin sevabı hayatta olanlara ve ölmüşlerimize bağışlanabilir mi?

Yapılan ibadetin veya hayrın sevabının başkasına bağışlanmasının caiz olup olmadığı tartışmalıdır. Kimi âlimlere göre, kişi, okuduğu Kur'an-ı Kerim'in, kıldığı namazın ve işlediği bir hayrın sevabını başkasına bağışlayabilir. İster sağ ister ölmüş olsun, kendisine sevap bağışlanan kimsenin, bundan yararlanacağı umulur. Başkası tarafından bağışlanan sevapla, bir kimsenin bizzat yapması gereken ibadet borçları ödenmiş olmaz ise de, bunlar iyilik ve sevaplarının çoğalmasına ve derecesinin yükselmesine vesile olabilir.

Annesi ve babası öldükten sonra, onlara bir iyilik yapıp yapamayacağını ve ne gibi iyilikler yapabileceğini soran kişiye Hz. Peygamber (s.a.s.), "Evet, onlara dua etmek, rahmet dilemek, onlar için istiğfar etmek, vasiyetlerini yerine getirmek, dostlarına hürmet edip ikramda bulunmak, akrabaları ile ilgilenip onlara harşı üzerine düşeni yapmaktır." (Ebû Dâvûd, Edeb, 130; İbn-i Mâce, Edeb, 2) şeklinde cevap vermiştir. Annesinin aniden öldüğünü, şayet konuşabilseydi sadaka verilmesini vasiyet edeceğini zannettiğini, onun adına sadaka verirse sevabının kendisine ulaşıp ulaşmayacağını soran sahabiye de, "Evet, ulaşır. Onun namına sadaka ver." (Buhâri, Vasâyâ, 19; Müslim, Zekât, 51) buyurmuşlardır.

Bu ve benzeri rivayetlere dayanan âlimlere göre, sevabı ölen kimsenin ruhuna bağışlanmak üzere her türlü ibadet yapılabileceği gibi, çeşitli vesilelerle dua da edilebilir. Fakat unutulmamalıdır ki sorumluluk ferddir ve herkes öncelikle kendi ameliyle hesaba çekilecektir (İsrâ, 17/13; Müddessir, 74/38).

Yapılan ibadet ve hayırların sevabının bağışlanması, hayır duada bulunulması için kabir başında bulunmak şart değildir. Ancak imkânı olanların zaman zaman kabir ziyaretinde bulunarak hem ölümü hatırlaması hem de orada dua etmesi daha uygundur. Zira Hz. Peygamberin (s.a.s.) Cennetü'l-bakî'ye gidip orada dua ettiği bilinmektedir (Müslim, Cenâiz, 102).

TÖVBE

789. Tövbenin dindeki yeri nedir, nasıl tövbe yapılır?

Sözlükte pişmanlık ve dönme anlamına gelen tövbe, dinî bir kavram olarak, kulun işlediği kötülük ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah'a yönelmesi, emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'a sığınarak bağışlanmasını dilemesi demektir. Yüce Allah, bağışlanacak müminlerin vasıflarını sıralarken şöyle buyurmaktadır: "Ve onlar bir kötülük yaptıkları, ya da nefislerine zulmettikleri zaman, Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları da Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Ve onlar, yaptıklarında bile ısrar etmezler." (Âl-i İmrân, 3/135)

Günahlardan dolayı tövbe etmek farzdır. Tövbe, kulluğun Hz. Âdem'le başlayan bir göstergesidir. Günahkâr kimse vakit geçirmeden tövbeye yönelmelidir. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: "Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra hemen tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Yoksa, (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine ölüm gelip çatınca, 'İşte ben şimdi tövbe ettim' diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır." (Nisâ, 4/17-18) Hz. Peygamber (s.a.s.) de, "Günahlarından samimi olarak tövbe eden kimse hiç günah işlememiş gibidir." (İbn Mâce, Zühd, 30) buyurmuştur.

İslam âlimleri bu ve benzeri âyetlerle hadislerden hareketle tövbenin geçerli olması için gerekli şartları belirlemişlerdir. Buna göre bir tövbenin makbul olabilmesi için;

a) İşlenen günahı terk etmek, b) Günah işlediğine pişman olmak, c) Günahı bir daha işlememeye azmedip söz vermek, d) Eğer işlenen günah kul haklarıyla ilgili ise, bu durumda, hak sahibi ile helalleşmek, e) Allah'tan af dilemek gerekir.

Kul hakkından kurtulmak, ihlal edilen hakkı, sahibine veya varislerine iade etmekle ya da affını istemekle olur.

790. Tövbede hangi dualar okunmalıdır?

Tövbe edecek kimsenin iki rekât namaz kıldıktan sonra Allah'a hamd, Resûlüne (s.a.s.) salât ve selam getirdikten sonra tövbe ve istiğfar etmesi, akabinde de salavat ve hamd ile bitirmesi tövbenin adabındandır.

Hz. Peygamberin (s.a.s.), bağışlanması için yaptığı pek çok duadan ikisi şudur:

اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا تَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ ، فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

(Anlamı: Allah'ım! Ben kendime çok zulmettim. Günahları bağışlayacak ise yalnız sensin. Öyleyse tükenmez lütfunla beni bağışla, bana merhamet et. Çünkü affı sonsuz, merhameti nihayetsiz olan yalnız sensin.) (Buhârî, Ezân 149; Müslim, Zikir, 48)

رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي كُلِّهِ ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطَايَايَ وَعَمْدِي وَجَهْلِي وَهَزْلِي ، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ ، وَأَنْتَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

(Anlamı: Allah'ım! Günahlarımı, bilgisizlik yüzünden yaptıklarımı, had-dimi aşarak işlediğim kusurlarımı, benden daha iyi bildiğin bütün suçlarımı bağışla! Allah'ım! Ciddi ve şaka yollu yaptıklarımı, yanlışlıkla ve bilerek işlediğim günahlarımı affeyle! Bütün bu kusurların bende bulunduğunu itiraf ederim. Allah'ım! Şimdiye kadar yaptığım, bundan sonra yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum, ölçsüz bir şekilde işlediğim ve benden daha iyi bildiğin günahlarımı affeyle! Öne geçiren de sen, geride bırakan da sensin. Senin gücün her şeye yeter.) (Buhârî, Deavât, 60)

ZİKİR ve KUR'AN

91 Şifa niyetiyle Kur'an okumak ve okutmak caiz midir?

Kişinin maddi, manevi ve ruhi rahatsızlıklardan kurtulması için tıbbi tedavi yöntemlerine başvurması temel ilkedir. Bunun yanında Allah Te-ala'ya dua etmesi de uygun olur. Şüphesiz Kur'an müminler için şifa ve rahmettir (İsrâ, 17/82). Dolayısıyla gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadis-i şeriflerde yer alan dualar ve sureler, belirli sayılarla sınırlanmayarak okunabilir. Bu okumaya rukye denir. Sahabenin rukye olarak Fâtiha suresini okuduğu ve Resûlullah'ın da bunu onayladığı bilinmektedir (Buhârî, Fedâilü'l-Kur'an 9).

Aslanan, duayı insanın kendisinin okumasıdır. Ancak, iyi ve takva sahibi bir insan olduğuna inandığı diğer müminlerden de kendisine dua etmesini isteyebilir. Hz. Âişe'den (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.), hasta olan akrabalarının üzerine okuyarak sağ eliyle onları sıvazlar ve şöyle derdi:

أُذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُعَادِرُ سَقَمًا

(Anlamı: Ey Allah'ım, ey insanların Rabbi, şu hastalığı gider, şifa ver, şifa veren Sensin. Senin vereceğin şifadan başka şifa yoktur. Hastalığı ortadan kaldıracak bir şifa ver.) (İbn Mâce, Tıb, 35, 36)

Hasta olan kimse, ihtiyarlık ve ölüm dışında her hastalığın mutlaka bir çaresi olduğunun bilinciyle uzman hekimlere müracaat ederek tedavi yollarını aramalı, bunun yanında Yüce Allah'a sığınıp şifa vermesi için dua etmelidir. Bu maksatla bazı âlimler Kur'an-ı Kerim'den şifa konulu âyetlerin okunmasını tavsiye etmişlerdir. Şifa için okunan bazı âyetler şunlardır: Tevbe, 9/14; Yûnus, 10/57; Nahl, 16/69; Şu'arâ, 26/80; Fussilet, 41/44.

792 Allah'ın izniyle şifa bulmak veya kötülüklerden korunmak amacıyla yapılan "rukye" câiz midir?

Rukye hastalık ve kötülüklerden korunmak veya kurtulmak amacıyla Kur'an veya dua okuyup üfleme anlamında bir terimdir (İbnü'l-Esir, en-Nihâye, "rky" md.; Lisânü'l-Arab, "rky" md.).

Bazı İslam âlimleri rukyenin caiz olmadığı görüşünde ise de mezhep imamlarının da içinde bulunduğu âlimlerin çoğunluğu, konu ile ilgili bazı hadisleri delil göstererek, şirke ve istismara götürmemek şartıyla, fayda ve zararın rukyeden değil de Allah'tan olduğuna inanılarak yapılan rukyede bir sakınca bulunmadığını belirtmişlerdir (İbn Hacer, Feth, X, 206; İbnü'l-Kayyim, et-Tıbbü'n-Nebevî, s. 137-144; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, V, 354-356).

Şöyle ki Hz. Peygamber (s.a.s.), hem kendisine hem ziyaret ettiği bazı hastalara okuyup üflemiş, bazen de Hz. Âişe (r.a) ona okuyup üflemiş ve eliyle meshetmiştir (Buhâri, Tıb, 32, 33, 39; Müslim, Selâm, 46-51,52; İbn Mâce, Tıb, 35-36).

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.), torunları Hasan ve Hüseyin için şeytandan, zehirli haşerattan, kem gözlerden korunmaları için dua etmiş (Buhâri, Enbiyâ, 10; İbn Mâce, Tıb, 36; Tirmizî, Tıb, 18), nazara, yılan ve akrep sokmasına karşı rukye yapılmasına izin vermiştir (Buhâri, Tıb, 17, 33, 37; Müslim, Selâm, 55-60; Ebü Dâvûd, Tıb, 17-18).

Yine Hz. Peygamberin (s.a.s.) hastalar için,

اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ مُذْهِبِ الْبَاسِ اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ ، شِفَاءً لَا يُعَادِرُ سَقَمًا

(Anlamı: Ey sıkıntıları gideren Allah, şifa ver! Ey şâfi! Senden başka şifa veren yoktur, hiçbir hastalık kalmayacak şekilde şifa ver) diye dua ettiği bilinmektedir (Buhâri, Tıb, 38; İbn Mâce, Tıb, 36; Ebü Dâvûd, Tıb, 17).

Konuyla ilgili rivayetler değerlendirildiğinde, Allah'ın izniyle şifa bulmak veya kötülüklerden korunmak amacıyla yapılan rukyelerin câiz, bunun dışında kalanların haram olduğu anlaşılmaktadır (Elmahılı, Hak Dini, IX, 6388).

793 Kur'an okuma karşılığında ücret almak caiz midir?

Kur'an-ı Kerim okumak bir ibadettir. İbadet, dünyevî bir menfaat için değil, sadece Allah rızası için yapılır. Bu sebeple, Kur'an-ı Kerim'in para karşılığında okunması ve okunan Kur'an karşılığında para verilmesi dinen caiz değildir. Böyle bir okumadan dolayı sevap da yoktur (Mevsili, el-Ihtiyâr, II, 142, İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, IX, 76-77).

Bu sebeple bir kimsenin geçmişlerinin ruhuna bağışlamak üzere ücretle Kur'an-ı Kerim okutması, hatim indirtmesi yerine, bizzat kendisinin bildiği sûreleri okuması doğru olur.

Ancak pazarlık yapılmadan ve paradan söz edilmeden, Allah rızası için Kur'an okumuş veya hatim indirmiş olan bir kimseye hediye olarak münasip bir teberruda bulunmakta dinen sakınca yoktur. Ancak bir yörede okunan Kur'an-ı Kerim için para verilmesi örf haline gelmiş ve her iki taraf da bu durumu biliyorsa, verilen para hediye değil ücrettir. Bu nedenle bu parayı almak helal olmaz.

794 Yatarak dua etmekte bir sakınca var mıdır?

Ayakta, oturarak veya yatarak Allah'ı anmakta, dua edilmesinde bir sakınca yoktur. Kur'an-ı Kerim'de, "Onlar ayakta iken, otururken ve yatakları üzerine yatarken Allah'ı anarlar." (Âl-i İmrân, 3/191) buyurulmaktadır. Berâ b. Âzib'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) yatağına uzandığında, sağ tarafı üzerine yatar ve şöyle dua ederdi:

اللَّهُمَّ أَسَلْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ ، وَالْجَنَاتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مُتَجَانِسَ إِلَّا إِلَيْكَ ، اللَّهُمَّ أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أُرْسِلْتُ ،

(Anlamı: Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana ısmarladım. Rızanı isteyerek, azabından korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin Kitaba ve gönderdiğin Peygambere inandım.) (Buhâri, Vudû, 75; Müslim, Zikir, 56-58)

Aynı sahâbî, Resûlullah (s.a.s.) bana, "Yatağına gireceğin zaman namaz abdesti gibi abdest al, sonra sağ yanın üzerine yat ve şu duayı oku ve bu dua-

nın sözleri yatmadan önceki son sözün olsun.” (Buhârî, Vudû, 75; Müslim, Zikir, 56) buyurduğunu nakletmiştir.

795. Kur'an-ı Kerim'i yavaş veya hızlı okumanın ölçüsü ne olmalıdır?

Kur'an-ı Kerim okumak zikirlerin en üstünüdür. Hz. Aîşe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Kur'an okuyan ve bu hususta maharetili olan kişi 'sefere' (denilen) şerefli ve itaathâr meleklerle beraberdir. Kendisine zor geldiği hâlde Kur'an okuyana ise, iki sevap vardır (biri okumasından diğeri de zorlanmasından dolayı).” (Ebû Dâvûd, Vitir, 14, 1454)

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'in tertil üzere okunmasını istemiştir (Furkân, 25/32; Müzzemmil, 73/4). Tertil kelimesi Kur'an'ı yavaş yavaş, anlamını düşünerek, harflerin mahreçlerine ve tecvit kurallarına dikkat ederek, anlama göre sesini yükseltip alçaltarak ve itina ile okumak anlamına gelir.

Kırâat âlimleri, Kur'an-ı Kerim'in üç şekilde okunabileceğini ifade etmişlerdir. Bunun sebebi de Kur'an-ı Kerim'deki “... Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun...” (Müzzemmil, 73/20) âyetindeki emirdir. Okuyuştaki sûrati ilgilendiren bu üç tarza; tahkik, hadr ve tedvir denilir.

a) Tahkik: Kur'an tilavetinde her harfin hakkını vermek, medleri yeterince (mertebelerine uygun bir şekilde) uzatmak, hareketleri birbirinden ayırmak, şeddeleri tam yapmak ve gunnelerin hakkını vermektir. Kırâatın en yavaş icra edildiği okuyuş şekli olan bu tarzda; medd-i tabîî 1 elif, medd-i lîn 3 elif, diğer medler ise 4'er elif uzatılarak okunur.

b) Hadr: Kur'an-ı Kerim'i tecvid kurallarına uymak şartıyla en hızlı okuyuştur. Hadr ile okuyuş tecvid kuralları ihmal edilmeden sadece sûr'atın artması demektir. Bu okuyuşta; medd-i tabîî, medd-i munfasıl, medd-i ânz ve medd-i lîn 1 elif (medd-i lînde sükûnü lâzım olan yerler hariç); medd-i muttasıl 2 elif ve medd-i lâzım 3 elif uzatılarak okunur. Hadr usûlü daha çok hatim, mukabele ve teravihlerde tercih edilmektedir.

c) Tedvir: Bu usûl, tahkik ile hadr arasında orta yollu bir okuyuş şeklidir. Tedvir ile okuyuşta; medd-i tabîî 1 elif, medd-i lîn 2 elif, medd-i muttasıl, medd-i munfasıl, medd-i ânz 3'er elif; medd-i lâzım ise 4 elif miktarı uzatılarak okunur (Bkz. Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri, s. 176-178; Gülle, Tecvid, s. 451-454).

Bütün okuyuş usullerinde ihfa, iklab ve gunneli idğamlar, bir harfin okunuşundan çok, iki harfin okunuşundan az yani bir elif miktarına yakın tutularak okunurlar (Bkz. Gülle, Tecvid, s. 318, 327, 336, 343-344).

Bu üç okuyuş tarzının dışında bir de caiz olmayan okuyuş şekli vardır ki, buna “hezrame” veya “tahlit” denir. Bu okuyuşta harfler, kelimeler birbirine karışır, okuyuş bozulur. Kur'an-ı Kerim'i bu şekilde okumak caiz görülmemiştir (Pakdil, Ta'lim, s. 35-36).

Sonuç olarak okuyucu o anki durumuna ve vaktine göre bu üç tarzdan herhangi birine göre okuyabilir. Hatta birini okurken, gerekiyorsa diğer okuyuş usûlüne geçebilir. Bu konuda okuyucu muhayyerdir. Bunlar içinde en çok tercih edilen usûl tedvirdir.

796. Kur'an'ı makamlı okumanın hükmü nedir?

Kur'an okumak âyet ve hadislerde üzerinde hassasiyetle durulan ibadetlerdendir. Kur'an'ı okumak (Kehf, 18/27), âyetleri üzerinde düşünmek (Sâd, 38/29) ve öğütlerine sınıksız tutunmak (Âl-i İmrân, 3/103) yine Kur'an'ın emridir. Âyet-i kerimeler Kur'an'ın “tertil” üzere okunmasını istemiştir (Müzzemmil, 73/4). Bu nedenle İslam âlimleri Kur'an'ın tecvide riayet ederek tane tane okunmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca bu okuyuş Kur'an'ı anlama amacı için en uygun okuma biçimidir (Suyûtî, el-İtkân, II, 331-332, 638, 674). Hz. Peygamberin (s.a.s.) hadislerinden anlaşıldığı kadarıyla Kur'an'ı güzel sesle ve teğanni boyutuna ulaşmayan nağmelerle yani sese biraz âhenk vererek okumak teşvik edilmiştir (Buhârî, Fezâilü'l-Kur'an, 19; Tevhid, 32). Nitekim o, “Kur'an'ı seslerinizle süsleyiniz.” (Ebû Dâvûd, Vitir, 20; İbn Mâce, İkâmetu's-salât, 176) buyurmuştur.

797. Okunan Kur'an-ı Kerim'i dinlemenin hükmü nedir?

Kur'an-ı Kerim'i okumak ibadet olduğu kadar, onu dinlemek de farz-ı kifâye olarak nitelenen bir ibadettir (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, II, 268).

Zira bir âyet-i kerimede, “Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.” (A'râf, 7/204) buyrulurken dinlenen Kur'an-ı Kerim'in dinlenmesi emredilmektedir. Şu kadar var ki, dinlemek için ortamın müsait olmadığı durumlarda, açıktan okunması uygun olmaz.

798. Arapça'da ötreli harfin ü veya u seslerinden hangisiyle okunması gerekir?

Kur'an-ı Kerim Arapça indirilmiş olup Arap alfabesiyle yazılmıştır. Arap alfabesinin hepsi sessiz harflerden oluşmaktadır. Harflerin seslendirilmesi ise harflerin altına ve üstüne konan hareketler/işaretlerle mümkündür. Bunlar; üstün (fetha), esre (kesra) ve ötre (damme)dir.

Ötre; kalın okunan harfleri u sesiyle, ince okunan harfleri ise u ile ü arası bir sesle okutur. Misal olarak "hüve" (هو) kelimesindeki ha (ه) harfi ince okunan bir harf olduğu için u ile ü arası bir sesle okunması gerekir (Pakdil, Ta'lim, s. 108; Kaya, Elif-bâ, s. 19).

Burada önemli olan, özellikle Kur'an-ı Kerim'in kırâatinde hangi harfin nasıl telaffuz edileceğini Kur'an okumayı iyi bilen (fem-i muhsin) birinin ağzından dinleyerek öğrenmektir.

999 Sabah namazı vakti çıktıktan sonra işrak vaktine kadar Kur'an-ı Kerim okumak, zikir ve dua gibi ibadetlerle meşgul olmak mekruh mudur?

Kur'an okumak bir ibadettir. İbadetlerle ilgili hükümler; tevkîfi olduğundan, yani gerek farz oluş gerekçeleri gerekse uygulamalarının her yönüyle akılla bilinmesi mümkün olmadığından, Kur'an ve sünnette haber verilen hükümlere tâbidir. Kur'an okumanın yasaklandığı bir vakit, âyet ve hadislerde geçmediğinden dolayı, mutlak olarak bir vakitte Kur'an okumanın yasak olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak kaynaklarda Kur'an okumanın mekruh olduğu bazı özel durumlardan bahsedilmiştir. Bunlar;

- Namaz kılarken kıyamın dışındaki durumlarda,
- Cemaatle kılınan namazlarda imama uyulması hâlinde,
- Minberde okunan hutbeyi dinlerken,
- Uykulu olup, Kur'an okumakta zorlanması durumunda (Bkz. Müslim, Salât, 207; Sâlatü'l-Müsâfirin, 223; Merğînânî, el-Hidâye, I, 359-360).

Hadislerde Hz. Peygamberin (s.a.s.) sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar oturduğu yerden kalkmadığı (Müslim, Mesâcid, 287); bazı rivayetlerde bu oturmuş esnasında Allah'ı zikrettiği rivayet edilmiştir (Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağir, II, 293). Buna binaen sabah namazından sonra Kur'an okumak da dâhil olmak üzere zikir ile meşgul olmak mekruh değil, aksine müstehaptır.

800. Salât-u selam nedir? Hz. Peygambere'e (s.a.s.) nasıl ve hangi lafızlarla salât-u selam getirilir?

Salât ve selam kelimelerinden oluşan "salât-u selam" terkibi, Hz. Peygamber için okunan ve Allah'ın rahmet ve selamının onun üzerine olması dileğini ifade eden dualara denir. Salavât, salât kelimesinin çoğuludur. Kur'an'da, "Allah ve melekleri şüphesiz Peygambere salât ediyorlar. (O hâlde)

ey iman etmiş olanlar, siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin." (Ahzab, 33/56) buyurulmaktadır.

Hz. Peygambere (s.a.s.) Allah Teala'nın salât etmesi, rahmet etmesi; meleklerin salât etmesi, şanının yüceltilmesini dilemeleri; müminlerin salât etmesi ise, dua etmeleri anlamını ifade eder.

Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Peygambere (s.a.s.) salât-u selam getirmeyi emreden bu âyetine binaen, geçmiş dönemlerde tanzim edilmiş pek çok salât-u selam örnekleri vardır. Hz. Peygambere (s.a.s.) en kısa şekilde, "Allahümme salli alâ Muhammed" veya "Sallallahü aleyhi ve sellem" ya da "Allahümme salli alâ Seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahibihî ve bârik ve sellim" diye salât-u selam getirilir.

Bu hususta birçok hadis de rivayet olunmuştur. Nitekim İbn Ebi Leyla şöyle demiştir: "Ka'b b. Uca ile bir defasında karşılaştım, bana şöyle dedi: Sana Hz. Peygamberden işittiğim bir hediye vereyim mi? Hz. Peygamber bizim yanımıza geldi. Biz ona 'Ya Resûlallah! Bizler sana nasıl selam okuyacağımızı öğrendik. Fakat sana nasıl salât okuyacağız?' diye sorduk. Resûlullah (s.a.s.) bize şöyle buyurdu:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ
إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ
إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

(Anlamı: Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine, İbrahim ve onun ailesi üzerine salât ettiğin gibi salât et! Şüphesiz ki, sen çokça hamdedilen ve şanı yüce olansın. Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine, İbrahim ve ailesine bereket ihvan ettiğin gibi bereket ihvan eyle! Şüphesiz ki, sen çokça hamdedilen ve şanı yüce olansın.) (Buhârî, Enbiya, 10; Da'avat, 31, 32; Müslim, Salât, 65, 66, 69)

Salât-ü selam getirmek için belirli bir vakit ve sayı yoktur. Kişi dilediği zaman ve istediği miktarda salât-ü selam getirebilir. Salât-ü selam için besmele çekme zorunluluğu da yoktur.

801. Salânın anlamı ve dindeki yeri nedir?

Bazı özel günlerde ezandan önce veya kılınacak cenaze namazını haber vermek amacıyla camilerde; "es-salâtu ve's-selâmu aleyke ya

resûlallah, es-salâtu ve's-selâmu aleyke ya habiballah, es-salâtu vesselâmu aleyke ya seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn, ve selâmun ale'l-murselin, ve'l-hamdu lillahi Rabbi'l-âlemin" şeklinde okunan salâ (salavat) şu anlamda gelmektedir: "Salât ve selâm (Allah'ın rahmet ve esenliği) sana olsun ey Allah'ın elçisi, sevgili kulu, geçmiş gelecek bütün insanların hayırlısı! Salât ve selam bütün peygamberlere olsun. Hamd (övgü ve şükür) de âlemlerin rabbi Allah'adır."

Salâ, Hz. Peygambere (s.a.s.) selam ve övgüdür. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde Hz. Peygambere (s.a.s.) çeşitli durumlarda salât-ü selam getirilmesi tavsiye edilmiş (Ahzâb, 33/56; Tirmizi, Deavât, 66; Ebû Dâvûd, Vitr, 23) ise de ne asr-ı saâdette ne de ilk dönemlerde câmilerde salâ okunmuştur. Bununla birlikte Kitap ve Sünnet'te Hz. Peygamber ve diğer peygamberlere salât getirilmesi örneklerine binaen örfümüzde değişik kalıplarda pek çok salâ metni var olagelmıştır.

Sonuç itibarıyla dinî açıdan özel önemi olan gün ve geceleri hatırlatmak, meydana gelen bir vefatı ve kılınacak cenaze namazını haber vermek amacıyla salâ okunması, kültürel bir değer olarak kabul edilebilir ve bu yönüyle de dinî açıdan herhangi bir sakınca taşımadığı söylenebilir.

802. Salât-ı münciye, salât-ı tefrîciye dualarının dinî dayanağı var mıdır?

"Salât-ı münciye", "Salât-ı tefrîciye" duaları, Hz. Peygamberden (s.a.s.) nakledilen dualardan değildir. Bunlar, Kur'an-ı Kerim'in, Hz. Peygambere (s.a.s.) salât-ü selâm getirmeyi emreden âyetine istinaden asr-ı saâdetten çok sonraları tanzim edilmiş salât-ü selâm türü dualardır.

Dualar Allah'a arz edilmeden önce, Allah'a hamd-ü senâ ve Peygamberine de salât-ü selâm getirilmelidir. Resûlullah (s.a.s.), dua eden bir adamın, dua sırasında kendisine salât ve selam okumadığını görmüş ve "Bu kimse acele etti." buyurmuş, sonra adamı çağırıp "Biriniz dua ederken, Allah Teâlâ'ya hamd-ü senâ ederek başlasın, sonra O'nun Peygamberine salât okusun, sonra da dilediğini istesin." (Ebû Dâvûd, Vitr, 23) buyurmuştur.

Salavât, Hz. Peygamber (s.a.s.) için okunan ve Allah'ın rahmet ve selâmının onun üzerine olması dileğini ifade eden dualara denir. Salavât duaları genellikle "Allahümme salli..." lafızlarıyla başlar. Söz konusu duaların da bu lafızlarla başladığı ve bu dualarda Hz. Peygambere salât-ü selam getirerek dünyevî ve uhrevî birtakım hacetlerin arz edildiği bilinmektedir.

Buna göre belli sayılarda okumanın dinî bir gereklilik olduğu inancı-na kapılmaksızın ve namazların arkasından okunması alışkanlık hâline getirilmeksizin bu salavât/dualar her zaman okunabilir.

803. Dua ve zikir sesli mi, yoksa sessiz mi yapılmalıdır?

Duanın, alçak sesle, hüzünlü ve tazarru ile (yalvararak) yapılması adaptandır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Rabbimize yalvararak ve için için dua edin..." (A'râf, 7/55) buyurulmaktadır. Ancak, içtenlikle ve samimi olduğu sürece, sesli olarak da dua edilebilirse de, sessiz olması daha uygundur. Hz. Peygamber (s.a.s.), bir yolculuk esnasında sesli olarak tekbir ve tehlil getirmeye başlayan bir grup sahabiye, "Ey insanlar! Kendinize acıyın; siz ne sağıra dua ediyorsunuz ne de uzakta olan birisine. Muhakkak siz, işiten, yakın olan bir zata dua ediyorsunuz ki O sizinle beraberdir." (Buhârî, Cihad 131; Müslim, Zikir, 44; Ebû Davûd, Vitr, 26) buyurmuşlardır.

804. Yetmiş bin (70 000) kelime-i tevhid okumanın dinî dayanağı var mıdır?

Kelime-i tevhid sözlük anlamı ile "Allah'ı birleme cümlesi" demektir. "Lâ ilâhe illallah" sözünden ibarettir ve "Allah'tan başka ilah yoktur." anlamına gelir. Bu cümlenin ifade ettiği mana İslam'ın temel ilkesini oluşturur. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Kıyamet gününde benim şefaetim sayesinde en mutlu olacak insan, kalbinden içtenlikle, Lâ ilâhe illallah diyendir" (Buhârî, İlim, 33; Rikâk 51) buyurmuştur.

Zikir, hatırlamak ve hatırlatmak demektir. Kelime-i tevhidi zikir olarak okumak, okuyana ve dinleyenlere Allah'ı hatırlatacağı için sevap kazandıran bir ameldir, zikirlerin en güzelidir. Resûlullah (s.a.s.), "En faziletli zikir 'Lâ ilâhe illallah'; en faziletli dua da 'Elhamdülillah' demektir." (İbn Mâce, Edeb, 55) buyurmuştur.

Bunun yanında günde yüz defa "Lâ ilâhe illallah" diyenin çeşitli şekillerde mükafatlandırılacağı yönünde hadisler bulunmaktadır (İbn Mâce, Edeb, 54). Sahih hadislerde belirtilenler dışında dua veya zikirlerin belli sayılarda yapılması gerektiğine inanıp bunu iddia etmek doğru değildir.

805. 444 veya 4444 gibi belli sayıda zikir çekme uygulamasının dinî bir dayanağı var mıdır?

Duaların kabulü için samimiyet önemli olup, belirli sayılarda okunması şart değildir (Mü'min, 40/65; Tirmizi, Deavât, 66). Salât-ı tefrîciyenin ya da herhangi bir duanın 4444 defa veya belli zamanlarda okunması şart

olmadığı gibi okunduğunda muhakkak kabul olunacağını ifade eden herhangi bir âyet ve hadis de bulunmamaktadır. Kişinin, bir isteğinin yerine gelmesini Allah'tan isteyeceği vakit, iki rekât namaz kılması (İbn Mâce, İkametu's-Salat, 189), Allah'a hamd edip Hz. Peygambere (s.a.s.) salât-u selamda bulunması (Tirmizî, Deavât, 66; Ebû Dâvûd, Vitr, 23), duadan önce tövbe-istiğfar etmesi tavsiye edilir (Müslim, Zekât, 65).

306 Muska, dinî kitap ve üzerinde Allah yazısı olan takılarla tuvalete vb. yerlere girmek caiz midir?

Tuvalete girerken kişinin üzerinde Allah adının yazılı olduğu kâğıt, kitap veya Mushaf bulunması mekruhtur (Şürûnü'lâli, Merâkı'l-felâh, 23). Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), yüzüğünün üzerinde "Muhammedün Resûlullah" ibaresi yazılı olduğu için tuvalete girmeden önce yüzüğünü çıkarırdı (Ebû Dâvûd, Tahâret 10).

Ancak bu yazılar açıkta değilse, örneğin cepte bulunuyorsa veya bir şeye sarılı ise bunlarla tuvalete girmek mekruh olmamakla birlikte imkân dâhilinde bundan da sakınmak daha uygun olur (Tahtâvî, Hâşiye, 54).

307 Mevlid-i Şerif okumanın sevabı var mıdır?

Mevlid, tevhidle ilgili bazı bilgileri vermekle başlayan daha sonra Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hayatının bazı safhaları ile yüce ahlakını ve bir kısım mucizelerini anlatan dinî-lirik bir şiir mecmuasıdır. XV. asrın başında, Süleyman Çelebi tarafından "Vesiletü'n-Necat" adı ile yazılmış olan bu mecmuanın; ölüm, doğum, sünnet, nikâh gibi çeşitli vesilelerle yapılan toplantılarda, evlerde veya camilerde okunması zamanla âdet hâline gelmiştir.

Mevlid okumak veya okutmak farz, vacip, sünnet veya müstehab değildir. Bu sebeple mevlit okumak veya okutmak dinî yönden yapılması gereken bir görev değildir.

Bu itibarla dinî bir zorunluluk olarak görülmediği sürece, evlerde veya camilerde mevlid okunmasında veya okutulmasında bir sakınca bulunmamaktadır.

Buna göre mevlidin gönüllerde Resûlullah'ın (s.a.s.) sevgisini tazelediği, ona ve sünnetine olan bağlılığı artırdığı, kuvvetlendirdiği ve dinî bir heyecan uyandırdığı ölçüde sevap kazandıracağı ümit edilir.

AİLE HAYATI

AİLE HAYATI

EVLİLİK ÖNCESİ

808. Kendisine dünür gidilip de karar aşamasında olan ya da söz kesilen bir kadına bir başkası evlilik teklifinde bulunabilir mi?

Nişanlı olan çift arasında nikâh gerçekleşmemiş ise, bu nişan bozulmadıkça veya erkek tarafı söz konusu nişanlı kızla artık ilgilerinin kalmadığı ve herhangi bir kimsenin buna talip olmalarına karşı çıkmayacakları zımnen de olsa anlaşılmadıkça başka bir Müslümanın bu kıza talip olması mekruh kabul edilmektedir. Nitekim konu ile ilgili hadiste “Sizden biri sakın Müslüman kardeşinin (...) nişanlısına talip olmasın.” (Buhâri, Nikah 46; Müslim, Nikah, 6) buyrulmuştur. Aksi yönde davranış erkek tarafına haksızlık ve hakaret sayılabileceğinden taraflar arasında husumete sebep olabilir (Şafii, el-Ümm, V1, 106-109; İbn Kudâme, el-Muğni, IX, 567; İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, V, 221).

Dinen sakıncalı ve günah bir davranış olmakla birlikte bu duyarlılığa dikkat etmeden devreye giren ikinci kişilerle yapılan nişan ve nikah hukuken geçerlidir.

809. Nişan sırasında kıyılan nikâh, nişanın bozulmasıyla sona erer mi?

Evlilik ciddi bir müessesedir. Evlenmek isteyen kimselerin öncelikle resmî muamele yapturmaları, sonra dîni nikah kıydurmaları uygun olur.

Bununla birlikte, evlenmek üzere nişanlanan kimselerin şartlarına uygun olarak yaptıkları nikah akdi de dinen geçerlidir. Bu durumdaki bir kadın, nikâhlandığı kimsenin dînen eşi olduğundan, kocası kendisini boşamadıkça bir başka erkekle evlenemez.

Daha sonra kız fiilen bir araya gelmekten vazgeçer, fakat erkek onu boşamazsa, dinen nikah devam eder. Bu durumda yapılacak şey, bir

şekilde erkeğin boşamasını sağlamak, bu yapılmadığı takdirde, hakemler aracılığıyla aralarını tefrik etmektir. Böyle bir durumda erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir (Bakara, 2/231).

Dolayısıyla söz konusu olayda öncelikle sözü dinlenir, ilim ve fazilet sahibi bir kişi, karı-koca arasını ıslaha çalışmalı; bu mümkün olmazsa boşamamakta direnen kocaya bu tutumunun hiçbir yarar sağlamadığını, böyle bir nikaha son vermesi gerektiğini, nikahın karşı tarafa zarar vermek amacıyla kullanılamayacağını, bunun İslam'ın ruhuna aykır olduğunu anlatarak erkeğin boşamasını sağlamaya çalışmalıdır.

Buna rağmen erkek boşamamakta ısrar ederse, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. Ailelerden biri direnir, hakem seçmezse karşı taraf onun yerine adil ve tarafsız bir hakem seçebilir.

Seçilen hakemler öncelikle arabuluculuk yaparlar. Lüzum ve zaruret bulunduğu kocanın rızası olmasa bile ayrılımlarına karar verebilirler. Böylece taraflar arasında nikâh bağı sona ermiş olur.

810. Nişanlıların rahat görüşebilmek için nikah kıymaları uygun mudur?

Evlenmeyi diğer akitlerden ayıran özelliklerden biri bu akitten önce genellikle bir nişanlanma döneminin geçirilmesidir. Taraflar bu süreç içinde birbirlerini daha iyi tanımakta, karşılıklı hediyeler alınıp verilmektedir.

Bu dönemde nişanlıların mahremiyet ölçülerini gözetmek kaydıyla birbirlerini daha yakından tanımak amacıyla görüşüp konuşmalarında bir sakınca yoktur.

Fakat nişanlıların flört etmeleri, dost hayatı yaşamaları, dedikoduya mahal verecek şekilde baş başa kalmaları, el ele tutuşmaları ve benzeri İslam'ın onaylamadığı davranışlardan uzak durmaları gerekir (Tirmizi, Fiten 7; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 310,311, no: 176).

Günümüzde gençler, gerek velilerinden izinsiz olarak gerekse velilerin bilgisi dâhilinde nişanlılık döneminde güya dîni hassasiyetleri gözetmek amacıyla "dini nikah" yapmakta ve sonuçta hiç de arzu edilmeyen üzücü hadiseler meydana gelmektedir. Bu tür olayların yaşanmaması için yapılan nikah akitlerinin mutlaka kayıt altına alınıp hukuki güvenceye kavuşturulması gerekir. Çünkü dindar olduğunu söyleyen gençler veya aileleri, resmî tescilin olmadığı durumlarda çok kere, aralarında akdedil-

diği ifade edilen akitlerin gereğini yerine getirmemekte, taraflardan biri ve genellikle kız tarafı mağdur duruma düşmektedir. Böylece, dinimizin nikahtan gözettiği ulvî gaye gerçekleşmek şöyle dursun, insanlar din adına birbirlerine zulmeder hâle gelmektedirler.

Nikah kıyıldığında dinen evlilik hayatı başlar ve karı-koca arasında mehir, nafaka, miras gibi birtakım haklar ve sorumluluklar tahakkuk eder. Günümüzde bu haklar, evlilik resmen tescil ettirilmeksizin korunmadığından, evlenecek kişilerin "resmî nikah" kıyılmadan "dini nikah" kıydırmaları dinen uygun olmadığı gibi kanunen de yasaktır.

Bu itibarla, adayların İslamî ölçülere riayet ederek nişanlılık dönemini geçirmeleri, evlenmeye kesin karar vermedikçe resmî olarak kayda geçirilsin veya geçirilmesin, nikahı gerçekleştirilmeleri uygun olur.

EVLİLİĞİN OLUŞMASI

811. Evlenmenin dinî hükmü nedir?

Kur'an-ı Kerim'de bir ayette, "Sizden behâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin." (Nûr, 24/32), bir başka ayette de, "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." (Rum, 30/21) buyurulmaktadır.

Yine Hz. Peygamber (s.a.s.) birçok hadislerinde müslümanları evlenmeye teşvik ederek; "Evlenin, çoğalın! Çünkü ben (kıyâmet gününde) diğer ümmetlere karşı sizin (çokluğunuzla) iftihar edeceğim!" (Abdurrezzâk, el-Musanef, VI, 173; Beyhâkî, es-Sünenü'l-kübrâ, VII, 131); "Ey gençler! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin." (Buhârî, Nikah, 3; Müslim, Nikah, 1, no:1); "Nikah benim sünnetimdir. Benim sünnetimi uygulamayan benden değildir. Evleniniz. Çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim." (İbn Mâce, Nikah, 1) buyurmaktadır.

Nikah bir yönüyle medeni bir sözleşme, bir yönüyle de ibadet sayılmaktadır. Bir kimsenin cinsel isteklerinin baskın olması nedeniyle günaha girme ihtimali yüksek ise, o kimsenin evlenmesi vaciptir. Günaha girmesi söz konusu olmayan kimselerin maddi durumu müsait olduğu takdirde evlenmesi sünnettir. Yaşlı veya cinsel gücü zayıf olanların evlenmesi mubah ise de, evlenmemesi daha iyidir (İbn Kudâme, el-Muğnî, IX, 343). Bir kimsenin, evleneceği kadına zulmetmesinden korkması halinde evlenmesi mekruhtur (Mevsilî, el-İhtiyâr, III, 38).

812. Velisiz kıyılan nikah geçerli midir?

Hanefi mezhebine göre akıl-bâliğ olan kadın, aynen erkek gibi, velisinin aracılığına ihtiyaç duymaksızın evlenebilir. Ancak dengi olmayan bir erkekle evlenmişse velisi bu evliliği feshettirebilir (Merginâni, Hidâye, III, 31-33.).

Hanefilerin dışındaki mezheplere göre ise ister kız olsun ister dul, bir kadını ancak velisi evlendirebilir. Ayrıca velinin, bakire olan kızı evlendirmek için ondan izin alması gerekmez. Velayeti altındaki kadının dul olması halinde ise, veli ancak ondan izin alarak evlendirebilir. Bu mezhepler "Velisiz nikâh olmaz." (Ebû Dâvûd, Nikâh, 19; Tirmizî, Nikâh, 14) hadisini ve benzeri hadisleri mutlak olarak değerlendirmekte ve kızların rızaları alınsa bile sadece velileri aracılığıyla evleneceklerini söylemektedirler (Şâfiî, el-Umm, VI, 35; Sahnûn, el-Müdevvene, II, 118; İbn Hazm, el-Muhallâ, IX, 451; İbn Kudâme, el-Muğni, IX, 345). Hanefiler ise bu hadisleri tam ehliyetli olmayan kız ve kadınların ancak velileri aracılığıyla evlenebilecekleri şeklinde yorumlamaktadırlar.

Evlilikte velayet kurumunun ön plana çıkması, hayat boyu birlikteliği başlatacak olan evlilik akdinin gerekli araştırmalar yapılarak mümkün olduğu ölçüde sağlam temellere oturtulması, telâfi edilmesi ve geri dönülmesi imkânsız olan hataların önceden görülmesi ve önlenmesi, bir yönüyle de evlenecek tarafların aileleri arasında kaynaşmanın kolay sağlanması gibi hedeflere yöneliktir.

Sonuç olarak, evlilik ciddi bir müessesedir. Dolayısıyla nikâh kıyılırken velilerin izni alınmalıdır. Velinin izni alınmadan kıyılan nikâh her ne kadar bazı İslam âlimlerine göre geçerliyse de taraflar, evlenirken Hz. Peygamberin (s.a.s.) yukarıda zikredilen hadisini dikkate alarak, velilerin iznini alma cihetine gitmelidirler. Evliliğe engel ahlâkî, dinî ve sosyo-ekonomik bir engel yoksa velilerin yetkilerini kötüye kullanarak zorluk çıkarmamaları gerekir.

813. Baskı altında yapılan nikah akdi geçerli midir?

İslamî hükümlere göre nikah, evlenme ehliyetine sahip ve evlenmelerinde dinî açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerin) şahitler huzurunda, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızalarını ifade etmelerinden (icap ve kabulden) ibaret bir akittir.

Evlilik bir erkekle bir kadının ömür boyu birlikte yaşama, hayatın iyi ve kötü yanlarını birlikte omuzlama ilkesine dayandığı için evlenecek olanların rızasının bulunmadığı bir nikah Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelilere göre geçerli olmaz. Eşlerden birisi ölüm, şiddetli dayak veya uzun süreli hastalık korkusu altında evliliğe zorlansa böyle bir nikah fâsit olur.

Bu konudaki dayanakları, Hz. Peygamberin (s.a.s.), "Ümmetimden hata, unutma ve yapmaları için cebir ve tazyike mârûz kaldıkları şeylerin sorumluluğu kaldırılmıştır." (İbn Mâce, Talâk, 16) hadisidir.

Hanefiler ise zorlanan (mükreh) kişinin nikahını geçerli saymışlardır. Bu görüşlerini Hz. Peygamberin (s.a.s.), "Üç şeyin şakası da ciddidir, ciddisi de ciddidir; nikah, talâk ve talâktan dönüş." (Ebû Dâvûd, Talâk, 9; Tirmizî, Talâk, 9; İbn Mâce Talâk, 13) hadisine dayandırmakta, cebir ve şiddete mârûz kalan şaka yapan kimseye benzetmektedirler (Serahsî, el-Mebûs, XXIV, 62-63; İbn Rüşd, Bidâye, III, 1437-1438).

Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnamesi gerek zorla yapılan nikah ve gerekse aynı durumdaki boşanmalar konusunda Hanefilerin görüşünü değil, diğer mezheplerin görüşlerini kabul etmiştir (Md. 57, 105).

Sonuç olarak; anne ve babaların, çocuklarının ilerideki yaşantılarında mutlu bir yuva kurmaları için gayret göstermeleri doğru ve gerekli bir davranıştır. Ancak anne-babaların evlenecek gençlerin makul isteklerine ve hür iradelerine saygı duymaları da gerekir. Çünkü nikah evlenecek kişilerin kendi hür iradeleriyle yapacakları bir sözleşmedir.

814. Nikahta şahitliğin hükmü nedir?

Nikah akdinin geçerli olmasının şartlarından biri de nikahın şahitler huzurunda akdedilmesidir. En az iki şahit bulunmadan kıyılan nikah akdi geçerli değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.); "Şahitler olmadan kıyılan nikah geçerli olmaz" (Tirmizî, Nikâh, 15) buyurarak nikahtaki en önemli şartlardan birinin şahitlik olduğunu belirtmiştir. Nikah akdinde şahitlerin; erkeğin şahidi ve kızın şahidi şeklinde bir ayrıma tabi tutulması şart değildir.

Hanefi âlimleri dışındaki müctehidler, şahitlerin ikisinin de erkek olmasını şart koşmuş, Hanefiler ise bir erkek ve iki kadının şahitliğini yeterli görmüşlerdir. Nikahta şahitliğin şart koşulması aleniliği sağlamak ve yapılan evliliğe şaibe karışmasını önlemek içindir.

Şahitlerin müslüman ve tam ehliyetli (temyiz gücüne sahip, akıl bâliğ) olması gerekir. Şu kadar var ki evlenilecek kadın Ehl-i kitaptan biri ise şahitler de Ehl-i kitaptan olabilir (Merginâni, el-Hidâye, III, 8).

815. Nikahın tescili şart mıdır? Gizli nikahın hükmü nedir?

İslam'ın belirlediği rükün ve şartlar gözetilerek akdedilen nikah geçerlidir. Ancak evlilik işinin bir düzene sokulması ve evlenecek olanların gerekli şartları taşıyıp taşımadığının denetlenmesi bakımından, Hz. Pey-

gamber (s.a.s.) döneminden bu yana nikahlarda aile büyüklerinin hazır olması, bir hutbe irâd edilmesi/dua yapılması ve bu arada bir düğün yemeği (velîme) verilmesi evliliğin müstehapları olarak uygulanmıştır.

Tescil gibi bir şekil şartı, ilgili özel nasslarda yoksa da; vadeli borç ve hakların yazıyla tespitini ve şahit bulundurulmasını bildiren âyetin (Bakara, 2/282) delâleti, bir akıt olması hasebiyle nikahın da tescil edilmesini gerekli kılar. Bu tescil, kadının hukukunun korunması açısından önemlidir. Bununla birlikte şartlarını taşıyan fakat tescil edilmeyen nikahlar geçersiz sayılmaz.

Diğer taraftan fıkıh usûlünün "istihsân" ve "maslahat" prensipleri de eşlerin ve doğacak çocukların haklarının güvence altına alınması için, özellikle günümüzde böyle bir tescili zorunlu kılmaktadır. Bundan kaçınmak, manevî ve hukukî sorumluluk getirir. Nitekim Osmanlı Ceza Kanununun 1 Kasım 1916 tarihli değişik 200. maddesinde, tescil etmeden nikah kıyanlar için 1 aydan 6 aya kadar hapis cezası öngörülmüştür. 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi de nikah kıyılmadan önce keyfiyetin ilânını öngörmektedir (Md. 33). Ancak dinin öngördüğü şartlara uygun olarak kıyılıp da resmen tescil edilmeyen nikahı dinen geçersiz saymak da mümkün değildir.

Nikah, sadece geçici duyguların ve şehevî arzuların tatmini için hafife alınacak bir fantezi ve zâhiri kurtarmak için kullanılan bir formalite değil; dinî, hukukî, ahlakî ve sosyal manada ciddiyet ve devamlılık gerektiren bir akittir.

Sonuç olarak, nikah akdi gizli değil kendi ailesi ve yakın çevresinin bilgisi dâhilinde icrâ edilmelidir. Çünkü iki şahitle fakat gizlilik içinde kıyılan nikahların taşıdığı sakıncalar göz önüne alındığında resmî şekil ve kayıt bulunmadığı sürece iki şahidin, özellikle büyük yerleşim merkezlerinde aleniliği sağlamaya yetmeyeceği ortadadır. Hz. Peygamberin (s.a.s.) "Bu nikahı ilan edip duyurun..." (Tirmizi, Nikah, 6; İbn Mâce, Nikah, 20) sözü de aleniliğin ve hatta tescilin önemine işaret etmektedir.

Nikah kıyıldığında dinen evlilik hayatı başlar ve karı-koca arasında mehir, nafaka, mîras gibi birtakım haklar ve sorumluluklar tahakkuk eder.

816 İki bayram arasında evlenmek caiz midir?

Ülkemizin bazı yörelerinde, Ramazan ile Kurban Bayramları kast edilerek "iki bayram arasında düğün yapılmaz ve nikah kıyılmaz." denilmektedir. Bu sözün dinî yönden hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Hz. Âişe (r.a.) iki bayram arasında yer alan Şevval

ayında evlenmişlerdir (Müslim, Nikah, 73). Şartlar ve imkânlar müsait olduğu zaman senenin bütün günlerinde ve günün her saatinde düğün yapılabılır, nikah kıyılabilir. Yani nikâh için belli bir zaman ve vakit yoktur. Bu sebeple iki bayram arasında düğün yapmakta ve nikah kıydırmakta dinimiz açısından hiçbir sakınca bulunmamaktadır.

MEHİR

817. Mehir ne demektir?

Erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya başka bir mala mehir denir. Kur'an-ı Kerim'de, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı konusunda ayetler bulunmaktadır (Bakara, 2/237; Nisâ, 4/4, 20, 24, 25; Mâide, 5/5). Hanefilere göre mehir, nikahın sonuçlarından biridir. Bu nedenle nikah esnasında belirlenmemiş olsa, hatta nikah esnasında verilmeyeceği şart koşulsa bile evlenen kadın mehre hak kazanır.

Mehir nikah anında belirlenip belirlenmemesine göre ikiye ayrılır. Mehrin miktarı nikah anında belirlenmişse buna mehr-i müsemma denir. Evlilik sırasında mehrin miktarının belirlenmemesi veya belirlenen mehrin bir sebeple geçersiz sayılması halinde, evlenen kadın mehr-i misil hak eder. Bu durumda mehrin miktarı akrabaları arasında her bakımdan kendi konumuna denk olan kadınların aldığı mehrin miktarıdır.

Mehir, ödenme zamanına göre, mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel olmak üzere ikiye ayrılır: Mehr-i muaccel, peşin olarak ödenen mehirdir. Kadın mehr-i muacceli almadan kocanın evine gitmeme hakkına sahiptir. Mehr-i müeccel ise ödenmesi sonraya bırakılan mehirdir. Bu mehrin ödenmesi için herhangi bir zaman belirlenmişse, bu tarih geldiğinde kadın mehre hak sahibi olur. Bir vakit belirlenmemişse, nikahın sona ermesiyle mehir muacceliyet kazanır ve ödenmesi gerekir. Başka bir deyişle, boşanma halinde kocanın bu mehri ödemesi gerekir; ölüm halinde de, bırakmış olduğu terekeden ödenir.

Mehir olarak her türlü maddi veya mali değeri olan her türlü menfaat tespit edilebilir. Mehrin en az miktarı Hanefilere göre 10 dirhem (İlk Hicrî asırda on dirhem yaklaşık iki koyun bedeli idi), Mâlikîlere göre ise 3 dirhem gümüşdür.

Şâfiî ve Hanbelî hukukçulara göre ise mehrin alt veya üst sınırı yoktur. Mehrin üst sınırının olmadığı konusunda Hanefî ve Mâlikîler de diğer iki mezhep gibi düşünmektedir. Hz. Ömer kendi halifelîği dön-

minde evlilikleri kolaylaştırmak için mehre üst sınır getirmek istemiş, fakat bir kadının "... Onlara kantarla vermiş olsanız da hiçbir şeyi geri almayın..." (Nisâ, 4/20) âyetini delil getirmesi karşısında bu düşüncesinden vazgeçmiştir.

İslam hukukunda mehrin kadını hem evliliğe ısındırmak hem de ona belli bir mali güç kazandırmak düşüncesiyle getirilmiş olduğu söylenebilir. Özellikle kocanın sahip olduğu tek taraflı irade beyanıyla boşama yetkisini kötüye kullanması durumunda kadın böyle bir malî imkâna fazlasıyla ihtiyaç duyacaktır. Boşanma hakkının suistimal edildiği bölgelerde mehir miktarının yüksek tutularak bu suistimale belirli ölçüde engel olunması da mehrin kadına ve evlilik birliğine kazandırdığı bir başka avantaj olmaktadır.

818. Kadın hangi durumlarda mehir alamaz?

Nikah akdi yapıldıktan sonra eşler arasında cinsel birleşme veya sahih halvet (Cinsel ilişkide bulunmalarına herhangi bir engel olmadan bir arada bulunma durumu) gerçekleşirse, erkek, kadına mehrinin tamamını vermekle yükümlüdür (İbnü'l-Hümâm, Feth, III, 311).

Evlenme akdi sahih olur, fakat ilişki veya sahih halvetten önce kadının sebep olmasıyla ayrılık vaki olur veya kadın mehir karşılığında eşinden ayrılma yoluna giderse (Muhâlaa) mehir hakkı düşer (İbn Kudâme, el-Muğnî, X, 62-63; Şirbînî, Muğnî'l-muhtâc, III, 309; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 334).

819. Kadının zina etmesi mehir hakkını düşürür mü?

Kur'an-ı Kerim'de, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı konusunda ayetler bulunmaktadır (Bakara, 2/237; Nisâ, 4/4, 20-21, 24, 25; Mâide, 5/5).

Mehir, nikahın sonuçlarından birisidir. Bu itibarla, zıfâ veya halvet-i sahihanın gerçekleşmesinden sonra kadın mehrin tamamını almaya hak kazanır. Daha sonra zina etmiş olması bu hakkı düşürmez (Merğînâni, el-Hidâye, I, 204 vd.).

820. Mehrini eşine bağışlayan kadın daha sonra bu bağışından dönebilir mi?

Mehrini aldıktan sonra eşine bağışlayan kadın bunu teslim etmeden önce bağışından dönebilir; zira akit tamamlanmamış; yani bağış gerçekleşmemiştir. Ancak hibe edilen mehrin teslimi gerçekleşirse kadının bu hibeden vâc geçme hakkı yoktur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, III, 48, 52). Şayet kadın

mehrini almamış ve kocasının zimmetinde borç olarak bulunuyorsa bu mehrini bağışlar ve koca da kabul ederse artık geri dönebilir. Çünkü borç kocanın zimmetinde olduğu için hibe akdiyle kabız tamamlanmış olur.

Şu da bilinmelidir ki, mehrin veya başka bir malın hibesinden mak-sat, eşler arasında bağlılığı ve kaynaşmayı güçlendirmektir. Hibeden dönmek ise bu bağlılığı ve kaynaşmayı koparmak anlamına gelir; eşler arasında sevgisizliğe ve soğukluğa sebep olur. Hz. Peygamber (s.a.s.); "Bir kimse, kendisine nikah düşmeyen akrabasına hibede bulunursa, ondan rücu edemez." (Tirmizi, Buyû', 62; Dârekutnî, Sünen, III, 461; Beyhâkî, es-Sünenü'l-Kübrâ, VI, 300) buyurmuştur.

821. Ölen kadının kendisine hayatta iken ödenmemiş olan mehrinin hükmü nedir?

Mehir kadının nikah ile hak kazandığı bir alacağıdır (Nisâ 4/4, 24). Kadın hayatta iken kocası bu hakkını vermemişse ölümünden sonra mirasçılara vermek zorundadır (Mevsîlî, el-İhtiyâr, III, 91). Dolayısıyla kadın ölünce henüz almadığı mehri de dâhil olmak üzere kendisine ait mal varlığı, teçhiz ve tekfin işlemi yapıp, borçları ödendikten ve vasiyeti şartlarına uygun olarak yerine getirildikten sonra, miras olarak mirasçılara intikal eder. Koca da diğer mirasçılar gibi hissesi oranında karısının mirasından pay alır.

822. Kadın mehir olarak mal olmayan bir şey isteyebilir mi?

İslam'da satışı veya kullanılması mubah olan her şey mehir olarak verilebilir. Taşınır ve taşınmaz mallar, zinet eşyası, standart (misli) olan şeyler ve hatta taşınır veya taşınmaz bir maldan yararlanma hakkı da bunlar arasındadır (Kâsânî, Bedâi', II, 279).

Mal olarak ekonomik karşılığı olmayan ve sadece dinen taat olan (sevâp kazanmaya vesile olan amel) bir şeyin mehir olarak verilip verilemeyeceği, Kur'an-ı Kerim'i veya dini hükümleri öğretmenin mehir sayılıp sayılmayacağı fakihler arasında tartışılmıştır. Hanefîler mehrin maddî değeri olması ilkesinden hareketle bunu caiz görmezken (İbnü'l-Hümâm, Feth, III, 308) diğer bazı mezhepler Kur'an ve fıkıh öğretimi gibi işlerin mehir olabileceğini söylemişlerdir (Şevkânî, es-Seylül-Cerrâr, II, 277; Zühaylî, el-Fikhu'l-İslamî, VII, 260-264).

Kadının evleneceği erkekten mehir olarak kendisini hacca götürmesi ni istemesi konusunda da aynı ihtilaflar geçerlidir. Ancak hacca götürme

maddi bir külfet gerektirdiği ve burada amaç erkeğin kadına hizmeti değil, hac masraflarını karşılama olduğu için bunun caiz olduğu görüşü tercih edilmelidir.

Diğer taraftan evlenecek kadının mehir olarak muhatabının "namaz kılmasını, oruç tutmasını, sigara ve alkol gibi kötü alışkanlık veya haramları terk etmesini istemesi" -bunlar zaten kişinin yerine getirmesi gerekli görevler olduğu ve kadına doğrudan bir fayda sağlamadığı için- mehir olarak kabul edilemez. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de; kendileri ile evlenilmesi helal olan kadınlarla ilgili olarak "mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz..." (Nisâ, 4/24) ifadesi yer almaktadır ki bu durum bu tür şeylerin mehir olmasına engeldir.

EVLENME YASAKLARI

823. Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar kimlerdir?

İslam dininde evlenilmesi haram olan kadınlar âyet ve hadislerde sayılmış ve bunların dışında kalanlarla evlenmenin helal olduğu açıkça ifade edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim, kendisiyle evlenilmesi haram olan kadınlardan bahsederken öncelikle Cahiliye döneminde bir nikah türü olan üvey anneyle evlenme âdetine şu ayetiyle yasak getirmiştir: "Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur." (Nisâ, 4/22) Bir sonraki ayette nesep ve süt hısımlığıyla sıhrî hısımlıktan dolayı evlenilmesi haram olan kadınlar sıralanmıştır: "Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, eşlerinizin anneleri, kendileriyle zıfafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız, -eğer anneleri ile zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz de size bir günah yoktur- öz oğullarınızın eşleri, iki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmezsiniz. Ancak geçenler (önceden yapılan bu tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir." (Nisâ, 4/23) Daha sonra evli kadınlarla evlenmenin de haram olduğu ifade edilmiştir: "... Evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır." (Nisâ, 4/24) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de iddet bekleyen kadınla evlenmenin yasaklandığı (Bakara, 2/235), tek kadınla evlilik esas olmakla birlikte şartlarına uyarak birden fazla kadınla evlenmek isteyen erkek için bu sayının dörtle sınırlı olduğu, dörtten fazla kadınla

nikah altında tutmanın yasaklandığı (Nisâ, 4/3) bildirilmiştir. Medine'ye hicretten sonra kadın olsun erkek olsun kâfir ve müşriklerle evlenmek yasaklanmış (Mü'mtehe, 60/10) ancak, erkeklerin Ehl-i kitab olan iffetli kadınlarla evlenmelerine izin verilmiştir (Mâide, 5/5).

Nisâ suresi, 23. ayette geçen "İki kız kardeşi (nikah altında) bir araya getirmezsiniz de size haram kılındı" ifadesi, "Kadın, halası, teyzesi, erkek veya kız kardeşinin kızı üzerine (onlarla aynı anda nikah altında olacak şekilde) nikahlanamaz" (Buhârî, Nikah 27; Müslim, Nikah 37-38) hadisiyle; aynı ayette geçen "Sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz size haram kılındı" ifadesi de "Nesep sebebiyle haram olanlar süt emme sebebiyle de haram olur." (Buhârî, Nikah 20; Müslim, Rada 1; İbn Mâce, Nikah 34) hadisiyle açıklanmış ve böylece ayetin delalet ettiği hükümlerin kapsamı genişletilmiştir.

824. Kişi karısını boşadıktan veya karısının ölümünden sonra baldızıyla evlenebilir mi?

Nisâ suresinin 23. ayetine göre iki kız kardeş ile aynı anda evli bulunmak haramdır. Hadisler, eşin hala ve teyzesi gibi yakınlarını da baldız gibi değerlendirmiştir (Buhârî, Nikah, 27; Müslim, Nikah, 33, 34). Fakat kişi, karısının ölü mü veya onu boşaması halinde karısının kız kardeşi, teyzesi ya da halası ile evlenebilir. Nikah için, boşadığı karısının iddet müddetinin bitmesini beklemesi gerekir. Onun iddeti bittiği andan itibaren baldız ile evlenebilir. Eşinin vefatı durumunda ise, herhangi bir süre beklemesine gerek olmaksızın baldız ile evlenmesinde dinî hükümler açısından bir sakınca yoktur.

825. Kayıp olup da hayatta olup olmadığı bilinmeyen bir kişinin eşi başkasıyla evlenebilir mi?

Kaybolup da kendisinden haber alınamayan, yeri ve hayatta olup olmadığı bilinmeyen kişiye "mekûd" denilir.

Fakihler, mefkûdün eşinin boşanma hakkı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefîler "hükmen ölüm kararı" için, "akranlarının vefatına veya ortalama olarak yaşayabileceği azami süre için farklı görüşlere göre 62 ilâ 120 yıl kadar beklemek gerekeceği" görüşünü benimsemişler; ayrıca bu durumu, eşinin müracaatı üzerine mahkeme tarafından "evlilik bağına son verilebilmesine imkân sağlayan bir gerekçe" saymışlardır (Serahsî, el-Mebûd, XI, 35-36).

Hanbelî mezhebinde, "mekûd/kayıp" kişinin ortalama olarak yaşayabileceği süre dolunca (Haraşî, Şerhu Muhtasar, IV, 149-151); Şâfiî mezhebindeki yaygın görüşe göre de "daha fazla yaşamayacağına kanaat getirildiğinde"

ölü sayılmasına karar verilebilecektir (Şâfiî, el-Umm, VI, 608-609; Şirbîni, Müğ-nî'l-Muhtâc, III, 520-521).

Mâlikilere göre ise eşinin müracaatı üzerine hâkim gerekli araştırmayı yapar. Bilgi edinilmesinden ümit kesilmesi halinde "dört yıl" beklenir; bu süre bitince hâkim ayırma kararı verir ve kadın vefat iddetini bekledikten sonra başkasıyla evlenebilir (Sahnûn, el-Müdevvene, III, 742-743; Zühaylî, el-Fıkhü'l-İslamî, V, 784-785). 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde de konu bu görüşe göre düzenlenmiştir. Bu içtihat maslahata daha uygundur. Buna göre kocasından dört yıl veya daha fazla haber alamayan kadın, bu son görüşe göre boşanmak üzere mahkemeye başvurabilir. Mahkemenin boşaması halinde vefat iddeti bekledikten sonra başka biriyle evlenebilir (HAK, md. 126, 127).

EVLİLİKLE İLGİLİ GENEL KONULAR

826. Dügünde eğlenmenin hükmü nedir?

İslam dini, gerek inanç ve ibadet esasları, gerekse sosyal hayat ve ahlâk ilkeleri itibariyle, fert ve toplum olarak insanın yaratılışına uygundur. Fıtrat dini olan İslam'ın, insanın fıtrat gereği olan ihtiyaç ve arzularının karşılanmasına önem vereceği açıktır. Bu itibarla, insanın maddi/bedensel ihtiyaç ve isteklerinin karşılanmasını mubah gördüğü gibi, ruhi-manevî, bedî- estetik ihtiyaç ve arzularının karşılanmasını da aynı şekilde mubah görmüştür.

Burada düğünlerde müzikli eğlence yapmanın sakıncalı olup olmadığı akla gelmektedir. Kur'an ve sünnette de müzik dinlemenin haram olduğunu ve müzik dinleyenlerin günahkâr olacağını ispata yetecek yeterli açık delil bulunmadığı görülmektedir. Nitekim Resûlullah (s.a.s.), nikahın duyurulması için def çalınmasını öğütlemiştir (Tirmizî, Nikah, 6). Yine bir bayram günü Hz. Âişe'nin yanında def çalıp türkü söyleyen iki cariyeye söz söylemek isteyenlere "Bırakın bu gün bayramdır." diye müsaade etmiştir (Müslim, İydeyn, 4).

Hız. Âişe (r.a.) anlatıyor: "Benim yanımda iki cariye, Buas savaşı ile ilgili hamâsi türküler söylerken Resûlullah (s.a.s.) çıkageldi. Gidip yatağın üzerine yan üstü uzandı ve yüzünü de aksi istikamete çevirdi, derken babam Hz. Ebu Bekir (r.a.) içeri girdi. Beni azarladı ve, 'Resûlullah'ın hane-i saadetlerinde şeytan çalgısı ha!' dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.), ona yönelip 'Bırak onları (söylesinler!)' buyurdu. Onlar sohbetle dalıp, bizden dikkatlerini çekince, ben cariyelere göz işareti yaptım, kalkıp gittiler."

(Buhârî, İydeyn, 2) Diğer bir rivayette Hz. Âişe (r.a.) der ki: "Bir bayram günüydü. Siyahîler, mescitte kılıç-kalkan oyunu oynuyorlardı. Ben mi Resûlullah'tan (s.a.s.) talep etmişim yoksa o kendiliğinden mi dedi, bilemiyorum;

- Seyretmek ister misin? buyurdular. Ben de,

- Tabii! dedim. Kalktı, beni geri tarafına aldı, yanağım yanağının üstünde olduğu halde durduk.

- Ey Erfideoğulları göreyim sizi (oynayın)! diyordu. Ben usanıncaya kadar böyle devam ettik. (Usandığımı fark edince),

- Yeter mi? buyurdular. Ben,

- Evet! dedim. Bunun üzerine;

- Öyleyse git! dediler." (Buhârî, İydeyn 2; Müslim, İydeyn, 4)

Amir İbn Sa'd (r.a.) anlatıyor: "Bir düğün sırasında Karaza İbn Ka'b ve Ebu Mes'ûd el-Ensârî'nin yanına girdim, bir kısım cariyeler şarkı söylüyorlardı. Ben dayanamayıp, 'Sizler, Resûlullah'ın (s.a.s.) Bedir ashabından olun da yanımızda şu iş yapılınsın, olacak şey değil!' dedim. Bunun üzerine onlar, 'Otur, dilersen bizimle dinle, dilersen git, Bize düğünde eğlenme ruhsatı verildi!' dediler." (Nesâî, Nikah, 80)

Bütün bunları göz önünde bulunduran âlimler, düğünlerde ve bayramlarda insanların haram sözler söylemeden ve haram işler işlemekten def çalıp, türkü söyleyip oynayabileceklerini ve eğlenebileceklerini söylemişlerdir (bkz. Kettânî, et-Terâtibü'l-idâriyye, II, 79-80). Ancak haram olan bir şeyi tasvir eden, haramları güzel gösteren, cinsel duyguları tahrik eden ve mahremiyet kurallarına riayetsizlik gibi davranışlar caiz değildir.

827. Hz. Peygamberin (s.a.s.) çok evliliği nasıl izah edilebilir?

Çok evlilik konusunda Hz. Peygamberin (s.a.s.) özel bir durumu olduğu şüphesizdir. O'nun hayatının sonlarına doğru dokuz hanımı bir nikah altında toplamış olması, bazıları tarafından dünyevî zevklere düşkünlükle yorumlanmak istenmiştir. Oysa onun evliliklerine bakıldığında durumun böyle olmadığı görülür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) 25 yaşında iken ilk evliliğini, kendisinden yaşça hayli büyük ve dul bir kadın olan Hz. Hatice (r.a.) ile yapmış ve bu evlilik yaklaşık 25 yıl sürmüştür. Kendisine yapılan onca teklife rağmen hayatının bu zinde döneminde başka bir kadınla evlenmemiştir.

Hız. Peygamberin (s.a.s.) çok evlenmesinin başlıca sebepleri şunlardır:

a) Onun getirdiği din şüphesiz erkekler kadar kadınları da ilgilendiriyordu. Kadınlara yönelik tebliğlerde Hz. Peygamberin (s.a.s.) hanımları eğitimi ve öğretimi görevini ifa ediyorlardı. Hz. Hatice'nin Peygamberliğin

ilk döneminde, Hz. Peygambere yardım ve destek konusunda göstermiş olduğu büyük fedakârlıklar herkesçe bilinmektedir. Hz. Peygamberden (s.a.s.) sonra uzun seneler yaşamış olan Hz. Aişe de, hadis rivayetinde, Hz. Peygamberin (s.a.s.) ahlak ve özel hayatı konusunda ve kadınlara ait özel durumlara ilişkin hükümlerde Müslümanlara adeta öğretmenlik yapmıştır. Diğer eşlerinden her biri de kendi çevrelerinde ve değişik şekillerde Hz. Peygamberin (s.a.s.) sünnetinin öğretilmesine katkıda bulunmuşlardır.

b) Hz. Peygamberin (s.a.s.) eşlerinin hemen her biriyle ilgili özel evlenme sebepleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında Sevde, Zeynep ve Hind ile evlenmesinde olduğu gibi kocasının ölümü üzerine dul ve desteksiz kalan ve İslam'a bağlılıkta sebat eden mümin kadınları himayesine alma, onları ödüllendirme; önceden evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı Zeynep ile evlenmesinde olduğu gibi evlatlığı öz evlat olarak görme şeklindeki yanlış anlayışları değiştirmede fiilen öncülük etme; Hafsa, Ümmü Habibe ve Safiye ile evlenmesinde olduğu gibi ashabın ileri gelenleriyle, köklü Arap kabileleriyle ve komşu halklarla akrabalık kurarak İslam toplumunun bütünleşmesini sağlama gibi amaç ve sebepler sayılabilir.

828. Mazeretsiz olarak cuma namazına üst üste üç defa gitmeyenin nikâhı düşer diye bir söz var bu doğru mudur?

Özürsüz olarak Cuma namazını terk eden bir Müslüman büyük günah işlemiş olur. Fakat farzietini inkâr etmedikçe ve hafife almadıkça; cumayı üç kez terk etmekle nikâhı düşmez.

Cuma namazını terk edenlere yönelik tehditkâr ifadeler taşıyan hadisler, Cuma'nın önemini vurgulamak ve mazeretsiz terk edenlerin ceza hak edeceklerini bildirmek amacıyla taşınırlar. Bu hadislerden bir kısmında Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Birtakım insanlar ya Cuma namazını terk etmeyi bırakırlar, yahut da Allah onların kalplerini mühürler, artık gafillerden olurlar." (Müslim, Cuma, 40); "Her kim önemsemediği için üç Cumayı terk ederse, Allah onun kalbini mühürler." (Ebû Davûd, Salât, 212)

Bilindiği gibi Cuma namazı, akıllı, ergenlik çağına erişmiş, sağlıklı, hür ve misafir olmayan Müslüman erkeklere farz kılınmıştır. Kadınlar, hürriyeti kısıtlı olanlar, yolcular ve cemaate gelemeyecek kadar mazereti olanlar Cuma namazı kılmakla yükümlü değildirler.

829. Baba çocuğunu evlendirmekle yükümlü müdür?

İslam âlimleri erkek çocukların nafakalarının, çalışıp kendi rızıklarını kazanacakları zamana kadar babalarına ait olduğunda görüş birliğine

varmışlar ancak, babanın evladını evlendirmek zorunda olup olmadığı konusunda farklı görüşler serdetmişlerdir. Hanefi ve Şafii âlimleri babanın, çocuğunu evlendirmesinin vacip olmadığını söylerken, Hanbeli âlimleri, 'çocuğun nafakası babasına aitse babası onu evlendirmek zorundadır' demişlerdir (Mâverîdî, el-Hâvî, IX, 183-184; İbn Kudâme, el-Muğnî, XI, 380).

Meseleye dinen vacip olup olmama noktasından bakınca durum böyle olmakla beraber, maddi imkânı iyi olan bir babanın kendi parası ile evlenme imkânı bulamayan evladını evlendirmesinin güzel bir davranış olacağına şüphe yoktur. Nitekim Hz. Peygamberden (s.a.s.) rivayet edilen bir hadiste; "Evladın baba üzerindeki hakkı üçtür: Ona güzel bir isim koyması, okuma yazma öğretmesi ve zamanı geldiğinde onu evlendirmesi." (Suyûtî, el-Câmiu's-sağîr, II, 538) buyrulmuştur. Ayrıca Yüce Allah; "Ey İman edenler, kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden koruyun." (Tahrîm, 66/6) buyurmaktadır. Buna göre, imkânı olan bir babanın, evlenmeye ihtiyaç duyan evladını evlendirerek onun günaha girmesine mani olması, yukarıdaki ayetin babaya yüklediği sorumluluklar arasında sayılmalıdır.

830. Resmi nikâh kıydıran kimse ayrıca dinî nikah kıydırmalı mıdır?

İslam'a göre nikâh, evlenme ehliyetine sahip ve aralarında evlenmelerine dinî açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerinin) şahitler huzurunda "seni nikâhladım, seninle nikahlandım, seni eş olarak kabul ettim, seninle evlendim." gibi yoruma ve inkara imkan vermeyecek sözlerle, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızalarını ifade etmelerinden (icap ve kabul) ibarettir (İbn Nüceym, el-Bahr, III, 82-83). Bu nikâh akdinin gizli değil, evlenecek olanların kendi aileleri ve yakın çevrelerinin bilgisi dâhilinde icra edilmesi gerekir. Bütün şartların yerine getirilmesi neticesinde icra edilen bu şekildeki bir resmi nikâh, dinen de muteberdir. Nikah dairelerinde kıyılan resmi nikahlarda nikah memurunun "evlenmeyi kabul ediyor musun?" şeklindeki sözün tarafların "evet" veya "kabul ediyorum" şeklinde verdikleri cevaplar bu akdin dinen geçersiz olmasını gerektirmez. Çünkü yapılan nikah akdinin kesin olduğu hem resmi tescile hem de ortam karinesi ile sabittir.

Evlenecek kişiler resmi nikâhtan sonra, isterlerse evlerinde veya münasip bir yerde istedikleri kişilere Kur'an-ı Kerim'den bir bölüm okutup dua ettirip nikâh kıydırabilirler. Kurulan yuvanın mutluluklar getirmesi, salih ve sağlıklı nesillere vesile olması için dua edilmesi elbette iyidir. Bu aynı zamanda örfümüze de uygundur. Ancak günümüzde resmi nikâh olmadan dinî nikâh yapılması kadının ve çocukların hukuklarının

korunması açısından uygun değildir. Nitekim Osmanlı Aile Hukuku kararnamesinde de şehrin kadısına kayıt yaptırılması şart koşulmuş ve nikahın tescili üzerinde ısrarla durulmuştur. (Bkz. 815 nolu fetva)

831. "Müt'a nikahı" ne demektir, hükmü nedir?

Aralarında dinî açıdan evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre kan-koca hayatı yaşamak üzere anlaşmalarına müt'a nikahı denmektedir.

İslam öncesi dönemde müt'a zaman zaman başvurulan bir uygulama olarak mevcuttu. Hz. Peygamber de tedricilik (belli bir sürece yayarak hukukî düzenleme yapma) ilkesi gereği ilk dönemlerde bu uygulamaya engel olmamıştı. Ancak, aile ve toplumun dokusuna zarar verebilecek olan bu uygulama biçimi bilahare yasaklanmıştır (Tirmizî, Nikah, 28).

Abdullah b. Abbas, "Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunanlar bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır." (Mü'minün 23/5-7) âyetlerinin nazil olmasıyla müt'anın yasaklandığını ifade etmiştir (Tirmizî, Nikah, 28).

Hz. Ali (r.a.) de, Hz. Peygamberin (s.a.s.) Hayber gazvesi sırasında, müt'ayı yasakladığını bildirmiştir (Buhârî, Megâzi, 39; Müslim, Nikah 29; Tirmizî, Nikah, 28; Nesâî, Nikah, 71).

Söz konusu âyete ve ilgili rivayetlere dayanarak, tarih boyunca ehl-i sünnet âlimleri müt'a nikahı uygulamasının haram olduğunda ittifak etmişler ve bu konuda görüş birliği (icma) hâsıl olmuştur.

Esas itibarıyla İslam dininde nikah ve ailenin fert ve toplum açısından ifade ettiği amaç ve anlam dikkate alındığında, Ehl-i Sünnet bilginleri tarafından benimsenen bu görüşün çağımız değerleri açısından da gayet tutarlı ve isabetli olduğu görülür.

832. Eşinden ayrılıp uzun bir süre onunla görüşmeyen bir kadın eski eşiyle yeniden evlenebilir mi?

İslam'a göre bir kimsenin evli bulunduğu eşi ile aralarında üç nikah bağı vardır. Her bir boşama ile bu bağlardan biri kopar. Üçü de koptuğu zaman, evliliklerini devam ettirmeleri dinen caiz olmaz (Bakara 2/229-230; Serahsî, el-Mebsût, VI, 8-9).

Eşinden ayrılıp iddeti de bittikten sonra uzun süre onunla görüşmeyen bir kadın, eğer talak sayısı üçe varmamışsa eşinden bir bâin talak ile boşanmış olur; buna beynünet-i sügra denir (Serahsî, el-Mebsût, VI, 18-19).

Bâin talakla boşanmış eşler, anlaşmaları halinde, usulüne uygun yeni bir nikah akdederek, evliliklerini iki nikah bağıyla sürdürebilirler.

833. Otuz iki farzı bilmeyen bir kişinin nikahı geçersiz olur mu?

İslam'a göre nikah, evlenme ehliyetine sahip ve evlenmelerinde dinî açıdan bir engel bulunmayan kadın ile erkeğin (veya vekillerinin) şahitlerin huzurunda, birbirleriyle evlenmeleri konusunda karşılıklı rızalarını ortaya koymalarından ibaret bir akittir. İslam'ın belirlediği rükün ve şartlar gözetilerek akdedilen nikah geçerlidir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, III, 39).

32 farz tabiri, imanun ve İslam'ın şartları ile guslün, abdestin, namazın ve teyemmümün farzlarını ifade etmektedir. Dinin temel emirlerine ait detayların öğretimini kolaylaştırmak için formüle edilmiştir. Her Müslümanın dinini doğru bir şekilde yaşayabilmesi için, kendisine lazım olan bilgileri öğrenmesi gerekir. Bununla birlikte 32 farzı bilmek, nikahın sahih olması için gerekli olan şartlardan olmadığından bunları bilmeyenlerin de nikahı geçerlidir.

834. Kişi hangi akrabaları ile evlenebilir, hangileriyle evlenemez?

İslam dininde evlenilmesi caiz olmayan hısımlar âyet ve hadislerde sayılmış ve bunların dışında kalanlarla evlenmenin helal olduğu açıkça ifade edilmiştir. Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar şunlardır: Anne, anne veya baba tarafından olan büyük anneler, kız, oğlan ve kızın çocukları yani torunlar, kız kardeş, kız ve erkek kardeşin kızları, hala, teyze, eşin annesi, kendisiyle birleşilen eşin başka kocasından olan kızı, oğlun eşi, evlilikleri devam ettiği sürece eşin kız kardeşi ile teyzesi ve halası (eşinden ayrılmadan bunlarla evlenemez), puta, ateşe, yıldıza tapanlar, sütanne, süt kız kardeş, süt hala, süt teyze ve başkalarının nikahında bulunan kadınlar (Nisa, 4/23-24; Mevîlî, el-İhtiyâr, III, 43). Bunların dışında kalanların, başka bir evlenme engeli de yoksa evlenmeleri caizdir. Nisa Suresinde evlenilmesi yasak olanlar sayıldıktan sonra; "Bunların dışında kalanlarla ise evlenmek size helal kılınmıştır." (Nisa 4/24) buyrulmuştur.

Yukarıda sayılanların dışındaki akrabalarla evliliği yasaklayan bir delil bulunmamaktadır. Bazı kitaplarda nakledilen "Yakın akrabalarla evlenmeyin; çünkü çocuk zayıf doğar." (İbn Hacer, et-Telhisu'l-Habîr, III, 309) şeklindeki hadis güvenilir kaynaklarda yer almamaktadır. Bu konuda zikredilen "Zayıf çocuklar dünyaya getirmektesiniz. Bu yüzden yabancı kadınlarla evlenin." sözü Hz. Peygambere (s.a.s.) değil Hz. Ömer'e aittir (İbn Hacer, et-Telhisu'l-Habîr, III, 309). Hz. Peygamber (s.a.s.) halasının kızı Zeynep binti Caş

ile evlendiği gibi (Ahzâb, 33/36-38), kendi kızı Hz. Fatıma'yı da amcasının oğlu Hz. Ali ile evlendirmiştir.

Akraba evliliği dinen mubah olmakla beraber eş adayında irsi hastalık gibi bir sağlık sorunu bulunup bulunmadığı dikkate alınmalıdır.

835. Âdetli iken nikah kıydırılabilir mi?

Nikah akdi esnasında hükmî kirlilik sayılan; hayız, cünüplük ve abdestsizlikten temiz olmak nikahın geçerli olması için şart değildir. Bu nedenle âdetliyen kıyılan nikah geçerlidir.

836. Cuma geceleri bazı camilerde yapılan nikah tazelemenin hükmü nedir?

Dini hükümlere göre bir kadının boş olması veya nikahının düşmesi için; fesih, boşama yetkisi kendisinde bulunan kocanın veya mahkemenin onu boşaması, karşılıklı rıza ile boşanma, "liân", "ilâ" veya eşlerden birinin dinden çıkmayı gerektiren bir sözü söylemesi gibi evlilik birliğini sona erdiren durumlardan birinin meydana gelmesi gerekir (Mevsili, el-İhtiyâr, III, 137-250). Böyle bir durum olmadığı sürece, şartlarına uygun yapılan nikah ömür boyu geçerlidir ve nikah tazelemek de gerekli değildir. Halkımız arasında, bazı camilerde Cuma ve bayram günlerinde veya gecelerinde topluca yapılan nikah tazeleme diye bilinen uygulamanın dinî bir dayanağı yoktur. Diğer taraftan nikah, tarafların ya bizzat ya da vekilleri aracılığıyla akdedilen bir sözleşmedir. Ayrıca taraflar nikah akdi için söylenen sözlerin bilincinde olmalı ve ona göre davranmalıdır. Camilerde yapılan nikah tazeleme uygulamasında bunların hiçbirinin olmadığı da hesaba katılmalıdır.

EHL-İ KİTAP KİMSELERLE EVLİLİK

837. Bir müslüman Ehl-i kitaptan biri ile evlenebilir mi?

Dini değer ve hayatın muhafazası, geliştirilip devam ettirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması gibi önemli sosyal fonksiyonlar icra eden aile kurumuna hukukî meşruiyet kazandıran evlenme akdinin sınır ve şartları Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette tafsilatlı bir şekilde yer almış, kimlerle evlenilip, kimlerle evlenilemeyeceği detaylı olarak açıklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de, Müslümanların gayrimüslimlerle evlenmelerine bazı sınırlamalar getirilmiş ve Müslüman bir kadın veya erkeğin müşriklerle evlenemeyeceği vurgulanmıştır. Bakara suresinin 221. ayetinde mealen;

"İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de, mü'min bir cariye ondan daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle ondan daha hayırlıdır..." buyrulurken konuya açıklık getirilmiştir.

Bunların dışında kalan ehl-i kitap (Hristiyan ve Yahudi) kimselerle evlenme konusunda ise; erkek ile kadın ayrı olarak mütalaa edilmiştir. Şöyle ki; "... Mümin kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir." (Mâide, 5/5) ayeti ile müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bir kadınla evliliğine izin verilmiştir.

Durum böyle olmakla birlikte eş seçiminde Müslüman hanımların tercih edilmesi aile huzuru, nesil güvenliği ve toplum selameti açısından daha uygundur.

838. Bir müslüman kadın gayrimüslim bir erkekle evlenebilir mi?

Müslüman bir kadının müşrik ve dinsiz erkeklerle evlenemeyeceği Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde vurgulanmıştır: "... İman etmedikleri sürece, Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle ondan daha hayırlıdır." (Bakara, 2/221).

Müslüman kadınların Ehl-i kitap erkeklerle evlenmesi konusunda ise; İslam alimleri, Mekke'den Medine'ye hicret edip gelen kadınlar hakkında nazil olan Mümtehinne suresinin 10. ayetinden hareketle, Müslüman bir kadının, gayrimüslim erkekle evlenemeyeceğini ifade etmişlerdir (bkz. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, V, 328-331; Kurtubî, el-Câmi', XX, 419).

Günümüze kadar İslam bilginleri arasında Müslüman kadınların gayrimüslim erkeklerle evlenemeyecekleri konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olmamış, aksine bu konuda icma oluşmuştur.

839. Ehli kitaptan olan kadının nikahı nasıl kıyılır? Şahitlerin ehli kitaptan olmaları caiz midir?

Ehl-i kitaptan olan bir kadınla yapılan nikah akdi, şekil, hüküm ve icra itibarıyla aynen müslüman kadınla yapılan nikah akdi gibidir. İki tarafın da Müslüman olduğu nikahtan farklı olarak bu akitte şahitlerin ehl-i kitaptan olmaları Hanefî mezhebine göre caizdir. Ehli kitaptan olan kadına nikah kıyılırken, evlenme hükümleri açısından başka bir farklılık söz konusu değildir (Serahsî, el-Mebsût, V, 33).

EVLİLİĞİN SONA ERMESİ

840. “Üçten dokuza boş ol” diyen kişinin eşi kaç talakla boşanmış olur?

İslam'a göre evli çiftler arasında üç bağ vardır. Buna göre koca, eşini en fazla iki defa boşamışsa onunla evliliğini sürdürebilir. Üçüncü kez boşamakla aralarındaki evlilik bağı tamamıyla ortadan kalkmış olur.

İçlerinde Hanefî ve Şâfiîlerin de bulunduğu fukaha çoğunluğuna göre aynı anda veya bir temizlik dönemi içinde verilen “üç boşama”, “üç talâk” olarak geçerli olup, bu takdirde koca, eşini tamamen boşamış olur (Şâfiî, el-Ümm, VI, 473; Sahnûn, el-Müdevvene, II, 3; Kudûrî, el-Muhtasar, III, 37-38; İbn Rüşd, Bidâye, II, 61).

Ashap ve tâbiûndan bu boşamayı üç sayanlar olduğu gibi tek sayanlar da vardır. Böyle bir boşamanın tek talâk olacağı görüşünü savunanlar, İbn Abbas'ın rivayet ettiği “Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde, Hz. Ebubekir'in devrinde ve Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk iki senesinde üç talâk bir talâk sayılırdı” haberini (Müslim, Talak, 15; İbn Hanbel, el-Müsned, V, 61) ve yine İbn Abbas'ın rivayet ettiği, “Rükâne, karısını bir mecliste üç talâk ile boşamıştı ve bunun için çok üzülüyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona, “Onu nasıl boşadın?” diye sordu. Rükâne “üç talâk ile boşadım” dedi. Resûlullah (s.a.s.) ona, “Tek mecliste mi?” dedi. O da “evet” cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah “O bir talâktır. İstersen ona dönebilirsin” buyurdu anlamındaki hadisini delil getirmişlerdir (bkz. Ebû Dâvûd, Talak 10; Tirmizî, Talak 2; İbn Hanbel, el-Müsned, IV, 215).

Bu ikinci görüşe göre aynı mecliste/ortamda verilen “üç talâk”, “bir talâk” olarak gerçekleşir. Din İşleri Yüksek Kurulu da bu görüşü benimsemiştir.

Bu durumda boşama ric'i ise taraflar, iddet içinde yeni bir nikaha gerek olmaksızın, boşama bâin ise veya iddet bitmiş ise tarafların rızaları ile yeni bir nikah kıyarak evliliklerini sürdürebilirler.

841. Boşama anlamına gelebilecek kinayeli sözlerle boşanma meydana gelir mi?

İslam hukukuna göre boşama için kullanılan sözler iki türdür. Bunlardan birisi boşamadan başka bir anlama gelmesi mümkün olmayan, sadece boşama için kullanılan “Seni boşadım, boşsun, boş ol.” gibi sözlerdir. Bunlara sarîh/açık sözler denir. Diğerleri de boşama anlamına gelebileceği gibi, başka anlamlara da gelebilen sözlerdir. Bu tür ifadelere de kinayeli sözler denir.

“Git babanın evine.”, “Defol git.”, “Sen benim karım değilsin.”, “Ben senin kocan değilim.” gibi ifadeler, boşamada kullanılan kinayeli sözlerdendir. Bu tür sözlerin boşanmada etkili olabilmesi için, erkeğin bu sözleri boşama kastıyla söylemiş olması gerekir. Bu vb. kinayeli sözlerle boşamaya niyet edildiği takdirde bir bâin talak meydana gelir (Merğînâni, el-Hidâye, III, 166).

842. Öfkeli iken yapılan boşama geçerli midir?

Eda ehliyetine sahip, ergen, aklı başında olan kişilerin tasarrufları geçerli olduğundan ne dediğini bilmeyecek dereceye varmayan öfkeli iken yapılan boşamalar dinen geçerlidir. Ancak şuurunu kaybedip ne dediğini ve ne yaptığını bilemeyecek derecede cinnet ve sinir krizi geçiren yani kontrolünü kaybeden kimsenin boşaması geçerli değildir (İbn Âbidin, Redd'ü'l-muhtâr, IV, 452-453). Ne dediği ve ne yaptığını bilmemenin ölçüsü, öfke hâli geçtikten sonra kişinin o hâldeki tasarruflarını hatırlamamasıdır.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) aşırı derecede öfke ve baskı altında yapılan boşamaların geçerli olmayacağını bildirmiştir (Ebû Dâvûd, Talak, 8; İbn Mâce, Talak, 16).

843. Sarhoş iken yapılan boşama geçerli midir?

Evlilik, sorumluluğu gerektiren ciddi bir müessesedir. Evlilikle ilgili hususların ve özellikle boşanma konusunun hafife alınmaması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: “Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir; nikah, talâk (boşama) ve talâktan dönme.” (Ebû Dâvûd, Talak, 9; Tirmizî, Talak, 9; İbn Mâce, Talak, 13)

Hanefî ve Şâfiîlere göre, helal bir maddeyi kullanmaktan dolayı sarhoş olan kimsenin boşaması geçerli değilken haram maddeler ile sarhoş olanın boşaması muteberdir (Şâfiî, el-Ümm, VI, 641-642; Merğînâni, el-Hidâye, III, 163; İbn Kudâme, el-Muğnî, X, 346-347). Buna karşılık içlerinde Hanefîlerden Tahâvî ve Kerhî, Şâfiîlerden Müzenî'nin de bulunduğu diğer bir grup müctehide göre ise ne konuştuğunu ve ne yaptığını bilemeyecek, faydalıyı zararlıdan ayıramayacak derecede sarhoş olan bir kimsenin söz ve tasarrufları hukuken geçerli değildir. Dolayısıyla bu durumdaki bir kişinin hanımını boşaması da geçersizdir (İbn Rüşd, Bidâye, II, 82; İbnü'l-Hümâm, Feth, III, 470; Şevkânî, Neylû'l-evtâr, VIII, 189 vd.; İbn Kudâme, el-Muğnî, X, 347-348).

1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi de sarhoşun talakının geçerli olmayacağı görüşünü kanunlaştırmıştır (HAK, md. 104).

844. Eşine "kardeşimsin" diyen kocanın nikah durumu nedir?

Eşine, "Sen benim kız kardeşimsin!" diyen kişi bu ifadesiyle boşamayı kastetmişse eşi kendisinden bir bâin talakla boş olur. Zira bu söz, kinaye türü kelimelerden sayılmaktadır. Kinaye türü kelimeler söylenildiği ortam (karine-i hal) ve niyete göre hüküm ifade eder. Boşama kastıyla kullanıldıklarında bâin talak meydana gelir (İbn Nüceym, el-Bahr, III, 326). Ancak eşler isterlerse yeni bir nikahla evliliklerini devam ettirebilirler. Bu durumda evlilikleri, daha önce bir ayrılık vuku bulmamış ise iki nikah bağı ile devam eder.

Eğer kişi bu sözleriyle zihar yapmayı kastetmiş ise bu durumda zihar keffareti ödemesi gerekir. Zihar, bir erkeğin eşini; annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi gibi kendisiyle evlenmesi ebedî yasak olan bir kimseye veya bunların sırtı, karnı, baldırı vb. gibi bakılması haram olan bir uzvuna benzetmesidir.

Zihar yapan kimsenin, keffâret ödemediği eşiyse cinsel ilişkide bulunması, ona dokunması ve onu öpmesi haramdır (İbn Âbidin, Redd'ü'l-muhtâr, V, 128, 129).

Zihâr keffâreti, zihârda bulunan kişinin 60 gün peş peşe oruç tutması, buna gücü yetmez ise 60 fakiri doyurmasıdır (Mücâdele 58/3-4). Keffâret olarak tutulacak oruç günlerinin arasında Ramazan günlerinin, Ramazan Bayramının birinci ve Kurban Bayramının dört gününün bulunmaması gerekir.

845. Mahkeme kararıyla boşanan eşler, dinen de boşanmış olurlar mı?

Mahkeme yoluyla boşanan eşler, dini hükümlere göre bir bâin talakla boşanmış olurlar. Zira hâkimin boşaması bâin talak kabul edilmektedir (es-Saidî, Hâşiyetü'l-adevi, II, 41). Buna göre, mahkeme yoluyla boşanan bir kadının -eğer başka bir erkekle evlenmek niyeti varsa- önce iddetini tamamlaması gerekir (Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur, II, 142).

İddetini tamamlayan bu kadın dilerse bir başkası ile evlenebileceği gibi, eski eşinin de istemesi durumunda, yeniden nikah kıymak suretiyle aile kurabilir. Bu takdirde daha önce başka bir boşama olmamış ise, evliliği iki nikah bağı ile devam eder.

846. Boşama yetkisinin eşe veya başkasına devredilmesi mümkün müdür?

İslam'da boşama yetkisi prensip olarak kocaya verilmiştir. Boşama yetkisini elinde bulunduran kocanın, bu yetkisini, nikah akdi sırasında veya evlilik süresi içinde kansına veya bir başkasına devretmesi mümkündür. Buna "tefviz-i talak" denir. Tefviz, nikah akdi esnasında olabileceği gibi, ev-

liliğin devam ettiği bir zamanda da yapılabilir. Nikah akdi esnasında tefviz olacaksa bu, kadının o sırada bu hakka kendisinin de sahip olmasını şart koşmasıyla olur. Kadın bu hakka nikah kıyılırken mesela "boşama yetkisi elimde bulunup, dilediğim zaman kendimi boşama şartıyla evleniyorum" demesi ve erkeğin de bunu kabul etmesiyle sahip olur. Yani talak devri teklifinin önce kadın tarafından yapılıp erkeğin daha sonra kabul etmesi gerekir. Bu şekilde boşama yetkisini alan kadın dilediği zaman boşanabilir (el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 423 vd.; İbn Âbidin, Redd'ü'l-muhtâr, IV, 551, 552, 573).

Tefviz-i talak, evlilik devam ederken de olabilir. Erkek, eşine, "Sen muhayersin. Beni veya boşanmayı tercih edebilirsin. İstersen kendini boşayabilirsin, evliliğe devam konusunda karar senin." gibi sözler ile boşama hakkını verebilir. Kadın bu tür sözlerle kendisine verilen boşama yetkisini aynı mecliste kullanmazsa hakkını kaybeder. Ancak boşama yetkisi "kendini her ne zaman istersen boşayabilirsin" gibi umumi bir ifade ile verilirse, kadın bu hakkı sözün söylendiği meclisle sınırlı olmadan istediği zaman kullanabilir (İbnü'l-Hümmam, Feth, IV, 68-71). Kadın, ister nikah esnasında isterse evlilik devam ederken elde ettiği boşanma yetkisini kullanmak zorunda değildir. Kadın kocasının verdiği bu yetkiyi baştan kabul etmeyeceği gibi, sonradan kendi rızasıyla da iade edebilir. Bu yetkiyi kocasına iade eden kadın tefviz yoluyla elde etmiş olduğu boşanma hakkını yitirmiş olur (Bilmen, Kâmus, II, 259).

İmam Şâfi'ye göre ise tefviz de vekâlet gibidir. Kadın, kendini boşamadıkça erkek istediği zaman onu azledebilir (Remlî, Nihâyetü'l-Muhtac, VI, 440).

847. Bir kimsenin, boşamayı başka birinin fiiline bağlaması durumunda hüküm ne olur?

Boşamanın meydana gelmesini "şayet, ise, zaman" gibi şart edatlarından birini kullanarak bir işin olup olmamasına bağlamak mümkündür. Buna ta'likü't-talak denir. Bu işlem kocanın kendi fiiline olabileceği gibi eşinin veya bir başka şahsın fiiline ya da bir olayın vukuuna da olabilir. Mesela, bir kişinin, hanımına "falanın evine gidersen boşsun.", "falan ile konuşursam boşsun." demesi gibi. Boşama bu şekilde bir şarta bağlanmışsa fıkah âlimlerinin çoğunluğuna göre şartın yerine gelmesiyle bir boşama gerçekleşmiş olur (Merğînâni, el-Hidâye, III, 228; Şirbîni, Muğni'l-muhtac, III, 411; İbn Kudâme, el-Muğni, X, 452, 462). Bazı âlimlere göre ise erkeğin niyeti boşama olmayıp, kadının o işi yapmasını önlemeye yönelik ise bu durumda boşanma meydana gelmez. Erkeğin yemin keffareti vermesi gerekir (İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 127, 128).

848. Tecavüze uğrayan kadının evliliği devam eder mi?

Zina evliliği düşüren hususlardan olmadığı gibi, tecavüze uğrayan kadının nikahının düşmesi de söz konusu değildir. Ayrıca bu durumdaki kadın mağdur durumundadır. Kişinin kendi iradesi olmadan başına gelen bu elim fiilden dolayı sorumlu olması ya da kınanması söz konusu olamaz (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IV, 144). Bu durumda kocaya düşen eşine destek olmaktadır.

849. Zina eden kadın kocasından boşanmış olur mu?

Zina büyük günahlardan biri olmakla beraber nikahı ortadan kaldıran unsurlardan değildir. Ancak, kocanın zina yapan eşini boşama ya da boşanmak için mahkemeye müracaat etme hakkı vardır. Bununla birlikte koca, evliliği devam ettirmenin daha hayırlı olacağını düşünüyorsa, bu günahı işleyen hanımını boşamayabilir (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IV, 143, 144).

Bir adam Hz. Peygambere (s.a.s.) gelerek, "Benim eşim kendisine dokunan eli geri çevirmez." diye eşini şikâyet edince, Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) o adama, "Öyleyse onu boşa." cevabını vermiştir. Adam, "Ben onu çok seviyorum." deyince, Peygamberimiz (s.a.s.) "O halde onu tut." (Nesâi, Nikah, 12; Talak, 34) buyurmuştur.

İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu bu kanaattedir. Bazı âlimlere göre ise, karı ya da kocadan biri zina yaptığı takdirde aralarının ayrılması gerekir. Bu görüşte olan âlimler Nur suresindeki şu ayet-i kerime ile delil getirmektedirler: "Zina eden erkek ancak, zina eden veya Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenir. Zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya Allah'a ortak koşan bir erkek evlenir. Bu mü'minlere haram kılınmıştır." (Nur, 24/3).

Çoğunluğu teşkil eden âlimlere göre bu ayet-i kerime tahrim/yasaklama değil, zina eden birisi ile iffetli birinin evlenmesinin uygun olmadığı anlamını taşımaktadır. Ayrıca, Nur suresi 26. ayet-i kerimesinde de bu husus vurgulanmaktadır (İbn Rüşd, Bidâye, II, 40; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IV, 143, 144).

850. Eşi zina eden kadın boşanma davası açabilir mi?

Evli kadının zina etmesi kocasının onu boşamasına gerekçe teşkil eder. Bu durumda koca, hanımı ile olan evliliğini bitirebilir.

Zina fiilini erkeğin yapmış olması halinde ise, –nikâh esnasında boşama yetkisinin kadına verilmiş olması dışında– prensip olarak kadın –boşama yetkisi olmadığından– kendini boşayamaz. Fakat kadın, erkeğin zinası halinde 'geçimsizlik' sebebiyle mahkemede boşama davası açabilir. Mahkemenin boşaması halinde bu boşama bir bain talak sayılır (es Sâidi, Hâşiyetü'l-Adevi, II, 41).

Eşler arasında resmî nikah bulunmaz ve koca da eşini boşamaya yanaşmazsa her iki tarafın akrabalarından hakemler devreye girer (Nisa, 4/35). Hakemler gerekli görmeleri halinde bu evliliği sonlandırabilirler (İbn Rüşd, Bidâye, II, 98, 99). (Hakemlerin evliliği sonlandırması konusu için bkz. 861 nolu fetva)

851. Henüz zifafa girilmeyen eş peş peşe üç kere boşanırsa kaç boşama (talak) meydana gelir?

Kişinin henüz cinsel ilişkide bulunmadığı eşini boşamasıyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de; "Ey iman edenler! Mümin kadınları nikahlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onların üzerinde sizin sayacağınız bir iddet yoktur. Bu durumda onlara müt'a (hediye) verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın." (Ahzab, 33/49) buyrulmaktadır. Zifafa girmediği eşini "sen boşsun." sözünü üç kez tekrarlayarak boşayan kişi onu bir bâin talakla boşamış olur.

"Üç talakla boşsun." denildiğinde üç talak meydana gelip gelmediği hususunda ihtilaf vardır. Çoğunluk bu durumda üç talakın meydana geleceği görüşündedir. Bir kısım bilginler ise zifafa girilmiş olsun olmasın aynı anda verilen üç talakı tek boşama kabul etmişlerdir. Din İşleri Yüksek Kurulu da bu görüşü benimsemiştir.

Söz konusu boşamada iddet gerekmediğine göre bu durumda dönüş de olmaz ve bu boşama bir bâin talak sayılır. Eşler isterlerse geride kalan iki boşama hakkı ile yeniden nikahlanarak evliliklerini sürdürebilirler (İbn Rüşd, Bidâye, II, 86, 87; İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IV, 509).

852. Kişinin eşini boşadığını değişik zaman ve mekânlarda başkalarına söylemesi ayrı bir boşama sayılır mı?

Kişinin eşini boşadığını başkalarına ifade etmesi ayrı bir boşama anlamına gelmez. Bu, önceki boşamayı haber vermek demektir.

853. Kadının, "ben ayrılmak istiyorum." deyip, erkeğin de "peki" demesiyle boşama meydana gelir mi?

Boşama kişinin kesin kararına ve bu kararın yorumu açık olmayacak şekilde ifadesiyle gerçekleşir. "Boşanalım, ayrılalım, ben ayrılmak istiyorum." gibi sözler temenniden ibarettir. Kadının bu tür temennilerine erkek "peki" diyerek olumlu mukabelede bulursa bu sözlerle boşama meydana gelmez. Şu kadar var ki, olur olmaz şeylerden dolayı boşama konusunun gündeme getirilmesi doğru bir davranış değildir.

854. Şizofreni hastasının boşaması geçerli midir? Kadın böyle bir eşten boşanabilir mi?

Boşama akli başında bulunan bir kişinin kesin kararına ve bu kararın yorumuna açık olmayacak şekilde ifadesiyle gerçekleşir. Bu durumda olmayan boşamalar geçerli değildir. Olayları tam olarak algılayamayan, kendi hayal dünyasında yaşayan, tasarruflarının ne anlama geldiği ve ne tür sonuçlar doğuracağını bilincinde olmayan şizofreni hastasının boşaması geçerli değildir. Böyle bir hastanın eşi mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulunabilir. Mahkeme yoluyla boşanan dinen de boşanmış sayılır (Serahsî, el-Mebsût, V, 97; İbnü'l-Hümâm, Feth, IV, 273-274; İbn Kudâme, el-Muğni, X, 55-56, 62).

855. Şaka olarak "boş ol" demekle boşama gerçekleşir mi?

Dinimizde evlilik müessesesi ciddi ve önemli bir müessesedir. Haklı bir gerekçe olmadan boşanma uygun görülmediği gibi boşamada kullanılan sözler şaka ile de olsa ağza alınmamalıdır. Çünkü boşamayı şaka konusu yapmak, evliliğin ciddiyetini kavrayamamak ve dinî hükümlerle alay etmek anlamına gelir. Şaka ile de olsa boşama sözlerinin kullanılmasıyla boşama meydana gelir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikah, talak ve ric'at. (Boşanan kadına iddet süresi içinde dönmek)." (Ebû Davud, "Talak", 9; Tirmizi, "Talak" 9)

856. Dinen gerçekleşen boşamadan sonra mahkemede verilen boşanma kararı yeni bir talak sayılır mı?

Dinen gerçekleşen bir boşamadan sonra aynı gerekçeyle başvuru mahkemenin verdiği boşanma kararı, önceki boşamanın teyit ve tescilidir; ayrı bir boşama sayılmaz. Fakat başka bir nedenle yapılan müracaat sonucunda mahkemece verilen boşanma kararı yeni ve ayrı bir boşama anlamına gelir. Dinen geçerli bir talaka bağlı olan iddet bittikten sonra mahkemenin vereceği boşanma kararı ise, o sırada eşler arasında evliliğe ilişkin herhangi bir bağ kalmamış olduğundan, dinen boşama sayılmaz.

857. Düğünlerde verilen hediyeler boşanma durumunda kime kalır?

Düğünlerde, evlenen erkek ve kızın birbirlerine ve bunların anne, baba, nine, kardeş, amca, dayı, hala, teyze gibi mahrem akrabalarının kendilerine vermiş oldukları hediyeler hibe hükmünde olup tek tarafı olarak bunlardan dönmeleri caiz değildir. Ancak bunların dışındakiler, tahrimen mekruh olmakla birlikte verdikleri hediyeği geri isteyebilirler.

Hediyeler ise eşlerden hangisine verilmiş ise ona ait olur. Kimin adına getirildiği bilinmemesi halinde, mümkünse getirenlerden sorulur ve onların sözüne göre hareket edilir. Bunun mümkün olmaması halinde bulunulan yerin örf ve âdetine göre hareket edilir (el-Fetâva'l-Hindiyye, IV, 427, 428). Damadın veya ana babasının geline taktıkları takılar örfen mehirde sayılıyorsa mehirdir; asla geri alınmaz.

858. Maddi çıkarlar elde etmek için boşanmak caiz midir?

Aile ve evlilik ciddi bir müessesedir. Bir kimsenin dünyevi bazı kazançlar elde etmek için nikahı suistimal etmesi doğru bir davranış değildir. Mesela bir kişinin, yurt dışında çalışabilmek için oturma izni almak maksadıyla bulunduğu yerin vatandaşlarından birisi ile formalite evliliği yapması veya vefat eden babasının emekli maaşından yararlanmak üzere eşinden mahkeme kararıyla boşanması nikahın suistimal edilmesinin örneklerindedir.

Yanlış ve yalan beyanlarla elde edilen kazanç, haksız bir kazançtır. Haksız yollarla elde edilen kazanç ise haramdır.

Bu gibi durumlarda mahkeme yoluyla boşanan eşler, dinî hükümlere göre bir bâin talakla boşanmış olurlar (es-Saidî, Hâşiyetü'l-adevi, II, 41). Evliliklerini devam ettirmek istemeleri halinde, daha önce aralarında boşama olmamış ise, yeni bir nikah kıymak suretiyle aile hayatlarına iki nikah bağıyla devam edebilirler.

859. Boşanan eşler tekrar evlenebilirler mi?

Dinen boşama üç kere ile sınırlandırılmıştır. Bir ve ikincilerde eşlerin yeniden birleşme imkânı vardır (Bakara, 2/229). Kişi ric'î (dönüşü olan) talak ile boşadığı eşine, iddet süresi içinde nikaha gerek kalmadan, iddet süresi bitmiş ise yeni bir nikah akdi ile dönebilir. Bâin talakta ise iddet içinde bile olsa ancak yeni bir akitle dönebilir. Üçüncü kez boşamadan sonra ise kesin ayrılık gerçekleşir (İbn Rüşd, Bidâye, s. 1453-1454). Bu durumda, kadın başka bir şahıs ile hileli olmayan bir evlilik yapmadıkça ve bu evlilik boşama ya da ölüm ile sona ermedikçe ilk eşi ile tekrar bir araya gelmeleri mümkün değildir (Bakara, 2/230).

860. Resmi nikâhı olmayıp dinî nikahla evli olan kadın ayrılmak istediğinde ne yapmalıdır?

Erkeğin, sırf kadına zarar vermek amacıyla kadını boşamamakta ısrar etmesi dinen doğru değildir (Bakara, 2/231). Söz konusu durumda erkeğin

kadını boşaması için sözüne değer verilen birisinin aracılığına müracaat edilebilir. Erkek boşamamakta ısrar ederse, resmi nikah bulunmadığı için mahkemeye de başvurulmayacağına göre, kadın ve erkeğin aileleri bu konuda bir sonuca varmak üzere birer hakem seçerler. Ayette bu konuda; "Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin." (Nisâ, 4/35) buyrulmaktadır.

Ailelerden biri hakem seçmeye yanaşmazsa karşı taraf onun yerine adil ve tarafsız bir hakem seçebilir. Hakemlerin yetkisi konusunda âlimler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ebû Hanîfe ve İmam Şâfi'ye göre hakemlerin görevi arabuluculuk olup, tarafların iradesi dışında bir çözüme gidemezler.

İmam Mâlik'in görüşüne göre ise, hakemler duruma göre evliliğin devamına ya da sona erdirilmesine hükmedebilirler (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, III, 152; İbn Rüşd, Bidâye, s.1480-1481). Hukûk-ı Aile Kararnâmesi de bu ihtihadı kanunlaştırmıştır (HAK, md. 130).

Buna göre söz konusu durumda erkek boşamaya yanaşmazsa kadının ayrılması hakemler aracılığıyla gerçekleşebilir.

861. Geçimsizlik, kadın için bir boşanma sebebi sayılır mı?

Eşlerin birbirinden nefret etmesi, haksız davranışları, evliliğin gereği olan hukuka riayet etmemeleri, kocanın hanımını dövmesi veya onu haram bir fiili işlemeye zorlaması gibi fena muamele ve geçimsizlik (nüşûz ve şikâk) hâllerinde ilk aşamada ne yapılması gerektiğini Kur'an-ı Kerim şöyle açıklamaktadır: "... Eğer karı ile kocanın aralarının açılmasından endişelenirseniz o zaman kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah, aralarındaki dargınlık yerine uyuşma lütfeder..." (Nisâ, 4/35)

Âyet-i kerîme, eşler arasında baş gösteren geçimsizlik hâllerinde hakemler aracılığıyla arayı bulmayı emrederek evliliğin devamından yana gayret sarf edilmesini önermektedir. Buna rağmen ara bulunamaz, kötü muamele ve geçimsizlik devam edecek olursa Mâlikîler, hem zarar gören kadının hâkime müracaatla tefrik talebinde bulunabileceğini hem de ıslah için görev alan hakemlerin, karı-kocanın vekâlet vermesine gerek kalmadan bedelli ya da bedelsiz tefrik haklarının bulunduğunu söylemişlerdir (İbn Rüşd, Bidâye, s. 1480-1481). Hanefî ve Şâfiîler ise, hakemlerin boşama yetkisinin ancak koca tarafından kendilerine boşama vekaleti verilmesi halinde söz konusu olabileceğini belirtmişlerdir (Şâfiî, el-Ümm, V, 494-495; Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, III, 154; bkz. Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, III, 344-345).

1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Mâlikî mezhebinin ihtihadını benimsemiş ve konuyla ilgili olarak şu düzenlemeyi yapmıştır: Eşler arasında geçimsizlik çıkıp da mahkemeye müracaat edildiğinde mahkeme, her iki taraftan birer hakem tayin eder. Hakemler eşlerin arasını düzeltemezse ve kusur da kocada bulunursa hâkim, karı-kocayı ayırır. Kusur kadında ise mehir miktarı üzerinden bedelli boşamaya (muhâla'a) hükmeder. Hakemler kararda birleşemeyecek olursa yeni bir hakem heyeti seçilir. Hakemlerin vereceği kararlar kesindir ve onların değerlendirmelerine göre hâkimin vereceği tefrik hükmü bir bâin talâk sayılır (HAK, md. 130).

862. Boşanmadan sonra çocukların velayeti kime verilir?

Çocuğun doğumdan itibaren beslenmesini, bakım ve temizliğini belli bir süreye kadar en iyi bir biçimde annesi yerine getireceğinden velayet hakkı öncelikle anneye tanınmıştır. Annenin şefkat, merhamet ve bu işlere dönük fitri becerisinin bulunması da bunu gerektirmektedir (İbn Hazm, el-Muhallâ, X, 323; Merğnânî, el-Hidâye, III, 366; İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 412-413; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, III, 592).

Bir kadın Hz. Peygambere (s.a.s.) gelerek, "Ey Allah'ın Elçisi! Şu benim oğlumdur. Karnım ona yuva, göğsüm pınar, kucağım da sıcak bir kundak oldu. Şimdi ise babası beni boşadı ve çocuğu benden çekip almak istiyor." biçiminde şikâyette bulununca Resul-i Ekrem; "Başkası ile evlenmediğin sürece onun üzerinde önce sen hak sahibisin." (Ahmed, Müsned, II, 182; Ebu Dâvûd, Talâk, 35) buyurmuştur.

Hz. Ebu Bekr de (r.a.) bir babaya karşı; "Annesinin okşamayı, kucağına alması ve kokusu, çocuk bakımından senin yanında kalmasından daha hayırlıdır. Sonra çocuk büyüyünce seçimini yapar." (Abdurrazzâk, el-Müsannef, VII, 154) demiştir.

Çocuğun bakım ve terbiyesi sorumluluğu kendisine verilen kişinin akıllı, ergin, bu işi yapabilecek güçte ve çocuğu hayat, sağlık ve ahlâkî bakımdan koruma konusunda güvenilir olması gerekir.

Hem kadın hem erkekte aranan bu ortak nitelikler yanında sadece kadında ve sadece erkekte aranan başka şartlar da vardır. Erkeğin müslüman olması, bakacağı çocuk kız ise ona mahrem olması; kadının çocuğa yabancı yani mahrem olmayan biriyle evli olmaması bu tür özel şartlardandır (Sahnûn, el-Müdevvene, II, 258 vd.; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, III, 593-594; Şevkânî, Neylü'l-evtâr, VII, 397 vd.; Bilmen, Kâmus, II, 432).

Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesinin (hadane) süresi çocuğun buna olan ihtiyacı ile orantılıdır. Hukukçular bunun için, çocuğun kendi

başına yemek yiyip giyinebileceği yaşa ulaşmak manasını ölçü alarak belirlemişlerdir. Buna göre erkek çocukta yedi-dokuz; kız çocukta dokuz-on bir yaşlarında hadane süresi sona erer.

Mâlikilere göre bu müddet, erkek çocukta ergenlik çağına, kız çocukta ise evlenmesine kadar uzamaktadır (Sahnûn, el-Müdevvene, II, 258-259).

Süre sona erince çocuğun sorumluluğu, hukukçuların çoğunluğuna göre babaya intikal ederken; Şâfiî ve Hanbelîler kararın çocuk tarafından verileceğini, anne-babasından hangisini seçerse onun yanında kalacağını söylemişlerdir (İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 414-415; Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, III, 598). Hz. Peygamberin (s.a.s.), anne-babası boşanmış bir erkek çocuğu, onlardan hangisini seçeceği konusunda muhayyer bırakması (Ebu Dâvûd, Talâk 35; Tirmizî, Ahkâm 21; Nesâî, Talâk 52) ve Hz. Ebu Bekr'in az önce naklettiğimiz sözü, bu son görüşü teyit etmektedir.

863. Çocuğu olmayacağını bildiği halde bunu eşinden gizleyerek evlenen kimsenin eşi, bunu ayrılma sebebi sayarak boşanabilir mi?

Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte tıp ilmi hayli ilerleme kaydetmiştir. Kişilerin kısır olup olmadıkları yapılan tetkiklerle tespit edilebilir. Bir kadın veya erkeğin yapılan tetkikler sonucu çocuğunun olmayacağı tıp otoriteleri tarafından kendisine bildirilmişse, bunu evleneceği kişiden gizlemesi doğru olmaz. Böyle bir durumun aldatılan eşe boşanma hakkı verip vermediği klasik dönem fakihlerince ele alınmamıştır. Evliliğin esas amaçlarından biri nesil sahibi olduğundan, eşlerin bu gerekçeyle mahkemeye boşanma davası açması caizdir.

864. Kadının çocuk sahibi olamaması dinen boşanma sebebi olabilir mi?

Dinimiz insan ve toplumun huzurlu bir hayat yaşamasına vesile olan aileye ve ailenin devamına önem vermiştir. Evlilikteki amaçlardan biri de nesil sahibi olmaktır. Mümkün olan her yol denendikten sonra çocuk sahibi olunamıyorsa, Allah'a teslim olmak gerekir. Kur'an-ı Kerim'de hiçbir şeyin Allah'ın hükümranlığından bağımsız olmadığı belirtilmekte, çocuk sahibi olmanın veya olamamanın bir övgü veya yergi konusu olmaması gerektiğine işaret edilmektedir (Şûrâ, 42/49-50). İnsan nihai olarak kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğunu bilemeyeceğinden, istediği şeyi kendi hayatı ve mutluluğu için vazgeçilmez görmemesi, ilâhî takdire rıza göstermesi gerekir (Bakara, 2/216). Kişinin gücü ve iradesi dışındaki bir isteğinin gerçekleşmemesi uğruna hayatını karartmak yerine sahip

olduğu nimet ve imkânları başkalarıyla paylaşarak çeşitli yollarla bu mutluluğu yaşamayı ve bunun ecrini Allah'tan beklemeyi tercih etmesi, hem daha makul hem dünya hem âhiret saadeti için daha elverişli bir yoldur. Nikahın bir amacı da neslin devamını sağlamak olduğundan, İslam bilginleri bu maksada erişmeye mani olan böyle bir durumda, kadın ve erkek için boşanmayı caiz görmüşlerse de (Serahsî, el-Mebsût, V, 94-95) mümin insanların ahlaken bunu rıza ile karşılayıp boşanma sebebi yapmamaları eşe karşı vicdani bir gerekliliktir.

865. Eşi ile uzun süre ayrı kalan veya onunla uzun süre cinsel ilişki kurmayan kimsenin nikahı zarar görür mü?

İslam'a göre evliliğin sona ermesi için, nikahın feshi, boşama yetkisi kendisinde bulunan kocanın veya mahkemenin boşaması veya eşlerden birinin dinden çıkmayı gerektiren bir sözü söylemesi gibi durumlardan birinin meydana gelmesi gerekir.

Bir kanı koca ne kadar zaman ayrı kalırsa kalsınlar nikahlarının kendiliğinden düşmesi de söz konusu olmaz. Ayrıca ilâ (eşine dört ay veya daha fazla yaklaşmamaya yemin) etmiş olmadıkça uzun süre cinsel ilişkide bulunmamak da nikaha zarar vermez.

866. 'Boşarım' demekle boşanma meydana gelir mi?

Boşama, yetkili kişi veya kurumun kesin kararı ve bu kararın yoruma açık olmayacak açık sözlerle ifadesiyle olur.

Türkçede geniş zaman için kullanılan "Boşarım" sözü bu nitelikte olmayıp boşama tehdidi anlamına gelir. Dolayısıyla bu sözle boşama meydana gelmez.

Boşama, kişinin eşine söylediği "Boşsun", "Boş ol", "Boşadım" veya "Karım boştur" gibi boşama iradesini ortaya koyan "şimdiki veya geçmiş zamanlı" ifadelerle ya da mahkemenin kararıyla gerçekleşir (Merginâni, el-Hidâye, III, 165 vd.; İbn Kudâme, el-Muğni, X, 355).

867. Boşanma esnasında şahit bulundurmak gerekir mi?

Kur'an-ı Kerim'de, "Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun, yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve âhiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar." (Talâk, 65/2) buyurulmaktadır.

Bu ayetteki şahit tutma emrinin boşamaya mı yoksa ric'i talakla boşadıktan sonra dönmeye mi yönelik olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Hanefilere göre her ikisinde de şahit bulundurmak menduptur. İmam Şafii'ye göre ise boşamaya şahit tutmak mendup, dönmeye şahit tutmak ise vaciptir (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, V, 35-351; Râzî, Mefâtihu'l-ğayb, XXX, 34).

Dolayısıyla boşama esnasında şahit tutma, boşama işleminin geçerlilik şartı değildir. Bununla birlikte fakihler bu buyruğun, hakların zayi olmaması ve ihtilafların önlenmesi gibi amaçlar taşıdığı noktasında birleşmektedirler.

868. "Şart olsun" sözünü kullanmanın hükmü nedir?

Daha çok bir şeyin yapılması veya yapılmaması ya da sözün kuvvet kazanması gibi amaçlarla söylenen şart olsun sözünün hükmü, kullanıldığı yerin örfüne ve bu sözü söyleyen kişinin niyetine göre değişir.

Bu ifade bazı yörelerde yemin, bazı yörelerde "talâk" yani "karım boş olsun" anlamında kullanılmaktadır.

Buna göre "şart olsun" sözüyle boşama kastedilmişse bir talâk meydana gelmiş olur.

Bu sözle yemin kastedilmişse, bundan dolayı boşama meydana gelmez. Şartın bağlandığı eylem meydana gelince yemin bozulmuş olduğundan yemin keffâreti ödenmesi gerekir (İbn Teymiyye, el-Fetâva'l-Kübrâ, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, III, 223).

869. Bir kimsenin eşine bir veya birkaç kez "şart olsun" demesinin hükmü nedir?

"Şart olsun" ifadesi, bazı bölgelerde boşama maksadıyla kullanılmaktadır. Bir kimse, boşama anlamını kastederek, "şu işi yaparsam şart olsun." gibi bir cümle kullanırsa, sözünü ettiği işi yaptığı takdirde hanımını boş olur. Dolayısıyla bundan sonraki boşamalar buna ilave yeni boşamalar olarak değerlendirilir.

Ancak "şart olsun" cümlesinin boşama anlamında kullanılmadığı yerlerde veya daha önce bu anlamda kullanıldığı biliniyor olsa da artık bu anlamda kullanımı terk edilmişse, kişinin "şart olsun." demesi ile boşama meydana gelmez (Bilmen, Kâmus, II, 244).

Şart olsun, cümlesinin yemin olup olmaması da örfе göre değişir. Bu cümleyi bir bölgede yemin olarak kullanmak âdet halinde gelmişse ve edilen yemin bozulmuşsa bu durumda yemin keffâreti gerekir (Kâsânî, Bedâi', III, 21-22).

870. Zifaf olmadan boşamanın hükmü nedir?

Nikah kıyıldıktan sonra henüz zifafa girilmeden yapılan boşama geçerlidir. Bu durumda bir bâin talak meydana gelir (Merğînâni, el-Hidâye, III, 195). Boşayan erkek, boşadığı eşine tekrar dönmek isterse, ancak yeni bir nikahla dönebilir. Bu şekilde boşanan çiftler, nikahlı iken yanlarına kimsenin izinsiz giremeyeceği bir yerde baş başa kalmışlarsa (halvet-i sahiha) erkeğin kadına tam mehir vermesi lazımdır (Nisâ, 4/20-21). Kadının da bir evlilik için iddet beklemesi gerekir (Serahsî, el-Mebsût, V, 149). Ancak halvet-i sahiha olmadan önce boşama söz konusu olduğunda mehir belirlenmemişse kocanın mehir konusunda sorumluluğu yoksa da bütçesine ve toplumun örfüne uygun bir şekilde kadına müt'a denilen bir hediye vermelidir. Ancak daha önce bir mehir miktarı belirlenmişse koca, bunun yarısını ödemekle yükümlüdür (Bakara, 2/236-237; Ahzâb, 33/49; Serahsî, el-Mebsût, VI, 63).

871. Baldızıyla zina eden kişinin hanımını boş olur mu?

Kur'an-ı Kerim'de, "Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur." (İsra, 17/32) buyurulmuştur. Bu sebeple zina büyük günahlardan olmakla beraber, eşlerden birinin zina etmesi -bu fiili helal görmedikçe- nikahlarına zarar vermez. Baldızıyla zina eden kişi de büyük günah işlemiş olduğundan mutlaka tövbe-istiğfarda bulunmalıdır.

Baldızla yapılan zinanın nikahı sona erdirmemesi, baldızla olan evlenme yasağının ebedi değil geçici olması sebebiyledir.

872. Bir erkek hanımına "Sen benim anam bacımsın" derse, bu boşama olur mu?

Hanımına, "sen benim anam bacımsın" diyen kişi bu ifadeyle boşamayı kastetmişse eşi kendisinden bir bâin talakla boş olur. Ancak, aralarında daha önce iki kez boşanma gerçekleşmemiş ise -eşler isterlerse- yeni bir nikahla bir araya gelebilirler. Bu durumda evlilikleri, daha önce bir ayrılık vuku bulmamış ise, iki nikah bağı ile devam eder.

Eğer kişi bu sözleriyle zihâr yapmayı kastetmiş ise bu durumda zihâr keffâreti ödemesi gerekir.

Zihâr, bir erkeğin eşini, annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi gibi kendisiyle evlenmesi ebedî yasak olan bir kimseye veya bunların sırtı, karnı, baldırı vb. gibi bakılması haram olan bir uzvuna benzetmesidir.

Diğer taraftan kişi hanımına, sevgi ve saygısını göstermek maksadıyla "anamsın, bacımsın" derse, mekruh olmakla birlikte, bundan dolayı

herhangi bir keffaret gerekmez (Mevsîlî, el-İhtiyâr, III, 229; Cezîrî, el-Mezâhibü'l-er-be'a, IV, 438).

Herhangi bir kasu olmaksızın sırf ağız alışkanlığıyla böyle şeyler söylenmesi durumunda da bir şey gerekmez (Mevsîlî, el-İhtiyâr, III, 230).

873. Kadını gıyabında boşama geçerli midir?

Boşama, erkeğin boşama anlamına gelebilecek sarîh veya kinâî sözlerden birini kullanarak evliliği sona erdirmesidir. Boşamanın geçerli olması için karı-kocanın aynı mekânda bulunması (meclis birliği) şart değildir. Erkeğin eşini gıyaben boşaması da mümkündür. Nitekim Resûlullah (s.a.s.), hanımını gıyaben boşayan bir kişinin boşamasını geçerli kabul etmiştir (Müslim, Talak, 36; Ebû Dâvûd, Talak, 40).

Buna göre; koca, eşine gıyabında kendisini boşadığını bildirirse veya güvenilir bir kişi kadına, kocasının gıyaben kendisini boşadığını haber verirse boşama gerçekleşmiş olur (İbn Nüceym, el-Bahr, IV, 62).

874. Baskı ve tehdit (ikrah) altında boşamak geçerli midir?

Baskı ve tehdit (ikrah) altında boşama Hanefî mezhebine göre geçerli (Serahsî, el-Mebsût, XXIV, 40) diğer mezheplere göre ise geçersizdir (İbn Kudâme, el-Muğnî, X, 350; Mâverdî, el-Hâvî, X, 231). Ancak son dönem Hanefî bilgînlere tarafından da baskı ve tehdit altında kalan kimsenin boşamasının geçerli olmadığı görüşü benimsenmiştir (HAK, md. 57, 105). Günümüzde de fetva bu görüşe göre verilmektedir.

875. Kadını âdetli iken boşamak geçerli midir?

Kadını âdetli iken boşamak dört mezhebe göre sünnete aykırı olmakla beraber geçerlidir (Serahsî, el-Mebsût, VI, 16; İbn Kudâme, X, 327; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, II, 64). Bununla beraber boşama işleminin dinin öngördüğü şartlara uygun olarak yapılması gerektiğinden ve boşanmanın, cinsel ilişki meydana gelmeyen bir temizlik döneminde yapılması da bu şartlardan biri olduğundan, âdet döneminde yapılan boşamaların geçersiz olduğunu savunan âlimler de vardır (İbn Teymiyye, Mecmûu fetâvâ, XXXIII, 81 vd.). Bu konuda çoğunluğun görüşünün dayandığı deliller daha güçlüdür.

876. Telefon, mesaj ve internet yoluyla boşama geçerli midir?

Bir kimse, yüzüne karşı "seni boşadım, benden boş ol" gibi boşamayı ifade eden sözleri şifahi olarak söylemek suretiyle, eşini boşayabileceği gibi, bu sözleri telefon, mektup, mesaj, internet ve faks yoluyla bildi-

rerek de boşayabilir. Söz konusu iletişim vasıtalarıyla boşamak, sözlü olarak yüzyüze boşamak gibi geçerlidir. Ancak, bu durumda kocanın, boşamış olduğunu inkar etmemesi gerekir. Boşamanın yazılı olması halinde ise boşanan kimse, yazının veya mesajın eşinden geldiğinden emin olmalıdır. Bu durumda boşama hükümleri, kadının mektubu okuduğu andan itibaren başlar. Fakat koca eşini daha önce gıyaben boşamış da bunu mektupla haber veriyorsa, boşamanın hükümleri kocanın boşadığı andan itibaren başlar (İbn Kudâme, el-Muğnî, X, 505 vd.; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, IV, 456 vd.).

877. Boşanan kadının mali hakları nelerdir?

Boşanan kadın, eğer halvet-i sahiha veya zıfaf gerçekleşmişse hakkı olan mehrin tamamını alır. Ayrıca erkek eşini, onun talebi olmaksızın boşamışsa, müt'a adı verilen tazminatı da ödemesi, Şafîî mezhebine göre vacip, Hanefî mezhebine göre müstehab görülmüştür (İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, IV, 245; Zekeriyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib, III, 319).

Şayet nikah esnasında veya sonrasında belirlenmiş bir mehir yoksa kadının, başta kız kardeşleri olmak üzere kendisine babası tarafından olan akrabalarından eğitim, güzellik, sosyal statü itibarıyla denk sayılacak bir kadının aldığı mehri hak eder. Buna mehr-i misil denir. Ayrıca erkeğin, boşadığı kadının bekleyeceği iddet süresince, nafaka ve mesken temin etmesi gerekir (Talak 65/1, 6).

Şayet bir kadın henüz kocası ile cinsel birliktelik yaşamadan veya halvet-i sahiha meydana gelmeden boşanmışsa, belirlenen mehrin yarısını (Bakara, 2/237), mehir belirlenmemişse, fıkıh usulunda müt'a denilen tazminatı hak eder (Bakara, 2/236). Kur'an ve sünnette müt'a'nın ne kadar olduğu belirlenmemiş, bu konuda erkeğin sahip olduğu maddi imkânlar esas alınmıştır (Bakara, 2/236; Muvatta, Talak, 46). Ancak fakihler, ilgili nasslardan ve uygulamalardan yola çıkarak, müt'anın mehr-i mislin yarısını geçmemesi gerektiğini belirtmişlerdir (İbn Mâze, el-Muhtâr, III, 112). Bu sebeple mahkemenin mehr-i mislin yarısını aşan veya fahiş kabul edilebilecek bir tazminatı belirlemesi halinde kadının mezkûr miktardan fazlasını alması haksız kazanç sayılacağından fazla miktarı tekrar eski eşine iade etmesi gerekir. Ancak taraflar kendi aralarında anlaşarak, muayyen bir miktar belirlemişlerse, bu durumda müt'anın mehr-i mislin yarısından fazla olmasında bir sakınca olmadığı da söylenmiştir (Remlî, Nihâyetü'l-Muhtâc, VI, 365; İbn Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, IV, 246).

878. Boşanmak için mahkemeye müracaat edilip mahkeme sonuçlanmadan boşanmadan vazgeçilirse evliliği sürdürmenin bir sakıncası olur mu?

Boşanmanın meydana gelmesi için, erkeğin şartlarına uygun olarak boşanmayı ifade edecek bir sözü telaffuz etmiş olması gerekir. Bir kimse karısını boşadığına dair bir söz sarf etmeden, boşama niyeti ile mahkemeye başvursa ve mahkeme sürerken yine boşanmayı ifade edecek bir söz kullanmadan boşanmaktan vazgeçerse ve bunu mahkemeye bildirirse dinî açıdan boşanma meydana gelmez. Buna göre, bu durumda olan eşlerin evlilik hayatlarına devam etmelerinde bir sakınca bulunmamaktadır (Kâsânî, Bedâi, III, 98).

879. Eşini boşayıp boşamadığı sorulan kimsenin, boşamadığı halde yanlış beyanda bulunup boşadığını söylemesinin hükmü nedir?

Kişi, eşini boşayıp boşamadığının sorulması üzerine, gerçekte boşamadığı halde, doğru beyanda bulunmayarak eşini boşadığını ifade ederse, o esnada boşamayı kastetmedikçe Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre hanımı boşanmış olmaz (İbn Nüceym, el-Bahr, III, 264; Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, III, 379).

Ancak nikah ve boşama gibi konularda, söz söylerken oldukça dikkatli olunmalı ve Hz. Peygamberden (s.a.s.) nakledilen; "Üç şey vardır ki, bunların şakası da ciddi gibidir: Nikah, boşama ve boşamadan vazgeçme." (Ebû Dâvûd, Talâk, 10) hadisi akıldan çıkartılmamalıdır.

880. Boşamada kullanılan sözler dille söylenmeden zihinden geçirilmekle boşama gerçekleşir mi?

Boşama, bu yetkiye sahip olan kişinin boşama için kullanılan sözlerin birisini kullanmasıyla gerçekleşir. Boşamanın meydana gelmesi için, içteki niyetin söz olarak dışarıya vurulması lazımdır. Hz. Peygamberden (s.a.s.) nakledilen bir diğer hadiste, "Allah, söze ve tasarrufa dökmedikçe ümmetimi içinden geçirdiğinden dolayı sorumlu tutmayacaktır." (Buhârî, İtk, 6; Eymân, 15) buyrulmuştur. Buna göre sadece içten geçirilerek veya söylemeksizin talaka sadece niyet etmekle boşama meydana gelmez.

881. Niyeti boşama olmadığı halde eşe karşı tehdit unsuru olarak boşama sözlerini kullanma halinde boşanma gerçekleşir mi?

Boşama konusunun, rastgele gündeme getirilmesi doğru değildir. Bunun ciddi sonuçları olduğundan, Hz. Peygamber (s.a.s.) bu konuda dikkatli davranmayı tavsiye etmektedir (Ebû Dâvûd, Talâk, 10). Kişi, tehdit

için karsını boşayacağını söylese, bu sözüyle boşama meydana gelmez. Bunu söylemekle geleceğe dönük vaadde bulunmuş olmaktadır. Ancak tehdit niyetiyle "boşadım", "boş ol" gibi sözler kullansa niyeti ne olursa olsun boşama gerçekleşmiş olur. Çünkü bu kelimeler, sarih olarak talaka ifade etmektedir. Sarih lafızlarla gerçekleştirilen boşamada niyete itibar edilmez (Kâsânî, Bedâi, III, 101).

882. Dinden çıkmayı gerektiren sözleri söylemenin (Elfaz-ı küfrün) nikaha etkisi nedir?

Dinden çıkmayı gerektiren sözleri kasıtlı olarak söyleyen kişi dinden çıkacağı için eşyle arasındaki nikah bağı sona erer.

Dinin kesin esaslarından birisinin inkâr edilmesi veya hafife ya da alaya alınması, kişinin dinden çıkmasına sebep olur. Mesela Allah'a, Peygambere ve dinen mukaddes olan değerlere küfreden, namazı, orucu inkâr eden, Kâbe ile alay eden kişi, İslam dininden çıkmış olur.

Hanefî mezhebine göre, eşlerden birinin dinden çıkmasıyla, evlilik kendiliğinden sona erer. Tevbe etse bile yeni bir nikah akdi olmaksızın evlilik hayatını devam ettiremez. Şâfiî mezhebindeki ağırlıklı görüşe göre, dinden çıkan kimse tevbe eder de iddet müddeti içinde İslam'a dönerse yeni bir nikah akdine gerek kalmaksızın evlilik hayatını devam ettirebilir (Şâfiî, el-Ümm, I, 297; Şeyhîzâde, Mecme'u'l-enhur, I, 546).

883. Dil alışkanlığıyla Allah, Kur'an ve din gibi kutsal değerlere kültretmek nikâha zarar verir mi?

İnançsızlık sebebiyle ve bilinçli olarak değil de dil alışkanlığıyla dinden çıkmayı gerektiren sözleri söylemek büyük bir günah olmakla birlikte bu sözlerle dinden çıkılmadığı gibi, eşler arasındaki nikah da bozulmaz. Çünkü burada maksat dinî değerlere hakaret etmek veya bu değerleri hafife almak değildir. Şu kadar var ki bu tür söz ve davranışlarda bulunan kişinin tevbe ve istiğfarda bulunması ve tekrar böyle bir hataya düşmemeye gayret etmesi gerekir (bkz. İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, VI, 368).

884. Cinsel ilişkiyi reddetme boşanma sebebi midir?

İslam evli çiftlere karşılıklı hak ve görevler yüklemiştir. Bu hak ve görevlerden biri de, taraflardan her birinin diğerine, kendisinden cinsel olarak istifade etme imkânı vermesidir. Psikolojik ve fiziksel bir engel olmadan taraflardan biri istediği halde diğerinin cinsel ilişkiye yanaşmaması hoş görülmemiştir.

Evli bir kadının psikolojik veya fizyolojik bir problemi sebebiyle birlikte olmuyorsa, tedavi imkânları varsa bu imkânlar kullanılmalıdır. Dolayısıyla kocasının hanımına biraz zaman tanınması uygundur. Tedavi imkânı yoksa veya erkek, tedavinin uzun sürmesi sebebiyle bekleyemiyorsa, karısını boşayabilir.

Cinsel problemin erkek kaynaklı olması durumunda ise kadının boşanma davası açabilmesi için, erkekteki bu problemi daha önce bilmesi veya öğrendikten sonra razı olmaması gibi şartlar öne sürülmüştür. Ayrıca konu ile ilgili hüküm, problemin türüne göre değişmektedir. Şayet erkek, iktidarsızlık, cinsel organının kesik olması veya başka bir sebeple ilişkiye giremiyorsa, kadın, mahkemeye başvurarak ayrılma talebinde bulunabilir (Mevsûfî, el-İhtiyâr, III, 119; İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, V, 165).

885. Koca evliliğin gereklerin yerine getirmiyorsa kadın boşanma talebinde bulunabilir mi?

Evli bir kadın, eşinin evlilikten doğan görev ve yükümlülükleri yerine getirmemesi veya kendisine karşı kötü muamelede bulunması halinde, mahkemeye başvurarak evliliğin ortadan kaldırılmasını isteyebilir. Mahkeme, tarafları dinledikten sonra eşlerin ayrılmasını yönünde karar verecek olursa, mahkemenin bu kararıyla dinî hükümlere göre, bir bâin talak meydana gelmiş olur.

İslam dini, aile yuvasını kutsal sayar ve onun korunmasına büyük önem verir. Ancak eşler arası geçimsizlik, ileri dereceye ulaşır ve evlilik çekilmez hâle gelirse, boşanma bir çıkar yol olmakla birlikte en son başvurulması gereken bir çaredir. Kur'an-ı Kerim'de de, boşanmadan önce evliliğin devam ettirilmesi için fedakârlıkta bulunulması, hoşnutsuzluk veya soğukluk halinde bile tarafların meselelerini konuşarak halletmeleri öğütlenmiş; aralarındaki anlaşmazlık daha ileri safhaya gittiğinde, kadının ve erkeğin ailelerinden seçilen hakemler vasıtasıyla eşler arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi yolu tavsiye edilmiştir (Nisâ, 4/34-35). Bununla birlikte bütün anlaşma yolları kapanmış ve evlilik hayatının sürdürülmesi imkânsız hâle gelmişse, boşanma en makul bir yol olarak meşru görülmüştür.

886. Şartlı boşamada şart gerçekleşmeden önce boşamanın bağlandığı şarttan vazgeçilebilir mi?

Kocanın boşama iradesini ortaya koyan beyanı kayıtsız ve şartsız olabileceği gibi bir şarta (ta'likî şart) veya vadeye de bağlanabilir. Şartlı

boşamada şart gerçekleşmeden önce boşamanın bağlandığı sözden dönmek geçerli değildir (Kâsânî, Bedâi', III, 139; Zeylaî, Tebyîn, II, 226). Boşanmanın bir şarta bağlanması durumunda bu şart ne zaman gerçekleşirse boşanma da hükümlerini o zaman doğurur. Bu şart gerçekleşene kadar evlilik bütün sonuçlarıyla birlikte devam eder. Ancak boşanma şarta bağlandığında şart gerçekleşmeden, başka bir yolla boşanma olur ve iddet bittikten sonra o şart gerçekleşirse artık o şartın etkisi kalmaz.

Şartlı talâkın sözün ifade ettiği anlamı kuvvetlendirmesi için yemin yerine kullanıldığı da vâkidir. Bu durumda fakihlerin çoğunluğuna göre bu da geçerli bir şartlı talâktır; şart yerine geldiğinde boşanma gerçekleşir. Fakat İkrime, Şüreyh, İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyim gibi bazı âlimlere göre kocanın niyeti boşama değil de karısını veya kendisini bir işi yapmaya ya da engellemeye yönelik bir tür yemin ise bu, bir şartlı talâk değildir; dolayısıyla şart tahakkuk etse de boşanma gerçekleşmez. Sadece yerine getirilmediği için yemin keffâreti gerekir (İbn Kayyim, l'âm, V, 518-525; es-Sâyis ve M. Şeltût, Mukarretü'l-mezahib fi'l-fikh, s. 108). Din İşleri Yüksek Kurulu'nca benimsenen görüş de budur.

887. Kocasının ölüm haberini alan bir kadın başka biriyle evlenir de daha sonra eski eşi gelirse, bu kadının nikahı ile ilgili hüküm nedir?

Bir kadın güvenilir yollarla kocasının ölüm haberini aldıktan veya mahkeme adamın öldüğüne karar verdikten sonra vefat iddetini bekler, ardından yeni bir evlilik yaparsa yaptığı evlilik geçerlidir. Bu evlilikten sonra eski kocasının yaşadığı anlaşılırsa, ilk kocanın kadın üzerinde bir hakkı olmaz (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, II, 318). Kadın, sonra evlendiği adamın eşi olarak kalır.

888. Hâkimin boşama neticesinde erkek lehine hükmettiği tazminat alınabilir mi?

Boşanmaya kadın sebep olduğu takdirde erkek, mahkemenin kendi lehine hükmettiği tazminatın, kadına verdiği mehir kadar olan miktarını alabilir. Ancak, kadının rızası dâhilinde bu miktar artırılabilir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helal olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın yasalarını koruyamamaktan korkarlarsa bu durum müstesna. Şayet karı ile kocanın, Allah'ın çizdiği sınırlarını hakkıyla muhafaza edemeyeceklerinden korkarsanız, kadının (boşaması karşılığında erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de günah yoktur." (Bakara, 2/229)

İDDET

889. İddet ne demektir?

"Saymak, miktar, adet" anlamlarına gelen iddet, bir fıkıh kavramı olarak, herhangi bir sebeple evliliğin sona ermesi halinde, kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi ifade eder. İddetin, kadının hamile olup olmadığına anlaşılarak nesebin karışmasını önleme, taraflara düşünme ve tekrar bir araya gelme fırsatı verme, kadın için yeni hayata ruhen hazırlanma, evlilik bağına bir anda yok etmeme gibi hikmetleri bulunmaktadır.

Evlilik, boşanma veya fesih yoluyla sona ermişse ve kadın da hamile değil ise, âdet gören kadın üç hayız süresi iddet bekler. "*Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.*" (Bakara, 2/228)

Herhangi bir sebeple âdet görmeyenler ise, üç ay süreyle iddet beklerler. "*Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.*" (Talâk, 65/4)

Evlilik erkeğin ölümü ile sona ermiş ve kadın da hamile değilse, iddet süresi dört ay on gündür. "*İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler.*" (Bakara, 2/234)

Evlilik ne şekilde sona ererse ersin, hamile olan kadının iddeti, doğum yapıncaya kadardır; doğum yapmasıyla iddeti sona erer. "*Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapıncasıyla sona erer.*" (Talâk, 65/4)

İddet beklemenin başlangıcı, tarafların fiilen birbirlerinden ayrı kaldıkları an değil, boşamanın veya ölümün gerçekleştiği andır.

İddet beklemekte olan bir kadının başka biri ile nikahlanmasının haram olmasının hikmeti, kendisinde hâlâ eski evliliğinin etkilerinin bulunabilmesi, eski kocasının haklarının korunması ve neslin birbirine karışma ihtimalinin bulunmasıdır.

İddet esas itibarıyla kadının beklemek zorunda olduğu süre olmakla birlikte, bazı durumlarda erkeğin de iddet beklemesi gerekir. Erkeğin boşandığı eşinin kız kardeşi, halası, teyzesi veya yeğenleriyle evlenmek istemesi halinde, boşadığı eşinin iddetini tamamlamasını bekler.

890. Bâin talakla boşanan kadın başka bir erkekle evlenebilir mi?

Bâin talakla boşanan bir kadın, daha önce başka boşama olmamış ise ister iddet içinde ister iddet bittikten sonra olsun yeni bir nikahla boşana eşi ile evlenebileceği gibi (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 86-87), 'iddetini

tamamladıktan sonra' başka bir erkekle de evlenebilir (Merğînânî, el-Hidâye, III, 266; Aynî, el-Binâye, V, 251-252).

891 Bâin (kocaya tek taraflı olarak evliliği sürdürme hakkı vermeyen) talakla boşanıp iddet beklemekte olan bir kadını yeniden boşamak geçerli midir?

Hanefîlere göre bâin talakla boşanmış bir kadına iddeti içerisinde başka boşama lafızları kullanılırsa ikinci ve üçüncü boşamalar da meydana gelir (Zeylaî, Tebyîn, II, 219). Çünkü iddet içinde bulundukça kadının başka bir erkekle evlenmesinin helal olmaması, nafaka ve mesken gibi aralarındaki bağlar devam ettiğinden, boşamaya konu olması da devam eder (Bilmen, Kâmus, II, 201).

Cumhûra göre ise bu durumdaki eşi kullanılan 'boşama' lafzının bir geçerliliği yoktur. 'Bâin talak' ile aralarındaki zevciyet bağı sona erdiği için boşamaya mahal/konu olmaz (İbn Kudâme, el-Muğnî, X, 278; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî VII, 370-371). Din İşleri Yüksek Kurulu'nca benimsenen görüş de budur.

892. Bir veya iki talakla boşanmış olan bir kadın iddet süresinin sona ermesinden sonra başka bir erkekle evlenebilir mi?

Bir veya iki talakla boşanmış olan bir kadın, Hanefî mezhebine göre üç hayız, Şâfiî mezhebine göre ise üç temizlik süresi iddet bekler. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "*Boşanmış kadınlar, kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler.*" (Bakara, 2/ 228) buyurulmaktadır.

Eğer boşama ric'î ise (açık bir boşama sözü ile yapıp kocaya tek taraflı olarak evliliği sürdürme hakkı veren boşama) iddet bekleme süresi içinde kocası kendisine sözlü ya da fiili olarak dönebilir. Bu süre içinde koca dönmez ise talak bâine dönüşür. Bâin talakta olduğu gibi eşler isterlerse, evliliklerini yeni bir nikah kıyarak devam ettirebilirler veya kadın iddet süresini tamamladıktan sonra başka bir erkekle de evlenebilir. Kadının bir başka erkekle evlenebilmesi için talakın üçünün de gitmiş olması şart değildir.

NAFAKA

893 Bir kadının şahsi ihtiyacını karşılamak maksadıyla kocasının parasını rızası olmadan alması caiz midir?

İslam dini, kocaya vermiş olduğu hak ve yetkilerin yanında, birtakım görev ve sorumluluklar da yüklemiştir. Bunlardan birisi de, kocanın eşi-

nin temel ihtiyaçlarını mâkul ve normal ölçülerde karşılama ve giderme görevidir (Nisa, 4/34; Talak, 65/6; Bakara, 2/233). Bu, evlilik akdinden doğan bir sorumluluk olup, kadının zengin veya fakir olması, müslim veya gayrimüslim olması sonucu değiştirmez.

Ebû Süfyan'ın karısı Hind, Resûlullah'ın (s.a.s.) huzuruna gelerek, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Süfyan cimri bir adamdır, ne bana ne de çocuklarına yeterli harcamada bulunmuyor. O görmeden mahından alabilir miyim?" diye sorduğunda Allah Resûlü (s.a.s.); "Kendine ve çocuklarına yetecek kadarını alabilirsin." (Nesâi, Kadâ, 34) buyurmuştur. Buna göre koca, eşinin normal şahsi ihtiyaçlarını karşılamayı ihmal ederse, kadın ihtiyacı kadarnı alabilir.

894 Boşanma davası uzun süre sonuçlanmayan kadının aldığı nafaka helal midir?

İslam'a göre evlilik devam ettikçe ve boşama halinde iddet süresince erkek, eşinin nafakasını temin etmekle sorumludur (Bakara, 2/233; Nisâ, 4/34; Talak, 65/7; Buhârî, "Nafakât", 1-4; Kâsânî, Bedâi', IV, 15-16). Dinen boşama olmadan mahkemeye boşanma davası açılmış ve kadın da evi terk etmemişse mahkeme devam ettiği sürece eşler evli hükmünde olduğundan, dava süresince de kadının nafakasını temin etme yükümlülüğü kocasına aittir. Bu yükümlülük mahkeme boşadıktan sonra başlayan iddet süresi bitinceye kadar devam eder. Ancak dinen boşanma gerçekleşmişse süreç devam etse bile İslam hukukuna göre kocanın eşine yönelik nafaka borcu iddetin bitimiyle sona erer.

895. Boşanmadan sonra çocukların nafakası kime aittir?

Çocukların ve annelerinin nafakalarını/temel ihtiyaçlarını karşılama görevi, babaya aittir (Bakara, 2/233; Talak, 65/6). Nafaka borcu, yükümlünün ekonomik gücüne göre tespit edilir (Talak, 65/7). Baba, çocuğun nafakasını temin edemeyecek kadar fakir olur da babanın kardeşi veya anne bunu temin edebilecek maddi güce sahipse, baba, gücü yettiğinde ödemek üzere, onlara borçlanarak nafakayı karşılar. Kız çocuklar büyük de olsa küçük çocuklar gibi olup, evleninceye kadar nafakaları babaya, evlendikten sonra kocaya aittir. Erkek çocuklar ise, çalışıp kazanır hâle gelinceye kadar baba nafakalarını temin eder, çalışıp kazanabilecek hâle gelince nafaka sorumluluğu sona erer. Ancak çocuk büyük de olsa nafakasını kazanamayacak bir özre sahip olduğunda, nafakası yine babaya aittir (Serahsî, el-Mebsût, V, 222-223).

896. Bir erkek evli olmayan kız kardeşine bakmakla yükümlü müdür?

Yüce Allah, akrabaya yardım ve iyiliği emretmektedir. Kur'an'da, "Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver." (İsra, 17/26); "Ana babaya, akrabaya iyilik edin." (Nisa, 4/36) buyrulmuştur. Allah Resûlü (s.a.s.) de hadislerinde Müslümanın yakından uzağa doğru akrabasına karşı olan sorumluluğunu ifade etmiştir: "Ey Allah'ın Resûlü! Kime iyilik edeyim?" diye soran sahabiye Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine ve sözü geçen bu kimselerden sonra gelen yakınlarına iyilik et. Bu yapılması gereken bir vazifedir. Bunlar ilişkileri devam ettirilmesi gereken yakınlardır." (Ebû Dâvûd, Edeb, 28) buyurmuştur. Bu yüzden kişi, kan bağıyla bağlı olduğu evlenmesi caiz olmayan hısımlarına, muhtaç kişiye, yakınlık sırasına göre muhtaç olduklarında nafaka ödemekle yükümlüdür (Serahsî, el-Mebsût, V, 223). Buna göre erkeğin muhtaç durumda olan kız kardeşine bakması gerekir.

SÜT EMZİRME (RADÂ')

897. Süt haramlığının delili nedir? Süt akrabalığının oluşma şartları nelerdir?

Fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaş içerisinde emdiği süt, az olsun çok olsun süt hısımlığının meydana gelmesi için yeterlidir. Buna göre; iki yaş içerisinde aynı kadından bir defa da olsa süt emen kız ve erkeğin birbirleriyle evlenmeleri caiz değildir (Serahsî, el-Mebsût, V, 137; Kâsânî, Bedâi', IV, 8).

Şâfiî ve Hanbelîler ise süt hısımlığının oluşabilmesi için ilk iki yaş içinde ayrı ayrı beş kez ve doyurucu emişin şart olduğunu söylemektedir (İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 309; Şirbîni, Muğni'l-Muhtâc III, 546).

898. Bir erkek, süt sebebiyle mahremi olan bir kadının hangi azalarına bakabilir?

Aralarında süt hısımlığı bulunan kimseler birbirlerinin mahremidirler (ebediyen birbirleriyle evlenmeleri haramdır). Süt akrabalığı ile nesep akrabalığı arasında mahremiyet açısından bir fark yoktur. Dolayısıyla nesep akrabası için bakılması haram olmayan vücut azaları süt akrabası için de haram değildir.

Buna göre, bir erkeğin, gerek nesep gerek süt gerekse evlilik (sihriyet) sebebiyle kendisiyle evlenmesi yasak olan bir kadının, başına, saçına,

yüzüne, dizden aşağı kısmına, pazularına ve boynun alt kısmına bakması haram değildir (Mevsili, el-Ihtiyâr, IV, 113).

Bununla birlikte bir kimse, cinsî duygularını kontrol etmede problem yaşıyor ve yukarıda sayılan yerlere bakma halinde cinsî duygularını harekete geçiriyorsa, hem kendisi hem de yakınları bunu dikkate alarak tedbir almalı ve ona göre hareket etmelidirler.

899. Göze veya kulağa damlatılan sütte dolayısı sütün akrabalığı meydana gelir mi?

Sütün hısımlığının oluşması için, sütün bebeğin midesine ulaşması gerekir. Bunun sebebi, emilen sütün çocuğun beslenmesi ve büyümesindeki katkısıdır. Göze veya kulağa damlatılan sütün beslenme ve büyümede etkisi yoktur. Dolayısıyla bu organlara damlatılan sütün sebebiyle sütün akrabalığı meydana gelmez (Merğînânî, el-Hidâye, I, 245; İbn Kudâme, el-Muğnî, XI, 313; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 377).

900. Bir kadının başka başka doğumlarda emzirdiği iki çocuk sütün kardeş olur mu?

Kur'an-ı Kerim'de kendisinden sütün emilen kadınlardan "sütanne", aynı kadından sütün emen çocuklardan da "sütün kardeş" diye bahsedilmiştir (Nisa, 4/23). Buna göre, ister aynı doğumda ister başka doğumlarda olsun, bir kadından, sütün emme müddeti içinde sütün emen çocuklar birbirleriyle sütün kardeş olurlar.

901. Sütün çocuğun sütanne ve sütbabasıyla yalnız kalmasında bir sakınca var mıdır?

Sütün emme çağı olan iki yaşını doldurmadan önce bir çocuğu emziren kadın, bu çocuğun sütannesi, kocası da çocuğun sütbabası olur. Dolayısıyla, söz konusu çocuk ile bu karı-koca arasında sütün yoluyla bir mahremiyet oluşur. Bu açıdan bu çocuğun bülûğ çağından sonra gerek bu kişilerle gerekse bu karı-kocanın öz çocukları ile bir arada bulunmalarında dinen bir sakınca olmaz (Nisa 4/23; Şâfiî, el-Ümm, VI, 71; İbn Rüşd, Bidâye, II, 35).

902. Bir kimse sütbabasının diğer hanımından olan çocuğuyla evlenebilir mi?

Kur'an-ı Kerim'de, sütanneler ve sütün kardeşlerle evlenmek yasaklanmıştır (Nisa, 4/23). Hz. Peygamber (s.a.s.) de "Nesep bakımından haram olan sütün

bakımından da haramdır" (Buhârî, Şehâdât, 7; Müslim, Radâ, I, 9; Ebû Dâvûd, Nikah, 6) buyurmuştur. Bu yüzden kişi, kendi baba bir kardeşiyle evlenemeyeceği gibi, sütbabasının diğer hanımından olan çocuğu da baba bir sütün kardeşi olduğundan, onunla da evlenemez (Serahsî, el-Mebst, V, 242).

903. Bir kimse kardeşinin sütün kardeşiyle evlenebilir mi?

Sütün akrabalığı, sadece emziren ve emen arasındaki sütün emme fiilinden doğduğu için, sütanne ve bazı akrabaları ile; sütün emenin kendisi ve öz çocukları ile sınırlı kalmakta, bunların dışındaki akrabalar arasında evlenme engeli meydana gelmemektedir (Mevsili, el-Ihtiyâr, III, 130). Bu yüzden kişi, kardeşinin sütün kardeşiyle evlenebilir.

904. Sütün kardeş oldukları evlendikten sonra anlaşılan çiftlerin durumu ne olacaktır?

Sütün emme ve emzirmenin evlilik engeli sayılabilmesi için, emme olayının kesin olarak sabit olması gerekir. Kocanın, eşiyle sütün kardeş olduğunu ikrar edip, ikrarında ısrar etmesi ya da âdil iki erkek veya bir erkek ve iki kadının şahitliği ile sütün kardeş oldukları sabit olan evli çiftlerin araları ayrılır.

Bu durumda, çiftler arasında cinsel yakınlık olmuş ise kadın, belirlenen mehir ile mehr-i misilden en az olanı hak eder. Cinsel yakınlık olmamış ise kadın, mehir olarak bir şey alamaz (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 380-381).

Şâfiî mezhebine göre sütün akrabalığının varlığı, dört erişkin kadının şahitliğiyle ispat edilebilir. Yine bu mezhebin kuvvetli görüşüne göre, sütün emmeye şahitlik etmek, mahremiyetin sabit olması için yeterli değildir. Şahitlerin; sütün emme vaktini, emme sayısını ve sütün, emen çocuğun midesine ulaştığını söylemeleri gerekir (Şâfiî, el-Ümm, VI, 94; Nevevî, el-Mecmû', XX, 260).

905. Çocuğun sütsüz memeyi emmesiyle sütün akrabalığı gerçekleşmiş olur mu?

Sütün hısımlığının oluşması için, emziren kadının sütünün bebeğin midesine ulaşması gerekir. Sütün akrabalığının gerçekleşmesi için gerekli olan sütün emme miktarı konusunda fıkıh bilginlerince farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı İslam âlimleri (Hanefîler) sütün akrabalığının oluşması için sütün emme çağında bir damla sütün mideye ulaşmasını yeterli görür-

ken, bazıları da (Şafiiler) beş defa doyasıya emmeyi gerekli görmüşlerdir (Merğînâni, el-Hidâye, III, 138; İbn Kudâme, el-Muğni, XI, 309).

Buna göre; boş memeyi emmekle süt akrabalığı oluşmaz.

906. Ücretle sütanne tutmak caiz midir? Çocuğun ailesinin sütanneye karşı ne gibi yükümlülükleri vardır?

Çocuğun bakım ve büyümesinde emzirmenin önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan emzirme, İslam hukukunda ana babaya terettüp eden bir vazife olarak düzenlenmiştir. Anne çocuğu kendisi emzirebileceği gibi sütanneye de emzirtebilir. Ancak çocuğun ana-babaya ısınması ve ruh sağlığı açısından zorunlu bir durum olmadıkça anneler çocuklarını emzirmekten kaçınmamalıdır. Sütanne, çocuğu emzirme karşılığında bir ücret talep ederse, bu ücret baba tarafından ödenmelidir (Bakara, 2/233, Talâk, 65/6).

İşin hukuki hak ve yükümlülükleri yanında manevî boyutu da ayrı bir öneme sahiptir. Anne ve baba, çocuklarının büyümesinde hayati bir rol almış bulunan sütanneye gerekli ilgi ve alakayı göstermeli, çocuklarını da bu konuda duyarlı bir şekilde yetiştirmelidir.

907. “Süt bankası”ndan alınan sütle süt hısımlığı tahakkuk eder mi? Süt bankasındaki sütlerin karışmış olması hükmü etkiler mi?

Süt akrabalığı bebeğin sütü doğrudan emziren kadının memesinden emmesiyle oluştuğu gibi kadından alınan sütün içirilmesiyle de oluşur.

Dolayısıyla süt bankasından temin edilen sütün emme yaşındaki çocuklara verilmesiyle süt akrabalığı oluşur. Bu nedenle süt akrabalığında herhangi bir karışıklığa meydan vermemek ve dinen haram sayılan bir evliliğe sebep olmamak için süt verenlerle süt emenlerin kimliklerinin kayda alınması ve bu konuda titizlik gösterilmesi şarttır. Süt bankasına farklı kadınlar tarafından verilen sütlerin karıştırılmış olması bu hükmü değiştirmez. Bu durumda süt veren kadınların tamamıyla bu sütleri içen çocuklar arasında süt hısımlığı oluşmuş olur (el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, I, 377).

908. Bir kadının sütünün inek, koyun veya keçi sütü ile karıştırılıp bir çocuğa içirilmesiyle süt hısımlığı gerçekleşmiş olur mu?

İnek sütü vb. bir sıvıya karıştırılan süt ile süt hısımlığının oluşabilmesi için, sütün diğer sıvıdan daha fazla olması gerekir. Buna bağlı olarak inek sütü ile karıştırılmış insan sütüne bakılır; şayet insan sütü daha fazla ise bu sütü içirmekle süt hısımlığı meydana gelmiş olur ve evlilik

mahremiyeti oluşur, aksi halde mahremiyet oluşmaz (Merğînâni, el-Hidâye, III, 145).

909. Bir kimsenin sütannesine karşı ne gibi görevleri vardır?

İslam ahlakının temel prensiplerinden biri de vefâdır. Bir müslümanın anne ve babasından sonra vefâ göstermesi gereken şahısların başında, kendisine rahmet pınarlarını aktığı sütannesi gelmektedir.

Kendisi de sütanneler tarafından emzirilmiş olan Hz. Peygamberin (s.a.s.) bu şahıslara karşı sergilediği tavır, Müslümanlar için örnek bir duruş arz etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), ilk sütannesi olan amcası Ebu Leheb'in kölesi Süveybe'ye karşı hep vefâlı olmuş, kendisini emzirdiğini her fırsatta söylemiştir (Buhârî, Nikah, 20). Peygamberimiz (s.a.s.), yanında çocukluğunun yaklaşık üç yılını geçirdiği sütannesi Halime'yi hep hayırla yâd etmiş, ona ve ailesine karşı hep vefa duygusu içinde olmuştur (Ebû Dâvûd, Edeb, 128).

910. Gayrimüslim bir kadının bir müslümanın çocuğunu emzirmesinde sakınca var mıdır?

Kur'an'da kendileri ile evlenilmesi yasak olan kadınlar zikredilirken “sütanneler” mutlak olarak gelmiş, emziren için herhangi bir din ile kaydı konulmamıştır. Bununla beraber bazı İslam âlimleri süt emzirdikleri çocuklara haram gıdalardan yedirip içirecekleri endişesiyle gayrimüslim sütanne edinmeyi hoş görmemişlerdir (Sahnûn, el-Müdevvene, II, 303).

911. Emzikli bebeği olan bir kadın yeniden hamile olursa bebeği emzirmeye devam edebilir mi?

Bu mesele dinî olmaktan çok tıbbî bir meseledir. Bugünkü tıbbî bilgilere göre hamilelik sürecinde sütün kalitesi azalmaktadır. Annenin emzirme sebebiyle direnci düşebilir. Emzirme döneminde hamile kalınması tıbben arzu edilen bir durum olmamakla birlikte, bu durum emzirmenin sonlandırılması için bir neden değildir. Bebeğin beslenmeye ihtiyacı vardır. Annenin de bu dönemde manevî desteğe olduğu kadar besin ve kalori desteğine ihtiyacı olacaktır.

Bu konuda; kaynaklarda yer alan; “(Emzikli karlarınızla cinsel ilişkide bulunmak sureti ile) çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, emziren kadının hamile kalması, süt emen çocuğa öyle zarar verir ki at sırtında koşturana ergin erkek olacak yaşa gelse bile yine onu tutar yere atar.” (İbn Mâce, Nikah, 61) hadisini tıbbî veriler çerçevesinde

değerlendirmek uygun olur. Buna göre; hamilenin emzirmesi dinen yasak değildir. Ancak tıbbî veriler bunun zararlı olduğunu ortaya koyarsa bu durumda bu verilere itibar edilir.

EVLAT EDİNME

912 Bir kimse karısının eski eşinden olan çocuğunu evlat edinip malını tamamen ona bağışlayabilir mi?

İslam dininde hukuki anlamda evlat edinme yoktur (Ahzab, 33/4-5). Ancak bir kimse korunmaya muhtaç çocukları himayesine alıp onlara bakabilir, bu dinimizin teşvik ettiği bir durumdur. Bu çocukların nesep-leri belli ise, çocuklar babalarına nispet edilirler. Bir çocuğu himayesine alan kişi, dilediği takdirde malını himayesine aldığı çocuklar da dâhil olmak üzere dilediği kişilere bağışlayabilir (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 533). Ancak bu gibi durumlarda varisleri mirastan mahrum etmek suretiyle onların husumetine sebep olmaktan kaçınılması tavsiye edilir.

913. Koruyucu aile olmanın hükmü nedir?

İslam'ın ilk yıllarında eski geleneğin devamı olarak bir süre muhafaza edilen evlatlık kurumu, Medine döneminde nazil olan "Allah, evlatlıklarınızı öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır." (Ahzâb, 33/4) mealindeki ayetle kaldırılmış, ardından gelen ayette de evlatlıkların evlat edinene değil asıl babalarına nispet edilmesi emredilmiştir. Buna göre dinimizde kimsesiz çocukların bakım ve gözetilmesi tavsiye edilmiş olmakla birlikte 'hukuki sonuçlar doğuran bir evlatlık müessesesi' kabul edilmiş değildir.

Bunun tabii bir sonucu olarak evlatlığın nesebi, evlat edinene bağlanmaz, aralarında mahremiyet meydana gelmez ve mirasçılık ilişkisi doğmaz.

Bununla birlikte evlatlık kurumu zaman zaman 'koruyucu aile' tarzında varlığını sürdürmüştür.

İslam'ın evlatlık müessesesini kaldırması, yetim, öksüz ve kimsesiz çocuklarla ilgilenilmeyeceği anlamına gelmez. Çünkü İslam'a göre himayeye muhtaç çocuklara bakmak, onları beslemek, büyütmek büyük sevaptır ve bir insanlık ödevidir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), işaret ve orta parmağını göstererek "Ben ve yetimi himayeye eden kimse cennette şöylece beraber bulunacağız." (Buhârî, Edeb, 24; Müslim, Zühd, 42; Ebû Dâvûd, Edeb, 130; Tirmizî, Birr, 14) buyurmuştur.

Bu itibarla, sevgiye, şefkate ve korumaya muhtaç kimsesiz çocuklar, kendilerine yardım eli uzatılarak, ailelerin yanında veya çocuk yuvalarında himaye edilmeli; eğitilip, sanat ve meslek sahibi yapılarak topluma kazandırılmalıdır.

Fakat bunu yapmak için hiçbir kimsenin, çocuğun kendi soy kütüğü ile ilişkisini kesmeye, öz ana babasını unutturmaya hakkı olmadığı gibi kanuni mirasçıları arasına katma, aile içi tesettür ve mahremiyet bakımından öz evlat gibi davranması da doğru değildir.

Bunun yerine İslam'ın tavsiyesi; koruma altına almak, bakmak, büyütmek, ihtiyaçlarını karşılamak, hukuk ve helâl-haram kuralları bakımından ona öz çocuk gibi değil, bir din kardeşi gibi muamele etmektir.

914 Koruyucu aile kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödediği paranın alınmasında dinen bir sakınca var mıdır?

Koruyucu aile programı uygulaması kapsamında himayeye alınan çocuklar için devletin ödeyeceği paranın çocuğa harcanması veya onun adına saklanması halinde koruyucu aile tarafından alınmasında dinî açıdan bir sakınca yoktur. Bununla birlikte, himaye eden ailenin fakir olması durumunda çocuk için verilen paradan makul şekilde istifade etmesi de caizdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (bülüğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim mallarından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter." (Nisa, 4/6) buyurulmuştur.

Dinimizde çocuğun anne-baba ile olan nesep bağının koparılması onun duygu dünyasını yıkmak ve onu ruhen öldürmek sayılabileceğinden dolayı doğru bulunmamıştır (Ahzâb, 33/4-5; İbn Mâce, Hudûd, 36). Bu yüzden çocuk, Allah'ın emaneti olarak görülmesi, bu emanete hakkıyla riayet için çaba ve gayret gösterilmesi, parasızlık sebebiyle evlat verip, çocuk gerçek anne-baba şefkatinden mahrum bırakılmamalıdır.

VASIYET ve MİRAS

VASIYET VE MİRAS

VASIYET

915. Anne-baba sağlıklarında mallarını çocuklarına bağışlayabilirler mi?

Kişi, mülkiyetinde bulunan mal üzerinde dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğundan, çocuklarından birine bağışta bulunurken diğerlerinin muvafakatını almak zorunda değildir. Bununla birlikte, anne babanın çocuklarına karşı başlıca görevlerinden biri de aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın onlara karşı eşit muamelede bulunmaktır. Böyle bir davranış, onların görevi olduğu kadar çocuğun da tabii hakkıdır. Çocukların kız-erkek, büyük-küçük olması sonucu değiştirmez. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Allah'a karşı sorumluluk bilinci içinde olun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın." (Buhârî, Hibe, 10-11; Müslim, Hibât, 13) buyurmuştur. Ayrıca bir başka rivayette belirtildiğine göre, sahabeden Beşîr b. Sa'd, oğlu Nu'mân'a bir hibede bulunmak ve Hz. Peygamberi (s.a.s.) de buna şahit tutmak istemişti. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.); "Öteki çocuklarına da bir şey bağışladın mı?" diye sormuş, "hayır", cevabını alınca da, "Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın." (Buhârî, Hibe, 10-11; Müslim, Hibât, 9-19) buyurmuştur.

Buna göre anne-baba, çocuklarına bağışta bulunurken eşitliğe riayet etmelidir. Çocuklardan biri veya bir kısmının, tedavisi imkânsız bir hastalığa yakalanması, engelli olması, büyük bir borç yükü altında bulunması, ailesi kalabalık olup geçim sıkıntısı çekmesi, ilmî faaliyetlerde bulunup da ihtiyaç içinde olması gibi sebeplerle bazılarının ötekilerden daha muhtaç durumda olmaları halinde, kendilerine ihtiyaçları oranında fazla verilebilir. Şu kadar var ki, mümkün olduğu takdirde bu konuda diğer çocukların da rızalarının alınması daha uygun olur. Bütün bunlara

rağmen, doğru olmamakla birlikte kişi çocuklarından sadece birisine veya bazılarına mal vermiş ise bu tasarruf hukuken geçerlidir (Mâverdî, el-Hâvî, VII, 544-545; Kâsânî, Bedâi, VI, 127; İbn Kudâme, el-Muğnî, VIII, 254-257; Şîrbînî, Muğnî'l-Muhtâc, II, 517-518).

916. Vasiyet ve hükmü nedir?

Vasiyet ölümden sonraya bağlı olmak üzere teberru yoluyla bir malı bir şahsa temlik etmek, bırakmaktır. Vasiyet ölüme bağlı bir tasarruftur. Bir kişi, mal ve haklarının en fazla üçte biri üzerinde ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir, geriye kalan üçte iki varisler namına korunmuş hissedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), malının yarısını vasiyet etmek isteyen bir sahâbiye üçte birini vasiyet etmesini söylemiş, hatta bunun bile çok olacağını beyan etmiştir (Buhârî, Vesâyâ 3). Malın üçte birinden azının vasiyet edilmesi müstehaptır. Varisler fakir ise vasiyet etmemek daha faziletlidir. Terekenin üçte birinden daha fazla olan veya varislerden herhangi biri lehine yapılacak vasiyet ise, diğer varislerin iznine bağlı olarak geçerlidir (Mevsîlî, el-Ihtiyâr, IV, 376-377). Zira vârise vasiyet caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadislerinde, "Allah Teâlâ her hak sahibine hakkını vermiştir. Bu sebeple, vârise (vârislerden biri lehine) vasiyet yoktur." (Tirmizî, Vesâyâ, 5; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 6) buyurmuşlardır.

Bu genel hükümlere bağlı olarak:

Kul hakkı olan borçların ve Allah hakkı kapsamında ele alınan oruç fidyesi, zekat, keffaret gibi malî yükümlülüklerin ödenmesini vasiyet etmek vaciptir.

Mirastan pay alamayan fakir akrabalara vasiyette bulunmak müstehaptır.

Yabancıardan ve akrabalarından zengin olanlara vasiyette bulunmak mubahtır.

Masiyet ve günah ile meşgul olan kişiye vasiyet ise mekruhtur. (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, X, 336)

917. Çocukları olan bir kişi, malını torunlarına vasiyet edebilir mi?

Bir kimsenin çocukları varsa torunları ona mirasçı olamaz (Mevsîlî, el-Ihtiyâr, IV, 450-451). Kişi, malının üçte bire kadar olan miktarını mirasçısı olmayan herkese vasiyet edebilir (Buhârî, Vesâyâ 3). Bu bağlamda kişinin torunlarına vasiyette bulunmasına engel bir durum yoktur. Hatta bu torunların dedeyle bağlantısı olan anne veya babası daha önce ölmüşse, dedenin onlara vasiyette bulunması bazı âlimlere göre vacip bazılarına

göre müstehaptır (bkz. İbn Kudâme, Muğnî, VIII, 391-392). Günümüzde bu durumdaki vasiyetin vacip olduğu görüşü daha çok benimsenmektedir (Ebû Zehra, Şerhu Kânûnî'l-Vasiyye, s. 198-200). (Bkz. 933 nolu fetva)

918. Akrabalık ilişkilerini kesecek bir vasiyet uygulanabilir mi?

Dinimiz, yakınları arayıp sormayı, uzakta olanları imkân nispetinde ziyaret etmeyi, muhtaç olanlara yardımda bulunmayı emreder (Buhârî, Edeb, 10-11). Bu itibarla mesela "Ben öldükten sonra amcanı ziyaret etmeyeceksin" gibi akrabalık ilişkilerini kesecek bir vasiyet geçersiz olup yerine getirilmesine çalışmak caiz değildir.

919. Eşinin kabrine defnedilmeyi vasiyet eden kişinin bu vasiyetini yerine getirmek gerekir mi?

Normal şartlarda bir kabre, yalnız bir cenaze defnedilir. Önce defnedilmiş olan cenaze, tamamen çürüyüp toprak hâline gelmedikçe, bir zaruret olmaksızın kabrin açılması ve bu kabre ikinci bir cenazenin defni caiz değildir. Cenaze çürüyüp toprak hâline geldikten sonra ise, aynı kabre başka bir cenaze defnedilebilir. Bu cenazelerin karı-koca veya akraba olup olmaması şart değildir. Daha önce konulan cesedin çürüdüğü zannıyla açılan kabirde eğer çürümemiş bazı kemikler vb. şeyler bulunuyorsa bu takdirde bunlar bir kenara çekilip araya topraktan bir set yapmak suretiyle ikinci cenaze defnedilebilir (Mevsîlî, el-Ihtiyâr, I, 320).

Ayrıca herhangi bir yere gömülmesini vasiyet eden bir kimsenin vasiyetine uyulması gerekmez. Fakat uyulmasında da bir sakınca yoktur (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, III, 122; X, 348).

920. Ruhuna hatim okunması için vasiyette bulunan bir kimsenin vasiyetini yerine getirmek zorunlu mudur?

Kur'an okumak bir ibadettir. Allah'a yakınlık için yapılan ibadetin sevabı yapan kişiye ait olur. Bunun için başkasından ücret almak caiz olmaz. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde, "Kur'an okuyun; fakat Kur'an'ı menfaat aracı yapmayın." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXIV, 288, 295) buyurmuştur.

Ruhuna hatim okunması için vasiyet eden bir kimsenin, vasiyetini yerine getirmek için ücretle hatim okutmak caiz olmadığı gibi; ücretsiz olsa bile yerine getirme mecburiyeti olmadığı için böyle bir vasiyet yapmak sahih değildir (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IX, 75, 76).

921. Bir kimse hacca gidemediği için çocuğuna, kendi yerine hac-etmesini vasiyet etse ve ölse, hac için bıraktığı parayı kardeşler miras olarak paylaşabilirler mi? Yoksa bekletilip hac görevi yerine mi getirilmelidir?

Yerine hac yapılmasını vasiyet eden kişinin bu vasiyeti ölümünden sonra yerine getirilir. Bu amaçla ayırdığı/bıraktığı para terekeye dâhil edilerek mirasçılar arasında bölüşülemez.

Bu kişi kendi yerine hacca gitmesi için çocuklarından birisine vekâlet verse, aynı şekilde vekâlet verdiği çocuk bu ibadeti baba hayatta iken yapamamışsa, ölümünden sonra bu iş için ayrılan para ile yapar.

922. Belli bir amaç için vasiyet edilen paranın başka bir amaçla kullanılması caiz midir?

Hac, oruç fidyesi, zekât, sadaka-i fitur, kefaret gibi Allah'a ait borçlar hakkında yapılan vasiyetlerin varisler tarafından yerine getirilmesi gerekir. Bu amaçla bırakılmış mal başka bir yere harcanamaz.

Vasiyet, dinen meşru olmayan şeyler için yapılmışsa bu vasiyet geçerli olmaz. Gayrimeşru işler için vasiyet edilmiş mallar diğer mallarla birlikte mirasçılara dağıtılır veya mirasçılar isterlerse, bu malı hayır yollarına sarf ederler (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, X, 336-337).

Vasiyet edenin koyduğu şartlar şâriin koyduğu şartlar gibi kabul edilmediğinden, muayyen bir hayır için vasiyet edilen mal, vasiyet edilen yere harcanmalıdır. Ancak malı belirlenen yere harcamak mümkün olmazsa vasiyet edilen amaca en uygun yere sarf edilir (İbn Âbidin, Reddül-muhtâr, X, 376 vd.).

923. Kişinin, mallarını eşi hayattayken eşine, onun vefatından sonra da bir vakfa verilmek üzere vasiyet etmesi caiz midir?

Vasiyet, ölümünden sonraya bağlı olmak üzere teberra yoluyla bir malı bir şahsa temlik etmek, bırakmaktır. Tanımından da anlaşılacağı üzere vasiyet ölüme bağlı bir tasarruftur. Bir kişi, mal ve haklarının üçte biri üzerinde ölüme bağlı tasarrufta bulunabilir, geriye kalan üçte ikisi varisler namına korunmuş hissedir (Buhârî, Vesâyâ 3). Bir kişi, malının üçte birden fazlasını vasiyet etmiş olursa, bu vasiyetin geçerli olması varislerin kabulüne bağlıdır. Kabul ederlerse vasiyet yerine getirilir, etmezlerse terekenin üçte birine tekabül eden kısmı ifâ edilir, geriye kalan kısmına ait vasiyet hükümsüz kalır.

Aynı şekilde ölen kişinin, varislerden herhangi birine yapacağı mal vasiyeti, diğer varislerin iznine bağlı olmadıkça geçerli değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), "Allah Teâla, her hak sahibine hakkını vermiştir. Bu sebeple, vârise (vârislerden biri lehine) vasiyet yoktur." (Tirmizî, Vesâyâ 5; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 6) buyurmuştur.

Buna göre kişinin eşine yaptığı vasiyet -mirasçı olduğu için- geçerli değildir. Ölmeden önce bağışlanıp teslim edilmeyen malların tamamı, dinen kişinin ölümünden sonra hayatta olan mirasçılarının olur. Bir vakfa yapılan vasiyet ise, ölenin geride bıraktığı mal ve haklardan, techiz ve tekfin masrafları çıktıktan, borçları ödendikten sonra terekenin 1/3'ünü geçmemek kaydıyla yerine getirilir. Geriye kalan mal mirasçılanna intikal eder.

924. Kişinin mallarını tümüyle vakfetmesi caiz midir?

Kişi sağlığında malları üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Mallarını yoksullara veya hayır kurumlarına bağışlayabilir. Yalnız yapılan vakfın caiz olması için, vakfeden kişinin akıllı ve ergenlik çağına erişmiş olması ve vakfın ebedî olması gerekir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), Fedek ve Hayber arazilerindeki hisselerini müslümanların yararına vakfetmiştir (Buhârî, Vesâyâ, 1; Ferâiz, 3).

İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre; Hz. Ömer'in payına Hayber'den bir arazi isabet etmiş, Hz. Ömer (r.a.) de Hz. Peygambere (s.a.s.), "Ya Resûlallah, Hayber'den elime öyle bir toprak parçası geçti ki şimdiye kadar bundan daha değerli bir mala sahip olmamışım. Bana neyi tavsiye buyurursunuz?" demişti. Hz. Peygamber (s.a.s.) de; "İstersen aslımı (kendine) bırakır, menfaatini tasadduk edersin." buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer, satılmamak, hibe edilmemek, mirasçılara intikal etmemek üzere; fakirler, akraba, köleler, misafirler ve yolcular için tasadduk etti. Onu idare edenin mülküne bir şey geçirmeksizin, normal ölçüler içinde yemesi ve yedirmesinin serbest olduğunu belirtti (Buhârî, Vesâyâ, 29-30, 32). Hz. Osman da Medine'deki Rûme kuyusunu satın alıp bütün müslümanların yararına tahsis etmiştir (Tirmizî, Menâkib, 19; Nesâî, Cihâd, 44).

Ancak kişi malını vakfederken, mirasçılarının mağdur olmamasına dikkat etmesi uygun olur.

925. Kişinin malı üzerindeki tasarruflarına ailesinin karışma hakkı var mıdır?

Tasarruf ehliyetine sahip olan bir kimse hayatta iken sahip olduğu malları üzerinde sefâhet derecesine varmadıkça istediği gibi tasarruf-

ta bulunabilir; satabilir, hibe edebilir, üçte birini geçmeyecek şekilde vasiyet edebilir. Eşi ve çocuklarının buna müdahalede bulunma hakkı yoktur (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 533). Bununla birlikte çocuklarının muhtaç duruma düşmemesi için tasarruflarında tedbirli olması da Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilmiştir: "Varislerini zenginler olarak bırakman, halka ihtiyaçları için el açan fakirler olarak bırakmandan, daha hayırlıdır." (Buhâri, Vesâyâ, 2, 3, Ferâiz, 6; Müslim, Vesâyâ, 5)

MİRAS

926. Ölenin geride bıraktığı mal ve haklar (tereke) hangi işlemlerden sonra mirasçılara intikal eder?

Ölenin geride bıraktığı mal ve hakları, techiz ve tekfin masrafları çıktıktan, borçları belli bir sıraya göre ödendikten ve vasiyeti de terekenin üçte birini aşmama (Müslim, Ferâiz, 14; Nesâi, Cenâiz, 67) kaydıyla yerine getirildikten sonra mirasçılara derhal intikal eder (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 429).

927. Mirası paylaşmayı geciktirmek sakıncalı mıdır?

Ölenin geride bıraktığı mal ve haklar, gerekli işlemlerden sonra derhal mirasçılara intikal edeceğinden (Nisa, 4/11-12; Buhâri, Vasâyâ 3), mirasın mirasçılar arasında hemen bölüşülmesi veya bölüşünceye kadar gelirlerinin hak sahipleri arasında hisselerine göre taksim edilmesi gerekir. Aksi takdirde diğer hak sahiplerinin haklarına tecavüz edilmiş olur. Çünkü hisse sahiplerinin, mirasın kendi hisselerine düşen kısmında her türlü tasarrufta bulunma ve gelirini alma hakları vardır.

928. Kişi kendi miras payını başkasına verebilir mi?

Bir kimse kendisine miras olarak intikal eden hakkını kısmen ya da tamamen diğer mirasçılardan birine veya bir yabancıya hibe edebilir. Çünkü bu mal onun hakkıdır. Ayrıca mirasçılar, karşılıklı rıza ile malı diledikleri şekilde taksim edebilirler. Maddi veya manevi herhangi bir baskı olmaksızın, haklarından kısmen veya tamamen diğer mirasçılar lehine feragat edebilirler (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 523).

929. Mirasçılar mirastan mahrum edilebilir mi?

Kişi, mirasçısını mirasından mahrum etme hak ve yetkisine sahip değildir. Ancak vârisin murisini öldürmesi, farklı dinlerden olmaları

gibi mirasçılığa engel hâller bulunması durumunda mirasçı mirastan mahrum kalır (Mevsili, el-İhtiyâr, IV, 502-504).

Çocuklar anne-babanın gönlünü incitecek, sevgi ve gönül bağı koparacak olan isyan, eziyet ve hakaret gibi olumsuz duygu ve davranışlarda bulunmuşlar veya görevlerini yapmamışlarsa, dinen sorumlu olurlar. Ama bu yanlışlıkları veya görevlerini yapmama onları mirastan mahrum bırakılmalarına dinen sebep teşkil etmez. Çünkü İslam'da sorumluluklar bireyseldir. Herkes kendi görevini yapıp-yapmadığının hesabını Allah'a verecektir (Necm, 53/38-41).

Ailede anne-baba kendi sorumluluklarını, çocuklar da kendi sorumluluklarını bilerek, ailevi yaşantılarını bir Müslüman'a yakışır şekilde düzenleyip sürdürmek mecburiyetindedirler.

Bu itibarla, anne-babanın hangi sebeple olursa olsun çocuklarını mirastan mahrum etmek için evlatlıktan reddetme yetkisi bulunmadığı gibi mirastan mahrum bırakmak için vasiyette bulunması da caiz değildir.

930. Emekli maaşı miras malı sayılır mı?

Tereke, ölünün geride bıraktığı ve üzerinde başkasının hakkı bulunmayan mallardır (İbn Âbidin, Reddu'l-muhtâr, X, 493). Dolayısıyla mal kapsamında olmayan hak ve menfaatler tereke dışı kabul edilmiştir. Kişinin görevi ile ilgili şahsa bağlı hakkı olan maaşı miras kapsamına girmediğinden, bundan, ölen kişinin varisleri yararlanamaz. Emekli maaşı alma hakkı kanunen kime tanınmışsa bu onun hakkıdır. Bu konuda yürürlükteki mevzuat hükümlerine göre hareket etmek gerekir.

931. Başkasına evlatlık olarak verilen kişinin öz babasından miras hakkı var mıdır?

Dinimizde, evlat edilenin aslı nesebinin zayı edildiği, evlat edinenlerin nesebine kaydedildiği, hukukî birtakım sonuçlar doğuran evlatlık müessesesi kabul edilmemiştir (Ahzâb, 33/4-5; İbn Mâce, Hudûd, 36). Bununla beraber kimsesiz çocukların evlatlık adı altında ve hiçbir hukukî sonuç doğurmaksızın hayırsever kimseler tarafından bakılıp büyütülmesi de mümkündür. Evlat edinenle evlatlık arasında tek veya çift taraflı bir mirasçılık ilişkisi yoktur. Aralarında mirasçılık söz konusu olmadıktan, evlat edinenler hayatta iken diledikleri kadar malı evlatlık olarak büyütülen çocuğa hibe edebilecekleri gibi, mallarının üçte birini vasiyet yoluyla da bırakabilirler (Mevsili, el-İhtiyâr, II, 533).

Başkası tarafından evlat edinilen kişi, gerçek babasının nesebinden çıkmış olmadığından onun mirasında hak sahibidir.

932. Borçlu olarak ölen kimsenin borcu nasıl ödenir?

Borçlar, Allah'a karşı borçlar, kullara karşı borçlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Bir kimse, üzerinde mesela oruç borcu olduğu halde vefat etmek üzere olup bu oruçlarını kaza etmekten aciz kalmış ise, bu Allah'a karşı bir borçtur. Oruç borcunun fidye verilerek ödenmesi için velisine vasiyet etmelidir (Merğînâni, el-Hidâye, II, 270). Zekât, keffâret gibi borçları için de vasiyet ederse varisleri bunu terekenin üçte birinden yerine getirmek zorundadırlar. Vasiyet etmemesi halinde ise varisler dilerlerse onun borcunu ödeyebilirler (Zeylaî, Tebyîn, VI, 230).

Kullara ait olan borçlara gelince, Hz. Peygamber (s.a.s.) borçların ödenmesinin önemini hadislerinde ifade etmiştir (Nesâî, Buyû', 98). Hz. Peygamber (s.a.s.) kişinin ödeyecek mal bırakmadan, borçlu olduğu halde Allah'ın karşısına çıkmasını günah olarak nitelemiş (Ebû Dâvûd, Büyü', 9); ölen kişinin ruhunun, zimmetindeki borç ödeninceye kadar borçluluğundan dolayı beklemede kalacağını bildirmiş (İbn Mâce, Sadakât, 12); ölünün borçlarının ödenmesini sağlamak için borcu varsa ödenmeden cenaze namazını kıldırılmamıştır (Müslim, Ferâiz, 14; Nesâî, Cenâiz, 67). Zira dinimizde insanların kul haklarına saygılı olması emredilmiş; kul hakkı ihlalinin, hakkı ihlal edilen affetmedikçe, kimse tarafından affedilemeyeceği belirtilmiştir. Veda Hutbesinde Resûlullah (s.a.s.); "Ey insanlar! Sizin canlarınız, mallarınız ırz ve namuslarınız, Rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır)." (Buharî, Hac, 132) buyurmuştur. Bu yüzden ölen kişinin borçları varsa, techiz ve tekfinden sonra kalan malının tamamından borçları ödenir. Kur'an'da borçların varislerin payına olan önceliği "Bu (paylaştırma ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır." (Nisa, 4/11) ayetiyle belirtilmiştir (Mevsilî, el-İhtiyâr, IV, 427-428). Tereke borçların tamamını ödemeye yetmiyorsa, bu terekenin tamamı borçlar oranında alacaklılara bölüşürülür.

933. Dede yetimi (Babası dedesinden önce vefat eden çocuk) dedesinin ölümü üzerine ona mirasçı olur mu?

Halk arasında kullanılan "dede yetimi" terimi, İslam Miras Hukukuna göre; ölenin çocuklarıyla birlikte kendisinden önce ölmüş diğer çocuklarının oğlu veya kızını yani ölenin torununu ifade için kullanılır. İslam miras hukukunda "yakın olan akrabaların uzak akrabayı hachetmesi

(engellemesi)" kaidesine dayalı olarak ölenin çocukları varken torunları mirasçı olamazlar (Mevsilî, el-İhtiyâr, IV, 450-451; Cürçânî, Şerhu's-sirâciyye, s. 85-86).

Ancak bazı İslam hukukçuları dedeleri hayatta iken babaları vefat etmiş çocukların mağdur edilmemesi gerektiği üzerinde durarak bu durumdaki toruna dedenin vasiyetini gerekli görmüşlerdir. Buna göre dede, vefat etmiş evladının mirastaki payı kadar miktarı veya tüm malın üçte birini geçmeyecek bir miktarı torunları için vasiyet etmelidir. Dâvûd-u Zâhiri, Mesrûk, Katâde, Tâvûs, ve Taberî'den nakledildiğine göre, mirasçı olmayan yakın akrabaya vasiyet vaciptir (İbn Kudâme, Muğni, VIII, 391-392).

Bazı son dönem âlimleri, miras ayetlerinden önce gelen ve fakihlerin büyük bir kısmı tarafından mensuh kabul edilen, "Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, eğer geride bir hayır (mal) bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya meşru bir tarzda vasiyette bulunması -Allah'a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir hak olarak- size farz kılındı." (Bakara, 2/180) ayetinden yola çıkarak bu vasiyeti vacip bir vasiyet olarak kabul etmişlerdir. Bu âlimler, dedenin böyle bir vasiyet yapmadan ölmesi halinde, vasiyet etmiş gibi kabul edileceğini söylemişlerdir (Ebû Zehra, Şerhu Kânûni'l-Vasiyye, 198-200). Tunus miras hukukunda bu hüküm kanun metni olarak yer almıştır. Kur'an-ı Kerim varislere, miras dağıtılırken varis olmayan kimselere bile miras malından bir şeyler vermelerini tavsiye etmektedir (Nisa, 4/8). Bu sebeple dede yetimlerinin miras dağıtılırken gözetime Kur'an'ın bu tavsiyesine uygun düşmektedir.

934. Kadının mirastaki durumu nedir?

İslam, koyduğu mali hükümlerde genel olarak külfet-nimet dengesini gözetmiştir. Miras hukuku da buna dâhildir. Evlilik esnasında erkeğe, evleneceği kadına mehir vermesi emredilmiş, evlilikten önce kadının nafakası baba ve kardeşlerine, evlilik süresince de kocasına yüklenmiştir. Bu ve benzeri yönlerden bakılınca kadınların miras konusunda haksızlığa uğratılmadıkları anlaşılır.

Kadının mirastan alacağı pay, vefat eden kimseye olan akrabalık derecesine göre değişir:

a) Vefat eden kimsenin kızı olarak kadın: Erkek kardeşleri ile beraber bulunduğu kardeşinin aldığı payın yarısını, erkek kardeşi yoksa ve kız tek ise mirasın yarısını alır. Kızlar birden fazla olduklarında ise mirasın üçte ikisini alırlar (Nisa, 4/11). Üçte ikisini aralarında eşit olarak paylaşırlar.

b) Vefat edenin oğlundan torunu olarak kadın: Vefat edenin çocukları yoksa tek olması halinde oğlundan olan kız torun mirasın yarısını

alır. Birden fazla olmaları halinde ise mirasın üçte ikisini alırlar. Erkek kardeşleri ile beraber bulunduğu mirası ikili birli paylaşır. Vefat edenin bir öz kızı ile bulunduğu mirasın altıda birini alan kız torun, vefat edenin oğlu ile bulunduğu ise mirastan pay alamaz.

c) Vefat edenin anne-baba bir kız kardeşi olarak kadın: İlk üç hali vefat edenin kızı gibidir. Vefat edenin bir kızı ile beraber olunca kız hissesini aldıktan sonra kız kardeşi kalamı alır. Kız kardeşler, vefat edenin babası, oğlu veya iki kızı ile bir arada olunca mirastan bir şey alamazlar (Nisa, 4/176).

d) Vefat edenin baba bir kız kardeşi olarak kadın: Baba bir kız kardeşler anne baba bir kız kardeşler bulunmadığında mirasta onların aldıklarını alırlar.

e) Vefat edenin anne bir kız kardeşi olarak kadın: Bu durumda anne bir kız kardeş bir tane olunca altıda bir, erkek veya kız birden fazla olunca üçte birde ortak olur (Nisa, 4/12); vefat edenin, çocukları, babası ve dedesi ile bulununca mirastan pay alamazlar.

f) Vefat edenin annesi olarak kadın: Vefat eden kimsenin çocukları veya birden fazla kardeşi varsa altıda bir, vefat edenin çocukları veya birden fazla kardeşi yoksa üçte bir; eşlerden birisi ve vefat edenin babası ile bulunduğu eşin hissesi verildikten sonra kalanın üçte birini alır (Nisa, 4/11). Eğer ölenin eşi ve dedesi ile birlikte bulunursa mirasın tamamının üçte birini alır.

g) Vefat edenin ninesi olarak kadın: Vefat edenin annesi bulunmadığı zaman altıda bir alır (Dârekutni, Sünen, V, 160; Abdürrezzak, el-Musannef, X, 273). Ölenin annesinin bulunması halinde nine mirastan pay alamaz.

h) Eş olarak kadın: Vefat eden kimsenin çocukları varsa sekizde bir, çocukları yoksa dördte bir pay alır (Nisa, 4/12; Cürcânî; Şerhu's-sirâciyye, s. 34).

935. Ölen kimsenin birden fazla eşi varsa bu eşlerin mirastaki hisseleri nedir?

Vefat eden kimsenin eşinin mirastaki payı, ölenin çocukları varsa sekizde bir, yoksa dördte birdir (Nisa, 4/12). Birden çok eş varsa bunlar hisseyi (1/4 veya 1/8) eşit olarak paylaşır (Mevsilî, el-Ihtiyâr, IV, 443).

36 Haram kazançlarla alınan mallar kişinin ölümünden sonra mirasçılara helal olur mu?

Bir kimsenin geriye bıraktığı mirasın tamamı; gasp, hırsızlık gibi meşru olmayan yollarla elde edilen mallardan oluşuyorsa, sahipleri-

nin bilinmesi halinde kendilerine, kendileri sağ değilse mirasçılara, sahiplerinin bilinmemesi halinde ise fakirlere veya hayır kurumlarına verilmelidir. Çünkü İslam'a göre haram yolla elde edilen malın sahibine verilmesi, bu mümkün değilse yoksullara verilmesi gerekir.

Haram yollarla kazanılan para ve mallara gelince; mirasçılardan fakir olmaları durumunda söz konusu mirastan yararlanmaları caiz ise de, fakir olmayan mirasçılardan yararlanmaları caiz değildir. Bu tür para ve malların, fakirlere veya hayır kurumlarına verilmesi gerekir.

Bir kimsenin geriye bıraktığı miras; tümüyle haram kazanca dayanmayıp helal ile haram karışık vaziyette bulunur ve bunların birbirlerinden ayrt edilmeleri de mümkün olmazsa, mirasçılardan bu tür malları paylaşmaları caizdir.

Şu kadar var ki, maddi durumu elverişli olanların bu tür para ve malları almak yerine, fakirlere veya hayır kurumlarına vermeleri takvaya uygun bir davranış olur (Alauddin, el-Hediyetu'l-Alâiyye, 197).

937. Baba hayatta iken malını mirasçılarında bölüştürse, vefat ettikten sonra varisler bu taksime uymak zorundalar mı?

Kişi hayattayken malı üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir; malının bir kısmını satabilir, çocuklarına veya başkalarına bağışlayabilir, vakfedebilir ya da tasaddukta bulunabilir.

Bu itibarla, bir kişi ölmeden önce bütün mallarını veya bir kısmını kime hibe etmiş ve hibe edilen kişi bunu kabul edip teslim almış ise bu mallar, bağışlanan kişinin olur. Artık bu mallarda miras hükümleri uygulanmaz. Şayet baba taksim yapmış fakat malları ilgililere teslim etmeden kendi yaptığı taksime göre bölüşülmesini vasiyet etmişse, bu vasiyete uyma zorunluluğu yoktur (Tirmizî, Vesâyâ, 5; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 6). Mirasçılar isterlerse malları bu vasiyete göre, isterlerse miras hükümlerine göre bölüşürler. Bu durumda bir tek mirasçının bile itirazı dikkate alınır.

938. Müslüman gayrimüslime mirasçı olabilir mi? Din ayrılığı mirasa engel midir?

Hz. Peygamberin (sas.) "Kâfir bir kimse müslümana, müslüman da kâfire mirasçı olamaz" (Buhârî, Ferâiz 26) ve "Farklı din mensupları birbirlerine mirasçı olamazlar" (Ebû Dâvud, Ferâiz 10; Tirmizî, Ferâiz 16) şeklindeki hadislerine dayanan fakihlerin çoğunluğu, din farkının mirasa engel olacağını söylemiştir. Bu hadisleri başka bilgilerle birlikte değerlendiren Muaz b. Cebel, Muâviye b. Ebî Süfyan gibi sahabilerle sonraki bazı müctehidler,

gayrimüslimin müslüman akrabasına mirasçı olamayacağını ama müslümanın gayrimüslim birisine mirasçı olabileceğini kabul etmişlerdir. Günümüzde de tercih edilen bu görüşe göre; müslüman, gayrimüslim anne-babasından kalan mirası alabilir (bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, XII, 50; Azîmâbâdi, Avnû'l-Ma'bûd, VIII, 87; Mardîni, er-Rehâbiyye, s. 38).

939. Yeğenini evlat edinen ve resmîyette tek varis olarak onu bırakan kimsenin vefatından sonra kardeşleri dinen bu maldan hak alabilirler mi?

Dinimizde hukukî birtakım sonuçlar doğuran bir evlatlık müessesesi yoktur. Kur'an-ı Kerim'e göre evlatlıklar öz çocuk gibi olmayıp (Ahzab, 33/4), evlatlık olarak büyütülen çocukla, evlat edinenler arasında birbirlerine mirasçı olma hakkı da söz konusu değildir (Kurtubî, el-Câmf, XVII, 57). Dolayısıyla bu durumdaki bir kimse öldüğünde onun dinen gerçek mirasçıları kardeşleridir. Ancak taraflar birbirlerine hibe ve mal varlığının üçte birinden fazla olmamak şartıyla vasiyet yolu ile mal bırakabilirler (Buhârî, Vesâyâ 3).

940. Ölen kimsenin çocukları ve karısı varsa kardeşine miras düşer mi?

Ölenin birinci derecedeki yakınları varken ikinci derecedeki yakınları mirasçı olamazlar (Mevsîlî, el-İhtiyâr, IV, 453). Şöyle ki; "Allah'ın kitabına göre, yakın akrabalar birbirlerine (varis olmaya) daha uygundur." (Enfal, 8/75) mealindeki ayet, usul veya fûru olma bakımından aynı çizgi üzerindeki yakın akrabasının, uzağını mirastan mahrum edeceğini göstermektedir. Ancak ölenin erkek evladı, oğlunun oğlu veya babası yoksa erkek kardeşi asebe olarak mirasta pay sahibi olur (Mevsîlî, el-İhtiyâr, IV, 446).

941. Ölen kimsenin anne-babasına mirastan pay düşer mi, düşerse ne kadardır?

Anne, ölen çocuğuna her durumda mirasçı olur (Nisa, 4/11; Mevsîlî, el-İhtiyâr, IV, 450). Ancak ne kadar miras alacağı diğer mirasçıların paylarıyla birlikte hesaplandığında ortaya çıkar. Nitekim ayette; "Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaşırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır." (Nisa, 4/11) buyurulmuştur.

İslam miras hukukuna göre annenin mirasta üç hâli vardır:

1- Anne, ölenin oğlu, kızı, bunların oğlu ve kızı; hangi taraftan olursa olsun ölenin birden fazla kardeşiyle bulunursa altıda bir alır.

2- Bunlar bulunmazsa anne, üçte bir alır.

3- Bir tarafta baba, öbür tarafta koca veya karı ile beraber bulunursa karı ya da koca, hisselerini aldıktan sonra kalanın üçte birini alır.

Babanın da üç durumu vardır:

1- Baba, ölenin oğlu veya oğlunun oğlu ile birlikte bulunduğu anda altıda bir alır.

2- Ölenin kızı veya oğlunun kızı yahut oğlunun... oğlunun kızı ile birlikte bulunduğu anda altıda bir ve ilave olarak payları Kur'an-ı Kerim'de belirtilenlerden (ashab-ı ferâiz) artanı alır.

3-Bu iki grup mirasçı bulunmadığında asabe olur. Başka mirasçı yoksa terekenin tamamını, varsa bunlardan artanı alır.

942. Nikâhlandıktan sonra zifaf gerçekleşmeden ölen kişiye eşi mirasçı olur mu?

Nikah, mirasa hak kazanma sebeplerinden biridir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, IV, 430). Bu itibarla eşlerden birisinin ölümü halinde diğeri ona mirasçı olur. Zifafın ya da halvetin bunda bir etkisi yoktur.

943. Kendi kusuru sebebiyle trafik kazası yaparak varis olacağı kimsenin ölümüne -istemeden de olsa- sebep olan kimse ona varis olabilir mi?

Bir an önce mirasa konabilmek için mürisin öldürülmesi ihtimalini ortadan kaldırmak maksadıyla kâtil mirastan mahrum edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kâtil mirasçı olmaz." (Ebû Dâvûd, Diyât, 20; Tirmizî, Ferâiz, 17; İbn Mâce, Ferâiz, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 49)

Ancak öldürmenin hangi çeşidinin mirastan mahrum kılacağı hususunda icthad farklılıkları vardır. Hanefîlere göre, kısas veya keffaret lazım gelen -kasten veya kasta benzer öldürme, hataen ve hata hükmünde öldürmeler- mirasçı olmaya engeldir; ölüme sebebiyet vermek bu kapsamda değerlendirilmemiştir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, IV, 504).

Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, doğrudan doğruya öldürme veya ölüme sebebiyet verme mirasa engeldir. Mâlikî mezhebine göre ise, öldürme kasten olursa mirasçı olmaya engeldir. Ancak, kasıtsız (hataen) öldürme mirasçı olmaya engel değildir (İbn Kudâme, el-Muğnî, IX, 150 vd. ; Şirbinî, Muğnî'l-Muhtâc, III, 36; Zuhaylî, el-Fikhu'l-İslâmî, VIII, 260-262).

Dolayısıyla Mâlikî mezhebine göre; herhangi bir kasıt olmaksızın, trafik kazası ve benzeri yollarla hataen ölüme sebep olan kişi mirastan mahrum edilmez. Günümüz şartlarında bu görüş tercih edilebilir.

944. Evli bir kadın, kendisine ailesinden kalan mirası kocasına danışmadan istediği gibi kullanabilir mi?

Kadın kendi mal varlığında istediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Bu itibarla, evli bile olsa bir kadın malını/parasını dilediği gibi harcayabilir, hayır hizmetlerinde kullanabilir veya eşine hibe edebilir. Kadının malî durumu iyi olsa bile ailenin giderlerinin karşılanmasında eşine yardımcı olma zorunluluğu yoktur. Şu kadar var ki, aile içi huzursuzluğa sebebiyet vermemek için eşlerin her konuda birbirlerine danışmaları uygun olur.

945. Taşınmaz mallar miras kaldığında kız ve erkek evlat bunları eşit olarak mı paylaşırlar?

İslam miras hukukunda mülkiyeti, murise (miras bırakan kişiye) ait malların tamamında, erkek ile kız evlatlar mirası ikili birli paylaşır (Nisa, 4/11). Bu konuda miras olarak kalan malın taşınır olması ile taşınmaz olması arasında fark yoktur. Mülkiyeti murise ait olmayıp devlete ait olan topraklarda devletin, kamunun maslahatına uygun bir şekilde tasarruf etme yetkisi vardır. Bu kabilden olarak Osmanlı Devletinde çıkartılan "Arazi ve İntikal Kanunu"nda mülkiyeti devlete ait olan (mirî) arazilerde tasarruf hakkının vefat edenin erkek ve kız çocukları arasında eşit olarak paylaşılması kanunlaştırılmıştır (Bilmen, Kâmus, V, 399). Cumhuriyetten sonra vatandaşın elindeki topraklar özel mülke dönüştüğünden artık bu topraklar kişinin kendi mülkü olmuştur. Dolayısıyla bunlarda da İslam miras hukuku hükümleri geçerli olur.

946. İslam miras hukukuna uymamanın sorumluluğu var mıdır?

Müslümanın, Yüce Allah'ın koymuş olduğu hükümlere uyması gerekir; aksi takdirde manen sorumlu olur. Mirasla ilgili hükümler de bunlardan biridir. Dolayısıyla, varislerin haklarına düşene rıza göstermeleri ve diğerlerinin haklarına tecavüz etmemeleri gerekir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de mirasla ilgili hükümler bildirildikten sonra devamla şöyle buyrulur: "İşte bu (hükümler) Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar." (Nisa, 4/13-14) Şu kadar var ki varisler, miras

ile ilgili ayetleri inkâr etmemek ve onları adaletsiz bulmamak kaydıyla mirası kendi aralarında rızaya dayalı olarak diledikleri gibi paylaşma hakkına da sahiptirler. Bu durumda, Allah'ın mirasla ilgili olarak koymuş olduğu hükümlere muhalif davranmış olmazlar.

947. Küçük yaşta iken babası vefat eden çocuğa mirastaki payı ne zaman teslim edilir?

Vefat eden kimsenin varisleri hangi yaşta olurlarsa olsunlar İslam miras hukukunda öngörülen miktarda payları verilir. Küçük yaşta olanlar reşid oluncaya kadar mallarını velileri-vasileri (kanunî temsilcileri) koruma altına alırlar.

Kur'an-ı Kerim bu konuda; "Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helali haramla) değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahıdır." (Nisa, 4/2) ve "Yetimleri deneyin. Ergenlik çağına erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. ..." (Nisa, 4/6) buyurulmaktadır.

948. Varislerden biri diğeri lehine mirastan feragat edebilir mi?

Kişi dilerse diğer varislerin tamamı ya da herhangi biri lehine kendi miras payından feragat edebilir. Ancak mirasçılardan belirli bir kısmı lehine feragat edecekse, önce feragat edenin payının ayrılıp bu payın, lehine feragat ettiği mirasçılara verilmesi gerekir. Fakat mirasçıların tamamı lehine feragatta bulunacaksa böyle bir işleme gerek yoktur. Bunu sözlü olarak bildirebileceği gibi, yazılı olarak beyan etmesi de isabetli olur.

949. Kişinin mal varlığında ölümünden sonra meydana gelen artış mirasa dâhil midir?

Kişinin ölümünden sonra mal varlığında meydana gelen tüm artışlar mirasa dâhildir. Bu artışın sağlanmasına mirasçılardan biri veya birkaçı fiilen çalışarak katkı sağlamışlarsa, karşılığında kendilerine ayrıca ecri misil/emsal ücret ödenir.

950. Eşi ölüp tekrar evlenen bir kimse, önceki eşi zamanında elde ettiği mallardan sonraki eşini mahrum edebilir mi?

Nikahlı eşlerin birbirlerinin evlilikten önce veya sonra kazanılan tüm mallarına mirasçı olma hakkı vardır. İslam hukukuna göre hiç kimse mirasçısını mirasından mahrum etme yetkisine sahip değildir. Ancak kişi

hayattayken malı üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir: Satabilir, çocuklarına veya başkalarına bağışlayabilir, vakfedebilir. Ancak çocuklarını başkalarına muhtaç bırakacak tasarrufta bulunması uygun olmaz.

Bu itibarla eşlerin önceki evliliklerinden miras olarak kalan mallarını ölümlerinden sonra birbirlerine mahrum etme hakları yoktur. Ölmeden önce ise diledikleri gibi tasarruf yetkileri bulunmaktadır.

951. Baba çocuklarının bir kısmını evlendirdikten sonra vefat eder de bekâr kalan çocukları, mirastaki hisselerine ek olarak terekeden evlenme masraflarını karşılama hakkına sahip olurlar mı?

İslam âlimleri babanın evladını evlendirmek zorunda olup olmadığı konusunda farklı görüşler serdetmişlerdir. Hanefî ve Şâfiî âlimleri babanın, çocuğunu evlendirmesinin vacip olmadığını söylerken, Hanbelî âlimleri, çocuğun nafakası babasına aitse babası onu evlendirmek zorundadır, demişlerdir (Mâverdî, el-Hâvî, IX, 183-184; İbn Kudâme, Muğnî, XI, 380).

Meseleye dinen vacip olup olmama noktasından bakınca durum böyle olmakla beraber, maddî imkânı iyi olan bir babanın kendi parası ile evlenme imkânı bulamayan evladını evlendirmesinin güzel bir davranış olacağı şüphe yoktur. Nitekim Hz. Peygamberden (s.a.s.) rivayet edilen bir hadiste; "Evladın baba üzerindeki hakkı üçtür: Ona güzel bir isim koyması, okuma yazma öğretmesi ve zamanı geldiğinde onu evlendirmesi." (Suyûtî, el-Câmiu's-sağîr, II, 538) buyrulmuştur.

Babanın bıraktığı mirasta kardeşler ortaktır. Bekâr kardeşlerin düğün masraflarının mirastan karşılanması dinen zorunlu değilse de, miras paylaşılmadan önce bekârların evlenme masraflarının ayrılması, daha sonra da kalan miktarın miras hukukuna göre taksimi, ahlaken daha uygundur.

952. Üvey annelerinin nüfusuna kayıtlı çocuklar ona mirasçı olabilirler mi?

Üvey evlatlar, resmîyette nüfus kütüğüne kayıtlı oldukları üvey annelerinin çocuğu görünmelerine rağmen gerçekte onun çocuğu değildirler. Bu durumda, İslam miras hukukuna göre onun bıraktığı mala mirasçı olamazlar. Ancak, asıl varisler isterlerse başkalarına olduğu gibi üvey kardeşlerine de kendi haklarından bir şeyler verebilirler. Nitekim Nisa suresinde; "Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin." (Nisa, 4/8) buyrulmaktadır.

953. Bir kadın, "Vefatımdan sonra kocam evlenirse malıma varis olmasın" diye vasiyette bulunabilir mi?

Eşler, birbirlerinin mirasçısıdır. Din ayrılığı, öldürme gibi mirasçılığa engel bir durum olmadıkça hiç kimse mirasçıyı bundan mahrum edemez. Dolayısıyla bir kadının, vefatından sonra kocasının evlenmesi durumunda malına mirasçı olmamasını vasiyet etmesi geçerli değildir. Böyle bir vasiyete uyulmaz.

954. Babadan kalan mal taksim edilirken bu malın kazanılmasında ya da korunmasında emeği olan evlada taksimde ayrıcalık tanınabilir mi?

Aile içinde malların kazanılması sırasında, daha sonra ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak açısından, kişilerin katkı ve çalışmalarının açık ve somut bir biçimde belirlenmesine özen gösterilmelidir. Bu tedbirin alınmaması ya da katkıların birbirinden ayrıştırılmayacak nitelikte olması halinde, aile içinde müşterek çabayla kazanılan mallar, yapılabiliyorsa kişilerin harcadıkları mesai, aldıkları risk ve kullandıkları temsil yetkisine dayanarak hakkaniyetli bir biçimde ayrılır. Bu konuda resmi vesika ve kayıtlar yanında aileyi yakından tanıyanların bilgi ve tanıklıklarına müracaat edilir.

Tarafların katkılarının somut bir biçimde ayrıştırılmaması veya ayrıştırılmaması halinde anne-baba ve çocukların beraber yaşadığı geniş ailelerde elde edilen kazanç ve sahip olunan mallar aile reisi olan babaya aittir. Bu kazançta çocuklardan bazılarının katkısının bulunup bazılarının bulunmaması sonucu değiştirmez. Dolayısıyla babanın vefatı halinde miras olarak bıraktığı malları, mirasçının bu kazançta payının olup olmadığına bakılmaksızın aralarında mirastaki haklarına göre bölüştürülür.

Hukukî hüküm bu olmakla birlikte malların kazanılması veya korunmasında katkısı olan kardeşlerin gayretlerinin diğer mirasçılar tarafından dikkate alınması ve buna göre bir davranış sergilenmesi uygun olur.

955. Ölen kişi mallarını eşiyle beraber çalışıp kazanmış ise, bu durumda hayatta kalan eşin hakkı nedir?

Aile içinde malların kazanılması sırasında, daha sonra ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak açısından, kişilerin katkı ve çalışmalarının açık ve somut bir biçimde belirlenmesine özen gösterilmelidir. Bu tedbirin alınmaması ya da katkıların birbirinden ayrıştırılmayacak

hayattayken malı üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Satabilir, çocuklarına veya başkalarına bağışlayabilir, vakfedebilir. Ancak çocuklarını başkalarına muhtaç bırakacak tasarrufta bulunması uygun olmaz.

Bu itibarla eşlerin önceki evliliklerinden miras olarak kalan mallarını ölümünden sonra birbirlerine mahrum etme hakları yoktur. Ölmeden önce ise diledikleri gibi tasarruf yetkileri bulunmaktadır.

951. Baba çocuklarının bir kısmını evlendirdikten sonra vefat eder de bekâr kalan çocukları, mirastaki hisselerine ek olarak terekeden evlenme masraflarını karşılama hakkına sahip olurlar mı?

İslam âlimleri babanın evladını evlendirmek zorunda olup olmadığı konusunda farklı görüşler serdetmişlerdir. Hanefî ve Şâfiî âlimleri babanın, çocuğunu evlendirmesinin vacip olmadığını söylerken, Hanbelî âlimleri, çocuğun nafakası babasına aitse babası onu evlendirmek zorundadır, demişlerdir (Mâverdî, el-Hâvî, IX, 183-184; İbn Kudâme, Muğni, XI, 380).

Meseleye dinen vacip olup olmama noktasından bakınca durum böyle olmakla beraber, maddi imkânı iyi olan bir babanın kendi parası ile evlenme imkânı bulamayan evladını evlendirmesinin güzel bir davranış olacağında şüphe yoktur. Nitekim Hz. Peygamberden (s.a.s) rivayet edilen bir hadiste; "Evladın baba üzerindeki hakkı üçtür: Ona güzel bir isim koyması, okuma yazma öğretmesi ve zamanı geldiğinde onu evlendirmesi." (Suyûtî, el-Câmiu's-sağîr, II, 538) buyrulmuştur.

Babanın bıraktığı mirasta kardeşler ortaktır. Bekâr kardeşlerin düğün masraflarının mirastan karşılanması dinen zorunlu değilse de, miras paylaşılmadan önce bekârların evlenme masraflarının ayrılması, daha sonra da kalan miktarın miras hukukuna göre taksimi, ahlaken daha uygundur.

952. Üvey annelerinin nüfusuna kayıtlı çocuklar ona mirasçı olabilirler mi?

Üvey evlatlar, resmîyette nüfus kütüğüne kayıtlı oldukları üvey annelerinin çocuğu görünmelerine rağmen gerçekte onun çocuğu değildirler. Bu durumda, İslam miras hukukuna göre onun bıraktığı mala mirasçı olamazlar. Ancak, asıl varisler isterlerse başkalarına olduğu gibi üvey kardeşlerine de kendi haklarından bir şeyler verebilirler. Nitekim Nisa suresinde; "Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin." (Nisa, 4/8) buyrulmaktadır.

953. Bir kadın, "Vefatımdan sonra kocam evlenirse malıma varis olmasın" diye vasiyette bulunabilir mi?

Eşler, birbirlerinin mirasçısıdır. Din ayrılığı, öldürme gibi mirasçılığa engel bir durum olmadıkça hiç kimse mirasçıyı bundan mahrum edemez. Dolayısıyla bir kadının, vefatından sonra kocasının evlenmesi durumunda malına mirasçı olmamasını vasiyet etmesi geçerli değildir. Böyle bir vasiyete uyulmaz.

954. Babadan kalan mal taksim edilirken bu malın kazanılmasında ya da korunmasında emeği olan evlada taksimde ayrıcalık tanımlanabilir mi?

Aile içinde malların kazanılması sırasında, daha sonra ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak açısından, kişilerin katkı ve çalışmalarının açık ve somut bir biçimde belirlenmesine özen gösterilmelidir. Bu tedbirin alınmaması ya da katkıların birbirinden ayrıştırılmayacak nitelikte olması halinde, aile içinde müşterek çabayla kazanılan mallar, yapılabiliyorsa kişilerin harcadıkları mesai, aldıkları risk ve kullandıkları temsil yetkisine dayanarak hakkaniyetli bir biçimde ayrılır. Bu konuda resmi vesika ve kayıtlar yanında aileyi yakından tanıyanların bilgi ve tanıklıklarına müracaat edilir.

Tarafların katkılarının somut bir biçimde ayrıştırılmaması veya ayrıştırılmaması halinde anne-baba ve çocukların beraber yaşadığı geniş ailelerde elde edilen kazanç ve sahip olunan mallar aile reisi olan babaya aittir. Bu kazançta çocuklardan bazılarının katkısının bulunup bazılarının bulunmaması sonucu değiştirmez. Dolayısıyla babanın vefatı halinde miras olarak bıraktığı malları, mirasçının bu kazançta payının olup olmadığına bakılmaksızın aralarında mirastaki haklarına göre bölüştürülür.

Hukukî hüküm bu olmakla birlikte malların kazanılması veya korunmasında katkısı olan kardeşlerin gayretlerinin diğer mirasçılar tarafından dikkate alınması ve buna göre bir davranış sergilenmesi uygun olur.

955. Ölen kişi mallarını eşiyle beraber çalışıp kazanmış ise, bu durumda hayatta kalan eşin hakkı nedir?

Aile içinde malların kazanılması sırasında, daha sonra ortaya çıkabilecek tartışmaların önünü almak açısından, kişilerin katkı ve çalışmalarının açık ve somut bir biçimde belirlenmesine özen gösterilmelidir. Bu tedbirin alınmaması ya da katkıların birbirinden ayrıştırılmayacak

nitelikte olması halinde, nikâhtan sonra müşterek çabayla kazanılan mallar, yapılabiliyorsa kişilerin harcadıkları mesai, aldıkları risk ve kullandıkları temsil yetkisine dayanarak hakkaniyetli bir biçimde ayrılır. Bu konuda resmi vesika ve kayıtlar yanında aileyi yakından tanıyanların bilgi ve tanıklıklarına müracaat edilir. Bu yapılamıyor ve kazançtaki emek ve risk eşit oranlarda gözükyorsa mallar eşit olarak ayrılabilir. Yapılan işin asıl sorumlusunun koca olduğu durumlarda ise, ailede elde edilen kazanç ve sahip olunan mallar, aile reisi olan kocaya ait sayılır. Kadının emek ve katkısı aile birlikteliğinin bir gereği olarak destek ve teberru kapsamında değerlendirilir.

Kul hakkını ilgilendiren diğer alanlarda olduğu gibi burada da takva bilinci, ahiret kaygısı, adalet ve hakkaniyetten ayrılmama, diğerkâmlık ve doğruluk gibi dinî umdeler her zaman hatırlanmalı ve buna göre davranmaya gayret edilmelidir.

TİCARÎ HAYAT

TİCARÎ HAYAT

ALIM SATIM SÖZLEŞMELERİ

956. Bir malın taksitli olarak birden fazla fiyatla satışa sunulması caiz midir?

Bir malın taksit sayısına göre, farklı fiyatlarla satışa sunulması caizdir. Mesela bir mal, peşin fiyatı bin liradan, altı ay vadeli fiyatı bin beş yüz liradan, bir yıl vadeli fiyatı da iki bin liradan olmak üzere değişik fiyat seçenekleriyle satışa sunulsa, müşteri de bu seçeneklerden birini tercih edip kabul etse yapılan bu alışveriş caiz olur. Zira bu uygulamada satıcı, akitten önce peşin ya da farklı vadelere göre değişik ödeme seçenekleri ile malın fiyatını belirlemekte, alıcı da bunlardan birisini tercih edip kabul etmektedir. Böylece akit esnasında malın fiyatı taraflarca kesin olarak belirlenmiş olmaktadır. Ancak, alıcı seçeneklerden birisini seçip kabul etmeden, "tamam aldım" der ve bu şekilde birbirlerinden ayrılırlarsa, akitte fiyat belirlenmediği için bu satış fasit olur (Serahsî, el-Mebsût, XIII, 7, 8; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr, VII, 45).

957. Para peşin, mal vadeli olarak yapılan satım akdi (selem) caiz midir?

Alım satım akitlerinde malın peşin olması asıldır. Bedeli ise tarafların anlaşmasına göre peşin de vadeli de olabilir. Ancak örfe ve ihtiyaca binaen, Hz. Peygamber (s.a.s.) bazı durumlarda paranın peşin alınarak malın vadeli olarak satılmasına izin vermiştir. Bu şekilde yapılan alım satım akdine selem veya selef denilir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir hadisinde; "Hurmada (bir rivayette bir şeyde) selem yapan kişi, belirli ölçüyle, belirli tartı ile ve belirli süreye kadar selem yapar." (Müslim, Müsâkât, 25; Buhari, Selem, 2) buyurmuştur.

Selem akdi ancak misli (piyasada bulunan ve fiyatı her yerde aynı olan) mallarda yapılabilir. Caiz olması için; paranın peşin, malın cinsinin, miktarının, niteliklerinin belli olması, malın teslim tarihinin ve teslimi masraf gerektiriyorsa teslim yerinin belirtilmesi gerekir. Hayvan, standart olmayan üretilmiş mallar gibi kıyemî (piyasada benzeri bulunamayan, bulunsa da fiyatları farklı olan) şeylerin sonradan teslimi şartıyla (selem yoluyla) satılması caiz değildir (Merğînânî, el-Hidâye, V, 222 vd.).

958. Yapılan bir alım satım akdi hiçbir sebep olmaksızın tarafların karşılıklı rızası ile feshedilebilir mi?

Dinimize göre Müslümanın, verdiği sözü tutması, ahdine ve akdine sadakat göstermesi en önemli görevlerinden birisidir. Yapılan alım satım işi sözleşme ile birlikte kesinlik kazanır ve aşağıdaki durumlar dışında tek tarafı olarak feshedilemez:

a) Taraflar, karşılıklı rızalarıyla kurdukları akdi sebepli veya sebepsiz olarak feshedebilirler (Merğînânî, el-Hidâye V, 150-151). Hz. Peygamber (s.a.s.), alışverişini bozmak isteyen bir Müslümanın bu talebini kabul eden kişinin, Yüce Allah tarafından hatasının affedileceğini ve kıyamet günü sıkıntısının giderileceğini (Ebû Dâvud, İcâre, 18; İbn Mâce, Ticâret, 26) ifade etmiştir. Akdi karşılıklı rızayla sona erdirmenin bu şekilde gerçekleştirilebilmesi için malın akid esnasındaki şekliyle duruyor olması gerekir.

b) Alıcı veya satıcıdan birisinin ya da her ikisinin muhayyerlik (belirlenen süre içinde akdi devam ettirme veya feshetme) hakkı bulunursa, bu hakka sahip olan taraf süresi içerisinde akdi feshedebilir (Merğînânî, el-Hidâye V, 32).

c) Malda, piyasada değerini düşmesini gerektirecek bir kusur bulunması halinde, müşteri bu kusur nedeniyle akdi feshedebilir (Merğînânî, el-Hidâye, V, 64 vd.).

d) Bir malı görmeden satın alan kişi malı gördüğünde kullandığı muhayyerlik hakkını kullanarak akdi feshedebilir (Merğînânî, el-Hidâye, V, 52).

e) Malın fahiş fiyatla satılması halinde müşteri akdi feshedebilir (Mecelle, md. 357).

Aşın fiyatın ölçüsü İslam âlimleri arasında tartışılmıştır. Kimileri birlikçinin tespit ettiği tahmini meblağların üst sınırını aşan bir fiyata satma ya da satın alma durumunu gabn-i fahiş sayarken (Kâsânî, Bedâi', VI, 30; İbn Nüceym, el-Bahr, I, 171) kimileri insanların çokça alıp sattıkları mallarda (urûzda) %5, hayvanda %10, taşınmaz mallarda %20'lik ve daha üstü

farkı gabn-i fahiş olarak kabul etmişlerdir. Mecelle bu görüşe göre düzenlenmiştir (Mecelle, md. 165).

959. Yapılan akitlerin kayda geçirilmesi zorunlu mudur?

Dinimiz yapılan akitlerin, hiçbir şekilde tartışmaya meydan vermeyecek şekilde net ve belirli yapılmasına itina gösterdiği gibi, çıkması muhtemel anlaşmazlıkların çözümünde de elde net kanıtların bulunmasına önem vermiştir. Tarafların akid sırasında bu işlem için dinen gerekli olan şartlara riayet etmemeleri ve öne sürdükleri şartları belgelememeleri, günümüz ticari hayatında karşılaşılan olumsuzlukların en önemli nedenlerindedir. İslam, alışveriş ve borçlanma işlemlerinin yazılmasını tavsiye etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili olarak; "Ey inananlar, belli bir süreye kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın... Bu, Allah katında adalete daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir." (Bakara, 2/282) buyrulması, ticari işlemlerin kayıt altına alınmasının önemine işaret etmektedir. Bir sonraki âyette ise, "Eğer birbirinize güvenerseniz kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin ve Allah'tan sakınsın." (Bakara, 2/283) buyrulması diğer alanlarda olduğu gibi ticari alanda da güven duygusunun çok önemli bir unsur olduğu ve bunun kötüye kullanılmaması gerektiği mesajı verilmektedir.

Bakara suresi 282. ayetindeki borçlanma durumunda senet yapılması emri, ilim adamlarının büyük çoğunluğu tarafından zorunluluk olarak değil tavsiye olarak değerlendirilmektedir (Kurtubî, el-Câmi', IV, 431). Ancak güven duygusunun, doğruluk ve dürüstlüğü olabildiğince zedelendiği günümüzde, ticari işlem ve akitlerin kayıt altına alınması, karşılaşılabilecek anlaşmazlıklarda hukuki açıdan belge niteliği taşıyabilecek vasıtaların kullanılması önem arz etmektedir. Bu bakımdan yapılan akitlerin yazılı hâle getirilmesi, dinî bir zorunluluk olmamakla beraber; tarafların Kur'an'ın tavsiyesine uyarak ticari iş ve işlemlerini kayıt altına almaları daha uygun olur.

960. Taraflar belli bir süre içerisinde alım satım akdini bozmayı şart koşabilirler mi?

Taraflardan biri veya her ikisi belli süre içinde akdi bozabilme yetkisine sahip olmayı şart koşabilirler. (Buna "hıyârü's-şart" yani şart muhayyerliği denilir.) Ancak bu durum alım satım akdi gibi, karşılıklı rıza ile feshi mümkün olan lâzım/bağlayıcı akitlerde söz konusu olabilir.

Alım satımdan vazgeçmek için şart koşulabilecek süreyi, İmam Ebû Hanîfe, Hz. Peygamberin (s.a.s.) bir hadisinde muhayyerlik süresi üç gün olarak zikredildiği için (İbn Mâce, Ticaret, 42) en çok üç gün olarak kabul etmektedir. İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise tarafların bu süreyi serbestçe belirleyebileceklerini, bu sürenin belirli olmak kaydıyla sınırlı olmadığını ifade etmişlerdir (Merğînânî, el-Hidâye, V, 35). Mecelle'de insanlar arasındaki muameleler için ikinci görüş daha uygun bulunarak şöylece düzenlenmiştir: "Satıcı veya müşteri yahut her ikisi birden belirli süre içerisinde satışı feshetmek yahut yürürlük kazandırmak konusunda muhayyer olmak üzere satım akdinde şart kılmak caizdir." (Mecelle, md. 300)

961. Satıcı malın niteliklerini gizler veya yanlış beyanda bulunursa, alışveriş akdi gerçekleşikten sonra bunun farkına varan müşteri ne yapabilir?

Alım-satım akdinde akde konu olan malın bütün niteliklerinin ve satış bedelinin alıcı ve satıcı tarafından bilinmesi ve açıklanması gerekir. Satıcının yanlış beyanı üzerine kurulan alım-satım akdinde, malda satın alış amacını ihlal eden ya da fiyatını düşüren bir eksiklik veya kusur bulunur yahut da mal normalden daha pahalı olursa müşteri dilerse satın aldığı malı konuşulan fiyat üzerinden kabul eder, dilerse malı geri vererek akdi bozar. Müşterinin malı iade etmeyip ondaki kusura karşılık fiyattan indirim talebinde bulunma hakkı yoktur. Ancak böyle bir durumda akdi feshederek malı geri verip, yeni bir akit yaparak söz konusu malı daha düşük bir fiyattan satın alması da mümkündür (Merğînânî, el-Hidâye, V, 64).

962. Satın alınan bir malda müşterinin yanında bir kusur meydana gelir sonra da önceden kusurlu olduğu anlaşılırsa, müşteri bu malı geri verebilir mi?

Satın alınan bir malda önceden mevcut olan bir kusura ilaveten müşterinin yanında ikinci bir kusur oluşursa, müşteri bu satış akdini bozarak kusurlu malı satıcıya iade edemez. Ancak müşteri önceki kusurdan dolayı meydana gelen zararı satıcıya tazmin ettirir. Fakat satıcı malı, sonradan meydana gelen ayıplı hâliyle kabul ederse, müşteri malı geri verir ve ödediği parayı alır (Merğînânî, el-Hidâye, V, 64).

963. İslam'ın haram kıldığı şeylerin gayrimüslimlere satışı caiz midir? Dinimizce yenilmesi, içilmesi ve kullanılması haram kılınan içki, domuz eti, akıtılmış kan, leş ve putların (Maide, 5/3, 90; En'am, 6/145) satışı

da yasaktır (İbn Hanbel, el-Müsned, XXII, 378). Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s.) genel bir ilke olarak şöyle buyurmuştur: "Allah Teala bir topluma bir şeyin yenilmesini haram kılmışsa, ondan elde edilecek kazancı da haram kılmıştır." (Ebu Davûd, Buyû', 66)

Buradan hareketle fukaha; müslüman bir kimsenin haram kılınan şeyleri müslüman veya gayrimüslim bir kişiye satmasının caiz olmadığını ifade etmişlerdir. Zira alışveriş iki taraflı hukuki bir işlemdir. Buna göre taraflardan birisi için caiz olmayan hususun karşı taraf açısından caiz olmasıyla hüküm değişmez. Müslüman açısından ise bir alışverişin caiz olması, alışverişe konu olan şeyden yararlanmanın helal olmasına bağlıdır (İbn Mâze, el-Muhit, VI, 349).

Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.s.), ashabına, ellerinde bulunan haram olan şeylerden faydalanmak için bunları gayrimüslimlere satma gibi bir yol göstermemiş, onların itlaf edilmesini talep etmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz Yüce Allah ve O'nun Resulü; şarap (içki), leş, domuz ve putların satışını haram kıldı." Kendisine, "Ya Rasûlullah, ölmüş hayvanların iç yağları (nın satılması) konusunda ne dersiniz? Onlarla gemiler boyanıyor, deriler yağlanıyor, (kandillerde yakılmasıyla) insanlar aydınlanıyor", dediler. Resûlullah (s.a.s.), "Hayır, haramdır" buyurdular." (Buhari, Buyû', 112) Başka bir rivayette de şöyle bir olay geçmiştir: "Bir adam Hz. Peygambere (s.a.s.) bir tulum şarap hediye etmiş, Hz. Peygamber, "Allah'ın bunu haram kıldığını biliyor musun?" diye sorunca adam "hayır" cevabını vermiştir. Adam da yanındaki birine bir şeyler fısıldamış, Hz. Peygamber, "Ona ne fısıldadın?" diye sorunca adam, "Şarabı satmasını emrettim" demiştir. Bunu duyan Allah Resûlü "Onun içilmesini haram kılan (Allah), satılmasını da haram kılmıştır" buyurmuştur. Bunun üzerine adam, şarap tamamen akıp bitinceye kadar tulumun ağzını açmıştır." (Müslim, Müsâkât, 12)

Sonuç olarak dinimizce haramlığı kesin hükümlerle sabit olan şeylerin gayrimüslimlere de olsa satışı caiz değildir. Böyle bir şey caiz olsaydı, Allah Resûlü Müslümanlara haram olan şeylerin, kendilerince iktisadi değeri olan gayrimüslimlere satılmasına ve böylece değerlendirilmesine izin verirdi.

964. Müşterinin, görmeden satın aldığı bir malı daha sonra gördüğünde, alışveriş akdini feshetme hakkı var mıdır?

Müşterinin, görmeden satın aldığı bir malı, daha sonra gördüğünde, alışveriş akdini feshetme hakkı vardır. Bu hakka görme muhayyerliği

denilir. Peygamberimiz (s.a.s.), "Görmediği bir şeyi satın alan kimse, onu gördüğü zaman muhayerdir." (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 439; Darekutnî, es-Sünen, III, 382) buyurmuştur.

Ancak görme muhayerliğinin sabit olması için akde konu olan malın, fesih işlemine elverişli durumda olması gerekir. Malın, buğday-arpa gibi tahıl ürünleri ve hiç kullanılmamış otomobilde olduğu gibi misli (standart/sabit nitelikte) olması durumunda tek bir örneğinin görülmesi yeterlidir. Hayvan veya ikinci el otomobillerde olduğu gibi kıyemî (standart olmayan, değişken) mallarda ise, her bir mal ya da ürün için ayrı ayrı görme muhayerliği vardır. Görme muhayerliği sadece alıcı için söz konusudur. Satıcı görmediği bir malını satarsa onun için görme muhayerliği olmaz (Merğînânî, el-Hidâye, V, 53).

965. Müşteri, aralarından birini satın almak amacıyla götürdüğü birkaç maldan birini seçme hakkına sahip midir?

Müşteri, alışveriş akdinde satış bedeli ve niteliği belirtilen birkaç çeşit eşyadan birisini seçme hakkına sahiptir. Bu hakka fıkıh literatüründe hıyârü't-ta'yîn denir. Buna göre müşteri, bakmak için götürmüştüğü bu eşyalardan birini seçince, alışveriş o mal üzerinden gerçekleşmiş olur (Merğînânî, el-Hidâye, V, 47).

966. Bir hayvanı başka bir hayvanla değiştirmek/takas yapmak caiz midir?

Tartı ve ölçü ile alınıp satılan aynı cins mallar (ribevi mallar); karşılıklı olarak mübadele edilirken (takas yapılırken), bunların eşit miktarda ve peşin olarak alınıp satılması gerekir. Aksi halde yapılan işlem faize dönüşür. Faiz ise bütün çeşitleriyle dinimizde haram kılınmıştır (Bakara, 2/275).

Kiyemî (standart olmayan, değişken) malların takasında ise, eşitlik şartı aranmaz. Bu nedenle bir hayvanın kendi cinsinden bir hayvanla her ikisinin de peşin olması şartıyla; farklı cinsten bir hayvanla ise peşinlik şartı aranmaksızın değiştirilmesi caizdir. Hayvanların değerlerinin eşit olması şart olmadığı gibi, farklı olması durumunda değer farkı ödenmesi de akdin sıhhatine zarar vermez (Merğînânî, el-Hidâye, V, 177 vd.).

967. Satıcı, içinde belirli bir müddet ücretsiz oturması şartıyla evini satabilir mi?

Akdin gereklerinden satış akdine uygun düşmeyen, örf hâline gelmemiş olan ve taraflardan birine yarar sağlayan bir şeyin akit esnasında

şart koşulması, Hanefilere göre sahih olmadığı için bu şekilde yapılan bir alışveriş akdi fâsit olur (Merğînânî, el-Hidâye, V, 123). Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) şartlı satışı yasaklamıştır (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, V, 570; ayrıca bkz. Buhârî, Büyü', 73).

Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise, akdin gereği olmayan, ancak akdin gereklerine de aykırı düşmeyen bir şeyin şartı koşulması caizdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-müctehid, III, 178-179; İbn Kudâme, el-Muğnî, VI, 166). Çünkü Resûlullah (s.a.s.) bir sefer esnasında Hz. Cabir'den devesini satın almak istemiş, o da, Medine'ye kadar binmesi şartıyla satabileceğini söyleyince Resûlullah (s.a.s.) bu şartı kabul ederek deveyi satın almıştır (Müslim, Müsâkât, 113).

Buna göre satıcının, içinde bir müddet ücretsiz oturması şartıyla evini satması, Mâlikî ve Hanbelîlere göre sahihtir. Bu hükmün günümüzde hayli yaygın olması hasebiyle artık örf hâline geldiği yorumuyla Hanefîlerin yaklaşımına da aykırı olmadığı söylenebilir.

968. Henüz olgunlaşmamış sebze ve meyvenin satışı caiz midir?

İslam âlimleri, Hz. Peygamberin (s.a.s.), meyvesi olgunlaşmıyaya kadar hurmanın ve aynı zamanda dânesi beyazlaşıp afetten emin oluncaya kadar da ekin satışını yasaklamasını (Müslim, Büyü', 49) gerekçe göstererek henüz olgunlaşmamış, kendisinden insan yiyeceği veya yem olarak yararlanılacak durumda olmayan sebze ve meyvelerin satışını caiz görmemişlerdir.

İnsanlar için yiyecek, hayvanlar için de yem olarak kullanılacak durumda olan sebze ve meyvelere gelince; bunların henüz olgunlaşmadan satışı caizdir. Zira bu durumdaki sebze ve meyveler, kendilerinden yararlanılan ve değer taşıyan bir mal olarak kabul edilir (Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 13).

969. Tarla, bahçe ve ağaç üzerindeki ekin, sebze ve meyvenin bir kısmını istisna ederek satmak caiz midir?

Ağaç üzerindeki meyvenin, bahçedeki sebzenin veya tarladaki ekinin, miktar belirtip bir kısmını istisna ederek satmak Hanefî mezhebindeki bir görüşe göre caiz, diğer bir görüşe göre ise caiz değildir. Ancak istisna edilen; belirli ağaçlar veya arazinin belirli bölümündeki ürün olursa o zaman ittifakla caiz olur. Satıcının belirli bir ağacın üzerindeki meyveyi, bahçenin belirli bölümündeki sebzeyi veya tarlanın belirli bölümündeki ekini istisna ederek satması, buna örnek olarak gösterilebilir (Merğînânî, el-Hidâye, V, 27-28).

970. Yaş çayın işlenmiş kuru çay, domatesin salça ve zeytinin zeytinyağı karşılığında satılması caiz midir?

İslam hukukuna göre malların karşılıklı değişiminde satıma konu olan malların aynı cinsten olmaları halinde miktarlarının eşit ve mübadelelerin de peşin olması gerekir. Malların farklı cinslerden olması halinde ise taraflar, karşılıklı rıza ile diledikleri şekilde aham satım yapabilirler (Ebû Dâvûd, Büyü, 12).

Buna göre yaş çay ile kuru çay, domates ile salça ve zeytin ile zeytinyağı incelendiğinde bunların kullanım şekilleri bakımından aralarında farklılıklar olduğu açıktır.

Öte yandan yaş çay, domates ve zeytin, belli bir başkalaşım neticesinde ve nitelikleri değişerek kuru çay, salça ve zeytinyağına dönüşmektedir.

Ayrıca günümüzde yaş çayın kuru çay, domatesin salça ve zeytinin zeytinyağı karşılığında satılması, insanlar arasında yaygınlaşmış ve umum-i belva (kaçınılması güç olan durum) hâlini almıştır. Bu gibi durumlarda insanlar arasındaki ticari muamelelerde kolaylık sağlanması İslam hukukunun genel kaidelerindedir (Mecelle, 17-18). Kaldı ki hakkında nass bulunmayan konularda açık nassa aykırı olmamak kaydıyla insanların genel uygulaması (örfü) göz ardı edilemez (Mecelle, md. 36-37).

Bu itibarla, bedellerin karşılıklı rıza ile belirlenmesi ve malların peşin olarak alınıp verilmesi halinde yaş çayın kuru çay, domatesin salça ve zeytinin zeytinyağı karşılığında değiştirilmesinde/satılmasında dinen herhangi bir sakınca yoktur. Bununla birlikte söz konusu ürünlerin birbirleriyle değiştirilmesi yerine doğrudan para karşılığında alınıp satılması ihtiyat bakımından daha uygundur.

971. Domates, patlıcan gibi kökü sabit kaldığı halde ürünü toplanabilen sebzelerin, fidesinde iken satışı caiz midir?

Bütün ürününü bir anda vermeyip, bir kısmı olgunlaşmış, bir kısmı ise henüz çiçek halinde olan sebze ve meyvelerin fidesinde veya dalında iken satışı Hanefilerce caiz görülmemiştir. Zira burada ürünün bir kısmı mevcut iken, diğer bir kısmı henüz mevcut değildir ve satışa sunulan ürünün miktarında belirsizlik söz konusudur. Ayrıca mevcut ürünü toplama sırasında hangisinin alıcıya hangisinin satıcıya ait olduğu belli değildir. Ancak bazı Hanefî âlimler, zorluk ve sıkıntıyı gidermek için meyve ve patlıcan gibi ürünlerden mevcut olmayanı mevcut olana tâbi kılarak, bu alışverişi caiz görmüşlerdir. Ayrıca İmam Muhammed de

birbirinin peşi sıra gelen bir ürün olduğu için gül satışını caiz görmüştür (Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 14). Bu tür ürünlerin satımında en iyisi, görünen ürünün değil de, ürünle birlikte fidelerin de satılmasıdır (Merğînânî, el-Hidâye, V, 28). Nitekim bu durumdaki ürünlerin satışı Mecelle'de de caiz kabul edilmiştir (Mecelle, md. 207).

72. Akit yapanlardan birisi tarafından fark verilmesi kaydıyla aynı cinsten iki malın takas edilmesi caiz midir?

Tartı veya ölçü ile alınıp satılan aynı cins mallar (ribevi mallar); karşılıklı olarak mübadele edilirken, bunların eşit miktarda ve peşin olarak alınıp satılması gerekir. Aksi halde yapılan takas faizli işlem olur. Faiz ise dinimizde haram kılınmıştır (Bakara, 2/275).

Tartı veya ölçü ile alınıp satılmayan ve taneleri arasında farklılıklar bulunan diğer malların takasında ise eşitlik şartı aranmaz. Bu nedenle farklı model ya da değerlerdeki mal ve ürünler değiştirilirken, değer farkından dolayı ödenen fazlalık faize girmez. Diğer bir ifadeyle, kıyemî malların, aradaki fiyat farkı ödenerek peşin olması şartıyla değiştirilmeleri dinen caizdir (Merğînânî, el-Hidâye, V, 182).

973. Ticari amaçla domuz yetiştirip satmak caiz midir?

Dinimiz, insanı maddî ve manevî zararlardan korumak için birtakım kurallar koymuş; bu amaçla pis, kötü ve zararlı olan şeyleri yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanları da helâl kılmıştır (Bakara, 2/168, 173; A'raf, 7/157). Kur'an-ı Kerim'de, "Allah, size ancak leş, han, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilene haram kıldı..." (Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'am, 6/145; Nahl, 16/115) buyurularak domuzun pis olduğu ve etinin de haram kılındığı açıkça ifade edilmiştir. Her ne kadar bu ayet-i kerimelerde, domuzun etinin haram kılındığından söz edilmiş ise de, En'am Suresinin 145. ayetinde geçen "rics" kelimesi ile A'raf sûresinin 157. ayetinde yer alan "(Allah) onlara pis ve murdar olan şeyleri haram kılar." ifadelerini birlikte değerlendiren İslam âlimleri, domuzun sadece etinin değil, bütün cüzlerinin necis olduğunu ifade etmişlerdir (Kâsânî, Bedâi', V, 142, 305).

Hız Peygamber (s.a.s.), içki, leş, put ve domuzun satımının Allah ve Resûlû tarafından kesinlikle yasaklandığını bildirmiştir (Buhârî, Büyü, 112). Konuyla ilgili bu ayet ve hadislere dayanan İslam âlimleri; domuzun müslümanlar açısından mütekavvim (dinin mal kabul edip haram kılmadığı) bir mal olmadığını, mal olmayan bir şeyin müslümanın mülkünü olamayacağı gibi akde de konu olamayacağını, bu sebeple satışının ge-

çersiz, ticaretinin haram olduğunu söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâi', V, 142, 305; Mevsilî, el-Ihtiyâr, II, 52; İbn Abdilber, el-Kâfi, II, 675; İbn Rüşd, Bidâye, III, 146). Buna göre domuzun yetiştirilmesi de, satılması da caiz değildir. Domuz üretimi veya ticaretinden elde edilen kazanç helal olmaz.

974 Sosis imalatında kullanılmak üzere domuz bağırsağının alım satımını yapmak caiz midir?

Domuzdan elde edilen her türlü ürünün zaruret bulunmadıkça yenilmesi, içilmesi, giyilmesi ve kullanılması haram olduğu gibi, müslümanlara da gayrimüslimlere de satışı caiz değildir (Kâsânî, Bedâi', V, 305; Mevsilî, el-Ihtiyâr, II, 52; İbn Abdilber, el-Kâfi, II, 675; İbn Rüşd, Bidâye, III, 146). Bunların satışından elde edilen kazanç da haramdır. Dolayısıyla gayrimüslimlere yönelik de olsa, sosis imalatında kullanılmak üzere domuz bağırsağının alım satımını yapmak caiz değildir.

975. Domuz derisinden ayakkabı ve giysi yapmak, bu ürünleri alıp satmak ve giymek caiz midir?

Genel anlamda bütün hayvanların derisi, tabaklandığı zaman temiz olur. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.), "Deri tabaklandığı zaman temiz olur." (Müslim, Hayız, 105; Ebû Dâvud, Libâs, 40) buyurmuşlardır. Domuzun derisi ise; özü itibarı ile necis olduğu için, Hanefilerden Ebû Yûsuf'tan ve İmam Mâlik'ten gelen bir rivayetin dışında ulemanın cumhuruna göre tabaklanmakla temiz olmaz (Serahsî, el-Mebsût, I, 202; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 89; İbn Rüşd, Bidâye, I, 85).

Dolayısıyla domuz derisinden yapılan ayakkabı, mont ve benzeri giyeceklerin üretim ve ticaretinin yapılması, zaruret olmadıkça kullanılması caiz değildir (bkz. Buhârî, Büyü, 112).

976. Kötü amaçlar için de kullanılmaya müsait olan "anason, haşhaş, kenevir" vb. bitkileri ekmenin, ticaretini yapmanın dinî hükmü nedir?

Yenilmesi, içilmesi veya kullanılması dinen caiz olan bir şeyi satmak da caizdir. Bu sebeple, yasal açıdan değil de, dinî açıdan bakıldığında, kendisi aslen haram olmayan ürünleri helal alanlarda kullanmak üzere üretmekte ve ticaretini yapmakta bir sakınca yoktur. Bu maddeler normal olarak, helal alanlarda iş yapan kişi veya kurumlara satıldığı halde, ahcılar tarafından gizlice ve dolaylı yoldan, haram işlerde kullanılsa bile bundan dolayı üreticinin bir sorumluluğu olmaz (Zeylai, Tebyin, VI, 28). An-

cak doğrudan gayrimeşru maddelerin üretiminde kullanılmak üzere ve bunu bilerek ilgili kişilere bu ürünleri satmak, bir haramı desteklemek ve yaymak anlamına geleceğinden bu gibi kazanç yollarından sakınmak gerekir (Şirbîni, Muğni'l-muhtâc, II, 51; İbn Rüşd el-Ced, el-Beyân ve't-tahsil, IX, 394-395; Şemsuddîn İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebir, IV, 306). Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de, "İyilikte ve takvada yardımlaşın, ama gûnahta ve düşmanlıkta yardımlaşmayın." (Mâide, 5/2) buyurmaktadır.

Öte yandan herhangi bir ürün, günlük kullanımda nerdeyse tamamen haram bir maddenin üretimi için kullanılmakta ise, bu ürünü üretmek ve ticaretini yapmak, büyük ihtimalle harama destek olacağından dinen sakıncalı olur. Bazı fıkıh âlimleri, uyuşturucu imalatına dönük olarak haşhaş ve benzeri ürünleri üretmenin ve satmanın haram olduğunu belirtmişlerdir (İbn Âbidîn, Redd'u'l-muhtâr, X, 35; Zuhaylî, el-Fikhu'l-İslâmî, VI, 166). Fakat ilaç imalatında kullanılmak üzere yetiştirilip satılmalarında sakınca yoktur. Söz konusu maddelerin ekiminde devlet tarafından alınan bir karar ve konulan kotalar varsa bunlara riayet etmek gereklidir.

977. İslam'da kâr haddi var mıdır?

İslam dini, alım satım akitlerinde kesin bir kâr haddi koymamış, bunu piyasa şartlarına bırakmıştır. Temel ilke budur. Konuyla ilgili olarak Allah Resûlü (s.a.s.), fiyatlar artmaya başladığında kendisinden bu duruma müdahale etmesi istendiğinde şöyle buyurmuştur: "Şüpheli, fiyatları tayin eden, darlık ve bolluk veren, rızıklandırır ancak Allah'tır. Ben sizden herhangi birinin malına ve canına yapmış olduğum bir haksızlık sebebiyle o kimsenin hakkını benden ister olduğu halde, Rabbime havuşmak istemem." (Ebû Dâvud, İcâre, 15; Tirmizî, Büyü, 73) Ayrıca Hz. Peygamberin (s.a.s.), kendisine kurbanlık bir koyun satın alması için para verdiği Hakîm b. Hizâm'ın bir dinara satın aldığı koyunu iki dinara satıp, sonra bir dinara bir koyun satın almasını (diğer bir rivayette bir dinara satın aldığı iki koyundan birisini bir dinara satmasını) kınamamış, üstelik ona hayır duada bulunmuştur (Ebû Dâvud, Büyü, 28; Tirmizî, Büyü, 34).

Fakihler de bundan hareketle kâr haddinin eşyadan eşyaya fark edebileceğini, bu sebeple de kesin bir takdir yapılamayacağını söylemişlerdir (Kâsânî, Bedâi', V, 129). Bununla birlikte piyasada suistimaller olduğu, karaborsacıların devreye girerek halkı mağdur ettikleri, özellikle halkın zaruri ihtiyaçları sayılabilecek mallarda aşırı fiyat artışları yaşandığı durumlarda, kamu otoritesinin fiyatlara müdahale etme (narh koyma) yetkisi vardır (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 226).

DİĞER SÖZLEŞMELER

978. Bir evi belli bir süre için peşin parayla kiralayıp da, süresi dolmadan evden çıkan kişi, oturmadığı günlerin kirasını geri alabilir mi?

Kira akdi, her iki taraf için de bağlayıcıdır. Kira süresi dolmadan taraflardan birisinin akdi tek taraflı olarak feshetmesi caiz değildir. Dolayısıyla bir evi belli bir süre için peşin parayla kiralayan, ancak süresi dolmadan çıkan kişi, anahtarını aldıktan sonra bir süre oturmayıp boş bırakması durumunda kiranın tamamını ödemek zorunda olduğu gibi (Merginâni, el-Hidâye, VI, 273), erken çıkması durumunda da geriye kalan günlerin ödenmiş kirasını geri alamaz. Şayet kira bedeli peşin alınmamışsa, kiracı kalan süre içerisinde oturmadığı günlerin kirasını da ödemek zorundadır.

979. Kiralanan bir tarladan, kuraklık, dolu vb. nedenlerle ürün alınmadığı durumlarda, tarla sahibine yine de kira ödenmesi gerekir mi?

Kiralanan bir araziden kuraklık, dolu, sel baskını, çekirge istilası gibi bir afet sebebiyle ürün alınmazsa Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kira feshedilemeyeceği gibi ücretten indirim de yapılmaz (Şirbinî, Muğni'l-muhtâc, II, 456; Şemsuddin İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebir, VIII, 63-64). Hanefî mezhebinde ise, yağmurla sulanan araziden, yağmurun yağmaması, değirmenin suyunun kesilmesi gibi sebeplerle, kiralanan maldan ürün alınmasına engel tabii afet olması durumunda kiracı ücret ödemez. Çünkü araziden yararlanma imkânı olmamıştır (Merginâni, el-Hidâye, VI, 327). Arazi ekildikten sonra ekini çekirge yese veya başka bir afet arız olsa; afet anına kadarki sürenin kirası ödenir. Afet anından sonra ise, eğer araziyi tekrar ekerek başka bir ürün alma imkânı bulunursa kalan sürenin kirası da ödenir. Tekrar ekilip ürün alma imkânı bulunmazsa kalan sürenin kirası ödenmez (İbn Âbidin, el-Ukûdü'd-dürriyye, II, 113-114).

980. Kira akdi tek taraflı olarak feshedilebilir mi?

Kira akdi her iki taraf için de bağlayıcı olduğundan, yapıldıktan sonra taraflardan biri, geçerli bir mazereti veya diğerinin rızası olmadan tek taraflı olarak akdi feshedemez. Akdi feshedebilmek için; kiracının iflas etmesi, başka bir şehre tayin edilmesi, işi bırakması veya iş değişikliği yapması gibi geçerli bir mazeretinin bulunması (Merginâni, el-Hidâye, VI, 331, 333, 334) ya da her iki tarafın da rıza ve onayı gereklidir. Şu kadar var ki,

mazeret belirgin olmaz ya da tartışmaya götürebilecek bir nitelik arz ederse, o takdirde akit, ancak mahkeme kararı ile feshedilir. Bu durumda, mahkeme kararından sonra söz konusu akdi fesheden taraf, mâli bakımından yükümlü olmaz (Mevsili, el-Ihtiyâr, II, 148).

981. Bir kimse kiraladığı taşınır veya taşınmaz bir malı sahibinin izni olmadan üçüncü bir şahsa kiralayabilir veya kullanırabilir mi?

Taraflar, kira sözleşmesinde yer alan şartlara uymak zorundadırlar. Buna göre kiraya veren kişi; malını kiraya verirken hangi amaçla kullanılacağını belirlemiş ve üçüncü şahıslara kiraya vermemesini şart koşmuşsa kiracının bu şarta uyması gerekir. Ancak kira sözleşmesinde ev, dükkân, depo, nakil aracı gibi taşınır veya taşınmaz malın hangi amaçla kullanılacağı açık bir şekilde belirtilmemişse, kira akdi geçerli olur ve o beldenin örfü esas alınır. Şayet örf, kiracının bunu başka birisine kiraya vermesine ve dilediği gibi kullanmasına imkân tanıyorsa; kiracı, kiraladığı malı bir başkasına kiraya verebileceği gibi, herhangi bir ücret ödemediği takdirde kullanmasına da izin verebilir (Mevsili, el-Ihtiyâr, II, 124).

982. Kira (icare) akdinde süre veya ücret belirlenmemişse, taraflar neye göre hareket ederler?

İcare/kira akdi senelik olarak yapılabileceği gibi, aylık, haftalık, hatta günlük olarak da yapılabilir. Akit esnasında süre belirtilmemişse, başlangıç ve bitişlerinde, örf varsa o ölçü alınır. Mesela buğday ekme için tarla kiralandığında, o yılki ekim ve hasat mevsimi süre olarak kabul edilir. Aksi halde akit fâsit olur.

Ücretin önceden belirlenmemiş olması halinde ise icare akdi fâsit olur. Kira akdi fâsit olunca, şayet kiracı kiralananın menfaatini almışsa, mal sahibine ecr-i misil (piyasa değeri) kira ödemesi gerekir (Mevsili, el-Ihtiyâr, II, 137-138). Mal kullanılmamışsa, akit feshedilir.

983. Kiralanan bir mal karşılığında depozito vermek caiz midir?

Hanefilere göre; herhangi bir kusuru olmadığı ve mal sahibinin ileri sürdüğü şartlara aykırı davranmadığı müddetçe, kiracının kiraladığı malda meydana gelecek zararın tazmin etme yükümlülüğü yoktur. Bu sebeple mal sahibinin kiracıdan rehin manasına gelebilecek bir şeyi depozit adı altında rehin olarak alması caiz değildir (Mevsili, el-Ihtiyâr, II, 128; Mecelle, md. 710). Mâlikîlere göre ise; kira sözleşmesinde rehin almak caizdir (İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 273).

Günümüzde menkul veya gayrimenkul malların kiralanmasının büyük bir sektör hâline gelmesi, konunun suistimale açık olması ve güven duygusunun zedelenmesi gibi sebeplerden dolayı Mâlikî mezhebinin görüşü istikametinde mal sahibinin depozit almasının caiz olduğu söylenebilir.

984. Borçlunun, borcunu vadesinden önce ödemesi karşılığında, alacaklının alacağından indirim yapması, caiz midir?

Borçlunun herhangi bir şart koşmadan borcunu vadesinden önce ödemesi caiz olduğu gibi (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, VII, 394), alacaklının da herhangi bir şarta bağlı olmaksızın ödemenin erken yapılmasından dolayı alacağından bir miktar indirim yapması caizdir (Merginânî, el-Hidâye, VI, 153). Zira satıcı alacağının tamamından vazgeçebileceği gibi, indirim de yapabilir. Bu, müşteri lehine bir ikram olup, faiz kapsamına girmez.

Ancak alım satım akdinde taraflar, vadeli satılan malın bedelinin, vade dolmadan ödenmesi halinde fiyatta indirim yapılmasını şart koşarlarsa; içlerinde Hanefilerin de bulunduğu ulemanın çoğunluğuna göre bu akit caiz değildir ve faizli muamele hükmündedir (Serahsî, el-Mebsût, XXI, 31; İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 109).

Alacaklı, vadesi gelmiş olan bir alacağı için, borçluya, alacağının belirli bir kısmını tayin ettiği süre içerisinde ödemesi durumunda kalanından ibra edeceğini söyler, borçlu da o süre içerisinde öderse bu caiz olur ve alacağının kalan kısmından ibra etmiş sayılır (Merginânî, el-Hidâye, VI, 150). Vadesi dolmamış borçlarda alacaklının borçluya, borcun bir kısmını vade dolmadan önce ödemesi şartıyla kalan kısmının düşürülmesi için yapılan bir sulh sözleşmesi Hanefî âlimlerine göre caiz değildir. Çünkü vade para karşılığında satılmış olur. Bu da faize girer (Merginânî, el-Hidâye, VI, 149).

Bütün bu görüşler dikkate alınarak denilebilir ki daha önceden şart koşulmuş olmaması ve araya üçüncü bir şahsın girmemesi kaydıyla, ister alacaklının ister borçlunun talebiyle vadeli borcu peşine döndürme karşılığında borçtan indirim yapmak caizdir.

985. Altının karz/borç verilmesi caiz midir?

Altın, kendisi sarf edildikten sonra misli iade edilebilen (misli) mallardandır. Dolayısıyla altının, cumhuriyet altını gibi tane ile alınıp satılanlarının sayı ile; 22 ayar bilezik gibi tartı ile alınıp satılanlarının ise tartı ile borç verilmesi caizdir. Fakat geri ödenirken ne eksik ne fazla alınanın tam olarak misli verilmelidir. Aksi halde faizli işlem olur. Altının veresiye satılması ise caiz değildir.

986. Yardımlaşma sandığından borç olarak alınan para geri ödenirken bir fazlalık ödenmesi caiz midir?

Kişilerin, ihtiyaçlarını karşılamak için, faizsiz olarak kısa vadeli borç (karz) alıp bunu düzenli vadelerde ödemek üzere "yardımlaşma sandığı" kurmaları caizdir. Bu sandığa üye olanların, ihtiyaç halinde biriken primlerinin birkaç katına kadar borç (karz) almaları ve bunu belirlenen vade içerisinde geri ödemelerinde sakınca yoktur. Ancak ödemede bulunurken, alınan borç (karz) karşılığında önceden ileri sürülen her türlü fazlalık veya getiri sağlayan menfaat, faiz olacağı için caiz olmaz (Kâsânî, Bedâi', VII, 395).

987. Vadeli satış veya borçlanma (istikraz) akdinde borçlanılan para birimi yerine başka bir para biriminin ödenmesi caiz midir?

Fakihlerin çoğunluğu, vadeli satışlar ile borç akdinde, bedel olarak belirlenen para birimi yerine, ödeme tarihindeki kuru esas olarak farklı bir para biriminin –mesela borç olarak alınan altın paranın yerine gümüş paranın– ödenmesini caiz görmüşlerdir (Serahsî, el-Mebsût, XIV, 2-3; İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 107; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 200).

İbn Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: "Bakî'de deve satardım; deveyi (bazen) dinar (altın para) karşılığında satar, dirhem (gümüş para) alır; (bazen de) dirhem karşılığı satar, dinar alırdım. (Satduğumda) dirhem yerine dinar alır ve satın aldığım da dinar yerine dirhem verirdim. Sonra Resûlullah'a (s.a.s.) gidip 'Ya Rasûlallah, müsaade eder misin, sana bir şey soracağım. Ben (bir malı) dirhem mukabilinde satıp, dinar alıyorum. Bunun yerine altının yerine gümüşü alıp veriyorum' dedim. Resûlullah (s.a.s.); 'Aranızda (ödenmemiş) bir şey kalmadıkça o günün rayici ile (birinin yerine ötekini) almanda mahzur yoktur' buyurdu" (Ebû Dâvûd, Buyu', 14).

Buna göre mesela, vadeli bir satış veya borç (karz) akdine konu olan 1500 TL bedelin zimmette borç olarak kalmak üzere piyasada geçerli olan günlük kur üzerinden 1000 \$ ile geri ödenmesi, her iki tarafın da rızasının olması kaydıyla caizdir.

988. Borcunu vaktinde ödemeyen kişiye takdir edilen malî tazminatı almak caiz midir?

Ödeme imkânı olduğu hâlde zamanında borcunu ödemeyen borçlu, manen sorumlu olur ve ahiret azabını hak eder. Bu konuda Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması zulümdür." (Buhârî, Havâlat, 1)

İslam Hukuku açısından ise; kişinin zimmetinde bir borç sabit olur ve onu ödemeye yanaşmazsa, bu kişi yetkili makamlar tarafından ödemeye zorlanabilir. Fakihler bu tür bir cezanın uygulanmasını, Hz. Peygamberin (s.a.s.) konuyla ilgili hadislerine dayandırmışlardır (bkz. Buhârî, İstikrâz, 13). Borçlunun borcunu geciktirmesi nedeniyle -paranın değer kaybetmesi gibi bir sebeple- alacaklı zarara uğrarsa borçluya bu zarar tazmin ettirilir. Ancak borçlunun malî sıkıntı içinde olduğunu ispat etmesi halinde yetkili makamlar borcunu ödeyebilmesi için kendisine belli bir süre tanır. Bu durum ise, alacaklının yasal hakkını istemesine engel teşkil etmez (Mevsilî, el-İhtiyâr, II, 221).

989. Ödünç alınan malın iade masrafları kime aittir?

Ödünç alınan malın iade masrafları ödünç alan kişiye aittir. Ödünç alınan malın ne şekilde geri verileceği hususunda, yaygın olan örfün hükümleri geçerlidir. Bu kurallara uyulmazsa malda meydana gelecek zararın tazmini gerekir (Merginânî, el-Hidâye, VI, 237; Mevsilî, el-İhtiyâr, II, 558). Zira örfün belirlediği hüküm Kur'an ve Sünnetin belirlediği hüküm gibi geçerlidir (Mecelle, md. 43-45).

990. Kendisine bir şey emanet edilen kişi emanet malı koruması karşılığında ücret talep edebilir mi?

Kendisine bir şey emanet edilen kişi, emanet malı koruması karşılığında ücret alamaz. Şayet malı koruma işini ücretle yaparsa, bu akit emanet akdi olmaktan çıkar, kira akdine dönüşür. Bu durumda da emanet malın sahibine geri verilme masraflarını, emanet edilen kişinin karşılaması gerekir. Mala gelebilecek zararlardan o sorumludur (Merginânî, el-Hidâye, VI, 219).

991. Kişinin kendisine emanet edilen bir malı sahibinin izni olmadan bir başkasına emanet olarak bırakması caiz midir?

Emanet malın, bizzat kendisine emanet edilen kişi veya onun aile fertlerinden biri tarafından korunması gerekir. Dolayısıyla, sahibinin izni olmadan korunması için başkalarına emanet olarak bırakılması caiz değildir. Şayet emanet edilen kişi, emanet malı bir başkasına bırakır ve malda da zarar meydana gelirse, bunun tazmin edilmesi gerekir (Merginânî, el-Hidâye, VI, 212).

Bu durumda mal sahibi, zararını dilerse emanet verdiği ilk şahsa, dilerse emaneti kabul eden ikinci şahsa tazmin ettirir. İlk şahsa tazmin

ettirirse bu şahıs ikinciye dönemez. İkinci şahsa tazmin ettirirse bu birinciye dönebilir (Mevsilî, el-İhtiyâr, II, 476). Ancak zarar, ikinci şahsın kasıt ve kusuru sebebiyle meydana gelmiş ve mal sahibi bu zararı ilk şahsa tazmin ettirmiş ise, bu kişi ikinci şahsa rücu' eder (Mecelle, md. 790).

992. Yanında emanet mal bulunan kişi o maldan yararlanabilir mi?

Emanet olarak bırakılan maldan emanetçinin yanında iken doğacak menfaat mal sahibine aittir. Mesela, emanet bırakılan hayvandan elde edilen süt, yün vb. şeyler mal sahibine ait olur. Emanet alan bunlardan yararlanamaz (Mecelle, md. 798). Bu nedenle emanet alan kişi, kendi kusuru ile emanet mala zarar verdiğinde bunu tazminle yükümlü olduğu gibi, bu maldan elde edilen menfaate zarar verdiğinde de zararı tazmin etmekle yükümlü olur (Alâuddin, Tekmiletü Reddî'l-muhtâr, II, 473).

993. İnsanın hayatta iken, çocukları arasında ayırım yaparak birine veya bazılarına mal varlığının tamamını veya bir kısmını bağışlaması caiz midir?

Esasen kişinin sağlığında kendi malında istediği şekilde tasarruf etme hakkı vardır. Hukuken, malının bir kısmını veya tamamını yabancı birisine verebileceği gibi, çocuklarından birisine veya bazılarına da verebilir. Bu tasarrufu hukuken geçerlidir. Ancak hükmü konusunda İslam âlimleri arasında farklı görüşler vardır. Konu hakkındaki tartışmalar ilgili hadisin farklı anlaşılmasına ve farklı yorumlanmasına dayanır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), malının bir bölümünü bir oğluna vermek isteyip, kendisini şahit tutmak isteyen Numan b. Beşir adındaki sahabe'ye, diğer çocuklarına da mal verip vermediğini sormuş, vermediğini öğrenince, ona şahit olmamış, başkasını şahit tutmasını istemiş, (hadisin farklı rivayetlerine göre) "onu geri al", "çocukların arasında âdil davran", "zulmüne beni şahit tutma" gibi ifadelerle Numan'ı reddetmiştir (Buhârî, Hibe, 12).

Hanefî, Şâfiî ve Mâlikilerdeki güçlü görüşe göre, babanın hayatında iken çocuklarına mal vermesi durumunda eşit davranması müstehab, ayırım yapması mekruhtur (Kâsânî, Bedâi, VI, 127; İbn Nüceym, el-Bahr, VII, 288; Haraşî, Şerhu Muhtasar, VII, 82; Zekeriyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib, II, 483). Ahmet b. Hanbel'e, bazı Mâlikilere ve Hanefilerden Ebû Yusuf'tan gelen bir rivayete göre ise, babanın mal verirken evlatları arasında eşit davranması vacip (farz), ayırım yapması haramdır (İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 256-257; İbn Cüzey, el-Kavânin, 546).

Babanın bütün çocuklarına mal vermesi durumunda; kız erkek ayırımı yapmadan hepsine eşit mi vereceği yoksa mirasta olduğu gibi erkek

çocuğuna iki, kız çocuğuna bir pay mı vereceği konusu da tartışmalıdır. Bu konuda da çoğunluğun görüşü hepsine eşit vermesidir (Kāsānī, Bedāiu's-sanāi, VI, 127; Ibn Kudāme, el-Muğnī, VI, 259).

İster farz olsun ister müstehab, babanın mal verirken çocukları arasında eşit davranması, dinin ruhuna daha uygundur. Ayrıca çocuklar arasında ayırım yapmak, onların hem ana babalarına hem de birbirlerine karşı buğz etmelerine, aralarına soğukluk hatta düşmanlık girmesine sebep olur. Bu yüzden babalar meşru bir gerekçe yoksa mal verirken çocukları arasında eşit davranmalı, aralarında ayırım yapmamalıdır.

Hanefi âlimleri, evlatlardan bir kısmı çalışmayıp, ilimle meşgul olursa veya daha muttaki ise, ya da çalışmayacak derecede hasta ise diğerlerine tercih etmekte herhangi bir sakınca olmadığını söylemektedirler (Şeyhizāde, Mecme'u'l-enhur, II, 610).

994. Baba, diğerlerini mahrum edip sadece bir oğluna bağışta bulunmuşsa, oğul bundan sorumlu olur mu, ne yapması gerekir?

Kişi, mülkiyetinde bulunan mal üzerinde dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğundan, çocuklarından birine bağışta bulunurken diğerlerinin onayını almak zorunda değildir. Bununla birlikte, anne babanın çocuklarına karşı başlıca görevlerinden biri de aralarında herhangi bir ayırım yapmaksızın onlara eşit muamelede bulunmaktır. Böyle bir davranış, onların görevi olduğu kadar çocuğun da hakkıdır. Çocukların kız-erkek, büyük-küçük olması sonucu değiştirmez.

Bir babanın mallarının tamamını veya bir kısmını, diğerlerinin rızası olmadan, kız olsun erkek olsun çocuklarından bazılarına vererek aralarında ayırım yapması dinen uygun değildir. Ama her halükârda baba, evlatlar arasında ayırım yaparak hayatta iken mallarını bir oğluna devredip diğerlerini mahrum bırakırsa, bunda kendisine mal devredilen oğlunun bir sorumluluğu söz konusu olmaz. Bu oğul, kendisine devredilen malları mecbur olmamakla birlikte mahrum bırakılan kardeşlerine mirastaki payları miktarınca vermesi uygun olur.

995. Bir kimse hayatta iken mülkünü bir hayır kurumuna bağışlasa, ölümünden sonra çocukları bu bağışı iptal ettirebilirler mi?

Karşılık şart koşulmaksızın bir malın hayatta iken başkasına temlik edilmesine "hibe" denir. Hibe iki taraflı bir akit olup, tarafların irade beyanı ile kurulur, hibe edilen malın teslim-tesellümü ile tamamlanır. Hibenin geçerli olması için, bağışlama anında akit konusu malın mevcut

olması, malum ve belirli bulunması, bağışlayana ait olması ve tarafların rızalarının bulunması şarttır (İbn Rüşd, Bidāye, II, 327; Merğînānī, el-Hidāye, VI, 241).

Usulüne uygun olarak yapılan ve teslimi tamamlanan hibe akdinden dönmek kural olarak caiz değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu kınamıştır (Buhārī, Hibe, 12). Ancak Hanefiler hibeyi kabul eden kişinin rızası veya hâkim kararı ile hibeden dönülebileceğini kabul etmişlerdir (Merğînānī, el-Hidāye, VI, 260).

Buna göre bir kimse hayatta iken yapmış olduğu hibeden geri dönme hakkına sahiptir. Ama onun ölümünden sonra çocuklarının bu hibeyi iptal etme hakları yoktur.

996. Yetkili makamlarda bulunanların hediye kabul etmeleri caiz midir?

Karşılıklı olarak hediyeleşmek insanlar arasında sevgi ve saygının oluşmasına katkı sağlar. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), "Hediyeleşin, birbirinizi seversiniz." (Muvatta, Hüsnü'l-Huluk 4) buyurmuştur. Ancak yetkili makamlarda bulunan kişilerin, bu göreve gelmeden önce aralarında hediyeleşme âdeti olmayan kişilerden her ne ad altında olursa olsun; hediye ve bağış kabul etmeleri caiz değildir. Zira bu durum, rüşvet olarak değerlendirilebilir (Merğînānī, el-Hidāye, V, 365; Mevsilī, el-Ihtiyār, II, 210-211).

Hz. Peygamber (s.a.s.), idari makamlarda bulunanlara verilen hediyelerle ilgili olarak; "Yetkililerin aldığı hediyeler, ganimetten aşımak (kamu malını zimmetine geçirmek) gibidir." (Beyhakī, es-Sünenü'l-Kübrā, X, 233) buyurmuştur. Yine Resûlullah (s.a.s.), zekât toplamakla görevlendirdiği memurunun hediye aldığını işittiğinde; "Benim gönderdiğim bir görevliye ne oluyor ki: 'Bu zekât malıdır; bu da bana hediye edilmiştir.' demektedir! Bu kişi babasının (yahut anasının) evinde oturup kalsa, acaba kendisine hediye verilir miydi? Allah'a yemin ederim ki, sizden biriniz o zekât malından bir şey alırsa kıyamet gününe o malı boynunda taşıyarak gelecektir." (Müslim, İmārāt, 26) buyurarak, kişinin yetkili makamda bulunmasından dolayı hediye almasının caiz olmadığını ifade etmiştir.

997. Bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı daha yüksek bir fiyata satabilir mi?

Bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi bu malı müvekkilinin hayrına olacak şekilde daha yüksek bir fiyata satıp bedeli de bütünü ile müvekkiline teslim ederse yaptığı bu işlem caiz olur (Kāsānī, Bedāi', VI, 27). Fakat müvekkilin belirttiği fiyatın üstündeki miktar kendisi alamaz.

998. Bir mal ya da ürünü satmak üzere vekil kılınan kişi, bu malı, kendisi satın alabilir veya birinci dereceden yakınlarına satabilir mi?

Bir mal ya da ürünü belli bir fiyattan satmak üzere vekil kılınan kişi bu malı kendisi satın alamayacağı gibi müvekkilin izni olmaksızın nafakasını vermekle yükümlü olduğu birinci derece yakınlarına da satamaz. Çünkü bir kimse aynı malın hem satıcısı hem alıcısı olamaz. Öte yandan bu tür işlemler anlaşmazlığa ve şaibeye yol açabilir (Kâsânî, Bedâi', VI, 312).

999. Kişinin bir borca kefil olması karşılığında ücret alması caiz midir?

Kefalet teberra niteliğindedir. Dolayısıyla kefilin, kefalet akdine karşılık ücret almayı şart koşması caiz değildir. Zira ücret almak teberra kavramına aykırıdır. Ayrıca gerektiğinde asıl borçlunun borcunu ödeyeceği için kefil aynı zamanda borç veren konumundadır. Kefalet karşılık ücret alması halinde faizli işlemde bulunmuş olur (İbnü'l-Hümâm, Feth, VII, 186; Dusûkî, Hâşiye, III, 77).

Ancak günümüzdeki bazı ilim adamları ücretsiz kefil bulunmaması halinde, zaruret veya ihtiyaç sebebiyle maslahata binaen borçlunun ücret karşılığı kefalet akdi yapmasının caiz olacağı kanaatindedirler (I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, s. 258; Döndüren, Hamdi, Ticaret ve İktisat İlmihali, 528-529; Apaydın, "Kefâlet" DİA, XXV, 177).

1000. Bir borcun havale edilmesi karşılığında ücret almak caiz midir? Bir borcun başkasına havale edilmesi karşılığında ücret almak caiz değildir. Zira yardımlaşma amacı taşıyan akitler karşılığında, ücret almak caiz görülmemiştir (Taberî, İhtilâfu'l-Fukahâ, 193-194; İbnü'l-Hümâm, Feth, VII, 186; Dusûkî, Hâşiye, III, 77).

Ancak bir borç havale yoluyla ödenir ve bu işlemde dolayı masraf oluşursa verilen hizmetin karşılığı olarak makul bir ücretin alınması caizdir. Zira havale işlemi esnasında verilen hizmet, günümüz İslam hukukçuları tarafından vekâlet akdi kapsamında değerlendirilmektedir. Vekâlet karşılığında ücret almak caiz görülmüştür (İbn Cüzey, el-Kavânin, 494; Bilmen, Kamus, VI, 328).

1001. Kişinin borcunu ikinci bir şahsa devretmesi caiz midir?

Kişinin ödemekle yükümlü olduğu bir borcu, ikinci bir şahsa devretmesi caizdir. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.), "Sizden birinize bir borç havale edilirse bunu kabul etsin." (Buhârî, Havâlât, 1) buyurmuşlardır. Hz. Peygam-

ber (s.a.s.) diğer bazı hadislerinde de insanların sıkıntılarını gidermeyi teşvik etmiştir (Buhârî, Mezâlim, 4; Müslim, Birr, 58). Borcun ikinci bir şahsa devredilmesi halinde borçlu, alacaklıya karşı sorumluluktan kurtulur. Alacaklı, alacağını havale edilen kişiden ister (Mevsîlî, el-İhtiyâr, II, 419). Ancak, borç kendisine havale edilen kişi iflas eder ve bu durum mahkeme kararıyla tespit edilirse yahut kişi borcun kendisine havale edildiğini inkar eder, alacaklı da bunu ispat edemezse veya söz konusu kişi iflas etikten sonra ölürse bu gibi durumlarda havale edilen kişi, borcu ödeme yükümlülüğünden kurtulur ve borç kendisinden değil, asıl borçludan talep edilir (Kâsânî, Bedâi', VI, 18).

1002. Ortaklardan birinin şirket malından (hibe ve sadaka gibi) teberruda bulunması, ödünç veya zekât vermesi caiz midir?

Ortaklar ticari faaliyetlerde birbirlerinin vekilidirler. Bu vekâlet, ticari faaliyet dışındaki alanları kapsamadığı için her birinin diğeri adına teberru yetkisi yoktur. Dolayısıyla diğer ortakların izni olmadıkça şirket malından bağış yapmaları, sadaka vermeleri, diğer ortağın veya ortakların zekâtını vermeleri, ödünç (kârz) vermeleri caiz değildir. Zira ortaklıktan maksat, ticari faaliyette bulunarak şirkete gelir sağlamaktır. Söz konusu tasarruflar ise, ticari ortaklıkta aranan bu amacı gerçekleştirmez (Merğînânî, el-Hidâye, IV, 422-423; Kâsânî, Bedâi', VI, 71-72). (Şirket ortaklarının zekât vermesi hakkında bkz. 418 nolu fetva)

GÜNCEL TİCARİ MESELELER

1003. Çek, senet vb. kıymetli evrakların bedelinde indirim yaparak, gününden önce tahsili caiz midir?

Alacaklı, borçlusuna alacağı miktarın belirli bir kısmını vadesinden önce ödemesi halinde kalan kısmından vazgeçeceğini söyler, borçlu da bu şarta uyarsa, öderse, alacakta yapılan bu indirim caiz olur. Ancak taraflar ödeme ve indirimi pazarlık konusu yaparak gerçekleştirirlerse bu, vadenin para karşılığında satın alınması demek olduğundan caiz değildir (Merğînânî, el-Hidâye, V, 173; Mevîlî, el-İhtiyâr, II, 17).

Alacaklı, elindeki çek veya senedi, karşılığını erken tahsil etmek amacıyla vadesinden önce daha düşük bir bedelle elden çıkarması (çek ve senet kırdırmak) caiz değildir. Zira bu işlemde, aynı cins kaydı paranın nakdi parayla fazla miktarda mübadelesi söz konusudur. Bu muamele

“ribe'l-fadl/fazlalık faizi” olarak değerlendirilmektedir (Merginâni, el-Hidâye, V, 180-181; Mevsili, el-Ihtiyâr, II, 73).

004. Kredi kartı ile yapılan alışverişlerde bankanın yaptığı hizmet karşılığında iş yeri sahiplerinden komisyon alması faiz olur mu?

Bir iş veya bir hizmet ya da mal karşılığında alınan bedel helaldir. Bankalar verdikleri kredi kartlarıyla bir hizmet sunmaktadırlar. Dolayısıyla kredi kartı ile yapılan alışverişlerde, bankanın yaptığı hizmet karşılığında anlaşma gereği iş yeri sahiplerinden komisyon adı altında almış olduğu ücret, faiz olarak değerlendirilemez.

100. Kredi kartı ile yapılan taksitli alışverişlerde peşin fiyata göre bir miktar fazla ücret ödenmesi caiz midir?

Bir malı peşin olarak satmak caiz olduğu gibi, vadeli ya da taksitle satmak da caizdir. Peşin veya çeşitli vadelere göre taksitlendirilerek satışı sunulan bir malın, değişik alternatifleri gözden geçirdikten sonra bunların birini tercih edip, akdi onun üzerine kurmak suretiyle vadeli veya taksitli mal satmakta dinen bir sakınca yoktur.

Alışverişte önemli olan, pazarlığın bittiği sırada satış bedelinin belirlenip akdin bu bedel üzerinden kesinlik kazanmış olmasıdır (Serahsi, el-Mebsût, XIII, 8). Bu şartlara uymak kaydı ile veresiye alışveriş fiyatının peşine göre daha fazla olmasında bir sakınca yoktur.

1006. Kredi kartı ile altın satışı caiz midir?

Altın, gümüş, döviz, TL vb. para cinsinden olan şeylerin birbirleriyle değiştirilmesine sarf denir. Sarf akdinde bedellerin peşin olması gerekir. Aksi takdirde yani, bedellerden birinin veresiye olması halinde yapılan işlem faize (nesie ribasına) dönüşür. Buna göre altının, vade farkı uygulanmasa bile veresiye olarak satılması faiz olduğundan caiz değildir. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz; cinsi cinsine birbirine eşit ve peşin olarak satılır. Malların sınıfları değişirse peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın.” (Buhâri, Büyü’, 74-82; Müslim, Müsâkât, 81; Tirmizî, Büyü’, 23)

Altının kredi kartıyla satışı konusunda farklı görüşler ileri sürülebilir. Kart sahibi olan kurumun (bankanın), kredi kartı ile yapılan satıştan doğan borcu, anında peşin (online) olarak kuyumcunun hesabına yatırması halinde, yapılan alışverişin sahih olacağı, dolayısıyla burada nesie

(veresiye) ribasının söz konusu olmayacağı söylenebilir. Altın bedelinin anında saucunun hesabına geçilmeyip daha sonra ödenmesi durumunda yukarıda belirtilen, sarf akdi şartına riayet edilmediği ve altının para ile veresiye satışı söz konusu olduğu için caiz olmaz.

007. Kredi kartıyla satış yapan bir esnafın, alacağını vadesi dolmadan alması durumunda bankanın bir miktar para kesmesinin esnaf açısından sorumluluğu var mıdır?

Kredi kartı ile satış yapan iş yeri, satılan malın bedelini, yapılan taksitlendirmeye uygun olarak ödeme gününde almak yerine; süresinden önce kırdırmak suretiyle bankadan parasını eksik alırsa, yapılan işlem, bu şekilde senet kırdırmaya benzer. Bu da caiz değildir. Dinen sorumluluk satıcı ve bankaya aittir. Bu işlemde müşterinin doğrudan bir sorumluluğu olmaz.

Bu yaklaşıma karşılık bazı âlimler, esnafın komisyon ödeyerek bankadan vadesinden önce alacaklarını almalarının, paranın bankada vade sonuna kadar kalmasına göre daha az zarar doğuracağı gerekçesiyle meşru olduğunu söylemiştir.

Bankanın pos makinesi kullanan esnafın aralarında anlaştukları orana göre komisyon almasına gelince, bunu caiz gören âlimler olduğu gibi, bunun faiz olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyleyenler de vardır (bkz. I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, s. 279).

1008. Banka kredisi almaya aracılık eden kişinin komisyon alması helal olur mu?

Kişi veya firmanın bankadan alacağı faizli krediye aracılık edilmesi karşılığında komisyon adı altında ücret alınması helal olmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.), faiz alan ve verenin yanı sıra yazmak, şahit olmak ve vekil olmak suretiyle faiz işlemine yardımcı olan herkesi sorumlu tutmuştur (Müslim, Müsâkât, 106; Ebû Dâvûd, Büyü, 4; İbn Mâce, Ticârât, 58).

Eğer kredi faizsizse ve aracı olan kişi, bu işlemleri takip edip sonuçlandırmak için ücretle tutulmuşsa verdiği emeğin ve yaptığı hizmetin karşılığı olarak ücret alabilir.

009. Ön ödemeli banka kartlarının kullanılması caiz midir?

Ön ödemeli kartlar, bankacılık/finans sektöründe faaliyet gösteren kuruluşlar tarafından sunulan bir hizmettir. Bu hizmet gereğince müşteri, ön ödemeli kartına önceden yüklediği belli oranlardaki meblağı

dilediği zaman harcamalarında kullanabilmekte, karta herhangi bir ön yüklemeye yapmadığı takdirde ise kart kullanılamamaktadır.

Faizli işlem barındırmayan veya faizli işlemlere aracı kılınmayan ön ödemeli kartların kullanılmasında ise herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Ön ödemeli kartların belli bir mevzuat çerçevesinde çıkarılıp işleme konduğu ve her kuruluşun kendi koyduğu şartlar muvacehesinde bu hizmeti sunduğu anlaşılmaktadır. Mesela x kuruluşu para yüklemeye herhangi bir bedel istemezken y kuruluşu bedel isteyebilmekte veya (x) kuruluşu ilgili kartı 5 TL'ye verirken (y) kuruluşu bu kartı 10 TL'ye verebilmektedir.

Kartın ilk olarak müşteriye satımında, kullanımında ve yüklemeye yapıldığında kartı çıkaran kuruluş tarafından alınan bedeller, hizmet bedeli kapsamında değerlendirilmiş ücretlerdir.

1010 Müşteri indirim kartlarının satımı caiz midir?

Bu faaliyeti gerçekleştiren kişi, belli işyerleri ve kurumlar ile tek tek özel anlaşmalar yaparak, göndereceği müşterilere indirim yapma garantisi almakta, bu etkinliği gerçekleştirmek, sürekli ve verimli hâle getirmek için iş yeri, personel ve donanım harcamalarında bulunmakta, kısaca müşterilerine bir hizmet sunmaktadır. Müşteri ücret verip bu karta sahip olurken, aslında ilgilinin hazırladığı bu hizmet ve imkândan yararlanma hakkını satın almış olmakta, kart sadece bir sembol ve gösterge olarak ortada bulunmaktadır.

Bu etkinliği yapan kişi ya da firma bir bakıma kartı satın alacak müşteriler için çalışmakta, diğer bir ifade ile müşterileri ondan hizmet almında bulunmaktadır. Bu ücret karşılığında müşteriye verilen kart, işte bu potansiyel hizmeti temsil etmektedir.

İş yerinin verdiği hizmetin dinî ilkelere aykırı olmaması kaydı ile yukarıda uygulama esasları belirtilen indirim kartını hazırlatıp satmada dinen bir sakınca yoktur.

1011 Başkasına ait bir "marka"yı izinsiz kullanmak, bunun ticaretini yapmak, para kazanmak dinen caiz olur mu?

Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluluğunu gerektirir. Bu sorumluluk ise, söz konusu hak sahibine iade edilmedikçe veya helallik alınmadıkça ortadan kalkmaz.

İslam emeğe büyük önem verir, haksız kazanç karşı çıkar. Kur'an-ı Kerim'de, "İnsan için ancak çalıştığı vardır." (Necm, 53/39) buyrulur. Hz. Pey-

gamber de (s.a.s.) emeğin hakkının verilmesini değişik hadisleriyle ifade etmişlerdir. Bunlardan birinde, "Hiçbir kimse, elinin emeği ile kazandığını yemekten daha hayırlı bir kazanç yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd da kendi elinin emeğini verdi." (Buhârî, Büyü', 15) buyurmuşlardır.

Bu itibarla, emek ve gayret sarf ederek toplum nezdinde itibar gören bir firmanın kendi markasının izinsiz olarak başkaları tarafından kullanılması kul hakkı ihlaline ve müşterilerinin aldatılmasına sebep olacağından dolayı İslam ahlakıyla bağdaşmamaktadır. Ayrıca bu yolla haksız kazanç sağlamak da dinen caiz değildir.

1012 Kapora caiz midir? Alışverişten vazgeçilmesi halinde kaporanın geri verilmesi gerekir mi?

Kapora; satım veya kiralama akdinde müşterinin, sözleşmeyi tamamlaması halinde toplam fiyattan düşülmesi; cayması durumunda ise mal sahibinde kalması şartıyla yapılan ön ödemedir.

Müşterinin sözleşmeden cayması halinde kaporanın kendisine iade edilmesi şartıyla yapılan akdin cevazında bir ihtilaf yoktur (İbn Cüzey, el-Kavânin, s. 408). Alıcının akitten cayması durumunda verdiği kaporanın yanması, yani satıcının mülkiyetine geçmesi şartıyla yapılan akdi fakihlerin çoğu caiz görmemişlerdir. Hanefiler böyle bir akdi fasit, Şafiiler ve Malikiler ise batıl saymışlardır. Çünkü onlara göre bu tür bir akit fasit bir şart ve belirsizlik içermekte ayrıca haksız kazanç sebep olmaktadır. Bu sebeple akdin sona ermesi halinde satıcı kaporayı müşteriye iade etmelidir (Senhûri, Mesâdiru'l-hak, II, 93-94). Öte yandan bu görüşü savunan İslam âlimleri Hz. Peygamberin (s.a.s.) kaporahı satışı yasakladığına dair bir rivayeti (Muvatta, "Büyü", 1; Ebu Davud, Büyü, 69) zikrederler (Suğdî, en-Nütef, I, 472-473; Derdîr, eş-Şerhu'l-kebir, III, 63; Zekeriyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib, II, 31; Zuhaylî, el-Fıkhu'l-islâmî, IV, 449).

Buna karşılık Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Eslem, Mücahid ve Haseni Basrî gibi sahabe ve tabiin âlimleriyle Hanbelilerin çoğunluğu kaporahı alışverişi caiz görmüşlerdir. Bu görüş sahipleri kaporahı alışverişi yasaklayan rivayetin zayıf olduğunu ve akitlede mubahlığın asıl olup imkân ölçüsünde şartlara riayetini gerektiğini, Hz. Ömer zamanında Mekke valisi Nafi' b. Abdulharis, Safvan b. Ümeyye'nin Halife adına kaporahı bir işlem yapmış olduğunu (Buhârî, Husûmât, 8) delil getirmişlerdir.

Bazı Hanbeliler, kaporahı akitlelerin kesinleşeceği belli sürenin belirlenmesini şart koşmuşlardır; bu süre içinde müşterinin cayması hâlinde, kapora satıcının mülkiyetine girer, demişlerdir (Mustafa Suyutî, Metâlib, III, 78).

İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesindeki Fıkıh Akademisi (Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmi) bedellerden birinin veya ikisinin birden peşin olarak tesliminin gerektiği selem ve sarf gibi işlemler dışındaki kaporalı işlemler konusunda aynı görüşü benimsemiştir (Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhi'l-İslâmi, VIII/1 [1994], s. 793; Zuhayli, el-Fıkhu'l-islâmi, IV, 449).

Müslümanların nasrlara muhalif olmayan örf ve uygulamaları genel olarak caiz görülmüştür. Günümüzde kaporalı alışverişler özellikle bazı sektörlerde ticarî hayatın gereği ve esnafın örfü hâline gelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) helali haram, haramı da helal kılmadığı müddetçe müslümanların şartlarına bağlı kalmalarını öğütlemiştir (Tirmizi, Ahkam, 17). Hanefî mezhebi de nasrlara muhalif olmamak kaydıyla toplumun örf ve uygulamalarında geçerliliği olan şartlara bağlanarak yapılan satım akitlerini geçerli saymıştır (Mecelle, md. 188). Akdın belirlenen sürede kesinleşmemesi halinde kaporanın satıcıda kalabileceği yönündeki görüşün bu ilkelere aykırı olmadığı görünmekte, aksine kaporanın müşteriye iadesini şart koşturmak kaporaya uygulamasını anlamsız hâle getirmektedir. Bu sebeple; akdın kesinleştirileceği sürenin baştan tespit edilmesi, tarafların her ikisinin de kaporaya uygulamasına rıza göstermesi ve işlemin selem ve sarf gibi bedellerden en az birinin peşin olması gereken bir akit olmaması şartlarıyla yapılacak kaporalı alışveriş akdi caiz olur.

013 Bireysel emeklilik caiz midir?

Kâr payı esasına dayalı olarak çalışan bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi, yatırılan primlerin dinen helal olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda caizdir. Aksi takdirde caiz değildir.

014 Leasing (Finansal kiralama) sistemi ile alışveriş caiz midir?

Leasing (finansal kiralama); makine, teçhizat, taşıt aracı ve benzeri malların, bu mallara ihtiyaç duyan müteşebbislere bir kira sözleşmesi çerçevesinde kiralanmasını, kira süresi bitiminde de önceden belirlenen fiyat karşılığında satışını esas alan orta vadeli bir finansman yöntemidir. Diğer bir ifadeyle leasing; bir malı satın almak isteyen kişiye, bu malın önce belli bir süreyle kiraya verilip, söz konusu sürenin bitiminde de düşük bir fiyatla satma vaadinde bulunmaktadır. Bu sistemde malın taksitle satılıp, mülkiyetinin taksitin bitimine kadar elde tutulması, sonra da satış işleminin gerçekleştirilmesi esastır. Kiralanan malın, akit bitiminde kiracıya satılması şartının getirildiği bu işlem, Hz. Peygamberin (s.a.s.) sarth alışverişi yasaklaması nedeniyle (Taberâni, el-Mu'cemü'l-Evsat, IV, 335, ayrıca

bkz. Buhârî, Büyü', 73) İslam hukukçularınca olumsuz karşılanmış ise de; bu uygulamanın sarth alışverişten ziyade, satış ile kiranın birleşmesinden doğan yeni bir akit sayılması daha uygundur. Dolayısıyla, leasing (finansal kiralama) yoluyla yapılan işlemler caizdir.

015 İcra yolu ile satışa sunulan malların satın alınması caiz midir?

Alacaklının hakkının korunması açısından borçlunun mallarının satılması gerekebilir. Peygamberimiz (s.a.s.), borcunu ödeyemeyen Muaz b. Cebel'in malını borcu karşılığında satmıştır (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, VI, 80). Halife Hz. Ömer de hac yolunda ticaret yaparken iflas eden bir kimsenin kalan mallarının, alacaklıları arasında taksim edilmesine hükmetmiştir (Muvattâ, Vasiyet, 8).

Piyasa değerinde veya ona yakın bir fiyatla satılan hacizli malları satın almakta bir sakınca yoktur. Ancak haczedilen mal, değerinin çok altında satılır ise; Hanefilerden İbn Âbidîn akdın fasit olacağını (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr, VII, 247), Şâfiî âlimlerden Nevevî ise geçerli olmakla birlikte bu malın satın alınmasının mekruh olacağını söylemişlerdir (Nevevî, Ravdatü't-tâlibîn, III, 420). Zira icradaki malların, değerinin çok altında satılması, borçlunun mağduriyetinden yararlanmak anlamına gelir. Bu sebeple hacizli malı satın almak isteyen kimsenin fiyatlandırmayı mümkün merteye borçlunun mağduriyetini azaltacak şekilde gerçekleştirmesi hakkaniyete uygun olur.

016 Alkol ve diğer haram ürünlerin satıldığı bir iş yerinde çalışmak caiz midir?

Dinimizde yasak olan şeyleri yapmak günah/haram olduğu gibi, böyle şeylerin yapılmasına rıza göstermek ve yardımcı olmak da günah/haramdır. Hz. Peygamber, haram bir maddeyi kullanan ile birlikte onu imal eden, taşıyan, aracılığını ve sunumunu yapan kişilerin de aynı günaha girdiğini bildirmiştir (bkz. Ebû Dâvûd, Eşribe 2; İbn Mâce, Eşribe 6). Bu itibarla, bir kimsenin helalinden kazanma konusunda alternatif imkanları bulunduğu sürece dinen yasaklanan şeylerin yapıldığı iş yerlerinde çalışması caiz olmaz.

Ancak bütün çabalarına rağmen geçimini sağlayacak başka iş bulamadığı durumlarda zaruret sebebiyle bu tür iş yerlerinde çalışabilir. Zaruret durumu ortadan kalkması yani yapılması helal olan uygun bir iş veya iş yeri bulunması halinde ise bu eski iş yerini terk etmesi gerekir.

HELALLER ve
HARAMLAR

HELALLER ve HARAMLAR

YİYECEK ve İÇECEKLER

1017. Eti yenilip-yenilemeyen hayvanların tespiti neye dayanılarak yapılmıştır?

İslam, insanı maddî ve manevî her türlü zarardan korumak için birtakım kurallar koymuş ve insana zarar verebilecek pis ve kötü olan her şeyi (habâis) yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanı da (tayyibât) helâl kılmıştır (Bakara, 2/168, 173; A'raf 7/157).

Kur'an ve sünnette etleri yenebilecek hayvanlarla ilgili bir liste verme yönüne gidilmemiş, sadece belli ilke ve ölçüler konulmakla yetinilmiştir. Ayrıca sağlığa zararlı maddelerin tüketilmemesi İslam'ın genel ilkelerinden kabul edilmiştir. Hz. Peygamberin (s.a.s.) sünneti, Kur'an-ı Kerim'deki yasaklamaları teyit eden ifadelerin yanı sıra, "pis ve iğrenç" yiyeceklerin özelliklerine ilişkin detaylı açıklamaları da içermektedir. Mesela Hz. Peygamber (s.a.s.), yırtıcı hayvanların (parçalayıcı uzun ve sivri dişleri olan hayvanlar) ve yırtıcı kuşların (pençesi ile avını parçalayan kuşlar) etlerinin yenmeyeceğini özellikle belirtmiştir. Ayrıca Resûlullah'tan (s.a.s.), bazı hayvanların etlerinin yenilmesine dair hükümleri ihtiva eden başka hadisler de rivayet edilmiştir (Müslim, Sayd, 15,16; Ebû Dâvud, Et'ime, 32).

İslam âlimleri, belirtilen amaç ve ilkeler ışığında ictihad ederek hangi hayvanların etinin helâl ve haram olduğunu ya tek tek veya gruplandırarak belirlemeye çalışmışlardır. Bu belirlemelerde, bazı hadislerin sıhhati konusundaki farklı değerlendirmelerin ve farklı yorumlanmasının yanı sıra, insan tabiatının, örfün ve mahallî alışkanlıkların ve söz konusu ilkeleri somut olaylara uygulamadaki değerlendirme farklılıklarının etkili olduğu bir gerçektir.

1018. Kara hayvanlarından eti yenilip yenilmeyenler hangileridir? Etlерinin yenmesinin helâl olduğunda görüş birliği bulunan hayvanlar dört grupta toplanmıştır (Bakara, 2/173; Máide, 5/3):

a) Sığır, manda, koyun, keçi, deve, tavşan, tavuk, kaz, ördek, hindi türünden evcil hayvanlar.

b) Geyik, ceylan, dağ keçisi, yabanđ sığır ve zebra gibi vahşi hayvanlar.

c) Güvercin, serçe, bıldırcın, sığırcık, balıkçıl gibi kuşlar. Bu hayvanların etlerinin helâl olduğunda fakihler görüş birliğindedir. Bu sayılanların bir kısmının helálliiđi Kur'an'da tasrih edilmiş, diğerleri de Kur'an'ın "yiyiniz" dediği iyi ve temiz şeyler (Máide, 5/1; Hac, 22/28, 30) kapsamında görülmüştür.

d) Çekirge de sünnette yenebileceğine dair özel hüküm bulunması sebebiyle, yenmesi helâl hayvanlar grubunda yer almıştır (Buhari, Zebâih, 13).

Etlерinin yenmesinin haram olduğunda görüş birliği bulunan hayvanlar ise üç gruptur:

a) Domuzun haram olduğu, Kur'an'ın açık hükümüyle sabittir (Máide, 5/3). Kur'an'da ismi anılarak yasaklanan tek hayvan domuzdur.

Kur'an'da sadece domuzun etinin haramlığından söz edilse de İslam âlimleri, En'am Sûresinin 145. ayetinde geçen "rics" ifadesi ile Araf Sûresi 157. ayetindeki "... onlara pis ve murdar olan şeyleri haram kılar" ifadelerini birlikte değerlendirmişler ve domuzun her şeyinin haram olduğunu belirtmişlerdir (İbn Âbidin, Redd'ü'l-muhtâr, IX, 447).

b) Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların etlerinin haram olduğu da yine Kur'an'ın hükümüne dayanır: "(Kesim sırasında) üzerine Allah'ın adı anılmayan hayvanların etlerini yemeyin." (En'am, 6/121)

Bu ilke, İslam'ın tevhid akidesine verdiği önemin ve şirke karşı aldığı kesin tavrın bir göstergesidir.

c) Dinî usullere uygun olarak kesilmemiş veya kendiliğinden ölmüş olan hayvanın etinin haram olduğu da yine Kur'an'ın açık hükümüne dayanır: "Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı." (Bakara, 2/173); "Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan; (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç olmak üzere boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile (taзим amacı ile) dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar size haram kılındı." (Máide, 5/3)

İşte bu ayetlerde sayılan hayvan etlerinin haram olduğu hususunda bütün İslam âlimleri fikir birliği içindedir (Nevevî, el-Mecmu', IX, 81).

Yukarıda sayılan grupların dışında kalan hayvanların etlerinin yenmesinin dinî hükümü konusunda İslam âlimleri farklı görüşler belirtmişlerdir.

019. At eti helal midir?

Kur'an ve Sünnette at eti yemenin hükümü hakkında açık bir delil bulunmamaktadır. Hanefî mezhebinde Ebû Hanife'den rivayet edilip tercih edilen görüş ile Malikîlerden gelen bir görüşe göre, at etinin yenilmesi tenzihen (helale yakın) mekruhtur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e, Şafîî ve Hanbelî mezhepleriyle Malikîlerden gelen diğer bir rivayete göre ise at etinin yenilmesi mubahtır (Serahsî, el-Mebsût, XI, 233; Nevevî, el-Mecmu', IX, 4; İbn Rüşd, Bidâye I, 470).

Bununla birlikte at eti yemenin mekruh, hatta haram olduğunu söyleyen âlimler de olmuştur (Karâfî, ez-Zehira, IV, 101). Şüphesiz mekruh ya da haram olduğu görüşünde, o dönemlerde atın gerek askeri gerekse sivil hizmetlerde yoğun bir şekilde kullanılan bir hayvan olması etkili olmuştur. Günümüzde atın etkinlik alanı eski dönemlere göre çok daralmış olsa da at etinin yenilmesi konusundaki mesafeli tutum özellikle Anadolu coğrafyasında devam etmektedir.

1020. Bir hayvanın etinin helal olabilmesi için kesim nasıl olmalıdır?

Eti yenen kara hayvanlarının etlerinin helal olması için, usûlüne uygun olarak kesilmesi gerekir. Usûlüne uygun kesim, Hanefîlere göre besmele çekilerek, hayvanın nefes ve yemek boruları ile iki şah damarının veya bunlardan birisinin kesilmesi şeklinde yapılır. Besmelenin kasten terk edilmesi hâlinde kesilen hayvanın eti Hanefîlere göre haram olur. Ama unutarak terk edilirse helâldir. Şafîîler besmelenin kasten terk edilmesi halinde de etin yenilebileceği görüşündedirler (Nevevî, el-Mecmu', VIII, 412 vd.).

Sığır, manda, koyun ve keçi cinsinden hayvanlar yatırılıp çenelerinin hemen alundan boğazlanmak suretiyle (zebh), deve ise göğsünün hemen üzerinden kesilir (nahr) ve hayvanın kanının iyice akması için bir süre beklenilir. Kesimden önce bıçak ve benzeri kesici aletlerin hayvanın gözünden uzak bir yerde bilmeleri sünnettir. Hayvanlardan biri, diğerinin gözü önünde kesilmemelidir (Kâsânî, Bedâi', V, 41).

Kesilecek hayvanları kableye döndürerek kesmek sünnettir. Hayvanın canı çıkmadan boynunu kırmak, derisini yüzmek, bir uzvunu koparmak veya tüyünü yolmak gibi hayvanın acısını arttıracak işlerden kaçınılmalıdır (İbn Nüceym, el-Bahr, VIII, 194).

Hayvanın, kesim esnasında canlı olması kaydı ile, acıyı azaltmak maksadı ile düşük voltajlı elektrik şokuna tabi tutulmasında sakınca yoktur.

Tavuk ve hindi kesimlerinde kullanılan otomatik kesim makinesini çalıştıran kişinin, düğmeye basarken besmele çekmesi halinde o seride kesilecek bütün hayvanlar besmele ile kesilmiş sayılır.

1021. Hayvan kesecek kimselerde bulunması gereken şartlar nelerdir?

Hayvanı kesecek kimsenin, akıl ve temyiz gücüne sahip, Müslüman veya Ehl-i Kitap olması gerekir. Putperest, ateşperest, ateist ve mürtedlerin kestikleri hayvanların eti yenmez.

Ehl-i Kitap olduğu bilinen kimse kesim yaparken Allah'tan başkasının adını anmamalıdır. Zira ayette Allah'tan başkası adına kesilmemesi şartı getirilmiştir (Bakara, 2/173).

Kesim yapan kimsenin ergenlik çağına gelmiş olması şart değildir. Mümeyyiz olan, yani yaptığını ve söylediğini bilen çocuğun kestiği helaldir.

Hayvanı kesen kimsenin kadın veya erkek olması fark etmediği gibi, temiz, cünüp, veya hayızlı olması arasında da bir fark yoktur; hepsinin kestiği yenir (Zeylai, Tebyin, V, 287).

1022. Kesilen tavukların içleri temizlenmeden sıcak suya sokulmaları caiz midir?

Usulüne göre kesilmiş olan tavukların kanı süzildükten ve varsa üzerlerine bulaşabilen diğer pislikler iyice temizlendikten sonra, kaynama derecesine ulaşmayan sıcak suda bir süre bekletilip müteakiben tüyelerinin yolunmasında dinî açıdan bir sakınca bulunmamaktadır (İbnü'l-Hümâm, Feth, I, 210).

Ancak bağırsakları çıkarılmadan kaynar suya atılmış olan tavuk ve emsali hayvanların içindeki pislikler ete sirayet ederse, temiz olmaktan çıkar.

1023. Ehli kitabın kestiği hayvanların etini ve yemeklerini yemek caiz midir?

Ehl-i kitabın (Yahudi ve Hıristiyan'ın), usulüne uygun olarak kestiği hayvanın eti ve pişirdiği yemek yenilir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Bugün size temiz ve hoş şeyler helâl kıldık. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir." (Mâide, 5/5)

Usulüne uygun olarak kesim, hayvanın yemek ve nefes boruları ile iki şah damarının veya bunlardan birisinin kesilmesi şeklinde yapılır. Ehl-i kitaptan olan kimsenin, hayvanı keserken Hz. Mesih'in veya Hz. Üzeyir'in adını andığı kesin olarak bilirse, o takdirde kestikleri helâl olmaz. Çünkü Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar yenilmez (Mâide, 5/3).

1024. Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar, midye, kurbağa vs. gibi deniz ürünleri yenir mi?

Kur'an-ı Kerim'de, denizden elde edilen yiyeceklerin helal olduğu bildirilmiştir (Mâide, 5/96; Fâur, 35/12). Hz. Peygamber de (s.a.s.), "Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir." (Ebû Dâvud, Tahâret 41) buyurmuştur.

Hanefi mezhebi, zikredilen nasslarda helal olduğu belirtilen "deniz hayvanları" ifadesiyle balık türünün kastedildiği, dolayısıyla balık sınıfına girmeyen midye, kalamar, yengeç, ıstakoz, karides gibi deniz hayvanlarının helal olmadığı görüşünü benimsemiştir (Kâsânî, Bedâi', V, 35).

Şafii mezhebinde konuyla ilgili şöyle bir ayırım yapılmıştır: Deniz canlıları sadece suda yaşayabiliyor ve sudan çıktığında boğazlanmış hayvan gibi kısa sürede ölüyorsa, şekline ve ölüm durumuna bakmaksızın yenmesi helâldir. Ancak aslen suda yaşayan fakat karada da yaşayabilme özelliğine sahip olan hayvanlara gelince bunlardan eti yenen kara hayvanlarına benzeyenlerin yenmesi, boğazlanması şartıyla helâl, eti yenmeyenlere benzeyenlerin yenmesi ise haramdır. Buna göre kurbağa, yengeç, kaplumbağa ve su yılanının yenmesi helâl değildir (Remlî Nihayetu'l-Muhtac, VIII, 113,150-152.).

1025. Gazlı içecekleri içmekte bir sakınca var mıdır?

İslam dini, sarhoşluk veren maddelerin azını da çoğunu da yasaklamıştır (Mâide, 5/90-91; Buhârî, Vudû, 71; Edeb, 80; Müslim, Eşribe, 7). Sarhoş edicilik vasfı bulunmayan içeceklerin ise insan sağlığına zararlı olmaması şartıyla içilmesinde dinen sakınca bulunmamaktadır.

Gazlı içeceklerin üretiminde, çeşitli meyve sularının yanı sıra aromatik bileşiklerden de istifade edilmektedir. Söz konusu bileşiklerin çözünebilmesi için üretiminin doğası gereği ilgili yönetmeliğe göre en fazla %0,3 gr./lt etil alkol de kullanılabilir. Bu oranda alkol içeren içecekler, çok fazla tüketilseler bile sarhoş edici etkiye sahip olmadıklarından içtikleri alkol hükmen ma'fuvvdur.

Buna göre gazlı içeceklerle ilgili yönetmelikte üst sınır olarak tespit edilen %0,3 gr./lt'yi aşmayacak miktarda alkol içeren gazlı içecekler, alkollü içki kapsamında değerlendirilemez. Bu itibarla, söz konusu içeceklerin tüketilmesinde sakınca yoktur.

TIP ve SAĞLIK

TIP ve SAĞLIK

1026. Organ bağıışı caiz midir?

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde, organ ve doku nakli konusunda sarıh bir hüküm bulunmamaktadır. İlk müçtehit ve fakihler de kendi devirlerinde böyle bir mesele söz konusu olmadığı için, bu bağıışın hükümüne temas etmemişlerdir. Ancak dinimizde, Kitap ve Sünnet'in delaletlerinden çıkarılmış genel hükümler ve kaideler de vardır. Kitap ve Sünnet'te açık hükmü bulunmayan ve her devirde karşılaşılan yeni meselelerin hükümleri, fakihler tarafından bu genel kaideler ile hükmü bilinen benzer meselelere kıyas edilerek (tahriç yoluyla) çıkarılmıştır. Organ ve doku nakli konusundaki hükmün tayininde de aynı yola başvurulması uygun olacaktır.

Bilindiği üzere, insan mükerrem bir varlıktır. Yaratıklar içinde Allah onu mümtaz kılmıştır. Bu itibarla, normal durumlarda ölü ve diri kimselerden alınan parça ve organlardan faydalanılması, insanın saygınlık ve kerametine aykırı olduğu için, caiz görülmemiştir (Buhâri, Libâs, 83-87; Müslim, Libâs, 33; Kâsânî, Bedâi', V,125; İbn Kudâme, el-Muğni, I, 107; İbn Nüceym, el-Bahr, VI, 133). Ancak zaruret durumunda, zaruretin mahiyet ve miktarına göre bu hüküm değişmektedir (Mecelle, md. 22).

İslam âlimleri, karnında canlı halde bulunan çocuğun kurtarılması için ölü annenin karnının yarılmasına, başka yoldan tedavileri mümkün olmayan kimselerin kırılmış kemiklerinin yerine başka kemiklerin nakline, bilinmeyen hastalıkların teşhis tedavilerinin sağlanabilmesi için, yakınlarının rızası alınmak suretiyle, ölüler üzerinde otopsi yapılmasının caiz olacağına fetva vermişler; canlı bir kimseyi kurtarmak için, ölünün bir parçasını itlaf etmeyi caiz görmüşlerdir (Nevevi, el-Mecmû', III, 145; Fetâvâ'l Hindiye, V, 440).

Aynı şekilde açlık ve susuzluk gibi, hastalığı da haramı mubah kılan bir zaruret saymışlar, başka yoldan tedavileri mümkün olmayan hastaların haram ilaç ve maddelerle tedavilerini caiz görmüşlerdir. Günümüzde kan, doku ve organ nakli, tedavi yolları arasına girmiş bulunmaktadır.

O halde, bazı şartlara uyulmak kaydıyla, hayatı veya hayati bir uzvu kurtarmak için başka çare olmadığında, bazı şartlara uyularak kan, doku ve organ nakli yolu ile de tedavinin caiz olması gerekir. "Her kim bir hayatı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur." (Mâide, 5/32) ayeti de buna ışık tutmaktadır.

Bu bağlamda, aşağıdaki hususlara dikkat edilmek kaydıyla, organ nakli caiz olur. Nitekim İslam konferansına bağlı, uluslararası bir fetva kuruluşu olan Mecmeu'l-Fıkhî'l-İslâmî de bu istikamette karar almıştır. Buna göre;

a) Zaruret hâlinin bulunması, yani hastanın hayatını veya hayati bir uzvunu kurtarmak için, bundan başka çaresi olmadığının, mesleki ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen uzman doktorlar tarafından tespit edilmesi,

b) Hastalığın bu yoldan tedavi edilebileceğine zann-ı galibinin bulunması,

c) Organ veya dokusu alınan kişinin, bu işlemin yapıldığı esnada ölmüş olması; eğer organ canlı bir insandan alınacaksa, bu organın, alınan kişide (donör) temel bir hayati fonksiyonu devre dışı bırakmaması,

d) Toplumun huzur ve düzeninin bozulmaması bakımından, organ veya dokusu alınacak kişinin sağlığında (ölmeden önce) buna izin vermiş olması veya hayatta iken aksine bir beyanı olmamak şartıyla, yakınlarının rızasının sağlanması,

e) Alınacak organ veya doku karşılığında hiçbir şekilde ücret alınmaması,

f) Tedavisi yapılacak hastanın da kendisine yapılacak bu nakle razı olması gerekir.

1027. Domuz kalp kapağının insan kalbine takılması caiz midir?

Hayati öneme sahip bir tedavinin helal olan nesnelere yapılabilme imkânı bulunmadığı hâllerde (zaruret gereği), tedavide haram olan nesnelere de yararlanılabilir.

Bu itibarla, kalp kapakçığının değişmesi zorunlu olan bir hastanın tedavisinde, helâl yollarla bir alternatif bulunmaması ya da bulunan diğer çözümlerin verimli ve sağlıklı olmaması halinde, domuzdan elde edilen kalp kapakçığının kullanılması da caiz olur.

1028. Kullanılması veya yenilmesi haram bir madde veya bunlardan imal edilen ilaçlarla tedavi olmak caiz midir?

Bir hastalığın tedavisi için, helâl maddelerden elde edilmiş bir ilaç henüz üretilmemiş ya da üretilen bu ilaca ulaşma imkânı yok ise, haram olan bir maddenin veya bundan üretilen bir ilacın, mesleki ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen uzman bir doktor tarafından tavsiye edilmesi halinde, kullanılmasında dinen bir sakınca yoktur. Çünkü "Zaruretlere yasaklar mubah kılar" (Mecelle, Md. 21). Zaruret ortadan kalkar ve başka helâl maddelerden yapılan ilaçlar bulunursa, o zaman helal olanları kullanmak gerekir. Çünkü "Zaruretlere kendi miktarlarıncaya kadar izin olur." (Mecelle, md. 22).

1029. Botoks yaptırmak caiz midir?

İslam'da, yaratılıştan getirilen özellikleri (fitrat) değiştirmeye yönelik tasarruf ve müdahaleler yasaklanmıştır (Nisa, 4/119; Rûm, 30/30). Hz. Peygamber (s.a.s.), güzelleşmek maksadıyla vücuda dövme yapmak, dişleri incelterek seyrekletmek gibi işlemleri, yaratılışı değiştirmek kapsamında değerlendirmiş ve bunu yapanların Allah'ın rahmetinden uzak olacağını ifade etmiştir (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libâs, 33). Bununla birlikte, vücudun herhangi bir organında, diğer insanlar tarafından yadırganan, insanın psikolojik olarak etkilenmesine sebep olabilecek bir anormallik veya fazlalık bulunması durumunda bunun ameliyatla düzeltilmesi, fitratı bozmak değil, bir tedavi işlemi olarak değerlendirilir (Ebû Dâvûd, Hâtem, 7; Tirmizî, Libâs, 31).

Yüzdeki kırışıkları gidermek için, botulinum denilen zehirli (toksik) bir maddeden elde edilen sıvının, yüzde kırışıkların bulunduğu yere iğne ile az miktarda zerk edilmesini ifade eden "botoks" da genel amacı itibarı ile estetik müdahale niteliğindedir. Bu sebeple, beden ya da ruh sağlığı açısından gerekli olmadıkça uygulanması caiz değildir.

1030. Saç ektirmek ve peruk kullanmak caiz midir?

Hz. Peygamberin (s.a.s.) saç eklemeyi ve ekletmeyi yasakladığı yönündeki rivayetler sahih kaynaklarımızda yer almaktadır (Buhârî, Libâs, 83; Müslim, Libâs, 33). Konuyla ilgili hadisleri değerlendiren İslam âlimleri, bir kimsenin, saçına başkasının saçını eklemesini veya başkasının saçından imal edilen peruğu takmasını caiz görmemişlerdir. Çünkü bu gibi işlemlerde saygın olan insanın bir parçası kullanılmaktadır ki; bu, zorunlu hâller dışında caiz değildir. Ancak insan saç dışında ipek, iplik, yün ve benzeri

maddelerden yapılmış peruğun takılmasını, fakihlerin çoğunluğu caiz görmektedir (Kāsānī, Bedāi', V, 125 v.d.; İbn Kudāme, el-Muğni, I, 107; İbn Nüceym, el-Bahr, VI, 133).

Günümüzde cerrahi bir operasyon olarak yapılan saç ekimi uygulaması ise kişinin kendi saçının alınıp saç kaybına uğrayan bölgeye nakledilmesi şeklinde olduğundan söz konusu yasak kapsamında değildir.

1031. Ötanazi caiz midir?

İslam dinine göre, kişinin kendi canına kıyması (intihar) haramdır. Tıbbi verilere göre, yaşama ümidi kalmamış veya şiddetli acılar hisseden bir insanın, hayatına bir başkası eliyle son verdirmesi demek olan ötanazi, talepte bulunan kişi açısından intihar, bunu uygulayan açısından cinayettir.

Kur'an-ı Kerim'de, "Ey iman edenler! Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir. Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu (haram yemeyi veya öldürmeyi) yaparsa (bilsin ki) onu ateşe koyacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır." (Nisâ, 4/29-30), "...Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah, bunları size düşünesiniz diye söylemektedir." (En'am, 6/151) buyurulmuştur. Peygamberimiz (s.a.s.), acı ve sıkıntılardan dolayı ölümün temenni edilmemesini istemiştir (Buhârî, Merdâ, 19). Temennisi bile yasak olan bir işi gerçekleştirmek elbette büyük bir cürüm olur. Bu deliller de gösteriyor ki, Allah'ın emanet ettiği cana haklı bir gerekçe olmadan kıymak asla caiz değildir. Çünkü bu, hem Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemek hem de O'nun takdirine karşı isyan anlamına gelir (Tahtâvî, Hâşiye, 602).

Çekilen dertler ve acılar, mü'minin günahları için keffarettir. Üstelik bugün, yaşamından ümit kesilen hasta için hızla gelişen tıpta yeni bir tedavi imkânının çıkması, ihtimal dışı değildir.

1032. Tedavi olan bir hastanın avret mahallini açmasında bir sakınca var mıdır?

Tedavi ihtiyacı gibi zaruri durumlarda, -gerektiğinde- hastanın bedeninin mahrem yerlerine, tedavi işlemi yapan kimselerin bakması ve dokunması caizdir. Mahrem yerlerini açmak durumunda olan hastaların, imkânlar ölçüsünde öncelikle hemcinsi olan sağlık personelini tercih etmeleri gerekir (Kāsānī, Bedāi', V, 124). Buna imkân bulunmaması halinde ise bu konuda cinsiyet farkı dikkate alınmaz. Çünkü "Zaruretler, sakıncalı olan şeyleri mubah kılar." (Zeylaî, Tebyin, VI, 17; Mecelle, md. 21). Bununla

birlikte, tedavi eden doktorun da harama bakma izninin zarurete mebni oluşunu göz önüne alması gerekir.

1033. Gebeliği engellemek için geri dönüşü olmayan (kordon bağlatma vb.) yöntemlerin uygulanması caiz midir?

Çocuk doğurma, çocuk sayısının sınırlandırılması, iki gebelik arasındaki sürenin ayarlanması, kısırlığın tedavi ettirilmesi gibi konularda, karı-kocanın ortak isteğine göre, meşru çarelere başvurulması caiz olmakla birlikte, devamlı kısırlığa yol açan ilaç ve aletlerin kullanılması yani kadın veya erkeğin devamlı kısırlaştırılması, sıhhi bakımdan kesin bir zorunluluk olmadığı müddetçe caiz değildir.

1034. Tüp bebek yöntemi ile çocuk sahibi olmak caiz midir?

İster kadın, ister erkekteki bir kusur sebebiyle, tabii ilişkiyle gebeliğin gerçekleşmesi mümkün olmadığı takdirde, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 20.05.1992 tarihli Kararına göre;

a) Döllendirilecek yumurta ve spermin her ikisinin de nikâhli eşlere ait olması, yani bunlardan herhangi biri yabancıya ait olmaması;

b) Döllenmiş olan yumurta, başka bir kadının rahminde değil de yumurtanın sahibi olan eşin rahminde gelişmesi;

c) Bu işlemin, gerek anne, babanın; gerek doğacak çocuğun maddi, ruhi ve akli sağlığı üzerinde olumsuz bir etkisinin olmayacağı ubben sabit olmak şartıyla, tüp bebek yöntemine başvurmakta bir sakınca yoktur.

Başka kadının yumurtası veya kocası dışında yabancı bir erkekten alınan sperm ile bir kadının gebeliğinin sağlanması ise caiz değildir.

1035. Kürtaj yaptırmak caiz midir?

İnsan hayatının korunması, İslam dininin beş temel ilke ve amacından biridir. Zira en şerefli varlık olan insanoğlu saygındır ve dokunulmazdır. İnsanın yaşama hakkı, erkek spermi ile kadın yumurtasının birleştiği ve döllenmenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş temel bir hak olup, artık bu safhadan itibaren anne baba da dâhil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir.

Buna göre, annenin hayatının korunması yahut birden fazla döllenme olması halinde, ceninlerden birine müdahale edilmediği takdirde, diğerlerinin de öleceği durumlar dışında, herhangi bir yöntemle gebeliğe son vermek caiz değildir.

1036. Doğum kontrolünün dinî hükmü nedir?

Sağlığa zararlı olmamak şartıyla, deri altına hormon düzenleyici yerleştirmek (implant), kondom kullanmak, azil (geri çekilmek) gibi yöntemlerle hamileliğin önlenmesinde dinen bir sakınca yoktur. Bununla birlikte annenin hayatı söz konusu olmadıkça, hamilelik gerçekleşikten sonra, hangi aşamada olursa olsun, kürtaj ve benzeri yöntemlerle çocuğun alınması caiz değildir. Çünkü hamileliğin başlaması ile doğacak çocuğun hayat hakkı gerçekleşmiş olur. Maddî ya da sosyal endişelerle cenin hayatiyetini bir şekilde sona erdirmek hayat hakkına tecavüzdür. Allah Teâlâ, "Fakirlik endişesi ile çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız." (En'am, 6/151) buyurmuştur.

1037. Diş tedavisinde altın kullanmak caiz midir?

Ağız sağlığı vücut sağlığının bir parçasıdır. Vücut sağlığına dikkat etmek gerektiği gibi, diş sağlığına da dikkat etmek gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de diş temizliği ve sağlığına son derece önem vermiş; "Ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim her namazdan önce misvâk kullanmalarını emrederdim." (Buhârî, Cuma, 8), "Misvâk ağzı temizler, Rabbi râzı eder." (Buhârî, Sivâk, 25), "Cebrail misvâk üzerinde o kadar çok durdu ki farz olacak diye korktum." (İbn Mâce, Sivâk, 7) buyurmuştur.

Diş kaplama, doldurma ve protez, tedavi amaçlı başvuru olan tıbbî yöntemlerdir. Bu işlemler yapılırken, tedavi neyi gerektiriyorsa onun uygulanması dinen sakıncalı değildir. Ancak dinin yasak etmediği bir madde ile tedavisi mümkünse, yasak ettiği bir maddenin kullanılması caiz değildir. Dinimiz, zaruret olmadıkça altının erkekler tarafından kullanılmasını yasaklamıştır. Buna bağlı olarak, İmam Ebû Hanife, çıkan dişlerin tekrar yerine bağlanması durumunda kullanılacak telde gümüşü yeterli bulup, altın kullanmayı caiz görmemiştir. Diğer Hanefî imamları İmam Muhammed ve İmam Ebû Yûsuf ise, zarûretten dolayı diş tedavisinde altının da kullanılabileceğini belirtmişlerdir (İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr, IX, 521). Bu müçtehitler bir savaşta burnunu kaybeden Arfece'nin (r.a.) gümüşten bir burun taktığını, bunun koku yapması üzerine Hz. Peygambere (s.a.s.) müracaatla altından burun yaptırmak istediğini ve kendisine bu hususta izin verildiğini (Ebû Dâvûd, Hâtem, 7; Tirmizî, Libâs, 31) delil olarak ileri sürmüşlerdir. Bundan anlaşılıyor ki, tıbbî bir zaruret varsa diş kaplamada altının kullanılmasında sakınca yoktur. Zaruret yoksa başka madde kullanılması dinî kurallara daha uygundur.

SOSYAL HAYAT

SOSYAL HAYAT

1038. Mahkemenin hükme bağladığı kan bedelini almak caiz midir?

Tedbirsizlik ve dikkatsizlik gibi bir hata sonucu herhangi bir kişinin ölümüne sebep olan kişi, ölenin yakınlarının talep etmesi halinde, diyet (kan parası) ödemekle yükümlü olur (Ebû Dâvud, Diyât, 18, 19, 20; Nesâî, Kasâme, 39; İbn Mâce, Diyât, 5; İbnü'l-Hümâm, Feth, X, 298-299). Dolayısıyla böyle bir olaydan dolayı mahkemenin takdir ettiği tazminatı (kan parasını), ölenin yakınlarının alması caiz ve alınan para helaldir.

1039. Sihirin hakikati var mıdır? Bu işlerle uğraşanların dinî bakımdan durumları nedir? Büyü ve sihirden kurtulmak için ne yapılmalıdır?

Sihir veya büyü, tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurarak yahut kendilerinde gizli güçlerin bulunduğu inanan bazı tabii nesnelere kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler demektir. Sihir faaliyetlerinin dinî değerlerle bağlantısı yoktur ve ahlaki bir amaç taşımazlar. Temel hedef çıkar sağlamaktır. Sihir işinde, ruhlar, cinler, şeytanlar, canlı veya ölmüş bazı hayvanlar, cisimler ve şekiller kullanılır. Bu işle uğraşan insanlar büyücü, şaman, sihirbaz gibi toplumlara göre değişen isimlerle anılırlar.

Kur'an-ı Kerim'de sihir olgusuna atıfta bulunmuş (Bakara, 2/102; A'râf, 7/116; Tâhâ, 20/66). Hz. Peygamber de (s.a.s.) sihir yapmayı yedi büyük günah arasında saymıştır (Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İmân, 145).

Büyücülerin her şeyi bildiği, başaramayacakları şeylerin bulunmadığı şeklindeki inançlar İslam'a aykırıdır. Bu yüzden bazı müslüman bilgiler, gerçekliği bulunmayan bir aldatmaca ve safsata olduğu gerekçesi ile büyüün gerçekliğini reddetmişlerdir (Bkz. Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an, I, 50; Nevevî, Ravda, IX, 128, 346).

Sihire maruz kalan bir kişi, çare olarak Hz. Peygamberin önerdiği korunma yöntemleri ile yetinmeli, cahil cinci ve üfürükçülerin tuzağına düşmemelidir. Kendisine büyü yapıldığını sanan ruhsal problemlili insanların doktor veya psikiyatri uzmanına müracaat etmeleri uygun olur.

1040. Göz değmesine karşı nazar boncuğu takmak caiz midir?

Nazarın mahiyeti ve keyfiyeti kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı kimselerin bakışlarıyla olumsuz etkiler meydana getirebildikleri dinen de kabul edilmektedir. Bir hadis-i şerifte, "Nazardan Allah'a sığın, çünkü nazar (göz değmesi) hakıdır." (İbn Mâce, Tıb, 32) buyrulmaktadır. Resûlullah'ın (s.a.s.) nazar değmesine karşı Âyete'l-Kürsî ile İhlas ve Muavvize-teyn (Felâk, Nâs) sûrelerini okuduğu; ashabına da bunları okumalarını tavsiye ettiği; bunlardan kurtulmak için ayrıca doğrudan Allah Teâlâ'ya yakardığı rivayet edilmektedir (Buhârî, Tıb, 32, 38; Tirmizî, Tıb 16; İbn Mâce, Tıb 32, 36; Tecrid Tercemesi, XII, 90).

Nazar konusunda Hz. Peygamberin tavsiyelerini uyguladıktan sonra sonucu yüce Allah'tan beklemek İslam inancının gereğidir. Dinimizde nihai etkiyi Allah'tan başkasına atfeden tutum, davranış ve inanışlar yasaklanmıştır. Bu sebeple nazar boncuğu ve benzeri şeylerin, bunlardan medet ummak amacıyla boyuna veya herhangi bir yere takılması caiz değildir. Bu tür davranışlarda bulunanlar hakkında Resûlullah (s.a.s.) "Kim nazarlık takarsa Allah onun işini tamama erdirmesin" (İbn Hanbel, Müsned, XXVIII, 623) buyurmuştur. Diğer bir hadiste ise nazarlık takan ve nazarlığa koruyucu etki atfeden kimsenin Allah'a ortak koşmuş olacağı ifade edilmiştir (İbn Hanbel, Müsned, XXVIII, 637). Nazardan korunmak için böyle hurafeleri terk edip Hz. Peygamberin öğrettiği duaları yapmak gerekir (Buhârî, Tıb 38; Tirmizî, Tıb 16; İbn Mâce, Tıb 32; Tecrid Tercemesi, XII, 90). Bu çerçevede Felak ve Nâs sureleri yanında Hz. Peygamberin torunlarına yaptığı şu dua da okunmalıdır: "Her türlü şeytan ve zehirli hayvanlardan ve bütün kem gözlerden Allah'ın eksiksiz kelimelerine sığınırım." (İbn Mâce, Tıb, 36)

1041. Muska kullanmak caiz midir?

Muska; hastalık, göz değmesi, afetten korunmak veya kurtulmak gibi amaçlarla insanların yanlarında taşıdıkları, içinde bazı ayet, hadis ve duaların yazılı bulunduğu metindir. Çok kere koruyucu bir malzemeye sarılı olarak kullanılır.

Korkudan, nazardan korunmak, bazı hastalıklardan şifa bulmak için dua etmek, Kur'an-ı Kerim'den âyetler okumak, caizdir (Buhârî, Fedâi-

İb'1-Kur'an, 9; İbn Mâce, Tıb 35-36). Âyet ve dua gibi metinlerin bir şeye yazılıp, insanların bedenlerine asılması veya iliştilmesi konusunda Hz. Peygamberden bir rivayet yoktur. Ancak Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamberin (s.a.s.) "Sizden biriniz uykuda korkarsa 'Allah'ın gazab ve azabından ve kullarının şerrinden, şeytanların vesvesesinden ve yanıma gelmelerinden, eksikliği olmayan Allah'ın sözlerine sığınırım.' desin. O takdirde, hiçbir şey ona zarar vermez." buyurduğunu bildirmiş ve Abdullah b. Amr'ın da bu duayı temyiz çağına gelen çocuklarına öğretip, temyiz çağına gelmeyen çocukları için yazıp boyunlarına astığını rivayet etmiştir (Ebû Dâvud, Tıb, 19).

Bazı fıkıh kaynaklarında, Kur'an-ı Kerim'den âyetler yazılıp muska yapılarak takılmasında sakınca görmeyen âlimler bulunduğu belirtilmektedir (el-Fetâvâ'l-Hindiyye, V, 435). Bununla birlikte, muskadan medet umma, onu koruyucu olarak algılama, Allah'tan beklenilecek şeylerin muskadan bekleme gibi olumsuzluklara sebep olarsa muska kullanılması caiz değildir. Bu bağlamda insanların duygularını istismar eden şarlatanlara karşı da uyanık olunmalıdır.

1042. Vesvese sebebiyle zihne gelen kötü sözlerden dolayı insan günahkâr olur mu? Bunlardan kurtulmanın çaresi nedir?

Fısıltı, söz, fiskos, kuruntu, işkil demek olan vesvese yaygın olarak; kötü bir işin yapılması, iyi bir işin terk edilmesi veya geciktirilmesi ya da eksik yapılması için şeytanın insanı kışkırtması, aklını çelmesi ve akla kötü düşünceleri getirmesi anlamında kullanılır.

Kur'an'da vesveseci şeytanın şerrinden Allah'a sığınılması emredilmiş (Nâs, 114/1-6); Hz. Peygamber de mü'minlere vesvese ile hareket etmemelerini tavsiye etmiş, vesvesenin dinî-hukukî bir hüküm doğurmayacağını bildirmiş ve vesvese ile hareket edenin, örneğin; "acaba eşimi boşadım mı boşamadım mı; eşimi boşamış olabilir miyim" diye kuruntu yapan birisinin talâkını (boşamasını) geçerli saymamıştır (Buhârî, Talâk, 11).

Şeytanın insanı küfre sürükleme yollarından birisi de, onu şüphe ve tereddüde sürükleyebilecek sorulardır. Kalpten geçen bu sorular, hiç şüphesiz şeytanın vesvesesi ile meydana gelmektedir. Bu istifhamların, desise olarak en şiddetli olanını, bizzat Allah Resûlü (s.a.s.) bize şöyle haber vermiştir: "Şeytan sizden birinize gelerek 'filan ve filan şeyi kim yarattı?' der. O kişi 'Allah yarattı' deyince peki, 'Allah'ı kim yarattı?' der. İş bu dereceye varınca o kimse hemen Allah'a sığın ve o düşünceden uzaklaşsın." (Buhârî, Bedü'l-Halk 11; Müslim, İmân, 214) Bazı rivayetlerde "Allah'a iman ettim, desin" ilavesi de vardır (Müslim, İmân 212; Ebû Dâvud, Sünne, 19).

Bu itibarla vesveseye düşen kişilerin içinde buldukları ve içlerinde bir sesin fısıldadığını söyledikleri küfür vb. ifadeleri, vesvese kapsamında olup sahiplerinin imanlarına ve dinlerine zarar vermez. Zira Allah Teâlâ, kullarını güçleri ile orantılı olarak sorumlu tutmuştur. Yü-kümlülük güç oranındadır. “Hz. Peygambere (s.a.s.) ashabı kiramdan bir kısmı gelerek şöyle demişlerdi: ‘Bazılanımızın aklından bir kısım vesveseler geçiyor, normalde bunu söylemenin günah olacağı kanaatindeyiz.’ Hz. Peygamber (s.a.s.) ‘Gerçekten böyle bir korku duyuyor musunuz?’ diye sormuş, oradakiler de ‘Evet!’ deyince: ‘İşte bu (korku) imandandır (akla gelen vesvese de zarar vermez)’” (Müslim, İmân, 209) buyurmuştur. Konu ile ilgili başka bir hadis-i şerif de şöyledir: “Allah Teâlâ, içlerinden geçen fena şeylerle amel etmedikçe veya onu konuşmadıkça, o şey yüzünden ümmetimi hesaba çekmeyecektir.” (Buhârî, Eymân ve’n-Nüzûr, 15)

Kısaca, içinde bulunulan ortamdan kurtulmak için bu tür vesveselere itibar edilmemeli, hiçbir şey yokmuşçasına normal hayata devam edilmelidir. Zira vesvese, üzerinde durdukça yoğunlaşır.

1043. Müziğin dindeki yeri nedir? Hangi müzik çeşidi helaldir?

Müzik yapmanın ve dinlemenin hükmünün ne olduğu konusu İslam bilginleri tarafından çokça tartışılmış, lehte ve aleyhte çok şey söylenmiştir. Tarafların ileri sürülen görüşleri, gerekçeleri ile birlikte değerlendirildiğinde müziğin mutlak anlamda yasaklanmadığı, aksine ilke olarak mubah kılındığı sonucuna ulaşılır (Zeylai, Tebyin, IV, 222).

Kur’an ve sünnette müzikle meşgul olmanın, müzik dinlemenin mutlak anlamda günah olduğunu gösteren deliller bulunmamaktadır. Aksine, Resûlullah’ın (s.a.s.), ilke olarak müziğin caiz olduğuna işaret sayılabilecek nitelikte ifadelerinin bulunduğu bilinmektedir. Nitekim o, nikâhın duyurulması için def çalınmasını öğütlemiştir (Tirmizî, Nikâh, 6). Yine bir bayram günü Hz. Âişe’nin yanında def çalıp türkü söyleyen iki cariyyeye çıkışmak isteyenlere “Bırakın bu gün bayramdır” diye uyarda bulunmuştur (Müslim, İydeyn, 17).

İslam dini müzik konusunda ayrıntılı ve özel hüküm koymak yerine genel ilke ve amaçları belirlemekle yetinmiştir. Buna göre İslam’ın ilke ve esaslarına aykırı, günaha sevk eden, haramı teşvik eden müzikleri yapmak ve dinlemek günahıdır. Dinimizin temel inanç, amel ve ahlak ilkelerine aykırı olmayan, haramların işlenmesine sebep olmayan müzik türlerini dinlemekte ise dinen bir sakınca yoktur.

1044. Camideki eski halıları veya diğer kullanılmayan eşyayı satarak caminin diğer ihtiyaçları için kullanmak caiz midir?

Amacına hizmet etme imkânı kalmayan bir vakfın aynı amaca hizmet etmek üzere değiştirilmesi veya satılması caizdir (İbn Âbidîn, Reddû’l-muhtâr, VI, 573). Camilere ait olup da kullanılmayan halı, kilim vb. eşyanın çürümeye terk edilmesi uygun olmaz. Dolayısıyla antika değeri olmayanlarının, usulüne uygun bir şekilde ihtiyacı olan başka bir cami veya mescide verilmesi; ihtiyacı olan başka bir cami veya mescidin bulunmaması halinde ise, ilgili mevzuat çerçevesinde satılıp parasının caminin diğer ihtiyaçlarına harcanmasında dinen bir sakınca yoktur.

1045. Dövme yaptırmak caiz midir?

Vücuda iğneler batırılıp, açılan deliklere boyalı maddeler konularak yapılan dövme, eski çağlardan beri yapılan bir cahiliye âdeti olup, sağlık açısından zararlı olduğu gibi, dinen de yasaklanmıştır. Nitekim, dikkat çekmek, daha güzel görünmek amacıyla, yaratılıştan verilmiş olan özellik ve şekillerin değiştirilmesi İslam dininde, fıtratı bozma kabul edilerek yasaklanmıştır (Nisâ, 4/119).

Hz. Peygamber (s.a.s.), süslenmek maksadıyla vücuda dövme yapmak, dişleri inceltmek seyrekleştirmek gibi ameliyeleri, yaratılışı değiştirmek, fıtratı bozmak kapsamında değerlendirmiş ve bunu yapanların ve yaptırınların Allah’ın rahmetinde uzak olacağını bildirmiştir (Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libâs, 120). Dolayısıyla dövme yaptırmak caiz değildir.

1046. Kul hakkı yemenin hükmü nedir? Kul hakkı nasıl ödenir?

Hz. Peygamber (s.a.s.), üzerinde kul hakkı bulunan kişilerin, hak sahibi olan mazlumlardan helallik almalarını öğütlemiştir. Bunun yapılmaması durumunda hesap gününde haksızlık yapan kişinin salih amellerinin, haksızlığı ölçüsünde alınarak hak sahibine verileceğini, eğer verilecek salih amel bulunamazsa o zaman da mazlumun günahlarının zâlime yükleneceğini belirtir (Buhârî, Mezâlim, 10). Yine Peygamberimiz (s.a.s.), imkân olduğu halde zamanı gelmiş bir borcu ödemeyenlerin kul hakkını ihlal ettiğini şöyle ifade eder: “Ödeme gücü olan zengin kişinin, ödemeyi ertelemesi zulümdür.” (Buhârî, Havâle, 1)

Görüldüğü üzere kul hakkı, kişinin Cennet ya da Cehennem’e gidişinde önemli ölçüde belirleyici bir rol oynamaktadır. Allah’ın huzuruna kul hakkı ile çıkmanın, çok ağır bir vebâli vardır. Çünkü böyle bir günahın Allah tarafından bağışlanması, hak sahibinin affetmesi şartına

bağlanmış. Hak sahibi, hakkını almadıkça veya bu hakkından vazgeçmedikçe, Allah kul hakkı yiyenin bu günahını affetmemektedir. Çünkü ilâhî adalet, bunu gerektirir. Veda hutbesinde Resûlullah (s.a.s.), “Ey insanlar, sizin canlarınız, mallarınız, ırz ve namuslarınız, Rabbinize kavuşuncaya kadar birbirinize haramdır (dokunulmazdır).” (Buhârî, Hacc, 132) buyurmuştur.

Buna göre, gasp, hırsızlık veya izinsiz alma gibi yollarla elde edilen haram para veya mal, sahipleri biliniyor ise kendilerine yahut mirasçılarına, bilinmiyor ise fakirlere veya hayır kurumlarına onların namına sadaka olarak verilmelidir. Ayrıca, yapılan bu kusurlardan dolayı da Allah'tan af ve mağfiret dlenmelidir.

Mal ya da darp gibi şeylerle ilgili olmayan gybet, bühtan gibi hak ihlallerinde en doğrusu, hak sahibine durumu anlatıp helalleşmek olmakla beraber, her zaman bu şartı yerine getirmek mümkün olmadığından ya da insanlar bundan çekindiklerinden, kendi adına tövbe edip, hak sahibi namına da istiğfar etmek, dua etmek ya da hayır hasenat yaparak sevabını ona bağışlamak, bu tür hak ihlallerine keffaret olur (İbn Teymiyye, el-Fetâva'l-Kübrâ, I, 113).

1047. Bir erkeğin bakımını yapan kadının bu erkeğin mahrem yerlerine bakmasının hükmü nedir?

Bir kişi, zaruret bulunmadıkça, kendisine namahrem olan kişilerin avret sayılan yerlerine bakamaz (Nür, 24/30-31). Buna göre bakıma muhtaç durumdaki bir erkeğin bakımının, öncelikle mahrem olan yakınları tarafından, yoksa erkek bakıcılar tarafından yapılması gerekir. Tüm bu kişilerden bakıcı bulunamadığı takdirde, bir kadın tarafından bakılması zaruret hâline gelmiş olur. Böyle bir durumda söz konusu kadının temizlik ve bakım için ve zaruret miktarınca, bakıma muhtaç erkeğin avret yerine bakmasında dinen bir sakınca yoktur (Merğînânî, el-Hidâye, VII, 190).

1048. Mezarlıktaki ağaç, ot vb. bitkileri kesmek caiz midir?

Mezarlıkta bulunan yaş ot ve ağaçları, bakım amaçlı olmadıkça yollamak ve kesmek mekruhtur. Zira buradaki yaş bitkiler kendilerine has bir şekilde Allah'ı zikretmektedirler. Bu zikir sebebiyle orada yatan müminlere, Allah Teâlâ'nın rahmet edip azaplarını hafifletmesi umulur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.), bir kabristanda bulunan iki kabir sahibinin azap içinde olduğunu anlamış, yanında bulunanlardan taze bir hurma dalı isteyerek, ikiye bölmüş ve her birini bir kabrin başına dikmiştir. “Ey

Allah'ın Resûlü, niçin böyle yaptın?” diye sorulunca, “Umulur ki bunlar yaş kaldıkları sürece (azabları) hafifler” (Buhârî, Vudû, 55) buyurmuştur.

Mezarlıkta zayı olacağından endişe edilen kuru ot ve ağaçların kesilip satılmasında bir sakınca yoktur. Bu satıştan elde edilen paranın kamu yararına kullanılması gerekir. Ayrıca mezarlıkta bulunan ağaçların meyveleri de yenilebilir (el-Fetâva'l-Hindiyye I,183; İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, III, 155).

1049. Ameliyatla kesilen bacak veya kol gibi vücut azalarının defin işlemini olur mu? Bu organlar nasıl bir uygulamaya tabidir?

Hanefî mezhebine göre ölünün cenaze namazının kılınması için, başıyla birlikte vücudunun en az yansının veya başsız olarak yansından fazlasının bulunması gerekir. Eğer bu iki durumdan birisi bulunmazsa onun üzerine cenaze namazı kılınmadan kefenlenip defnedilir. Aynı şekilde herhangi bir sebeple bir kimsenin kesilen veya kopan kolu veya ayağı, temiz bir bez parçasına sarılır, üzerine namaz kılınmaksızın mezarlığa veya uygun bir başka yere gömülür (Tahtâvî, Hâşiye, s. 575).

Şafîî mezhebine göre ise ölünün küçük de olsa bir parçası mevcut ise bu parça yıkanır ve bir beze sarıldıktan sonra üzerine cenaze namazı kılınır. Bu namaz, cesedinin diğer organları bulunmayan ölü için giyabi bir cenaze namazı hükmündedir.

Ölenin yakınlarının acısını teskin etmek ve ölene hayır duada bulunulmasına vesile olmak bakımından Şafîî mezhebinin görüşünün tercih edilmesi daha uygun olur.

1050. Kadınların ve erkeklerin saçlarını boyamaları caiz midir?

Kişinin temiz, bakımlı ve düzgün görünümü olması, dinimizin tavsiye ettiği hususlardandır. Saç, sakal ve bıyık bakımı bu bağlamda değerlendirilmelidir. Saçı temizlemek, yıkamak, koku sürmek, taramak ve boyamak, Hz. Peygamberin teşvik ettiği hususlardandır (Buhârî, Enbiyâ, 50; Müslim, Libâs, 80). Buna göre, başkalarını yanıltma kastı olmaksızın saç, sakal ve bıyık boyanabilir (Mubârekfûrî, Tuhfetü'l-Ahfezî, V, 433-441).

Erkeğin saçını, siyah dışındaki kına rengi gibi renklere boyaması caiz ise de siyah renge boyaması mekruh görülmüştür. Mekke'nin fethi günü, Hz. Ebû Bekr'in yaşlı babası Ebû Kuhâfe'nin saçlarının beyazlaştığını gören Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bu beyaz saçın rengini değiştiriniz ve siyahtan sakınız.” (Ebû Dâvud, Tereccül, 18)

Ancak saç beyazlaşan kimse genç olursa, siyaha boyamasında da bir sakınca görülmemiştir. Çünkü bu durumda siyaha boyanan saç tabii

hâline dönüşmüş olacaktır. Nitekim Sa'd b. Ebî Vakkas, Ukbe b. Âmir, Hasan, Hüseyin ve Cerir gibi sahabilerin bunu uyguladıkları nakledilmektedir (Şevkânî, Neylû'l-evtâr, I, 367, 373).

Kadınlar için ise bir sınırlama yoktur. Kadın, kocasının izniyle saçını istediği renge boyatabilir; kına sürebilir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken husus, kadının saçını ve vücudunun diğer mahrem yerlerini yabancı erkeklere göstermemesidir.

Boya, saç üzerinde kimyasal bir tabaka oluşturup suyun temasına engel olmadıkça guslû ve namaz abdestini engelleyici bir unsur değildir (İbn Âbidîn, Reddû'l-muhtâr, I, 288).

1051. Ölen yakınının maaşını alabilmek için resmen boşanan ama evliliğini dinî nikahla devam ettirenlerin aldıkları bu maaşlar helal midir?

Nikah, aile birliği oluşturacak kimselerin Allah'ın emri gereği gerçekleştirildikleri bir sözleşmedir. Böylesine önemli bir sözleşmenin birtakım maddi kaygılarla sona erdirilmesi her şeyden önce ahlaken doğru değildir. Kaldı ki sevgili Peygamberimiz normal şartlar altında gerçekleşen boşanma için bile "Allah'ın en hoşlanmadığı helal şey evliliği sona erdirmektir" (Ebû Dâvûd, Talak, 3) buyurmuştur.

Bir yakını dolayısıyla kanun gereği dul hanımlara ödenen parayı almak üzere resmen boşanıp gerçekte birlikte yaşamaya devam etmek, hile niteliğinde olduğundan haramdır. Bu tür hileli yollarla elde edilecek gelirler kamu malını zimmetine geçirmek anlamına gelir. Bu nedenle hileli boşanma yolu ile alınan maaş helal olmaz.

1052. Enişte baldız arasındaki mahremiyetin ölçüsü nedir?

Kur'an-ı Kerim'de kadınların örtünmesi ile ilgili olarak, kendiliğinden görünenler müstesna zinetlerini (zinet yerlerini) açmamaları ve başörtülerini yakalarının üzerine salmaları emredilmiştir (Nur, 24/31). Ayetteki "kendiliğinden görünen" mücmel ifadesi çoğunlukça el ve yüz olarak anlaşılmıştır. Bunların dışında kalan yerlerin yabancıların yanında açılmaması gerektiği hükmünde İslam âlimleri ittifak etmişlerdir (Beğavi, Meâlimü't-Tenzil, VI, 34). Kadınların, bu zinet yerlerini kimlerin yanlarında açabilecekleri ise ayetin devamında bildirilmektedir:

"Süslerini kocaları, babaları, kayınpederleri, oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, mümin kadınlar, ellerinin altında bulunan köleleri, erkekliği kalmamış hiz-

metçiler yahut henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetlerinin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz." (Nur, 24/31)

Ayetten anlaşılacağı üzere kadının eniştesi, kendisine nikahı ebediyen haram olan mahremler arasında yer almamaktadır. Bu yüzden bir kadın, eniştesine yabancı hükmündedir. Bir erkeğin baldızı ile evlenme yasağı sürekli olmayıp, onun ablası ile evliliği devam ettiği süre ile kayıtlıdır. Bu sebeple enişte, kendileriyle sürekli evlenilemeyen yakınlar gibi düşünülmemelidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) baldızı Esmâ'yı üzerinde şeffaf bir elbise ile görmüş ve hemen yüzünü başka yöne çevirmiş ve "Ey Esmâ! (şurası) muhakkak ki, kadın ergenlik çağına erişince, onun vücudundan şundan ve şundan başkasının görünmesi uygun olmaz." (Ebû Dâvûd, Libas, 33) diyerek (kendi) yüzü ile elini işaret etmiştir.

1053. Bir babanın, evlatlarından bir kısmını malından faydalandırıp bir kısmını mahrum bırakmasının hükmü nedir?

Sahip olunan imkânların çocuklara paylaşılmasında veya onlara sunulmasında çocukların konum ve durumları belirleyici değildir. Önemli olan onlara adaletle davranılmasıdır. Ayrıca bir baba sahip olduğu mal veya mülkünü çocuklarına dağıtmak zorunda değildir. Şu kadar var ki baba çocuklarına evlenmelerinde, eğitimlerinde ve iş kurmalarında yardımcı olur.

Şayet baba kendi irade ve isteğiyle mal veya mülkünden çocuklarına aktaracaksa, o zaman adil davranması gerekir. Sahabeden Beşir b. Sa'd, oğlu Nu'man'a bir hibede bulunmak istediğinde eşi Hz. Peygamberi (s.a.s.) buna şahit tutmasını ister. Beşir bunun için Restûl-i Ekrem'e (s.a.s.) gelir ve olayı anlatır. Hz. Peygamber (s.a.s.), "Öteki çocuklarına da bir şey bağışladın mı?" diye sorar. 'Hayır' cevabını alınca da şöyle buyurur: "Allah'a karşı sorumluluk bilinci içinde olun ve çocuklarınız arasında adaletli davranın." (Buhârî, Hibe, 11-12; Müslim Hibât, 3) Hz. Peygamberin (s.a.s.) bu ifadesinden sonra Beşir b. Sa'd hibesinden dönmüştür (Müslim Hibât, 3).

Buna göre; babanın, kardeşlerden bazılarının zihnen veya bedenen engelli olması ya da diğer kardeşlerine nazaran daha çok yardıma muhtaç olması gibi haklı bir gerekçe olmadan çocuklarından bir kısmını malından faydalandırıp, diğer bir kısmını da faydalandırmaması uygun değildir. Uygun olan, eşitliği gözetmektir. Haklı bir gerekçesi varsa, bunu diğer çocuklarına anlatmalıdır ki, çocukları arasında kırgınlık ve

husumet olmasın. Ancak babanın yaptığı yanlışlar, çocukların da yanlış yapması için mazeret teşkil etmez. (Bkz. 993 ve 994 nolu fetva)

1054. İntihar ile ilgili dinî hüküm nedir? İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı?

Hayat, Cenâb-ı Hakk'ın bahsettiği en büyük nimet olup insana verilmiş bir emanettir. Emaneti ancak veren alır. Hiç kimsenin, Allah'ın koyduğu sınırları aşarak bu emanete kastetmeye hakkı yoktur. Bu sebeple cana kıymak büyük günah, büyük bir suçtur. Bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Meşru bir hak karşılığı olmadıkça Allah'ın haram (dokunulmaz) kıldığı canı öldürmeyin." (En'am, 6/151); "Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür." (Mâide, 5/32)

Cana kıyma yasağı kişinin kendi canı konusunda da aynen geçerlidir. Hiç kimse, "Can benim, dilersem ona kıyar, intihar ederim" diyemez. Başkasının hayatına kıymak nasıl büyük bir günah ise, insanın kendini öldürmesi de böyle büyük bir günahur. "Kendinizi helak etmeyin" (Nisâ, 4/29) ayeti kişinin kendi canına kıymasını da yasaklamaktadır. Hz. Peygamber de (s.a.s.), "İntihar eden kişi ne ile intihar etmişse, hesap günü onunla azap edilir." (Buhârî, Cenâiz 83; Müslim, İman, 47) buyurarak, intihar eden kişinin ahirette göreceği cezaya işaret etmiştir.

İntihar edenin cenaze namazı kılınır. Müslümanların kabristanına defnedilir. Geride bıraktığı mallarına, oğul-kız, baba-ana, kardeşler vb. mirasçı olurlar. Normal şekilde ölen kimselere yapılan her işlem intihar edene de yapılır (Remli, Nihâyetü'l-muhtâc, III, 28; el-Fetâvâ'l-Hindîyye, I, 179; İbn Âbidin, Reddû'l-muhtâr III, 108, 109).

İntihar edenin ahirette affedilip affedilmeyeceğini ancak Allah bilir. Dilerse affeder, dilerse günahının cezasını verir. Bu takdirde günahu kadar ceza gördükten sonra cennete girer. Zira Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur." (Nisa, 4/48)

1055. Define aramak ve bulunduğu sahiplenmek caiz midir?

Kaynaklarda, toprağın altına gizlenmiş, sahibi bilinmeyen para ya da değerli eşyaların bulunması halinde bunların kime ait olacağı ve bundan devlete verilecek vergi konusunda çeşitli özel hükümler yer almaktadır. Bu hükümler, konu ile ilgili görülen bazı rivayetlerin yorumları ve

dönemin idari, sosyo-kültürel yaklaşımları ve devlet siyaseti ışığında belirlenmiştir.

Define arama işlemlerinin rastgele ve bilinçsizce yapılması pek çok tabiat ve kültür varlığının zarar görmesine, yok olmasına veya yurt dışına kaçırılmasına sebep olmaktadır.

Günümüzde define arama işlemleri "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" ile diğer ilgili mevzuata göre yürütülmektedir. Bu mevzuata aykırı şekilde define aramak kamusal ve bireysel haklara tecavüz anlamına geldiğinden caiz değildir.

1056. Buluntu eşya (lukata) ile ilgili hükümler nelerdir?

Başkalarının rızası olmadan mallarını ellerinden almak caiz olmadığı gibi, kaybettikleri mal ya da eşyayı alıp sahiplenmek de caiz değildir.

Bir kimse bir yerde bir miktar para veya eşya bulsa onu sahibine vermek üzere alabilir. Ancak kendine mal edinmek üzere alması başkasının malını gasp etmek hükmündedir.

Bulduğu yerde bırakıldığı takdirde telef olmasından korkulan bir şeyi sahibine vermek üzere almak vacip, telef olmayacak şeyleri almak ise mubahtır. Bir kimse bulduğu bir şeyi alırken, onu sahibine teslim etmek üzere aldığına çevresindekileri şahit tutar. Bulunan eşyanın sahibi çıkar ve onun kendisine ait olduğunu ispat ederse eşyayı ona teslim eder (Kâsânî, Bedâ'î, VI, 200-201).

Buluntu eşya, onu sahibine vermek üzere alanın yanında emanet durumundadır. Bir kusuru olmaksızın bu mal kaybolursa veya telef olsa, sahibi çıktığında bedelini ona ödemekle yükümlü olmaz (İbn Nüceym, el-Bahr, V, 162, 163).

Buluntu eşyayı elinde bulunduran kimse bunu malın değerine göre uygun görülen bir süre ilan eder ve bekler. Sahibi çıkmazsa o malı yoksul kimselere sahibi adına tasadduk eder; kendisi muhtaç ise ondan istifade edebilir. Ancak, daha sonra sahibinin çıkması halinde bedelini öder. Sahibinin aramayacağı düşük değerli şeyler ise beklemeye gerek kalmaksızın ihtiyaç sahiplerine verilebilir; bulanın ihtiyacı varsa o da kullanabilir (Serahsî, el-Mebsût, XI, 2, 3).

1057. Yarışmalarda elde edilecek ödülleri almak caiz midir?

İki veya daha fazla kişinin aralarında doğrudan veya dolaylı olarak anlaşma suretiyle bir tarafın kazanacağı, diğer tarafın kaybedeceği şansa dayalı her türlü oyun, kumar kapsamında olup haramdır.

Kendi aralarında yarışacak kimselerden kazananın, üçüncü kişi tarafından vaat edilen ödülü alması ile kaybedenin bir zarara girmemesi esasına dayalı meşru içerikli yarışmalara katılmak ve buradan kazanılacak ödüllerini almak ise caizdir (Kāsānī, Bedāī, VI, 206; el-Fetāva'l-Hindīyye, V, 400).

Ancak, bu nitelikleri taşıyan bir yarışmaya katılabilmek için normal ulaşım ücreti dışında kontör göndermek vb. ilave ücret ödemek ya da bir ödeme taahhüdünde bulunmak, çekilişe katılmak için piyango bileti satın almak niteliğinde olduğundan yarışma bir tür kumara dönüşür.

1058. Market ve mağazalarda alışveriş karşılığında verilen çekiliş kuponlarına çıkan hediyeler helal midir?

Taraflardan birinin kazanıp diğerinin kaybettiği bütün şans oyunları kumardır. Sadece kazananın kârlı çıktığı, kaybedenin ise zarara uğramadığı uygulamalar ise kumar niteliğinde değildir.

Buna göre; marketlerde ve mağazalarda iş yeri sahiplerinin alışveriş yapan müşterilerine verdikleri çekiliş kuponuna hediye çıkması durumunda, müşterilerin çıkan hediyeleri almalarında bir sakınca yoktur (Kāsānī, Bedāī, VI, 206). Çünkü müşterilerden birinin kazanması halinde diğerleri bir şey kaybetmemektedir.

Ancak, çekilişe katılmak için ayrıca bir ücret ödenmesi halinde yatırılan para üzerinden şans yolu ile kazanç elde etme durumu söz konusu olacağından yapılan çekiliş işlemi kumar olur.

1059. İnternette program, yazılım, kitap, müzik vb. indirmek ve bunları kullanmak helal midir?

Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluluğunu gerektirir. Bu sorumluluk ise, söz konusu hak sahibine iade edilmedikçe veya helallik alınmadıkça ortadan kalkmaz.

İslam emeğe büyük değer verir, haksız kazanca karşı çıkar. Kur'an-ı Kerim'de, "İnsan için ancak çalıştığı vardır." (Necm, 53/39) buyrulur. Hz. Peygamber de (s.a.s.) emeğin hakkının verilmesini değişik hadisleriyle ifade etmişlerdir. Bunlardan birinde "Hiçbir kimse, elinin emeği ile kazandığını yemekten daha hayırlı bir kazanç yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvûd da kendi elinin emeğini yedi." (Buhârî, Büyü, 15) buyurmuşlardır.

Teknolojinin geliştiği, insan emeğinin çok değişik şekil ve ortamlarda tezahür ettiği günümüzde aynı ölçüde hak ve emek ihlalleri söz konusu olmaktadır. Bu hak ihlalleri elektronik ve bilgisayar dünyasında da yaşanmaktadır. Bu tür haksız davranışlar sadece bireylerin hakkını gasp

etmiş olmamakta, aynı zamanda, o alanlarda emek harcayan insanların yeni ürünler üretme konusundaki şevkini kırmakta, bu da geniş anlamda kamu hakkı ihlaline dönüşmektedir.

Bu sebeple birer emek mahsulü olarak internet ortamına geçirilmiş olan her türlü program, yazılım, kitap, müzik vb. ürünleri ilgililerin izni olmadan elde edip kullanmak caiz değildir.

1060. Kadınların kendi aralarında yaptıkları "gün" adı verilen toplantılarda topladıkları paraları dönüşümlü olarak almaları caiz midir?

Borç verme İslam'da teşvik edilen bir husustur. İnsanların muhtaç olan kişilere borç vermeleri sadaka sevabı olan bir davranıştır (İbn Âbidin, Reddu'l-muhiâr, VII, 388, 396).

Borç vermede önemli olan, borç karşılığında herhangi bir fazlalığın şart koşulmaması, borç verenin ya da alanın zarara uğratılmamasıdır (Kāsānī, Bedāī, VII, 394-396).

Kadınlar arasında tertip edilen toplantılarda her bir katılımcının toplanan meblağı dönüşümlü olarak her ay içlerinden birine vermeleri şeklindeki uygulamada bir sakınca yoktur. Çünkü bu, sonuçta bir borç verme işlemidir.

Ancak enflasyonist ortamlarda katılımcılardan bir kısmına sıra gelmesi için beklenmesi gereken süre içinde parada vuku bulacak değer kaybından doğan zararı önlemek için borçlanmanın altın gibi daha az değişken bir değerden olması daha uygun olur. Çünkü paranın değerinin artması halinde sırası önce gelenler; eksilmesi halinde ise sırası sonra gelenler zarara uğramış olacaktır. Değer kaybı durumunda borçların misliyle değil kıymetiyle (borçlanıldığı gündeki alım gücüyle) ödenmesi esastır (Zeylai, Tebyin, IV, 143-144).

1061. Sol elle yemek yemekte bir sakınca var mıdır?

Yeme-içmeyle ilgili genel ilkeleri belirleyen Hz. Peygamber (s.a.s.), sol elle yeme-içmeyi hoş karşılamamıştır. Nitekim o, bu konu üzerinde önemle durmuş; şeytanların sol elle yiyip içtiklerini haber vererek ümmetini uyarılmış ve çocuklara sağ elle yemek yemeyi öğretmiştir (Buhârî, Et'ime, 2; Müslim, Eşribe, 13).

Hz. Peygamberin sağ elle yeme ve içme konusundaki tavsiye ve irşadlarına uymak her müslümanın vazifesidir. Bu nedenle anne ve babaların çocuklarına diğer yemek adabıyla birlikte sağ elle yeme ve içmeyi de öğretmeleri gerekir. Fiziki bir engel sebebiyle sağ eliyle yiyemeyen kim-

selerin sol elle yeme içmesinde ise bir sakınca yoktur (Şevkânî, Neylû'l-evtâr, III, 329, 330).

1062. Spor müsabakaları üzerinden bahis oynamak caiz midir?

Nasıl sonuçlanacağı önceden belli olmayan bir işin öngörülen sonucu üzerinde bahse girmek ve isabet edilip edilememesine göre bahsi kazanmak ya da kaybetmek kumdardır. Bu iş hangi yöntemle ve hangi ad ile yapılırsa yapılsın kumar olarak değerlendirilir. Kumar haksız kazanç yöntemlerinden biri olup İslam'da kesinlikle yasaklanmıştır.

Bu itibarla, spor müsabakaları üzerinden taraflardan birine menfaat sağlayan bahis oynamak, Kur'an-ı Kerim'in yasakladığı kumar kapsamına girmektedir ve caiz değildir.

1063. Hayvanların kısırlaştırılması caiz midir?

İnsanlar gibi tüm hayvanların da üreme ve çoğalma hakları vardır. Hayvanların yeme içme ihtiyaçlarının teminini engellemek uygun olmadığı gibi cinsel ihtiyaçlarının tatminini engellemek de uygun değildir. Gerekli ve meşru bir sebep bulunmadıkça hayvanların kısırlaştırılması da caiz değildir.

Ancak, gerekli ve meşru sebeplerle; toplum menfaati gereği evde beslenen hayvanların gebe kalmalarını engelleyici ilaç ve benzeri şeylerin kullanılmasında ve ekolojik dengeyi bozmamak şartıyla kedi, köpek vb. başıboş hayvanların kısırlaştırılarak çoğalmalarının kontrol altına alınmasında dinen bir sakınca yoktur (el-Fetâva'l-Hindiyye, V, 437).

İş gücünden, nesil islahından ve et verimliliğinden ziyadesiyle istifade edilebilmesini temin etmek amacıyla dana ve teke gibi bazı hayvanların kısırlaştırılması da caiz görülmüştür (Merğînâni, el-Hidâye, VII, 234; İbn Mâze, el-Muhit, V, 375, 376).

1064. Daha fazla bal elde edebilmek için kovandaki arıların bir kısmının öldürülmesi caiz midir?

Yüce Allah, şifa kaynağı olarak balı insanların istifadesine sunmuştur. Bu hususa Kuran-ı Kerim'de şöyle işaret edilmektedir: "Rabbin, bal arısına şöyle ilham etti: 'Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan (hovanlardan) kendine evler edin. Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yaylım) yollarına gir.' Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır." (Nahl, 16/68-69)

Ayet-i kerimede ifadesini bulduğu üzere arılara yüklenen görev bal üretmeleridir. Bu sebeple ekolojik dengeyi bozmamak kaydıyla, arıların istenmeyen ölçüde oğul vermemesi, verilen oğulların zayıf olmaması, fazla bal almak ve anaç arıların birbirlerine zarar vermemesi için anaç arı yavrularının öldürülmesinde bir sakınca yoktur.

1065. Hasta olan ve tedavisi yapılamayan kedi, köpek gibi hayvanların veteriner tarafından itlafı caiz midir?

Yüce Allah, diğer yeryüzü nimetleri gibi hayvanları da insanların hizmetine vermiş ve onlardan çeşitli şekillerde faydalanmayı helal kılmıştır (Nahl, 16/ 5,6 80). Bununla birlikte dinimiz bütün canlılar gibi hayvanlara karşı da şefkatli ve merhametli olmayı emretmiştir (Buhârî, Musakât, 10, Müslim, Selam, 40, no: 151, 152). İnsanın, hizmetine verilen canlılara karşı merhamet ölçüleri ile muamele etmesi yanında onların sağlık ve temizliklerine de azami özen göstermesi gerekir. Bu sebeple hastalanan hayvanların imkanlar ölçüsünde tedavi edilmeleri gerekmektedir. Zira bu hem merhametin hem de sağlıkla ilgili tedbirlerin zorunlu bir sonucudur. Ancak, ölümcül bir hastalığa yakalanmış, tedavi ederek iyileşme imkanı da olmayan ve şiddetli acılarla baş başa kalmış bir hayvanın veteriner gözetiminde itlafında bir sakınca yoktur.

1066. Selamlaşma nasıl yapılır, hükmü nedir?

Barış, rahatlık, esenlik demek olan selam, bir terim olarak Müslümanların karşılaştıkları zaman kullandıkları esenlik dileğini ifade eden özel sözlerdir.

İslamî uygulamada selamlaşma, taraflardan birinin diğerine "Selamün aleyküm" (selâm, esenlik ve güven sizin üzerinize olsun) demesi, diğerinin ise, "Ve aleyküm selâm" (Sizin üzerinize de selâm, esenlik ve güven olsun) şeklinde cevap vermesi ile gerçekleşir.

Dinimiz müslümanları kardeş ilan etmiş, kardeşlik bilincinin yerleşip devam etmesi için de onlara bazı görevler yüklemiştir. Bu görevlerden biri de selamlaşmaktır.

Kur'an-ı Kerim'de, "Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı ile karşılık verin." (Nisa, 4/86) buyurulmuştur.

Selama misliyle karşılık vermek, "Selamün aleyküm" diyene "Ve aleyküm selam" şeklinde; "Selamün aleyküm ve rahmetullah" diyene ise "Ve aleyküm selam ve rahmetullah" şeklinde cevap vermekle olur.

Selama daha iyisi ile karşılık vermek ise "Selamün aleyküm" diyene, "Ve aleyküm selam ve rahmetullah" şeklinde; "Selamün aleyküm ve rahmetullah" diyene de "Ve aleyküm selam ve rahmetullahi ve berekatühü" şeklinde karşılık vermekle olur.

Hiz. Peygamber (s.a.s.), "Amellerin hangisi daha hayırlıdır" diye soran kimseye "Yemek yedirmen ve tanıdığına-tanımadığına selam vermendir." (Buhârî, İman, 18) buyurmuştur.

Selamı teşvik eden bir başka hadis-i şerif de şöyledir: "Siz iman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de gerçek anlamda iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi sevebileceğiniz bir şeyi söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız." (Müslim, İman, 22, no: 93)

İki Müslüman karşılaştığında söze başlamadan önce selamlaşmalıdır. Resûlullah (s.a.s.), "Selam, konuşmadan önce gelir" (Tirmizî, İstîzân, 11) buyurmuştur.

İslamî âdâba göre binekte olan yaya olana, yaya olan oturana, az olanlar çok olanlara, küçük büyüğe selam verir (Tirmizî, İstîzân, 14).

Bir gruptan ayrılırken ayrılan kişi de geride bıraktıklarına selam verir. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Biriniz bir meclise vardığında selâm versin. Oturduğu meclisten kalkmak istediği zaman da selâm versin. Önce verdiği selâm, sonraki selâmından daha üstün değildir." (Ebû Dâvûd, Edeb 49; Tirmizî, İstîzân 15)

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (ö. 211/826-27), el-Musannef, Thk.: Habibürrahman el-Azamî, I-XII, el-Meclisü'l-İlmî, Beyrut 1983 (Abdürrezzâk, el-Musannef).
- Alâüddîn Âbidîn, Muhammed b. Muhammed Emin b. Ömer el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1306/1888), el-Hediyetü'l-Âläiyye li Telâmi-zî'l-mekâtibi'l-ibüdâiyye, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2003, (Alâüddîn, el-Hediyetü'l-Âläiyye).
- Aliyyü'l-Karî, Nureddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Sultân Muhammed el-Herevî (ö. 1014/1606), Fethu Bâbi'l-inâye bi Şerhi'n-nükâye, I-III, Dâru'l-erkam, Beyrut 1997, (Aliyyü'l-karî, Fethu bâbi'l-'inâye).
- Atar, Fahrettin, "Genel Olarak Seferilik ve Hükümleri", Seferilik ve Hükümleri, Ensar Yayınları, İstanbul 1997, (Atar, Seferilik ve Hükümleri).
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed (ö. 855/1451), el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye, I-XII, Dâru'l-fıkr, Beyrut 1990, (Aynî, el-Binâye).
- Umdetü'l-Karî şerhu Sahîhi'l-Buhârî, I-XXV, Dâru ih-yâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., (Aynî, 'Umde).
- Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak (ö. 1329/1911), Avnû'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvud, I-XVI, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, (Azîmâbâdî, Avnû'l-Ma'bûd).
- Babanzâde Ahmed Naim (ö. 1934) - Kâmil Miras (1957), Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1975, (Tecrid Tercemesi).
- Bâcürî, İbrahim b. Muhammed b. Ahmed (ö. 1277/1860), Hâşiye 'alâ Şerhi İbn Kâsım el-Ğazzî, (Hâşiyetü's-Şeyh İbrâhîm el-Beycürî 'alâ Şerhi'l-'Allâme İbni'l-Kâsım el-Ğazzî), I-II, Thk.: Muhammed Abduselâm Hâşim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1420/1999, (Bâcürî, Hâşiye).
- Beğavî, Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' (ö. 516/1122), Me'âlimü't-tenzil, I-VIII, Thk.: Muhammed Abdullah en-Nemr vd., Dâru Taybe, Riyad 1409-1412, (Beğavî, Me'âlimü't-tenzil).

- Beyhaktı, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (ö. 458/1066), el-Câmi li Şuabi'l-İmân, Thk.: Abdü'l-alî Abdü'l-Hamîd Hamid, I-XIV, Mektebetü'r-rüşd, Riyad 2003, (Beyhaktı, Şu'abü'l-îmân).
- _____, es-Sünenü'l-Kübrâ, Thk.: Muhammed Abdulkadir Ata, I-XI, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003, (Beyhaktı, es-Sünenü'l-kübrâ).
- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö. 1971), Büyük İslam İlmihali, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1986, (Bilmen, İlmihal).
- _____, Hukûkî İslamiyye ve İstulâhâtı Fıkhiyye Kâmusu, I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ts., (Bilmen, Kâmus).
- Buhâri, Alâüddin Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed (ö. 730/1330), Keşfu'l-esrâr 'an usûli fahri'l İslam el Pezdevî, I-IV, Thk.: Abdullah Mahmud Ömer, Daru'l-kütübî'l-ilmîye, Beyrut 1997, (Buhârî, Keşfu'l-esrâr).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî el-Buhârî (ö. 256/870), el-Câmiu's-Sahih, I-IX, Thk.: Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir, Daru Tavki'n-Necât, Beyrut 1422/2001, (Buhârî).
- Buhûti, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs (ö. 1051/1642), er-Ravdu'l-Murbi Şerhu Zadi'l-Müstakni', Müessesetü'r-Risale, Beyrut, ts., (Buhûti, er-Ravd).
- Buhûti, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs (ö. 1051/1642), Keşşâfu'l-Kına' an Metni'l-İkna', I-X, Thk.: İbrahim Ahmed Abdülhamid, Darü Alemi'l-Kütüb, Riyad 2003, (Buhûti, Keşşâf).
- Büceyrimî, Süleymân b. Muhammed b. Ömer (ö. 1221/1806), el-Büceyrimî 'alâ'l-Hatib, (Tuhfetü'l-Hatib 'alâ Şerhi'l-Hatib), I-V, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996, (Büceyrimî, Tuhfe).
- Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi (ö. 370/980), Ahkâmü'l-Kur'an, (Thk.: Muhammed Sâdık Kamhâvi), Beyrut 1992, (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an).
- Cezîrî, Abdurrahman (ö. 1360/1941) el-Fıkhu ale'l-mezâhibi'l-erbe'a, I-V, Beyrut 2003, (Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a).
- Cürcânî, Ebû'l-Hasan Seyyid Şerif Ali, (ö. 816/1413), Şerhü'l-Feraizi's-Siraçiyye, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mısır 1944, (Cürcânî, Şerhu's-sirâciyye).
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), Sünenü'd-Dârekutnî, Thk.: Şuayb Arnavut vd., I-VI, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2004, (Dârekutnî, es-Sünen).
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl (ö. 255/869), Sünenü'd-Dârimî, Thk.: Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Muğni, yy, 2000, (Dârimî, es-Sünen).
- Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed, (ö. 1201/1786), eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Muhtasar Halil, I-IV, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Mısır ts., (Derdîr, eş-Şerhu'l-kebir).

- DİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, (Müellif İsmi, "Madde ismi").
- Dimyâti, Ebû Bekr Osman b. Muhammed Şattâ el-Bekrî (ö. 1300/), Hâşiyetü'l-âneti't-Talibin 'alâ Halli Elfâzi Fethi'l-Mu'in, I-IV, Thk.: Muhammed Sâlim Hâşim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995, (Dimyâti, Hâşiyetü'l-âneti't-tâlibin).
- Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları, (DIYK).
- Döndüren, Hamdi, Delilleriyle ticaret ve iktisat ilmihali, Erkam Yayınları, İstanbul 1993.
- Dusûkî, Şemsuddin Muhammed Arafe (ö. 1230/1815) Hâşiyetü'd-Dusûkî 'aleş-Şerhi'l-Kebîr, I-IV, Daru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Mısır ts., (Dusûkî, Hâşiyeye).
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi (ö. 275/889), Sünenü Ebî Dâvûd, Mevki' Vizâri't-Evkâf el-Mısıriyye, yy, ts., (Ebû Dâvûd).
- _____, el-Merâsil, Thk.: Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1988, (Ebû Dâvûd, el-Merâsil).
- Ebû Ya'la, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî (ö. 307/919), Müsnedü Ebî Ya'la el-Mevsilî, Thk.: Hüseyin Selim Esed, I-XIV, Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Beyrut 1984, (Ebû Ya'la, el-Müsned).
- Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim el-Ensârî (ö. 182/798), Kitâbu'l-Âsar, Thk.: Ebu'l-Vefâ, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ts., (Ebû Yusuf, el-Âsar).
- Ebû Zehra, Muhammed, (ö. 1974), Şerhu Kânûni'l-Vasiyye, Mektebetü'l-Enclu'l-Mısıriyye, Kahire 1950, (Ebû Zehra, Şerhu Kânûni'l-Vasiyye).
- Ebüssuûd b. Muhammed el-'Imâdî (ö. 982/1574) İrşâdü'l-Akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm, Thk.: Abdulkâdir Ahmet 'Atâ, Matbaatü's-Sâdet, Riyad, ts., (Ebüssuûd, İrşâd).
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin (ö.1999), Daifü'l-Câmiî's-sağîr ve ziyâdatühü, el-Mektebû'l-İslamî, Beyrut 1988, (Elbânî, Daifü'l-Câmi).
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin (ö.1999), Silsiletü'l-ehâdisi'd-daife ve'l-mevdüat, I-XIV, Mektebetü'l-meârif, Riyad 1992, (Elbânî, ed-Daife).
- el-Fetâva'l-Hindiyye, I-VI, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2000, (el-Fetâva'l-Hindiyye).
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, (Elmalılı, Hak Dini).
- el-Mecma'u'l-Fikhiyyü'l-İslamî, Karârât, Rabıtatü'l-Âlemî el-İslamî, Mekke, ts., (Râbita, Karârât).
- el-Mevsûatü'l-Fikhiyyetü'l-Kuveytiyye, Tibâ'atü Zâti's-Selâsil, Kuveyt 1990, (el-Mevsûatü'l-Fikhiyye).

- Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (ö. 458/1066), el-Câmi li Şu'abi'l-İmân, Thk.: Abdu'l-alî Abdu'l-Hamid Hâmid, I-XIV, Mektebetü'r-rüşd, Riyad 2003, (Beyhaki, Şu'abü'l-İmân).
- _____, es-Sünenü'l-Kübrâ, Thk.: Muhammed Abdulkadir Ata, I-XI, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2003, (Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ).
- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö. 1971), Büyük İslam İlmihali, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1986, (Bilmen, İlmihal).
- _____, Hukûkî İslamiyye ve Istulâhâtü Fıkhiyye Kâmusu, I-VIII, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ts., (Bilmen, Kâmus).
- Buhâri, Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed (ö. 730/1330), Keşfu'l-esrâr 'an usûli fahri'l İslam el Pezdevî, I-IV, Thk.: Abdullah Mahmud Ömer, Daru'l-kütübü'l-ilmîye, Beyrut 1997, (Buhârî, Keşfu'l-esrâr).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'ft el-Buhârî (ö. 256/870), el-Câmius-Sahih, I-IX, Thk.: Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, Daru Tavki'n-Necât, Beyrut 1422/2001, (Buhârî).
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs (ö. 1051/1642), er-Ravdu'l-Murbi' Şerhu Zadi'l-Müstakni', Müessesetü'r-Risale, Beyrut, ts., (Buhûtî, er-Ravd).
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs (ö. 1051/1642), Keşşâfu'l-Kına' an Metni'l-İkna', I-X, Thk.: İbrahim Ahmed Abdülhamid, Darü Alemi'l-Kütüb, Riyad 2003, (Buhûtî, Keşşâf).
- Büceyrimî, Süleymân b. Muhammed b. Ömer (ö. 1221/1806), el-Büceyrimî 'alâ'l-Hatib, (Tuhfetü'l-Habîb 'alâ Şerhi'l-Hatib), I-V, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996, (Büceyrimî, Tuhfe).
- Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (ö. 370/980), Ahkâmü'l-Kur'an, (Thk.: Muhammed Sâdık Kamhâvî), Beyrut 1992, (Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'an).
- Cezîrî, Abdurrahman (ö. 1360/1941) el-Fıkhu ale'l-mezâhibü'l-erbe'a, I-V, Beyrut 2003, (Cezîrî, el-Mezâhibü'l-erbe'a).
- Cürcânî, Ebû'l-Hasan Seyyid Şerif Ali, (ö. 816/1413), Şerhü'l-Feraizi's-Siraçiyye, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Mısır 1944, (Cürcânî; Şerhu's-sirâciyye).
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), Sünenü'd-Dârekutnî, Thk.: Şuayb Arnavut vd., I-VI, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2004, (Dârekutnî, es-Sünen).
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Fazl (ö. 255/869), Sünenü'd-Dârimî, Thk.: Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Muğni, yy, 2000, (Dârimî, es-Sünen).
- Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed, (ö. 1201/1786), eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Muh-tasan Halil, I-IV, Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, Mısır ts., (Derdîr, eş-Şerhu'l-kebir).

- DİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, (Müellif İsmi, "Madde ismi").
- Dimyâtî, Ebû Bekr Osmân b. Muhammed Şattâ el-Bekrî (ö. 1300/), Hâşiyetü İ'âneti't-Talibin 'alâ Halli Elfâzi Fethi'l-Mu'in, I-IV, Thk.: Muhammed Salim Hâşim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1995, (Dimyâtî, Hâşiyetü i'âneti't-talibin).
- Din İşleri Yüksek Kurulu Kararları, (DİYK).
- Döndüren, Hamdi, Delilleriyle ticaret ve iktisat ilmihali, Erkam Yayınları, İstanbul 1993.
- Dusûkî, Şemsuddin Muhammed Arafe (ö. 1230/1815) Hâşiyetü'd-Dusûkî 'aleş-Şerhi'l-Kebir, I-IV, Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, Mısır ts., (Dusûkî, Hâşiye).
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi (ö. 275/889), Sünenü Ebî Dâvûd, Mevki' Vizârti'l-Evkâf el-Mısriyye, yy, ts., (Ebû Dâvûd).
- _____, el-Merâsîl, Thk.: Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988, (Ebû Dâvûd, el-Merâsîl).
- Ebû Ya'la, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî (ö. 307/919), Müsnedü Ebî Ya'la el-Mevsîlî, Thk.: Hüseyin Selim Esed, I-XIV, Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Beyrut 1984, (Ebû Ya'la, el-Müsned).
- Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim el-Ensârî (ö. 182/798), Kitâbu'l-Âsâr, Thk.: Ebu'l-Vefa, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut ts., (Ebû Yusuf, el-Âsâr).
- Ebû Zehra, Muhammed, (ö. 1974), Şerhu Kânûni'l-Vasiyye, Mektebetü'l-Enclu'l-Mısriyye, Kahire 1950, (Ebû Zehra, Şerhu Kânûni'l-Vasiyye).
- Ebüssuûd b. Muhammed el-İmâdî (ö. 982/1574) İrşâdü'l-Aklîs-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm, Thk.: Abdulkâdir Ahmet 'Atâ, Matbaatü's-Sadet, Riyad, ts., (Ebüssuûd, İrşâd).
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin (ö.1999), Daifü'l-Câmiis-sağîr ve ziyâdâtühü, el-Mektebü'l-İslamî, Beyrut 1988, (Elbânî, Daifü'l-Câmi).
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin (ö.1999), Silsiletü'l-ehâdisi'd-daiife ve'l-mevdûat, I-XIV, Mektebetü'l-meârif, Riyad 1992, (Elbânî, ed-Da'ife).
- el-Fetâva'l-Hindiyye, I-VI, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2000, (el-Fetâva'l-Hindiyye).
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, (Elmalılı, Hak Dini).
- el-Mecma'u'l-Fikhiyyü'l-İslamî, Karârât, Rabıtu'l-Âlemî el-İslamî, Mekke, ts., (Râbita, Karârât).
- el-Mevsûatü'l-Fikhiyyetü'l-Kuveytiyye, Tibâ'atü Zâti's-Selâsil, Kuveyt 1990, (el-Mevsûatü'l-Fikhiyye).

- Erdebili, Cemalüddin (İzzüddin) Yûsuf b. İbrâhîm (ö. 779/1377), el-Envâr li-a'mâlî'l-ebrâr, Thk.: Halef b. Müfdî el-Mutlak-Hüseyn Abdullah el-Ali, I-III, Daru'z-Ziya, Kuveyt 1427/2006, (Erdebili, el-Envâr).
- es-Sâys, M. Ali ve M. Şeltût, Mukarenetü'l-mezahib fi'l-fikh, Kahire ts. Ezherî, Sâlih Abdusse'mî' (ö.1335/1917), Cevâhiru'l-iklîl Şerhu Muhtasar Halil, I-II, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, ts. (Ezherî, Cevâhir).
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), el-Vasîf fi'l-Mezheb, I-VII, Thk.: Ahmed Mahmûd İbahîm, Daru's-Selâm, Mısır 1417/1997, (Gazzâlî, el-Vasîf).
- Gülle, Sıtkı, Açıklamalı Örnekleriyle Tecvid İlmi, İstanbul 2005, (Gülle, Tecvid).
- Haddâd, Ebu Bekr b. Ali b. Muhammed el-Haddâd (ö. 800/1397), el-Cevheratü'n-neyyira ala Muhtasari'l-Kudurî, I-II, Mektebetün Hakkaniyye, Pakistan ts., (Haddâd, el-Cevhera).
- Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisâbüri (ö. 405/1014), el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn, Thk.: Mustafa Abdulkadir Ata, I-V, Daru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, ts., (Hâkim, el-Müstedrek).
- Halebî, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim (ö. 956/1549), Halebî Sağır, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1323/1905, (Halebî, es-Sağır).
- Halîl, İbn İshâk, Muhtasar-ı Halîl (ö. 776/1375) Thk.: Ahmed Câd, Daru'l-Hadis, Kahire 1426/2005, (Halîl, Muhtasar).
- Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed (ö. 1101/1690), Şerhu Muhtasari Halil, I-VIII, el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, Bulâk 1317/1899, (Haraşî, Şerhu muhtasar).
- Haskefi, Muhammed Alauddin (1088/1687), ed-Dürrü'l-muhtâr (Reddü'l-Muhtâr ile beraber), Thk.: Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I-XII, Beyrut 1994, (Haskefi, ed-Dürrü'l-muhtâr).
- Hattâb, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân (ö. 954/1547), Mevâhibü'l-Celîl li Şerhi Muhtasari Halil, I-VIII, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, (Hattâb, Mevâhib).
- Hukuk-ı Aile Kararnamesi (1917), (HAK).
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), Kitâbu'l-kâfi fi fikhi ehli'l-Medineti'l-Mâliki, Thk.: Muhammed Muhammed Uheyd el-Moritânî, Mektebetü'r-Riyâd, Riyad 1978, (İbn Abdilber, el-Kâfi).
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), el-İstizkâr, I-IX, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2002, (İbn Abdilber, el-İstizkâr).
- İbn Âbidîn, Muhammed b. Muhammed b. Emin b. Ömer (ö. 1252/1836), Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr Şerhu Tenviri'l-ebâr, Thk.: Âdil

- Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I-XII, Beyrut 1994, (İbn Âbidîn, Reddü'l-muhtâr).
- _____, Minhatü'l-Halîk ale'l-Bahri'r-râik, I-VIII, (el-Bahru'r-râik Şerh-u Kenzi'd-dekâik ile birlikte), Daru'l-Kütübü'l-İslamî, ts., (İbn Âbidîn, Minha).
- _____, el-Ukûdü'd-dürriyye fi tenkîhi'l-fetâva'l-hâmidîyye, I-II, yy, ts., (İbn Âbidîn, el-Ukûdü'd-dürriyye).
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (ö. 741/1341), el-Kavânînu'l-fikhiyye fi telhîs-i mezhebi'l-Mâlikiyye, Thk.: Muhammed b. Seydî Muhammed Mülây, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1397, (İbn Cüzey, el-Kavânin).
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhîm (ö. 235/849), el-Musannef, Thk.: Hamed İbn Abdullah el-Cum'a, I-XVI, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2004, (İbn Ebû Şeybe, el-Musannef).
- İbn Ebû'l-İz, Ali b. Muhammed ed-Dimaşkı (ö. 792/1390) Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye, (Thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türki - Şuayb Arnavût), Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1993, (İbn Ebû'l-İz, Şerhu'l-'Akîdeti't-Tahâviyye).
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazîl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, (ö.852/1449), et-Telhîsu'l-Habîr fi Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfi'l-Kebîr, I-IV, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1989, (İbn Hacer, et-Telhîsu'l-Habîr).
- _____, Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî, Thk.: Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz, I-XV, Daru'l-Marife, Beyrut, ts., (İbn Hacer, Feth).
- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel, Thk.: Şuayb Arnavut, Âdil Mürşid, I-50, Müessesetü'r-Risâle 1995, (İbn Hanbel, el-Müsned).
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd (ö. 456/1063), el-Muhallâ, I-XI, Mısır 1352, (İbn Hazm, el-Muhallâ).
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), Sahîhu İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân, Thk.: Şuayb Arnavut, I-XIIX, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, (İbn Hibbân, Sahîh).
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemalüddîn Abdülmelik b. Hişâm (ö. 218/833) es-Siretü'n-Nebeviyye Thk.: Mustafa es-Sekkâ - İbrâhîm el-Ebyârî - Abdulaziz Şelebî, Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa El-Bâbî el-Halebî, Mısır, ts., (İbn Hişâm, es-Sire).
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nisâbüri (ö. 311/924), Sahîhu İbn Huzeyme, Thk.: Muhammed Mustafa el-Azamî, I-IV, el-Mektebü'l-İslamî, Beyrut, ts., (İbn Huzeyme, Sahîh).
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb (ö. 751/1350), İlamu'l-muvakki'in 'an Rabbi'l-âlemîn, I-IV,

- Thk.: Muhammed Abdüsselam İbrahim, Daru'l-kütübî'l-İlmiye, Beyrut 1991, (İbnü'l-Kayyim, l'İlâm).
- _____, Zādü'l-me'ād fi hedyi hayri'l-'ibād, Thk.: Şuayb Arnavût - Abdulkâdir Arnavût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1998, (İbnü'l-Kayyim, Zādü'l-me'ād).
- _____, et-Tıbbü'n-Nebevî, Thk.: Abdulgâni Abdulhak, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, ts., (İbnü'l-Kayyim, et-Tıbbü'n-Nebevî).
- İbn Kudâme Muvaffakuddin el-Makdisî, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed (ö. 620/1223), el-Muğni, I-XV, Thk.: Abdullah b. Abdî'l-Muhsin et-Türki - Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Daru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, ts., (İbn Kudâme, el-Muğni).
- _____, el-Kâfi fi fikhi'l-İmam Ahmed, I-IV, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994, (İbn Kudâme, el-Kâfi).
- İbn Kudâme, Şemsüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman (ö. 682/1283), eş-Şerhu'l-kebir ala metni'l-mukni', I-XIII, (el-Muğni içinde), Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, ts., (Şemsuddin İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebir).
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ö. 273/887), Sünen, nşr. Şeyh Sâlih b. Abdulaziz b. Muhammed âlü's-Şeyh, Mektebetu Dâri's-Selâm li'n-Neşri ve't-Tevzi', Riyad 1429/2008, (İbn Mâce).
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin (ö. 711/1311), Lisanü'l-Arab, I-XV, Dâru Sâdir, 3. Baskı, Beyrut 1414/1994, (Lisanü'l-Arab).
- İbn Mâze, Burhâneddin Ebu'l-Meâlî, Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz el-Buhârî (ö. 616/1219), el-Muhtu'l-burhâni fi'l-fikhi'n-Nu'mâni, I-IX, Thk.: Abdülkerim Sâmî el-Cündî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2004, (İbn Mâze, el-Muhtî).
- İbn Nuceym, Zeynü'd-Din b. İbrahim b. Muhammed (ö. 970/1563), el-Bahru'r-râik Şerh-u Kenzi'd-dekâik (İbn Âbidin, Minhatü'l-Hâlik şerhi ile beraber) I-VIII, Daru'l-Kütübü'l-İslâmî, ts., (İbn Nuceym, el-Bahr).
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed (ö. 520/1126), el-Beyân ve't-Tahsil, Thk.: Ahmed el-Habbâbi, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1988, (İbn Rüşd, el-Beyân ve't-Tahsil).
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 595/1198), Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid, I-II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1982, (İbn Rüşd, Bidâye).
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim (ö. 728/1328), Mecmûu fetâvâ, I-XXXVII, düz.: Abdurrahman Muhammed b. Kâsım, Medine: Mecmeu'l-melik Fahd 1995, (İbn Teymiyye, Mecmûu fetâvâ).
- İbnü'l-Cellâb, Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Hüseyin b. Hasan (ö. 378/988), et-Tefri', I-II, Thk.: Hüseyin b. Sâlih ed-Dehmâni, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1987, (İbnü'l-Cellâb, et-Tefri').

- İbnü'l-Esir, Ebu's-Seâdât el-Mubârak b. Muhammed el-Cezeri (ö. 606/1210), en-Nihâye fi garibi'l-hadis ve'l-eser, Thk.: Mahmud Muhammed et-Tanâhi - Tahir Ahmed ez-Zâvi, Daru İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, I-V, Beyrut, ts., (İbnü'l-Esir, en-Nihâye).
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlü'd-din Muhammed b. Abdu'l-Vâhid es-Sivâsi (ö. 861/1457), Şerhu Fethi'l Kadir ale'l-Hidaye Şerhi Bidâyeti'l-mübtedi, I-X, Daru'l- Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003, (İbnü'l-Hümâm, Feth).
- İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbüri (ö. 318/930), el-İcmâ, Thk.: Ebû Hammâd Sagîr Ahmed b. Muhammed Hanif, Mektebetu'l-Furkan, Acman (B.A.E), 1420/1999, (İbnü'l-Münzir, el-İcma).
- İncil, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2000.
- İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri, I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi (ed. Mehmet Bayyığı), Kombat, Konya 1997.
- Karaçam, İsmail, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri, İstanbul 2007, (Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri).
- Karadâvi, Yusuf, Fikhu'z-zekât, Müessesetü'r-Risale, I-II, Beyrut 1393/1973, (Karadâvi, Fikhu'z-zekât).
- Karâfi, Şihâbuddîn Ahmed b. İdris (ö. 684/1285), ez-Zehîra, I-XIV, Thk.: Muhammed Haccî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1994, (Karâfi, ez-Zehîra).
- Kâsâni, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (ö. 587/1191), Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi', Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986, (Kâsâni, Bedâi').
- Kaya, Davut, Tecvidli Kur'an Okuma Rehberi, Ankara 2010, (Kaya, Elif-Bâ).
- Kettâni, Ebû Abdullah Muhammed b. Ca'fer (ö. 1927), Nazmu'l-mütenâsir mine'l-hadisi'l-mütevâtir, Dâru'l-Kütübî's-Selefiyye, Mısır, ts., (Kettâni, Nazmu'l-mütenâsir).
- Kettâni, Muhammed Abdullhayy, (ö. 1962), Nizâmu'l-hükümeti'n-nebeviyye el-müsemma et-terâtibu'l-idâriyye, I-II, Beyrut, t.y., (el-Kettâni, et-Terâtibu'l-idâriyye).
- Kur'an Yolu; Türkçe Meâl ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, (Kur'an Yolu).
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1273), el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an ve'l-mübeyyin limâ tezammenehû mine's-sünneti ve âyi'l-Kur'an; Thk.: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türki Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2006, (Kurtubî, el-Câmi').
- Mâlik, Ebû Abdullah Mâlik b. Enes b. Mâlik (ö. 179/795), Muvatta'u'l-İmâm Mâlik, (Yahyâ Rivayeti), Thk.: Muhammed Fuâd Abdülbakî, Daru İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1985, (Mâlik).

- _____, Muvatta'ül-İmâm Mâlik, (Şeybânî Rivâyeti), Thk.: Abdülvehhab Abdüllatif, Cumhûriyetü'l-Mısriyye Vizâratü'l-Evkâf, Kâhire 1994, (Mâlik, Şeybânî Rivâyeti).
- Mardîni, Cemalüddin Abdullah b. Halil, er-Rehâbiyye fi İlmî'l-ferâiz, Dımaşk 1998, (Mardîni, Rehâbiyye).
- Mâverdi, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdi (ö. 450/1058), el-Hâvi'l-Kebîr, Nşr.: Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd, I-XVIII, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1414/1994, (Mâverdi, el-Hâvi).
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, yayına haz.: Ali Himmet Berki, Hikmet yay, İstanbul 1982, (Mecelle).
- Mecma'u'l-Fikhi'l-İslâmî ed-Devli, Karârât ve Tevsiyât, el-Münbesik an Munazzameti't-Teavuni'l-İslâmî, yy., 2011, (Mecma'u'l-Fikh, Karârât ve Tevsiyât).
- Mehmed Zihni Efendi, (ö 1914), Ni'met-i İslam, Huzur Yayın Dağıtım, Sad.: M. Rahmi, İstanbul, ts., (Mehmed Zihni, Ni'met-i İslam).
- Mergînânî, Burhaneddin Ebu'l Hasen Ali b. Ebû Bekir (ö. 593/1197), el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l mübtedî (Leknevî Şerhi ile birlikte), I-VIII, İdâretü'l Kur'an ve'l 'Ulûmi'l İslamiyye, Karaçi/Pakistan, 1417, (Mergînânî, el-Hidâye).
- Mevsîlî, Abdullah ibn Mahmud (ö. 683/1240), el-İhtiyâr li'Ta'hîli'l-Muhtâr, Thk.: Şuayb Arnavut - Ahmet Muhammed Berhum - Abdüllatif Hirzullah, Dâru'r-Rirâseti'l-Arabiyye, Beyrut 1430/2009, (Mevsîlî, el-İhtiyâr).
- Mevvâk, Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf (ö. 897/1492), et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasan Halil, I-VIII, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, (Mevvâk, et-Tâc).
- Meydânî, eş-Şeyh Abdu'l-Ğaniyyi'l-Ğanîmî (ö. 1298/1881), el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb, I-IV, Daru'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., (Meydânî, el-Lübâb).
- Mübârekfûri, Ebu'l-Ali Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim (ö. 1935), Tuhfetü'l-ahvezi bi-şerhi Câmii't-Tirmizî, Thk.: Abdurrahman Muhammed Osman, I-X, Dâru'l-fikr, yy., ts., (Mübârekfûri, Tuhfe).
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbüri Müslim b. el-Haccâc (ö. 261/874), Sahih-i Müslim, el-Kütübü's-Sitte, (Mevsûatü'l-Hadîsi's-Şerîf içinde), Haz.: Sâlih b. Abdulazîz, Dâru's-Selâm, Riyad 1429/2008, (Müslim).
- Müttakî, Ali b. Hüsâmiddîn b. Abdîmelik b. Kadîhân el-Hindî (ö. 975/1567), Kenzül-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl, Thk.: Bekri Hayyânî - Safvet Sekkâ, I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985, (Müttakî, Kenzül-ummâl).

- Nefrâvî, Ahmed b. Ganîm b. Sâlim b. Mühennâ (ö. 1126/1714), el-Fevâkihü'd-devânî ala Risâleti İbn Ebi Zeyd el-Kayravânî, I-II, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, (Nefrâvî, el-Fevâkihü'd-devânî).
- Nesât, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915), Kitâbüs-Süneni'l-kübrâ, Thk.: Hüseyin Abdülmünim Selbî, I-XII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2001, (Nesât).
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref (ö. 676/1277), Kitâbu'l-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb li's-Şirâzi, I-XX, yy., ts., (Nevevî, el-Mecmû').
- _____, el-Ezkâr, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1421/2000, (Nevevî, el-Ezkâr).
- _____, Ravdatü't-tâlibin, Thk.: Adil Ahmed el-Mevcud - Ali M. Muavvaz, I-VIII, Daru Âlemi'l-Kütüb, Beyrut 2013, (Nevevî, Ravda).
- _____, Sahihu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî, I-XVIII, el-Matbaatü'l-Mısriyye bi'l-Ezher, Kâhire 1929, (Nevevî, Şerhu Müslim).
- Nureddin İtr, el-Hac ve'l-umre fi'l-fikhi'l-İslâmî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1984, (Nureddin İtr, el-Hac ve'l-umra).
- Pakdil, Ramazan, Ta'lim Tecvid ve Kıraat, İFAV, İstanbul 2013, (Pakdil, Ta'lim).
- Râfi, Ebû'l-Kasım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdülkerîm (ö. 623/1226), el-Âziz fi Şerhi'l-Veciz (eş-Şerhu'l-kebir), Nşr.: Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz, I-XIV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1417/ 1997, (Râfi, el-'Aziz).
- Râzi, Ebu Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer (ö.606/1210), Mefâtihu'l-ğayb, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, (Râzi, Mefâtihu'l-ğayb).
- Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Ahmed (ö. 1004/1596), Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc, I-VIII, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003, (Remlî, Nihâyetü'l-muhtâc).
- Rufâi, Sâlih b. Hâmid, el-Ehâdisü'l-vâride fi fedâilî'l-Medine, Dâru'l-Hudayrî, Medine 1413, (Rufâi, el-Ehâdis).
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî (ö. 240/854) el Müdevvenetü'l-Kübra, I-V, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994, (Sahnûn, el-Müdevvene).
- Saîdî, Ali el-Adevî, (ö. 1189/1775), Hâşiyetü'l-adevî ala Şerhi Kifâyeti't-Talibi'r-Rabbânî, Thk. Yusuf el-Bikâi, Dâru'l-fikr, Beyrut 1994, (es-Saîdî, Hâşiyetü'l-adevî).
- San'ânî, Muammed b. İsmail el-Emir (ö. 1182/1768), Sübülüs-selâm el-müsiletü ilâ Bulûgî'l-Merâm, I-VIII, Thk.: Muhammed Subhî Hasan Hallâk, Dâru İbni'l-Cevzi, 1421, (San'ânî, Sübülüs-selâm).
- Semerkandî, Ebu Bekr Alâuddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed (ö. 539/1145), Tuhfetü'l-Fukaha, I-III, Daru'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1984, (Semerkandî, Tuhfe).

- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (ö. 483/1090), el-Mebsût, I-XXX, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1993, (Serahsî, el-Mebsût).
- _____, Şerhu Kitâbi's-Siyerî'l-kebir, I-V, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, (Serahsî, Şerhu siyeri'l-kebir).
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebû Bekir (ö. 911/1505), el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an, I-II, Thk.: Merkezu'd-dirâsâti'l-Kur'aniyye, Medine 1426/2005, (Suyûtî, el-İtkân).
- Şafîî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (ö. 204/820), el-Ümm, Thk.: Rifat Fevzî Abdülmuttalib, I-XI, Mansûre, 1422/2001, (Şafîî, el-Ümm).
- Şatûbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî (ö. 790/1388), el-Muvâfakât, I-VI, Thk.: Ebû Ubeyde, Dâru İbni Affan, 1997, (Şatûbî, el-Muvâfakât).
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî (ö. 1250/1834), Neylû'l-evtâr Şerhu Münteka'l-ahbâr, Thk.: Ebu Muaz Tanık, Daru İbni'l-Kayyim - Daru İbni'l-Affan, I-XII, Riyad 1426/2005, (Şevkânî, Neylû'l-evtâr).
- _____, es-Seylû'l-cerrârû'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr, Thk.: Mahmûd İbrahim Zayid, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 1405/1985, (Şevkânî, es-Seylû'l-cerrâr).
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasan (ö. 189/804), el-Câmiu's-sağır (en-Nâfiu'l-kebir şerhiyle beraber: Abdulhay el-Leknevî), İdâratu'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslamiyye, Pakistan 1411/1990, (Şeybânî, el-Câmi'us-sağır).
- _____, Kitâbu'l-Âsar, I-II, (Thk.: Ahmed İsa el-Misarâvi), Dâru's-Selâm, Kâhire/İskenderiye 1427/2006, (Şeybânî, Âsar).
- Şeyhizâde, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman (Dâmad Efendi) (ö. 1078/1677), Mecmau'l-enhur, Tahric: Halil İmran el-Mansur, I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan 1419/1998, (Şeyhizâde, Mecme'u'l-enhur).
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâluddin İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî (ö. 476/1083), el-Mühezzeb fi fikhi'l-İmami's-Şafîî, I-III, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995, (Şîrâzî, el-Mühezzeb).
- Şîrbînî, Şemsuddîn Muhammed b. el-Hatib (ö. 977/1569), Muğni'l-muh-tâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc, I-IV, Thk.: Muhammed Halil Aytânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1418/1997, (Şîrbînî, Muğni'l-muh-tâc).
- Şürûnbülâlî, Ebû'l-İhlas Hasen b. Ammâr b. Alî el-Vefâî el-Mısrî (ö. 1069/1659), Merâkı'l-felâh bi imdâdi'l-Fettâh, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2004, (Şürûnbülâlî, Merâkı'l-felâh).

- Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), el-Mu'cemü'l-kebir, Thk.: Hamdi Abdülmecid es-Silefi, I-XXV, Mek-tebetü İbn Teymiye, Kâhire, ts., (Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir).
- _____, el-Mu'cemü'l-evsat, Thk.: Tânk b. İvazullah b. Muhammed - Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî, I-IX, Dâru'l-Harameyn, Kâhire, ts., (Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat).
- _____, er-Ravdu'dânî ilâ'l-Mu'cemi's-Sağır, Thk.: Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr, I-II, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, ts., (Ta-berânî, el-Mu'cemi's-Sağır).
- _____, Kitâbü'd- Du'â, Thk.: Mustafa Abdulkâdir Ata, Dâru'l-kütü-bî'l-İlmiyye, Beyrut 1993, (Taberânî, ed-Du'â).
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bagdâdî (ö. 310/923), Câmiu'l-Beyân 'an Te'vili ayi'l- Kurân, Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Hicr, yy., ts., (Taberî, Câmi'u'l-beyân).
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed (ö. 321/933), Ahkâmu'l-Kur'an, I-II, Thk.: Sadettin Önal, İSAM, İstanbul 1998, (Tahâvî, Ahkâmu'l-Kur'an).
- _____, Şerhu me'âni'l-âsar, I-IV, Thk.: Muhammed Zührî en-Nec-câr, Beyrut 1979, (Tahâvî, Şerhu me'âni'l-âsar).
- Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâil ed-Dükâti (ö. 1231/1816), Haşi-yetü't-Tahtâvî alâ Merâkı'l-felâh Şerhu Nûri'l-izâh, Dâru'l-Kütübî'l-İl-miyye, Beyrut 1997, (Tahtâvî, Haşiye).
- Tecrid Tercemesi, bkz. Babanzâde.
- Tehânevî, Zafer Ahmed el-Osmânî et-Tehânevî (ö. 1974), İ'lâûs-Sünen, I-XX, Dâru'l-fikir, Beyrut 2001, (Tehânevî, İ'lâûs-sünen).
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (ö. 279/892), es-Sünen (el-Câmiu's-Sahih), I-V, Thk.: Ahmed Muhammed Şakir, Halebî, Mısır 1978, (Tirmizî).
- Uleys, Muhammed, Şerhu Minahi'l-Celil alâ Muhtasan Halil (ö. 1299/1882), I-IX, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, (Uleys, Şerhu minah).
- Yaşayan Dünya Dinleri, ed. Şinasi Gündüz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayın-ları, Ankara 2007, (Yaşayan Dünya Dinleri).
- Zekeriyâ el-Ensâri, Zekeriyâ b. Muhammed (ö. 926/1520), Esne'l-metâlib fi Şerhi Ravdi't-talib, I-IV, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, yy., ts., (Zekeriyâ el-Ensâri, Esne'l-metâlib).
- Zeydân, Abdulkerim (ö. 2013), el-Medhal li dirâseti's-Şerfiati'l-İslamiyye, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1999, (Zeydân, el-Medhal).
- Zeylâi, Cemâluddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf (ö. 762/1361), Nasbu'r-râye li ehâdisi'l-Hidâye, I-V, Müessesetü'r-Reyyân, Cidde 1997, (Zeylâi, Nasbu'r-râye).

Zeylat, Fahreddin Osmân b. Alî b. Mihcen (ö. 743/1343), Tebyinü'l-hakâik Şerhu Kenzi'd-dekâik, I-VI, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, Kahire 1314/1898, (Zeylai, Tebyin).

Zühayli, Vehbe, el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh, I-VIII, Daru'l-Fikr, Dımeşk 1405/1985, (Zühayli, el-Fıkhu'l-İslâmî).

DİZİN

- A -

âdet kanaması 109, 114, 284
 âfâkı 315, 323
 aferez cihazı 84, 288
 ağız spreyi 283
 ahir zaman 64, 65
 akıka 355
 akit 430, 432, 497, 498, 499, 500, 502, 505, 509, 510, 512, 514, 521, 522, 523
 akrep 153, 414
 akupunktur 99, 290
 alçı 93
 alışveriş 120, 184, 185, 204, 279, 497, 499, 500, 501, 502, 503, 518, 522, 554
 alkışlamak 230
 alkol 133, 284, 434, 523, 531, 532
 altın 192, 242, 243, 244, 246, 255, 261, 337, 356, 363, 364, 510, 511, 518, 519, 540, 555
 altın günü 555
 amel-i kestr 149, 152, 173
 Âmentü 5, 62
 amın 144
 anason 506
 anestezi 286, 287
 anjiyo 289
 Arafat 140, 276, 310, 313, 322, 323, 326, 331, 334, 335, 336, 339, 341, 342, 343, 400
 Arapça 55, 56, 136, 159, 340, 375, 417
 arefe günü 140, 186, 271, 274, 276, 310, 339
 arı 153, 557
 arpa 248, 261, 502, 518
 asr-ı evvel 128, 129
 asr-ı sani 128
 aşır okumak 164
 ateist 530
 avret mahalli 134, 282

- B -

bağırsak 83, 88, 286, 287
 bağış 164, 259, 299, 361, 398, 432, 515, 517
 bâin talak 440, 445, 446, 449, 457, 462, 465
 baldız 435, 550
 balgam 83
 banka 251, 358, 519
 bayılma 81, 119
 bayram günleri 271, 275, 294, 339, 361
 bebek kusmuğu 135
 bedel 250, 298, 309, 331, 332, 333, 334, 440, 511, 518, 520
 bela 64, 396, 404
 berzah 5, 65
 Besmele 74, 94, 98, 105, 147, 183, 190, 192, 351, 357, 419, 529, 530
 Beyt-i Atık 322
 bone 80
 borç 241, 242, 244, 249, 258, 259, 272, 294, 312, 338, 375, 379, 381, 430, 433, 477, 484, 510, 511, 512, 516, 517, 555
 borçlu 204, 251, 254, 309, 484, 510, 511, 517
 boşama yetkisi 442, 446, 447, 448, 455
 bot 90, 91
 Brahmanizm 69
 buğday 248, 261, 502, 509, 518
 burs 242
 büyü 407, 543, 544
 - C -
 cami 104, 155, 156, 161, 162, 176, 177, 180, 183, 204, 210, 224, 234, 252, 260, 262, 305, 547
 CD 106, 159
 celse 141
 cenin 112, 281, 282, 540

cezaevi 185

Cidde 315

cin 6, 66, 67, 68, 406

cinsel ilişki 77, 94, 97, 268, 290, 303, 321, 455, 458

cumâ namazı 87, 102, 130, 166, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 305, 311, 438

- Ç -

çay 248

çek 246, 256, 517

çelenk 230

çizme 90, 91

- D -

damat 256, 263, 300

dem 316, 317, 318, 319, 320, 321, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 343

depozito 509

dernek 253, 254

deve 345, 355, 356, 368, 377, 378, 511, 528, 529

devir 225, 226

dış gebelik 113

dirhem 364, 431, 511

diş dolgusu 80

diyaliz 85, 254, 288

domates 504

domuz eti 500, 505, 528

dövme yaptırmak 78, 547

duhâ 193

dügün 378, 379, 430, 431, 437, 492

DVD 106

- E -

eğlenme 437

elbise 73, 88, 134, 135, 156, 158, 227, 242, 316, 317, 320, 321, 343, 383, 551

elektrik 370, 371, 530

elle ta'min 95, 292

emanet 252, 338, 359, 512, 513, 538, 553

embriyo 113

emekli maaşı 483

endoskopi 286

enişte 550, 551

enjeksiyon 285

epilepsi 82

Esmâ-i hüsnâ 5, 51, 56

evlat edinme 256, 472

evvâbın namazı 191

eyyâm-ı biyd 272

- F -

fal 407

Fâtiha 122, 138, 139, 144, 146, 147, 150, 151, 172, 183, 187, 190, 192, 193, 215, 216, 219, 315, 394, 398, 405, 413

fetret dönemi 58

fey-i zeval 128

fitır sadakası 253, 260, 261, 262, 278, 299, 300, 363, 385

fidye 211, 225, 226, 254, 263, 277, 278, 279, 285, 291, 294, 298, 299, 300, 301, 318, 350, 381, 383, 463, 484

fitil kullanmak 95, 287

- G -

gasp 486, 520, 548, 553, 554

gayb 66

gayrimüslim 59, 224, 225, 411, 443, 466, 471, 488, 501

gazlı içecekler 532

gebelik 113, 281, 539

geçimsizlik 448, 452, 453, 462

gelin 263, 300

gemi 198

göz değmesi 544

gülmek 148, 149, 153, 214

güvenlik 148, 209

- H -

hacamat 171, 290

hac ayları 310

hacc-ı ekber 309, 310

Hacer-i Esved 322, 328, 329

hades 73, 81, 90

hadr 416

hapis 428, 430

haşhaş 506, 507

hatim okunması 479

hayız 73, 94, 95, 96, 97, 98, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 206, 280, 284, 342, 344, 442, 464, 465, 506

hayvanların kısırlaştırılması 556

hayvanların zekâtı 245

hediye 230, 355, 415, 419, 449, 457, 501, 515, 554

hemoroid/basur 88

hırsızlık 311, 486, 548

hibe 226, 296, 358, 432, 433, 450, 477, 481, 482, 483, 487, 488, 490, 513, 514, 515, 517, 551

hoparlör 168

hurma 60, 248, 261, 518, 548

huşû 147, 151, 157

hutbe 80, 178, 181, 182, 338, 397, 404, 430

- İ -

ıskat 226

ışık çalmak 230

istakoz 531

- İ -

icare 509

icra 79, 335, 416, 439, 442, 443, 523

iç çamaşırı 317

iç ezan 181

içki 133, 259, 284, 311, 377, 500, 501, 505, 532

iddet 389, 434, 435, 444, 449, 450, 451, 457, 459, 461, 463, 464, 465, 466

idrar 77, 78, 79, 83, 84, 85, 88, 111, 112, 135, 154, 155, 175, 212, 286, 353

ifâza tavafi 322

ıftar yemekleri 253

ihram 315, 316, 317, 320, 321, 322, 326

ihtilam 77, 94, 95, 96, 103, 283

iklab 416

ikrah 458

ıla 442, 455

ilühap 84

İmâ ile namaz 121, 211

imamlık 127, 168, 169, 170, 171, 173, 186, 196

implant 80, 540

imsak 122, 127, 130, 202, 268, 269, 284, 290, 295, 302, 303

indirim kartı 368

intihar 223, 224, 538, 552

İsm-i Âzam 397, 398

İspirto 74

isübürâ 78, 79, 154

istihâre namazı 193

istihâza 89, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 281

ışrak 193, 418

iş/üretim makineleri 246

ıtlaf 501, 535

- J -

jole 79

- K -

kabir 65, 107, 154, 195, 222, 224, 226, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 365, 411, 548

kader ve kaza 61

kağıt para 243

kalamar 531

kâmet 145, 151, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 188, 205, 395, 396, 397, 400

kamış 248, 249

kandil 189, 219, 273, 274

kapora 521, 522

karides 531

kaset 159

katater 84

kavme 141

kayınpeder 263, 300

kayınvalide 256, 263, 300

kaza namazı 86, 162, 202, 203, 205

kefen 218

keffâret 117, 194, 225, 268, 274, 277, 279, 282, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 301, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 446, 484

kekeme 170

Kelime-i Şehâdet 107, 221

Kelime-i Tevhid 107, 421

kemerli terlik 322

kenevir 506

kerâhet vakitleri 201, 205, 206, 219

keramet 6, 68

kible 132, 144, 198, 233

kıraat 119, 122, 136, 138, 139, 146, 149, 164, 170, 175, 216

kısır 454

kıyam 118, 119, 147, 198, 216, 218, 221

kinayeli sözler 444

kira 242, 244, 250, 508, 509, 512, 522

Kirâmen Katibin 5, 61

kolonoskopi 286

kolonya 74

kolostomi 212

köprü 252, 260, 262

kredi kartı 358, 518, 519

Kudüm Tavafi 322
kumar 259, 303, 304, 311, 553, 554, 556
kunûtu duası 142
Kur'an-ı Kerim'e dokunmak 76
kur'a sistemi 335
kurbağa 531
kuru çay 504
kusmak 83
küpe 94, 99
kürtaj 111, 539, 540

- L -

lahik 171
leş 500, 501, 505, 528
liân 442
lohusalık 95, 98, 106, 111, 112, 113, 280, 281, 282

- M -

mahkeme 435, 446, 450, 451, 453, 460, 462, 463, 466, 509, 517
mahrem 450, 453, 538, 548, 550, 551
makyaj 284
manda 377, 378, 528, 529
marka 520
mazmaza 80, 85, 289
mecûsi 360
mekûd 435
mehir 250, 427, 430, 431, 432, 433, 434, 453, 457, 459, 463, 469, 485
melek 60, 61, 235
menu 77, 95
menopoz 113, 114, 343
mesaj 458
mesbûk 171, 172
Mescid-i Haram 147, 173, 174, 323, 324, 338, 339, 383
Mescid-i Nebevî 158, 338, 339, 383
mesh 74, 75, 76, 80, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 99, 100, 101
mest 89, 90, 91
Mevlana 5, 56, 57
Mevlid-i Şerif 422
meyvenin satışı 503
mezarlık 224, 234
mezi 77
midye 531
mikât 312, 315, 316, 323, 342
mısvak 74, 78, 291, 292

mucize 60
Muharrem ayı 194
muhsar 331
musâfaha 176
mushaf 58, 86, 104, 105, 138, 157, 388, 422
musibet 404
muska 422, 544, 545
mu'tade 109
müdrük 171
müezzin 155, 160, 163, 177, 188
müt'a nikahı 440
mütehâyire 109, 110
Müzelife 140, 313, 336, 343
müzik 436, 546, 554, 555

- N -

nafaka 242, 427, 430, 459, 465, 466, 467
nafile tavaf 313, 323
narkoz 371
necaset 73, 83, 88, 94, 135, 156
necis 81, 84, 97, 112, 212, 505, 506
nezir (adak) tavafi 323
nifas 73, 94, 95, 103, 106, 111, 112, 280, 281, 282
nikah tazeleme 442
nisap 239, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 258, 261, 263, 311, 312, 364
nişan 425
niyet 74, 75, 76, 94, 98, 100, 117, 118, 127, 167, 171, 173, 188, 190, 192, 196, 199, 200, 203, 209, 216, 219, 223, 240, 244, 267, 268, 270, 277, 279, 294, 296, 298, 303, 312, 313, 314, 316, 320, 322, 332, 333, 334, 341, 342, 355, 357, 389, 445, 460

- O -

odun 166, 248
oje 79
okul 252, 260, 262
orgazm 95, 96
ot 248, 548, 549
otobüs 198
otomobil 198

- Ö -

öşür 247, 248, 249, 250
ötanazı 538

özür sahibi 85, 86, 87, 88, 109, 170, 212, 213

- P -

pancar 248
patıcan 504
periton diyalizi 84, 85, 288
peruk 80, 537
program 554, 555
protez 80, 84, 540
put 505
putperest 360, 530

- R -

radio 171, 302
resim 62, 158
revâib sünnetler 126, 131, 148, 187
ruj 79, 284
rukye 413, 414
rûkû 55, 102, 118, 119, 120, 124, 145, 175, 198, 210, 211, 212, 216, 218, 221, 222
rûya 96, 162, 194

- S -

sadaka 46, 118, 226, 229, 237, 239, 242, 254, 255, 260, 261, 262, 263, 299, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 327, 333, 343, 352, 354, 355, 359, 364, 369, 376, 378, 382, 383, 396, 403, 411, 480, 517, 548, 555
safra 83
sağlık cihazı 254
sahur 269, 270, 289, 303
Salât-ı münciye 420
Salât-ı tefriciye 420
salât-u selam 418, 419
sandalyede namaz 209, 210
sargı 89, 92, 93, 99
sarhoş 81, 133, 284, 445, 531
sarraf 243
sa'y 314, 316, 317, 320, 321, 322, 325, 326, 327, 328, 342, 343
seferi 196, 197, 199, 200, 201, 214, 335, 336, 357, 358, 361
selam 45, 80, 81, 125, 127, 141, 142, 153, 163, 164, 172, 173, 181, 182, 183, 187, 192, 193, 196, 197, 206, 209, 213, 214, 216, 218, 219, 222, 229, 232, 402, 412, 418, 419, 420, 557, 558

selamlaşma 557
selem 369, 497, 498, 522
semavi dinler 5, 58
senet 256, 339, 499, 517, 519
setr-i avret 75, 219, 223
sezaryen 95
sığır 345, 355, 367, 368, 377, 378, 379, 528, 529
sihir 407, 543
sinek 153
slogan atmak 230
son oturuş 125, 214
sosis 506
sprey kullanmak 291
sun'î tohumlama 369, 370
Suudi Arabistan 336, 337
su yolu 260
Sübhâneke 125, 144, 147, 190, 192
sütanne 252, 253, 441, 468, 469, 470, 471
süt baba 252
süt bankası 470
süt kardeş 468, 469

- Ş -

şahit 430, 455
şaka 413, 429, 450
şart olsun 388, 456
şavt 314, 322, 327, 328
Şevval 270, 273, 304, 430
şirk 552
şirket ortakları 246
şükür secdesi 195

- T -

ta'dil-i erkân 141
taharet 46, 73, 74, 75, 78, 90, 94, 216, 219, 223, 343, 345, 360
tahiyetü'l-mescid 131, 188, 189, 324
tahkik 416
takas 502, 505
taklit 86, 140, 175, 276, 328
takma tırnak 79
taksit 258, 359, 497
Tanrı 5, 56, 68
tarla 245, 250, 503, 508, 509
tavaf 55, 86, 103, 107, 111, 188, 233, 313, 314, 316, 317, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 342, 343, 344, 345

taziye 226, 227, 411
 tazminat 463
 teberru 226, 478, 480, 494, 516, 517
 tecavüz 482, 490, 553
 tedvir 416
 tefviz-i talâk 447
 teheccüd namazı 192
 tekerlekli sandalye 327
 telefon 357, 458
 televizyon 171, 217, 302
 telkin 97, 122, 221, 225, 410
 tel takırma 80
 tenya 83
 tereke 482, 483, 484
 tertip 74
 tesbihat 158, 191
 tesbih namazı 190, 191
 teşrik tekbirleri 186
 tezkiye 220
 tıraş 313, 314, 317, 318, 319, 320, 321,
 323, 326, 364
 ticaret malı 245, 246
 toprak ürünleri 247, 248
 tren 198, 199
 trombosit 83, 288, 289
 türbe 231, 232, 382

- U -

uçak 198, 199
 udhiyye 332, 349, 355, 357, 358
 ultrason 95, 286
 umre tavafı 323
 uyumak 82, 97, 303

- Ü -

üç aylar 275
 üç talak 449
 üçten dokuza boş ol 444
 üvey anne 255
 üvey baba 255
 üzüm 247, 248, 261

- V -

vakıf 253, 254
 vatan-ı aslı 196, 199, 200
 vatan-ı ikâmet 196
 vatan-ı sükmâ 196
 veda tavafı 323, 340, 344
 vedi 77
 vefk 406
 vekâlet 165, 254, 258, 331, 333, 334, 335,
 357, 447, 452, 480, 516, 517
 vekil 253, 329, 331, 332, 333, 334, 357,
 515, 516, 519
 velayet 453
 vergi 251, 552
 vesvese 96, 97, 406, 408, 409, 545, 546
 vilâ/muvâlat 81

- Y -

yaş çay 504
 yazılım 554, 555
 yemek içmek 282
 yengeç 531
 yıkanmak 96, 102, 292
 yılan 153, 414
 yoga 6, 68, 69
 yurt 260, 263, 309, 357, 451, 553

- Z -

zamm-ı sure 146
 zelletü'l-kâri 149, 150
 zeytinyağı 504
 zihar 446
 zilgı çekmek 230
 zıfâf 432, 457, 459, 489
 Zilhicce 270, 271, 274, 276, 310, 356
 Zilka'de 310
 ziyaret tavafı 271, 310, 322, 327, 328
 ziynet eşyası 244
 zuhr-i âhir 178, 179